This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 06818302 3

UNDERSÖKNINGAR

I

GERMANISK MYTHOLOGI.

AF

VIKTOR RYDBERG.

FÖRSTA DELEN.

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
722320 A
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1934 L

GÖTEBORG.
GÖTEBORGS HANDELSTIDNINGS AKTIEBOLAGS TRYCKERI.
1886.

I.

MYTHEN OM URTIDEN OCH VANDRINGARNA.

HARVARD

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

I.

Vandringssagorna och mythen om urtiden

sid. 1—232.

I) **Inledning** s. 1—23.

A) *Fornarien.*

1) Bruket af orden german och germanisk s. 1, 2.
2) Den ariska språkfamiljen s. 2—4.
3) Hypothesen om ariernas asiatiska ursprung s. 4—11.
4) Hypothesen om ariernas europeiska ursprung s. 11—14.
5) Det europeiska Arien s. 15—20.

B) *Forngermanien.*

6) Forngermaniens läge. Forngermanisk stenålder s. 20—23.

II) **Vandringssagorna under medeltiden** s. 24—94.

A) *Den lärda sagan om utvandringen från Troja-Asgard.*

7) Trojasagan i Heimskringla och pros eddan s. 24—33.
8) Trojasagan i Heimskringla och pros. eddan (forts.) s. 33—35.
9) Saxos ställning till Trojasagan s. 35—37.
10) Trojasagans äldre skeden s. 37—45.
11) Upprinnelsen till sagan om frankernas trojanska börd s. 45—50.
12) Hvarför Oden fick intaga Antenors plats som trojansk utvandrarehöfding s. 51—63.
13) Den isländska Trojasagans material s. 63—72.
14) Resultat af föregående undersökning s. 73—74.

B) *Minnen i medeltidens folksägner af den hedniska vandringssagan.*

15) Longobardiska vandringssagan s. 75—80.
16) Saksiska och schwabiska vandringssagan s. 81—83.
17) Frankiska vandringssagan s. 83—85.

18) Jordanes om gothernas, gepidernas, herulernas utvandring. Burgundernas vandringssaga. Spår af en alamannisk s. 85—90.
19) Germaniska vandringssagan hos Tacitus s. 90—94.

III) **Mythen om den germaniska urtiden och utflyttningarna från Norden.**

20) Menniskoskapelsen. Urlandet. Scef kulturbringaren s. 95—102.
21) Scef kulturbringaren identisk med Heimdall-Rig urpatriarken s. 102—107.
22) Heimdallssonen Borgar-Sköld den andre patriarken s. 108—111.
23) Borgar-Skölds son Halfdan den tredje patriarken. Identiteten af Gram, Halfdan Berggram och Halfdan Borgarsson s. 111—114.
24) Halfdans fiendskap med Örvandel och Svipdag s. 114—116.
25) Halfdans identitet med Mannus i »Germania» s. 116—121.
26) De af Heimdall lärda heliga runorna s. 121—125.
27) Trolldomsväsendet. Gullveig-Heid. Urmänskligheten försämring s. 125, 126.
28 a) Heimdall och soldisen s. 126—129.
28 b) Brytning mellan gudarne och urtidskonstnärerna. Fimbulvinter och utvandringar s. 130—136.
29) Bevis, att Halfdan är identisk med Helge Hundingsbane s. 136—140.
30) Halfdans födelse och fredsålderns slut. Ättenamnen Ylfing, Hilding, Budlung s. 141—145.
31) Halfdans skaplynne. Vapenmythen s. 145—148.
32) Den naturmythiska betydelsen af Halfdans strider. Kriget med hjältarne från Svarins hög s. 148—153.
33) Öfversigt af Svipdagsmythen i dess beröringspunkter med mythen om Halfdan s. 153—156.
34) Världskriget. Dråpet på Gullveig-Heid. Rådstämman mellan asar och vaner s. 156—163.
35) Gullveig-Heid. Hennes identitet med Aurboda, Angerboda, Hyrrokin. Mythen om svärdvaktaren och Fjalar s. 163—180.
36) Världskriget (forts.) Fredsbrottet mellan asar och vaner Belägringen af Asgard. Vanernas seger s. 180—192.
37) Världskriget (forts.) Stridens betydelse i religiöst-rituelt afseende s. 192—194.
38) Världskriget (forts.) Groas söners krig med Hadding. Dennes ungdomsäfventyr s 194—199.
39) Världskriget (forts.) Gudaklanernas ställning till de krigförande s. 199—204.
40) Världskriget (forts.) Haddings nederlag. Loke och Heimdall s. 205—208.

41) Världskriget (forts.) Haddings vistelse i östern. Försoning mellan asar och vaner. Hunkriget. Hadding återvänder och segrar. Lokes straff s. 208—214.
42) Halfdan och Hamal. Amalerna. Hamal och den kilformiga slagordningen Urbilden till Bråvallaslaget s. 214—217.
43) Haddings identitet med Dieterich af Bern. Dieterichsagans härkomst från mythen om Mannus-Halfdans söner s. 217—232.

II.

Mythen om underjorden s. 233—558.

44) Medeltidssagor med rötter i underjordsmythen. Erik vidförles saga s. 235—237.
45) Medeltidssagor (forts.) Isländska sagor om Gudmund å Glansfälten s. 237—239.
46) Medeltidssagor (forts.) Saxo om underjordsherrskaren Gudmund s. 239—243.
47) Medeltidssagor (forts.) Fjallerus och Hadingus i underjorden s. 243, 244.
48) Medeltidssagor (forts.) En frisisk saga hos Adam af Bremen s. 244—246.
49) Analys af de i n:o 44—48 omtalade sagorna s. 246—256.
50) Analys (forts.) Frågan om Odains-akers bestämmelse s. 257—259.
51) Gudmunds identitet med Mimer s. 259, 260.
52) Mimers lund. Lif och Leifthraser s. 261—267.
53) Lif och Leifthraser (forts.) Asmegirna. Mimers plats i mythen. Underjordens numina s. 268—287.
54) Den iraniska mythen om Mimers lund s. 287—294.
55) Mimers lunds uppgift i världsförnyelsen s. 294—298.
56) Kritik af Gylfaginnings kosmographi s. 299—307.
57) Ordet Hel i språkbruket s. 307—309.
58) Ordet Hel i Vegtamskvida och Vafthrudnersmal s. 310—312.
59) Ordet Hel i Grimnersmal. Hvergelmers källa s. 312—321.
60) Ordet Hel i Skirnersmal. Skildring af Nifelhel. Den mythiska betydelsen af *nár*. Rimthursarnes och sjukdomsandarnes Hadesafdelning s. 321—331.
61) Ordet Hel i Völuspa. Hvilka Hels innevånare äro s. 331—335.
62) Ordet Hel i Allvissmal. Varelseklasserna i Hel s. 335—337.
63) Ordet Hel i öfriga ställen. Resultat af undersökningen s. 337—344.
64) Urds tjänarinnor s. 344—347.
65) Till kosmographien. De svärdfallnes väg till Valhall s 348—356.

66) Korningen. Medeltidsfabeln om »ristning med spjutudd» s. 356—359.
67) De icke svärdfallnes psykopomper. Lokedottern identisk med Leikin s. 359—364.
68) De dödas gemensamma väg till Hades s. 364—366.
69) Asarnes två tingsplatser. Asarnes maktområde och ödesdisens. Domen öfver de döde s. 366—369.
70) Domen öfver de döde (forts.) Målrunor. *Orðs tirr. Naimœli* s. 370—381.
71) Domen öfver de döde (forts.) s. 381—387.
72) Hadesdrycken s. 387—392.
73) Hadesdrycken (forts.) Hadeshornet s. 392—398.
74) Efter domen. De saliges lott s. 398, 399.
75) Efter domen (forts.) De osaliges lott. Naportarne s. 400—402.
76) Strafforterna s. 402-406.
77) Strafforterna (forts.) Salen å Nastränderna s. 406—415.
78) Strafforterna (forts.) Lokes straffhåla. Gylfaginnings förblandning af Muspels söner och Suttungs söner s. 416—425.
79) Världskvarnen. Hennes förblandning med Frodekvarnen s. 425—427.
80) Världskvarnen (forts.) s. 428—436.
81) Världskvarnen och stjärnehimmeln. Mundelföre s. 436—440.
82) Världskvarnen (forts.) Den heliga eldens uppkomst. Heimdalls identitet med Rigvedas Agni. Heimdalls motsats Loke s. 440—451.
83) Mundelföres identitet med Lodur s. 451—457.
84) Gudamodern Natt s. 457—459.
85) Narve identisk med Mimer. En pseudo-Narve i pros. eddan s. 459—468.
86) De två jätteklanerna s. 468—473.
87) Identiteten af Mimer och Völundssagans Nidhad s. 473—481.
88) Öfversigt af Mimers namn och epithet s. 481—483.
89) Mjödmythen s. 483—502.
90) Mjödmythen (forts.) Månen och mjödet. Nannas fader är luftkretsväktaren och månguden s. 502—509.
91) Mythen om månguden (forts.) s. 509, 510.
92) Måndisen Nanna. Merseburgformeln. Baldersnamnet Falr s. 510—518.
93) Kosmographisk öfversigt s. 518—529.
94) De sju sofvarne s. 529—545.
95) Till mythologiens anthropologi s. 545—558.

III.

Ivaldeslägten s. 559—755.

96) Svipdag och Groa s. 561—564.
97) Svipdag utanför Asgardsporten. Menglads identitet med Fröja s. 564—570.
98) Svipdag medför till Asgard Völunds hämdesvärd s. 570—576.
99) Svipdags fader Örvandel stjärneheroen. Hans epithet *Sölbjartr* s. 576—578.
100) Svipdag har räddat Fröja ur jättehand. Svipdag identisk med Otharus s. 578—586.
101) Svipdag i Saxos berättelse om Hotherus s. 587—594.
102) Svipdagssynonymet Eirekr. Ericus Disertus hos Saxo s. 595—601.
103) Svipdagssynonymet Eirekr (forts.) s. 601—605.
104) Völundssvärdets senare öden s. 606—610.
105) Svipdagsepithetet Skirner. Völundssvärdets namn Gambanteinn s. 610—613.
106) Svipdags senare öden och död. Fröjaepithetet Mardöll. Brisingamen. Svipdagsepithetet Hermod s. 613—622.
107) Minnen af Svipdagsmythen s. 622—634.
108) Svipdags fader Örvandel. Dennes identitet med Egil och Ibor s. 635—648.
109) Fröj uppfostrad hos Örvandel och Völund. Örvandelsepithetet Isolf. Völundsepithetet Aggo s. 648—651.
110) Svipdags farfader Ivalde. Örvandel, Völund och Slagfinn Ivaldes söner s. 652—654.
111) Följderna af domen öfver Ivaldes söner. Parallelmythen i Rigveda s. 655—662.
112) Följderna af domen öfver Ivaldes söner (forts.) Njords försoningsförsök s. 662—666.
113) Bevis, att Ivaldes söner äro identiske med Ölvaldes s. 667—698.
114) Bevis, att Ivaldes söner äro identiske med Ölvaldes (forts.). Thorsdrapa s. 698—712.
115) Öfversigt af bevisen i n:o 113, n:o 114 s. 713—716.
116) En blick på Thjasse-Völund-mythen. Hlébarðr. Gambanteinn s. 716—724.
117) Skyddsvakten vid Hvergelmer och Elivågor s. 724—726.
118) Slagfinns identitet med Gjuke. Ivaldes söner äro niflungarne s. 727—729.
119) Niflungaskatten s. 730—734.
120) Slagfinns synonym. Slagfinn stjärneheros s. 734—737.

121) Slagfinns synonym (forts.) Hans roll i Baldersmythen. Bil-ldun s. 737—741.
122) Öfversigt af Ivaldesönernas synonym s. 741, 742.
123) Ivalde s. 742—755.

I.
INLEDNING.

A. FORNARIEN.

1.

BRUKET AF ORDEN GERMAN OCH GERMANISK.

Germaner kallades af romare och galler, redan vid början af vår tideräkning, det i många stammar delade folkslag, hvars hufvudmassa innehade vidsträckta områden öster om Rhenfloden och norr om de skogbetäckta hercyniska bärgen. Att dessa stammar bildade ett enda folkslag vardt för romarne uppenbart genom den i ögonen fallande likhet de alla hade i kroppslig typ, likasom också, vid närmare bekantskap, genom deras munnarters likhet, hvilka tydligen voro skiftningar af ett och samma egendomliga språk, samt slutligen äfven genom deras likhet i seder, sägner och gudadyrkan. Det kännetecknande i germanernas kroppsliga typ var en efter romerskt mått hög växt, blondt hår, blå ögon och ljus hy.

Redan de sagesmän, från hvilka den romerske häfdatecknaren Tacitus hemtade sina uppgifter, då han skref sin i kulturhistoriskt afseende ovärderliga »Germania», visste, att i det s. k. sveviska hafvet, norr om det germaniska fastlandet, låg en annan betydande del af Germanien, bebodd af svioner, ett i flere samhällen deladt folk, hvilket bland sina fränder på fastlandet var omtaladt som rikt på vapen och flottor, på stridsmän till lands och sjös. (*Tac. Germ.* 44.) Denna nordligare, hafomflutna del af Germanien benämnes af

andra författare från romerska kejsartiden Scandinavia, Skandeia, och intet tvifvel kan råda derom, att dermed menas den halfö, hvilken, så långt de historiska minnena räcka tillbaka, varit bebodd af svenskarnes och norrmännens förfäder. Jag inbegriper fördenskull under beteckningen germaner såväl de skandinaviska som de gothiska och tyska folkens förfäder. Vetenskapen behöfver ett skarpt fixeradt kollektivt namn för alla dessa beslägtade, ur en och samma rot uppvuxna stammar, och man skulle väl längesedan hafva blifvit enig om att för detta ändamål begagna namnet, hvarunder de för första gången uppträda i historien, såvida icke en del tyske författare hade nyttjat beteckningarna *german* och *tysk* som likbetydande ord. Förmodligen på grund häraf hafva danske författare upptagit namnet *gother* för vår folkfamilj. Men häremot kan med skäl invändas, att namnet *gother* historiskt tillkommer endast en särskild gren af familjen, den gren som öst- och västgotherna tillhörde, och att det till missförstånds undvikande bör uteslutande begagnas om den. Det är fördenskull nödvändigt att återupptaga det gamla kollektivnamnet, äfven om detta ej är af germanisk börd, och det så mycket hällre som det är utsigt till att äfven i Tyskland ett riktigare bruk af orden *german* och *germanisk* skall göra sig gällande under trycket af det kraf, som vetenskapen har på en bestämd och välgrundad terminologi.

2.

DEN ARISKA SPRÅKFAMILJEN.

Det är allmänt kändt, att de germaniska språken äro beslägtade med latinet, grekiskan, de lettoslaviska och celtiska munnarterna, samt att slägtbandet sträcker sig äfven utanför Europa till armeniernas, iranernas och indernas tungomål. De Zoroaster tillagda heliga skrifterna, som för Cyrus' och Darius' präster voro hvad bibeln är för oss, Rigvedas hymner, hvilka folken kring Ganges ära som Guds uppen-

barade ord, äro författade på tungomål, som hänvisa till ett gemensamt ursprung med vårt eget. Huru olika alla dessa beslägtade språk under årtusendenas lopp gestaltat sig, stå de likväl som en skarpt begränsad grupp af äldre och yngre syskon gent emot jordens alla öfriga språkgrupper. Till och med de semitiska språken skiljas från denna af en bred och bråddjup klyfta, öfver hvilken det visar sig vara svårt att slå en bro.

Denna vår egen språkfamilj har fått olika namn: den indogermaniska, den indoeuropeiska, den ariska. Jag använder här den sistnämda beteckningen. Armenier, iraner och inder kallar jag de asiatiske arierna; alla öfrige de europeiske.

Gifvet är att systerspråken haft en moder, det ariska fornspråket, och att detta haft ett geografiskt centrum, hvarifrån det utstrålat. (Med det ariska fornspråket kan naturligtvis icke menas ett i alla sina former bestämdt fixeradt, med senare tiders litteraturspråk jämförligt tungomål, utan enheten af de dialekter, som talades af de stammar, hvilka bodde kring detta utstrålnings-centrum.) Genom att jämföra samtliga dotterspråkens grammatiska struktur och medels tillämpning af de hitintills upptäckta ljudöfvergångslagarne dem emellan har man försökt att återställa detta för många årtusen tillbaka förklingade urspråk. Försöket kan naturligtvis icke innebära den ringaste fordran på att den sålunda åstadkomna bilden skulle motsvara det förlorade originalet i dess naturliga skick och formutveckling. En sådan fordran vore lika omöjlig att uppfylla som om man begärde att genom jämförelser mellan alla nu lefvande dotterspråk af latinet få framkonstrueradt det tungomål, som talades i Latium. Försöket vill endast uppställa ett så troget schema för fornspråket, som det med för handen varande medel är möjligt att åstadkomma.

Ariskt talande folk funnos i de älsta historiska tiderna endast i Asien och Europa. Vid forskningen efter det fornariska språkets centrum och älsta utbredningsområde kan undersökningen fördenskull hålla sig inom gränserna för dessa

båda världsdelar och i Asien utelemna hela östern och största delen af södern, emedan dessa vidsträckta ängder sedan förhistoriska tider varit bebodda af mongoler, mongoloider och dravider och kunna tillsvidare betraktas som dessa racers urhem. Det torde ej behöfva påminnas derom, att frågan om ariska fornspråkets urhem icke sammanfaller med frågan om den s. k. hvita racens vagga. Den hvita racen kan hafva bestått och varit utbredd öfver en ansenlig del af den gamla världen, innan ännu ett tungomål med de egendomligheter, som tillhöra det ariska, uppkommit, och det är kändt, att sydligare delar af Europa, såsom grekiska och italienska halföarna, voro, innan ariskt talande folk intogo dem, bebodda af den hvita racen tillhöriga folk.

3.

HYPOTHESEN OM ARIERNAS ASIATISKA URSPRUNG.

När spörsmålet om det ariska språkets och folkets urhem först framställdes, föranledde det ingen strid i hufvudsak mellan skillda meningar.* Alla, som hade något intresse för problemet, hänvisade till Asien såsom ariernas vagga. Asien hade ju varit hela menniskoslägtets. Der hade i en urtid den gule mongolens, den svarte afrikanens, den kopparfärgade amerikanens och den hvite européens fäder tältat bredvid hvarandra. Från ett gemensamt centrum någonstädes i Asien hade de utbredt sig öfver hela den bebodda jordens yta. Härmed öfverensstämde också föreställningar gängse i åtskilliga europeiska folks litteraturer om en invandring från östern. Romarnes anherrar skulle hafva kommit från Troja; germanernas fäder skulle hafva invandrat från Asien, anförde af Oden. Der var också våra husdjurs och odlingsväxters hemland. Och när den öfverraskande upptäckten gjordes, att iranernas och indernas heliga böcker voro skrifna på språk, beslägtade med de europeiska kulturspråken; när dessa gamla språk-

* Jämför *O. Schrader:* Sprachvergleichung und Urgeschichte (1883).

monument företedde en formrikedom, i jämförelse hvarmed de klassiska språkens bleknade, och när de syntes bära prägeln af en ålderdomlighet, vid sidan af hvilken de europeiska tycktes se unga ut, så hvad låg närmare än denna slutsats: de urgamla formerna hafva bevarat sig i det urgamla hemmet; ju längre bort utvandrareströmmarne hunno ifrån detta, dess mer förlorade de på vägen af sin språkskatt och af sin nedärfda världsåskådning, sin mythologi, hvilken, tyckte man, företedde sig hos inderna så ursprunglig och naiv, som om den varit vattnad med lifvets morgondagg.

Till en början var man öfvertygad, att själfva fornspråket, modern till alla öfriga ariska tungomål, redan var funnet i och med upptäckten af zend eller sanskrit. Fr. v. Schlegel i sitt år 1808 utgifna verk om »Indernas språk och visdom» ansåg sanskrit vara den ariska språkfamiljens moder och Indien vara den ariska folkfamiljens urhem. Derifrån skulle i tidehvarf, liggande bakom historien, kolonier utsändts till andra delar af Asien och till Europa, ja, missionärer utgått, för att utbreda moderlandets tungomål och religion till andra folk. Schlegels landsman Link ansåg zend vara det älsta språket och moder till sanskrit, som då i sin ordning skulle vara moder till de öfriga, och enär zend-språket enligt hans mening talades i Medien och dess grannländer, så följde häraf, att Mediens, Armeniens och Georgiens högland vore ariernas urhem, en åsigt, som vardt den förherrskande hos tidens förnämste forskare, såsom Anquetil-Duperron, Herder och Heeren och fick en plats i skolornas historiska läroböcker från 1820- och 1830-talen.

Sedan Frans Bopp utgifvit sin epokgörande Jämförande Grammatik, måste dock illusionen, att det ariska modersspråket var upptäckt, efter hand försvinna och gifva rum för öfvertygelsen, att samtliga de ariska språken, zend och sanskrit inberäknade, voro likberättigade fränder. Dermed rubbades äfven föreställningen, att man i perserna eller inderna hade återfunnit det ariska urfolket och i deras hemland vår folkfamiljs barndomshem.

Deremot fann man i de indiska skrifterna intyg om att under de århundraden, som gåfvo upphof åt de flesta sångerna i Rigveda, voro de indiske arierna herrar endast öfver Kabulistan och Pendschab, hvarifrån de småningom, med vapenmakt och undanträngande eller underkufvande en äldre svart befolkning, utbredde sig vidare mot Ganges. Samhällstillståndet, hvari de befunno sig, var då ännu ett halft nomadiskt, åtminstone i den mening att boskapshjordar utgjorde deras förnämsta egendom och att fäjderna mellan stammarne ofta gingo ut på att plundra sådan egendom ifrån hvarandra. Båda dessa omständigheter tydde på att desse arier vore invandrare på den indiska halfön, men icke dess urbefolkning, hvadan deras älsta hemland måste sökas annanstädes. Den starka likhet, man förefann mellan zend och sanskrit och som gör dessa språk till en egen underafdelning i den ariska språkfamiljen, måste nu, sedan man lärt uppfatta dem som systerspråk, tydas som bevis för att zend-folket eller iranerna och sanskritfolket eller inderna i äldre tider varit ett enda folk med gemensamt hemland och fortfarit länge att vara det, sedan de europeiska arierna skillt sig från dem och tågat väster ut. Ooh då man nu frågade sig, hvar detta indo-iraniska hemland var beläget, så trodde man sig hafva funnit svaret i ett kapitel i Avesta, hvarpå tysken Rhode redan 1820 hade fäst uppmärksamheten, emedan det syntes honom häntyda på minnet af en utvandring från ett nordligt kallare land. Stycket talar om sexton landskap, som ljusets och det godas källa, Ormuzd (Ahura Mazda) skapade, och om sexton plågor som det ondas källa, Ahriman (Angra Mainyu) framkallade för att fördärfva Ormuzds verk. Det första landskapet var en paradisisk ängd, men Ahriman förstörde det med köld och frost, så att det hade tio månaders vinter och endast två månaders sommar. Det andra landskapet, i hvars namn Sughda man igenkände Sogdiana, gjordes obeboeligt af Ahriman genom en päst, som bortryckte husdjuren. I det tredje, hvari man igenkänt Merv, gjorde Ahriman vistelsen odräglig genom ständiga krig och plundringståg. Så uppräknas ytterligare tretton

af Ormuzd skapade land med delvis igenkänliga namn och tretton andra af Ahriman skapade plågor. Rhodes åsigt, att dessa ängder varit likasom hållplatser på det indo-iraniska folkets vandringståg ifrån dess ursprungliga hemland, vann allmänt erkännande, och man trodde sig sålunda kunna följa tillbaka genom Persis, Baktrien och Sogdiana folkvandringens spår upp till det första af Ormuzd skapade landet, som då måste vara beläget i det inre Högasien kring Jaxartes' och Oxus' källområden. Orsaken till utvandringen härifrån fann man i uppgiften, att ehuru Ormuzd hade gjort detta land behagligt att bo i, Ahriman fördärfvade det med frost och snö. Med andra ord: Högasien skulle ursprungligen haft en varmare temperatur, som hastigt eller efter hand sjunkit, hvadan innebyggarne funnit tjänligast att söka nya boningsplatser väster och söder ut.

Åsigten, att Oxus' och Jaxartes' källområde är ariernas urhem är än i denna dag den förherrskande eller den mest allmänt utbredda och har efter Rhodes tid genom flere utmärkte forskare blifvit ytterligare stödd och utbildad. Så påpekade Julius v. Klaproth redan år 1830, att bland de många namn på olika slags träd, som inderna hafva, finnes ett enda, som de ega gemensamt med andra ariska folk, och detta enda är namnet på björken. Indien har en mängd trädslag, som icke växa i det centrala Asien; men björken finnes såväl i Oxus' och Jaxartes' källområden som på Himalajas sydliga sluttningar. Hafva de ariske inderna invandrat från Central-Asiens högland till ängderna, genom hvilka Indus och Ganges söka sin väg till hafvet, så är det naturligt, att när de der funno för dem nya okända trädslag, de också skulle gifva nya namn åt dessa, men att när de der återfunno ett af gammalt bekant trädslag, de också skulle benämna detta med dess af gammalt brukade namn. Den af Indiens fornkunskap högförtjente Lassen framlade nya skäl för att de ariske inderna vore invandrare, som genom Hindukushs vestra pass och genom Kabulistan kommo till Pendschab och derifrån långsamt utbredde sig öfver indiska halfön. Att deras och

deras iraniske fränders ursprungliga hem varit den del af det inre Högasien, som Rhode påpekat, fann han bekräftadt af den omständighet, att än i dag finnas deruppe lämningar af ett folk, de s. k. tadchikerna, som tala iraniska munnarter. Dessa skulle enligt Lassen vara ättlingar i rakt nedstigande led af den del af det ariska urfolket, hvilken qvarstannade i barndomshemmet, sedan andra delar af samma folk vandrat till Baktrien och Persien och blifvit iraner, eller vandrat ned till Pendschab och blifvit inder, eller vandrat till Europa och blifvit celter, greko-italiker, germaner och slaver. Jakob Grimm, hvars namn skall alltid med vördnad nämnas som den kraftige banbrytaren på den germaniska fornforskningens område, var af samma mening, och hela den skola af vetenskapsmän, som tagit intryck af romantiken och den schellingska filosofien, skyndade att föröka de mer reala, i ethnologiska och filologiska sakförhållanden sökta stöden för den gängse åsigten med stöd hemtade ur naturanalogier och ur den poetiska åskådningen. En bärgstrakt, sade man, är den naturlige vattendelaren, från hvars källor strömmar nedflyta i olika riktningar och befrukta slättlanden. Det inre Asiens högland var i analogi dermed fördelaren af de ariska folkströmmar, som genom Baktrien sökte sig ned till Persiens slätter, genom Hindukushs bärgpass till Indien, genom länderna norr om Kaspiska hafvet till det nuvarande Rysslands vidsträckta stäpper och så vidare till alla mer lockande ängder af det västligare Europa. Solen går upp i öster, »*ex oriente lux*»; den högtbegåfvade race, som skulle grundlägga den europeiska odlingen, har som solen gått sin af Försynen föreskrifna bana från öster till väster. I det stora hela fann man ett mystiskt samband ega rum mellan solens apparenta bana och folkens verkliga vandringar. En oförklarlig instinktiv trånad syntes vara nedlagd i sinnena hos de folk, som dväljas i det mellersta och östra Asien; de ariska folkströmmar, som i förhistoriska tider öfversvämmade Europa, voro i detta afseende föregångarne till de från Asien inströmmade hunniska horder, som i fjerde århundradet gåfvo drifkraften åt de germaniska

folkvandringarna, och till de mongoliska horder, som i trettonde århundradet inträngde i vår världsdel. Europeerna själfve dragas af samma instinkt att följa solens bana; de strömma i massor till Amerika, och deras folkböljor tränga hvarandra mot Stilla Oceanens kuster. »Vid Asias modersbarm», utropade i öfverensstämmelse med den romantiska skolan en för öfrigt klarsynt linguistisk forskare, »vid Asias modersbarm hafva Europas ariska folk hvilat; kring henne som moder hafva de lekt som barn. Där eller ingenstädes är lekplatsen, där eller ingenstädes gymnasiet för de första lekamliga och andliga ansträngningarna af den ariska mänskligheten».

Åsigten, att de ariska folkens vagga stått i Centralasien kring Indus' och Jaxartes' källor var intill 1850-talet nästan alldeles oemotsagd och syntes för framtiden tryggad genom det betydliga antal af vetenskapligt lysande namn, som anslutit sig till densamma. Man kände nu behofvet af att söka närmare klargöra för sig, i hvilken ordning dessa utvandringar egt rum. Endast språkforskningen i förening med växt- och djurgeografien vore i stånd att bringa ljus i denna sak. Den förste, som på den väg dessa kunskapsgrenar kunde öppna försökte gifva detaljerade bevis för att Fornarien var beläget i näjderna af Oxus-floden, var Adolphe Pictet. Där hade, enligt honom, det ariska språket uppstått ur äldre icke-ariska språkformer; där hade det ariska folket i mån af sin utbredning öfver Baktrien och kringliggande trakter klyft sig i stammar med olika munnarter, hvilka där, på ett mindre område, intogo nästan samma geografiska ställning till hvarandra, som man på ett annat och ofantligt utsträckt område finner dem intaga än i dag. I öster nomadiserade den ariska stam, som sedan utbredde sig till Indien; likaledes i öster, men nordligare, kringdref med sina hjordar den stam, som sedan vardt den iraniska och tog Persien i besittning. Väster om de ariske indernas fäder bodde den stam, som vardt greko-italikernas, och norr om dem hade germanernas och slavernas gemensamme förfäder sitt område; längst i väster

bodde celterna, som också voro de förste utvandrarne väster ut. Efter dem tågade germanernas och slavernas anherrar på en nordligare väg till Europa. Sist af dem, som flyttade dit, voro greko-italikernas förfäder, hvarför också deras språk har behållit större likhet än de andra europeiska ariernes med de i Asien förblifne, ehuru till sydligare asiatiska länder öfverflyttade indo-iraniska stammarnes. För sin åsigt anför Pictet en mängd skäl. Enligt honom bevarar den för flere eller färre ariska folk gemensamma ordskatten namn på mineral, växter och djur, hvilka återfinnas under de breddgrader och i de trakter af Asien, till hvilka han förlägger Fornarien.

Den tyske språkforskaren Schleicher har i ett antal afhandlingar, som utkommo på 1850- och 1860-talen, behandlat delvis samma problem som Pictet. Så äfven den berömde tysk-engelske vetenskapsmannen Max Müller. Schleichers åsigt är i korthet denna. Den ariska folkfamiljen härstammar från det mellersta Asien. Där, i det älsta Forn-arien, talades under många slägtled det ariska urspråket. Folket förökade och utbredde sig, och i olika delar af dess område antog tungomålet efter hand olika lynnen, så att minst två olika språk uppstodo, innan de stora utvandringarna började. Orsakerna till utvandringarna ser Schleicher förnämligast deri, att det outvecklade åkerbruk, som arierna drefvo, hvartill hör skogarnes förvandling till svedjeland, är egnadt att utsuga jorden och försämra klimatet. De grundsatser han uppställde och sökte bevisa äro dessa: 1) ju längre i öster ett ariskt folk bor, dess mer har det bevarat af ariska fornspråkets egendomligheter; ju längre i väster ett ariskt dotterspråk och ett ariskt folk har sitt område, dess tidigare skillde sig detta språk från urspråket och dess tidigare skillde sig detta folk från urfolket. — Max Müller delar den allmänna åsigten om ariernas asiatiska ursprung. Hvad som förnämligast skiljer hans mening från Schleichers är, att han antager, att då det ariska fornspråket klöf sig, var det i en europeisk och i en asiatisk gren, att således samtliga arisk-europeiska

språk och arisk-europeiska folk vuxit ut ur den europeiska grenen, medan deremot Schleicher antager, att urspråket till en början klöf sig så, att den ena grenen gifvit upphof åt de germaniska och lettoslaviska språken, den andra grenen åt de indo-iraniska, greko-italiska och celtiska.

Så stod frågan om ariernas härkomst nästan oemotsagd ända in i andra hälften af vårt århundrade. Hon hade, kan man säga, nästan upphört att vara en fråga. Åsigten, att arierna härstamma från Asien, syntes hafva vunnit fullständig historisk visshet, stödd som hon var på en mängd ethnografiska, historiska och linguistiska skäl och uppburen som hon var af lysande vetenskapliga namn.

4.

HYPOTHESEN OM ARIERNAS EUROPEISKA URSPRUNG.

Först år 1854 hördes en röst som höjde ett tvifvel. Tviflaren var en engelsk ethnolog Latham, som tillbragt många år i Ryssland med studier öfver de der boende folken. Latham ville icke medgifva att något enda af de många skäl, som gifvits för vår språkfamiljs asiatiska härkomst, var bindande, ej häller att dessa skäl tillsammanlagda kunde få tyngden af ett verkligt bevis. Han anmärkte, att de, som från början behandlat denna fråga, lämnat ur sigte logikens kraf, att man vid förklaringen af en företeelse ej må göra flere förutsättningar än hvad nödigt är. Det stora sakförhållande, som man har för ögat och som skall förklaras, är detta: det bor arier i Europa och arier i Asien. Den öfvervägande massan af arier bor i den förra världsdelen, och där har också det ursprungliga språket rikast fördelat sig i olika tungomål. Från den ariska hufvudmassan i Europa utskjuta endast två grenar in i Asien. Den nordliga grenen är en helt ny skapelse, nämligen den ryska kolonisationen från Europa; den sydliga grenen, den iranisk-indiska, är deremot förhistorisk, men var ännu stadd i växt, då historisk belysning faller på den, och grenen ses då växa från väster mot öster, från Indus

mot Ganges. När hälst historiska skäl för motsatsen saknas, der bör roten till en stor språkfamilj företrädesvis sökas i den mark, öfver hvilken stammen står och kronan hvälfver sig tätast, ej under spetsarna af de längst utskjutne grenarne. Den öfvervägande massan af mongoliska folk bebor det östra Asien, och endast fördenskull har man antagit Asien vara den mongoliska racens gamla hem. Den öfvervägande massan af arier bor i Europa och har bott der så långt tillbaka i tiden som historiens ljus skiner. Hvarför då icke tillämpa på arierna och Europa den slutledning man gillar med afseende på mongolerna och Asien? Och hvarför icke tillämpa på ethnologiens område samma grundsatser, hvilkas giltighet är obestridd på växt- och djurgeografiens, att man bör söka en organisk arts hemland och ursprungliga utbredningscentrum, der arten visat största lifskraft, förmåga af utbredning och variering? Dessa frågor förblefvo någon tid obesvarade, men ledde slutligen till närmare undersökning af hållbarheten i de skäl, som anförts för den asiatiska hypothesen.

Kärnpunkten i Lathams protest är den, att frågan blifvit afgjord till förmån för Asien, utan att den andra möjligheten blifvit underkastad närmare pröfning, samt att om en sådan pröfning företages, det genast från början visar sig, att denna andra möjlighet, ariernas europeiska ursprung, har företräde åtminstone ur methodologisk synpunkt.

Denna invändning från en engelsk forskares sida förblef länge utan genljud, och man synes hafva betraktat henne endast som en yttring af det tycke för det excentriska, hvilket man är van att tillskrifva hans landsmän. Han upprepade sin gensaga år 1862; men det dröjde ännu fem år, innan det visade sig, att hon haft någon verkan. År 1867 uppträdde den berömde språkforskaren Whitney, väl icke för att försvara Lathams mening, att Europa är ariska familjens vagga, men för att skingra den villa, hvari man var fången, att språkvetenskapen hade bevisat ariernas asiatiska härkomst. Såsom redan påpekats, var det isynnerhet Adolphe Pictet, som gifvit stöd åt denna illusion genom sitt stora verk

Origines indo-européennes. Redan före Whitney hade tyskarne Weber och Kuhn utan att dock angripa den asiatiska hypothesen, visat, att de flesta af Pictet anförda skälen icke egde bevisningskraft för sitt afsedda ändamål. Whitney kom nu och utdömde dem alla utan undantag, hvarjämte han vände sig mot det af Rhode gjorda och ditintills allmänt gillade antagandet, att minnet af en arisk utvandring från Central-Asiens högland skulle ligga till grund för det kapitel i Avesta, som talar om de sexton landskap, hvilka Ormuzd skapade till menniskornas förmån, men som Ahriman fördärfvade med sexton olika slags plågor. Avesta antyder i sjelfva verket icke med ett enda ord, att det första af dessa landskap, det som Ahriman fördärfvade medels snö och köld, skulle varit iranernas urhem, eller att de i forntiden skulle hafva utvandrat från något af dem; antagandet, att ett vandringsminne af historisk betydelse gömmer sig under denna geografiskmythologiska skizz är blott en gissning och vardt likväl själfva grundvalen till den sedan så förtroendefullt fortbyggda hypothesen om Central-Asien som de ariska stammarnes utgångspunkt.

Följande året, 1868, uppträdde en framstående tysk språkforskare, Benfey, och ställde sig med bestämdhet på Lathams sida. Han anmärkte till en början, att det hittintills varit Europa, i hvars jord de geologiska undersökningarna påträffat de älsta spåren af människors tillvaro, samt att, så länge detta är förhållandet, intet vetenskapligt faktum finns, som kan gifva företräde åt det antagande, att Europas nuvarande folkstock har efter quaternärperioden invandrat från Asien. Modersprå̊ken till åtskilliga af de tungomål, som sedan historiska tider talas i Europa, kunna lika väl hafva uppstått där, som modersprå̊ken till de mongoliska tungomål, som talas i östra Asien, kunna ha uppstått, der deras dotterspråk nu hafva bostäder. Att särskildt det ariska modersprå̊ket uppstått i Europa, icke i Asien, fann Benfey sannolikt på följande grunder. I Asien förekomma lejon än i dag så långt mot norr som i det gamla Assyrien, och tigrarne sträcka sina

ströftåg öfver västra Irans högland till södra kusten af Kaspiska hafvet. Bekanta och benämda äro dessa stora rofdjur äfven hos asiatiska folk, som bo norr om deras utbredningsområden. Hade nu forn-arierna bott i näjder hemsökta af dessa djur, eller om de varit deras grannar, skulle de säkerligen också haft namn för dem; men man finner att de ariske inderna beteckna lejonet med ett ord, som ej är bildadt ur en arisk rot, och att de ariske grekerna lånat ordet lejon (λῖς, λέων) från ett semitiskt språk. (Härom äro dock meningarna delade.) Än mer: de ariska språken ha lånat det ord, hvarmed de beteckna Asiens förnämsta lastdjur, kamelen, hvars hemland är Baktrien eller just den del af Centralasien, i hvars omedelbara grannskap man velat försätta ariska språkets vagga. Benfey förmodar, att Forn-arien har legat i Europa norr om Svarta Hafvet mellan Donaus utlopp å ena sidan och Kaspiska Hafvet å andra.

Sedan detta inlägg i frågan gifvits, hafva allt flere försvarare af den europeiska hypothesen uppträdt, såsom Geiger, Cuno, Friedr. Müller, Spiegel, Pösche samt nyligen Schrader och Penka. Schraders arbete »*Sprachvergleichung und Urgeschichte*» meddelar såväl en förträfflig öfversigt af frågans utveckling, som äfven egna bidrag till hennes lösning och en med kritisk varsamhet gifven dom öfver hennes nuvarande ståndpunkt. Äfven i Frankrike har den europeiska hypothesen fått talrike anhängare. Geiger fann sannolikt, att ariernas urhem var beläget än längre i väster än Benfey och andre antagit; hans på växtgeografiska skäl stödda hypothes förlägger Fornarien till Tyskland. Den försigtige Schrader, som ogärna inlåter sig på gissningar, anser frågan oafgjord, men väger de å ömse sidor anförda skälen och kommer till den slutsats, att de, som tala för de ariska folkens europeiska ursprung, äro de starkare, ehuru de icke äro afgörande. Sjelf har Schrader genom linguistisk-historiska jämförelser kommit till den åsigt, att arierna, då de ännu utgjorde ett enda folk, befunno sig i stenålderns kultur och ännu icke kände metallerna.

5.

DET EUROPEISKA ARIEN.

I *en* punkt — den som för vårt ämne är vigtigast — hafva båda hypothesernas anhängare allt mer närmat sig hvarandra. De förnämste af den asiatiska hypothesens målsmän hafva upphört att betrakta Asien som vaggan för alla tungomål, hvari det ariska fornspråket fördelat sig. Medan de fasthålla åsigten, att Europas ariska befolkning invandrat från Asien, hafva de i det närmaste upphört att betrakta saken så som om dessa stammar, redan innan de lemnade det östliga hemlandet, skilde sig så skarpt i språkligt afseende, att man redan före invandringen till Europa hade att föreställa sig vissa stammar talande celtiskt språk, andra germaniskt, andra åter greko-italiskt o. s. v. Den numera herrskande meningen bland den asiatiska hypothesens anhängare är väl snarare den, att de till Europa invandrade arierna bildade en i språkligt afseende tämligen likformig massa, som först i vår världsdel förgrenade sig på ett bestämdare sätt till celter, germaner, slaver och greko-italiker. Anhängare af båda hypotheserna hafva således kunnat ena sig om, att det gifvits äfven *ett europeiskt Arien*. Och frågan om hvar detta europeiska Arien varit beläget är naturligtvis af största betydelse för den med henne i närmaste sammanhang stående frågan om *germanernas urhem*, eftersom äfven de germaniska folkens förfäder måste hafva bebott detta europeiska Arien.

Språkvetenskapen har sökt besvara det förra spörsmålet genom att jämföra samtliga de arisk-europeiska tungomålens gemensamma ordskatt. Försöket har sina svaga sidor, emedan, såsom Schrader anmärkt, det ordförråd af uråldrigt ursprung, som i våra dagar är gemensamt för alla eller flere af dessa språk, antagligen endast är en ringa återstod af det europeiska Fornariens ordförråd. Icke dess mindre kan man

på denna väg komma till beaktansvärda resultat, om man drager slutföljder af de ord, som finnas qvar, men aktar sig att draga slutföljder af hvad som fattas.

Den på denna väg vunna uppfattningen är i korthet följande:

Det europeiska Arien har varit beläget under breddgrader, der snö och is äro vanliga företeelser. Stammarne, som utvandrat därifrån till sydligare ängder, hafva icke förgätit det ena eller andra uttrycket för dessa företeelser. På ett jämförelsevis nordligt luftstreck tyder äfven den omständigheten, att det europeiska Fornariens invånare endast räknade tre årstider, nämligen vinter, vår och sommar. Denna årsindelning fortfor bland germanerna ännu på Tacitus' tid. För hösten hade de intet namn.

Talrika gemensamma beteckningar för bärg, dalar, strömmar och bäckar visa, att det europeiska Arien icke saknade höjder, klippor och rinnande vatten. Det har ej heller varit en trädlös stäpp. Detta ådagalägges af åtskilliga gemensamma namn på träd. Träden äro fur, björk, vide, alm, al, hassel samt ett ollonträd, som kallats *bhaga*, hvilket betyder ett träd med ätbar frukt. Från detta namn *bhaga* härstammar det grekiska φηγός, det latinska *fagus*, det tyska *Buche*, det svenska bok. Men märkligt är att grekerna kallat icke ollonträdet = boken, utan ollonträdet = eken φηγός, medan deremot romarne menade med *fagus* hvad vi mena med bok. Man kan häraf draga den slutsats, att de europeiske arierna begagnat ordet *bhaga* för båda trädslagen boken och eken, emedan båda bära ollon, men att i vissa delar af landet benämningen företrädesvis användts om boken, i andra om eken. Boken är ett trädslag, som småningom rycker upp mot norr. På europeiska fastlandet förekommer det icke öster om en gränslinie, som drager sig från Königsberg öfver Polen och Podolien till Krim. Häraf kan man draga den slutsats, att det europeiska Arien åtminstone till stor del varit beläget väster om denna linie och att de trakter, der romarnes och norr om dem germanernas urfäder bodde, äro att söka väster

om den nämnda växtgeografiska linien, samt emellan Alperna och Nordhafvet.

Af linguistiska jämförelser framgår vidare, att det europeiska Arien legat vid ett haf eller stort vatten. Skandinaver, tyskar, celter och romare hafva bevarat en gemensam beteckning för hafvet, det fornnordiska *mar*, det fornhögtyska *mari*, det latinska *mare*. Namnen på vissa hafsdjur äro också en samfäld egendom för åtskilliga ariska språk: det svenska *hummer* svarar till det grekiska Κάμαρος, det svenska *säl* till det grekiska σέλαχος.

Man har i det europeiska Arien haft husdjur: kor, får och getter. Man har också känt hästen, men det är ovisst om man begagnat honom som ridhäst eller dragare, eller endast värderat honom för köttets och sto-mjölkens skull. Deremot har man icke känt åsnan, till hvars utbredningsområde höra just de centralasiatiska stäpperna.

Björnen, vargen, uttern och bäfvern hafva med säkerhet tillhört det europeiska Ariens fauna.

Man har i det europeiska Arien sått korn och måhända ännu ett spannmålsslag; dessutom lin, hvars namn bevarat sig i det grekiska λίνον, det latinska linum och i andra språk.

Arierna hafva förstått att brygga mjöd och dervid användt honung. Att man också förstått att dricka det till öfvermått kan tagas för alldeles gifvet. Drycken har varit fornarierna mycket kär, och dess namn har troget bevarats såväl af de stammar, som utbredde sig till Ganges som af dem, hvilka flyttade in i Britannien. Bramanen vid Ganges känner ännu denna dryck som *madhu*, walesaren har känt den som *medu*, lithauern som *medus*, och när de helleniske arierna kommo till Sydeuropa och gjorde bekantskap med vinet, gåfvo de åt vinet mjödets namn μέθυ.

Det är icke sannolikt, att de europeiske arierna, medan de ännu bildade en i språkligt afseende homogen massa och bodde i den del af Europa, som här kallats Arien, kände bronsen eller järnet eller, om de kände någon bland metallerna, hade den i större förråd och i dagligt bruk. Det enda

gemensamma metallnamnet är det, som återfinnes i det latinska *æs*, koppar, det gothiska *aiz* och det indiska *áyas*. Som bekant har det latinska *æs*, liksom det gothiska *aiz*, betydelse både af koppar och brons. Att ordet ursprungligen betecknat koppar och först derefter brons, som är en blandning af koppar och tenn, synes ligga i sakens natur, och att det bland fornarierna betecknat endast koppar, icke brons, synes framgå ej allenast deraf, att ett gemensamt namn för tenn saknas, utan än mer och på ett vida säkrare sätt af den märkliga omständighet, som i synnerhet Schrader påpekat, att samtliga de arisk-europeiska språken, äfven de som stå hvarandra närmast och äro hvarandras grannar, sakna gemensamma namn för metallsmedens verktyg och smedjans andra inventarier, ja äfven för de olika slagen af skydds- och anfallsvapen. Mest förvånande är, att med afseende på vapenbenämningar olikheten är så genomgående äfven mellan hellener och romare. Det oaktadt hafva fornarierna säkerligen nyttjat vapen af flere slag: klubban, hammaren, yxan, knifven, spjutet och bågen. Alla dessa vapen äro sådana, att de kunna hafva varit gjorda af sten, trä och horn. Föremål förändra lättare namn, när de äldre material, hvaraf de varit gjorda, utträngas af yngre förut okända. Det är under sådana förhållanden sannolikt, att de europeiske arierna befunno sig i stenåldern och bland metaller på sin höjd hade kunskap om kopparen före och under den tidsperiod, då deras språk åtskillde sig i flere munnarter.

Hvar i vår verldsdel skulle nu detta arisk-europeiska stenåldersfolk hafva bott? Det sydliga Europa med sina i Medelhafvet utskjutande halföar har otvifvelaktigt legat utanför det europeiska Ariens gränser. De grekiske arierna äro invandrare i Hellas, de italiske arierna äro invandrare på italiska halfön. Spanien har ännu i historiska tider varit befolkadt af iberer och basker, och basker bo der ännu. Om, såsom språkminnesmärkena synas gifva vid handen, de europeiske arierna bott invid ett haf, kan detta fördenskull icke hafva varit Medelhafvet. Återstå då Svarta och Kaspiska

hafven å ena sidan samt Östersjön och Nordsjön å den andra. Men om, såsom språkminnesmärkena likaledes synas antyda, det europeiska Arien åtminstone till stor del varit beläget väster om bokens växtlighetsgräns, samt varit bevuxet med fur, ek, alm och al, då kan det icke hafva varit inskränkt till de trädlösa stäpper, som sträcka sig utefter Svarta hafvets kust från Donaus mynning genom Dobrudscha, Bessarabien och Cherson förbi Krim. Forskare i den grekiska fornhistorien antaga numera ej häller, att de helleniske invandrarne utbredt sig öfver dessa trakter till Grekland, utan att de kommit från nordväst och följt Adriatiska hafvet ned mot Epirus; med andra ord: gått samma väg som efteråt vandrades af vestgotherna under Alarik och östgotherna under Theoderik. Äfven de latinska stammarne hafva kommit från norr. De celtiska folkens vandringar voro, så långt man af historien kan döma, riktade från norr och väster mot söder och öster; de germaniska folkens vandringar från norr mot söder och detta såväl i en östligare som i en västligare riktning. Förhistoriska och historiska grunder tala således samfäldt för den åsigt, att det europeiska Arien inom för öfrigt obestämbara gränser omfattat det mellersta och nordligare Europa, och då ett eller flere haf varit för desse arier bekanta, så kan man icke från området för denna bekantskap utesluta den i Nordeuropa från väster inträngande oceanen.

På grund af sitt outvecklade jordbruk, som hänvisade dem att väsentligen lefva af boskapsskötseln, måste de europeiske arierna hafva intagit ett allt mer vidsträckt område. Om de olika stammarnes inbördes ställning och flyttningar på detta område kan ingenting sägas utom det, att de förr eller senare, men redan i en fjärran förhistorisk tid, måste hafva intagit just den ställning till hvarandra, som de från historiens morgon och intill denna dag bibehållit. De ariska stammar, som först intågade i Gallien, måste hafva stått väster om de stammar, som vordo germanernas fäder, och desse åter väster om dem, som utbredt ariska tungomål öfver Ryssland. Söder om denna linie, men ännu i det mellersta Europa,

har stått en annan front af ariska stammar, hellenernas förfäder och romarnes, de senare väster om de förre. Nordligast af samtliga dessa folk måste de arier hafva stått, som sedermera utvecklade sitt språk till det germaniska.

B. FORNGERMANIEN.

6.

FORNGERMANIENS LÄGE. FORNGERMANISK STENÅLDER.

Forngermanernas nordliga ställning måste haft den följd, att de bättre än alla andra ariska folk bevarade den ursprungliga racetypen, emedan de voro mindre i tillfälle att blanda sig med icke-ariska element. I söder, väster och öster hade de ju fränder, som skillde dem från de icke-ariska befolkningarna. Åt norr deremot lågo trakter, som i anseende till själfva sin naturbeskaffenhet måste varit glest bebodda eller måhända icke voro bebodda alls, innan de togos i besittning af germanernas fäder. Den germaniska typen, som väl också varit den allmänt-ariska, innan en större utbredning med åtföljande folkblandningar egde rum, har, såsom redan påpekats, skildrats sålunda: hög växt, hvit hy, blå ögon, blondt hår. Den anthropologiska vetenskapen har tillagt ännu ett kännemärke: en jämförelsevis aflång eller oval hufvudskålsform, den dolikocefala. Renast företrädes denna typ af nutidens svenskar, norrmän, danskar och (delvis) holländare, af befolkningen i de delar af Storbritannien, som blifvit tätast bebygda af saksiske och skandinaviske utvandrare, samt af befolkningen i vissa delar af Nordtyskland. Welckers kraniologiska mätningar gifva följande siffror för bredd- och höjdvisare å germaniska hufvudskålar:

Svenskar och holländare	75—71.
Isländingar och danskar	76—71.
Engelsmän	76—73.
Holsteinare	77—71.

Hannoveranare, Trakten kring Jena, Bonn och Köln . . . 77—72.
Hessare . . . . . 79—72.
Schwabare . . . . . 79—73.
Bairare . . . . . 80—74.

Den dolikocefala formen öfvergår således i mellersta och södra Tyskland till den brakycefala. Af stort intresse äro de undersökningar, som på Virchows tillskyndan företagits i Tyskland, Belgien, Schweiz och Österrike rörande den blonda och den brunetta typens spridning. På mer än nio millioner undersökta individer fann man i

Tyskland 31,80 % *blonda,* 14,05 % *brunetta,* 54,15 af blandad typ;
Österrike 19,79 » » 23,17 » » 57,04 » » »
Schweiz 11,10 » » 25,70 » » 61,40 » » »

Den blonda typen är således vida starkare representerad i Tyskland än i sydligare mellaneuropeiska länder med delvis germaniskt talande befolkning. Inom själfva Tyskland aftager den blonda och tilltager den brunetta typen från norr till söder, på samma gång som till regeln den dolikocefala formen viker för den brakycefala. Sydtyskland har 25 % brunetta, Nordtyskland endast 7 %.

Om vi nu med den methodologiska stränghet, som Latham påyrkar, fasthölle, att en folktyps eller språktyps hemland bör, när icke bestämda historiska fakta motsäga det, främst sökas där, hvarest denna typ är starkast företrädd och minst förändrad, då är det otvifvelaktigt, att den del af det europeiska Arien, hvari germanernas fäder bodde, då de utvecklade sitt ariska tungomål till germaniskt, måste hafva inbegripit landsträckor utefter Östersjön och Nordsjön. Säkert är, att denna åsigt icke motsäges, utan styrkes af sakförhållandena, så vidt kunskapen om dessa räcker. Intyg från de romerska häfderna vittna, att samma delar af Europa, der den germaniska typen i våra dagar är förherrskande, voro germaniska redan vid tiden före Kristi födelse och att redan vid den tiden skandinaviska halfön hyste ett nordgermaniskt

folk, hvilket bland sina fränder på fastlandet gällde för att vara rikt på skepp och krigiskt manskap. Århundraden måste hafva förflutit, innan den germaniska koloniseringen af halfön hade hunnit till en sådan kraftutveckling, århundraden, under hvilka, att döma af alla tecken, öfvergången mellan Skandinaviens brons- och järnålder egde rum. Montelius' omsorgsfulla, på god methodisk grundval gjorda undersökningar hafva fört honom till det utslag, att Skandinavien och Nordtyskland bildade under bronsåldern ett med hänseende till vapen- och redskapsformer gemensamt kulturområde. Det sätt, hvarpå öfriga kulturområden af samma art gruppera sig öfver Europa, lämnar intet annat utrymme därstädes för den germaniska folkfamiljen än just detta skandinavisk-nordtyska område och möjligen äfven det österrikisk-ungerska, med hvilket det har den relativt största likheten. Bakom bronsåldern ligger stenåldern. v. Dübens, Retzius' och Virchows undersökningar af skelettfynden i nordiska stenåldersgrafvar bevisa redan för den tiden tillvaron i de nordiska länderna af en folkstam, som hvad hufvudskålsformens egendomligheter vidkommer ej kan skiljas från deras nuvarande innevånare. Man har härmed att sammanställa det sannolikhetsresultat, hvartill de linguistiska jämförelserna leda, att de europeiske arierna ännu befunno sig i sin stenålderskultur, sedan de förgrenat sig i celter, germaner o. s. v. med olika landområden, samt det faktum, att germanerna, så långt tillbaka som slutsatser ur historiska upplysningar mäkta hinna, innehaft nordligare trakter än deras ariska frändefolk. Sålunda hänvisar allt derpå, att när skandinaviska halfön — förmodligen från söder öfver Danmark — första gången befolkades af arier, desse arier tillhörde samma folkfamilj, hvilken sedermera i historien uppträder med germanisk typ och germaniskt språk, samt att deras inflyttning och utbredning öfver sydligare delar af halfön tillhör den ariska stenålderns tid.

För den andliga kulturens historia och särskildt för mythologien äro dessa resultat af betydelse. Det tillhör den jämförande mythologien att utforska hvad som i de ariska

folkens olika mythkretsar kan vara en ursprungligen gemensam, från enhetstiden härstammande egendom. Utslaget af undersökningen varder säkrare i samma mån som det geografiska afståndet är större mellan de ariska folk, hvilkas mythkretsar jämföras. Om till exempel den germaniska mythologien å ena sidan samt de asiatisk-ariska (Avesta- och Rigvedakretsarna) å andra underkastas komparativ granskning och man därvid upptäcker mythkomplexer, som ej endast i allmännare grunddrag och i massor af enskildheter, utan ock i dessa enskildheters gruppering och de mythiska händelsernas episka sammankedning visa sig vara identiska; så är sannolikheten, att de tillhöra en tid, då germanernas och de asiatiske ariernes fäder sammanbyggde, större i samma mån som sannolikheten af ett så innerligt och detaljeradt idéutbyte efter skillsmessan mellan dessa stammar varder genom det geografiska afståndet mindre. Med all den visshet, som på detta fält för forskningen är möjlig att uppnå, låter då antaga sig, att dessa gemensamma mythkomplexer åtminstone till de kärnor, kring hvilka de gruppera sig, härstamma från en tid, då arierna ännu bildade en någorlunda sluten geografisk och språklig enhet — således efter all anledning från en tid, som ligger djupt inne i en gemensam arisk stenålder. Upptäckten af sådana mythkomplexer kastar då ljus tillbaka på föreställningar och idéer, som lefde hos våra fäder under tider, från hvilka vi annars hafva inga andra vittnesbörd än de visserligen i andra riktningar högligen upplysande, som fornsakerna, behandlade af en varsam och skarpsinnig archeologisk forskning, äro i stånd att meddela. Och det varder på detta sätt en möjlighet öppnad till att skilja mellan äldre och yngre beståndsdelar i den germaniska mythologien och vinna utgångspunkter för forskning i hennes utveckling genom århundraden, som icke qvarlämnat litterära minnesmärken.

II.

VANDRINGSSAGORNA UNDER MEDELTIDEN.

A. DEN LÄRDA SAGAN OM UTVANDRINGEN FRÅN TROJA-ASGARD.

7.

SAGAN I HEIMSKRINGLA OCH PROS. EDDA.

Föregående afhandling redogjorde för de skäl, på grund af hvilka det synes antagligt, att Forngermanien inom för öfrigt obestämbara gränser omfattat ängder kring Östersjön och Nordsjön, samt att de skandinaviska länderna utgjort en del af detta Forngermanien och ända sedan stenålderns dagar varit befolkade af germaner.

Det ämne, som här föreligger mig att behandla, kräfver en undersökning om hvad germanerna själfve i de älsta tider, till hvilka forskningen kan tränga, trodde härom. Hafva de ansett sig som urbebyggare eller som invandrare i Germanien? För mythologien har frågans besvarande en betydande vigt; för den pragmatiska historien deremot en ringa, ty hvilketdera de än gjort, kan deraf ingen säker slutsats dragas med afseende på den historiska verkligheten. Hafva de ansett sig för ur-innevånare, så hindrar detta icke, att de i fjärran liggande förhistoriska tider invandrat, ehuru deras sagor och sägner upphört att tala derom. Ha de ansett sig för invandrare, så följer deraf icke, att de sägner, som förmält derom, inneburit någon historisk kärna. Vi hafva i det förra afseendet ett exempel i bramanerna och de högre kasterna i Indien: deras orthodoxi bjuder dem att betrakta sig som urinnevånare i det land de nu innehafva, ehuru intyg föreligga för att de invandrat dit. Vi hafva i det senare afseendet ett exempel i oss svenskar: slägten bland oss hafva uppvuxit i

den tro, att en större eller mindre del af Sveriges bebyggare härstamma från invandrare, som, anförde af Oden, skulle hitkommit omkring 100 år före Kristi födelse, samt att denna invandring, antingen den nu hitförde en större eller mindre folkstock, var af den mest ingripande betydelse för vårt lands odling, så att man med rätta kunde börja vår historia med den stund, då Oden satte sin fot på svensk grund.

De närmaste källorna för sägnen om Odens invandring till Skandinavien föreligga i de isländska skrifterna: Heimskringla och prosaiska Edda. Båda källorna tillhöra med afseende på tiden ett och samma skede: 1200-talet, och äro med mer än två århundraden skillda från hedendomens välde på Island.

Vi skola först taga i betraktande Heimskringlas berättelse. En flod med namnet Tanakvisl eller Vanakvisl faller ut i Svarta hafvet. Floden skiljer Asien från Europa. Öster om Tanakvisl, således i Asien, är ett land, som förr hette Asaland eller Asaheim, och förnämsta borgen eller staden där i landet hette Asgard. Det var en stor blotstad, och där bodde den höfding, som blifvit känd under namnet Oden. Under honom styrde tolf män, som voro offerföreståndare och domare. Oden var stor härhöfding och landeröfrare och så segersäll, att hans män trodde segern osvikligt tillkomma honom. Lade han handen välsignande på någons hufvud, var denne viss om framgång; var han frånvarande, men man i nöd och fara åkallade hans namn, så tyckte man sig deraf få hugnad. Ofta for han långt bort och var månget halfår på färden. Under den tiden styrdes riket af hans bröder Vile och Ve. En gång var han så länge borta, att asarne trodde, att han aldrig skulle återvända. Då gingo bröderna att ega hans hustru Frigg. Omsider kom han dock tillbaka och tog då åter Frigg till sig.

Asarne hade ett grannfolk, som hette vanerna. Oden hemsökte vanerna med krig, men de försvarade sig tappert. Sedan man ömsesidigt haft seger och nederlag, ledsnade båda parterna vid kriget, slöto fred och gåfvo gisslan. Vanerna

sände sina ypperste män Njord och hans son Fröj och dessutom Kvaser som gisslan till asarne, och desse lemnade i utbyte Höner och Mimer. Oden förlänade åt Njord och Fröj värdigheten af offerföreståndare; likaså åt Fröjs syster Fröja. Vanerna behandlade de fredspanter de fått med liknande aktning och gjorde Höner till höfding och domare. Dock tyckte de sig snart förmärka, att Höner var en enfaldig man; då funno de sig svikne i bytet, och i harmen häröfver höggo de hufvudet, icke af Höner, utan af hans vise medbroder Mimer och sände det till Oden. Denne balsamerade hufvudet och sjöng trollsånger öfver det, så att det kunde tala med honom och säga många herrliga ting.

Asaland, der Oden herrskade, skiljes af en stor bärgås från Tyrkland, hvarmed Heimskringla menar Mindre Asien, hvars hufvudstad det ryktbara Troja ansågs hafva varit. Där i Tyrkland hade Oden också stora egodelar. Men vid den tiden gjorde romarne härtåg och underkufvade alla land, och många furstar flydde fördenskull från sina riken. Och emedan Oden var vis och trollkunnig och fördenskull visste, att hans afkomlingar skulle bebygga den nordliga delen af världen, så öfverlemnade han sitt rike åt bröderna Vile och Ve och drog med mycket folk in i Gardarike. Njord och Fröj och Fröja och de andre offerprästerna, som styrt under honom i Asgard, följde honom, och han hade också söner med sig. Från Gardarike fortsatte han sitt tåg till Saksland, tillegnade sig der vidsträckta land och insatte sina söner till höfdingar öfver dem. Från Saksland drog han till Fyen och bosatte sig der. Seland fans då ännu icke. Oden sände mön Gefion norr ut öfver vattnet, för att undersöka det land som där låg. Då regerade i Svithiod en höfding vid namn Gylfe. Denne skänkte Gefion ett plogland, och med tillhjelp af fyra till oxar förvandlade jättar utskar Gefion med plogen och bortförskaffade till närhetan af Fyen det land, som nu kallas Seland. Der det landet utskars är nu den sjö, som kallas »Lögrin». Sköld, Odens son, fick detta land och gifte sig med Gefion. Och enär Gefion underrättat Oden, att det var

ett godt land, som Gylfe egde, så for Oden dit, och emedan Gylfe ej mäktade göra honom motstånd, fast äfven han var ganska klok och trollkunnig och färdig i att förvända syn på folk, så ingicks en fredlig öfverenskommelse, på grund af hvilken Oden tillegnade sig ett vidsträckt land vid den nämda sjön och i Sigtuna inrättade en stor offerplats, der det sedan offrades enligt asarnes sedvänja. Åt sina offerpräster gaf Oden bostäder: åt Njord i Noatun, åt Fröj i Upsala, åt Heimdall i Himmelsbergen, åt Thor i Thrudvang, åt Balder i Breidablik o. s. v. — Med Oden kommo många och nya idrotter till Norden, och han och hans asar vordo folkets lärare i sådana. Bland annat i skaldskap och runor. Själf talade han alltid i bunden form. Dertill kom, att han var utomordentlig trollkarl. Han kunde skifta ham, göra fiender i striden blinde och döfve, och han kunde säjda och uppväcka döde. Han egde skeppet Skidbladner, hvilket lät sig sammanveckla som en duk; han hade två korpar, som han lärt tala och som bragte honom tidender från alla land; han visste hvar alla skatter i jorden voro förborgade och kunde med trollsånger skaffa dem i dagen. Bland seder, som han i Norden införde, var att bränna lik, uppkasta hög till minne af stormän, sätta bautastenar till minne af andra, samt att offra de tre stora årsoffren för lyckligt år, växtlighet och seger. Oden afled i Svithiod. Då han kände sig döden nära, lät han märka sig med spjutudd och sade sig skola fara till Gudheim att där besöka sina vänner och där mottaga alla svärdfallne män. Detta trodde svearne; de dyrkade honom alltsedan i det de förmenade, att han lefde evigt i det forna Asgard, och de tyckte, att han uppenbarade sig för dem, innan stora drabbningar höllos. På Svea tronen efterträddes han af Njord, ynglingaättens stamfader. — Så långt Heimskringla.

Nu till den prosaiska eddan, som i sitt företal ger oss en världs- och religionshistorisk öfversigt i sin tids stil.

Först omtalas efter bibeln skapelsen och syndafloden. Derefter får man veta åtskilligt om den stora tornbyggnaden. Afkomlingarne af Noachs son Cham bekrigade och öfvervunno

Sems söner och försökte sedan i sitt öfvermod att bygga ett torn, som skulle nå till himmelen. Främste mannen i detta företag var Zoroastres, och som arbetsföreståndare hade han under sig 72 verkmästare. Men Gud förbistrade de öfvermodiges tungomål, så att hvar och en af verkmästarne med sitt folk fick sitt språk, som de andre icke förstodo, och då drog hvar och en sin väg, och på det sättet har världens 72 olika språk uppkommit. Dessförinnan talades ett enda tungomål, hebreiskan. Där man sökt uppföra tornet bygdes en stad, som fick namnet Babilon. Där förblef Zoroastres konung och herrskade öfver många assyriska folk, bland hvilka han införde afgudadyrkan och som dyrkade honom själf under namnet Baal. De hopar, som dragit bort med hans verkmästare, förföllo likaledes i afguderi, med undantag allena af det folk, som behöll hebreiska språket. Det bibehöll ock den ursprungliga och rena tron. Medan Babilon sålunda vardt en af hufvudhärdarne för falsk lära, vardt ön Kreta en annan. Där föddes en man, som hette Saturnus, som vardt för kretenser och macedoner hvad Zoroastres var för assyrierna. Saturnus' kunskaper och spådomsförmåga och konst att ur röd järnmalm smälta ut guld förvärfvade honom furstemakten på Kreta, och när han dessutom förfogade öfver hvarjehanda osynliga krafter, så trodde kretenser och macedoner, att han var en gud, och han styrkte dem i deras tro. Han hade tre söner, Jupiter, Neptunus och Plutus. Af dem var Jupiter sin fader lik i konster och krafter och en stor stridsman, som underkufvade många folk. Då Saturnus utskiftade af sitt rike åt sina söner, så uppstod osämja. Plutus fick på sin lott hälvetet och, enär detta var den minst behagliga delen af skiftet, tillika faderns hund, som hette Serberus. Jupiter, som fått himmelriket, var icke nöjd dermed, utan ville också hafva jorden. Han bekrigade sin fader, som måste rädda sig öfver från Kreta till Italien, der han af fruktan för Jupiter bytte om namn och kallade sig Njord, och der han för öfrigt vardt en nyttig konung, som lärde de af ollon och rötter lefvande innevånarne att plöja och anlägga vingårdar.

Jupiter hade många söner. Från en af dem, Dardanus, härstammade i femte led konung Priamus i Troja. Priamus' son var Hektor, som till växt och styrka var den ypperste man i världen Från trojanerna leda romarne sina anor, och när Rom vuxit till en stor makt, antog det fördenskull många lagar och seder, som deras fäder trojanerna haft före dem. Troja var beläget i Tyrkland nära världens medelpunkt. Under Priamus, öfverkonungen, funnos där 12 lydkonungar, och där talades 12 språk. Desse 12 lydkonungar voro utomordentligt vise män, de ansågos som gudar och från dem räkna alla Europas höfdingar sina anor. En af desse tolf hette Munon eller Mennon; han var gift med en dotter af Priamus och hade med henne sonen Tror; »honom kalla vi Thor». Han var mycket vacker, hans hår sken fagrare än guld, och vid tolf års ålder var han fullvuxen och så stark, att han från marken lyfte tolf björnpälsar på en gång. Då slog han ihjäl sin fosterfar och fostermor, tillegnade sig sin fosterfaders rike Thracien, »som vi kalla Thrudheim», och for derefter kring verlden och besegrade bärsärkar, jättar, en den störste drake och andra vidunder. Uppe i Norden träffade han en spåkvinna, som hette Sibil (Sibylla), »som vi kalla Sif», och med henne gifte han sig. I tjugonde ledet från denne Thor härstammade Vodin, »som vi kalla Oden», en särdeles klok och kunnig man, hvilken gifte sig med Frigida, »som vi kalla Frigg».

Vid den tiden härjade den romerske härhöfdingen Pompejus i östern och hotade äfven Odens rike. Oden och hans hustru hade emellertid genom profetisk ingifvelse fått veta, att en ärofull framtid väntade dem i den nordliga delen af världen. Fördenskull bröt han upp och tågade bort ur Tyrkland och hade med sig mycket folk, gamle och unge, män och kvinnor och dyrbara egodelar. Hvar de foro fram, tyckte folken, att de snarare liknade gudar än människor. Och de stannade icke förr än de kommo norr upp till Saksland. Der uppehöll sig Oden länge. En af sina söner, Veggdegg, gjorde han till konung i östra Saksland; en annan son, Beldegg,

»som vi kalla Balder», gjorde han till konung i Vestfal. En tredje son, Sigge, blef konung i Frankland. Därefter tågade Oden ytterligare mot norr och kom till Reidgothaland, som nu kallas Jutland, och tillegnade sig där allt hvad han ville. Där gjorde han sin son Sköld till konung. Därefter kom han till Svithiod.

Här styrde konung Gylfe. När denne hörde om Odens och hans asiaters färd, for han dem till mötes och erbjöd Oden att få så mycket land och makt i hans rike som denne själf önskade. En orsak till att folken öfver allt, der Oden framtågade, mottogo honom så väl och läto honom råda och förfoga öfver konungamakt och landområden, var den, att hvarhälst Oden och hans män befunno sig under sin vandring och stannade någon tid, det landet fick då god årsväxt och riklig gröda, och fördenskull trodde man, att Oden och hans män rådde öfver väderlek och växtlighet. Oden följde Gylfe upp till sjön »Lögrin» och såg, att der var godt land, och der valde han sig till hufvudborg det ställe, som heter Sigtuna, och grundlade der samma inrättningar, som funnos i Troja, och som tyrkarne voro vane vid. Så förordnade han i staden ett råd af tolf stormän, som skulle stifta lagar och skipa rätt. — Från Svithiod for Oden till Norge och insatte där till konung sin son Sæming. Men väldet öfver Svithiod hade han bestämt åt sonen Yngve, från hvilken ynglingaätten härstammar. Asarne och deras söner gifte sig med kvinnor i de land, som de tagit i besittning, och deras afkomlingar, som bibehöllo det språk, som talats i Troja, förökade sig så mycket, att detta trojanska tungomål utträngde de gamla och vardt herrskande öfver Svithiod, Norge, Danmark och Saksland och derefter äfven i England.

Prosaiska eddans första afdelning, Gylfaginning, består af en samling mythologiska uppgifter, hvilka meddelas läsaren i formen af ett samtal mellan den ofvannämde sveahöfdingen Gylfe och asarne. Innan ännu asarne brutit upp på sin vandring mot norr, hade Gylfe — säges det här — förnummit, att de voro ett klokt och kunnigt folk, som i alla

företag hade framgång med sig. Och som han trodde, att detta måste hafva sin grund antingen i de människornas egen natur eller i det slags gudsdyrkan, som de öfvade, så beslöt han att hemligen utransaka detta och begaf sig i en gammal mans skepelse på färd till Asgard. Men de spåkunnige asarne visste på förhand, att han skulle komma, och beslöto emottaga honom med hvarjehanda bländverk, som kunde ingifva honom en hög föreställning om dem. Så kom han slutligen till en borg, hvars tak var belagdt med gyllne sköldar, och hvars sal var så stor, att han knappt kunde öfverskåda den. Vid dörren till salen stod en man, som lekte med handyxor, som han kastade upp och åter fångade i handen, och voro sju yxor på en gång i luften. Mannen frågade efter vandrarens namn; denne svarade, att han hette *Gangleri*, att han vandrat långa, obanade stigar och önskade natthärbärge. Han frågade därjämte hvem som egde borgen. Yxkastaren svarade, att det var deras konung, och förde Gylfe in i salen, der mycket folk fanns. Somlige sutto och drucko; andre öfvade lekar, och bland dem vapenlekar. Tre högsäten voro i salen, det ena ofvanför det andra, och i hvarje högsäte satt en man. I det lägsta satt konungen, och yxkastaren upplyste Gylfe, att konungen hette *Hár*; att den, som satt närmast öfver honom, hette *Jafnhár*, och att den som satt öfverst hette *þriði*. *Hár* spörjer främlingen om hans ärende och bjuder honom taga till sig mat och dryck. Gylfe svarar, att han dessförinnan ville veta, om det finnes någon vis man i salen. *Hár* genmäler, att främlingen icke skall komma välbehållen ur salen, om han icke segrade i visdomstäflan. Gylfe börjar nu sina frågor, som alla röra asarnes gudadyrkan, och de tre männen i högsätena gifva honom svar. Redan af det första svaret finner man, att det Asgard, till hvilket Gylfe här tror sig hafva kommit, är enligt förf:ns mening ett yngre Asgard, och antagligen detsamma som Heimskringlas författare låter vara beläget bakom floden Tanaqvisl; men att det gifvits ett äldre Asgard, hvilket skulle vara detsamma som Troja i Tyrkland, der enligt Heimskringla

Oden egde stora egendomar vid den tid romarne började sina härnadståg i Östern. När Gylfe med sina frågor utransakat det vigtigaste af religionen i Asgard och slutligen äfven fått kunskap om världens tillkommande undergång och pånyttfödelse, förnimmer han ett häftigt dån, och när han ser sig omkring, äro borgen och salen försvunna, och han står under öppen himmel. Han drog då tillbaka till Svithiod och omtalade allt hvad han bland asarne sett och hört. Men sedan han gått, rådgjorde de med hvarandra, och de kommo öfverens om att kalla sig själfva med de namn, under hvilka de omtalat sina sagor för Gylfe. Dessa sagor voro, anmärker Gylfaginning, egentligen ingenting annat än till gudasägner omstöpta minnen af historiska tilldragelser, som hade timat i det äldre Asgard, det vill säga Troja. För de storverk, som asarne hade berättat för Gylfe om Thor, lågo de bragder till grund, som Hektor utfört i Troja, och den Loke, hvarom Gylfe fått höra, var egentligen ingen annan än Ulixes (Ulysses), som var trojanernas fiende och fördenskull framställdes som fiende till gudarne.

Efter Gylfaginning följer i prosaiska eddan en annan afdelning, *Bragaroedur*, som, äfven den, fått en liknande inklädnad. På Lessö, heter det der, bodde fordom en man vid namn *Ægir*. Han, likasom Gylfe, hade hört asarnes visdom omtalad och beslöt att uppsöka dem. Han, likasom Gylfe, kommer till ett ställe, der asarne emottaga honom med hvarjehanda bländverk och föra honom in i en sal, som om kvällen upplyses med glänsande svärd. Där inne bjudes han sitta ner bredvid Brage, och voro der tolf högsäten, hvari sutto män, som kallade sig Thor, Njord, Fröj o. s. v., och kvinnor, som nämde sig Frigg, Fröja, Nanna, o. s. v. Salen var präktigt bonad med sköldar, mjödęt, som bjöds, var ypperligt, och den meddelsamme Brage undervisade gästen i de sägner, som vidkommo asarnes skaldekonst. En efterskrift till afhandlingen varnar unge skalder för att fästa tillit till de sagor, som asarne berättade för Gylfe och *Ægir*. De hafva värde, säger efterskriftens författare, endast ur den

synpunkt, att man genom dem lärer sig förstå de poetiska omskrifningar, som förekomma i de gamle storskaldernes sånger; men i öfrigt äro de förfalskningar, som asarne eller Asiamännen gjorde, för att inbilla folk, att de voro gudar. Dock har, enligt författaren, dessa förfalskningar en historisk kärna: de skulle vara efterbildningar af hvad som tilldrog sig i det älsta Asgard, d. v. s. Troja. Så till ex. är Ragnarök ursprungligen ingenting annat än Trojas förstöring. Thor är, som nämdt, Hektor; midgardsormen är en af de kämpar, som Hektor dödade; fenrersulfven är Achilles' son Pyrrhus, som dödade Priamus-Oden, och Vidar, som öfverlefver världsbranden, är Æneas.

8.

TROJASAGAN I HEIMSKRINGLA OCH PROS. EDDA (forts.).

Källorna för sägnen om den asiatiska invandringen till Norden tillhöra den isländska litteraturen och henne allena. Saxos *Historia Danica*, hvars första böcker författades mot slutet af 1100-talet, har i ämnet sin särskilda uppfattning, för hvilken nedanför skall redogöras. Sins emellan afvika de isländska berättelserna blott i smärre enskildheter; deras grundåskådning är densamma, och de ha upprunnit ur en enda källåder. Sammanställda ge de oss ett sagohistoriskt helt af följande utseende:

Bland de hopar, som efter babyloniska språkförbistringen tågade bort åt skillda håll, var det några, som utbredde sig och sina språk öfver Mindre Asien, i källorna kalladt Tyrkland, öfver Grekland, i källorna äfven kalladt Macedonien, och öfver ön Kreta. I Tyrkland anlade de den stora stad, som hetat Troja. Denna stad angreps af grekerna vid den tid konung Priamus regerade därstädes. Priamus härstammade från Jupiter och dennes fader Saturnus, och tillhörde således en ätt, som de afgudadyrkande folken ansågo för gudomlig. Troja var en mycket stor stad; der talades tolf språk, och Priamus hade under sig ett kollegium af tolf lyd-

konungar. Men huru mäktige trojanerna än voro, och huru tappert de försvarade sig under ledning af Priamus' dotterson, den väldige hjelten Thor, så dukade de likväl under. Troja intogs och uppbrännes af grekerna, och Priamus själf dödades. Af de öfrigblifne trojanerna utvandrade två skaror åt skillda håll. De torde dessförinnan hafva varit väl underrättade om främmande länders beskaffenhet, ty Thor, Priamus' dotterson, hade gjort vidsträckta färder, hvarunder han bekämpade jättar och odjur. Han hade under sina färder äfven varit i Norden och der träffat Sibil, den ryktbara spåqvinnan, och gift sig med henne. Den ena af de trojanska utvandrareskarorna inskeppade sig under Æneas' ledning till Italien och anlade Rom. Den andra, med hvilken följde Thors son Loride, begaf sig till Asialand, som af en fjällås skiljes från Tyrkland och af floden Tanais eller Tanakvisl från Europa. Där anlade de en ny stad, som de kallade Asgard, och bevarade där de gamla sederna och bruken från Troja. Fördenskull inrättades i Asgard, likasom i Troja, ett tolfmannakollegium, hvars medlemmar voro offerföreståndare och domare. Många århundraden förgingo, utan att de båda trojannybyggena Rom och Asgard kommo i politisk beröring med hvarandra, ehuru de båda väl minndes sin härkomst från Troja, och romarne bildade många af sina inrättningar efter det gamla moderlandets mönster. Emellertid hade Rom växt upp till det mäktigaste rike på jorden och sände slutligen sina härar in i Tyrkland. Då regerade i Asgard en utomordentligt vis, framsynt och trollkunnig konung vid namn Oden, som härstammade i tjugonde led från den ofvannämde Thor. Oden hade fört många lyckliga krig. Det svåraste af dessa var med ett grannfolk i Asien, hvilket kallades vanerna; men detta var nu slutadt med förlikning och fred. I Tyrkland, det gamla moderlandet, hade Oden stora egendomar, som föllo i romarnes våld. Denna omständighet styrkte honom i hans beslut att utvandra till det nordliga Europa; den profetiske ande, som han hade i sig, hade sagt honom, att hans ättlingar länge skulle blomstra där. Så bröt han då upp med

många söner och följdes af de tolf offerprästerna och en stor folkmassa, dock icke af alla innevånarne i Asariket och Asgard. En del af folket stannade kvar; så också Odens bröder Vile och Ve. Tåget gick genom Gardarike till Saksland; därifrån öfver danska öarna till Svithiod och Norge. Öfver allt mottogs den stora vandrareskaran väl af folken; Odens öfvermäktiga visdom och hans förvånande magiska konster i förening med den omständighet, att hvar han framtågade, följde honom god årsväxt, gjorde, att folken betraktade honom som en gud och läto honom fritt förfoga öfver deras troner. Därför insatte han ock sina söner till konungar öfver Saksland, Danmark, Svithiod och Norge. Äfven Gylfe, konungen i Svithiod, böjde sig för hans öfverlägsenhet och gaf honom ett ypperligt land vid Mälaren att herrska öfver. Där byggde Oden Sigtuna, hvars inrättningar i sin ordning vordo en afbild af Asgards och Trojas. Skaldskap och mångahanda andra idrotter kommo med Oden till de germaniska landen; så också det trojanska tungomålet. I likhet med sina förfäder Saturnus och Jupiter förstod han skaffa sig gudomlig dyrkan, hvilken utsträcktes äfven till hans tolf offerpräster. De religiösa sägner, som han utspred bland folket, och som troddes ända tills kristendomen vann seger, voro förfalskningar, spunna kring minnen af Trojas historiska öden och undergång samt af tilldragelser i Asgard.

9.

SAXOS STÄLLNING TILL TROJASAGAN.

Sådan är i sina hufvuddrag den lära om Odens och asarnes invandring, som var gängse på Island i trettonde århundradet och funnit väg till Skandinavien genom den prosaiska eddan och Heimskringla. Något äldre än dessa arbeten är den danske häfdatecknaren Saxos *Historia Danica*. Sturleson, Heimskringlas författare, var en åtta års gosse, då Saxo började skrifva sin historia, och han, Sturleson, hade sannolikt ännu icke börjat öfva historiskt författarskap, när

Saxo afslutade de nio första böckerna af sitt verk, hvilka grunda sig på då ännu fortlefvande sånger och sägner af inhemskt och hedniskt ursprung. Saxo skrifver så som om han vore obekant med den isländska åsigten om en asiatisk invandring till Norden, och han vill ej häller veta något af att Oden skulle herrskat som konung eller höfding någonstädes i Skandinavien. Detta är dess mer märkligt som han i öfrigt står på alldeles samma ståndpunkt som isländingarne och medeltidens krönikeskrifvare i allmänhet med afseende på tron, att de hedniska mytherna vore historiska minnen och de hedniske gudarne historiska personligheter, förgudade menniskor, och märkligheten häraf ökas, då man betänker, att han i de hedniska sånger och sägner, hvilka han lade till grund för sin fornhistoria, allt som oftast påträffade Odens namn och fördenskull icke kunde undgå att låta honom uppträda i de danska häfderna som en där ingripande personlighet. Oden är hos Saxo, likasom hos isländingarne, en jordisk konung och på samma gång en oförlikneligt stor trollkarl. Saxo och isländingarne öfverensstämma äfven däri, att hans hemland var beläget österut; skillnaden i denna punkt är endast den, att medan den isländska hypothesen låter honom herrska i Asgard, förlägger Saxo hans residens till Byzans vid Bosporen, således ej långt från det gamla Troja, der hans förfäder enligt prosaiska eddan skulle hafva bott. Från Byzans spred sig enligt Saxo ryktet om hans konster och om de underverk han gjorde ända upp till den europeiska Norden; på grund af dessa underverk vardt han af folken dyrkad som en gud, och för att betyga honom sin vördnad, sände Nordens konungar en gång till Byzans en gyllene bildstod, åt hvilken Oden med trollkonster gaf talförmåga. Det är mythen om Mimers hufvud, som Saxo i denna form förtäljer. Dock kände honom Nordens konungar icke allenast genom ryktet, utan ock genom personlig bekantskap. Han gjorde besök i Upsala, en ort, som »behagade honom mycket». Att Oden under en längre tid varit fjärran från sin hufvudstad förtäljer Saxo, likasom Heimskringla, och när man granskar hans

uppgifter i detta ämne, finner man, att det är mythen om vanagudarnes lyckliga krig med asagudarne och Odens fördrifning från det mythiska, i himmelen belägna Asgard, som Saxo här på sitt sätt berättar *(Hist. Dan.* p. 42—44; se n:o 36). Vidare låter Saxo Odens son Balder väljas till konung af danskarne, »i anseende till hans personliga förtjänster och vördnadsbjudande egenskaper». Men Oden själf har enligt Saxo aldrig haft land eller rike i Norden, ehuru han där varit dyrkad som gud, och om invandringen af ett asiatiskt folk till Skandinavien under Odens anförande, derom tiger Saxo, som jag nämt, helt och hållet.

Vid en jämförelse mellan honom och isländingarne måste det genast falla i ögonen, att ehuru båda parterna äro euhemerister och göra Oden till en förgudad menniska, håller sig Saxo trognare till de mythiska folksägnerna och söker, så godt sig göra låter, historiera dem; medan däremot isländingarne utgå från en lärd mening om de nordiska folkens ursprungliga slägtskap med trojaner och romare och kring denna mening som stomme fläta ungefär samma historierade mythe som Saxo meddelar.

10.

TROJASAGANS ÄLDRE SKEDEN.

Huru har åsigten, att Troja varit germaniska folks urhem, uppkommit? Hvilar den på inhemska traditioner? Har den fått sin ingifvelse från sagor och sägner, gängse bland germanerna själfva och inneslutande som kärna »ett dunkelt minne af en invandring från Asien» — eller är hon en för den hednisk-germaniska världen fullkomligt främmande föreställning, uppkommen i kristen tid och bland de latinlärde? Dessa frågor skola här nedanför behandlas.

Redan i sjunde århundradet, således mer än ett halft årtusen innan Heimskringla och prosaiska eddan författades, fick ett germaniskt folk höra af en krönikeskrifvare, att det var af samma blod som romarne, hade, likasom romarne,

utvandrat från Troja, och hade med dem gemensam andel i de trojanske hjältarnes prisade bragder. Folket var frankerna. Deras älste krönikeskrifvare, Gregorius, biskop af Tours, som omkring hundra år dessförinnan, således på 500-talet, skref i tio böcker deras historia, förmäler derom ingenting. Äfven han vill redogöra för frankernas älsta hemland (*Hist. Franc.* II, 9) och förlägger det tämligen långt borta från de näjder vid Rhens nedre lopp, der de för första gången uppträda i historisk belysning; men likväl icke längre bort än till Pannonien. Att frankerna skulle hafva kommit från Troja, derom vet Gregorius intet, och uppenbarligen ej heller de äldre författare, Sulpicius Alexander och andra, i hvilka han letat efter uppgifter om frankernas äldre öden. Men i midten af det följande århundradet, omkring 650, skref en obekant författare, som man på okända grunder kallat Fredegar, en krönika, som delvis är ett utdrag af Gregorius' historiska verk, men därjämte meddelar åtskilligt annat om frankernas äldre öden och deribland också den uppgiften, att de utvandrat från Troja. Han underrättar oss äfven om de källor, från hvilka man skulle hafva erhållit denna uppgift. Källorna äro enligt hans egen utsago icke frankiska, äro icke folksånger eller folksägner, utan två latinske författare, kyrkofadern Hieronymus och skalden Virgilius. Går man nu till dessa källor, för att kontrollera Fredegars uppgift, finner man, att Hieronymus en gång i förbigående nämt frankernas namn, men aldrig talat om deras härkomst från Troja, samt att Virgilius icke ens omtalar namnet franker. Icke dess mindre är hänvisningen till Virgilius en nyckel till gåtan, såsom nedanför skall visas. Hvad nu Fredegar förtäljer om frankernas utvandring är följande. En frankisk konung vid namn Priamus herrskade i Troja, då denna stad eröfrades genom Ulysses' list. Då tågade frankerna bort och styrdes sedermera af en konung vid namn Friga. Under dennes regering utbröt tvedrägt mellan dem, och de delade sig i två skaror, af hvilka den ena slog sig ned i Macedonien, medan den andra, som efter Frigas namn kallade sig Frigier (Frygier), drog genom

Asien och där tog sig bostäder. Der delade de sig ånyo, och en del af dem drog under konung Francio in i Europa, tågade tvärs igenom denna världsdel och bosatte sig med kvinnor och barn vid Rhenfloden, der de började bygga en stad, som de kallade Troja och ämnade inrätta efter mönstret af det gamla Troja; men staden förblef ofullbordad. Den andra delen af frankerna valde sig en konung, som hette Turchot, och kallades efter honom turker. Men de som slagit sig ned vid Rhen kallade sig franker efter sin konung Francio och valde sig längre fram en konung vid namn Theudemer, som var af Priamus', Frigas och Francios ätt. — Så långt Fredegars krönika.

Omkring 70 år efter henne såg en annan frankisk krönika dagen, *Gesta regum francorum*. Här få vi veta mer om frankernas utvandring från Troja. *Gesta regum francorum* I berättar följande: I Asien ligger den trojanernes stad, som kallas Ilium, der fordom konung Æneas herrskade. Trojanerna voro ett kraftigt och tappert folk, som hemsökte alla kringboende grannar med krig. Men då förenade sig grekernas konungar och förde en stor här mot trojankonungen Æneas. Det kom till slagtning och stort blodbad, hvari största delen af trojanerna stupade. Æneas flydde med de öfriga in i staden Ilium, som grekerna nu belägrade och efter 10 år intogo. De trojaner, som undkommo, delade sig i två skaror. Den ena under konung Æneas begaf sig till Italien, der denne hoppades kunna värfva hjelptrupper. Andra trojanske stormän ställde sig i spetsen för den andra skaran, som räknade 12,000 man, och stego med den ombord på skepp och kommo med den till stränderna af floden Tanais. De seglade vidare och kommo »inom Pannoniens gränser bredvid Mæotiska träsken» (*navigantes pervenerunt intra terminos Pannoniarum juxta Mæotidas paludes*), samt anlade där en stad, som de kallade Sicambria, där de bodde i många år och växte till ett stort folk. Så kom en tid, då den romerske käjsaren Valentinianus råkade i krig med det onda folk, som kallas alamanner (variant: alaner). Han förde en

stor här emot dem; alamannerna vordo slagne och flydde till Mæotiska träsken. Då sade käjsaren: »om någon vågar sig in i träsken och derifrån bortdrifver detta elaka folk, då skall jag i tio års tid efterskänka honom alla pålagor». Då trojanerna förnummo detta, gingo de, åtföljde af en romersk här, in i träsken, angrepo alamannerna och nedgjorde dem med svärdsegg. Då fingo trojanerna af kejsar Valentinianus namnet *franker*, som, tillägger krönikan, betyder »på attiskt språk» *vildarne (feri)*, »ty trojanerna hade ett trotsigt och oböjligt sinnelag». Under tio år lefde sedan trojanerna eller frankerna i fred för romerske skatteutkräfvare. Men därefter fordrade käjsaren, att de åter skulle betala skatt. Men detta vägrade de och slogo ihjäl de ditsände uppbördsmännen. Då samlade käjsaren en stor här under befäl af fältöfversten Aristarcus och förstärkte den med hjälptrupper från många folk och ryckte mot frankerna, som dukade under för öfvermakten, förlorade sin hertig Priamus och måste fly. De tågade då under sina furstar Markomir, Priamus' son, och Sunno, son af Antenor, bort från Sicambria tvärs igenom Germanien till Rhenströmmen och bosatte sig där. — Så långt denna krönika.

Omkring 50 år efter hennes tillkomst, således i Karl den stores dagar och, närmare bestämdt, omkring 787, skref den bekante longobardiske häfdatecknaren Paulus Diaconus en historia om biskoparne i Metz. Bland desse biskopar var franken Arnulf, från hvilken Karl den store härstammade i femte led. Arnulf hade två söner, af hvilka den ene hette Ansgisel, i sammandragen form Ansgis. Då Paulus omtalar detta, anmärker han, att namnet Ansgis tror man komma från Æneas' fader Ankises, som drog från Troja till Italien, och han tillägger, att enligt äldre vittnesbörd skulle frankerna härstamma från trojanerna. Dessa äldre vittnesbörd hafva vi här ofvan träffat: Fredegars krönika och Gesta regum francorum. Man finner emellertid häraf, att föreställningen om frankernas trojanska börd spred sig under tidens lopp till allt vidsträcktare kretsar. Det torde knappt behöfva tilläggas,

att namnet Ansgisels eller Ansgis' härledning från Ankises ej är välgrundad. Ansgisel är ett äkta germaniskt namn. (Se vidare n:o 123 om den germaniska mythens utvandrarehöfding Ansgisel.)

Vi förflytta oss nu till andra hälften af niohundratalet och möta där den saksiske häfdatecknaren Widukind. Då han skall förtälja om saksiska folkets härkomst, har han två oförenliga berättelser att framlägga. Den ena berättelsen är fluten ur saksisk källa, ur den gamla inhemska folksägnen, för hvilken längre ned skall redogöras; den andra är af lärdt ursprung och låter veta, att saksarne härstamma från macedonerna. De skulle enligt denna senare varit en återstod af Alexander den stores macedoniska här, som enligt hvad Widukind vill hafva förnummit, efter Alexanders tidiga död spred sig öfver hela världen. Macedonerna åter betraktades den tiden som greciserade trojaner. Jag påminner i detta afseende om Fredegars ofvan omtalade krönika, som förtäljer, att trojanerna under konung Frigas tid råkade bli oense, och att en del af dem då borttågade och slog sig ned i Macedonien. Dermed hade nu äfven saksarne blifvit delaktige af frankernas trojanska börd, och enär England till stor del var befolkadt af saksiska eröfrareskaror, måste naturligtvis äfven dessa göras delaktiga af samma ära. Till bevis för att så skett, och att man i England de närmaste århundradena efter Widukinds tid trodde saksare och angler vara af trojanskt blod, vill jag här endast anföra en i Oxford befintlig pseudosibyllinsk handskrift på tämligen barbarisk latin, som blifvit undersökt af den bekante Sibyllinforskaren, fransmannen Alexandre (*Excursus ad Sibyllina*, p. 298), och hvari Britannien säges vara en ö, befolkad af »återstoden af trojanerna» (*insulam reliquiis Trojanorum inhabitatam*). I en annan britisk pseudosibyllin, som man sökt gifva häfd och anseende genom att införlifva den med den bekante kyrkohistorikern Bedas skrifter och som man således velat förlägga till början af 700-talet, men som i själfva verket är hopskrifven på Fredrik Barbarossas tid, förtäljes det, att sibyllan var dotter

af konung Priamus i Troja. (*Excurs. ad Sib.* p. 289.) Andra latinska pseudosibylliner veta också berätta om sibyllan, att hon befunnit sig i Troja och der profeterat. Jag nämner detta särskildt, emedan vi i prologen till prosaiska eddan finna en liknande uppgift, att nämligen Priamus' dotterson Thor hade Sibil, sibyllan, till hustru.

Sedan sålunda franker och saksare blifvit gjorde till trojaner, de förre till fullblodstrojaner, de senare till greciserade trojaner, så kunde det icke dröja länge, innan deras nordiske fränder skulle få samma härkomst till arfvedel. Det ligger i sakens natur, att början skulle göras med de nordmän, hvilka slagit sig ned som herrar i Normandie midt ibland »trojanske» franker. Vid pass ett århundrade efter deras bosättning därstädes fingo de en krönikeskrifvare i Dudo, dekan i S:t Quentin. Jag har redan påpekat, att macedonerna betraktades som grekiske trojaner. I och med sin grecisering hade de också fått andel i namnet danaer, hvarmed grekiskt talande folk betecknades. Dudo i sin normandiska krönika, som går till år 996, förtäljer nu (De moribus et gestis etc., Lib. I), att de normandiske herrarne ansågo sig vara danaer, ty daner (danskar och skandinaver i allmänhet) och danaer skulle vara samma folknamn. I sällskap med normanderna måste då också skandinaverna, från hvilka de härstammade, göras till trojaner. Så vardt också saken uppfattad af Dudos läsare, och när Robert Wace skref sin rimkrönika, Roman de Rou, öfver Normandies nordiske eröfrare och ville redogöra för deras ursprung, kunde han på grund af en allmänt trodd legend berätta:

När Trojas murar i grus man lade,
hvaraf de greker stor glädje hade,
då flydde ett folk ur Trojas brand,
som satte sig ner i Danmarks land,
och för att minnas sina anor
kallade sig det folket för Daner.

Härmed har jag följt spåren af den lärda sägnen om germaniska stammars härkomst från Troja alltifrån den krönika, hvari denna sägen för första gången möter oss, intill det tidskede, då *Ari,* Islands förste häfdatecknare, lefde, och då isländingen *Sæmundr* skulle hafva studerat i Paris — samma århundrade, som senare såg Sturleson, Heimskringlas författare, växa upp till man. Saxo förkastade den på hans tid bland de lärde utbredda satsen, att de nordiska folken voro danaer-trojaner. Han visste, att Dudo i S:t Quentin var hemulsmannen, hvarpå denna mening förnämligast stödde sig, och han ger sina danskar ett helt annat ursprung, *quanquam Dudo, rerum aquitanicarum scriptor, Danos a Danais ortos nuncupatosque recenseat.* Isländingarne deremot upptogo och fortspunno den redan på ett halft årtusens auktoritet hvilande åsigten om Troja som utgångspunkten för en germanisk stam, och åsigten varder på Island utvecklad och systematiserad så som vi redan sett, och omgifven med en världshistorisk ram. Heimskringlas och prosaiska eddans berättelser om utvandringen från Asgard bilda den naturliga afslutningen af ett förlopp, som hade fortgått genom århundraden och i sin ordning bildade fortsättningen af en genom den antika tiden löpande strömning, som ställt snart sagdt alla folk och höfdingeslägter kring Medelhafsbäckenet i förbindelse med den trojanska sagocykelns händelser och hjältar.

I själfva verket hade redan i den antika tiden en stor del af de under Roms spira lydande länderna blifvit på ett eller annat sätt indragna i sagorna om det trojanska kriget och dess följder: Macedonien och Epirus genom den utvandrade trojanen Helenus; Illyrien och Venetien genom den utvandrade trojanen Antenor; Rhetien och Vindelicien genom amazonerna, trojanernas bundsförvandter, från hvilka folken i dessa provinser skulle härstamma *(Servius ad Virg. I, 248);* Etrurien genom Dardanus, som skulle utvandrat derifrån till Troja; Latien och Kampanien genom Æneaderna; Sicilien, den Æneadiska vandringssagans egentliga hemland, genom slägtskapsband mellan Trojas och Siciliens furstehus; Sardinien

(se Sallustius), Gallien (se Lucanus och Ammianus Marcellinus); Carthago genom Æneas' besök hos Dido, och naturligtvis hela Mindre Asien. Ej nog dermed: enligt Anaxikrates' förlorade argiviska historia skulle Scamandrius, son af Hector och Andromache, kommit med utvandrare till Scytien och bosatt sig vid Tanais, och knappt hade Germanien blifvit någorlunda kändt af romarne, innan äfven det vardt så till vida indraget i den stora trojanska sagokretsen, som det skulle hafva blifvit besökt af Ulysses under dennes många resor och irrfärder (Tac. *German.*). Allt ifrån skolbänken var hvarje bildad greks och romares fantasi uppfylld af Troja, och man spårade de dardaniske och danaiske hjältarne och deras ättlingar öfver allt, såsom engelsmän i våra dagar efterspårat och tyckt sig finna Israels förlorade tio stammar både i gamla och nya verlden.

I den mån som kristendom, kyrklig lärdom och latinska handskrifter spredo sig bland de germaniska stammarne, utbreddes äfven ibland dem kunskap om och intresse för den stora trojanska sagocykeln. De inhemska sagocyklerna, behandlande germaniske gudar och stamheroer, drabbades genom kristendomen af svåra slag, men räddade sig i ombildade former på folkets läppar och fortforo i sina nya gestaltningar att ega dess öra och tillgifvenhet. I den latinlärda klass, som uppstod bland de kristnade germanerna, var det deremot den nyförvärfvade ur latinska källor hemtade sagoskatten om Ilium, om trojaners och grekers strider, vandringar, hem-grundläggningar på främmande kuster och skapande af nya välden, som företrädesvis fängslade vetgirighet och inbillningskraft. Den latinska litteratur, som i större eller mindre mån var tillgänglig för de germaniske eller bland germaner bosatte klerkerna, erbjöd rikligt stoff med afseende på Troja både i klassiske och pseudoklassiske författare. Det behöfver endast påminnas om Virgilius och om hans kommentator Servius, som vardt en lärdomsgrufva för hela medeltiden, och bland pseudoklassiska verk om Dares Phrygius' *Historia de excidio Trojæ* (som troddes vara skrifven af en trojan och öfversatt af Cor-

nelius Nepos!), om Dictys Cretensis' *Ephemeris belli Trojani* (hvars original skulle varit phenicisk och vid en jordbäfning i Neros tid funnen i den föregifne Dictys' graf!), samt om »Pindari Thebani» *Epitome Iliados Homeri.*

Innan ännu sagan om frankernas härkomst från Troja uppstått, hade redan germanen Jordanes, verksam som skriftställare i medlet af 500-talet, anvisat sina landsmän gotherna ett rum i de trojanska ödenas stora epos. Dock icke så att han lät gotherna härstamma från vare sig greker eller trojaner. Han fasthöll tvärtom gothernas egen saga om deras folks härkomst och urhem, till hvilken jag längre ned kommer. Men gotherna voro enligt Orosius, som Jordanes här följer, desamme som geterna, och sedan denna identitet väl blifvit antagen, var det för Jordanes lätt att sammanknyta gothernas historia med den homeriska sagokretsen. En gothisk furste gifter sig med en syster till Priamus, samt kämpar med Achilles och Ulysses (*Jordan.* k. 9.), och Ilium förstöres för andra gången af gother, sedan det knappt hunnit hemta sig efter sitt krig med Agamemnon (k. 20).

11.

UPPRINNELSEN TILL SAGAN OM FRANKERNAS TROJANSKA BÖRD.

Vi må nu gå tillbaka till de frankiska krönikor, »Fredegars» och *Gesta regum francorum,* der föreställningen om en germanisk stams härkomst från Troja för första gången uppdyker och dermed sätter i förnyad gång den från antiken stammande rörelse, som ville göra hela fornhistorien till ett system af radier kring Troja som medelpunkt. Jag tror mig kunna påpeka källorna till samtliga de uppgifter dessa krönikor innehålla i ämnet och tillika uppvisa sjelfva frökornet, hvarur illusionen om frankernas trojanska börd uppspirade.

Såsom ofvan påpekats, uppgifver »Fredegar», att det är Virgilius som är den älste hemulsmannen för det sakförhållande, att frankerna skulle härstamma från Troja. »Fredegars»

föregångare, Gregorius af Tours, visste ännu ingenting derom, och, såsom redan blifvit sagdt, ordet franker förekommer ingenstädes hos Virgilius. Upptäckten, att han icke dess mindre skulle lämnat upplysningar om frankerna och deras ursprung, måste således hafva blifvit gjord eller känd under den tid, som ligger mellan Gregorius' krönika och »Fredegars». Hvilket skulle nu det ställe i Virgilius' dikter vara, hvari upptäckaren lyckats finna beviset för att äfven frankerna vore trojaner? Ett noggrant aktgifvande på alla med saken sammanhängande omständigheter leder till det resultat, att stället är *Æneid. Lib. 1,* 246 ff.:

Antenor potuit, mediis elapsus Achivis,
Illyricos penetrare sinus atque intima tutus
Regna Liburnorum, et fontem superare Timavi:
Unde per ora novem vasto cum murmure montis
It mare proruptum, et pelago premit arva sonanti.
Hic tamen ille urbem Patavi sedesque locavit
Teucrorum.

»Räddad midt ur Achivernas här, Antenor förmådde
Genom Illyriens innersta djup och Liburnernas rike
Tränga sig fram förbi Timavi flödande källa,
Som, från ett dånande bärg, ur niofaldiga munnar
Störtar sitt haf omkring de öfversvämmade fälten.
Teucrernas bostad fäste han der och Patavii murar».

Det närmast liggande beviset för, att detta ställe verkligen kommit att ställas i förbindelse med frankernas forna öden, framgår ur följande omständigheter:

Gregorius af Tours hade i Sulpicius Alexanders historia förefunnit berättelser om häftiga strider på vestra Rhenstranden mellan romarne och frankerna, de senare anförde af höfdingarne Marcomir och Sunno (Gregor. Hist. II, 9).

Från Gregorius har *Gesta regum Francorum* upptagit båda dessa namn. Enligt *Gesta* är det under Marcomirs och

Sunnos befäl frankerna bryta upp från Pannonien i närheten af Mæotiska träsken och tåga till Rhen. Att de före sin ankomst till Rhen skulle bott i Pannonien hade författaren af *Gesta* inhemtat från Gregorius. Markomir göres i *Gesta* till son af trojanen Priamus och Sunno *till son af trojanen Antenor*.

Från denna synpunkt är således hvad Virgilius berättar om Antenors och hans trojaners tåg in i Europa från det förstörda Troja en berättelse om frankiske höfdingen Sunnos faders vandringar mot väster i spetsen för franker. Och då föregångaren till *Gesta*, den så kallade Fredegar, hänvisar till Virgilius såsom hemulsman för denna frankiska folkvandring, och då Antenors färder icke vidare omtalas af den romerske skalden, så är det alldeles otvifvelaktigt, att det är just de ofvanstående verserna, hvilka blifvit betraktade som ett virgilianskt intyg om den frankiska utvandringen från Troja.

Men huru ha de kunnat komma att uppfattas som ett sådant?

Virgilius säger, att Antenor, sedan han undkommit achiverna, lyckades genomtränga *illyricos sinus*, det innersta af Illyrien. Namnet Illyricum tjänade att beteckna hela den af beslägtade folk bebodda landsträckan från Alperna till Donaumynningen, och från Donau till Adriatiska hafvet och Hæmus (jämf. Marquardt Röm. Staatsverwalt. 295). Till Illyricum hörde de romerska provinserna Dalmatia, Pannonia och Moesia, och pannonierna voro en illyrisk stam. Till Pannonien hade Gregorius af Tours förlagt frankernas bostäder i äldre tider. Antenor med sina trojaner genomvandrar således på sitt tåg mot väster samma landsändar, från hvilka enligt Gregorius frankerna hade tågat väster ut till Rhen.

Virgilius säger vidare, att Antenor sträckte sitt vandringståg till Liburnernas riken, *regna Liburnorum*. Af Servius' kommentar till stället visste medeltiden, att liburnernas riken voro Rhetien och Vindelicien *(Rhetii Vindelici ipsi sunt Liburni)*. Rhetien och Vindelicien skilja Pannonien från Rhen. Antenor tågar således samma väg mot väster, som fran-

kerna, om de kommit från Pannonien till Rhen, skulle hafva vandrat.

Virgilius låter derefter Antenor komma till en flod, som visserligen bär namnet Timavus, men skildras som ett väldigt vattenstråk, kommande med dån ur den bärgstrakt, der det har sin källa, medförande en vattenmassa, som skalden kan jämföra med ett haf, bildande, innan det hinner hafvet, ett deltaland, hvars fält öfversvämmas af dess böljor, och uttömmande sig slutligen genom många mynningar i oceanen (Virgilius säger *nio*, Servius tolkar detta med *många: »finitus est numerus pro infinito»).*

Man må ursäkta de frankiske klerkerna, att de i denna elf sågo Rhen, ty om i Europa, väster om Liburnernas land, man skall efterleta ett vattendrag, som stämmer med den virgilianska skildringen, så är det visserligen samma Rhen, vid hvars stränder frankernas förfäder för första gången uppträdde i historien.

Af Virgilius' skildring framgår ytterligare, att Antenor skulle hafva stannat vid denna flod och grundat en koloni, Patavium, å de sanka fälten i floddeltat. De saliska frankerna bemäktigade sig omkring år 287 de låglända och sanka sträckorna kring Rhenmynningarna, *Insula Batavorum*, och landet söder derom till Schelde, och romarne måste efter långa strider låta detta område förblifva i deras händer. I och med bosättningen i detta lågland kunde eröfrarne kallas bataviska franker. Jag behöfver endast påpeka namnlikheten mellan *Patavi* och *Batavi* för att på samma gång ha framhållit, att man genom den måste blifvit stärkt i sin uppfattning, att Virgilius menat frankernas invandring, då han talade om Antenors, detta så mycket mer som bland de tyska stammarne sedan gamla tider det begynnande *P* och *B* i uttalet skiftat med hvarandra. På det förvärfvade området gjorde frankerna en stadsanläggning (Ammian. Marc. 17, 2, 5).

Under Antenors ledning skulle således frankerna hafva tågat till Rhen. När de uppträda där, äro de förste frankiske höfdingar, som man hörde omtalade, Markomir och Sunno.

Häraf drog man den slutsats, att Sunno var Antenors son, och då äfven Markomir borde vara son af en bekant trojansk furste, gjorde man honom till son af Priamus. Härmed är förklaringen gifven på Fredegars uppgift, att Virgilius är hemulsmannen för frankernas trojanska börd. Denna syntes för alla tider fastställd.

De strider kring Mæotiska träsken mellan kejsar Valentinianus, alamannerna och frankerna, hvilka *Gesta* omtalar, äro icke alldeles gripna ur luften. Det historiska i den förvirrade, till saga utspunna berättelsen är, att Valentinianus verkligen kämpat med alamannerna samt att frankerna en tid voro romarnes bundsförvandter och råkade i fäjd med samme alamanner (Ammian, Marcell. Libr. 30 och 31). Men skådeplatsen för dessa strider voro icke Mæotiska träsken och Pannonien, såsom *Gesta* antagit, utan trakter kring Rhen.

Gregorius' ohistoriska uppgift, att frankerna skulle kommit från Pannonien, har sin enda grund däri, att frankiske krigare under någon tid bildade en *Sicambra cohors*, som omkring år 26 var införlifvad med de i Pannonien och Thracien uppställda romerska trupperna. Kohorten tros ha stannat i Ungern och koloniserats der Buda nu är. *Gesta* låter Pannonien utsträcka sig ända till Mæotiska träsken och Tanais, emedan dessa vatten enligt Gregorius och föregående krönikeförfattare utgjorde gränsen mellan Europa och Asien, och emedan Asien ansågs liktydigt med trojanska väldet. Virgilius hade ju kallat det trojanska riket Asien: *postquam res Asiæ Priamique evertere gentem etc.* (Æneid. III 1).

Härmed är fröet uppvisadt, hvarur fabeln om frankernas härkomst från Troja uppväxte till ett träd öfverskyggande hela det germaniska Europa, likasom förut den på Sicilien om icke födda, så i hvarje fall utvecklade fabeln om romarnes härkomst från Troja hade uppvuxit till ett träd, som öfverskyggade hela Medelhafsbäckenet och öfver Gallien sträckte en af sina grenar till Britannien och Irland. (Briternas förste konung »Brutus» var enligt Galfred sonsonsson af Æneas och drog från Alba Longa till Italien!)

Hvad gallerna vidkommer, hade det cisalpinska Galliens införlifning i romarväldet och dervarande gallers romanisering tidigt banat väg åt föreställningen, att de hade samma ursprung och voro af samma blod som romarne. Fördenskull skulle de vara trojaner, äfven de. Denna föreställning, gynnad af romerska politiken, utbredde sig efterhand till de galliska stammarne på andra sidan Rhen, och redan före Cæsars tid hade romerska senaten i sina skrifvelser till æduerna ofta kallat dem för romarnes »bröder och blodsfränder» (*fratres consanguineique*, Cæsar de. B. G. 1, 33, 2). Om avernerna sjunger Lucanus (1, 427): *Arverni... ausi Latio se fingere fratres, sanguine ab Iliaco populi.*

Vi se således, att när frankerna, efter att hafva gjort sig till herrar öfver det romaniserade Gallien, gåfvo sig trojansk härkomst, så var detta återupprepningen af ett förlopp, för hvilket Gallien redan århundraden dessförinnan varit skådeplatsen. Efter den frankiska eröfringen utgjordes befolkningen i Gallien för andra gången af två till språk och seder olika nationaliteter, och nu, som förut, var det en politisk uppgift af icke ringa betydelse att bringa dessa nationaliteter hvarandra så nära som möjligt genom föreställningen om gemensam härkomst. Romano-gallerna och frankerna skulle i det trojanska krigets dagar hafva varit ett enda folk, som efter det gemensamma fäderneslandets undergång delades i olika skaror och hade olika öden, tills de återfunno hvarandra i Europas väster, för att än en gång och på gallisk jord bo tillsammans. Detta förklarar, att sedan man trott sig finna bevis i Virgilius för saken, denna slog så an som den gjorde och vann så mycken tillslutning, att de äldre sagorna om frankernas härkomst och vandringar skötos åt sidan och råkade i glömska. Förloppet upprepas en tredje gång, när norrmannerna eröfrat och blifvit erkände herrar i den del af Gallien, som efter dem kallades Normandie. Dudo, deras krönikeskrifvare, säger, att de ansågo sig vara *ex Antenore progenitos*, ättlingar af Antenor. Ett tillräckligt bevis för, att de från frankerna lånat sagan om sin trojanska börd.

12.

HVARFÖR ODEN FICK INTAGA ANTENORS PLATS SOM TROJANSK UTVANDRAREHÖFDING.

Så länge det bland germanerna endast var frankerna, som tillegnade sig trojanskt ursprung, var det nog, att den germanisk-trojanska invandringen hade en frankisk höfdings fader till ledare. Men i den mån som föreställningen om trojansk härkomst utbredde sig till andra germanstammar och antog utseendet af ett allmän-germaniskt sakförhållande, måste den tanke rotfästa sig, att ledaren af den stora invandringen var en personlighet af allmän-germanisk betydelse. Mer än en sådan stod till sagans förfogande: i främsta rummet den mythiske germanpatriark, hvilken Tacitus omtalar under namnet *Mannus* (Germania 2), gudinnan Jords sonson. Intet tvifvel kan ega rum derom, att denne under detta namn *(Mann)* eller andra (ty nästan alla germaniska mythpersoner äro mångnamniga) då ännu var ihågkommen, eftersom han ännu i början af 14:de århundradet uppdyker hos Heinrich Frauenlob som Mennor, det tyska folkets och tyska tungomålets patriark: *

Mennor der erste was genant,
dem diutische rede got tet bekant.

Men Mannus måste vika för en annan allmän-germanisk mythgestalt, Oden, och detta på grunder, som nu skola framläggas.

I den mån de germaniska folken kristnades, uppstod för dem den frågan, hvad slags väsen de gudar varit, på hvilka de och deras fäder så länge trott. Deras kristne lärare hade två sins emellan lätt förenliga svar härpå. Det vanliga, och särskildt det som riktades till de omvända massorna, var att deras fäders gudar voro demoner, onde andar, som insnärjt människorna i vidskepelse för att varda ärade som gudomliga väsen. Det andra, hvilket var bättre egnadt att behaga de hög-

* De i Skandinavien och Tyskland qvarlefvande traditionerna från Mannussagan varda längre fram i detta arbete omtalade.

ättade germaniska slägterna, som trodde sig härstamma från gudarne, var att desse ursprungligen varit människor: konungar, höfdingar, lagstiftare, hvilka, begåfvade med högre visdom och hemliga kunskaper, begagnade sig af dem för att deras folk skulle tro dem vara gudar och dyrka dem som sådane. Båda svaren läto, som nämdt, väl förena sig; ty gifvet var, att när desse högmodige och bedräglige herrskare lemnat det jordiska, skulle deras osaliga själar ingå i de onda demonernas leder och som demoner fortfara att bedraga folken, för att upprätthålla genom alla slägtled en mot den sanna religionen stridande dyrkan. Båda sidorna af detta föreställningssätt återfinna vi under hela medeltiden som gängse bland de germaniska folken. Den ena, den som företrädesvis framhöll, att de gamle gudarne vore onda demoner, afspeglar sig i folksagor från detta tidsskede. Den andra sidan, som företrädesvis framhöll, att de gamle gudarne varit dödliga människor, trollkunnige furstar och lagstiftare, afspeglar sig mer i de germaniska krönikorna och ansågs bland de lärde som den vetenskapliga åsigten.

Häraf följde då med nödvändighet, att Oden, den förnämste af germanernas gudar och från hvilken deras furstehus gerna ville leda sina ättetal, också måste hafva varit en klok och trollkunnig forntidskonung, och man kunde naturligtvis icke utan med stort intresse söka upplysningar om, när och hvar denne furste egentligen regerat och hvarifrån han ledde sitt ursprung. Två slags källor för forskning i detta ämne förelågo: den ena källan var den inhemska skatten af mythiska sånger och sägner; men hvad som kunde vara historiskt i dem förekom väl de sökande vara så omspunnet af vidskepelse och dikter, att de ur dem tyckte sig hafva föga att hemta. Men man hade numera jämte dem en annan källa, som, hvad historisk trovärdighet vidkom, syntes stå oändligt högre, nämligen den i klosterbibliotheken befintliga latinska litteraturen. Under århundraden, då germanerna icke begagnade andra medel än diktkonsten för att åt minnet bevara sina fäders öden och bragder, hade ju romarne haft pergament och papy-

rus att skrifva på och hade fört ordentliga årsböcker, som gingo många sekler tillbaka i tiden. Den källan *måste* således vara den tillförlitligare. Men hvad hade hon — hvad hade de romerska årsböckerna eller de romerska skrifterna i allmänhet att förtälja om Oden? Absolut intet skulle det tyckas, eftersom namnet Oden eller Wodan icke förekommer hos någon af författarne inom den antika litteraturen. Men detta var blott ett skenbart hinder. Vårt folks forntidskonung Oden, sade man, har burit många namn, olika bland olika folk, och intet tvifvel kan råda derom, att han är densamme som romarne kallat Mercurius och grekerna Hermes.

Bevis för riktigheten i att göra Oden till samma person som Mercurius och Hermes skulle de lärde kunnat finna redan i Tacitus' afhandling om Germanien, der det i nionde kapitlet säges, att germanernas förnämste gud är densamme som romarnes Mercurius. Men Tacitus var under detta skede af medeltiden nästan okänd i klostren och skolorna. De måste undvara detta bevis; men de hade för samma sats ett annat, som till fullo ersatte det.

Ursprungligen nyttjade romarne icke tidsindelningen i sjudagarsveckor. De hade i stället en åttadagarsvecka, inom hvilken landtmännen egnade de sju till arbete, den åttonde till torgbesök. Men sjudagarsveckan var sedan mycket gamla tider i bruk hos vissa semitiska folk, och redan i den romerska republikens tid voro många judar bosatte i Rom och Italien. Genom dem vardt sjudagarsveckan allmänt bekant. Det judiska bruket att iakttaga sabbathens, den första veckodagens, helighet genom inställande af allt arbete måste falla främlingarne, bland hvilka de bodde, i ögonen. Särskildt namn för hvarje dag i veckan egde judarne emellertid icke. Men mer än de bidrogo de österländske, egyptiske och grekiske astrologer och stjerntydare, som talrikt besökte Rom för att der göra lycka, till att sprida bruket af sjudagarsveckan bland verldsstadens alla klasser, och astrologien förde med sig särskilda namn på veckans samtliga dagar. Lördagen var planeten och planetguden Saturnus' dag, söndagen solens, måndagen månens,

tisdagen Mars', onsdagen Mercurius', torsdagen Jupiters, fredagen Venus'. Redan i den första kejsartiden var bruket af dessa namn på dagarne ganska vanligt i Italien, hvartill i synnerhet medverkade de astrologiska almanackor, som under egyptern Petosiris' namn spredos till alla familjer, som hade råd att köpa dem. Från Italien utbredde sig både smaken för astrologien och bruket af sjudagarsveckan med de påpekade namnen ej blott till Hispanien och Gallien utan äfven till de med romarriket införlifvade delarna af Germanien, Germania superior och inferior, der folkets romanisering med Köln, *civitas Ubiorum*, till utgångspunkt tidigt gjorde betydande framsteg. Germaner, hvilka tjenat som officerare och soldater i de romerska härarne och väl kände de romerska alldagsbruken, förekommo för öfrigt spridde öfver det självständiga germaniska området, och det är därför icke underligt, om sjudagarsveckan med dess särskildt benämda dagar var känd och använd öfver mindre eller större delar af Germanien, innan kristendomen hunnit rotfästa sig öster om Rhenfloden, och långt innan själfva Rom kristnades. Men med spridningen följde icke dagarnes romerska namn. Germanerna öfversatte namnen till sitt eget språk och valde därvid bland sina egna gudar sådane, som närmast motsvarade de romerske. Öfversättningen af namnen är gjord med en urskillning, som synes gifva vid handen, att den kommit från det af romarne beherrskade germaniska gränslandet, som kände de romerske gudarne lika väl som sina egna, och där det fanns män af germanisk börd, som officielt fungerade som präster vid romerska altaren. Solens och månens dagar fingo behålla sina namn: de vordo söndag och måndag. Krigsguden Mars' dag vardt krigsguden Tyrs: tisdag. Mercurius' dag vardt Odens: onsdag. Den blixtbeväpnade Jupiters dag vardt den åskande Thors; kärleksgudinnan Venus' dag vardt kärleksgudinnan Fröjas. Saturnus, som i astrologien är en »vattnig» stjerna och har sitt ena hus i Vattumannens tecken, var hos romarne och före dem hos greker och chaldeer lördagens herre; hos nordgermanerna, eller åtminstone hos en del bland dem, fick hans dag

sitt namn af *laug,* som betyder bad, och anmärkningsvärdt är, i förbindelse härmed, att författaren till prosaiska eddans företal identifierar Saturnus med vattenherrskaren Njord.

Här hade nu de latinlärde ett i deras ögon säkert bevis för att den Oden, om hvilken deras forntidssägner talat så mycket, var och af deras hedniske fäder erkänts vara samma, i deras ögon historiska personlighet, som romarne dyrkat under namnet Mercurius.

Det kan vid första påseende synas underligt, att Mercurius och Oden uppfattades som identiske. Vi äro vane att föreställa oss Hermes-Mercurius sådan den grekiska skulpturen bildade honom: som idealet af en skön och smidig yngling, medan vi föreställa oss Oden såsom en äldre man med ett grubblande hemlighetsfullt utseende. Och medan Oden i den germaniska mythen är gudarnes fader och herre, intager Mercurius i den romerska en visserligen förnäm ställning som son af Zeus, men likväl ej förnämare än att han också kan vara Olympens mycket sysselsatte budbärare. Men hvarken greker eller romare eller germaner fäste mycken vigt vid sådana omständigheter i de lärospån de aflade i jämförande mythologi. Romarne visste att en och samme gud kunde hos ett och samma folk framställas i olika skepnad, och att lokalsagorna ej häller alltid voro ense med afseende på deras slägtskapsförhållanden och rangställning inom gudakretsen. De fäste sig dess mer vid hvad Tacitus kallar *vis numinis:* den betydelse guden egde i natursymboliskt afseende eller innehade med afseende på samhällets förrättningar och mänsklig kultur. Mercurius var sinnebilden af klokhet och förstånd. Så äfven Oden. Mercurius var vältalighetens gud; Oden likaledes. Mercurius hade infört diktkonst och sång bland människorna. Sammaledes Oden. Mercurius hade lärt människorna skrifkonsten; Oden hade skänkt dem runorna. Mercurius tvekade icke använda list, när det gällde att bemäktiga sig något, som han åtrådde. Oden var ej häller i det afseendet särdeles nogräknad om medlen. Mercurius med vingar på hatt och hälar genomflög rymden och uppträdde ofta som vandrare bland

människorna. Oden, vindens herre, gjorde sammaledes. Mercurius var kämpalekarnes gud och likväl icke krigsgud till facket. Oden var också kämpalekarnes och stridernas herre, men krigsgudens syssla hade han lemnat åt Tyr. I det väsentliga syntes således Mercurius och Oden likna hvarandra.

För de lärde måste nu detta vara ett ytterligare bevis för att den enligt deras åsigt historiske herrskare, som romarne kallade Mercurius och germanerna Oden, varit en och samma jordiska personlighet, som lefvat i en aflägsen forntid och lockat både greker, romare och germaner att dyrka sig som gud. För att få veta något mer och pålitligare om denne Oden-Mercurius än hvad de germaniska hednasagorna kunde meddela, hade man således endast att aktgifva på och rätt uttyda hvad Roms häfder hade att förtälja om Mercurius.

Som bekant, förvarades länge i det kapitolinska Jupiterstemplet i Rom några hemlighetsfulla skrifter, som kallades de sibyllinska böckerna. Romerska staten var böckernas egare och vakade med stränghet öfver att deras innehåll förblefve en hemlighet för alla utom för de vederbörande, som hade att begagna dem. Ett prästerligt kollegium af ansedde män var tillsatt för att vakta och, när omständigheterna så kräfde, rådfråga dem. Den förr vanliga föreställningen, att romerska staten begagnade dem, för att lära känna framtida tilldragelser, är oriktig. Man nyttjade dem uteslutande för att få veta, medels hvilka bot- och försonings-ceremonier man kunde afvända högre makters vrede vid tillfällen, då Rom befann sig i svårigheter eller då järtecken af det ena eller andra slaget hade uppskrämt folket och ingifvit farhågor för förestående olyckor. Då framtogos de sibyllinska böckerna af de dertill utsedde, och ur något språk eller ställe i dem utläste de hvilken gudamakt det var, som vredgades och borde blidkas. Sedan detta skett, offentliggjorde de sin utläggning af stället, men icke sjelfva ordalagen af det tolkade stället, ty detta, såsom utgörande en del af den sibyllinska texten, måste förblifva till ordalagen okändt. Böckerna voro skrifna på grekiska språket.

Sagan om huru dessa böcker kommo i romerska statens ego genom en kvinna, som sålde dem till konung Tarquinius — den äldre Tarquinius enligt en uppgift, den yngre enligt en annan — förekommer hos latinske författare, som under hela medeltiden hörde till de kände och läste. Kvinnan var en sibylla, enligt Varro den erythreiska, så benämd efter en grekisk stad i Mindre Asien; enligt Virgilius den cumanska, en spåqvinna från Cumæ i Syd-Italien. Båda uppgifterna läto sig väl förlika, ty Cumæ var en grekisk koloni från Mindre Asien, och man finner af Servius, som skrifvit förklaringar till Virgilius' dikter, att den erythreiska sibyllan af många ansågs vara densamma som den cumanska. Från Mindre Asien skulle hon hafva flyttat öfver till Cumæ.

I västra Europa trodde man sig under medeltiden veta, att sibyllorna varit till antalet tolf: den persiska, libyska, delphiska, cimmeriska, erythreiska, samiska, cumanska, hellespontiska eller trojanska, den phrygiska och tiburtinska, samt sibyllan Europa och sibyllan Agrippa. Sagesmän för de tio förstnämda af dessa hade man i kyrkofadern Lactantius och i vestgothernes historieskrifvare Isidorus af Sevilla. De två sistnämda, Europa och Agrippa, tilldiktades för att jämna sibyllornas antal med profeternas och apostlarnes.

Men medeltidens lärde visste också från Servius, att den cumanska sibyllan egentligen var densamma som den erythreiska, och af den i medeltiden mycket läste kyrkofadern Lactantius lärde de vidare, att den erythreiska var densamma som den trojanska. Tack vare Lactantius trodde de sig till och med kunna noga bestämma, hvar den trojanska sibyllan var född. Hennes födelseort vore nämligen byn Marpessus vid det trojanska bärget Ida. Genom samme kyrkofader fingo de veta, att sibyllans böckers verkliga innehåll varit berättelser om tilldragelserna i Troja, om de trojanske konungarnes lefnadsöden o. s. v., samt profetior om Trojas undergång och andra skedda eller förestående tilldragelser, och att skalden Homerus i sjelfva verket ej var annat än en plagiator, som hade upptäckt ett exemplar af sibyllans skrifter, omarbetat

och förfalskat dem och utgifvit dem under sitt namn i form af hjältedikten Iliaden.

Häraf syntes således det sakförhållande framgå, att de böcker, som kvinnan från Cumæ hade sålt till romerske konungen Tarquinius, voro författade af en sibylla, som var född i det trojanska riket; att böckerna, som Tarquinius af henne köpt, innehöllo berättelser och profetior, berättelserna gällande i synnerhet de sedan af Homerus besjungne trojanske furstarne och hjältarne, hvilka, enär romarne härstammade från Troja, varit deras förfäder, och hvilka i denna egenskap hade anspråk på att åtnjuta den dyrkan romarne egnade förfäders själar. Detta var visserligen ur kristen synpunkt afgudadyrkan; och då sibyllorna ansågos hafva profeterat äfven om Kristus, kunde det anses en sibylla föga värdigt att på sådant sätt bidraga till afguderiets främjande. Men Lactantius gaf en tillfredsställande förklaring på denna sak. Sibyllan, sade han, har visserligen profeterat sannt om Kristus; men detta gjorde hon under gudomligt tvång och i stunder af gudomlig ingifvelse; hon var till börd och meningar hedning, och när den äkta ingifvelsen öfvergaf henne, förkunnade hon hedniska och afgudiska läror.

För vårt kritiska århundrade kan nu allt detta synas vara idel fantasier. Men noggranna undersökningar hafva ådagalagt, att en historisk kärna icke saknas inom detta föreställningssätt. Och det historiska sakförhållande, som här ligger till grund, är det, att de sibyllinska böcker, som förvarades i Rom, verkligen voro skrifna i Mindre Asien och på det gamla trojanska området; eller med andra ord, att den älsta kända samlingen af så kallade sibyllinska orakelspråk gjordes i Marpessus vid trojanska berget Ida under Solons tid. Från Marpessus kom samlingen till den närbelägna staden Gergis och förvarades i därvarande Apollotempel; från Gergis kom den till Cumæ och från Cumæ till Rom under konungatiden. Under hvilka förhållanden den ditkom är okändt. Berättelsen om den cumanska qvinnan och Tarquinius är en dikt och omtalas för öfrigt i åtskilliga variationer. Dikt är

bevisligen äfven, att de sibyllinska böckerna i Rom skulle innehållit berättelser om hjältarne i trojanska kriget. Men deremot är fullkomligt säkert, att de hänvisade till gudar och till en gudakult, som till största delen voro för romarne främmande, innan de sibyllinska böckerna kommo där i bruk, och att dessa böcker äro en hufvudorsak till den förvånande förändring den romerska mythologien genomgick under de republikanska århundradena. Romerska gudakretsen, som från början hade endast få gudar gemensamma på igenkänligt sätt med den grekiska, utvidgades nämligen under detta skede med gudar och gudinnor, som dyrkades i Grekland samt i den grekiska och greciserade delen af Mindre Asien, hvarifrån de sibyllinska böckerna härstammade. Detta skedde på det sätt, att när hälst romarne i nöd och trångmål rådfrågade de sibyllinska böckerna, fingo de det svar, att det var den ene eller andre grekisk-asiatiske guden eller gudinnan, som vredgades och borde försonas. I och med försoningsceremonierna vardt då också guden eller gudinnan upptagen i Roms Pantheon och fick förr eller senare äfven tempel, hvarefter det icke dröjde länge, innan romarne tillegnade sig de myther, som i Grekland voro gängse om dessa lånade gudomligheter. Häraf förklaras, att samma romerska mythologi, som i sina älsta källor är så egendomlig och så olik den grekiska, möter oss i den romerska litteraturens guldålder i så nästan fullständigt grekisk skrud, att romersk mythologi och grekisk då kunde anses för nästan en och samma sak. Det oaktadt visste romarne äfven under den sista antika tiden att skilja mellan sina inländske gudar och de genom sibyllinska böckerna införde. De förre dyrkades enligt romersk ritus, de senare enligt grekisk. Till de senare hörde Apollo, Artemis, Latona, Ceres, Hermes-Mercurius, Proserpina, Cybele, Venus och Esculapius. Och att de sibyllinska böckerna voro ett grekiskt-asiatiskt verk, hvars ursprungsland var Mindre Asien och det trojanska området, hade romarne likaledes klart för sig. När den capitolinske Jupiters tempel nedbrann år 84 före Kristus, gingo de sibyllinska böckerna förlorade; men staten kunde

icke undvara dem. En ny samling måste anskaffas, och detta skedde väsendtligen så, att man samlade de orakelspråk man kunde finna särskildt på sådana ställen, der man antog, att den trojanska eller erythreiska sibyllan vistats, således i Mindre Asien, särskildt i Erythræ och i Ilium, det gamla Troja.

Hvad nu Hermes-Mercurius vidkommer, meddela de romerska annalerna, att det var på de sibyllinska böckernas befallning som han år 399 före Kristus fick sitt första lectisternium. Lectisterniet var ett offer; gudabilden lades på en bädd med en kudde under vänstra armen, och vid bildens sida ställdes ett bord med en måltid, hvilken som offer erbjöds guden. Vid pass hundra år dessförinnan hade Hermes-Mercurius i Rom fått sitt första tempel.

Hermes-Mercurius syntes således, i likhet med Apollo, Venus, Esculapius och andra, hafva varit en för Rom ursprungligen främmande gud, hvars dyrkan blifvit af den trojanska sibyllan anbefalld romarne.

Detta var för de medeltidslärde bekant. Må vi nu erinra oss, att det stod fast för dem som en otvifvelaktig vetenskaplig sats, att gudarne ursprungligen varit dödliga menniskor, furstar och hjältar, samt att den förgudade furste, som romarne dyrkat under namnet Mercurius, grekerna under namnet Hermes, var densamme, som germanerna kallade Oden och från hvilken förnäma germaniska familjer ledde sin härkomst. Erinra vi oss vidare, att den sibylla, som skulle anbefallt romarne dyrka den gamle konungen Oden-Mercurius, ansågs hafva varit en trojanska, och att hennes böcker ansågos hafva innehållit berättelser om Trojas hjältar, jämte hvarjehanda profetior, så måste enligt detta föreställningssätt de gudar, som infördes i Rom genom de sibyllinska böckerna, hafva varit berömde trojaner, som lefvat och kämpat i tiden före Trojas undergång. Häraf följde då som oundviklig logisk konklusion, att Oden egentligen varit en trojansk furste, och enär han i den germaniska mythkretsen var den ypperste af gudarne, ansåg man sannolikast, att han var densamme som trojanske konungen

Priamus, och att Priamus var densamme som Hermes-Mercurius.

Och då nu romarnes förfäder skulle under Æneas' ledning hafva utvandrat från Troja till Italien, så vardt det nödvändigt att antaga, att romarne icke voro de ende utvandrade trojanerna, ty då germanerna dyrkade Oden-Priamus-Hermes som sin förnämste gud och då en mängd germaniska slägter ansågo sig härstamma från denne Oden, så måste också germanerna hafva utvandrat från Troja. Men emedan de germaniska munnarterna och romarspråket voro hvarandra så betydligt olika, så måste de trojanske romarne och de trojanske germanerna mycket länge varit skillda från hvarandra. De måste således hafva skillt sig åt efter Trojas undergång och dragit bort på olika vägar, och enär romarne tagit en sydligare kosa på vägen till Europa, måste germanerna hafva tagit en nordligare. Också var det de lärde tydligt, att romarne hade anländt till Europa många århundraden före germanerna, ty Rom grundlades redan år 754 eller 753 före Kristus, men om germanerna förmäldes i de tillgängliga annalerna icke ett ord förr än i de slägtled, som närmast föregingo Kristi födelse. Häraf följde åter, att germanerna någonstädes gjort ett längre halt på sin nordliga väg. De måste hafva stannat på någon punkt af denna under flere århundraden, och naturligtvis måste de då, i minnet af sin förstörda stad Troja, hafva, i likhet med romarne, uppbygt en stad och derifrån beherrskat ett rike. Nu visste man den tiden mycket litet om Asien, der denna germanisk-trojanska koloni skulle varit anlagd; men man visste dock både genom Orosius och senare genom Gregorius af Tours, att vår värld är delad i tre stora hufvuddelar, Asia, Europa och Africa, och att Asia skiljes från Europa af en flod, som kallas Tanais. Och då man från Gregorius af Tours inhemtat, att de germaniske frankerna skulle i äldre tider hafva bott i Pannonien, och då man likaledes hade fått lära, att Mæotiska träsken ligga öster ut från Pannonien och att besagda Tanais utmynnar i nämda träsk, så hade man också den väg tecknad för sig,

på hvilken germanerna kommit till Europa, nämligen öfver Tanais och Mæotiska träsken. Då man vidare icke kände någonting nämnvärdt alls om Asien bakom Tanais, var det naturligt, att man förlade de germaniska trojanernas nybygge till denna flod.

Härmed tror jag mig hafva lagt i dagen hufvudtrådarne i den väf, som den lärda dikten, den på latinska klosterstudier stödda dikten, väft om en germanisk utvandring från Troja och Asien och som sträcker sig från Fredegars frankiska krönika genom efterföljande medeltidskrönikor in i Heimskringla och företalet till prosaiska eddan. Enligt den frankiska krönikan *Gesta regum francorum* skulle frankernas utvandring från det trojanska nybygget vid Tanais skett mycket sent, nämligen i Valentinianus I:s tid, således i tiden mellan åren 364 och 375 efter Kristus. De isländske författarne kände ganska väl, att germaniska stammar långt dess förinnan befunno sig djupt inne i Europa, och deras egna hopgjorda inhemska regentlängder hänvisade till, att de måste utvandrat långt förr än frankerna från nybygget vid Tanais. Och då romarnes anfall skulle varit skuld till frankernas utvandring, ansåg man rimligt, att desse världseröfrare förorsakat äfven den äldre utvandringen till Tanais, och enär Pompejus' fälttåg i Asien var det ryktbaraste af alla, som romarne gjort i Östern — Pompejus intågade ju äfven i Jerusalem och beså dess tempel — så fann man lämpligt att låta asarne utvandra i Pompejus' dagar, men qvarlämna vid Tanais en rest af germaner under styrelse af en yngre Odens bröder, Vile och Ve, på det att nybygget derstädes icke skulle stå tomt, innan frankerna begåfvo sig derifrån.

Det må slutligen anmärkas, att den trojanska vandringssagan, sådan hon uppstod och utbildade sig i den antika tiden, alldeles icke innebar någon föreställning om att Europa skulle varit senare befolkadt än Asien och hafva emottagit sina första befolkningar därifrån. Trojanernas invandring till vår världsdel ansågs som en tillbakavandring. Dardanus, Trojas grundläggare, skulle hafva varit ledare af en utvandring

från Etrurien till Asien (Æneid. 3, 165 ff, Serv. komm.) Till regeln torde folken i Europa i gamla tider ansett sig för autochtoner, när de icke trodde sig hafva invandrat från landsdelar *inom* Europa till de trakter de i historisk tid bebodde.

13.

DEN ISLÄNDSKA TROJASAGANS MATERIAL.

Den här ofvan lämnade utredningen torde hafva för läsaren gjort det otvifvelaktigt, att sagan om Odens och asarnes invandring till Europa är alltigenom ,ett alster af medeltidens klosterlärdom. Att hon tillkommit och uppvuxit oberoende af den germaniska hedendomens sägner om vår folkstams ursprung och vandringar skall ytterligare ådagaläggas genom de intyg, som ännu äro tillgängliga i detta ämne. Måhända kan det vara af något intresse, att jag dessförinnan uppehåller mig vid vissa enskildheter i Heimskringlas och prosaiska eddans uppgifter och påpekar hvarifrån de förskrifva sig.

Man torde påminna sig, att enligt prosaiska eddan var det Zoroaster, som kommit på den tanken att uppbygga Babels torn, och att han vid detta företag biträddes af 72 öfverbyggmästare. Zoroaster är, som allmänt kändt, en form för det baktriska eller iraniska namnet Zarathustra, namnet på den profet och religionsreformator, som prisas på hvarje blad af Avestas heliga skrifter och som i en okänd forntid anses hafva grundlagt den religion, hvilken långt in i vår tideräkning bekändes af perserna och ännu bekännes af deras afkomlingar i Indien och utmärker sig för en allvarligt sedlig världsåskådning. I de persiska skrifterna och i den klassiska litteraturen har denne Zoroaster ingenting att skaffa med Babel, än mindre med Babels torn. Men redan i kristendomens första århundrade, om icke förr, uppkommo sagor, som gjorde Zoroaster till grundläggare af all trolldom och magi och astrologi (Plinius, Hist. Nat. 30, 2), och enär särskildt astrologien ansågs hafva haft sitt centrum och sin utgångspunkt i Babylon, så låg det antagande mycket nära, att Babel varit skådeplatsen

för Zoroasters verksamhet. Den grekisk-romerske häfdatecknaren Ammianus Marcellinus, som lefde i fjerde århundradet efter Kristus, vet ännu, att Zoroaster var en man från Baktrien, ej från Babylon; men redan han är af den mening, att Zoroaster hade hemtat mycket af sin visdom från babyloniernas skrifter. Hos kyrkofäderna utbildar sig sagan i denna riktning, och från kyrkofäderna kom hon in i medeltidens latinska krönikor. Den kristne häfdatecknaren Orosius vet likaledes, att Zoroaster var från Baktrien, men redan han ställer Zoroaster i förbindelse med Nineves och Babylons historia och låter honom bekrigas och öfvervinnas af Ninus. Orosius omtalar honom som trolldomens och magiska konsters uppfinnare. Gregorius af Tours lät sin tid veta, att Zoroaster var densamme som Noachs sonson, Chams son Chus, att denne Chus begaf sig till perserna, och att perserna kallade honom Zoroaster, hvilket namn skulle betyda »den lefvande stjernan». Gregorius förtäljer vidare, att denne Zoroaster var den förste, som lärde människorna trolldomskonster och förledde dem till afguderi, och enär han kände konsten att låta stjärnor och eld falla ned från himmelen, så ärade menniskorna honom som gud. Vid den tiden, fortfar Gregorius, ville människorna uppföra ett torn, som skulle nå till himmelen. Men Gud förvirrade deras tungomål och omintetgjorde dermed deras plan. Nimrod, som skulle hafva uppbyggt Babel, är enligt Gregorius son af Zoroaster.

Jämföra vi härmed hvad prosaiska Eddas företal berättar, så är äfven där Zoroaster ättling af Noachs son Cham och grundläggare af all afgudadyrkan, och själf af folken dyrkad som gud. Det är uppenbart, att företalets författare hemtat dessa uppgifter från någon källa, beslägtad med Gregorius' historia. Om de 72 byggmästare, som skulle hulpit Zoroaster vid tornbyggnaden och från hvilka jordens 72 språk skulle härstamma, förmäler Gregorius ingenting; men sagan om desse byggmästare var under medeltiden allmänt spridd. I den äldre angelsaksiska litteraturen förekommer en särdeles naiv och för sin tidsålder kännetecknande liten skrift, kallad

»Samtal mellan Saturnus och Salomo», hvari Saturnus pröfvar Salomos kunskaper och ställer till honom hvarjehanda bibliska frågor, som Salomo besvarar dels ur bibeln, dels ur sagor, som knutit sig till bibeln. Bland annat upplyser Saturnus Salomo om att Adam skapades af olika element, som tillsammans vägde 8 pund, och att han efter skapelsen var jämt 116 tum lång; på tal om Noachs ättlingar meddelar Salomo, att Sem hade 30 söner, Cham 30 och Japhet 12, tillsammans 72 sonsöner af Noach, och då det säkerligen är författarens mening, att världens alla språk, som antogos vara 72, uppkommo vid babyloniska tornbyggnaden och spredos öfver världen genom dessa 72 sonsöner af Noach, så hafva vi här förklaringen på hvilka de 72 verkmästare voro, som enligt eddan arbetade med Zoroaster på tornbyggnaden. De skulle således varit hans bröder. — Luthers samtida, Henricus Cornelius Agrippa, som i sitt verk *De occulta Philosophia* samlat talrika minnen af alla tiders öfvertro och vidskepelser, har äfven ett kapitel om de olika siffertalens kraft och heliga betydelser och säger, när han kommer till siffertalet 72: »Talet 72 motsvarar de 72 språken, synagogans 72 älste, gamla testamentets 72 uttolkare, Kristi 72 lärjungar, 72 Guds namn, 72 änglar, som beherrska hvar sin del af djurkretsen, af hvilken hvarje del motsvarar ett af de 72 språken». — Detta torde vara nog för att visa, huru allmänt spridd sägnen om de 72 verkmästarne och språken var under medeltidens århundraden. Äfven Nestors ryska krönika känner sägnen. Den fortfor att hafva ett visst anseende in i 17:de århundradet. En upplaga af Sulpicius Severus' »*Opera Omnia*», tryckt år 1647, anser ännu nödigt påpeka, att en kommentator tviflat på att talet 72 är fullständigt exakt. Till tviflarne hör äfven Rudbeck i sin Atlantica.

Hvad Edda förtäljer om konung Saturnus och hans son konung Jupiter återfinnes i sina hufvuddrag dels hos kyrkofadern Lactantius, dels hos Virgilius' kommentator Servius, som under medeltiden var känd och läst. Då eddan vill veta, att Saturnus förstod att smälta guld ur röd järnmalm,

och att på hans tid ej funnos andra mynt än af guld, så är detta en utläggning af de latinska källornas uppgift, att Saturnus' regering var guldålderns tid — *aurea secula, aurea regna.* För romarne var Saturnus skatternas väktare, och den romerske skattkammaren var i Saturnus' tempel på Forum.

Det stamträd Edda meddelar, enligt hvilket trojanske konungen Priamus, som skulle vara densamme som den älste och egentlige Oden, härstammade i sjette led från Jupiter, är hemtadt ur latinska krönikor. Eddans Herikon, sonson af Jupiter, är den romersk-grekiska mythologiens Erichtonius; Eddas Lamedon är Laomedon. Därefter har Edda den svåra uppgiften att fortsätta stamträdet under de mörka århundradena mellan Trojas brand och den yngre Odens invandring till Europa. Här svika henne helt naturligt de latinska källorna, och hon får tillgripa andra utvägar. Hon vänder sig då först till inhemska. Der finner hon, att Thor äfven kallats Lorride, Indride och Vingthor, samt att han haft två söner, Mode och Magne; men hon finner också ett redan på 1100-talet tillverkadt stamträd, hvari dessa Thors olika namn blifvit gjorda till olika personer, så att Lorride blir son af Thor, Indride son af Lorride, Vingthor son af Indride o. s. v. Detta sätt att tillverka stamträd var på 1100-talet öfligt på Island och dessförinnan bland de kristnade angelsakserna. Derefter fortsätter Edda sitt stamträd med namnen Bedvig, Atra, Itrman, Heremod, Skjaldun eller Sköld, Bjæf, Jat, Gudolf, Fjarlaf eller Fridleif och ändtligen Oden, d. v. s. den yngre Oden, som hade upptagit detta namn efter sin förgudade stamfader Hermes-Priamus. Hela denna del af stamträdet är hemtad ur en saksisk källa och återfinnes i angelsaksiska krönikan, namn efter namn. Från Oden utgrenar sig Eddas stamträd i två riktningar: från Odens son Veggdegg och Odens son Beldegg eller Balder. Den ena grenen har namnen Veggdegg, Vitrgils, Ritta, Heingest. Dessa namn återfinnas, ordnade till ett stamträd, hos engelske kyrkohistorikern Beda, hos engelske krönikeskrifvaren Nennius och i den angelsaksiska krönikan. Från någondera af dessa tre källor har Edda hemtat dem,

och den enda skillnaden är att Edda skrifvit miste på ett ställe och af namnet Vitta gjort Ritta. Den andra grenen, som utgår från Balder eller Beldegg, omfattar åtta namn, hvilka i alldeles samma ordning återfinnas i angelsaksiska krönikan.

I afseende på Balder meddelar Edda, att Oden insatte denne sin son till konung i Vestfal. Denna uppgift har sin källa deri, att Balder var bland de hedniske tyskarne och skandinaverna känd äfven under namnet Fal *(Falr*, se n:o 92) med dess namnvariant Fol. Från en tid, då man ansåg, att Svealand fått sitt namn af en konung Sven, Götaland af en konung Göt, Danmark af en konung Dan, Angeln af en konung Angul, frankerna af en hertig Francio, kunde man vänta, att Falen (Öst- och Vestfalen) skulle blifvit uppkalladt efter en konung Fal. Att detta namn varit kändt som tillhörigt Balder ej blott i Tyskland, utan äfven i Skandinavien skall jag framdeles visa (se n:o 92).

Såsom förut är nämdt, vardt Thor enligt Eddas uppgift gift med Sibil, d. v. s. sibyllan, och Edda tillägger att denna Sibil kallas i Norden Sif. I den germaniska mythologien är Thor gift med Sif. Det är ofvanför omtaladt, att man under medeltiden trodde, att den cumanska eller erythreiska sibyllan härstammade från Troja, och det är derför icke underligt, att samme författare i prosaiska Eddan, som omtalar Odens och hans folks trojanska börd, skulle gifta Thor med den ryktbaraste af Trojas kvinnor. Emellertid är icke häller detta giftermål diktadt af författaren; uppgiften har en äldre grund och härstammar, af alla anledningar att döma, från Tyskland, der Sif från hedendomens dagar varit lika bekant som Thor. Till den nordiska namnformen Sif svarar den gothiska formen *Sibja*, den fornengelska *Sib*, den fornsaksiska *Sibbia* och den fornhögtyska *Sibba*, och man trodde sig i Sibil, Sibilla, hafva ännu en form för samma namn. Den härpå grundade tron, att Thors maka Sif var densamma som sibyllan förklarar ett hitintills oförklaradt phenomen inom medeltidens sagoverld och dess kyrkliga skulptur, hvarom jag nu i förbigående må yttra några ord.

I den nordiska mythologien äro, som bekant, flere gudinnor eller diser i besittning af fågelhammar, hvarmed de förflytta sig genom rymden. Fröja har en falkham; flere diser hafva svanehammar (Völundarkv. Helreið. Brynh. 6). Bland dessa svanmör var äfven Sif (se n:o 123). Sif kunde således uppträda än i mänsklig gestalt, än i skepnaden af den vackraste bland simfåglar, svanen.

En legend, hvars ursprung man kan spåra tillbaka till Italien, förtäljer, att när drottningen af Saba besökte konung Salomo, hände det en gång att hon skulle gå öfver en bäck. Som spång öfver bäcken hade man lagt ett träd eller en bjälke. Den visa drottningen stannade och ville icke sätta sin fot på bjälken. Hon föredrog att vada öfver bäcken, och då man sporde henne om orsaken, svarade hon, att hon i profetisk ingifvelse sett, att af detta träd skulle en gång i framtiden göras det kors, hvarpå världens frälsare måste lida.

Legenden kom äfven till Tyskland, men uppträder här med det tillägg, att drottningen af Saba vardt för denna fromhet lönad så att hon under vadandet genom bäcken befriades från ett svårt lyte. Hennes ena fot, säger det tyska tillägget till legenden, var till formen mänsklig, men den andra var som foten af en simfågel ända till den stund, då hon steg upp ur bäcken. Också har den kyrkliga skulpturen under medeltiden stundom framställt drottningen af Saba som en i öfrigt välbildad kvinna, men med en simfågelfot. Huru tyskarne kommo på den idén att föreställa sig henne med detta lyte, som den italienska legenden icke kände, har hitintills förblifvit outredt, ehuru man i mångfaldiga punkter kunnat spåra den grekisk-romerska mythologiens minnens inverkan på de romaniska folkens helgonlegender och den germaniska mythologiens på de germaniska legenderna.

Under medeltiden kallades drottningen af Saba drottning Seba, detta på grund af den latinska bibelöfversättningen, där hon benämnes *regina Seba*, och man antog, att Seba var hennes namn. Namnet inbjöd till att identifiera henne å ena sidan med Sibba, Sif, hvars simfågelham ännu qvarlefde i

folksägnen, å andra sidan med Sibilla, och det senare dess hällre som ju drottning Seba hade visat sig vara i besittning af den profetiska ingifvelse, som för sibyllan är kännetecknande. Seba, Sibba och Sibilla sammansmälte i folkfantasien till ett. Därmed hafva vi förklaringen på att drottning Seba fick bland tyskarne, men ej bland italienarne, det lyte, som påminde om Thors maka Sibbas simfågelham. Och sedan man kommit till den öfvertygelse, att Thor var trojan, borde också Sif vara trojanska. Och då man nu äfven visste, att sibyllan var trojanska, och att drottning Seba var en sibylla, så var denna sammansmältning nästan oundviklig. De latinlärde funno ytterligare bekräftelse på sammansmältningens riktighet i en ur grekiska källor ursprungligen fluten uppgift, enligt hvilken Jupiter hade haft en sibylla med namnet Lamia till älskarinna och med henne födt dottern Herophile, som vardt begåfvad med sin moders spådoms-ande. Som vi veta, motsvaras i veckodagsbenämningarna Oden af Mercurius och Thor af Jupiter. Det måste således enligt denna mening varit Thor, som stått i sådan förbindelse till sibyllan.

Den karakter, hvarmed den förmänskligade och till lagstiftare och konung förvandlade Oden uppträder i Heimskringla och prosaiska Edda, hvilar endast delvis på de inhemska nordiska minnena af hednaguden Oden, himmelens beherrskare. Sina väsendtligaste drag har denna nyare, af kristne författare konstruerade Odenstyp fått ur klosterbibliothekens skrifter. Då prosaiska Edda förtäljer, att den höfding, som från Asgard tågade till Saksland och Skandinavien, egentligen icke hette Oden, men efter den äldre och förgudade Oden-Priamus i Troja hade upptagit detta namn, för att inbilla folken, att han var en gud, så var detta för ingen del en ny tanke. Virgilius' kommentator Servius anmärker, att forntida konungar rätt ofta tillegnade sig namn, som rätteligen tillkomme endast gudarne, och han polemiserar mot Virgilius, som låter Saturnus komma från den etheriska Olympen för att grundlägga guldåldern i Italien. Denne Saturnus var, säger Servius, icke en gud från höjden, utan en dödlig konung från

Kreta, som hade tillvällat sig guden Saturnus' namn. Det sätt, hvarpå Saturnus vid sin ankomst till Italien och näjden af Rom emottogs af den der regerande konung Janus, påminner också om det sätt, hvarpå Oden vid sin ankomst till Svithiod emottages af Gylfe. Janus är nog anspråkslös att öfverlämna en del af sitt område och sin kungliga makt åt Saturnus; Gylfe visar Oden samma eftergift. Saturnus inför därefter en högre kultur hos Latiens folk; Oden en högre kultur bland Skandinaviens innebyggare. Kyrkofadern Lactantius talar, likasom Servius, om konungar, som velat tillegna sig gudarnes namn och dyrkan, och fördömer dem som sanningsfiender och öfverträdare af den sanne Gudens stadgar.

Om en af dem, den persiske Mithra, som man i medeltiden förblandade med Zoroaster, förtäljer Tertullianus, att han, Mithra, som på förhand visste, att kristendomen skulle uppkomma, beslöt att gå den sanna läran i förväg genom att införa vissa af hennes bruk. Så t. ex. införde Mithra, enligt Tertullianus, bruket att välsigna genom att lägga handen på dens hufvud eller panna, åt hvilken han ville bereda framgång, ja han införde i sina mysterier en sed, som liknade brödets utdelande i nattvarden. Hvad välsignelsen medels handpåläggning vidkommer, så var det i synnerhet de män Mithra utsände på härnadståg, som han sålunda uppmuntrade. Med dessa Tertullianus' ord bör man jämföra följande yttrande i Heimskringla om Oden: »*det var hans sed, att när han utsände sina män i krig eller i annat ärende, lade han sina händer på deras hufvud och gaf dem bjannak*». — Bjannak är icke ett nordiskt ord, ej ens ett germaniskt, och man har varit oviss om hvad som därmed menades. Den bekante isländske philologen Vigfusson har, som jag tror, gifvit ordet dess rätta förklaring, i det han hänvisat till det skottska ordet *bannock* och det gaeliska *banagh*, som betyder bröd. Antagligen har då Heimskringlas författare valt detta utländska ord, för att icke med en inhemsk beteckning såra sina läsares religiösa känsla, ty om med bjannak verkligen menas brödet, och om Heimskringlas författare således velat påpeka,

att Oden med heliga bruk, som förekomma i den kristna kulten, nämligen handpåläggning och brödets utdelande, hade gifvit sina krigare förtröstan om seger, så låg det nära till hands att medels ett utländskt ord för brödet mildra intrycket af den obehagliga tillnärmelsen mellan dessa hedniska bruk och de kristna. Men på samma gång framlyser den fullständiga öfverensstämmelsen mellan hvad Tertullianus förtäljer om Mithra och Heimskringla om Oden.

Hvad Heimskringla förmäler om Oden, att hans själ kunde lämna kroppen och begifva sig till fjärran trakter, och att hans kropp derunder låg som somnad eller död, berättades i medeltiden om Zoroaster och om Hermes-Mercurius.

Nyplatoniska skrifter hade haft mycket att förtälja om en ursprungligen egyptisk gud, som de sammanställde med grekernas Hermes och kallade Hermes Trismegistus, d. v. s. den trefaldt störste eller högste. Namnet Hermes Trismegistus vardt genom latinske författare bekant äfven för medeltidens klosterlärde, och gifvet var, att de, som trodde Oden vara identisk med Hermes, ansågo honom också identisk med Hermes Trismegistus. När Gylfe uppsökte Oden och hans män, kom han till en borg, hvilken enligt dörrvaktarens utsago var konung Odens; men när han kom in i salen, såg han där icke *en* tron, utan tre troner, den ene ofvanför den andre, och i hvardera tronen en höfding. På Gylfes fråga, hvad desse höfdingar heta, får han ett svar, som antyder, att ingendera af de tre ensam för sig är Oden, utan att Oden, den trollkunnige, som förstod att förvända synen på folk, är närvarande i dem alla. Den ene af de tre, säger dörrvaktaren, heter *Hár*, den andre *Jafnhár* och den som sitter öfverst heter *Þriði*. Det synes mig antagligt, att denna historia blifvit föranledd af det tillnamn, »den trefaldt högste», som i medeltiden tillades Mercurius och dermed äfven ansågs hafva varit bland de epithet, som Oden tillade sig. Namnen Tredje och Hög synas hänvisa till uttrycket den trefaldt högste». Gifvet var då äfven, att man ansåg Oden hafva tillvällat sig detta namn, för att komma kristendomen i förväg med ett

slags treenighetsbegrepp, likasom Zoroaster, hans stamfader, hade under namnet Mithra på förhand härmat de förut omtalade kristliga bruken.

Hvad Heimskringla och prosaiska eddan i öfrigt ha att meddela om den till Europa invandrade konung Oden är till största delen hemtadt ur de mythologiska sångernas och sägnernas berättelser om den i det himmelska Valhall herrskande guden Oden. Till dessa drag hör berättelsen om Odens och hans asiaters krig med vanerna. I mythen stod detta krig omkring det himmelska Asgards af en jätte byggda murar. (Völusp. 25.) Borgen, hvari Gylfe finner den trefaldige Oden, är utsmyckad i enlighet med de hedniska sångernas skildring af Valhall. Männen, som dricka och förehafva vapenöfningar därinne, äro mythens enhärjar. Gylfe sjelf är också hemtad ur mythologien; men af alla tecken att döma har han där icke spelat rollen af en konung utan af en i Jotunheim bosatt rese. Fornmannasagorna göra honom till ättling af *Fornjótr*, som med sina söner *Hlér, Logi* och *Kári*, och sina ättlingar *Jökull, Snær, Geitir* o. s. v. otvifvelaktigt hör till jättevärlden. Sedan man gjort Oden och asarne till invandrare i norden, var det helt naturligt, att man historierade äfven jättarne och gjorde dem till Nordens urinnevånare — en hypothes, som i sällskap med den asiatiska invandringsfabeln åtnjutit århundradens förtroende och ännu icke saknar anhängare. Berättelsen, att Oden, när han kände sin död nalkas, lät märka sig med spjutudd, har härflutit från de ord, som en hednisk sång lägger i Odens munn: »Jag vet, att jag hängde i det vindfarna trädet nio nätter, sårad med spjut, gifven åt Oden, själf gifven åt mig själf». (Hávam. 138).

14.

RESULTAT AF FÖREGÅENDE UNDERSÖKNING.

Jag afslutar härmed min granskning af sagorna om germanernas trojanska börd, och om Oden och hans Asia-mäns invandring till Saksland, Danmark och Skandinaviska halfön. Jag har visat ur hvilket frö dessa sagor uppstått, i hvilken jordmån det var som fröet kunde utveckla sin groddkraft, och huru det efter hand växte upp till hvad vi finna dessa sagor vara i Heimskringla och prosaiska eddan. Jag har visat, att de icke tillhöra den germaniska hedendomen, utan tillkommit med ett slags naturnödvändighet under kristen tid bland kristnade germaniska slägten, och allt igenom äro verk af medeltidens latinlärde. Antagandet, att de skulle dolt inom sig ett hos själfva de germaniska folkstammarne genom århundraden bevaradt minne af en urgammal utvandring från Asien, är allt för lättroget och vederlägges fullständigt af de verkliga vandringssagor af germanisk börd, som lyckats rädda sig ur förgätenheten och för hvilka jag nedanför skall redogöra. Enligt min mening hafva dessa gamla och äkta germaniska vandringssagor i rent historiskt afseende föga större rätt än den kristna tidens fabel om Odens uttåg från Asien att få anses innesluta en kärna af verklighet. Detta måste i hvarje enskildt fall underkastas pröfning. Men det hvarom de vittna är, huru fullkomligt främmande för de hedniske germanerna föreställningen om en invandring från Troja eller Asien varit, och de hafva dessutom ett stort intresse genom sitt sammanhang med hvad mythen berättat om mänskligheten eller åtminstone den germaniska mänskligheten älsta boningsplatser, öden och utbredning.

Det borde gälla som regel, att man med yttersta varsamhet behandlade alla de gamla vandringssagorna, från hvilka folk de än må härstamma. Stora sträckor af jordens yta kunna hafva intagits af olika folkslag icke genom plötslig mass-invandring, utan genom en under århundraden fortsatt, af inga särdeles märkliga, till minnet talande händelser åt-

följd, långsam utbredning eller förflyttning af deras gränser. En sådan kan ega rum så omärkligt för de kring områdets centrum boende delarne af folket, att de egentligen ingenting behöft veta därom och än mindre haft skäl att hugfästa det i saga och sång. Att några nybyggare år för år framskjuta sitt folks råmärken, däri ligger intet, som eggar inbillningskraften, och det kan fortgå slägte efter slägte och bilda i sitt slutresultat en vidsträckt utvidgning, utan att hvarje slägtled för sig haft tydligt medvetande om den pågående förändringen. Ett folks förflyttning utöfver nya gränsområden liknar i sådana fall timvisarens gång, som för ögat är oskönjelig och först röjes genom fortsatt iakttagelse.

I många fall, hafva dock invandringar egt rum af en samlad massa, som lämnat gamla bostäder, för att söka nya. Sådana försök äro i sig sjelfva minnesvärda tilldragelser och kunna medföra andra, egnade att fästa sig i hågkomsten. Men äfven med afseende på dem är det förvånande att iaktta, huru hastigt det verkliga, det historiska förloppet antingen alldeles förgätes eller uppblandas med fabler, som efter hand, emedan de äro mer fantasitilltalande, varda nästan ensamme herrskare på platsen. Englands eröfring och kolonisation af saksiska och skandinaviska stammar — och detta under en tid, som kände skrifkonsten — är ett särdeles talande bevis härför. Hengist, under hvars befäl de förste saksarne enligt deras egen invandringssaga skulle hafva landstigit på britisk jord, är en sagofigur, hemtad ur mythologien, der vi längre fram skola återfinna honom. (Se n:o 123.) Ej underligt då, om vi i mythologien skola återfinna äfven de hjältar, under hvilkas ledning longobarderna och gotherna trodde sig hafva utvandrat från det germaniska urhemmet.

B. MINNEN I MEDELTIDENS FOLKSÄGNER AF DEN HEDNISKA VANDRINGSSAGAN.

15.

LONGOBARDISKA VANDRINGSSAGAN.

Hvad som ännu finnes från medeltiden qvar af vandringssagor, hemtade ur germanfolkens egen sagoskatt, är tyvärr icke mycket. Hos frankerna utsinade de nationella minnenas ström tidigt, åtminstone inom den latinbildade klassen. Bättre bevarade den sig hos longobarderna, till hvilka kristendomen också anlände senare. Inom den romerska historiens synkrets uppträda de i första århundradet efter Kristus, då Tiberius inträngde inom deras landamären.

Tacitus omtalar dem med beundran som ett litet folk, hvars fåtalighet, säger han, motvägdes af dess sammanhållning och krigiska dygder, som gåfvo det trygghet midt ibland omgifvande många och mäktiga stammar. Longobarderna bodde då i det nordligaste Tyskland, vid nedre Elbe, sannolikt i Lüneburg. Fem hundra år derefter finna vi dem som herrskare i Pannonien, hvarifrån de inträngа i Italien. De voro då kristnade. Ett århundrade efter att de fått fast fot i Norditalien skref en af deras latinlärde män en liten afhandling *De origine Longobardorum*, hvilken börjar på följande sätt: »I vår herre Jesu Kristi namn! Här begynner vårt longobardfolks urhistoria. Det gifves en ö, som kallas Skådan, nämligen högt uppe i Norden. Där bodde många folk. Bland dem var ett litet folk, som hette vinniler, och hos vinnilerna var en kvinna, som hette Gambara. Gambara hade två söner: den ene hette Ibor, den andre Ajo. Hon och desse hennes söner förde styrelsen bland vinnilerna. Då hände, att vandalerna med sina härtigar Ambri och Assi vände sig mot vinnilerna och sade till dem: »I skolen betala oss skatt; hvarom icke, så rusten eder till strid!» Därtill svarade Ibor och Ajo och deras moder Gambara: »Det

är oss bättre, att rusta oss till strid än vara skattskyldige under vandalerna». Sedan vandalernas härtigar, Ambri och Assi, förnummit detta, vände de sig till Oden, (Godan) med bön att han måtte förläna dem seger. Oden svarade och sade: »Dem som jag i soluppgången först blir varse, dem vill jag gifva seger.» Men samtidigt vände sig vinnilernas furstar Ibor och Ajo och deras moder Gambara till Frigg (Frea), Odens hustru, med bön att hon måtte hjelpa dem. Då gaf Frigg det rådet, att vinnilerna skulle rycka ut i soluppgången och att kvinnorna skulle gå med männen och lägga sitt hår så att det hängde som skägg under ansigtet. När sedan himmelen klarnade och solen ämnade gå upp, gick Frigg, Odens hustru, kring bädden, der hennes man sof, och riktade hans anlete mot öster (der vinnilerna stodo), och väckte honom sedan. Och när han såg upp, fick han se vinnilerna och såg huru håret hängde om ansigtet på deras kvinnor. Och då sade han: »Hvad är det för långskägg?» Då sade Frigg till Oden: »herre, har du nu gifvit dem namn, så må du ock gifva dem seger!» — Och han gaf dem seger, så att de enligt hans rådslut försvarade sig väl och vunno öfverhanden. Allt ifrån den tiden fingo vinnilerna heta longobarder, d. v. s. långskägg. Därefter bröto longobarderna upp från sitt land och kommo till Golaida och därefter innehade de Aldonus, Anthaib, Bainaib och Burgundaib.»

I Karl den stores dagar fingo longobarderna en historieskrifvare i Paulus Diaconus, munk i klostret Monte Cassino och själf af longobardisk börd. Om sitt folks älsta öden förtäljer han följande: »Vinnilernas eller longobardernas folk, som lyckligt herrskat i Italien, härstammar från germaniska folk och har kommit från ön Skandinavia.» Derefter säger han, att han talat med personer, som själfve varit i Skandinavien, och meddelar på grund af deras utsagor några upplysningar, af hvilka man kan sluta, att hans sagesmän menat Skåne med dess långgrunda hafsband och låga stränder. — Efter denna anmärkning fortsätter han: »När befolkningen på denna ö vuxit så, att hon i sin helhet icke kunde lefva

därstädes, så delades folkstocken i tre delar, och genom lott bestämdes hvilken del som skulle draga ur hemlandet och uppsöka nya boningsplatser. Den del, på hvilken lotten föll att lämna fädernejorden, valde sig till anförare bröderna Ibor och Ajo, hvilka stodo i mannaårens blomma och utmärkte sig framför alla. Därefter sade de de sina och hembygden farväl för att uppsöka ett land, som de kunde bebygga. De båda anförarnes moder hette Gambara, som utmärkte sig i sitt folk genom skarpt förstånd och varsamma råd och till hvars klokhet man äfven under betänkliga omständigheter satte icke ringa förtroende.» — Paulus afbryter sin berättelse, för att tala om åtskilliga märkliga ting, som förekomma i Skandinavien: om de ljusa sommarnätterna och de långa vinternätterna, om en malström, som i sin hvirfvel slukar skepp och stundom kastar dem upp igen, om ett bjortliknande djur, som jagas af skandinavernas grannar, skritobinerna (skridfinnarne), och om en håla under en klippa, där sju män i romersk drägt sofvit genom århundraden, (se n:o 79—81, n:o 94). Därefter förtäljer han, att vinnilerna lämnade Skandinavien och kommo till ett land, som hette Skoringen, och där stod det förut omtalade slaget, hvari, tack vare Friggs hjelp, vinnilerna besegrade vandalerna, som afkräft dem skatt. Sagan om huru detta skedde och huru vinnilerna fingo namnet longobarder anföres därefter på ett sätt, som öfverensstämmer med den förut anförda källan med det enda tillägg, att det var Odens vana att, när han vaknade, se ut genom fönstret, som vette åt öster mot soluppgången. Paulus Diaconus finner denna longobardiska folksägen löjlig, icke i och för sig själf, utan af följande skäl, som han angifver: först och främst var Oden, säger han, en människa, icke en Gud; för det andra var denne Oden icke bosatt uppe i Germanien, utan bland de grekiska folken, ty han är samma person som den, hvilken romarne kallat Mercurius; för det tredje lefde Oden-Mercurius icke på den tid, då longobarderna utvandrade ur Skandinavien, utan mycket längre tillbaka i tiden. Enligt Paulus skulle nämligen endast

fem mansåldrar förflutit mellan longobardernas utvandring och Odoacers tid. Vi återfinna således hos Paulus Diaconus de föreställningar om Oden-Mercurius, som jag förut påpekat. Paulus berättar därefter de äfventyr, som efter slaget med vandalerna mötte longobarderna. Till dessa äfventyr skall jag längre fram återkomma; de tillhöra germaniska mythologien och återfinnas i mythiska källor (se n:o 112), men där i en ursprungligare form och som händelser, hvilka tilldragit sig i urtiden under en brytning mellan asarne och vanerna å ena sidan, samt lägre, men för naturens och människornas trefnad oundgängliga väsen å andra, en brytning, som föranledde, att en förfärlig vinter med åtföljande hungersnöd utbredde sig öfver Norden. I denna mythologiska skildring skola vi påträffa äfven Ajo och Ibor, under hvilka longobarderna skulle utvandrat, samt Hengist, under hvars ledning saksarne skulle anländt till Britannien.

Det är skäl att meddela, huru sagan om longobardernas utvandring hade gestaltat sig mot slutet af elfvahundratalet hos den danske historieskrifvaren Saxo. Utvandringen egde rum, säger han, då en dansk konung, som hette Snö, regerade och då en förfärlig hungersnöd inträffade. Först hade de hungrande beslutit att döda alla ålderstigna och alla barn; men detta grymma beslut verkställdes icke, tack vare en god och klok kvinna, Gambaruc, som rådde, att en del af befolkningen skulle utvandra. Så skedde också under ledning af hennes söner Aggo och Ebbo. Utvandrarne anlände först till Blekingia (Blekinge); sedan seglade de förbi Moringia (Möre) och kommo till Gutland, der de hade att utkämpa en strid med vandalerna och genom gudinnan Friggs försorg vunno seger och fingo namnet longobarder. Från Gutland seglade de till Rügen och derifrån till tyska fastlandet, för att slutligen, efter många öden, göra sig till herrar öfver en stor del af Italien.

I afseende på denna berättelse må anmärkas, att ehuru den innehåller åtskilligt, som icke finnes hos Paulus Diaconus, är det likväl dennes berättelse, som kommit inom Saxos

synkrets. Detta erkänner han också själf, i det han åberopar Paulus Diaconus' vittnesbörd. Paulus' Gambara är Saxos Gambaruc; Ajo och Ibor äro Aggo och Ebbo. Men den longobardiske munken är icke den enda källan Saxo nyttjat, och de båda bröderna Aggo och Ebbo hafva, såsom framdeles skall visas, varit honom bekante ur rent nordiska källor, ehuru icke såsom longobardanförare, utan som mythiska personligheter, hvilka spelat en roll i mythen om den stora vinter Saxo omtalar.

Longobardiska vandringssagan, sådan hon upptecknades först på 600-talet och derefter på Karl den stores tid, bär omisskänligt prägeln af att vara hemtad ur folkets egna sagominnen. Därom vittnar redan den omständighet, att ehuru longobarderna varit kristne inemot tvåhundra år, när den lilla skriften »De origine Longobardorum» författades, uppdyka där icke dess mindre de sedan länge bannlysta gudomligheterna Oden och Frigg och ingripa i handlingen, ej som människor, utan som gudomliga väsen och på ett sätt, som fullkomligt öfverensstämmer med de i Norden upptecknade minnena af förhållandet mellan Oden och hans maka. Ty ehuru detta förhållande måste hafva varit godt och ömt, att döma af uttryck i Nordens hedniska dikter (Völusp. 51, Vafthr. 1—4), och ehuru himladrottningen Frigg synes hafva i germanernas fantasi varit en god familjemoder, så hindrar detta ej, att hon tillika framstälts som ganska slug och med sin vilja för sig som hon förstår att genomdrifva. Äfven i en nordisk berättelse förekommer det, att Frigg besluter att skydda någon, som Oden icke ämnat hjälpa; att hon och han hafva olika gunstlingar bland människors barn och täfla om att föra hvar sin gunstling till större lycka. Berättelsen förefinnes i den prosaiska inledningen till dikten Grímnismál, hvilken inledning i mer än ett afseende påminner om longobardiska utvandringssagan. På båda ställena omtalas huru Oden från sin bostad har utsigt öfver verlden och tager den i betraktande. Oden har en gunstling, som kallas Geirröd; Frigg åter beskyddar Geirröds broder Agnar. De

båda makarne finna fel på hvarandras skyddslingar. Frigg anmärker om Geirröd, att han är en furste, »snål på födan, så att han låter gäster hungra, i fall det kommer för många sådana», och berättelsen säger vidare, att Geirröd på Odens hemliga inrådan hade, då Agnar befann sig i en båt, stött denna från land, och att båten med Agnar gått ut i hafvet och icke återkommit. Berättelsen ser ut som en parabel, grundad på longobardsagan eller i kristen tid uppvuxen ur samma mythiska rot som hon. Geirröd är i verkligheten ett jättenamn, och jätten, som kallas så, är i mythen ett väsen, som sänder hagelskurar och frost. Han bor i yttersta Norden, bakom det mythiska Gandvik (Thorsdrapa 2), och motsvarar som mythiskt vinterväsen konung Snö hos Saxo. Hans »matsnålhet, när för många gäster komma», tyckes hänsyfta på den af ogynnsam väderlek förorsakade brist på föda, som nödvändiggjorde utvandringar, när landet blef för starkt befolkadt. Den åt hafvets böljor öfverlemnade Agnar beskyddas, likasom det öfver hafvet bortfarande longobardfolket, af Frigg, och själfva namnet, som han bär, Agnar, erinrar om namnformerna Aggo, Acho och Agio, under hvilka Ajo, den ene longobardföraren, omtalas. Med sjelfva *Grímnismál* har den prosaiska inledningens historia intet ursprungligt sammanhang, och i den form, hvari hon föreligger oss, är hon från kristen tid och sannolikt från en författare, tillhörig samma skola, som ansett jättarne för Skandinaviens urinnebyggare och historierat vinterthursar, sådana som *Jökull*, *Snær* o. s. v. till konungar i Norge.

Hvad som med fullständig visshet framgår af själfva de longobardiska berättelserna, upptecknade af longobardiske historieskrifvare, är, att det germaniska folk de tillhörde trodde sig härstamma ej från Troja eller Asien, utan från en ö, belägen i det haf, som sköljer Fastland-Germaniens, Tysklands, nordliga kust.

16.

SAKSISKA OCH SCHWABISKA VANDRINGSSAGAN.

Från longobarderna öfvergår jag nu till den stora germaniska folkgrupp, som inbegreps under namnet *saksare*. Deras häfdatecknare Widukind, som skref sin krönika på 960-talet, börjar med att förtälja hvad han förnummit om saksiska folkets ursprung. Här, säger han, stå olika meningar emot hvarandra. Den ena är den mening, som hyllas af dem som känna till greker och romare, och hon utgår derpå, att saksarne härstamma från resterna af Alexander den stores macedoniska här; den andra meningen stöder sig på den inhemska sagan, och enligt henne skulle saksarne härstamma från daner och nordmän. Widukind tar så till vida sitt parti mellan dessa meningar, som han anser för visst, att saksarne hade på skepp öfver hafvet anländt till det land de bebodde vid nedre Elbe och Nordsjön, samt att de landstego i Hadolaun, d. v. s. landskapet Hadeln vid Elbes mynning, ett landskap, som, i förbigående sagdt, än i dag utmärker sig för en ovanligt kraftfull befolkning, bestående af bönder, hvilkas fäder genom hela medeltiden bevarade sin kummunala frihet, i lycklig kamp med feodaladeln. Widukinds uppgift, att saksarne kommit öfver hafvet till Hadeln, återfinnes i en äldre saksisk krönika, skrifven omkring 860, med det tillägg att saksarnes anförare vid deras utvandring var en höfding vid namn Hadugoto.

En schwabisk krönika, som vill veta, att äfven *schwabarne* kommit från Norden och haft ungefär samma äfventyr vid landets besättande som saksarne, meddelar ur folksagan ytterligare enskildheter om flyttningen och sjöresan Utflyttningen förorsakades enligt denna berättelse af en hungersnöd, som drabbade det på andra sidan hafvet belägna nordlandet derför att dess innevånare voro hedningar, som årligen plägade offra 12 kristna människor åt sina gudar. Då hungersnöden kom, regerade en konung Rudolf öfver den landsträcka i nordlandet, hvarifrån utvandringen egde rum.

Denne sammankallade landets alla förnämste män, och det vardt då, till hungersnödens afvärjande, beslutadt, att de familjefäder, som hade flere söner, skulle döda dem alla, med undantag för den son som de hölle kärast. Tack vare en ung man vid namn Ditwin, som sjelf skulle drabbats af det grymma beslutet, vardt detta likväl på ett nytt allmänt möte upphäfdt, och i stället beslöts att skepp skulle anskaffas, och att alla de, som enligt det förra beslutet, voro lifdömde, skulle uppsöka nya bostäder på andra sidan hafvet. Åtföljde af qvinliga fränder stego de ombord och hade icke seglat länge, innan de öfverföllos af en häftig storm, som dref dem till en dansk hamn vid en ort — säger författaren — som heter Slesvik. Här gingo de då i land, och för att omöjliggöra hvarje rådslag om återfärd till det gamla kära fäderneslandet, sönderhöggo de sina skepp. Derefter genomströfvade de landet, som låg framför dem, och samlade der bland mycket byte 20,000 hästar, så att en stor del af männen kunde stiga till häst. De öfriga följde ryttarne till fots. Med väpnad hand tågade de på detta sätt genom det af daner beherrskade landet och kommo så till floden Alba (Elbe), som de gingo öfver, hvarefter de utbredde sig öfver kustlandet. — Den schwabiska berättelsen, som synes myntad på den saksiska, förtäljer i öfverensstämmelse med denna, att thüringarne voro herrar i det land, till hvilket invandrarne kommo, och att de först efter blodiga slagtningar kunde bemäktiga sig det. Sagan hos Widukind har velat gifva saksarne laglig rätt till åtminstone sjelfva landstigningsplatsen och dess omgifning. Denna rättstitel skulle hafva förvärfvats på följande sätt. Medan saksarne lågo på sina skepp i hamnen, ur hvilken thüringarne icke lyckats fördrifva dem, beslöts å ömse sidor att öppna underhandlingar, hvarvid öfverenskoms, att saksarne, om de afhölle sig från plundringar och dråp, skulle få stanna samt köpa hvad de behöfde och sälja hvad de kunde. Då hände, att en saksisk man, som var rikt smyckad med guld, bland annat med en gyllene halskedja, gick i land. Där mötte honom en thüringare och frågade: »hvarför bär du så

mycket guld kring din afmagrade hals?» Ynglingen svarade, att han försmäktade af hunger och derför sökte en köpare till sina guldsmycken. »Huru mycket vill du ha?» frågade thüringaren. »Hvad du vill ge mig», svarade saksaren. Det låg en stor sandhög där bredvid, och thüringaren sade på spe: »då ger jag dig så mycket sand du kan bära i dina kläder.» Saksaren förklarade sig vara nöjd med köpet. Thüringaren fylde skörten af hans lifrock med sand, och han öfverlämnade till denne sina guldsmycken och återvände till skeppen. Thüringarne hånlogo åt denna handel, och saksarne funno den dåraktig; men ynglingen sade: »följen mig, tappre saksare, och jag skall visa er, att min dårskap varder er till nytta!» Han tog därefter af den köpta sanden och utbredde den så tunnt som möjligt öfver marken och betäckte därmed ett så stort område, att saksarne där kunde inrätta ett befästadt läger. Thüringarne skickade sändemän och beklagade sig häröfver; men saksarne svarade, att de hitintills troget hållit fördraget och att de ej tagit mer utrymme i besittning än de köpt för sitt guld. Därmed hade saksarne vunnit fast fot i landet.

Vi finna således af saksarnes och schwabarnes sagor, att de med longobardernas öfverensstämma deri, att deras fäder skulle hafva kommit från ett nordligt land på andra sidan Östersjön. Den schwabiska varianten af sagan betecknar detta land tydligt nog som skandinaviska halfön. Om en utvandring från Östern hafva dessa folkstammars sägner haft intet att förmäla.

17.

FRANKISKA VANDRINGSSAGAN.

Det är förut anmärkt, att de frankiska krönikorna, i motsats till andra germanfolks, lämnat frankernas folksägner alldeles å sido, för att i stället uppduka den lärda meningen om frankernas härkomst från Troja och Mæotiska träsken. Därmed har jag dock icke velat säga, att vi sakna alla vitt-

nesbörd om att äfven bland frankerna funnits en motsatt och med de andra germaniska vandringssagorna öfverensstämmande åsigt. Det lefde på Karl den stores tid och efter honom en frankisk man, som inskrifvit sitt namn i historien som en ädel personlighet och en upplysningsifrare för sin tid, abboten i Fulda, sedermera erkebiskopen i Mainz, Hrabanus Maurus, den store Alcuins lärjunge, grundläggaren af det första bibliotheket och den första större klosterskolan i Tyskland. Den omständighet, att han i främsta rummet var theolog och latinare, hindrade honom icke att med kärlek omfatta sina fäders och sitt folks tungomål. Han ifrade för dess tukt och välgång och lyckades genomdrifva, att predikan i kyrkorna finge hållas på den germaniska munnart hans folk talade. Att en latinlärd med en så vidsträckt synkrets som han också var i stånd att begripa hvad som för flertalet af hans likar var fördoldt, att något värde borde sättas äfven på folkmassans ärfda seder och gamla minnen från hednatiden, bör mindre förundra oss. Ett af bevisen för detta intresse har han gifvit oss i sin afhandling *De invocatione linguarum,* der han upptecknat ett runalfabet med bifogande af den upplysning, att det är den skrift, som nordmännen bruka och som ännu begagnas äfven af andra, hvilka vidhänga hedniska seder och med detta slags skrift uppteckna sånger, läkeformler, besvärjelser och spådomar. När Hrabanus talar om nordmännen, tillägger han, att de folk, som tala tyskt tungomål, härleda från nordmännen sitt ursprung. Denna uppgift kan icke förlikas med hypothesen om frankernas och de öfrige germanernas asiatiska börd på annat vilkor, än att hypothesen antagit, att germanerna, när de invandrade från Asien till Europa, hade tagit en så nordlig väg, att de utan att beröra Tyskland eller mellersta Europa, kommit till skandinaviska halfön och Danmark, och derifrån sedan utbredt sig öfver Tyskland. Men af ett sådant antagande finner man i medeltidskrönikorna icke ett spår. De frankiska låta frankerna tåga från Pannonien raka vägen till Rhen. De isländska efterbildningarna af hypothesen låta Oden och hans folk

från Tanais marschera in i Saksland och där grundlägga riken, innan han kommer till Danmark och Sverige. Säkerligen har ej häller Hrabanus hört omtalas en dylik konstruktion; hans uppgift om att alla germanfolk härstamma från Norden hvilar på samma grundval som de inhemska folksägner, hvilka tjänat till hållpunkt för sagorna om longobardernas, saksarnes och schwabarnes härkomst från Norden. Ännu ett spår af den frankiska vandringssagan återstår, nämligen i Paulus Diaconus' ofvan anförda uppgift om namnet Ansgisels förmenta identitet med namnet Anchises. Identifikationen är icke gjord af Paulus sjelf, utan har förekommit i den frankiska källa, hvarur han hemtat sina uppgifter om Karl den stores förfäder, och den frankiska källan har under inflytandet af hypothesen om frankernas färd från Troja gjort en i folksägnen omtalad utvandrarehöfding till samma person som trojanen Anchises. Detta bestyrkes af Ravennageografen, som också vet, att en Anschis, Ansgisel, varit en germanisk utvandrarehöfding, nämligen den, under hvars ledning saksiska stammar lämnade sina gamla bostäder. Det framgår häraf, att den frankiska sagan ursprungligen låtit frankerna utvandra under samma höfding som saksarne. För Ansgisels personlighet och ställning i den hedniska mythen redogör jag i n:o 123.

18.

JORDANES OM GOTHERNAS, GEPIDERNES OCH HERULERNAS UTVANDRING. BURGUNDERNAS VANDRINGSSAGA. SPÅR AF EN ALAMANNISK.

Den folkrikaste och mäktigaste af alla germanstammar var under långa tider den *gothiska*, som bar segerrika vapen öfver hela det östra och sydliga Europa samt Mindre Asien och grundlade riken mellan Don i öster och Atlantiska hafvet och Herkules' stoder i väster och söder. Äfven gothernas folksägner förlade urhemmet till Skandinavien. Jordanes, en romaniserad goth, skref i sjette århundradet sitt folks historia. Norr ut, förtäljer han, finnes ett ofantligt haf, och i

detta haf en vidsträckt ö, som heter Scandza, ur hvars sköte vår folkstam, säger han, har som en bisvärm brutit ut och slagit ned öfver Europa. I sin egenskap af urhemmet för det gothiska folket och andra germanstammar har denna ö Scandza märkbart intresse för Jordanes, så mycket mer som han genom sin fader Vamod eller Alano-Vamut ansåg sig härstamma från samma skandinaviska konungaslägt, från hvilken östgothernas ryktbara konungaätt, amalerna, ledde sina anor. På grund häraf är Jordanes så utförlig som sig göra låter i sin beskrifning af denna ö. Han anför först hvad grekiske och romerske författare, Claudius Ptolemæus och Pomponius Mela, haft att berätta om henne, men meddelar derefter också en hel del uppgifter, som aldrig förut förekommit inom litteraturen, om icke möjligen i Cassiodorus' tyvärr förlorade »Historia Gothorum» — uppgifter, som antingen Jordanes sjelf eller Cassiodorus erhållit genom nordboar, hvilka tillhörde de talrika germaniska krigareskaror, som på deras tid befunno sig i Italien. Också påpekar Jordanes med en tydlig känsla af öfverlägsenhet, att medan geografen Ptolemæus ej kände mer än sju på ön Scandza bosatta folk, så kan han, Jordanes, uppräkna vida flere. Beklagligen äro åtskilliga af de skandinaviska folknamn han ger oss, så förderfvade under afskrifvares händer, att det tjänar till intet att gissa hvad de ursprungligen kunnat föreställa; uppenbart är äfven, att Jordanes haft oklara begrepp om namnens rätta geografiska eller politiska användning. Några äro dock lätt igenkänliga såsom betecknande innevånare i olika landskap i Sverige och Norge såsom Vagoth, Ostrogothæ, Finnaithæ (Finvedsboar), Bergio, Hallin, Raumaricii, Ragnaricii, Rani. Särskilda underrättelser ger han oss om ett skandinaviskt folk, som han kallar dels Svehans, dels Svethidi, och hvarmed han efter all anledning menar svearne eller svenskarne i detta ords mer eller mindre omfattande betydelse. Dessa uppgifter äro följande: Svehans äro jämte de på fastlandet boende thüringarne det germaniska folk, som mer än de andra är ryktbart för sina ypperliga hästar. Svehans äro

skicklige jägare, som fälla de djur, hvilkas skinn genom otaliga mellanhänder öfversändas till romarne, hvilka uppskatta dem som de dyrbaraste pälsverk. Denna handel hade visserligen icke gjort svehans rike; Jordanes låter förstå, att deras förmögenhetsomständigheter icke voro lysande; men dess mera lysande var deras klädedrägt; de kläda sig, säger han, *ditissime*. Slutligen har han äfven hört, att svethiderna i växt och kroppskrafter äro andra folk öfverlägsne, samt att danerna hafva utgrenat sig från svethidernas stam. Hvad Jordanes vidare berättar om svearnes eller svenskarnes ypperlige hästar bekräftas af sägner, som isländingarne bevarat. Det att så många stammar bebodde ön Scandza styrker honom i hans öfvertygelse, att denna ö är vaggan för många af de folk, som bekrigat och inbrutit i det romerska världsriket. Ön Scandza, säger han, har varit *officina gentium, vagina nationum*, folkens uppkomst-ort, nationernas modersköte. Och därifrån — fortfar han, stödjande sig här på sitt eget folks sägner och sånger — hafva äfven gotherna utvandrat. Det skedde under ledning af en höfding, som hette Berig, och han tror sig också veta, hvar de landstego, när de lämnade sina skepp, och att de, likasom longobarderna, kommo på sitt vandringståg i fiendtlig beröring med vandalerna, innan de trängde ned mot de trakter norr om Svarta hafvet, der de sedan grundade det stora gothiska riket, som blomstrade, då hunnerna bröto in i Europa.

Den saga, som gick bland gotherna, att de hade utvandrat från Skandinavien, tillskref äfven *gepiderna* samma ursprung. Gepiderna voro en tapper, till lynnet något trög germanisk folkstam, som delade gothernas öden, när hunnerna öfversvämmade Europa, och i likhet med gotherna afkastade efter Attilas död det hunniska oket. Sagan, sådan Jordanes förefunnit henne, berättade, att när gothernas förfäder lemnade Scandza, voro utvandrarne icke flere än att de kunde rymmas i tre skepp. Två af dem kommo samtidigt fram; men det tredje behöfde längre tid dertill, och derför kallade de först anlände de sist komne för gepanta, (möjligen

gepaita) som enligt Jordanes skulle betyda dröjare eller sölare, och detta namn förändrade sig under tidernas lopp till gepider. Att namnförklaringen är hemtad ur folkdikten bland gotherna är så tydligt, att det ej behöfver påpekas.

Jordanes har hört en sägen, att äfven det krigiska germanfolket *herulerna* skulle hafva kommit till Tyskland från Skandinavien. Herulerna hade enligt sägnen icke utvandrat frivilligt från den stora ön, utan blifvit tvungne dertill af svethiderna eller af deras afkomlingar danerna. Att herulerna själfve verkligen haft en saga om sitt ursprung från Skandinavien bekräftas af historiska sakförhållanden. Vid början af sjette århundradet hände, att detta folk, efter ett olyckligt krig med longobarderna, delade sig i två delar, af hvilka den ena fick af kejsar Anastasius bostäder söder om Donau, medan den andra fattade ett beslut, som förekommit alla historieskrifvare förvånande, att nämligen bryta upp och söka sig ett hem på den skandinaviska halfön. De omständigheter, hvarunder beslutet verkställdes, öka dess märkvärdighet. Sedan de tågat förbi slaviska folk, kommo de till folktomma landsträckor — folktomma förmodligen derför att germaniska stammar öfvergifvit dem och slaviska stammar ännu icke hunnit taga dem i besittning. I hvarje fall stod det här öppet för herulerna att bosätta sig; men de gjorde det icke. Man skulle misskänna deras skaplynne, om man trodde, att de afstodo derifrån af fruktan för att ej få hafva dessa trakter i obestridd besittning. Bland samtliga germaniska folk fanns icke ett enda så kändt som herulerna för sin otämjeliga stridslystnad och sina oförvägna planer, bärande prägeln af det lättsinne, som man särskildt anmärkt som kännetecknande detta folk. Sedan de genomtågat de folktomma sträckorna kommo de till varinernas landamären och därefter till danernas. Desse beviljade herulerna fritt genomtåg, hvarefter äfventyrarne på skepp, som danerna måtte hafva ställt till deras förfogande, seglade öfver hafvet till ön »Thule» och stannade där. Procopius, den östromerske häfdatecknaren, som berättar detta (*De bello Goth.* II, 15), säger, att på

den ofantligt vidsträckta ön Thule, i hvars norra del man kan se midnattssolen, bo i dess bebyggda del tretton folkrika stammar, hvar och en med sin konung. Med undantag af skrithifinerna, som gå klädde i djurhudar och lefva af jagt, skilja sig, säger han, dessa thulitiska stammar i nästan intet från de sydligare folken i Europa. En af de största bland dem äro gauterna (götarne). Till dem begåfvo sig herulerna och fingo hos dem bosätta sig.

Några årtionden därefter hände det, att de i Sydeuropa kvarblifne, i Illyrien bosatte herulerna saknade konung. De beslöto då att skicka sändebud till de fränder, som hade bosatt sig i Skandinavien, emedan de hoppades, att någon ättling af deras gamla konungaslägt där vore att finna och vore benägen att öfvertaga konungavärdigheten hos dem själfva. Sändebuden återvände med två bröder, som tillhörde den gamla regentslägten och ledsagades af 200 unge skandinaviske heruler.

Enär man af Jordanes finner, att herulerna verkligen trodde sig härstamma från den stora nordiska ön, så synes mig detta förklara deras öfverraskande beslut. De sökte då nya bostäder i det land, hvilket deras ärfda sånger skildrat som deras fäders. Det var då i deras mening en tillbakavandring till det land, som gömde deras anherrars stoft. Enligt en gammal medeltidskälla, *Vita Sigismundi*, gingo äfven bland burgunderna arfsägner om ursprung från Skandinavien. Såsom längre fram skall visas, knöt sig den burgundiska sagan till samme utvandrarehöfding som saksarnes och frankernas (se n:o 123).

Minnen af en alamannisk vandringssaga låta spåra sig i traditioner, som bevarat sig kring Vierwaldstädtersjön. Innevånarne i kantonen Schwitz ha trott sig härstamma från Sverige. Det är all anledning antaga, att denna tradition, i den form som litteraturen gifvit henne, har lidit en förändring och att det är krönikeskrifvare, som på grund af namnlikheten mellan Schweden och Schwitz förlagt de alamanniske schwitzarnes urhem inom Sveriges gränser, medan där-

emot folksägnen, från hvilken krönikan utgått, åtnöjt sig, likasom de öfriga germaniska vandringssagorna, med den mer sväfvande föreställningen, att det var från det i hafvet ofvanför Tyskland belägna landet, som schwitzarne kommo, för att slutligen fästa bo i sina Alpdalar. I samma trakter af Schweiz har folksägnen bevarat minnet af en bragd, hvilken tillhör den germaniska mythologien och der utföres af den store bågskytten Ibor (se n:o 108), och enär denne återuppdyker i den longobardiska traditionen som utvandrarehöfding, ligger den möjlighet nära, att han ursprungligen ej häller var främmande för den alamanniska vandringssagan.

19.

GERMANISKA UTVANDRINGSSAGAN HOS TACITUS.

De vandringssagor jag nu genomgått äro på germaniska fastlandet de enda som bevarat sig till vår tid. De hafva härflutit ur olika stammars sagominnen; de omfatta östgother, västgother, longobarder, gepider, burgunder, heruler, franker, saksare, schwabare och alamanner; och vill man dertill lägga vittnesbördet af Hrabanus Maurus, så skulle de i sjelfva verket omfatta alla tyska folk. Samtliga vittnesbörden äro enhälliga i den föreställning, att i Norden var det germaniska urlandet. Till dessa intyg bör slutligen läggas ett det älsta af alla: vittnesbördet af Tacitus' källor från tiden omkring Kristi födelse och första århundradet af vår tideräkning.

De uppgifter, som Tacitus i sin mästerliga afhandling samlat om Germaniens olika folkstammar och desses religion, sagor, lagar, seder och skaplynne, äro hemtade från män, som i sjelfva Germanien sett och hört hvad de sedan meddelade. Derom vittnar hvarje sida i afhandlingen, likasom om god iakttagelseförmåga, sanningskärlek och en betydande sakkunskap. Sagesmannen eller sagesmännens kunskap sträcker sig äfven till germanernas myther och hjältesånger. De senare äro riktigt kännetecknade som det slags vederlag ett begåfvadt, men i ursprungligare förhållanden lefvande folk

gifver sig för sin brist på skrifna berättelser om fäders öden och bragder. Man finner, att sagesmannen förskaffat sig underrättelser om innehållet af de sånger som skildrat germanfolkens yttersta ursprung och allra älsta öden, och han har gjort det tillräckligt noga för att upptäcka en viss skiljaktighet i hvad dessa sånger meddelat om germanpatriarkernas och stamhjältarnes genealogier, en skiljaktighet, till hvilken jag längre fram skall återkomma. Men samme man, som gjort detta, har hört intet, som kunnat föranleda honom — och efter honom Tacitus — till den tro, att germanerna skulle hafva från någon aflägsen del af jorden invandrat till det land, som de kring tiden för Kristi födelse innehade, till det Germanien han skildrar och hvari han inbegriper den stora ö i det norra hafvet, på hvilken de sjöfarande krigiske svionerna bodde. Tvärtom. I sina källor fann Tacitus intet, som hindrade honom antaga för sannolik den mening han uttalar, att germanerna voro urinfödingar, autoktoner, alstrade på den jord, som var deras fädernesland. Han uttalar sin förvåning öfver den typiska likhet, som råder mellan alla stammar af detta talrika folk, och den olikhet som råder mellan å ena sidan dem och å andra de icke-germaniska folken, och han drager deraf den slutsats, att de äro alldeles oblandade med andra folkracer, hvilket åter förutsätter, att germanerna sedan älsta tider haft sitt område för sig, och att inga främmande folkelement där fått fast fot. Han anmärker, att från det Asien han kände eller från Afrika eller Italien skulle väl svårligen utvandringar dit egt rum, enär Germaniens naturbeskaffenhet ej kunde locka till utvandring från bördigare och skönare ängder. Men medan Tacitus sålunda betviflar, att icke-germaniska folk någonsin slagit sig ned i det egentliga Germanien, har han likväl hört, att folk, som velat utbyta sina äldre hemplatser mot andra, bosatt sig där. Men dessa bosättningar medförde, enligt hans åsigt, ej en folkblandning. De fordomdags invandrade kommo nämligen icke landvägen, utan på flottor öfver hafvet, och enär detta haf var det ofantliga, som ligger ofvanför fastlandets Ger-

manien och sällan besökes från de länder, som innefattas under Roms välde, så måste desse invandrare själfve hafva varit germaner. Tacitus ord äro (Germ. 2): *Germanos indigenas crediderim minimeque aliarum gentium adventibus et hospitiis mixtos, quia nec terra olim sed classibus advehebantur qui mutare sedes quærebant, et immensus ultra atque ut sic dixerim adversus Oceanus raris ab orbe nostro navibus aditur.* »Jag vill tro, att germanerna själfve äro ur-infödingar och alldeles icke blandade genom invandringar eller förbindelser med icke-germaniska folkstammar. Ty de (stammar), som ville förändra boningsplatser, ditkommo fordomdags icke till lands, utan på flottor öfver den omätliga och så att säga motsträfviga Oceanen derofvanför, ett farvatten, som skepp från vår romerska värld sällan besöka.» Stället är att jämföra med och har sin förklaring af hvad Tacitus berättar, när han för andra gången talar om samma ocean, nämligen i kap. 44, der han förtäljer, att i själfva denna ocean ligger ett land, bebodt af germaniska stammar, rika ej blott på män och vapen, utan ock på *flottor, (præter viros armaque classibus valent)* och egande en fastare och tryggare samhällsordning än andre germaner. Dessa folk bildade flere samhällen *(civitates).* Han kallar dessa samhällen *svionernas,* och beskrifver deras skepp. Slutsatsen af hans ord är fördenskull den, att desse invandrare varit nordboar tillhörande samma folk som fastlandsgermanerna. Sagor om inflyttningar från Norden till Tyskland hafva således varit spridda bland fastlandsgermanerna redan i första århundradet efter Kristus.

Dertill inskränker sig emellertid icke Tacitus' bidrag till den germaniska vandringssagan. Om uppkomsten af en redan då urgammal vid Rhen belägen borg, Asciburgium (Germ. 3), hade hans sagesman hört förtäljas att denna skulle blifvit anlagd af en forntidsheros, som från den germaniska oceanen med sina skepp seglat in i Rhen och fortsatt färden ett tämligen långt stycke upp förbi dess deltaland samt därefter landstigit och grundlagt Asciburgium. Hans sagesman hade

vidare hört om denne germaniske forntidsheros förtäljas äfventyr af sådant slag, att personer, som kände den grekisk-romerska sagokretsen (romare eller Asciburgiums galliske grannar) hade omfattat den mening, att ifrågavarande heros ej kunde vara någon annan än den grekiske Ulysses, som under sina vidsträckta irrfärder råkat in äfven i den germaniska oceanen och därifrån seglat upp för Rhen. Vi hafva vid bedömandet af denna Tacitus' berättelse att lämna åsido den romersk-galliska gissningen om Ulysses' besök vid Rhen, för att fästa oss vid sakförhållandet, hvartill denna gissning knutit sig: att enligt en kring Asciburgium gängse germanisk sägen en forntidsheros kommit öfver det nordliga hafvet med en skara utvandrare och grundlagt den ifrågavarande germaniska borgen vid Rhen, samt att hvad sånger eller sägner hade om denna forntidsheros att förtälja var af sådan art, att de, som kände Ulysses' äfventyr, tyckte sig hafva giltiga skäl att anse honom och den germaniske vandraren identiske. Nu har den germaniska mythologien i själfva verket haft en heros, som, för att anföra en germanisk urkunds ord, »var den förnämste af alla färdemän» och på sina färder mötte äfventyr, som i vissa stycken påminna om Ulysses'. Båda hafva till ex. nedstigit i Hades, båda irrat vida för att finna sina älskade. Om denne myth-hjälte och hans äfventyr se n:o 96—107 och särskildt om Asciburgium n:o 107.

Det ligger utanför ämnet, som jag för närvarande behandlar, att undersöka, om något historiskt minne kan ligga i dessa sagor. Man har i det afseendet att iakttaga varsamhet, emedan de historiska minnena till regeln äro kortlifvade hos folk, som icke föra årsböcker. De historiska sånger och sägner, som skandinaverna på 11-hundratalet bevarade från förflutna dagar, sträckte sig ej längre tillbaka i tiden än till medlet af 8-hundratalet, och de älsta voro redan blandade med fantasitillsatser. Hellenernas historiska minnen från en rent prælitterär tid voro icke äldre; romarnes ej heller. Frågan, huruvida starkare historiskt inverkande utvandringar egt rum från skandinaviska halfön och Danmark till Tyskland

bör enligt min mening, för att stå på säker grund, behandlas alldeles oberoende af de gamla vandringssagorna. Kan hon besvaras jakande, så hafva dessa invandringar varit partiella tillbakavandringar af en arisk folkstam, som i en bakom alla minnen liggande forntid utbredt sig från söder till de skandinaviska landen. Men själfva vandringssagorna hafva uppenbarligen sitt starkaste rotfäste i mythen, ej i den historiska erinringen, och hafva i hvarje fall så anknytit sig till mythen och omgestaltats af dikten och sången, att de förlorat sin brukbarhet för historiska ändamål. Egnadt att väcka misstanke är redan det, att de till vår tid bevarade sagorna göra nästan alla de förnämsta och talrikaste germanstammar, som spelade en roll i det sydligare Europas öden under kejsartiden, till invandrare från Skandinavien.

Den stora utbredning denna föreställning haft bland germanerna har sin tillräckliga förklaring i den för dem alla gemensamma mythologien, särskildt i mythen om människoslägtets eller den germaniska mänskligheten urtid. Allteftersom detta mitt arbete fortskrider, varder jag i tillfälle att framlägga resultaten af mina undersökningar om denna myth. Spillrorna af densamma måste, så att säga, uppgräfvas ur olika fyndorter, och bevisen för att dessa spillror höra tillsammans och bildat ett helt kunna endast i mån af undersökningens fortgång framläggas. Afhandlingen »Mythen om urtiden och utflyttningarna från Norden» lämnar den förberedande utredningen och öfversigten (n:o 20—43); för de punkter, som icke der kunde demonstreras utan allt för långa utvikningar från ämnet, framläggas bevisen i afhandlingen »Mythen om Ivaldeslägten» (n:o 96—123).

III.

MYTHEN OM DEN GERMANISKA URTIDEN OCH UTFLYTTNINGARNA FRÅN NORDEN.

20.

MÄNNISKOSKAPELSEN. URLANDET. SCEF KULTURBRINGAREN.

Människoslägtet eller åtminstone den germaniska mänskligheten härstammar enligt mythen från ett enda par och *har således haft ett centrum, från hvilket dess afkomlingar utbredt sig öfver den värld, som låg inom germanisk synkrets.* Sagan om detta pars skapelse har sin rot i en myth af forn-arisk börd, enligt hvilken stamföräldrarne tillhörde växtverlden, innan de vordo till människor. Den iraniska sagovarianten är bevarad i Bundehesh kap. 15. Enligt henne uppväxte det första människoparet vid höstdagsjämnningstiden i skepnaden af en reivaç-buske *(rheum ribes)* med en enda stängel. Efter femton års förlopp hade busken skjutit femton blad; mannen och qvinnan, som uppvuxit i och med honom, voro tätt förenade och likasom i en enda gestalt, så att det ej var synligt hvem som var mannen eller qvinnan, och sina händer höllo de invid öronen. Ingenting ådagalade, om Ahuramazdas glans, d. v. s. själen, ännu var i dem eller icke. Då sade Ahuramazda till Mashia (mannen) och Mashiana (qvinnan): »varen människor, varden världens föräldrar!» och från att vara som växter, fingo de mänskliga skepnader, och Ahuramazda förmanade dem till goda tankar, goda ord, goda gärningar. Dock tänkte de snart en ond tanke och vordo syndare. Reivaç-plantan, ur hvilken de uppstått, hade själf sitt upphof af säd från ett urväsen i mänsklig form, Gaya maretan (Gayomert), som skapades af svett (jämför Vafthrudnersmal 33, 1—4), men dödades af den onde Angra Mainyu. Bunde-

hesh redogör derefter för de på Mashia och Mashiana närmast följande slägtena och huru de utbredde sig öfver jorden och vordo folkens stamföräldrar.

De helleniske arierna hafva känt mythen om människors uppkomst ur växtriket. Enligt Hesiodus uppväxte den tredje världs-ålderns människor ur askträd (ἐκ μελιῶν); jämför Odysseen XIX, 163.

Ur detta samma träd har äfven enligt den germaniska mythen den förste mannen framgått. Tre asar, mäktige och dyrkansvärde, kommo till Midgård *(at húsi*, Völusp. 16, jämför Midgårds beteckning *salr* Völusp. 4)' och funno *á landi* Ask och Embla. Dessa väsen voro då »föga mäktande» (*litt megandi*) och »bestämmelselösa» (*órlöglausir*); de saknade *önd*, de saknade *óðr*, de egde icke *lá* eller *læti* eller *litr goða*; men Oden gaf dem *önd*, Höner gaf dem *óðr*, Lodur gaf dem *lá* och *litr goða*. Med afseende på dessa ords betydelse hänvisar jag mina läsare till N:o 95, här endast anmärkande att *litr goða*, hitintills tolkadt som »god färg» (*goðr litr*), betyder »gudars utseende». Från att se ut som träd, fingo Ask och Embla den skapnad, som före dem endast gudaväsen burit. Germanerna, likasom grekerna och romarne, föreställde sig gudarne i mänsklig gestalt.

På samma myth hänsyfta Odens ord, Hávamál 43. Stället upplyser, att när asaguden såg det nydanade människoparets blyghet, gaf han dem af sin egen gudomliga skrud att hölja sig i. Det synes äfven anspela på en vaknande känsla af stolthet hos de första människorna, när de sågo sig så präktigt smyckade. Orden lyda: »På marken (*velli at*) gaf jag mina kläder åt de två trädmenniskorna (*tveim tremönnum*). De tyckte sig ståtliga, när de hade drägter. Förlägen är den nakne».

Då båda källornas uttryck *á landi* och *velli at* äro att beakta. Att det var på marken träden uppväxt samt skapelseakten och beklädandet skedde ligger så i sakens natur, att dessa uttryck skulle stå betydelselösa, om de ej framkallats deraf, att författarne till de ifrågavarande Völuspå- och Ha-

vamals-stroferna föreställt sig en strandmark och hafvet strax därbredvid. Detta framgår också af en tradition, som Gylfaginning kap. 9 meddelar, enligt hvilken de tre asarne gingo utefter hafvets strand (*meþ sævarströndu*), då de funno Ask och Embla och danade dem till människor.

Det första människoparet skapades således vid stranden af ett haf. Hvilket haf kan mythen hafva menat? Frågan gäller icke den ariska urtiden, utan den germaniska forntiden, ej Asien men Europa, och inskränka vi henne ytterligare inom tiden från Kristi födelse, så kan svaret på henne endast varda ett. Germanien begränsades, när Tacitus skref och länge dessförinnan, af Gallien, Rætien och Pannonien i väster och söder, af sarmaternas och dacernas vidsträckta områden i öster, af oceanen i norr. Det så kallade germaniska hafvet, Nordsjön och Östersjön, var då det enda, som låg inom de germaniska folkens synkrets, det enda, hvilket ännu i Jordanes' dagar, sedan gotherna länge hade herrskat norr om Svarta hafvet, ansågs skölja urgermaniska stränder. Det germaniska hafvet måste således varit det i mythen åsyftade. Gifvet är, att den ängd invid detta haf, till hvilken mythen förlagt det första människoparets eller det första germanparets skapelse, var betraktad som det centrum, hvarifrån dess afkomlingar utbredde sig öfver allt större områden. Hvar invid Nordsjön eller Östersjön skulle detta utbredningscentrum varit beläget?

Äfven den frågan låter besvara sig, tack vare de bevarade mythspillrorna. Ett för alla mer utbildade mythkretsar gemensamt drag är, att människoslägtet i sin barndomsålder stått under särskildt hägn af vänliga gudamakter och af dem fått inhemta de läror, konster och yrken, förutan hvilka ingen kultur är möjlig. Samma föreställning återfinnes starkt utbildad hos germanerna. Angelsaksiska källor hafva räddat sagan om hvar och huru Asks och Emblas afkomlingar mottogo kulturens första välsignelser af blide gudar. Sagan har kommit till oss genom kristna mellanhänder, som likväl låtit tillräck-

ligt mycket af det ursprungliga qvarstå för att man däraf kan se, att hon egentligen velat omtala just detta: huru kulturens stora gåfvor kommit till människorna. Sagan angifver det land där detta skedde. Landet var den sydligaste delen af skandinaviska halfön och särskildt dess kust åt västerhafvet till. I fall uppgifterna härom hade kommit till oss ur endast nordiska källor, skulle man på goda grunder kunnat betvifla deras ursprunglighet och allmängiltighet hvad de germaniska stammarne angår. Den isländsk-norska medeltidslitteraturen är uppfylld af vittnesbörd om huru benägen man varit att till eget land och till författarens egen bygd förlägga skådeplatsen för mythens händelser och mythiska personers gärningar. Här måste dock misstanken vika, att bygdpatriotism gifvit den sydligaste delen af skandinaviska halfön en så märkvärdig plats i mythens urhistoria. Det är de till England öfverflyttade saksarnes traditioner, som här i främsta rummet föra ordet, och därmed hafva vi också den närmaste förklaring på den enhällighet, hvarmed de germaniska fastlandsstammarnes sagor från tiden för Kristi födelse till djupt in i medeltiden utpekade den stora halfön i det nordliga hafvet som deras urfäders land, i strid med den lärda meningen om en utvandring från Troja. Den ängd, till hvilken mythen förlade en mänsklig odlings första gryning, har nämligen med visshet också varit den hvilken man föreställt sig som slägtets urhem och spridningscentrum.

De ifrågavarande ickeskandinaviska källorna äro: Beowulfdikten, Ethelwerdus, Wilielmus Malmesburiensis, Simeon Dunelmensis och Matthæus Monasteriensis. En närmare undersökning af dem ger vid handen, att deras uppgifter härflyta från minst tre olika äldre källor, som haft sitt gemensamma ursprung i hednisk myth. Sammanställer man hvad de bevarat af sagan, får man följande bild af henne. *

Det hände en dag, att man på kusten af Scedeland eller

* Hennes betydelse har redan Geijer delvis påpekat i Svea Rikes Häfder, då han säger: »Traditionen om Sceaf är märkvärdig, emedan den troligen äfven har afseende på åkerbrukets införande samt visar, att detta först blifvit infördt i det sydligaste Skandinavien.»

Scani* såg ute på hafvet en farkost, som nalkades utan att vara drifven af åror eller segel. Farkosten kom till stranden, och då såg man ligga i densamma en helt späd gosse, som sof med hufvudet på en sädeskärfve, omgifven af skatter och smiden, af glafvar och brynjor. Sjelfva båten var också ringprydd och ståtlig. Hvem han var och hvarifrån han kom därom hade människorna ingen föreställning; men de upptogo den lille gossen som om han varit en frände och vårdade honom med största omsorg och ömhet. Emedan han kommit med en sädeskärfve till deras land, kallade de honom Scef, Sceaf**. (Beowulfdikten kallar honom Scyld, son af Sceaf, och ger Scyld sonen Beowulf, som ursprungligen var ett annat namn på Scyld.) Så uppväxte han bland detta folk, vardt dess välgörare och herrskare och styrde länge med största ära. Han dog ålderstigen. I enlighet med hvad han på förhand anordnat bars hans lik ned till den strand där han som barn landat. Där, i en liten hamn, låg då samma farkost, hvari han kommit. Glänsande af rimfrost och is, och ifrig att få komma ut på hafvet igen väntade båten på att få mottaga den döde, och omkring honom hopade de tacksamma och sörjande människorna dyrbara smiden, ej färre än de med hvilka han anländt. Och när allt var färdigt, gick farkosten ut i hafvet, och ingen vet hvar den hamnade. Han efterlämnade en son Scyld (enligt Beowulfdikten Beowulf son af Scyld), som vardt herrskare efter honom. Sonson af gossen, som kom med kärfven, var Healfdene, Halfdan, danernas konung (detta enligt Beowulfdikten).

Mythen gaf de älste germanpatriarkerna mycket lång lifstid, jämförlig med de bibliske urfädernas. De lefde genom århundraden (se nedanför). Sagan kunde fördenskull låta den odling, som infördes af Scef, utbreda sig vida under hans egen

* Beowulfdikten har namnet Scedeland (Scandia); jämför namnet Skådan i *De origine Longobardorum*. Ethelwerd skrifver: *Ipse Skef cum uno dromone advectus est in insulam Oceani, quæ dicitur Scani, armis circumdatus* etc.

** Matthæus Westmonast. öfversätter detta namn med *frumenti manipulus*, kärfve.

722320 A

styrelsetid och låta hans väldes utsträckning följa odlingens. Söder ut hafva enligt spridda uppgifter, härstammande från Scef-sagan, Danmark, Angeln och åtminstone det nordligaste Saksland befolkats af stammar, som lydde hans spira; norr ut Götaland och Svealand.

Hvad angår Danmark bevisas det däraf att dess första herrskareätt enligt Beowulfdikten härstammar från Scef genom sonen Scyld (Sköld). I öfverensstämmelse härmed göra danska och isländska stamträd Sköld till Danmarks första konungaätts stamfader på samma gång som han herrskar i landet, till hvilket hans fader kom, nämligen Skåne. Tydligen framträder ännu hans ursprung som gudafödd patriark, dyrkad heros och herre öfver det germaniska ursprungslandet i Fornmannasagor V 239, der han kallas *skáninga goð*, Skånefolkets gud.

Hvad angår Angeln har enligt Matthæus Westmonast. Scef haft herrskaresäte där.

Hvad vidkommer Saksland låter angelsaksiska krönikan Wessex' därifrån härstammande konungahus hafva Scef till stamfader.

Gå vi till de nordiska källorna, upptäcka vi, att mythen om Scef ännu på några obeaktade punkter ligger i öppen dag, och att äfven de högnordiske germanstammarne sett i gossen, som kom med kärfven och smiden, den gudomlige urpatriarken för deras frejdade herrskareätt i Upsala. Det låter upptäcka sig i trots af det yngre sagogeologiska lager, som hypothesen om Odens och hans trojanske asars invandring har efter kristendomens införande utbredt deröfver. Scefs personlighet uppdyker nämligen här som Skefill och Skelfir.

I Fornåldersagorna II 9 och Flatöboken I 24 omtalas konung Skelfir som ättepatriark och fader till Sköld, sköldungarnes anherre. Intet tvifvel kan fördenskull råda derom, att Scef, Scylds fader och genom honom sköldungarnes upphof, ursprungligen är densamme som dessa isländska skrifters Skelfir, Skölds fader och sköldungarnes stamfader.

Men han är icke allenast deras utan äfven ynglingarnes. Det från honom utgående ättetalet säges i Flatöboken heta

skilfinga ætt eðr skioldungaætt. Äfven prosaiska eddan I 522 känner Skelfir och säger honom hafva varit en ryktbar konung, hvars ätt *er köllut skilvinga ætt.* Nu är skilfingaätten i de älsta källorna alldeles densamma som ynglingaätten, detta både enligt angelsaksisk och nordisk-hednisk åsigt. Beowulfdikten kallar sveakonungarne *scilfingas*, och enligt Thjodulf är ynglingafrände och skilfingafrände, *skilfinga niðr*, ett och detsamma (Ynglingatal 30). Ännu den prosaiska eddan synes veta detta. Hon säger i ofvan anförda ställe, att skilfingaätten *er í Austrvegum.* I Thjodulfstroferna betyda *Austrvegar* ingenting annat än Svealand och *Austrkonungr* sveakonung.

Häraf följer, att den med Scef identiske Skelfir varit i Nordens hedniska saga den gemensamme stamfadern för ynglinga- och sköldungaätterna. Från sin värdighet af urpatriark för konungaätter i Sverige, Danmark, Angeln, Saksland och England utträngdes han först genom det lärda medeltidspåfundet om trojanske asiaters invandring under ledning af Oden, hvilken som anförare för invandringen också borde vara stamfader för invandrarnes förnämsta slägter. I det kristna och af trojanska invandringshypothesen eröfrade England synes denna utträngning först hafva genomförts. Wodan insättes där i spetsen för krönikornas konungalängder med undantag för Wessex', der Scef får behålla sitt urgamla rum och Oden åtnöja sig med en lägre plats i slägtregistret. Men ännu i Beowulfdikten bibehåller Scef sin värdighet af urpatriark för Danmarks konungar.

Från England har samma mythförvrängning i följe med hypothesen om »Asiamännens» invandring kommit till Norden och genomföres där slutligen på det mest obesvärade sätt utan ringaste hänsyn till de ännu väl bekanta mythiska sakförhållandena. Sköld, Scefs son, förvandlas utan betänklighet till en son af Oden (Ynglingasaga 5, Företal till Gylfag. 11). Yngve, hvilken såsom ynglingaättens stamfader är identisk med Scef och hvars sjelfva namn måhända är eller varit uppfattadt som ett epithet, hänsyftande på Scefs späda ålder, när han kom till Skandiens kust — Yngve-Scef förväxlas med

Fröj, beklädes med namnet Yngvi-Freyr efter vanagudens benämning Ingunar Freyr och göres, äfven han, till son af Oden (Företal till Gylfag. k. 13), ehuru Fröj i mythen är son af Njord och tillhör en annan gudaslägt än Oden. Det epithet, hvarmed Are Frode i sina *Schedæ* uppkallar Yngve, nämligen *Tyrkiakonungr*, trojankonung, bevisar, att gössen, som kom med sädeskärfven till Skåne, redan hos Are är gjord till en trojan.

21.

SCEF KULTURBRINGAREN IDENTISK MED HEIMDALL-RIG, URPATRIARKEN.

I ett afseende har dock Are Frode eller den hemulsman, som han haft, fäst afseende vid den äkta mythiska traditionen — i det afseendet nämligen att han gjort vanagudar till Yngveättlingarnes fränder. Riktigt är detta i den mening, att Scef-Yngve, den menniskovordne gudasonen, har i mythen varit en vanagud. Fördenskull kan hvarje medlem i ynglingaslägten och afkomling af Scef kallas en *Freys afspring, Freys áttungr*, beteckningar som Thjodulf i Ynglingatal nyttjar om Upsalakonungar. Det är gåfvor från vanagudar — smiden, som hänvisa på Njord den rike, sädeskärfven, hvilken är Fröjs symbol — som Scef-Yngve medför till urfolket i Skandien, och hans styrelse är fredlig och välsignelserik.

Scef-Yngve kommer öfver oceanen. Å andra sidan om den i samma riktning som Ægirs i det stora västerhafvet belägna borg, och å Jormungrunds yttersta randbälte (se n:o 93) troddes Vanaheim vara beläget. Detta framgår af Lokasenna 34, der Loke i Ægirs hall säger till vanen Njord: »du vardt härifrån sänd öster ut som gisslan till gudarne» *(þu vart austr heðan gisl um sendr at goðum)*. I västern är således Njords borg Noatun belägen på en strand, utanför hvilken svanar sjunga (Gylfag. 23). I det förbleknade minne den nederrhenska och nederländska sagan bevarat af mythen om Scef, kommer till ett i svåra omständigheter lefvande folk en båt, hvari en sof-

vande yngling hvilar. Båten är, likasom Scefs, utan segel eller åror, men drages öfver böljan af en svan. Af Gylfaginning 16 erfar man, att mythen vetat förtälja äfven om svanarnes härkomst. Alla härstamma de från det svanepar, som simmar i Urds källas heliga vatten. Det är fördenskull det parets afkomlingar, som sjunga utanför vanaborgen Noatun, och deras ankomst till Midgards stränder har, vill det synas, stälts i förbindelse med vanen Scefs och den första kulturens.

De i gudasagorna mest omtalade vanerna äro Njord, Fröj och Heimdall. Asagud genom adoption, likasom Njord och Fröj, är Heimdall vanagud till börd och födelseort och kallas fördens kull både *áss* och *vanr* (Thrymskv. 15). Emellertid äro desse tre som vaner bestämdt angifne gudar endast några få bland många. Vanerna hafva utgjort en talrik klan, tillräckligt stark att segerrikt bekriga asagudarne (Völusp.). Hvem bland alla desse skulle Scef-Yngve vara? Frågan kan afgöras på följande skäl:

1) Om Heimdall, och ensamt om honom bland gudarne, förtäljes, att han lefvat en tid som människa bland människor och fullgjort den uppgift, som tillägges Scef, att han ordnat och odlat det mänskliga samhället och gifvit upphof åt heliga ätter i Midgard.

2) Rigsthula förtäljer, att guden Heimdall under namnet Rig födde med en jordisk qvinna sonen Jarl Rig, som i sin ordning födde Konr Rig. Konr-Rig är, såsom själfva namnet antyder, och såsom Vigfusson redan påpekat, den förste med konunganamn. I Rigsthula föder jarlen konungen, liksom i Ynglingasaga domaren *(Dómarr)* föder den förste med konunganamn. Rig är enligt Ynglingasaga kap. 20 farfader till Dan, som är af sköldungaätt. Heimdall-Rig är således sköldungarnes stamfaders fader, och det är sagan om sköldungarnes gudomliga upphof Rigsthula lämnar oss, då hon sjunger om Heimdall som fader till Jarl och farfader till den förste konungen. Men sköldungarnes anherre är enligt både angelsaksiska och här ofvan angifna nordiska källor Scef. Heimdall och Scef äro således identiske.

Dessa bevis äro tillräckliga. Flere kunna framläggas, och identiteten skall bekräftas af undersökningen i dess helhet.

Det är som späd gosse Heimdall sändes af vanerna till Skandinaviens sydkust med kulturens gåfvor. Hyndluljod förtäljer, huru dessa vänliga makter förberedde barnet för dess vigtiga kall, sedan det blifvit födt å jordens randbälte *(við jarðar þraum)* på underbart sätt af nio systrar (Hyndlulj. 35, Heimdallar Galdr i pros. edd.; jämför n:o 82, der den fornariska roten till mythen om Heimdalls niofaldiga börd påvisas).

Barnet måste för sitt ändamål utrustas med styrka, härdighet och visdom. Man gaf det att dricka *jarðar magn, svalkaldr sær* och *Sónar dreyri*. Man har att jämföra dessa uttryck med *Urðar magn, svalkaldr sær* och *Sónar dreyri* i Guðrunarkvida 2, 21, en i kristen tid skrifven sång, der detta minne af en trefaldig hednisk-mythisk kraftdryck återuppdyker som sorgdöfvande förgätenhetsdryck. Redan uttrycket *Sónar dreyri* i och för sig hänvisar till att barnet fick smaka safterna i de underjordskällor, som vattna Yggdrasel och underhålla alltets andliga och fysiska lif (jämför n:o 63, n:o 93). *Són* innesluter ingifvelse och visdomsmjödet: i Gylfaginning, som anför en skämtdikt af sent ursprung, ges namnet åt ett af de kar, hvari Suttung förvarar denna dyrbara saft; men för de hedniske skalderna är *Són* ett af namnen på själfva Mimers brunn, som innesluter de högsta andliga gåfvor och kring hvars säfomkransade rand diktens sådd växer (Eilif Gudrunsson, Skáldskaparm.). Barnet Heimdall har således fått dricka ur Mimers källa. *Jarðar magn*, jordens kraft, är till begreppet detsamma som det parallela *Urðar magn*, kraften i Urds källas vatten, som gifver världsträdet evig grönska (Völusp.) och underhåller skapelsens fysiska lif. Den tredje underjordsbrunnen är Hvergelmer med härdande safter. Från Hvergelmer kommer älfven Sval och de etterkalla Elivågor (Grimnersmal, Gylfaginning). *Svalkaldr sær*, svalkall sjö, betecknar lämpligt denna källa.

Sedan barnet sålunda blifvit underbart stärkt för sin stora uppgift, lägges det slumrande i den ringprydda farkosten, får

sädeskärfven under sitt hufvud och skatter hopade kring sitt läger. Det är säkert, att bland skatterna voro icke endast vapen och smycken, utan äfven verktyg. Man erinre sig, att gudarne i urtiden smidde på Idavallen ej blott klenoder, utan äfven nyttiga redskap *(tangir skópu ok tól gördu)*. Bevis lämnas i n:o 82 för att Scef-Heimdall medförde eldborren till urmänniskorna, som dit intills lefvat utan de välsignelser den heliga elden förlänar.

Gossen växer upp hos innebyggarne på den skandiska kusten, och när han är kommen till mogen ålder, har under hans inflytande mänsklig odling uppspirat, och begynnelsen till samhällsklasser med skillda samfundsuppgifter företett sig. I Rigsthula återfinna vi honom vandrande »gröna stigar» mellan gårdar i det land, som välsignats med hans närvaro. Här kallas han *Rigr* — det gäller om honom som om nästan alla mythgestalter att de bära mångfaldiga namn — men inledningen till sången upplyser, att han som kallas så är guden Heimdall *(einhverr af asum sá er Heimdallr het)*. Landet är äfven här betecknadt som liggande invid hafvet. Heimdall går *framm með sjófarströndu*. Kulturen är i full gång: människorna äro bosatta, de spinna och väfva, slöjda och smida, plöja och baka, och de ha af Heimdall fått undervisning i runor. Olika hem förete olika skick och välstånd, men förnöjsamhet råder öfver allt. Heimdall besöker *Aí's* och Eddas anspråkslösa bostad, mottages gästvänligt och stannar i tre dygn. Nio månader därefter födes hos hjonelaget sonen Träl. Heimdall besöker sedan Aves och Ammas välburgna och renliga hem, och nio månader därefter födes hos detta hjonelag sonen Karl. Därifrån begifver sig Rig till *Faðir's* och *Móðir's* prydliga gård; där födes nio månader efter besöket sonen Jarl. Sålunda hafva de tre germaniska stånden, de ofries, fribornes och högbornes, fått af Heimdall-Rig sin gudomliga stadfästelse och alla tre blifvit ärade med gudomlig börd.

Under berättelsen om Rigs besök i de tre olika hemmen ligger den mythiska idéen om ett samfaderskap, en idé som

ej får lämnas ur sigte, när det i guda- och herossagorna talas om mänskliga heroer som gudasöner. De äro på en gång gudasöner och i ordets hela genealogiska betydelse människor på samma gång: deras stamträd med rötter hos Ask och Embla afbrytes icke genom den besökande gudens mellankomst, och det bildas icke genom sådan mellankomst en halft gudomlig, halft mänsklig mellanklass eller bastardklan. Germanpatriarken Mannus är enligt Tacitus son af en gud och sonson af gudinnan Jord. Icke dess mindre är han, såsom hans namn utsäger, människa i ordets hela fysiska bemärkelse och har haft tillika med sin gudomlige fader en jordisk. Det är ättlingar af Ask och Embla, människor af alla stånd och vilkor, som Völuspas skald tänker sig samlade kring sin sierska, då hon skall upprulla för dem en tafla öfver världsutvecklingen och bjuder tystnad med formeln: »Lyssnen I alla heliga ätter, *högre och lägre söner af Heimdall!*» Samfaderskapets idé möter oss på nytt i fråga om *Faðir's* sonson, såsom nedanför skall visas. Genom honom få höfdingätterna en företrädesrätt framför de båda andra ständen. Thor varder samfader den gången; medan alla samfundsklasser hafva anor från Heimdall, får sålunda de högbornes stånd tillika anor från Thor och genom honom från Oden.

Heimdall-Rigs och *Faðir's* son med *Móðir* ärfver i Rigsthula den gudomlige samfaderns namn och kallas Rig Jarl. Jarls son Kon får samma namn, sedan han aflagt prof på kunskap i de af Heimdall bland människornas barn spridda runorna och visat sig sin fader till och med öfverlägsen i dessa. Denna föreställning om ett yngre slägtes öfverlägsenhet öfver ett äldre hänvisar till idéen om ett framåtskridande i bildning hos människorna under den tid de lefva fredligt och lyckligt i skygd af Heimdalls uppfostrande spira; men får icke tolkas som en föreställning om ett kontinuerligt, af inre lagar och tingens natur betingadt allmänt framåtskridande — en idé lika främmande för germanerna som för andra forntidsfolk. Heimdall-Rigs styrelsetid bör uppfattas som den lyckliga urtid, om hvilken nästan alla mythologier drömt.

Redan under den honom närmaste perioden, den andre patriarkens, talas om »våldsmän, som hemsöka de fredlige, och under den tredje patriarken börjar den »knif- och yxtid med klufna sköldar», som fortgår genom historien och skall få sin värsta utveckling före Ragnarök.

De i Rigsthula uppträdande personernas allmännare och vanliga mythnamn omtalas ej i sången, ej ens Heimdalls. Först i strof 48, den sista i fragmentet, förekomma beteckningar, som mer hafva egenskaper af namn: *Danr* och *Danpr*. En kråka sjunger från trädet till Jarls son, Heimdalls sonson Kon, att fredlig lek *(kyrra fugla)* icke anstår honom längre, utan han bör hällre stiga till häst och bekämpa män, och hon söker väcka hans äregirighet eller afund därmed, att »Dan och Danp, skicklige i att rida skepp och slå med svärdsegg, hafva dyrbara salar och bättre odal än I». Den omständighet, att dessa namn blifvit nämda, gör det, såsom längre ned skall visas, möjligt att starkare återknyta sammanhanget mellan Rigsthula och andra uppgifter, som fragmentariskt förekomma om den germaniska patriark-åldern.

Människoslägtets urhistoria har hos germanerna icke börjat med ett paradisiskt fullkomlighetstillstånd. En tid har förflutit mellan Asks och Emblas skapelse och Heimdalls ankomst till människorna. Enär kulturen börjar med Heimdall, måste dessförinnan ett råhetstillstånd hafva herrskat. Man har i hvarje fall föreställt sig de första slägtleden efter Ask och Embla utan eld, följaktligen utan smideskonst och bearbetade metaller och utan kännedom om åkerbruket. Det är fördenskull vanabarnet kommer öfver västerhafvet med elden, med smiden och med sädeskärfven. Men råhetstillståndet kan hafva varit förenadt med oskuld och hjärtats mildhet. Det sätt, hvarpå det främmande barnet emottages af Skandiens kustboar, och ömheten, hvarmed det vårdas *(diligenti animo* säger Ethelwerd), synes hänvisa derpå.

Sedan Scef-Heimdall fullgjort sitt kall, och den ringprydde båt, hvarmed han kom, försvunnit vid västerns synrand, börjar den andre mythpatriarkens ålder.

22.

HEIMDALLSSONEN BORGAR-SKÖLD, DEN ANDRE PATRIARKEN.

Ynglingasaga kap. 20 har ett ställe, som står i uppenbart sammanhang med Rigsthula eller någon med henne beslägtad källa. Stället omtalar nämligen tre personer, som äfven uppträda i Rigsthula, nämligen Rig, Danp och Dan, och dess innehåll är, att den höfding, som i Svithiod först bar konungatiteln, var son af en höfding, som hette Domare *(Dómarr)*, och Domare var gift med Drott *(Dróttr)*, dotter af Danp.

Att Domare och hans med konungatitel begåfvade son, den senare under epithetet *Dyggvi* »den värdige», »den ädle», blifvit inflickade i Ynglingasagas regentlängd är en sak, som vi tillsvidare hafva att lämna alldeles å sido. Vigfusson (Corpus poet. Bor.) har redan påpekat det mythiskt symboliska och i real mening ohistoriska i denna regentlängds *Vísburr* presten, gudasonen, *Dómaldr-Dómvaldr* rättsgrundaren, *Dómarr* domaren och *Dyggvi* den förste konungen. Vi hafva här icke att göra med historiska Upsalakonungar, utan med personliggjorda mythbegrepp, med föreställningen om det mänskliga samfundslifvets utveckling på religionens grundval till politiskt rättstillstånd, som får sin spets i konungamakten. Det är i få ord samma föreställningskedja, som vi mött i Rigsthula, der Heimdall gudasonen och kulturgrundläggaren varder fader till jarlen-domaren, hvars son är den förste konungen. *Dómarr* i föreställningskedjans ena variant svarar till Rig Jarl i den andras, och Dyggve till Kon. Heimdall är den förste patriarken, jarlen-domaren är den andre, och den älste af konungar är den tredje.

Någon af dem, genom hvilkas händer Ynglingasaga gått, innan hon fick sitt i Heimskringla föreliggande skick, har sett denna motsvarighet mellan *Dómarr* och Rig Jarl och gifvit den förre samma hustru, som ursprungligen tillkommit den senare. Rigsthula har i en enda handskrift räddats till vår tid. Denna handskrift har egts af Arngrim Jonsson, författare till *Supplementum Historiæ Norvegiæ* och torde på

hans tid, såsom Bugge (Norr. Fornkv.) antager, varit mindre stympad än nu. Arngrim meddelar, att Rig Jarl vardt gift med en dotter af Danp, herre till Danpsted. Här blir således jarlvärdighetens representant, likasom i Ynglingasaga domarevärdighetens, gift med Danps dotter.

Hos Saxo intager en man vid namn Borgar *(Borcarus,* Hist. Dan. 336—354) en betydande plats. Han är sydskandinavisk höfding, anförare för Skånes stridsmän *(Borcarus cum scanico equitatu* s. 350), men bär icke konunganamn, utan innehar en ställning motsvarande jarlens. Emellertid varder han, likasom Sköld, stamfader för ett danskt konungahus. I likhet med Sköld bekämpar han vilddjur och våldsmän, och i likhet med honom vinner han sin brud med vapen i hand. Borgars hustru heter Drott *(Drotta, Drota),* likasom Danps dotter. Skölds son Gram och Borgars son Halfdan visa sig vid närmare undersökning (se nedanför) vara identiske med hvarandra och med konung Halfdan Berggram, hvars namn förenar bådas. Man finner således:

1) att Borgar uppträder som höfding i Skåne, som i mythen är människornas eller den germaniska mänskligheten ursprungsland. Som sådan omtalas han äfven i *Script. rer. Dan.* (s. 16—19, 154) under namnvarianterna Burgarus och Borgardus;

2) att han utfört liknande bedrifter med Sköld, sonen af Scef-Heimdall;

3) att han ej innehar konungavärdighet, men har en son, som grundlägger en konungaätt i Danmark. Detta i likhet med Heimdalls son Rig Jarl, som ej bär konunganamn, men hvars son varder dansk konung och sköldungarnes stamfader;

4) att han är gift med Drott, som enligt Ynglingasaga är Danps dotter. Detta i likhet med Heimdalls son Rig Jarl, som får till hustru en dotter af Danp;

5) att hans son är identisk med sonen af Sköld, sköldungarnes stamfader;

6) att denne hans son heter Halfdan, medan i de angelsaksiska källorna Scef genom sonen Scyld (Sköld) är stamfader till Danmarks konung Healfdene.

Dessa intyg i förening lämna ojäfvigt bevis för att Sköld, Borgar och Rig Jarl äro benämningar på en och samma mythpersonlighet, sonen af urpatriarken Heimdall och själf den andre patriarken, som efter Heimdall leder sitt slägtes öden. Namnet *Borgarr* är ett synonym till *Skjöldr*. Ordet *Skjöldr* har från början haft eller under aflägsnare tiders lopp erhållit betydelsen »den värnande», »den beskärmande» och i denna egenskap tillämpats på det allmännaste skyddsvapnet: skölden. *Borgarr* kommer af *bjarga* (part. *borginn*, jämför *borg)* och har således samma betydelse: »den värnande», »beskärmande». Ur nordiska poesien kunna exempel i mängd anföras på att ett namn omskrifves med ett, ja flere af liknande betydelse.

Den andre patriarken, Heimdalls son, bär således namnen Sköld, Borgar och Rig jarl i de hedniska och från hedendomen stammande traditionerna.

I tyska medeltidsdikter (»Wolfdieterich», »König Ruther» och andra) är Borgar ihågkommen under namnet Berchtung, Berker, Berther. Hans mythiska egenskap af fornpatriark är där väl bevarad. Han är »*der grise mann*», en germanisk Nestor, bär ett till gördeln räckande skägg och uppnår 250 års ålder. Han har blifvit uppfostrad af en konung Anzius, amelungarnes (amalernas) stamfader. Namnet Anzius hänvisar till det gothiska *ansi* (asagud). Borgars uppfostran genom »den hvite asaguden» är således ej häller förgäten. Bland idrotter han af Anzius fått lära är *daz werfen mit dem messer und schissen zu dem zil.* Jämför Rig Jarls idrotter (Rigsth. 35). I likhet med Borgar är Berchtung icke konung, men en högförnäm och högtbetrodd höfding, vis och välvillig, hjältars och konungars uppfostrare och rådgifvare. Den nordiska sagan ställer Borgar och den tyska sagan Berchtung i närmaste beröring med hjältar, som tillhöra hildingarnes slägt. Borgar är enligt Saxo Hildegers styffader; Berchtung enligt »Wolfdieterich» Hildebrands anherre. Om Hildeger berättar Saxo delvis detsamma som den tyska dikten förtäljer om Hildebrand. Berchtung blir en amalisk furstes fosterfader; med

Borgars son uppväxer som fosterbroder Hamal (Helge Hund. 2; se n:o 29, n:o 42), hvars namn häntyder på den amaliska slägten. Själfva namnet *Borgarr*, som i denna sin form hänvisar, som nämdt, till *bjarga*, torde i en äldre form visat sig beslägtadt med namnet Berchter, Berchtung.

23.

BORGAR-SKÖLDS SON HALFDAN DEN TREDJE PATRIARKEN.

Identiteten af Gram, Halfdan Berggram och Halfdan Borgarsson.

Under Borgars och hans sons, den tredje patriarkens, tider tilldraga sig flere af mythens allra vigtigaste händelser. Innan jag framställer dem, är det för bevisningens gång nödvändigt att utreda under hvilka namn Borgars son återfinnes i våra källor. Danske forskare hafva redan sett, hvad jag ofvanför påpekat, att de hos Saxo förekommande, till skilda tider förlagde konungarne Gram Sköldsson, Halfdan Berggram och Halfdan Borgarsson äro identiske med hvarandra och med de isländska källornas Halfdan sköldung, Halfdan gamle.

Riktigheten häraf framgår af följande paralleler:*

1

SAXO:	*Gram* slår konung *Sictrugus* och gifter sig med Signe, dotter till Sumblus, finnarnes konung.
HYNDLULJOD:	*Halfdan sköldung* slår konung *Sigtrygg* och gifter sig med Almveig med samtycke af Eymund.
PROS. EDDAN:	*Halfdan gamle* slår konung Sigtrygg och gifter sig med Alveig, dotter af Eyvind.
FORNÅLD. S.:	*Haldan gamle* slår konung Sigtrygg och gifter sig med Alfny, dotter af Eymund.

* De nio första böckerna af Saxo utgöra en af historierade mythfragment uppförd labyrinth, som synes sakna Ariadnetråden. Man skulle på grund häraf kunna tro, att Saxo förfarit godtyckligt och utan spår af method med det rika mythiska material, som var till hans förfogande och i själfva verket var vida ymnigare än som stod de i följande århundraden uppträdande isländske författarne till buds. Detta är likväl icke förhållandet. Saxo har följt en method och iakttagit mot sina källor

2

SAXO: *Gram,* son af *Sköld,* är sköldungarnes stamfader.

HYNDLULJOD: *Halfdan* sköldung, son eller ättling af Sköld, är stamfader till sköldungarne, ynglingarne, ödlungarne o. s. v.

PROS. EDDAN: Halfdan gamle är stamfader till hildingarne, ynglingarne, ödlungarne o. s. v.

SAXO: *Halfdan Borgarsson* är stamfader till en dansk konungaätt.

3

SAXO: *Gram* nyttjar en klubba som vapen. Han dräper sju bröder och nio deras halfbröder.

SAXO: *Halfdan Berggram* nyttjar en ek som vapen. Han dräper sju bröder.

SAXO: *Halfdan Borgarsson* nyttjar en ek som vapen. Han dräper tolf bröder.

all den pietet som var möjlig, då den förtviflade uppgift förelåg honom att med de för handen varande mythtraditionernas och hjältedikternas bistånd konstruera en genom många århundraden löpande krönika, i hvilken 50—60 hvarandra följande regenter måste skaffas in på scenen och ut igen, medan mythen och hjältesagan omfatta ett endast ringa antal af slägtled och de flesta mythiska personer lefva genom alla tider. Det ligger i sakens natur, att Saxo, för att lösa detta problem, måste lägga sitt material på sträckbänk, men ett ingående studium af de nämda böckerna i hans historia ådagalägger, att han förfor regelmässigt med delinqventen. Den enklaste af de regler han följde var att göra bruk af den polyonomi, hvarmed mythen och hjältedikten äro belastade, och att göra detta på följande sätt:

Antag, att en person i guda- eller hjältesagan burit tre eller flere namn och epithet (han kan ha burit ett tjogtal sådana). Vi beteckna denna person med A och hans olika namn med A′, A″, A‴. Saxos uppgift att skapa en genom många århundraden löpande händelsekedja drifver honom till den åsigt, att de tre namnen A′, A″, A‴ ursprungligt motsvarats af tre olika personer, som haft vissa liknande äfventyr och derför blifvit under tidernas lopp sammanblandade samt af myth- och sago-diktare sammansmälta till en enda mythisk person A. Efter bästa förstånd söker nu Saxo upplösa denna i hans mening af historiska element sammansatta mythprodukt och fördela de händelser, som A fått sig tillagda, på A′, A″, A‴. Det kan därunder hända, att ett eller flere af de äfventyr, som A har haft, förelegat något varierande i hans olika källor. I så fall händer det, att han med obetydliga skiftningar berättar delvis *samma* äfventyr om A′, A″ och A‴. Dessa återstående likheter bilda *en* vigtig grupp af vägledande tecken, som han gifvit oss, men som först genom bekräftelse från tecken, tillhörande andra grupper, eller

4	SAXO:	*Gram* tillegnar sig *Groa* och dräper Henricus på hans brölloppsdag.
	SAXO:	*Halfdan Berggram* gifter sig med *Sygrutha*, sedan han dräpt Ebbo på hans brölloppsdag.
	SAXO:	*Halfdan Borgarsson* gifter sig med *Guritha*, efter att hafva dräpt Sivarus på hans brölloppsdag.
5	SAXO:	*Gram*, som dräpt en svensk konung, bekrigas af *Svipdag*. *Halfdan Berggram*, som dräpt en svensk konung, bekrigas af *Ericus*.
	KOMBINERADE KÄLLOR:	*Svipdag* är den dräpte svenske konungens dotterson.
	SAXO:	*Ericus* är den dräpte svenske konungens dotterson.

genom bekräftelse från underrättelser, bevarade i andra källor, bör förvissa oss om att vår undersökning följer riktig kurs.

Men i de händelser Saxo sålunda kommer att förtälja om A′, A″ och A‴, uppträda äfven andra personer. Vi antaga att dessa i guda- eller hjeltemythen hetat B och C. Äfven de hafva i skaldernas sånger haft flere namn och epithet. B har också varit kallad B′, B″ och B‴; C har också hetat C′, C″ och C‴. Af en och samma biperson B gör då Saxo, med tillhjälp af detta namnöfverflöd, lika så många bipersoner B′, B″ och B‴ som han af den ursprungliga hufvudpersonen A gjort hufvudpersonerna A′, A″ och A‴. På samma sätt med C. Härigenom uppstå följande analogier:

A′ förhåller sig till B′ och C′ som
A″ » B″ och C″ och som
A‴ » B‴ och C‴.

Genom att jämföra allt, som berättas om dessa nio namnbärare, ledes man på de första spåren till en mer eller mindre trogen bild af hvad den ursprungliga guda- eller hjältemythen berättat om A, B och C. Händer det då — hvilket ofta är tillfället — att två eller flere af namnen A′, B′, C′ o. s. v. återfinnas i isländska eller andra källor och där bäras af personer, hvilkas äfventyr i nagra afseenden äro desamma och i andra afseenden belysas och fullständiggöras af hvad Saxo meddelar om A′, A″, A‴ o. s v., så är det skäl att på den så öppnade vägen fortsätta undersökningen. Om då vid hvarje nytt steg nya bekräftelser vinnas från olika källor, och om en sålunda återställd mythisk berättelse likasom af sig sjelf infogar sig i en episk mythkomplex och där bildar en nödvändig led i händelsernas utvecklingskedja, då har undersökningen fört till det åsyftade resultatet.

Till hjälp vid undersökningen kommer icke sällan den omständighet,

I och för sig äro dessa paralleler tillräckliga att uppvisa identiteten mellan Gram Sköldsson, Halfdan Berggram och Halfdan Borgarsson. En närmare analys af dessa sagor, den synthes som på grund af en sådan analys kan verkställas, och den plats som den på sådan väg återställda sagan om den tredje patriarken, sonen af Sköld-Borgar och sonsonen af Heimdall, intager i de mythiska händelsernas kedja, lämna fullständigaste bekräftelse på denna identitet.

24.

HALFDANS FIENDSKAP MED ÖRVANDEL OCH SVIPDAG (jämf. n:o 33).

Saxo berättar om Gram, att han bortförde konungadottern Groa, ehuru hon redan var bunden vid en annan man, samt att han dräpte hennes fader, hvarefter han kom i fäjd med Svipdag, en oförsonligt bitter fiende, som bekämpade honom med skiftande stridslycka och ej gaf sig ro, förrän han beröfvat Gram lif och rike. Gram efterlämnade två söner, mot hvilka Svipdag iakttog ett mycket olika uppförande. Den ene, som hette Guthormus, *Guðhormr*, och var son af Groa, upptog han till nåd; på den andre, som hette Hadingus, Hading eller Hadding, och var son af Signe, öfverflyttade han det dödliga hat han hyst till fadern. Orsaken till det hat Svipdag hyste mot Gram och som icke ens kunde släckas i hans blod, omtalar Saxo icke, men denna punkt upplyses genom en jämförelse med andra källor. Hvem den man var, från hvilken Gram röfvade Groa, omtalar Saxo ej häller, men äfven detta får man veta från annat håll.

att de namn, öfver hvilka Saxo förfogat, ej räckt på alla punkter till för ofvanstående schema. Man träffar då analogier, som öppna genvägar, till ex. följande:

A′ förhåller sig till B′ och C′ som
A″ » » » B′ och C″, och som
A‴ » » » B″ och C′.

De i täxten här ofvan meddelade parallelerna utgöra ett konkret exempel till ofvanstående schema. Vi se nämligen

A = Halfdan, trefaldiggjord i A′ = Gram, A″ = Halfdan Berggram, A‴ = Halfdan Borgarsson

B = Ebbo (Ebur, Ibor, Jöfurr) trefaldiggjord i B′ = Henricus, B′ = Ebbo, B‴ = Sivarus.

C fördubblad i C′ = Svipdag och C″ = Ericus.

Mythens Groa omtalas på två andra ställen: i Grogalder och i Gylfaginning. Båda källorna öfverensstämma i att skildra henne som kunnig i goda, läkande och ofalls-afvärjande sånger; båda äfven deri, att hon framställes som öm och hängifven sin familjs medlemmar. I Gylfaginning är hon den älskande makan, som förgäter allt i glädjen öfver att hennes man, den käcke bågskytten Örvandel, blifvit af Thor frälsad ur ett lifsfarligt äfventyr; i Grogalder är hon modern, hvars kärlek till sonen öfvervinner döden och talar hugsvalande och skyddande ord ur grafven. Hennes make är, som nämdt, Örvandel; hennes son är Svipdag.

Sammanställa vi uppgifterna hos Saxo med dem i Grogalder och Gylfaginning, gifva de oss följande sammanhang:

Saxo:	Konung Sigtrygg har en dotter Groa.
Gylfaginning:	Groa blir gift med Örvandel den käcke.
Grogalder:	Groa föder sonen Svipdag.
Saxo:	Groa bortröfvas af Gram-Halfdan.
Saxo: Hyndluljod: Skaldskap. mal.:	Fiendtligheter med anledning af qvinnorofvet. Gram-Halfdan dräper Groas fader Sigtrygg.
Saxo:	Med Gram-Halfdan föder Groa sonen Gudhorm.
»	Gram-Halfdan skiljer sig från Groa. Han friar till Signe (Almveig i Hyndlulj., Alveig i Skaldsk.), dotter af Sumbel, finnarnes konung.
Grogalder:	Groa med sin son Svipdag befinner sig åter hos sin förste make. Groa dör. Svipdags fader Örvandel gifter sig för andra gången. Före sin död har Groa sagt Svipdag, att han, om nöden påkallar hennes hjelp, må gå till hennes grafhög och väcka henne ur dödssömnen. Styfmodern ålägger Svipdag ett värf, som han tror öfverstiga sina krafter. Han går då till sin moders kummel. Ur grafven sjunger Groa skyddande galder öfver sin son.

Saxo: Svipdag angriper Gram-Halfdan. Efter flere strider lyckas han öfvervinna honom och tillfoga honom banesår.

Svipdag benådar den son Gram-Halfdan fått med Groa, men förföljer dennes och Signes (Alveigs) son.

I detta sammanhang finner man förklaringen på att Svipdag oförsonligt bekämpar Gram-Halfdan. Han har å faders och moders vägnar att hämnas på denne. Han har att hämnas sin moders skymf, sin morfader Sigtryggs död och, såsom en fortsatt undersökning ådagalägger, äfven dråpet på sin fader Örvandel. Likaledes finner man förklaradt hvarför han benådar Gudhorm. Denne är hans halfbroder och Groas son.

Sigtrygg, Groa, Örvandel och Svipdag hafva i mythen tillhört ynglingarnes ättegren, hvarför också Saxo kallar Sigtrygg konung i Svithiod. Om ynglingarne anmärker Ynglingasaga, att Yngve har en hvar af dem kallats, som i sin tid var den ättens hufvudman (Yngl. s. 20). Äfven Svipdag, den germaniska mythens älsklingshjälte, har fördenskull besjungits under namnet Yngve likasom under andra namn, till hvilka jag längre ned kommer, då mythen om honom fullständigt framlägges.

25.

HALFDANS IDENTITET MED MANNUS I »GERMANIA».

Med Gram-Halfdan är den germaniska patriarkperioden afslutad. Människoslägtet har haft sin guldålder under Heimdall, sin kopparålder under Sköld-Borgar, och begynnelsen af sin järnålder under Halfdan. Från Heimdall-Skelfir sjelf har man benämt skilfinga-ynglingaätten och räknat dess upphof; från hans son Sköld-Borgar har man räknat sköldungarnes. Från Halfdan åter som utgångspunkt treklyfver sig stamträdet genom styfsonen Yngve-Svipdag, dennes halfbroder Gudhorm och Gudhorms halfbroder Hading eller Hadding. Kriget mellan dess tre — en fortsättning af fäjden mellan Halfdan och Svipdag — har varit föremål för en cykel af sånger, sjungna

öfver hela Germanien, hvilka fortlefvat, ehuru starkt förändrade under tidernas lopp, genom hela medeltiden på de tyska germanstammarnes läppar (se n:o 36—43).

Halfdan har liksom hans fader varit frukten af ett tvefaldigt faderskap, ett gudomligt och ett mänskligt. Saxo har vetat om detta dubbla faderskap och berättar om sin Halfdan Berggram, att han, ehuru son af en jordisk furste, var bland det folk, som längst vidhöll hedendomen, nämligen svearne, tillika aktad som en son af Thor och hållen i gudomlig ära. *Igitur apud Sveones tantus haberi cœpit, ut magni Thor filius existimatus, divinis a populo honoribus donaretur ac publico dignus libamine censeretur.* I hans saga, såsom Saxo här berättar henne, håller också Thor sin skyddande hand öfver Halfdan, såsom en fader öfver sin son.

Det är möjligt, att de båda äldre patriarkerna ursprungligen varit betraktade mer som hela människoslägtets än som endast germanernas urfäder och ledare. Säkert är att begreppet germanpatriark företrädesvis fäste sig vid den tredje i ordningen. Minnet deraf qvarlefver i Hyndluljod 14—16. På frågan: »hvadan äro sköldungar, skilfingar, audlungar, ylfingar komna, samt allt hvad höld- och härsboret är?» svarar sången med att hänvisa till »den främste bland sköldungar», Sigtryggs baneman Halfdan — en uppgift, som, sedan mythminnena förbleknat och förvirrats, blifvit utvidgad i prosaiska eddan därhän, att han skulle varit fader till aderton söner, af hvilka nio blifvit grundare af de hjälteslägter, hvilkas namn man den tiden återfann i qvarvarande hednisk-heroiska sånger.

Efter hvad som nu blifvit utredt med afseende på Halfdans genealogiska ställning, kan intet tvifvel ega rum derom att han är samme patriark, som under namnet Mannus omtalas i Tacitus' Germania k. 2, der det om germanerna säges: »I gamla sånger fira de *Tuisco*, en gud, som föddes af Jord (*Terra*, jämför gudinnan *Terra mater*, kap. 40), samt hans son Mannus, såsom folkstammens ursprung och grundläggare. Mannus säga de hafva haft tre söner, efter hvilkas namn de som bo närmast oceanen kallas Ingævoner (*Ingævones*), de

som bo i midten Hermioner *(Hermiones, Herminones)*, och de öfrige Istævoner *(Istævones)*». — Tacitus tillägger, att det likväl fanns germanfolk, såsom marserna, gambrivierna, sveverna och vandalerna, hvilkas namn hänförde sig till andra heroer af gudabörd än desse.

Mannus, ehuru människa och germanfolkets ursprung och grundläggare, är således tillika gudason. Hans gudomlige faders moder är gudinnan Jord, moder Jord. I våra inhemska mythkällor återfinna vi denna gudinna — mångnamnig såsom nästan alla mythväsen — i Odens maka Frigg, äfven kallad *Fjörgyn* och *Hlodyn*. Såsom söner af henne och Oden angifvas med bestämdhet endast Thor (Völusp.) och Balder (Lokasenna).

Om gudinnan Jord anför Tacitus k. 40 såsom ett kännetecknande drag, att hon tros taga liflig del och inblanda sig i människornas och folkens angelägenheter *(eam intervenire rebus homnium, invehi populis arbitrantur)*, och han meddelar, att hon särskildt äras af longobarderna och några deras grannfolk vid hafskusten. Denna uppgift, jämförd med longobardernas utvandringssaga (n:o 15), bekräftar, att den gudinna Jord, som i Tacitus' dagar besjöngs som moder till Mannus' gudomlige fader, är densamma som Frigg. I sin utvandringssaga hafva longobarderna särskildt förtroende till Frigg och förtrösta på hennes vilja och förmåga att träda emellan, då vapnen skola afgöra ett folks öde. Deras lit till henne svikes ej häller: hon förstår att ställa det så, att Oden, utan att tänka på följderna, ger longobarderna en ny benämning, och då med en sådan borde såsom »namnfäste» följa en gåfva, och då longobarderna, när de få sitt nya namn, just stodo uppställde i slagordning mot vandalerna, måste gåfvan varda seger öfver deras fiender. Tacitus' uppgift, att longobarderna voro bland de folk, som egnade gudinnan Jord särskild dyrkan, visar sig stå i närmaste förbindelse med och hafva sin förklaring ur denna folksägen, som fortlefde hos longobarderna ännu långt efter att de blifvit kristnade, ännu i den tid, då *Origo Longobardorum* författades.

Tacitus kallar gudinnan Jord Nerthus. Vigfusson och före honom J. Grimm och andre se i detta namn en feminin variant till *Njörðr*. Någon annan förklaring därpå torde ej häller vara möjlig. Tillvaron af en sådan variant är icke mer förvånande än att vi i Fröja ha en qvinlig variant till Fröj, i Fjörgyn-Frigg en qvinlig variant till *Fjörgynr*. I våra mythkällor äro hvarken Frigg eller Njord af asastam. Njord är, som bekant, en vanagud. Friggs fader är *Fjörgynr* (densamme måhända som Vedasångernas *Parganya*), äfven kallad *Annarr*, *Ánarr*, *Ónarr*, och hennes moder är Narves dotter Natt. Friggs höga ställning som Odens egentliga och laggilla maka, gudavärldens drottning och moder till de yppersta asarne Thor och Balder, förutsätter, att hon är af den ädlaste börd, som mythen kunde gifva ett utanför asarnes klan födt väsen, och då vanerna i mythen stå asarne närmast och från de älsta tider blifvit med dem förenade genom aftal, gisslan, slägtband och adoption, så bjöde sannolikheten, om intet annat skäl funnes, att i Frigg se en gudinna af vanernas stam och i hennes fader *Fjörgynr* en klanhöfding bland vanerna. Detta bestyrkes från två håll. Kosmogonien har gjort Jord och Haf till syskon: samma gudamoder Natt, som föder gudinnan Jord, föder ock en son *Uðr*, *Unnr*, vattnets herrskare, som också kallas *Auðr*, den personliggjorda rikedomen. Båda dessa namn tillkomma bland gudarne Njord allena såsom sjöfartens, handelns och rikedomens gud. (Med afseende på rikedomen jämför ordstäfvet *auðigr sem Njörðr*, rik som Njord). Frigg är således Njords syster. Detta i sin ordning förklarar den hållning mythen låter Frigg iakttaga i det krig mellan asar och vaner, som Völuspa, Saxo och den historierade traditionen i Ynglingasaga omtala. I den form som denna sägen fått i kristen tid och under Saxos hand är den nedsättande för Frigg i hennes egenskap af Odens maka; men kärnan i Saxos berättelse är, att Frigg i tvisten mellan asar och vaner stod icke på Odens, utan på vanernas sida och bidrog till att desse senare vordo herrar i Asgard. Enär de rent hedniska källorna (Völusp. Vafthr., Lokas.) skildra henne

som öm maka och moder, kan Friggs partigripande för vanerna mot sin egen man svårligen finna en annan förklaringsgrund än i den germaniska åsigten, att dotterns och systerns pligter stå öfver hustruns, en åsigt, som klart framlyser hos Saxo (sid. 353) och i Gudruns uppträdande mot Atle.

Härmed är bevisadt, att den gud, som är germanpatriarken Mannus' fader, är själf son af Frigg, jordgudinnan, och måste, såvidt våra mythkällor räcka, vara antingen Thor eller Balder. Det namn, hvarmed Tacitus' sagesman betecknat honom, *Tuisco*, kan icke afgöra hvilkendera. *Tuisco* har formen af ett patronymt adjektiv och återfinnes till stammen i det nordiska *Tívi*, ett gammalt Odensnamn, beslägtadt med Διός, *divus* och *devas*, från hvilket samtlige Odensättlingar och Asgardsgudar fått epithetet *tívar*. Men i de sånger Saxo hört om den nordiske slägtpatriarken och hans gudomlige fader, intages dennes plats af Thor, icke af Balder, och »Jords son» är ett epithet som i den nordiska poesien särskildt betecknar Thor

Mannus har tre söner. Halfdan likaledes. Medan Mannus har en son *Ingævo*, har Halfdan en styfson Yngve, Inge (Svipdag). Mannus' andre son heter *Hermio*. Halfdans son med Groa heter *Guðhormr*. Andra sammansättningsdelen i detta namn har, såsom redan Jessen framhållit, intet att skaffa med *ormr;* måhända bör namnet delas *Guð-hormr*, och *hormr* hänföras till *Hermio*. Mannus' tredje son är *Istævo*. Keltologen Zeuss har sammanställt detta namn med det på den gotiska (rättare: vandaliska) hjälteslägten Azdingi, och Grimm åter sammanställt Azdingi med Hazdiggo, *Haddingr*. Halfdans tredje son heter hos Saxo Hadingus. Om de af Zeuss och Grimm gjorda sammanställningarna äro träffande eller icke (se vidare n:o 43) gör här föga till saken. Resultatet af undersökningen står icke dess mindre fast, att allt hvad Tacitus meddelat om germanpatriarken Mannus har sin motsvarighet i fråga om Halfdan, och att båda i mythen intaga alldeles samma plats som på en gång gudasöner och anherrar för germaniska stammar och konungaslägter. Stamträden äro:

Tacitus:	*Nordiska källor:*
Tívi och gudinnan Jord	Tívi = Oden och gudinnan Jord
Tívis son (Tuisco)	Tívis son Thor
Mannus, germanstammarnes anherre	Halfdan, konungastammarnes anherre
Ingævo Hermio Istævo	Yngve Guðhormr Hadding.

26.

DE AF HEIMDALL LÄRDA HELIGA RUNORNA.

Människoslägtets och germanernas mythiska urhistoria kan i följd af den ofvan gifna utredningen delas i följande epoker: 1) från Asks och Emblas skapelse till Heimdalls ankomst; 2) från Heimdalls ankomst till hans bortfärd; 3) Sköld-Borgars tid; 4) Halfdans tid; 5) Halfdans söners tid.

Nu till händelserna under de tre sista af dessa epoker.

I Borgars dagar inträder en försämring i människornas sedliga tillstånd och inträffar en naturtilldragelse, som hotar åtminstone den nordligare delen af den germaniska världen med ödeläggelse. Mythen redogör för orsakerna till båda dessa företeelser.

Den sedliga försämringen har sin grund, om ej uteslutande, så dock väsendtligen i en från jätteverlden utgången qvinnlig varelses verksamhet bland människorna. Genom henne stifta dessa bekantskap med den svarta magien, den onda trolldomskonsten, som är motsatsen till den ur Mimers heliga brunn östa visdomen, runkunskapen och kännedomen om naturens hemlighetsfulla krafters användning för goda ändamål (se n:o 34, 35).

Den heliga runkunskapen, »fimbulsångerna», den hvita magien var enligt mythen först i Mimers ego. Han hade den likväl icke af sig själf, utan hemtade den ur underjordskällan, som han vaktade under världsträdets mellersta rot (se n:o 63), en källa, hvars åder tillika med verldsträdets understa rottråd nedtränger i ett djup, som ej ens Odens tanke kan

genomleta (Havam. 138). Genom sjelfuppoffring i sin ungdom fick Oden af Bestlas broder (Mimer, se n:o 88) en dryck af den källans dyra saft och nio fimbulsånger (Havam. 140, jämför Sigrdr. 14), som vordo grundvalarne för den gudomliga magien, för nyttjandet af ordets och runans makt öfver andliga och naturliga krafter, i bönen, i offret och andra religiösa försoningshandlingar, i forskandet, i lifvets praktiska förrättningar, i fred och krig (Havam. 144 ff, Sigrdr. 6 ff). Dessa sångers skaplynne och syfte framgår deraf, att främst ibland dem framhålles »hjälpens» fimbulsång, som mäktar häfva sorger och sjukdomar (Hav. 146).

De äro i Odens ego medel, som trygga asagudarnes välde och gifva dem makt att huldrikt bispringa sina dyrkare i faror och nöd. Till dem höra *segerrunornas* fimbulsång, och det är af icke ringa intresse, att vi i Havamal 156 återfinna hvad Tacitus förtäljer om germanernas *barditus*, sköldsången, med hvilken de gingo sina fiender till mötes, en sång, som äfven Ammianus Marcellinus hört och på lifligt sätt skildrar. När germanernas fylkingar framryckte till slagtning, lyfte stridsmännen sina sköldar till jämnhöjd med öfverläppen, så att sköldhvalfvet bildade ett slags klangtak till deras sång. Denna började med dämpad stämma och bibehöll sin dofva färgklang, men steg efter hand och liknade på afstånd bruset af hafvets bränningar. Tacitus säger, att germanerna förutspådde slagets utgång af det intryck sången i dess helhet gjorde på dem själfve; hon kunde ljuda så i deras öron, att de derigenom vordo mer fruktansvärda för fienden, eller ock så, att de fattades af tvekan. Den ofvannämda Havamalstrofen ger förklaringen härpå: fylkingarna lifvades af förtröstan, om de i samklangen af den dofva stigande sången tyckte sig förnimma valfaders röst blandad med deras egna stämmor. Strofen låter Oden säga: *ef ec scal til orrostu leiþa langvini, vndir randir ec gel, en þeir meþ ríki fara heilir hildar til, heilir hildi fra:* »skall jag till kamp föra dem jag af gammalt omfattat med vänskap, då sjunger jag under deras sköldar; med lycka gå de då till striden, med lycka derutur.»

På sköldsången syftar äfven Völuspå 47, som låter stormjätten *Hrymr*, då han anrycker mot gudarne, »lyfta upp skölden framför sig» *(hefiz lind fyrir)*, ett uttryck, som säkerligen har en annan betydelse än den att onödigtvis påpeka, att han eger en sköld till skyddsvapen. — Segerrunorna mäktade att häjda kastvapen i deras flygt, samt att göra dem, som Oden gynnade, hårde mot svärds-egg osh trygge mot bakhåll (Havam. 148, 150). Vissa run-mynder betraktades som segergifvande och ristades på svärdets hjalte och klinga, hvarvid ristarne skulle två gånger nämna Tyr (Sigrdr. 6).

En annan klass af runor *(brimrúnar* Sigrdr. 10, Havam. 150) beherrskade elementen, rensade luften från skadelystna väsen (Havam. 155), gaf för goda ändamål makt öfver vind och våg, såsom när det gällde att rädda seglare i sjönöd, eller makt öfver elden, när den antändt människoboningar (Hav. 152). Ett tredje slags runor *(málrúnar)* gaf talförmåga åt stumme och förstummade, äfven åt dem, hvilkas läppar beseglats af döden (se n:o 70). Ett fjärde kunde lösa bojor (Hav. 149); ett fämte skydda mot svart magi (Havam. 151); ett sjette *(ölrúnar)* betaga kärleksdryck, bräddad af annan mans hustru, samt hvarje i drycken lagdt svek dess kraft (Sigrdr. 7, 8); ett sjunde *(bjargrúnar* och *limrúnar)* hjälpa vid barnsbörd eller förläna läkande kraf; ett åttonde meddela visdom och kunskap *(hugrúnar*, Sigrdr. 13: jämför Havam. 159); ett nionde släcka fiendskap och hat och förvärfva välvilja och kärlek (Havam. 153, 161). Af stort värde och till ära äfven för konungar och höfdingar var att ega läkande runor, läkande händer, och att vissa högborna slägter fått dessa runors kraft i arf var en föreställning, som bevarat sig ända in i vår tid. Lifligt framträder medvetandet, att runor af sådant slag voro de blide gudarnes gåfvor. I en strof, som ljuder som om den vore hemtad ur en gammal hymn, anropas gudarne om visdoms- och läkerunor: »Hel eder, asagudar! hel eder, asynjor! hel dig, månggagnande Fold (gudinna Jord)! Måtten I gifva oss ordets makt och andeodling och läkande händer, medan vi lefva (Sigrdr. 4)!»

Åtgärder vordo i urtiden träffade att sprida runorna af det goda slaget bland alla väsensklasser. Oden utbredde inom sin egen klan kunskap om dem; *Dáinn* spred dem bland alfer, *Dvalinn* bland »dvärgar», *Ásvinr* (se n:o 88) bland jättar (Havam. 143). Äfven de senare vordo delaktiga af den goda gåfvan, som, blandad i heligt mjöd, sändes vida vägar och sedan är den bland asar, bland alfer, bland visa vaner och bland människors barn (Sigrdr. 18). Samma *Dvalinn*, som spred runorna inom sin klan af urtidskonstnärer, är fader till döttrar, som jämte diser af asa- och vanabörd äro i besittning af *hjargrúnar* och nyttja dem i mänskligheten tjänst (Fafnism. 13).

Till människorna kommo de välgörande runorna genom samme gud, hvilken som barn kom med sädeskärfven och smiden till Skandien. Härifrån den hos franker och saksare rådande föreställningen, att germanstammarnes skriftecken voro, likasom germanerna själfve, af nordisk härkomst. Uttryckligt framhåller Rigsthula Heimdall som utlärande runorna bland det folk, som han med sin ankomst till Midgard lyckliggjorde. Det är särskildt de högättade, som varda hans lärjungar i runkunskapen. Om Heimdalls sonson, Jarl Borgars son, Kon-Halfdan heter det:

En Konr ungr	Men Kon den unge
kunni runar,	lärde sig runor,
œfinrunar	evighetsrunor
ok alldrrunar;	och jordelifsrunor,
meirr kunni hann	han lärde sig sedan
mǫnnum bjarga,	att människor frälsa,
eggiar deyfa,	döfva svärds-egg,
ægi legia	lugna hafvet,
klók nam fugla	fågelsång tyda,
kyrra ellda,	dämpa eldar,
sœva ok sefia,	sona och döfva,
sorgir lægia.	sorger häfva.

Grundegenskapen i denna runolärdom är tydligt präglad som ädel. Evighetsrunorna, sammanställda med jordelifsrunorna, kunna svårligen afse annat än de hedendomens religiösa och sedliga lärdomar, hvilka ansågos ega ett för alltid gällande innehåll och vigt äfven för människans lif efter döden. Vid sidan af fysisk-magiska runor, afsedda att gifva deras egare makt att hejda förstörande naturkrafter, finna vi sådana, hvilkas syfte är att tjäna medlidandet och barmhertigheten.

27.

DE HELIGA RUNORNAS MOTSATS TROLLDOMSVÄSENDET. GULLVEIG-HEIÐR, TROLLDOMSVÄSENDETS UPPHOF. URMÄNSKLIGHETENS SEDLIGA FÖRSÄMRING.

Men redan i urtiden uppträdde onda makter, för att motverka och förstöra de från gudavärlden på människoslägtet verkande goda inflytelserna. Likasom Heimdall, »den raske vandraren», går från gård till gård, knytande samfundsband och undervisande i hvad godt och nyttigt är, så finner man snart äfven ett det ondas sändebud vandra omkring mellan gårdarne i Midgard, öfvande svart magi och eggande människosjälens sämsta lidelser. Sändebudet kommer från frostmakterna, skapelsens fiender. Det är en jätteqvinna, thursen *Hrimnir's* dotter (Hyndlulj. 32), känd bland gudarne som Gullveig och vid andra namn (se n:o 34, 35), men under sitt kringvandrande på jorden kallad *Heiðr*. »Heid de nämde henne (Gullveig), hvar hon kom till människoboningarna, den listigt spående völvan, som med trolldom gaf magiska egenskaper åt föremål *(vitti ganda)*, säjdade med onaturlig konst *(kyni)*, säjdade ofall, sjukdom och död *(leikin*, se n:o 67) och alltid var eftertrådd af elakt qvinnfolk.» Så skildrar henne Völuspa. Den betydande plats Heid intager med afseende på urmänsklighetens förförande och de följder hennes framträdande har för gudarne, människorna och naturen (se nedanför) har föranledt Völuspas författare att, i trots af sin

knapphändighet i öfrigt, omtala henne med en viss utförlighet, påpekande bland annat, att det var genom henne som det första storkriget uppkom i verlden. Att tidpunkten för hennes uppträdanden var Borgars och hans sons lefnadstid skall nedanför bevisas.

I sammanhang med den sedliga försämringen och förorsakade af samma världsfiendtliga makter inträffa under detta tidsskede sådana störningar i naturen, att mänsklighetens och odlingens urland, ja hela Midgard hotas med ödeläggelser genom långa förfärliga vintrar. En rad af sins emellan sammanhängande myther har berättat därom. Urtidskonstnärer — i naturens växtlighet verkande krafter — personliggjorda och af samma art som Rigvedas ribhuer, hvilka förut arbetat i samdrägt med gudarne, varda genom en tillställning af Loke fiendtliga mot Asgard, uppträda därefter lika fördärfligt, som förut välsignelserikt, och söka ödelägga Odens skapelse (se n:o 111, 112). Idun med kraftförnyelsens äpplen föres af Thjasse från Asgard till världens nordligaste obygder och döljes der. Fröja, fruktbarhetens gudinna, bortröfvas och råkar i jättevåld. Fröj, skördarnes herre, gripes af tvinsot. Jättekonungen Snö med sina fränder *þorri* (barfrost), *Jökull* (glacieren) o. s. v. sträcker ut sin spira öfver Skandien.

Redan under Heimdalls styrelse, sedan hans skyddsling Borgar uppvuxit, inträffar något, som förebådar dessa svåra tider, men likväl får en lycklig utgång.

28 a.

HEIMDALL OCH SOLDISEN.

Ännu på Saxos tid fanns qvar en mythsaga om huru Heimdall, medan han herrskade öfver urlands-folket, förskaffade sig en maka. Mythsagan återfinnes historierad i Historia Dan. s. 335—337. Förvandlad till en riddaredikt i medeltidsstil möter hon oss äfven på tyskt område i dikten om konung Ruther.

Saxo berättar nämligen, att en konung Alf företog en vådlig

friarefärd och därvid åtföljdes af Borgar. Alf är den förnämligare af de två: Borgar står under hans ledning. Redan detta hänvisar på att den mythgestalt, som Saxo historierat till konung Alf, måtte vara Heimdall, Borgars samfader, beherrskare och uppfostrare, enär utom honom Borgar sjelf var den ypperste i sitt land och ej kunde anses lyda under någon annan. Alfs identitet med Heimdall bekräftas af »konung Ruther», och i sin mån äfven af den skildring, hvari Saxo inlåter sig af hans utseende, en skildring, för hvilken en bestämd mythisk förebild legat till grund. Alf, säger Saxo, var af ett skönt yttre, och öfver hans lockar (ehuru han var ung) spred sig en så märkvärdigt hvit glans, att han med sitt silfverlika hår tycktes skina *(cujus etiam insignem candore cæsariem tantus comæ decor asperserat, ut argenteo crine nitere putaretur.)* Mythens Heimdall är en ljusgud och betecknas med den färg, hvarmed det rena silfret i motsats till det blandade betecknas i den fornnordiska litteraturen: han är *hvíti ass* (Gylfag. 27) och *hvítastr ása* (Thrymskvida 5), hans tänder äro guldglänsande och likaså hans häst. Man skulle vänta, att den mö, som Alf, om han är Heimdall, vill ega, tillhör, likasom han sjelf, ljusgudomligheternas antal. Också säger Saxos, att hennes skönhet, kunde förblinda, om man såg henne utan slöja, och hennes namn Alfhild tillhör, likasom Alfsol, Hild, Alfhild Solglans, Svanhild Guldfjäder, den klass af benämningar, under hvilka soldiserna, moder och dotter, ur mythen inträdt i de historierade mythsagorna. Hon vaktas af två ormar. Friare, som förgäfves vågat närma sig henne, få hufvudet afhugget och uppsatt på en påle (så äfven i »Konung Ruther»). Alf besegrar de vaktande ormarne; men på sin moders inrådan flyr Alfhild, ikläder sig mansdrägt och rustning och varder en sköldmö, kämpande i spetsen för andra amasoner. Alf och Borgar efterleta och finna sköldmötruppen bland is och snö. Den besegras och flyr till »Finnia». Alf och Borgar förfölja dem dit. Ny strid uppstår. Borgar slår hjälmen från Alfhilds hufvud. Hon måste erkänna sig besegrad och varder Alfs maka.

Vid bedömandet af den mythiska halten i denna saga böra vi erinra oss, att gossen, som kom med sädeskärfven till Skandien, behöfde solens bistånd, om sädeskornen, som han medförde, skulle gifva skördar åt slägtena. Men sagan antyder tillika, att soldisen hade beslöjat sig och gjort sig, om möjligt, oåtkomlig, samt, när Heimdall banat sig väg till henne, flydde bort till nordliga ishöljda ängder, der guden och hans fosterson måste med vapen i hand återhemta henne, hvarefter ett lyckligt äktenskap mellan honom och soldisen betryggar åt landet, som han styr, god väderlek och riklig äring. Vid första påseendet skulle man kunna tro, att denna gudasaga icke efterlemnat något spår i våra isländska mythfragment. Så är dock ej förhållandet. Hennes grundidé, att solen en gång i urtiden förirrat sig från sydliga ängder till den högsta Norden och der velat qvarstanna, men att hon återbragtes under de gudars välde, som ordnat världen, och genom dem fick på samma sätt som Dag och Natt sin bana bestämdt och på slutgiltigt sätt utstakad, återfinna vi i den af Julius Hoffory skarpsinnigt undersökta Völuspå-strof, som talar om en sådan irrfärd af solen, timad medan hon ännu icke visste, »hvar hon salar egde», samt i den följande strofen, som berättar att de höghelige gudarne därefter i högtidligt rådslag ordnade dessa väsens verksamhet så, att tiden kan indelas och åren räknas efter deras lopp. Det äktenskap, hvari soldisen inträdde, är ej häller förgätet. Skaldskaparmal anför en strof af Skule Thorsteinsson, der Sol kallas *Glenr's* maka. Att han, som skalden kännetecknar med detta epithetnamn, varit ett gudaväsen, ligger i sakens natur. *Glenr* betyder efter all anledning »den skinande», och detta epithet skulle vara illa valdt, om det ej afsåge »den mest skinande af asarne», *hvítastr ása,* Heimdall.

Grunddragen i »Konung Ruther» likna sagan hos Saxo. Äfven der är det en konung, som företager en vådlig friarefärd och har att utkämpa åtskilliga strider, för att vinna en underskön mö, hvars friare ditintills fått med sina på pålar fästa hufvud plikta för djärfheten. Konungen åtföljes af Ber-

ter, densamme som Berchtung-Borgar, men här, likasom städse i den tyska sagan, skildrad som patriarken och rådgifvaren. En jätte Vidolt, Saxos Vitolphus, Hyndluljods *Vidolfr*, åtföljer Ruther och Berter på tåget, och då hos Saxo Vitolphus omtalas under förhållanden, som visa att han åtföljt Borgar på ett krigståg och därefter räddat hans son Halfdans lif, så kan intet tvifvel vara därom, att Saxos saga och »Konung Ruther» härflutit ytterst ur samma mythkälla. Bevisligt är också att själfva namnet Ruther är ett af dem, hvilka i poesien tillhöra kretsen af Heimdalls-epithet. Det nordiska *Hrútr* är nämligen enligt pros. eddan I 588, 589 ett synonym till *Heimdali*, och *Heimdali* är en namnvariant till *Heimdallr* (Isl. I, 231). Enär *Hrútr* betyder vädur, och *Heimdali* på samma gång är ett vädursepithet (se pr. edd. I 589), faller därmed belysning på uppkomsten af de underliga omskrifningar, i enlighet med hvilka »hufvud», »Heimdalls hufvud» och »Heimdalls svärd» varda likbetydande (pros. eddan I 100, 264, II 499.) Vädurens hufvud bär och är ju vädurens svärd. Om åldern af denna djursymbol meddelas upplysning i n:o 82. Det är anledning att antaga, att man föreställt sig Heimdalls hjälm prydd med vädurshorn*. En i pros. eddan I 608 anförd strof talar om Heimdalls hjälm och kallar svärdet för Heimdallshjälmens *fyllr*, ett tvetydigt uttryck, som kan tydas såsom det, hvilket fyller Heimdalls hjälm, det vill säga Heimdalls hufvud, men äfven som det, hvilket har sin plats på hjälmen. Jämför uttrycket *fyllr hilmis stóls* som omskrifning för herrskaremakten.

* Att någon af gudarne burit en hjälm med sådant krön ser man på ett af de vid Gallehuus funna guldhornen. Där förekommer två gånger en skepnad, som bär en med långa utböjda och skarpt spetsade horn försedd hjälm. Bredvid honom är en vädur tecknad, och i handen har han ett staf-likt föremål, som slutar i en cirkelrund sväng och möjligen skall föreställa Heimdallsluren.

28 b.

LOKE VÅLLAR SPLIT MELLAN GUDARNE OCH URTIDSKONSTNÄRERNA (VÄXTLIGHETSSKAPARNE). SOM FÖLJD HÄRAF FIMBULVINTER OCH UTVANDRINGAR.

Den fara Heimdall afvärjt genom att fästa soldisen med kärleksband inträder under Borgars tid. Naturens försämring och människornas gå jämsides. Borgar har att bekämpa våldsmän *(pugiles* och *piratæ)*, och bland dem prototypen för sjöröfvare, den äfven i isländska poesien ihågkomne vilddjursgrymme *Rosi* (Saxo, *Hist.* 23, 354). De milda lagar Heimdall stiftat måste af Borgar skärpas (*Hist.* 24, 25).

Medan det sedliga tillståndet i Midgard försämras, utför Loke i Asgard en listigt uttänkt plan, som ser ut att vara gagnelig för gudarne, men syftar till deras och människoslägtets fördärf. Planen utgår på att stifta fiendskap mellan de i naturen verksamme urtidskonstnärerna inbördes samt mellan dem och gudarne.

Bland dessa konstnärer bilda Ivaldes söner en särskild grupp. Ursprungligen stodo de till gudarne i det allra bästa förhållande, samt smyckade och gagnade dem med alster af sin underbara konst. Odens spjut *Gungnir*, guldlockarne på Sifs hufvud och Fröjs ryktbara skepp Skidbladner, som kan rymma Asgards stridskrafter och har vinden till trogen tjänare, men som ock kan hopvecklas som en duk och bäras i pungen (Gylfag.) hade utgått från dessa konstnärers verkstad:

Ivalda synir	Ivaldes söner
gengu i ardaga	gingo i urtiden
Scidbladni at scapa,	att skapa Skidbladner,
scipa bezt,	bland skepp det bästa,
scirom Frey	åt den skire Fröj,
nytom Njardar bcr.	Njords gagnerike son. (Grimnism.)

En annan grupp af urtidskonstnärer utgöres af Sindre och hans fränder, som bo på Nides slätter i underjordens lycksalig-

hetsrike (Völusp.; se n:o 93, 94). Enligt den berättelse, som Gylfaginning meddelar k. 37, träffar Loke Sindres broder Brokk och ställer sitt hufvud i vad för att Sindre ej kan göra smiden jämngoda med Ivaldesönernas ofvan omtalade gåfvor till asarne. Sindre smider då till Fröj hans gyllene galt, till Oden ringen Draupnir, från hvilken hvar nionde natt åtta jämntunga guldringar drypa, och till Thor hans oförliknelige järnhammare Mjölner. När smidena äro färdiga, narrar Loke gudarne att samlas å tinget för att afgöra om han förverkat sitt hufvud eller icke. Detta kan naturligtvis ej ske, utan att gudarne tillika uttala en dom, som tillbakasätter antingen Sindres eller Ivaldesönernas gåfvor och förklarar den ena gruppens underlägsna den andras. Så händer ock. Sindres smiden få företrädet, och Ivaldesönernas äro således förklarade underhaltiga i jämförelse med dem. Men på samma gång går genom gudarnes utslag Sindre miste om det aftalade priset: Lokes hufvud. Båda parterna varda kränkta i denna dom.

Gylfaginning låter oss icke veta, om Ivaldes söner emottogo domen med nöje eller med vrede, ej häller om den hade några anmärkningsvärda följder eller icke. En alldeles liknande dom omtalas i Rigveda (se n:o 111); domen har här de betänkligaste följder: hätskhet mot de konstnärer, som vunnit, och mot gudarne, som afkunnat domen, bemäktigar sig den underkände urtidssmeden, och naturen drabbas af svåra lidanden. Att den germaniska mythen omtalat liknande följder af domen skall i detta arbete bevisas.

Likasom i namnen *Alveig* och *Almveig*, *Bil-röst* och *Bif-röst*, *Arinbjörn* och *Grjótbjörn* bildar i namnet *Ívaldi* (variant: *Ívaldr*), den senare sammansättningsdelen den varaktiga beståndsdelen, motsvarande det fornengelska Valdere, det tyska Walther, det latiniserade Waltharius*. Den förra sammansättningsdelen kan växla, utan att den afsedda personen

* Det skall på annat ställe visas, att de under namnen Valdere, Walther, Waltharius manufortis och Valthare af Vaskasten i medeltidsdikter omtalade hjältarne alla äro varianter af en och samme till mänsklig hjälte förvandlade mythiska typ, densamma som de nordiska källornas Ivalde (se n:o 123).

blir en annan: *Ívaldi, Allvaldi, Ölvaldi, Auðvaldi* kunna vara benämningar på en och samma person. Af samtlige dessa varianter stå hvarandra *Ívaldi* och *Allvaldi* till själfva begreppet närmast, ty de prefigerade *Í- (Íð-)* och *All-* kunna i språket växla med hvarándra, utan att ringaste märkliga begreppsskiftning därigenom uppstår. Jämför *all-líkr, ílíkr* och *íðglíkr, all-lítill* och *ílítill, all-nóg, ignóg* och *íðgnóg*. Däremot gifva prefixen i *Ölvaldi* och *Auðvaldi* olika betydelser åt sammansättningen; men att icke dess mindre *Ölvaldi* och *Auðvaldi* beteckna samma person som *Allvaldi (Ívaldi)* framgår af källornas omedelbara vittnesbörd. Thjasses fader kallas i Harbardsljod 19 *Allvaldi;* i prosaiska eddan I 214 *Ölvaldi* och *Auðvaldi*. Han har tre söner: Ide, Gang, äfven kallad Urner (Grottesången), samt den nyss nämde Thjasse, hvilka äro de ryktbare urtidskonstnärerna »*Ívalda synir*». Här påpekas detta blott i förbigående. Fullständig utredning och bevisning af detta i mythologiskt afseende vigtiga sakförhållande meddelas i n:o 113, 114, 115.

Där varder också klart hvilka de närmaste följderna äro af det domstolsutslag, som asarne på Lokes inrådan fällde öfver Ivaldesönernas underbara, till gudarne skänkta smiden. De hafva betraktat utslaget som en af gudarnes otacksamhet dem tillfogad dödlig förnärmelse. Loke, pröfningsdomens tillställare, fångas i en af Thjasse utlagd snara på ett sätt, som utförligt skildras i Thjodolfs dikt Haustlaung, samt nödgas vara honom behjälplig med att bortföra Idun från Asgard. Idun, som innehar »asarnes läkemedel mot föråldring» och förvarar äpplena, hvilka symbolisera naturens sig ständigt förnyande och föryngrandę växtkraft, bortföres af Thjasse till en för gudarne oåtkomlig del af världen. Gudarne åldras, och vintern utsträcker sitt välde allt mer utöfver sin i världsordningen föreskrifna gräns. Thjasse, som förut var gudarnes vän, är nu en oförsonlig hämnare. Han, som varit växtlighetsfrämjare och naturens välgörare — ty Sifs gyllene lockar och fruktbarhetsgudens Skidbladner syfta utan tvifvel i natursymbolisk mening härpå — är förvandlad till »jordens mäktigaste fiende»,

dolg ballastan vallar (Haustl. 6) och har iklädt sig fullständig jotun-natur.

Samtidigt med den store vinterns inbrott inträffar ett förfärligt jordskalf, som sträcker sina verkningar äfven till himmelen. För mythen härom redogöres i n:o 81. Läsaren finner af denna redogörelse, att det stora jordskalfvet i urtiden är förorsakadt af Thjasses fränder på modersidan (Grottesångengen) jättinnorna Fenja och Menja, som då kringvredo den ofantliga, på underjordens grundvalar uppförda, i hafsdjupet arbetande världsqvarnen — förebilden till den i kristen tid diktade Grottesångens qvarn —; att världsqvarnen har en *möndull,* vridstång, som sträcker sig till jordens yttersta rand, medelst hvilken stång ej endast qvarnstenen, utan äfven stjärnehimmeln kringvrides; samt att då qvarnen af de vredgade jättinnorna sattes i våldsam fart och råkade i olag, måste äfven stjärnehimmelns ställning rubbas. Urtidens förfärliga vinter och himmels-axelns lutning hafva i mythen varit ställda i förbindelse med hvarandra och med slutet på guldåldern. Qvarnen hade ditintills malt guld, lycka, fred och välvilja emellan människor; därefter maler hon salt och mull.

Vintern måste naturligtvis i främsta rummet drabba det folk, som bebyggt det vidsträckta Svithiod norr om urlandet, och öfver hvilket en annan Heimdallsfrände, den förste af skilfinga- eller ynglingaätten, herrskar. Denne Heimdallsfrände har i mythen spelat en stor roll, för hvilken redogöres i n:o 89, 91, 110, 113—115, 123. Det bevisas där, att han är densamme som Ivalde, hvilken utanför äktenskapet födt med en jättinna Ide, Urner och Thjasse. Han har redan före sina söner blifvit gudarnes fiende, och från Svithiod utgår nu, i samband med fimbulvinterns utbredning, en folkstöt mot söder, som är på en gång skilfingars och urtidskonstnärers verk. Dvärgalistan i Völuspå har bevarat minnet häraf i strofen om konstnärsuttåget från Salens berg *(Salar steinar)* och Svarins i Norden belägna hög (enl. Völuspåstrofen citerad i pros. eddan; jämför Saxo *Hist.* 32, 33 och Helg. Hund. I, 31, II till str. 14.) Angreppet är riktadt mot *aurvanga sjöt,* ler-

slätternas land, och angriparne stanna först vid *Jöruvalla*, Järavallarne, som än i dag under detta namn begränsa det sydliga Skandinaviens kust (se n:o 32). I stamtaflan öfver desse utvandrare,

þeir er sóttu
frá Salar steina (var. *Svarins haugi*)
aurvanga sjöt
til Jöruvalla,

förekomma *Álfr* och *Yngvi*, som bära skilfinganamn, *Fjalarr*, som är Ivaldes bundsförvandt och Odens fiende (se n:o 89), *Finnr*, som är ett af de flere namnen på Ivalde sjelf (se n:o 123), *Frosti*, som symboliserar kölden, *Skirfir*, ett namn som hänvisar till skilfingarne, och *Virfir*, som Saxo (*Hist. Dan.* 178, 179) omtalar som *Huyrvillus* och isländska källor under namnvarianterna *Virvill*, *Vifill* (Fornålders. II, 8; pros. eddan I 548). *Vifill* är i Fornåldersagor en utvandrarehöfding, som, gift med Loges dotter *Eymyrja* (en omskrifning för elden, pros. edd. II 570), begifver sig från den höga Norden och tager i besittning en ö vid svenska kusten. Att med ön menas Öland framgår af Saxo 178, der Huyrvillus kallas *Holandiæ princeps*. Samtidigt bemäktigar sig en svåger till *Virfir* Bornholm, och Gottland koloniseras af Thjelvar, mythens *Thjálfi*, som är Thjasses brorson (se n:o 113, 114, 115). *Virfir* har bundsförvandter i söner af *Finnr* (*Fyn*, Saxo Hist. 178). Äfven sagan om longobardernas utvandring knyter sig till mythen om Thjasse och hans fränder (se n:o 112, 113—115).

Af allt detta framgår, att en rad af utvandrings- och nybyggaresagor har sitt ursprung i mythen om den af Thjasse förorsakade fimbulvintern och det därmed i sammanhang stående, af skilfingar och Thjassefränder utförda angreppet på urlandet i Sydskandinavien, det af Järavallar begränsade lerslättlandet, der den andre Heimdallssonen Sköld-Borgar herrskar. Det är minnet af denna folkstöt från norr mot söder, som ligger till grund för samtliga den germaniska medeltidens vandringssagor. Gothernas utvandringssaga, sådan Jordanes

hörde henne, låter dem utvandra från Skandinavien under ledning af Berig. *(Ex hac igitur Scandza insula quasi officina gentium aut certe velut vagina nationum cum rege suo Berig Gothi quondam memorantur egressi,* De Goth. orig. c. 4. *Meminisse debes, me de Scandzæ insulæ gremio Gothos dixisse egressos cum Berich suo rege* c. 17.) Namnet Berig, äfven skrifvet Berich och Berigo, är detsamma som det tyska Berker, Berchtung och betecknar samma person som den nordiske *Borgarr*. Till Berig anknyter sig amalernas slägt; till Borgar minnet af Hamal (Amala), som är Borgars sons fosterbroder (jämför n:o 28 med Helge Hund. II). Gothernas utvandring är således i mythsagan en följd af de öden Borgar och hans folk rönt i sitt urland. Och enär svearne utgjorde den nordligaste germanstammen, är det de, som vid fimbulvinterns inbrott först måste öfvergifva sina bygder och inkräkta sydligare ängder. Detta framgår ock af de bevarade sagofragmenten, och man har häruti, men ej i verkliga sakförhållanden förklaring på uppgifter, som föreligga om att svearne nödgade sydligare boende skandinaviska stammar till utvandring. Jordanes (c. 3) vill veta, att herulerna blifvit af suethiderna utdrifne från sina stamsäten i Scandza, och att danerna äro af suethidisk börd, med andra ord: på grund af utvandring från Sverige befolkat Danmark, sedan en äldre germanbefolkning i Danmark trängts söder ut. Och i själfva de nordiska sagorna förlägges, såsom vi redan sett, tyngdpunkten allt längre mot söder. Heimdall under namnet Scef-Skelfir kommer till urfolket i Skåne. Borgar, hans son, varder höfding därstädes, men grundlägger under namnet Sköld sköldungarnes konungaätt i Danmark. Till Scef och Sköld fogar sig i sin ordning Wessex' konungaätt af saksiskt ursprung, liksom gothernas till den från Scandza utvandrade med Sköld identiske Borgar. Och slutligen har ännu på Saxos tid funnits mythiska sägner eller sånger, som förmält, att hela det nuvarande Tyskland kom under de med Borgar utvandrade germanernas välde, att med andra ord den från Norden utgångna folkstöten medförde ger-

maniska folkstammars hegomoni öfver andra stammar, som före dem befolkat Tyskland. Saxo säger om Sköld-Borgar, att *omnem alemannorum gentem tributaria ditione perdomuit:* »han gjorde alamannernas hela folk skattskyldigt.» Benämningen alamanner hafva vi här icke att taga i ethnografisk, utan geografisk mening: i betydelsen af det folk, som före germanernas invandring skulle varit det herrskande i Tyskland.

Vi finna häraf, att vandringssägner, ihågkomna af germaner under Italiens himmel och under Islands, på den britiska ön och på det tyska fastlandet, visa, oaktadt sin vidsträckta förgrening och tidsafstånden dem emellan, till en enda rot: till mythen om urtidskonstnärernas brytning med gudarne, Iduns bortförande och den deraf förorsakade fimbulvintern.

Mythen låter gudarne själfve gripas af förskräckelse för världens öde, och Mimer gör anstalter för att till en emotsedd världsförnyelse rädda det bästa och mest ofördärfvade, som ännu finnes på jorden. Det är vid fimbulvinterns början som Mimer i sin underjordiska odödlighetslund öppnar en för allt fysiskt och andligt ondt otillgänglig fristad åt de båda människobarnen Lif och Leifthraser (Vafthr. 45), som skola varda förnyelsens människoslägtes stamföräldrar (se n:o 52, 53).

Det i Borgars tid började kriget om besittningen af urlandet fortgår under hans son Halfdan, som till en tid återeröfrar det, inträngер i Svithiod och tillbakakastar Thjassefränderna (se n:o 32, n:o 33).

29.

BEVIS, ATT HALFDAN ÄR IDENTISK MED HELGE HUNDINGSBANE.

Grunddragen af Halfdans saga återfinnas historierade och mer eller mindre blandade med främmande element i Saxos berättelser om konungarne Gram, Halfdan Berggram och Halfdan Borgarsson (se n:o 23). Bidrag till sagan lämnas af Hyndluljod (str. 14, 15, 16) och Skaldskaparmal (pr. edd. I 516 ff.) i hvad de meddela om Halfdan sköldung och Halfdan gamle. Hjältens ungdomsäfventyr hafva i fri omarbet-

ning lämnat stoffet till de båda sångerna om Helge Hundingsbane, med hvilka Saxos berättelse om Helgo Hundingicida (Hist. 80—110) och Völsungasagans om Helge Sigmundsson äro att jämföra. Äfven Grottesången (str. 22) identifierar Helge Hundingsbane med Halfdan.

För historien om de för handen varande hjältedikternas uppkomst ur och förhållande till sina mythkällor och till hvarandra inbördes är det af vigt att få på säker grundval fastställd den ursprungliga identiteten af herosmythen om Halfdan och hjeltedikterna om Helge Hundingsbane. Följande paralleler äro tillräckliga för beviset, att denne Helge är en senare tids aftryck af mythens Halfdan:

Halfdan-Gram, stadd på ett krigståg, möter Groa, som är till häst och åtföljes af andra ryttarinnor. (Saxo 26, 27.)	Helge Hundingsbane, stadd på ett krigståg, möter Sigrun, som är till häst och åtföljes af andra ryttarinnor. (Helge Hund. I 16, Völsungasaga k. 9.)
Mötet eger rum i en skog. (Saxo 26.)	Mötet eger rum i en skog. (Völs. s. 9.)
Halfdan-Gram är vid tillfället fullständigt inhöljd i vilddjursskinn, så att äfven hans ansigte är doldt. (Saxo 26.)	Helge är vid tillfället förklädd. Han talar *frá úlfidi*, »ur ulfgömsla» (Helge Hund. 1, 16), hvilket uttryck får sin förklaring ur Saxo, der Halfdan uppträder höljd i vilddjursskinn.
Samtal öppnas mellan Halfdan-Gram och Groa. Halfdan utgifver sig för att vara en person, som är hans vapenbroder. (Saxo 27.)	Samtal öppnas mellan Helge och Sigrun. Helge utgifver sig för att vara en person, som är hans fosterbroder. (Helge Hund. II, 6.)

Groa frågar Halfdan-Gram:
Quis, rogo, vestrum
dirigit agmen,
quo duce signa
bellica fertis?
(Saxo 27.)

Halfdan-Gram inbjuder Groa att följa honom. Inbjudningen blir till en början tillbakavisad. (Saxo 27.)

Groas fader hade redan skänkt hennes hand åt en annan. (Saxo 26.)

Halfdan-Gram förklarar, att denne rival icke bör ingifva dem fruktan. (Saxo 28.)

Halfdan-Gram bekrigar Groas fader, samt sin rival och dennes fränder. (Saxo 32.)

Halfdan-Gram dödar Groas fader och trolofvade och många hjältar, som hörde till dennes frändekrets eller voro honom underordnade. (Saxo 32.)

Halfdan-Gram gifter sig med Groa. (Saxo 33.)

Halfdan-Gram besegrar en konung Ring. (Saxo 32.)

Borgars son har slagit och dödat konung Hunding. (Saxo 362, jämfördt med Saxo 337.)

Sigrun frågar Helge:
Hverir lata fljota
fley við backa,
hvar hermegir
heima eigus?
(Helge Hund. II 5.)

Helge inbjuder Sigrun att följa honom. Inbjudningen blir till en början tillrättavisad. (Helge Hund. I, 16, 17.)

Sigruns fader hade redan bortlofvat henne åt en annan. (Helge Hund. I, 18.)

Helge förklarar, att denne rival icke bör ingifva dem fruktan. (Helge Hund. I, 20.)

Helge bekrigar Sigruns fader, samt sin rival och dennes fränder. (Helge Hund. I, II.)

Helge dödar Sigruns fader och friare och många hjältar, som voro rivalens bröder eller bundsförvandter. (Helge Hund. II.)

Helge gifter sig med Sigrun. (Helge Hund. I, 56.)

Helge besegrar Rings söner. (Helge Hund. I, 52.)

Helge har slagit konung Hunding och däraf fått namnet Hundingsbane. (H. H. I, 10.)

Halfdan-Gram har nedlagt Svarin och många hans bröder.. Svarin var underkonung under Groas fader. (Saxo 32.)	Helges rival och dennes många bröder bo omkring Svarins hög. De äro Sigruns faders bundsförvandter eller underordnade.
Halfdan-Gram dödas af Svipdag, som är väpnad med ett Asgardsvapen. (Saxo 34, jämfördt med andra källor, hvarom se n:o 33, 98, 101, 103.)	Helge dödas af Dag, som är väpnad med ett Asgardsvapen. (Helge Hund. II.)
Halfdan Berggrams fader dödades af sin broder Frode, som tog hans rike. (Saxo 320.)	Helges fader dödades af sin broder Frode, som tog hans rike. (Rolf Krakes saga.)
Halfdan Berggram och hans broder beskyddades i sin barndom af Regno. (Saxo 320.)	Helge och hans broder beskyddades i sin barndom af Regin. (Rolf Krakes saga.)
Halfdan Berggram och hans broder innebrännde Frode. (Saxo 323.)	Helge och hans broder innebrännde Frode. (Rolf Krakes saga.)
Halfdan Berggram öfverlämnade i ungdomen riket åt sin broder och begaf sig ut på härnadståg. (Saxo 320 ff.)	Helge Hundingsbane öfverlämnade i ungdomen riket åt sin broder och begaf sig ut på härnadståg. (Saxo 80.)
Under Halfdans frånvaro angripes Danmark af en fiende, som besegrar hans broder i tre slag och fäller honom i ett fjerde. (Saxo 325.)	Under Helge Hundingbanes frånvaro angripes Danmark af en fiende, som besegrar hans broder i tre slag och dödar honom i det sista. (Saxo 82.)
Halfdan, ättlingen af Scef och Scyld, varder fader till Rolf. (Beowulfdikten.)	Helge Hundingbane vardt fader till Rolf. (Saxo 83, jämför Rolf Krakes saga.)

Halfdan födde en son med sin egen syster Yrsa. (Grottesången 22: *mon Yrsu sonr viþ Halfdana hefna Froþa; sa mun hennar heitinn verþa bvrr oc bróþir.)*

Helge Hundingsbane födde en son med sin egen syster Ursa. (Saxo 82.) Sonen var Rolf. (Jämför Rolf Krakes saga.)

Ett genomögnande af dessa paralleler är nog för att häfva hvarje tvifvel om att hjälten i sångerna om Helge Hundingsbane ursprungligen är samma mythpersonlighet, som besjungits i den sång eller de sånger, ur hvilka Saxo hemtat stoff till sina berättelser om konungarne Gram Sköldsson, Halfdan Berggram och Halfdan Borgarsson. Det är den urgamla mythen om Halfdan, Sköld-Borgars son, hvilken myth, sedan kristendomen spridt sig öfver Skandinavien, klyfver sig i två grenar, af hvilka den ena fortfar att vara sagan om denne patriark, medan den andra begagnar stoff ur hans ungdomshistoria, för att deraf göra en särskild saga: Helge Hundingsbanes. På Saxos tid och långt dessförinnan hade redan denna tudelning egt rum. Huru denna yngre bildning, Helge Hundingsbanes saga, sedermera dels eröfrades af den allt annekterande Sigurdssagan och sammanknöts på yttre och rent genealogiskt sätt med henne, dels tillegnade sig själf (såsom hos Saxo) den gamla danska lokalsagan om Halfdan sköldungens illigitime och utanför hans slägttafla stående son Rolf; dels blandade sig med en förut för henne främmande saga om en ond Frode och hans styfsöner — allt detta kommer jag att utförligt behandla i en annan del af detta arbete och i en särskild afhandling om hjältesagornas öden. För närvarande är det min uppgift att påpeka de resultat, som den sålunda bevisade identiteten af Halfdan och Helge Hundingsbane medföra för kännedomen af mythen om germanernas urtid.

30.

HALFDANS FÖDELSE OCH FREDSÅLDERNS SLUT. ÄTTENAMNEN YLFING, HILDING, BUDLUNG.

Begynnelsestroferna i första sången om Helge Hundingsbane afsticka i ton och hållning och bred behandling från sångens fortsättning och visa sig hafva tillhört ett äkta gammalt mythpoem om Halfdan samt utan särdeles omarbetning blifvit af kompilatorn och omdiktaren införlifvade med hans opus. Det skildrar Halfdans (»Helge Hundingsbanes») födelse; de verkliga mythiska namnen på båda hans föräldrar, Borgar och Drott, hafva fått stå qvar vid sidan af de namn, som omdiktaren begagnar för dem, Sigmund och Borghild.

Ár var alda,	Det var slägtenas urtid,
þat er arar gullo,	örnar skriade,
hnigo heilog votn	hälga vatten föllo
af himinfiollum;	från himmelsfjällen,
þa hafþi Helga	då vardt hugstore
inn hvgom stora	Helge boren
Borghildr borit	af Borghild
i Bralvndi.	i Brålund.
Nott varþ i bý,	Natt var i gården,
nornir qvomo,	nornor kommo,
þer er aublingi	de som ädlingens
aldr vm scópo;	öden lade;
þann baþo fylci	de bjödo honom
frvgstan verþa	bäst bland budlungar,
oc bvþlvnga	fräjdad mäst
beztan ticcia.	bland furstar vara.
Snero þer af afli	Med makt de tvinnade
aurlaugþátto,	ödets trådar,
þa er Borgarr bract	då Borgar bröt bygd

i Brálundi;
þer vm greiddo
gvllin simo
oc vnd manasal
miþian festo.

i Brålund;
af guld de väfvens
varp redde
och fäste den midt under
månens sal.

Þer austr oc vestr
enda fálo,
þar átti lofsvngr
land a milli;
brá nipt Nera
a nordrvega
einni festi,
ey baþ hon halda.

I öster och väster
de ändarne gömde:
höfdingen mellan dem
herrska mände;
Neres fränka*
norr ut sände
en tråd och bad den
evigt hålla.

Eitt var at angri
Ylfinga niþ
oc þeirre meyio
er mvnvþ fóddi;
hrafn qvaþ at hrafni
— sat a hám meiþi
andvanr áto —:
»Ec veit noccoþ.

Ett var till ängslan
för ylfingefränden [Borgar],
för henne äfven,
älsklingens moder:
hungrande kraxade
korp till korp
i höga trädet:
»hör hvad jag vet!

Stendr i brynio
borr Sigmundar
dógrs eins gamall,
nv er dagr kominn;
hversir augo
sem hildingar,
sa er varga vinr,
viþ scolom teitir.

Ståndar i brynja
Sigmunds-sonen,
en dag gammal,
nu är tiden inne;
hildingars hvassa
ögon har han:
vargars vän blir han,
vi skola trifvas.»

Drótt þotti sa
dauglingr vera,

Drott, sägs det, såg
i honom en dagling,

* Urd, den förnämsta ödesdisen. Se afhandl. »Mythen om underjorden».

quado, meþ gvmnom	en gudaättling
goð-ár kominn;	bland mänskor kommen;
sialfr gecc visi	till ädlingen unge
or vig þrimo	ur thordöns-striden
vngom fǫra	gick höfdingen själf
ítrlauc grami.	med en herrlig blomma.

Halfdans (»Helge Hundingsbanes») födelse inträffar, enligt hvad dessa strofer gifva vid handen, på gränsen mellan två tidsskeden. Hans ankomst bebådar den fredliga tidsålderns slut och begynnelsen af den stridsålder, som allt sedan dess råder i verlden. Denna hans betydelse är i dikten framhållen med skarp klarhet. Korpen, för hvilken slagfälten snart skola vara som dukade bord, är ännu hungerlidande, *andvanr átu;* men från det höga träd, hvari han sitter, har han, dagen efter barnets födelse, förmodligen genom vindögat, sett den nykomne, upptäckt att han har »hildingarnes hvassa ögon», samt med framsynt blick skådat honom redan iklädd brynjan. Han meddelar sin upptäckt till en annan korp i samma träd och förutsäger, att deras och ulfvarnes tid snart är inne: »vi skola trifvas».

Barnets föräldrar hafva hört och förstått hvad korpen säger. Bland de runor, som Heimdall, Borgars fader, lärt honom och som dennes son äfven får inhemta, är kännedomen om fågelspråken *(Konr ungr klǫk nam fugla*, Rigsth. 43, 44). Korpens uppträdande i sången om Helge Hundingsbane är att sammanställa med hans fränka kråkans i Rigsthula: den ene förutsäger, att den nyföddes lefnadsväg skall gå öfver slagfält; den andra eggar honom, sedan han vuxit upp, att öfvergifva sina fredliga lekar. Vigtig för en rätt uppfattning af sången och kännetecknande för de anförda strofernas ursprungliga förhållande till mythen om urtiden är den omständighet, att Halfdans (»Helge Hundingsbanes») föräldrar icke glädja sig åt korpens förutsägelse: hon tvärtom uppfyller dem med ångest. Föregående tolkare hafva förvånat sig häröfver, enär det synts dem, att förutsägelsen om gossens blifvande

blodbestänkta hjeltebana skulle i enlighet med den ande, som i allmänhet genomgår den fornnordiska litteraturen, väcka föräldrarnes fröjd och stolthet. Men saken har sin förklaring i mythsammanhanget, som låter Borgars lefnad utgöra öfvergångstiden till stridsåldern från en lycklig och fridfull guldålder. Med all sin stridslust och beundran för krigiska bragder hafva germanerna dock varit människor och delat med alla andra folk den mening, att frid och sämja är något bättre och mer önskvärdt än ofrid och blodsutgjutelse. De hafva, likasom sina ariska fränder, drömt om en urtids *Saturnia regna* och emotsett en världsförnyelse, som skall återställa fridens välde. Borgar har i mythen varit bygdbrytaren, lagstiftaren och domaren: en de fredliga idrotternas hjälte, som ej önskat använda vapen mot andra än mot vilddjur och våldsmän. Men med de nödvändiga egenskaperna mod och styrka, som kräfdes för att ingifva aktning och intresse, hade mythen utrustat äfven honom och gifvit honom rikliga tillfällen att ådagalägga dem i striden för odlingens utbredning och lagens hälgd. Borgar har varit en den nordiska mythens Herkules, som bekämpat urtidens gigantiska vilddjur och dess ogärningsmän. Saxo har (Hist. 23) bevarat sägnen om huru han en gång kämpade bröst mot bröst med en jättebjörn, samt besegrade och förde honom bunden till de sina.

Som bekant hafva hos den kristna tidens skalder slägtbeteckningarna ylfingar, hildingar, budlungar o. s. v. förlorat sina bestämda råmärken och beteckna icke längre skillda ättegrenar, utan kungliga och furstliga krigare i allmänhet. Detta i analogi med den kristet-isländska poetiken, som medgifver, att man kan taga hvilket sjökonunga- eller jätte- eller »dvärg»-namn som hälst för att därmed beteckna en viss bestämd sjökonung, jätte eller »dvärg» — en poetik, som tolkare än i dag tro vara tillämplig äfven på de hedniska dikterna, ehuru den för de fornnordiske skalderna skulle varit lika omöjlig som för de grekiske en poetik, som medgifvit att kalla Odysseus för peleid eller Akilleus för laertiatid eller Prometheus för Hefästos eller Hefästos för Dädalos. Dikterna

om Helge Hundingsbane äro kompilerade i kristen tid efter gamla sånger om Borgars son Halfdan, och man finner också, att patronyma beteckningar, ylfing, hilding, budlung, lofdung, äro ymnigt strödda öfver »Helge Hundingsbane». Hvad emellertid de ofvan anförda stroferna vidkommer låter sig dock visa, att benämningarna ylfing, hilding, budlung här verkligen haft gammal häfd och mythisk grund. Den tyska dikten »Wolfdieterich und Saben» kallar Berchtung (Borgar) för potelung, d. v. s. budlung; dikten »Wolfdieterich» gör Berchtung till hildingarnes anherre och tillägger: »från samma slägt hafva ylfingarne kommit till oss»:

»*von dem selbe geslehte sint vns die wilfinge kumen*». (v. 223.)

Saxo omtalar hildingen Hildeger som Halfdans halfbroder, och den tradition, som legat till grund för Asmund Kämpebanas saga, har gjort det likaledes (jämför n:o 43). Samstämmigheten i denna punkt mellan tyska, danska och isländska uppgifter hänvisar till en bakom dem alla liggande gemensam källa, och den utgör också en ytterligare bekräftelse derpå, att den tyske Berchtung intagit i den mythiska genealogien alldeles samma plats som den nordiske Borgar.

Att Thor är Halfdans samfader, likasom Heimdall är Borgars, är redan ofvanför (n:o 25) påpekadt. På gudomligt samfaderskap hänvisa diktens ord: »Det förtäljes, att Drott i honom (den nyfödde) såg en dagling (son af en ljusgud), en bland mänskor kommen gudaättling». Hvilken den gudomlige samfadern är antydes därmed, att en storm har utbrutit den natt, då Drotts son föddes: det står då en åskdånets kamp, *vig þrimo*, örnar skria, och helga vatten nedstörta från himmelsfjällen (åskmolnen). Åskans gud är närvarande och öfverskyggar huset, där barnet föddes.

31.

HALFDANS SKAPLYNNE. VAPENMYTHEN.

Mythen och hjältedikten sakna icke hjälteideal, som på samma gång äro ideal af hjärtegodhet, rättfärdighet och finkänsligaste ädelhet, sådana som asaguden Balder, hans hjälte-

kopia Helge Hjörvardsson, Beowulf och i viss mån äfven Sigurd Fafnersbane. Halfdan har icke tillhört denna grupp. Hans ställning i mythen är att vara personlig representant för den med honom komna strids-åldern, för en tid, då jordens innevånare hemsökas genom den store vintern med svåra pröfningar, då sedlig försämring inträdt vid sidan af störningar i naturen, och då man redan kan tillämpa orden: *hart er í heimi.* Halfdan gör sig skyldig till kvinnorof — den gamla seden att med våld eller list taga mö från fader har sitt föredöme i hans mythsaga. Det följer dock af sig själf, att mythen på samma gång prydt honom med egenskaper, som gjorde honom till en värdig germanpatriark och sympathisk för åhörarne af sångerna om honom. Till dessa egenskaper äro, förutom den nödvändiga styrkan och tapperheten, att räkna den ofvan omtalade runolärdom, hvari han till och med öfverträffar sin fader (Rigsth.), stora skaldegåfvor (Saxo Hist. 325), en frikostighet, som älskar att strö guld omkring sig (Helge Hd. I 9) samt en kvinnodårande utomordentlig kroppslig skönhet, som framhålles af Saxo *(Hist.* 30) och äfven framgår däraf, att germanmythen låtit honom, likasom den grekiska mythen Achilles, en gång bära kvinnodrägt och i den drägten likna en valkyria (Helge Hd. II). Sannolikt har mythen skildrat honom därjämte som mönstret af en trogen fosterbroder i hans förhållande till den tyste Hamal, som i yttre afseende var honom så lik, att den ene kunde förväxlas med den andre (jämför Helge Hd. II, 1 och 6). Säkert är i hvarje fall, att mythen låtit fosterbrödraskapet mellan Halfdan och Hamal lägga grund till den osvikliga trofasthet, hvarmed Hamals ättlingar, amalerna, omfatta Halfdans älsklingsson Hadding och stödja hans sak äfven under de svåraste förhållanden (se n:o 42, 43). Och det kvinnorof Halfdan begår har sin naturmythiska grund och i den sitt berättigande. Den maka han med våld tager sig är växtlighetsdisen Groa, och han gör det, sedan hennes man, Örvandel, ingått förbund med frostmakterna (se n:o 33, 38, 108, 109).

Det föreligger antydningar därom, att våra förfäder trott

svärdet vara en yngre uppfinning än de andra af dem begagnade vapenslagen, samt att det från början var belagdt med förbannelse. Den förste och förnämste af alla svärdsmeder var enligt mythen Thjasse *, som därför kallas *faðir mörna*, svärdens fader (Haustlaung, pr. edd. 306). Det yppersta svärd han smider är afsedt att bereda gudarnes undergång (se n:o 33, 98, 101, 103); det kommer efter åtskilliga öden i Fröjs ego, men är Asgard till intet gagn, utan öfverlåtes åt jättemön Gerds föräldrar och skall i Ragnarök varda Fröjs bane.

Halfdan hade två svärd, som hans morfader, åt hvilken de smiddes, hade nedgräft i jorden och hvilkas förvaringsställe hans moder länge hållit doldt för honom; när han första gången begagnar ett af dem, fäller han i tvekamp sin på skilfingarnes sida kämpande högsinnade halfbroder Hildeger, utan att veta hvem denne är (jämför Saxo *Hist.* 351, 355, 356 med Asmund Kämpebanas saga). Svärd, vid hvilka förbannelser äro fästa, omtalas flerestädes i sagorna.

Halfdans egentliga vapen, det som han svänger med lycka i gagneliga bragder, är klubban (Saxo *Hist.* 26, 31, 323, 353). Att germanpatriarkens lyckovapen är klubban, icke svärdet; att detta senare i hans hand medför frändedråp, samt att han själf slutligen faller för det af Thjasse smidda svärdet och det i kamp med en son (styfsonen Svipdag, se nedanför), anser jag beaktansvärdt ur synpunkten af de föreställningar, som man under vissa af den germaniska hedendomens århundraden hyste om de olika vapenarternas ålder och hälgd. Att emellertid äfven svärdet slutligen ansågs hälgadt framgår deraf, att det upptages till begagnande af asagudar. I Ragnarök skall Vidar med en *hjörr* hämnas sin fader och genomstinga Fafners hjärta (Völuspa); *hjörr* kan visserligen äfven betyda ett kastvapen, men det är dock sannolikt, att det i Vidars hand afser svärdet. De älsta och heligaste vapnen voro spjutet, hammaren, klubban och yxan. Spjutet, som ännu i Tacitus' dagar och långt senare var hufvudvapnet både för

* Bevisen för Thjasses ursprungliga identitet med Völund meddelas i n:o 113—115.

fotfolk och ryttare i de germaniska fylkingarna, föres af asafadern själf, hvars Gungner smiddes åt honom af Ivaldes söner, innan ännu den fördärfliga brytningen mellan gudarne och dem inträdt.

Hammaren är Thors högheliga vapen. Innan Sindre smidde honom en af järn (Gylfaginning), svängde han en hammare af sten. Detta säger själfva namnet *hamarr*, klippa, sten. Klubban är, som vi sett, germanpatriarkens och föres vid sidan af Thors hammare i striden mot frostmakterna. Stridsyxan har varit Njords. Detta framgår af en jämförelse mellan omskrifningar, förekommande i pros. Edd. s. 346 och Isländ. sag. 9. Den mythologiska kärnan i den ena omskrifningen är: *Njörðr klauf Herjans hurðir*, »Njord klöf Odens portar» (då vanerna intogo Asgard); i den andra kallas stridsyxan *Gauts meginhurðar galli*, »Odens store ports skada». Bågen är ett vapen, som nyttjas af Asgardsgudarne *Höðr* och *Ullr;* men för ett skott från bågen stupar Balder, och mythens ypperste pilslungare är, såsom vi skola se, ej en asagud, utan en broder till Thjasse. (Vidare bidrag till vapenmythen lämnas i n:o 39.)

32.

DEN NATURMYTHISKA BETYDELSEN AF HALFDANS STRIDER. KRIGET MED HJÄLTARNE FRÅN SVARINS HÖG. HALFDANS GIFTERMÅL MED VÄXTLIGHETSDISER.

Med afseende på den naturmythiska betydelsen af de strider, som vänta Halfdan och upptaga hela hans lefnadslopp, hafva vi att erinra oss, att han af sin fader Borgar ärfver uppgiften att häjda det anlopp, som jättevärldens vintermakter, Thjasses fränder och i samband härmed skilfingarnes (ynglingarnes) nordligt boende folkstammar göra mot södern. Vandringssagorna hafva, såsom vi sett, gifvit vid handen, att Borgar med de sina måste lämna urlandet och rygga söder ut till Danmark, Saksland och de ängder å andra sidan Öster-

sjön, som gotherna besätta. Till en tid innehafves urlandet af de erõfrare, som enligt Völuspa »från Svarins hög angrepo och togo *(sótti)* lerslätternas land intill Järavallar». Men Halfdan tränger dem tillbaka. Att de ur Völuspa anförda orden verkligen hafva afseende på samma mythgestalter, med hvilka Halfdan sedan kämpar, bevisas deraf, att Svarin och Svarins hög aldrig i våra källor omtalas utan i förbindelse med Halfdans saga. Hos Saxo är det Halfdan-Gram, som nedlägger Svarin och hans många bröder; i sagan om »Helge Hundingsbane» är det återigen Halfdan under namnet Helge, som angriper slägter boende kring Svarins hög och besegrar dem. Härtill kommer vidare, att kompilatorn af förste sången om Helge Hundingsbane lånat från det sago-original, som ligger till grund för sången, namn, hvilka hänvisa till Völuspastrofen om angreppet på det sydskandinaviska slättlandet. I namnförteckningen eller stamtaflan öfver angriparne förekomma, såsom redan påpekats, skilfinganamnen Alf och Yngve. Så äfven i Helgesångens förteckning på dem, med hvilka striden står i näjderna af Svarins hög. I Völuspaförteckningen omtalas Moinn bland angriparne (i varianten uti pros. eddan); i Helgesången str. 46 säges, att Helge-Halfdan kämpat *á Móinsheimom* med samme tappre fiender, som han sedermera nedlägger i slaget kring Svarins hög. I Völuspaförteckningen nämnes bland angriparne en *Haugspori* »den från högen spåjande»; i Helgesången en *Sporvitnir*, som från Svarins hög bespäjar den anryckande Helge-Halfdans stridskrafter. Jag har redan ofvanför (n:o 28 b) påpekat flere andra i samma Völuspa-förteckning förekommande namn, hvilkas sammanhang med mythen om urtidskonstnärernas, frostmakternas och skilfingarnes angrepp på urlandet, Halfdans arfland, låter sig uppvisa.

Den naturmythiska betydelsen af Halfdans strider och äfventyr framgår äfven af namnen på de kvinnor, hvilkas make han enligt sagan varder. Groa, som han röfvar och någon tid behåller, är, såsom själfva namnet säger, en växtlighetsdis. Signe-Alveig, som han sedermera äktar, är det likaledes. Hennes namn betyder: den äringsgifvande, den närande dryc-

ken. Hon är enligt Saxo dotter af *Sumblus*, en latinisering af *Sumbl*, som betyder gille, öl, mjöd och är ett synonym till *Ölvaldi*, *Ölmóðr*, benämningar, som burits af Ivaldesönernas fader (se n:o 123).

Ivalde har enligt en från andra håll bekräftad uppgift i Forspjallsljord (se n:o 123) varit fader till två barnkullar. Den ena barnkullens moder är en jättinna (se n:o 113, 114, 115); med henne har han tre söner, nämligen de tre ryktbare urtidskonstnärerna Ide, Gang-Urnir och Thjasse. Den andra kullens moder är en ljusgudinna (se n:o 123); med henne har han döttrar, som äro växtlighetsdiser, bland dem Idun och Signe-Alveig. Att Idun är Ivaldes dotter framgår af Forspjallsljord 6: *álfa ættar Iðunni hèto Ívallds ellri yngsta barna.*

Hvad vidkommer de benämningar, som deras fader bär, *Sumbl*, *Ölvaldi*, *Ölmóðr*, så är i germaniska mythologien ur natursymbolisk synpunkt »öl» och »mjöd» alldeles detsamma som soma och soma-madhu i Rigveda och haoma i Avesta, nämligen de kraftutvecklande äringsgifvande safterna i naturen. Mimers underjordiska brunn, ur hvilken världsträdet suger näring, är en mjödkälla. Idun kallas i dikten Haustlaung *Ölgefn;* Groa kallas i samma dikt *Ölgefion*. Båda benämningarna hänvisa till diser, som iskänka växtlighets- och föryngringsdrycken åt naturen och gudavärlden. Här har man således en familj, hvars medlemmars namn och epithet kännetecknа dem som krafter, verksamma i naturen och i skördegudens tjenst. Namnen och epitheten hänvisa äfven på familjebandet, som sammanknyter dem: vi hafva namngruppen *Iðvaldi, Iði, Iðunn* och namngruppen *Ölvaldi (Ölmóðr), Ölgefn* och *Ölgefion*, båda betecknande medlemmar af samma slägt. Längre fram (se n:o 113, 114, 115) framlägges bevis för att Groas förste make Örvandel den käcke är den ene af Thjasses bröder, och att således äfven Groa stått i närmaste förbindelse med denna slägt.

Det är, som vi veta, den af Loke vållade fiendskapen mellan Asgardsgudarne och de till Ivaldekretsen hörande

lägre och tjänande, men mäktiga naturväsendena, som förorsakar den förfärlige vintern med dess följder för människoslägtet och särskildt för germanstammarne. Dessa förut blida växtlighetsmakter hafva uppsagt gudarna sin tjenst och gjort sig till frostjättarnes bundsförvandter. Det krig, som Halfdan förer, är ur denna synpunkt att beakta. Midgards främste hjälte, den egentlige germanpatriarken, söker åt germanfolket återeröfra de ängder vintern fråntagit dem. För att mäkta detta är han son af Thor, frostmakternas gudomlige fiende, och utför på Midgards yta ett verk, som motsvarar det hvilket Thor har att utföra i luftrymderna och i Jotunheimarne. Och likasom Heimdall förut tryggade åt urlandet gynnsamma naturförhållanden genom att med kärleksband fästa soldisen vid sig, söker nu hans sonson Halfdan att vinna åt germanlandet samma förmån genom att beröfva en fiendtlig Ivaldeson, Örvandel, den honom trolofvade Groa, groddgifvarinnan, och därefter äfven Alveig, näringssaftgifvarinnan. Ett natursymboliskt drag torde äfven ligga i den uppgift Saxo meddelar, att Svithiodskonungen Sigtrygg, Groas fader, ej kunde besegras, innan Halfdan fäst en guldkula vid sin klubba (*Hist.* 31). Ändamålet med Halfdans strider, uppgiften, som nornorna i främsta rummet ställt för hans lefnad, att återeröfra från frostmakterna germanlandets nordligaste ängder och betrygga dem för alltid åt odlingen, likasom äfven vanskligheten i denna uppgift är, synes mig, antydd i den af de ofvan anförda stroferna, som förtäljer, att nornorna knöto hans väldes väf i öster och väster och att han från början och obestridt utsträckte sin herrskarespira i dessa väderstreck, medan det däremot med afseende på det nordliga väderstrecket säges att Neres fränka, den förnämsta af nornorna (se n:o 57—64, 85), kastade en enda tråd åt detta håll, och *bad*, att den måtte för alltid hålla:

Þer austr oc vestr
enda fálo,
þar átti lofsungr
land a milli;

brá nipt Nera
a nordrvega
einni festi,
ey baþ hon halda.

Nornans bön går också i uppfyllelse. Att mythen låtit Halfdan segerrikt framtränga mot Norden ända till själfva utgångspunkten för den af fimbulvintern förorsakade folkstöten mot söder, nämligen till Svarins hög, bevisas af uppgifterna, att han nedlägger Svarin och dennes bröder, samt vinner i näjderna af Svarins hög den till en tid afgörande segern öfver sina motståndare. Hans framträngande norr ut har i naturmythiskt afseende varit liktydigt med återställandet af årstidernas rätta ordning samt urlandets och det där ofvan belägna Svithiods beboelighet. Så långt som hjälten, hvilken tillegnat sig »groddgifvarinnan» och »näringssaft-gifvarinnan», lyckas med sin fader Thors bistånd föra sina vapen in i de af frosten ödelagda germanlanden, så långt utsträcka äfven vår och sommar på nytt sin spira. Sångerna om Helge Hundingsbane hafva ur mythen bevarat äfven det drag, att Halfdan och hans stridskrafter, medan de till lands eller sjös framtränga mot norr, ledsagas uppe i luften af »valkyrjor», »diser från södern» utrustade med hjälmar, brynjor och strålande spjut, hvilka bekämpa de mot Halfdan fiendtliga naturmakterna, och dessa valkyrjor äro till själfva sin natur växtlighetsdiser, från hvilkas hästars manar den dagg nedfaller, som återgifver åt jorden växtkraft och åt människorna skördar att bärga (jämför Helg. Hund. I 15, 30; II, pros. till v. 5, 12, 13 med Helg. Hjörv. 28). På grund häraf hafva äfven svearne besjungit Halfdan som sin patriark och välgörare, samt enligt Saxo egnat honom gudomliga ärebetydelser, ehuru det hörde till hans uppgift att häjda skilfingarnes påträngande mot södern.

Förmodligen är det efter denna lyckosamma kamp som Halfdan förrättar det af Skaldskaparmal k. 64 omtalade stora offret, för att få innehafva sitt konungavälde i tre hundra år.

Uppgiften bör sammanställas med hvad de tyska medeltidsdikterna förtälja om Berchtung-Borgars och andra urtidshjältars lefnadslängd: de uppnå flere eller färre seklers ålder. Men det svar Halfdan får från makterna, till hvilka han blotat, är att han skall lefva blott en längre mansålder, samt att i hans ätt skall under tre hundra år ingen kvinna och ingen obetydande man födas.

33.

ÖFVERSIGT AF SVIPDAGSMYTHEN I DESS BERÖRINGSPUNKTER MED MYTHEN OM HALFDAN (jämf. n:o 24).

När Halfdan tillegnade sig Groa, var hon redan Örvandel den käckes trolofvade och brud, och den förste son hon i Halfdans hus föder är icke dennes utan Örvandels. Sonen kallas Svipdag. Han växer upp till en hjälte, som jämte Halfdan själf är den mäst lysande och mäst firade i germanernas sånger. En särskild afhandling är i detta arbete egnad honom (se n:o 96—107). Där framlägges bevisningen för åtskilliga mythologiska sakförhållanden, hvilka jag redan nu, för det episka sammanhangets skull, måste infoga i nedanstående serie af händelser:

a) Groa föder med Halfdan sonen Guthorm (Saxo *Hist. Dan.* 34).

b) Groa förskjutes af Halfdan (Saxo *Hist. Dan.* 33). Hon återvänder till Örvandel och medför sin och dennes son Svipdag.

c) Halfdan gifter sig med Signe-Alveig (Hyndluljod 15, pros. eddan I, 516, Saxo, Hist. 33) och föder med henne sonen Hadding (Saxo *Hist. Dan.* 34).

d) Groa dör, och Örvandel gifter om sig (*Grógaldr* 3). Före sin död har Groa sagt sin son, att om han behöfver hennes bistånd, skall hån gå till hennes grafkummel och kalla på henne (*Grógaldr* 1).

e) Det är Svipdags skyldighet att på Halfdan hämnas den skymf, som tillfogats hans moder, och dråpet på morfadern

Sigtrygg. Men styfmodern ålägger Svipdag att uppsöka Menglad, »den smyckeglada» *(Grógaldr* 3).

f) Under bördan af dessa åligganden går Svipdag till sin moders kummel, ber henne vakna ur dödssömnen och emottager af henne beskyddande galder *(Grógaldr* 1).

g) Innan Svipdag inlåter sig på den äfventyrliga färden efter Menglad, utför han i spetsen för Ivaldeslägtens bundsförvandter, jättarne (se Fjölsvinsm. 1, där Svipdag kallas *þursaþjóðar sjólr)* ett hämdekrig mot Halfdan (Saxo, Hist. 33 ff., 325, jämför n:o 102, 103). Jättehären tillbakaslås, och Svipdag, som inlåtit sig i tvekamp med styffadern, besegras af denne. Halfdan vill skänka honom lifvet och upptaga honom såsom en fader sin son. Men Svipdag vägrar att emottaga lifvet som en gåfva af honom och tillbakavisar den bjudna fadershanden. Halfdan binder honom då vid ett träd och öfverlämnar honom åt hans öde (Saxo *Hist.* 325, jämför n:o 103).

h) Svipdag befrias ur sina bojor genom ett af de galderspråk som hans moder sjungit öfver honom *(Grógaldr* 10).

i) Svipdag kringirrar sorgsen i jättelandet. Gevarr-Nökkve, månens gud (se n:o 90, 91), meddelar honom, huru han skall kunna finna ett oemotståndligt svärd, städse ledsagadt af segerlyckan (se n:o 101). Svärdet är smidt af Thjasse, som velat med detta tillintetgöra gudavärlden; men just när den store smeden fått sitt vapen färdigt, öfverraskades han i sömnen af Mimer, som lät fängsla honom och tog hans smide. Detta är nu doldt i underjorden (se n:o 98, 101, 103).

k) Svipdag begifver sig efter Gevarr-Nökkves anvisning till världens nordligaste utkant, finner där en nedgång till underjorden, öfvervinner Hadesportens väktare, ser de underbara ängderna där nere och lyckas bemäktiga sig segersvärdet (se n:o 53, 97,98, 101, 103, 112).

l) Svipdag börjar ett nytt krig mot Halfdan. Thor kämpar vid sin sons sida; men det oemotståndliga svärdet klyfver hammaren Mjölner, och sjelfve asaguden måste vika. Kriget slutar med Halfdans nederlag. Han dör af sina i striden erhållna sår (se n:o 101, 103; jämför Saxo Hist. 34).

m) Svipdag uppsöker Menglad, som är den af jättarne bortröfvade Fröja. Han befriar henne och sänder henne, ren och oskyldig, till Asgard (se n:o 96, 98, 100, 102).

n) Idun återföres genom Loke till Asgard. Thjasse, som befriat sig ur fångenskapen hos Mimer, förföljer i örnham Loke ända till Asgardsmuren, där han af gudarne dödas (se eddorna).

o) Svipdag, väpnad med segersvärdet, begifver sig till Asgard, mottages af Fröja med glädje, varder hennes make och skänker segersvärdet till Fröj. Försoning mellan gudarne och Ivaldeslägten. Njord gifter sig med Thjasses dotter Skade. Örvandels andre son Ull, Svipdags halfbroder (se n:o 102), upptages i Valhall. En syster till Svipdag blir gift med Forsete (Hyndluljod 20). Gudarne ära Thjasses minne genom att knyta hans namn till vissa stjärnor (Hårbardslj. 19). Dessförinnan hade en liknande ära vederfarits hans broder Örvandel (pros. eddan).

Man finner af denna händelse-serie, att ehuru germanpatriarken slutligen dukar under i den kamp han fört mot Thjasseslägten och de af Thjassefränder anförda frostmakterna, så varder hans verk likväl bestående. När krisen nått sin spets, när fimbulvinterns jätteskaror fått till anförare den med det oemotståndliga svärdet väpnade sonen af Örvandel, när Halfdans öde är besegladt, när sjelfve Thor, *Miðgarðs veðr* (Völusp.), jordens och människoslägtets mäktige beskärmare, måst draga sig tillbaka med söndersplittrad blixthammare, så gör sig plötsligt kärlekens makt gällande och frälsar världen. Svipdag, som under intrycket af sin döda moders maningar ur grafkumlet åtlydt sin styfmoders befallning att uppsöka och frälsa den i jättarnes våld varande Fröja, har därmed vunnit hennes hjärta och gjort sig förtjent af gudarnes tacksamhet. Själf har han blifvit förälskad i henne och kan slutligen ej motstå sitt begär att uppsöka henne i Asgard. Slutet på fimbulvinterns makt betecknas af Fröjas och Iduns återkomst till gudarne, Thjasses död, det oemotståndliga svärdets öfverlåtande till skördeguden, Thjasse-

fränderna Svipdags, Ulls och Skades upptagande i Asgard och en genom flere knutna äktenskapsband firad försoning mellan Asgards gudar och den store urtidskonstnärens frändekrets.

34.

VÄRLDSKRIGET. DESS ORSAK: DRÅPET PÅ GULLVEIG-HEIÐR. RÅDSTÄMMAN MELLAN ASAR OCH VANER.

Världens frid och naturens ordning skulle därmed kunna anses betryggade. Men det dröjer icke länge, innan ett nytt krig utbrister, till hvilket det förra kan betraktas endast som förspelet. Den fäjd, som hade sin orsak i gudarnes dom öfver Thjasses gåfvor och slutade med förmälning mellan Svipdag och Fröja, afsåg att åt beboeligheten och odlingen återeröfra det gamla urlandet och Svithiod, där Heimdall hade grundlagt den första samhällsordningen; den rörde sig inom den nordgermaniska halfön och eniga Asgardsmakter understödde därvid det öfriga Germaniens under Halfdan kämpande stammar. Den nya fäjden deremot rasar samtidigt i himmelen och på jorden, mellan asarnes och vanernas gudaklaner och mellan samtlige germanstammar, förda af Halfdans söner till strid mot hvarandra. Det är ur germaniska mythologiens synpunkt ett världskrig; Völuspa kallar det också: *det första storkriget i världen: folcvig fyrst i heimi* (str. 21, 25).

Loke var upphofvet till det förra inledande kriget. Hans kvinnliga motbild och bundsförvandt *Gullveig-Heiðr*, som efter hand sammansmälter nära nog till ett med honom, föranleder det andra. Detta framgår af följande strofer i Völuspa:

(str. 21.) *Þat man hon folcvig*
fyrst i heimi
er Gullveig
geirum studdv
oc i haull Hárs
hana brendo.

(str. 22.) *þrysvar brendo*
þrysvar borna
opt osialdan
po hon en lifir.

(str. 23.) *Heiði hana heto*
hvars til hvsa com
uólo velspá
uitti hon ganda
seið hon kvni
seiþ hon Leikin,
e var hon angan
illrar brvðar.

(str. 24.) *þa gengo regin oll*
a raukstola
ginheilog god
oc vm þat gettvz
huart scyldo esir
afrað gialda
eþa scyldo goðin aull
gildi eiga.

(str. 25.) *Fleygði Oðin*
oc i folc um scávt
þat var en folcvig
fyrst i heimi.
Brotin var borðuegr
borgar asa
knatto vanir uigspa
uollo sporna.

Hvad man vid tolkningen af dessa strofer först har att förvissa sig om är, att de i den ordning, som de innehafva i Codex Regius och som här iakttages, höra tillsammans och förtälja om en och samma mythiska tilldragelse, nämligen uppkomsten af det stora världskriget. Härom förvissas man

omedelbart vid en jämförelse mellan strof 21 och strof 25, den första och den sista af dem som här anförts. Båda tala om det krig, som kallas *fólkvíg fyrst í heimi.* Den förra säger, att det uppstod med anledning af eller i sammanhang med dråpet på Gullveig, ett dråp begånget i sjelfva Valhall, i asafaderns sal, under det tak, där asaklanens gudar samlas kring sin fader. Den senare säger, att det första storkriget i världen innebar en söndring mellan de båda gudaklanerna asar och vaner, en söndring uppstånden därigenom, att Oden medels att slunga sitt spjut afbröt en underhandling mellan dem, hvarjämte strofen redogör för krigets utgång: bållverket kring Asgard vardt brutet och vanerna togo asarnes välde i besittning. För underhandlingen redogöres i strof 24. Uttryckligt betonas där, att samtliga gudar, asar och vaner, *regin oll, goðin aull,* högtidligt sammanträda och sätta sig på sina *raukstola,* för att rådgöra med anledning af dråpet på *Gullveig-Heiðr.* Dessförinnan har strof 23 redogjort för hvem Gullveig är och dermed också gifvit åtminstone en af förklaringsgrunderna till det hat asarne hysa mot henne och till den behandling hon fått röna i Odens sal. Att hon under namnet Gullveig befunnit sig i Asgard är gifvet, eftersom Gullveig dräpes och brännes i Valhall; men hon har också haft Midgard, människovärlden, till område för sin verksamhet och under namnet *Heiðr* kringstrukit där, utöfvande den svarta magiens onda konster (se n:o 27) och främjande människoslägtets onda lidelser: *æ var hon angan illrar brúðar.* Därför lider Gullveig också det straff, som af ålder bland de ariska folken var stadgadt för utöfning af den svarta magien: hon varder bränd. Och hennes hemlighetsfullt förfärliga och trollska natur röjes däraf, att lågorna, ehuru tända af gudahänder, ej få den makt öfver henne som de ega öfver andra trollska väsen. Gudarne bränna henne tre gånger: de sticka sina spjut i häxans kropp och hålla den så i bålets lågor. Men det är förgäfves och kan icke skydda mot hennes återkomst och pånyttfödelse. Tre gånger bränd och tre gånger född lefver hon ännu.

Sedan Völuspa meddelat oss detta om völvan, som i Asgard kallades *Gullveig* och på jorden *Heiðr*, omtalar dikten i strof 24 det tvistemål, som uppstod mellan gudarne på grund af dråpet, som föröfvats på henne. De på och kring domaresätena samlade gudarne äro delade i två tingsflockar, af hvilka asarne utgöra den ena. Redan den omständighet, att den behandling Gullveig rönt kan varda ämne för ett tvistemål, som slutar med tvedrägt mellan gudarne, är ett intyg om att blott den ena af gudaklanerna föröfvat dråpet, och då detta egt rum ej i Njords eller Fröjs eller Fröjas salar utan i Valhall, där Oden råder och har sina söner omkring sig, så följer däraf, att det är asarne, hvilka dråpet är att tillskrifva. Att äfven vanagudar som gäster kunnat befinna sig i Odens sal och där föröfva ett dråp låter sig ej bestrida; men dels kan dikten svårligen hafva utpekat Odens sal som platsen för det straff, som utkräfdes på Gullveig, om den ej därmed åsyftat att framhålla asarne som gärningsmännen, dels vore det rent omöjligt att tänka sig dråpet där föröfvadt så som det af Völuspa beskrifves, om vanerna varit gärningsmännen och asarne Gullveigs beskyddare: ty desse senare, som ju hade öfvermakten på stället, skulle då visserligen icke medgifvit vanerna att i lugn och ro underkasta Gullveig den långa procedur, som här beskrifves, i hvilken hon spetsas på flere spjut och hålles i lågorna, för att i grund förbrännas.

Att asarne voro gärningsmännen bekräftas också af Völuspas meddelanden om själfva tvistefrågan. En af de synpunkter, som vid rådslaget och underhandlingen om saken gör sig gällande, är den, att asarne böra *afrá gjalda* med anledning af det begångna dråpet. Vi möta i detta *afrá gjalda* ett uttryck, som har sina ekon både i isländsk, fornnorsk och fornsvensk lag. Det ligger i sakens natur, att uttrycket har ur folkspråket inkommit i lagspråket, och att den betydelse det äger i det senare varit en specifikation af dess betydelse i det förra. Uttryckets genomgående allmängilltiga betydelse är att *betala vederlag* — vederlaget må vara af hvad slag som hälst: ett i jordränta för brukande af en an-

nans mark eller ett i utskylder för medborgerliga rättigheters åtnjutande eller ett i döde och sårade för att man inlåtit sig i krig. Här måste det betyda, att asarne böra gälda vederlag för dråpet på *Gullveig-Heiðr*. Enär en sådan fordran ej kan vara uppställd af asarne själfve, måste det vara vanerna och deras anhängare, som vid rådplägningen uppställt den. Mot denna fordran står asarnes förslag, att samtlige gudar borde *gildi eiga*. Hvad detta omtvistade uttryck vidkommer är åtminstone så mycket tydligt, att det måste innebära en absolut eller relativ motsats till vanernas fordran och utgå på att asarne icke — åtminstone icke ensamme — böra gällda vederlag för dråpet, utan att saken må anses som en, till hvilken alla gudar, asar och vaner, böra intaga en gemensam ståndpunkt och hvilken de alla borde förena sig om att bära ansvaret för.

Öfverläggningen leder icke till vänlig uppgörelse. Något har därunder blifvit yttradt, hvaröfver Oden blifvit djupt förtörnad, ty den annars rådkloke och besinningsfulle asafadern kastar sitt spjut in i tingsflocken — ett symboliskt tillkännagifvande, att striden med skäl mot skäl är afslutad och skall åtföljas af strid med vapen.

För Saxo har mythen om den rådplägning, som föregick kriget mellan asar och vaner, varit väl bekant, och hvad han på sitt historierande sätt härom meddelar (Hist. 126 ff.) bör sammanställas med Völuspas meddelanden, ty båda dessa källor belysa och fullständiggöra hvarandra.

Hvad som först och främst faller i ögonen med afseende på Saxos berättelse är, att trolldomsväsendet, den svarta magien, spelar, likasom i Völuspa, hufvudrollen i händelsernas sammanhang. Hans berättelse utgår från ett mythiskt sakförhållande, omtaladt af den hedniske skalden Kormak (*seið Yggr til Rindar*, pr. Edd. I, 236), att nämligen Oden, då den yttersta nöd tvang honom därtill, sökte Rinds gunst och vann sitt syftemål medels säjd och trolldom, då det på annat sätt ej kunde uppnås. Det skulle enligt Saxo hafva tillgått så, att Oden vidrörde Rind med ett stycke bark, hvari

han hade ristat trollsånger, med den verkan, att hon vardt sinnesförvirrad *(Rinda... quam Othinus cortice carminibus adnotato contingens lymphanti similem reddidit).* I omedelbart sammanhang härmed berättas vidare, att gudarne höllo en rådsförsamling, hvari påstods, att Oden befläckat sin gudomliga ära och borde afsättas från sin konungsliga värdighet *(dii... Othinum variis majestatis detrimentis divinitatis gloriam maculasse cernentes, collegio suo submovendum duxerunt,* Hist. 129). Bland gärningar, som hans motståndare i denna rådsförsamling lade honom till last var, såsom af Saxo framgår, åtminstone en, hvars följder borde drabba honom, men för hvilken icke alla gudar borde göras ansvarige *(... ne vel ipsi, alieno crimine implicati, insontes nocentis crimine punirentur,* Hist. 129; *in omnium caput unius culpam recidere putares,* Hist. 130). Följden af gudarnes rådplägning varder hos Saxo, som i Völuspa, att Oden fördrifves, och att en annan gudaklan än hans innehar under någon tid väldet. Derefter varder han med de styrande gudarnes samtycke återkallad till makten, som han då bekläder på lysande sätt. Men en af hans första åtgärder efter återkomsten är att från himmel och jord bannlysa den svarta magien och fördrifva dess utöfvare (Hist. 44).

Händelsekedjan hos Saxo både börjar och slutar således med trolldomsväsendet. Det är bakgrunden, hvarpå såväl hos honom som i Völuspa de tilldragelser framträda, som stå i samband med tvedrägten mellan asar och vaner. I båda källorna hålla gudarne före tvedrägtens utbrott en rådsförsamling. I båda är det fråga om en af Oden föröfvad gärning, för hvilken vissa gudar icke vilja bära ansvaret. Saxo påpekar detta med orden: *ne vel ipsi, alieno crimine implicati, insontes nocentis crimine punirentur.* Völuspa påpekar det genom att låta vanerna mot förslaget, att *goðin öll skyldu gildi eiga,* uppställa den fordran, att Odens egen klan, och den allena, skulle *afráð gialda.* Och då Völuspa låter Oden plötsligt afbryta förhandlingarna och kasta sitt spjut i tingsflocken, så lämnar oss Saxos berättelse förklaringen på hans

hastigt uppbrusande vrede. Han och hans klan hafva dödat och brännt Gullveig-Heid, emedan hon utöfvat säjd och andra onda trolldomskonster. Och då han vägrar gifva vederlag för dråpet och vill, att samtlige gudar skola gilla och bära ansvaret för detta, hafva vanerna i rådsförsamlingen genmält, att han själf en gång har idkat säjd, då han nämligen besökte Rind, och att om Gullveig rättvisligen brännes för detta brott, så borde han rättvisligen afsättas från sin med samma brott befläckade värdighet af alla gudars herrskare. Völuspas och Saxos berättelser belysa och fullständiga sålunda hvarandra.

Det återstår emellertid *en* mörk punkt. Hvarför hafva vanerna uppträdt mot dråpet på Gullveig-Heid? Skulle denna gudaklan, besjungen som »blid» och »gagnerik» och »skir», varit gynnsamt stämd för onda och fördärfliga trollkonster? Detta har för ingen del varit mythens mening; som det framdeles skall visa sig, ha Gullveig-Heids onda planer i främsta rummet varit riktade just mot samme vanagudar, som i rådsförsamlingen kräfva böter för hennes död. I denna punkt fullkomligt trogen sin mythiska källa har Saxo framställt Oden å ena sidan och hans vederdelomän bland gudarne å den andra såsom lika fiendtlige mot den svarta magien. Oden, som vid ett tillfälle och under särskilda omständigheter, till hvilka jag i min framställning af Baldersmythen skall komma, gjort sig skyldig till utöfning af säjd, är det oaktadt trolldomsväsendets förklarade fiende, och Saxo låter honom angeläget vara att förbjuda och förfölja det. Vanerna betrakta det likaledes med afsky, och det är denna afsky, som ger styrka åt deras ord, när de förebrå och afsätta Oden för att han själf föröfvat hvad han med afseende på Gullveig bestraffat.

Saken har, såsom nedanför skall visas, sin förklaring deri, att Fröj genom en honom påkommen (sannolikt påhäxad) kärlekslidelse drifvits att äkta jättemön Gerd, hvars slägt således blifvit befryndad med vanernas. Fröj är skyldig att kräfva upprättelse för ett dråp, som begåtts på en fränka till hans maka. Det är blodsbandets heliga rätt som frågan gäl-

ler, och vanagudarne måste enligt germaniska rättsbegrepp uppträda såsom de här göra oberoende af den moraliska halten i Gullveigs personlighet.

35.

GULLVEIG-HEIÐR. HENNES IDENTITET MED AURBOÐA, ANGRBOÐA, HYRROKIN. MYTHEN OM SVÄRDVAKTAREN OCH FJALAR.

Denna vanagudarnes plikt varder än tydligare, om det kan bevisas, att Gullveig-Heid är Gerds moder, ty Fröj, understödd af vanagudarne, kräfver då af asarne vederlag för dråpet på sin egen svärmoder. Gerds moder kallas i Hyndluljod 30 Aurboda och är gift med jätten Gymer:

Freyr atti Gerdi,
hon var Gymis dottir,
iotna ættar,
ok Aurbodu.

Det låter sig i själfva verket bevisa att Aurboda är densamma som Gullveig-Heid. Bevisningen lämnas här nedanför i två afdelningar: a) bevis, att Gullveig-Heid är identisk med Angerboda, »den gamla i Järnskogen»; b) bevis, att Gullveig-Heid-Angerboda är identisk med Aurboda, Gerds moder.

a) *Gullveig-Heid identisk med Angerboda.*

Hyndluljod 40, 41 berättar:

Ol vlf Loki
vid Angrbodu,
(enn Sleipni gat
vid Suadilfara);
eitt þotti skars
allra feiknazst
þat var brodur fra
Byleistz komit.

Loki af hiarta
lindi brendu,
fann hann haalfsuidinn
hugstein konu;
vard Loptr kuidugr
af konu illri;
þadan er aa folldu
flagd huert komit.

Berättelsen ger vid handen, att ett ondt kvinnligt väsen *(ill kona)* hade blifvit brändt, men att lågorna likväl icke mäktat förstöra lifsfröet i hennes personlighet. Man hade icke lyckats genombränna eller förvandla till aska hennes hjärta. Detta var endast halfbrändt *(hálfsviðinn hugsteinn)*, och i detta tillstånd har det tillika med de öfriga lämningarna af den brännda blifvit bortkastadt, ty Loke finner och slukar det.

Hos våra fäder ansågs hjärtat vara sätet för lifsprincipen, för psychä hos de lefvande varelserna. En mängd språkliga uttryck har sin rot i föreställningen, att godhet och ondska, mildhet och hårdhet, mod och feghet, glädje och sorg, stå i samband med hjärtats beskaffenhet; stundom finner man *hjarta* användt helt och hållet i betydelse af själ, psychä, såsom i uttrycket *hold ok hjarta,* kropp och själ. Sålänge hjärtat i en död lekamen icke hemfallit åt förgängelsen, trodde man, att den därstädes inneboende lifsprincipen ännu kunde under särskilda omständigheter verka på lemmarne och utöfva inflytelse på omgifningen, särskildt om den döde varit i lifstiden begåfvad med en på samma gång ond och stark vilja. Vid sådana tillfällen ansågs det nyttigt att genomborra den dödes hjärta med en spetsad stake (jämför Saxo, *Hist.* 43 och n:o 95).

Det halfbrännda hjärtat innehåller således den onda kvinnans psychä, och den verkan det utöfvar på Loke, sedan han slukat det, är af märkvärdig art. Redan en gång förut, då Loke med hästjätten Svadelfare födde Sleipner, hade han lagt sin androgyna natur i dagen. Så gör han äfven nu. Det

slukade hjärtat återutvecklade det feminina hos honom *(Loki lindi af brendu hjarta)*; det befruktade honom med de onda uppsåt det burit inom sig, Loke vardt hafvande af den onda kvinnan *(kviðugr af konu illri)* och födde barn, från hvilka de troll *(flagð)*, som finnas på jorden, äro komna. Främst bland barnen omtalas den ulf, som företrädesvis kallas *Fenrir* och i Ragnarök skall varda asafaderns bane. På tilldragelsen hänvisar Njords ord om Loke i Lokasenna str. 33: *ass ragr er hefir born of borit.* Det halfbrännda hjärtats egarinna, som är ulfvens moder eller snarare fader, kallas Angerboda *(ól ulf Loki við Angrboðu)*. N. M. Petersen och andre mythologer ha riktigt insett, att hon är densamma som »den gamla», hvilken i den historiska tiden och intill Ragnarök dväljes i Järnskogen och »der fostrar Fenrers fränder» (Völusp. 39), hennes egen afkomma, som mot denna tidsålders slut skall från Järnskogen bryta in i Midgard och rödfärga dess herrskareborgar med blod (Völusp. 30).

Det att Angerboda nu lefver i Järnskogen, ehuru det vid ett tillfälle dessförinnan ej återstod mer af henne än det halfbrännda hjärtat, bevisar, att försöket att genom elden tillintetgöra henne misslyckades och att hon efter förbränningen återuppstått i lekamlig tillvaro samt blifvit varulfvars upphof och fostrarinna. Mythen om Angerboda är således densamma som mythen om Gullveig-Heid i de två egendomliga punkterna:

misslyckad förbränning af en ond qvinna,
dennas pånyttfödelse efter förbränningen.

Dessa punkter hänvisa på en gång till Gullveig-Heid och till Angerboda, »den gamla i Järnskogen».

Mythen om Gullveig-Heid-Angerboda, sådan den ihågkoms i den första tiden efter kristendomens införande, återfinner man i vissa punkter rekapitulerad i Helgakvida Hundingsbana I 37—40, der Sinfjötle liknar sin motståndare Gudmund vid den hedniska mythologiens onda kvinnliga princip, den ifrågavarande völvan, och Gudmund till gengäld liknar Sinfjötle vid dess onda manliga princip, Loke. Sinfjötle säger:

Þu vart vaulva
i Varinseyio,
scollvis kona
bartu scrauc saman;
— — — — — — —
— — — — — — —
Þu vart, en sceþa,
scass valkyria,
autvl, amátlig
at Alfaudar;
mvndo einheriar
allir beriaz,
svevis kona,
vm sakar þinar.
Nio attu viþ
a neri Sagv
vlfa alna,
ec var einn faþir þeirra.

Gudmunds svar börjar med:

Faþir varattu
fenrisulfa . . . .

Den onda qvinna, vid hvilken den ene af de båda hjältarne liknar den andre, säges vara en völva, som drifvit sitt spel dels på Varinsö, dels i Asgard hos Allfader och der ställde det så, att ett krig, hvari alla Asgards stridsmän deltogo, utbrast. Kriget mellan asar och vaner är här åsyftadt; det är i själfva verket den enda fäjd, som stått emellan Asgardsmakterna.

Den åsyftade völvan måste således vara mythens Gull-veig-Heid, för hvars skull enligt Völuspa kriget mellan asar och vaner utbrast. Nu heter det i de ofvan anförda raderna om henne, att hon födde ulfvar till världen, och att dessa ulfvar voro »*fenrisulfar*». Om Angerboda veta vi redan, att hon är den egentlige Fenrersulfvens moder, och att hon i Järnskogen varder upphof till andra ulfvar, som uppkallas

med Fenrers namn *(Fenris kindir*, Völusp.) Identiteten af Gullveig-Heid och Angerboda framgår således ytterligare deraf, att det om såväl den ena som den andra säges, att hon är fenrersslägtens moder.

Det anförda stället är icke det enda, som bevarat mythminnet af att Gullveig-Heid är varulfvarnes upphof. Völsungasagan (k. 2, 8) förtäljer, att en jättekvinna, *Hrímnirs* dotter, hade vistats först i Asgard som tjänarinna hos Frigg, därefter på jorden, och att hon under sin lefnad på jorden vardt gift med en konung och genom honom moder och farmoder till varulfvar, som kringströko i skogarne och mördade människor. Den fantastiskt ohyggliga sagan om dessa varulfvar har först i kristen tid och af kristen författare blifvit sammanknuten med dikterna om Helge Hundingsbane och Sigurd Fafnersbane. Redan den omständighet, att ifrågavarande jättekvinna skulle först hafva uppehållit sig i Asgard, därefter i Midgard, hänvisar på att hon är densamma som Gullveig-Heid, och identiteten bekräftas af uppgiften, att hon är dotter af jätten *Hrímnir*.

Mythen, sådan den kommit till våra dagar, känner nämligen blott en enda dotter af denne jätte och hon är densamma som Gullveig-Heid. Hyndluljod meddelar, att *Heiðr* är *Hrimnir's* dotter och ger henne ingen syster, men väl en broder *Hrossþiofr (Heiðr ok Hrossþiofr Hrímnis kindar*, Hyndl. 30). Med anspelning på Gullveig-Heids bränning kallas i Thorsdrapa elden för *Hrímnis drósar lyptisylgr*, »Hrimners dotters lyfte-dryck», drycken, som den på spjut lyfta Heid måste dricka. Ingenstädes omtalas någon annan dotter af Hrimner. Och medan det i den ofvan citerade strofen säges, att den jättekvinna, som förorsakade kriget i Asgard och vardt fenrersulfvars moder, var en völva på Varinsö *(vaulva í Varinseyio)*, ådagalägger en jämförelse mellan Helgakv. Hund. I 26 och Völsungasag. k. 2, att Varinsö och Varinsfjord varit lokaliserade just till det land, der Hrimners dotter under någon tid skulle varit en konungs gemål och gifvit upphof till varulfvar.

Vi hafva således funnit, att de tre egendomliga punkterna

misslyckad förbränning af en ond jättekvinna,
dennas pånyttfödelse efter förbränningen,
samma kvinna som fenrers-slägtens moder

är gemensam för Gullveig-Heid och Angerboda.

Deras identitet framgår af flere andra omständigheter, men kan redan anses fullt bevisad af hvad som här blifvit ådagalagdt. Också har Gullveigs verksamhet i urtiden såsom den der grundlägger den diaboliska magien, väcker människoslägtets onda lidelser och åstadkommer fäjd i själfva gudavärlden, sitt komplement i Angerbodas verksamhet som upphof till och fostrarinna af den varelseklass, i hvars medlemmar trolldom, blodtörst och gudahat i förening blifvit personliggjorda. Den onda principens verksamhet har i mythens stora epos bildat ett genom tiderna löpande continuum, sammanflätadt af dess båda representanters, den kvinnligas och den manligas, Gullveigs och Lokes svekfulla gärningar. Båda uppträda redan i mänskligheten urtid: Loke har redan i tidernas början fått insteg hos Allfader (Lokasenna 9), och Gullveig förleder slägterna redan i Heimdallssonen Borgars dagar. Loke lockar Idun ut från Asgards trygga borggård och förråder henne åt frostmakterna; Gullveig spelar, såsom vi sedan skola se, Fröja i jättarnes händer. Loke planlägger fiendskap mellan gudarne och de ditintills välgörande naturmakter, som ha personliga representanter i Ivaldes söner; Gullveig åstadkommer kriget mellan asar och vaner. Bådas ingripande afbrytes vid den mythiska tidsålderns slut, då Loke är slagen i bojor och Gullveig i Angerbodas skepnad landsflyktig i Järnskogen. Dessförinnan ha de momentant sammansmält till hardt när ett enda väsen, hvari det kvinnliga tager mandom och det manliga, förkvinnligadt, föder till världen ett yngel af fiender till gudarne och skapelsen. Båda spela slutligen sina roller i världsförstörelsen. Angerboda har för den krisen uppfödt den skara af »världsfördärfvets söner», som Loke då skall föra till kamp, och ett trollskt svärd, som hon i Järnskogen

förvarat, öfverlämnas då till Surt, i hvars hand det skall varda Frös, skördarnes herres, bane (se n:o 89, 98, 101, 103).

Att hon, som i urtiden under växlande skepnader vistades i Asgard och Midgard, under den historiska tiden och intill Ragnarök anses hafva sitt tillhåll i österns Järnskog*, har sin förklaring i hvad Saxo berättar, att Oden efter sin återkomst och försoning med vanerna bannlyste den svarta magiens utöfvare både från himmelen och jorden. Äfven här visar sig således sammanhanget mellan Gullveig-Heid och Angerboda. Kriget mellan asarne och vanerna uppkom, emedan de förre dödat och brännt Gullveig; efter försoningen med asarne kan denna handling icke upprepas mot den pånyttfödda häxan; asarne måste låta henne lefva till tidernas slut, men båda gudaklanerna äro eniga om att hon ej må visa sig mer i Asgard och Midgard. Mythen om den ryktbara völvans förvisning till Järnskogen och om det Lokeyngel hon där fostrar har i historierad form bevarat sig äfven i Jordanes' *De Goth. origine* k. 24, där det heter, att en gothisk konung tvang de misstänkta völvor *(haliorunas)*, som funnos bland hans folk, att taga sin tillflykt till österns ödemarker å andra sidan Mæotiska träsket, där de beblandade sig med skogsandar och gåfvo upphof åt det hunniska folket. På detta sätt fingo de kristnade gotherna ur sina mythminnen en förklaring på uppkomsten af de österns ryttareskaror, hvilkas fula ansigtsbildning och vilda seder syntes dem vittna om annat ursprung än ett rent mänskligt. Völvan Gullveig-Heid och hennes likar varda hos Jordanes till dessa *haliorunæ;* Loke och Järnskogens jättar varda till dessa skogsandar; den asagud, som verkställde fördrifningen, blir till en konung, son af Gandaricus Magnus (den store herrskaren öfver ganderna, Oden), och af Lokes och Angerbodes vidunderyngel varda hunnerna.

Vigt bör läggas därpå, att Jordanes och Saxo på öfver-

* I Völuspå kallas skogen både *Jarnviðr*, *Gaglviðr* (Cod. Reg.) och *Galgviðr* (Cod. Hauk.). Måhända möter oss här ett af Völuspa bevaradt fossilt ord, som betyder metall. Skogen torde varit en koppar- eller bronsskog, innan han vardt en järnskog. Jämför *ghalgha*, *ghalghi* (Fick. II 578), »metall», hvarmed är att sammanställa χαλκός, »koppar, - -brons».

ensstämmande sätt bevarat traditionen om att Oden och asarne, sedan de slutat fred och försonats med vanerna, icke längre tillämpa dödsstraffet och förbränningen på Gullveig-Heid-Angerboda och hennes anhang, utan i stället döma dem till landsflykt, till bannlysning från gudarnes och människornas områden. Att den hos Jordanes och Saxo bevarade traditionen öfverensstämt med mythen bevisas af att vi där återfinna Gullveig-Heid-Angerboda med de sina i Järnskogen, som ansågs ligga i den mäst aflägsna Östern, fjärran från människovärlden, och att hon där förblifver oantastad af gudarne intill världsförstöringen. Försoningen mellan asar och vaner har, kan man häraf med säkerhet sluta, varit ställd på den grundval, att asarne då erkänt vanernas rätt att klandra och kräfva böter för dråpet på Gullveig-Heid — att således den tvistefråga, som föranledde kriget mellan asar och vaner, slutligen vardt afgjord till de senares förmån, medan desse å sin sida efter erhållen upprättelse åter insatte Oden i hans värdighet som allherrskare och gudafader.

b) *Gullveig-Heid-Angerboda identisk med Aurboda.*

I Järnskogen bor Angerboda tillsammans med en jätte, som är *gygjar hirðir*, jättinnans herde och vaktpost, som vallar hennes vidunder-hjordar, men tillika vaktar ett till Järnskogen medfördt svärd. Detta hans kall har gifvit honom epithetet Egther *(Eggþerr*, Völuspa), Svärdvakt. Saxo omtalar honom som Egtherus, bundsförvandt med trollkunnige finnar och höfding öfver lika trollkunnige bjarmer (jämför *Hist.* 248, 249 med 52, 53). Bjarmer och finnar äro hos Saxo arftagare efter Jotunheims trollske innebyggare. Vilkinasaga känner honom under namn af Etgeir, som vaktar dyrbara smiden i Isungs skog. Etgeir är en förvanskning af Egther och Isungs skog en reminiscens af *Isarnviðr, Isarnho,* Järnskogen. Han är i nämda saga broder till Vidolf. Från Vidolf komma enligt Hyndluljod alla mythens völvor. Enär Gullveig-Heid-Angerboda är den förnämsta af alla völvor och utlärarinnan af de konster völvorna bedrefvo, hafva vi vid

denna Hyndluljods uppgift att i främsta rummet tänka på henne, och enär *Hrimnirs* dotter varit flere gånger född och brännd, torde hon ock haft flere fäder. Bland dem är då Vidolf, hvars skaplynne, sådant det skildras af Saxo, lämpar sig väl för en sådan dotter. Han är häxmästare, men tillika skicklig i läkarekonsten, hvilken han dock så utöfvar, att de, som anlita hans hjälp, få af honom medel, som skada i stället för bota; blott med hot och skrämskott kan han förmås att gagna med sin konst *(Hist.* 323, 324). Vilkingasagas uppgift, sammanställd med Hyndluljods, synes således hänvisa till nära slägtskap mellan Angerboda och hennes svärdvakt. Hon skulle vara hans brordotter.

Då Völuspa skildrar Ragnaröks annalkande, framställer hon Egther, Angerbodas herde, sittande på en hög — likasom Aurbodas herde i *Skírnisför* — och spelande på harpa, glad åt hvad komma skall. Att den gudafiendtlige jätten, som är vidunderhjordarnes uppsyningsman, icke spelar en idyll på sin harpas strängar är gifvet. Härunder emottager han besök af ett väsen i den röde hanens skepnad. Det är, säger Völuspa, *Fjalarr* (str. 41).

Hvad de hedniska källorna låta oss veta om Fjalar är följande: *

a) Han är samme jätte som pros. eddan (I 144 ff.) kallar Utgarda-Loke. Denne är en eldjätte, *Loges*, eldslågans, herrskare (pros. edd. 152), förorsakare af jordskalf (pros. edd. 144) och skicklig i att åstadkomma synvillor. Fjalars identitet med »Utgarda-Loke» bevisas af Harbardsljod str. 26, där Thor på väg till Fjalar möter samma äfventyr, som enligt pros. eddan skulle ha mött honom på väg till »Utgarda-Loke».

b) Han är samme jätte som kallas Suttung. Den jätte, från hvilken Oden röfvar skaldemjödet och hvars hängifna dotter Gunnlöd han förorsakar bitter sorg, kallas i Havamal än Fjalar, än Suttung (jämför str. 13, 14, 104, 105).

* I *Bragaræður's* pseudomythiska berättelse om skaldemjödet (pr. eddan 216 ff.) förekommer också namnet *Fjalarr*. Med afseende på halten af denna berättelse se granskningen i n:o 89.

c) Fjalar är son af eldjättarnas höfding *Surtr* och bor i dennes underjordiska dalar. Utförligt härom i n:o 89. Här kan det vara nog att påpeka, att då Oden flyger bort ur Fjalars boning med skaldemjödet, så är det »ur Surts djupa dalar» som han »flygande bär» den dyrbara drycken *(hinn er Surts or sökkdölum farmagnuðr fljúgandi bar,* en strof af Eyvind, anförd i pros. edd. s. 242) samt att denna dryck, när den var hos Fjalar, var »Surts ätts dryck» *(sylgr Surts ættar,* Fornm. s. III 3).

d) Fjalar vid sidan af Froste deltager i Thjassefrändernas och skilfingarnes anlopp från Svarins hög mot »lerslätternas land intill Järavallar» (Völusp. 14, 15; se n:o 28, n:o 32). Han är således i förbund med de gudafiendtliga frostmakter, som söka intaga germanlandet. Också beledsagas fimbulvinterns ankomst af en jordbäfning (se n:o 28, n:o 81).

När fördenskull Völuspa låter Fjalar vid hans besök hos Svärdvakten i Järnskogen vara iklädd den röde hanens skepnad, så är detta i full öfverensstämmelse med Fjalars natur som eldjätte och son af Surt.

Sat þar a haugi
oc sló haurpo
gygiar hirþir
gladr Egþer.
Gol vm hanom
i galgviþi
fagrraudr hani
sa er Fialar heitir. (Völusp. 41.)

Den röde hanen har från urminnes tid varit symbolen af elden som förhärjande makt.

Att hvad Oden föröfvat mot Fjalar, då han beröfvade denne mjödet, som i mythen är det dyrbaraste af allt, samt svek hans dotter, skulle uppkalla dennes hämd och förr eller senare få sin vedergällning — så mycket mer som Odens gärning, ehuru hafvande en god bevekelsegrund, var sedligt klandervärd — ligger i den germaniska diktningens och världs-

åskådningens ande. Hvilket Fjalars ärende hos Angerbodas svärdvakt var framgår däraf, att när kort efteråt den sista striden mellan gudarne och deras fiender står, är Fjalars fader, eldjättarnes höfding Surt beväpnad med mythens yppersta vapen, svärdet, som tillhört en *valtívi*, en af Asgardsgudarne (Völusp. 50), och kastar solglans öfver världen. Mythens ryktbara svärd, det af Thjasse i gudafiendtlig afsigt fullbordade (se n:o 87, m. fl. st.), det af Mimer dolda (se n:o 87, 98, 101), det af Svipdag funna (se n:o 89, 101, 103), det genom honom i Fröjs besittning komna, det af Fröj till Gymer och Aurboda i brudköp öfverlåtna, — detta svärd återfinnes under Ragnaröksstriden i Surts hand och varder Fröjs bane (Völuspa), sedan det af Surts son Fjalar hämtats i Järnskogen hos Angerbodas svärdvakt.

Gulli keypta
leztu Gymis dottvr
oc seldir þitt sva sverþ;
enn er Mvspells synir
risa myrcviþ yfir,
veizta þu þa, vesall, hve þv vegr (Lokas. 42).

Detta ställe säger oss icke endast, att Fröj i brudköp för Gerd öfverlämnade sitt svärd till jättemöns föräldrar, Gymer och Aurboda, utan låter äfven förstå, att detta brudköp skall lända honom till bane i Ragnarök. Utförligt skildras detta brudköp i Skirnersmal, af hvilken dikt man erfar, att gudarne högst motvilligt beröfvade sig den säkerhet som det oförlikneliga svärdets besittning innebar för Asgard. De bekväma sig därtill för att frälsa den af trånad och tvinsot angripne skördegudens lif, men först sedan man från jätteslägtens sida vägrat att i brudköp emottaga andra Asgardsklenoder, bland hvilka den dyrbare ringen Draupner, som asafadern en gång lade på sin älsklingsson Balders stelnade bröst. Då Ragnarök föreståt, begifver sig Surts son Fjalar till Järnskogen, för att åt sin fader hämta svärdet, för hvilket Fröj, dess förre egare, skall falla. Svärdet vaktas då af Angerbodas herde och eges

således af henne. Med andra ord: svärdet, som Aurboda aflockat Fröj, återfinnes hos Angerboda, Redan detta innebär det starkaste skäl för deras identitet. Funnes för identiteten intet annat intyg än detta, så bjöde dock en sund användning af methodologien att antaga denna identitet hällre än att till sakens förklaring påhitta en ny, af ingenting stödd myth, enligt hvilken svärdet skulle af Aurboda öfverlåtits till en annan jättinna.

Kommer nu härtill det för sakens utredning vigtiga faktum, att Aurbodas svärson Fröj fordrar, såsom för en nära frände, vederlag af asarne, när desse dräpt och bränt Gullveig-Heid-Angerboda, så synes mig ingen tvekan om identiteten af Aurboda och Angerboda kunna ega rum, så mycket mindre som allt hvad våra mythfragment i öfrigt låta oss veta om Gymers hustru bekräftar, att de äro samma person. Aurboda har likasom Gullveig-Heid-Angerboda bedrifvit trolldomskonster: hon är en af den onda jättevärldens völvor. Detta säger oss en af skalden *Refr* författad strof, som kallar henne »Gymers urkalla völva» *(ursvöl Gymis völva,* pros. edd. I, 326, 496). »Urkall» torde hon blifvit benämd därför, att elden ej förmådde genomtränga hennes hjärta och förvandla det till aska i trots af trefaldig förbränning. Man finner i hvarje fall af det anförda stället, att hon är en völva.

Men hafva våra mythfragment också bevarat något minne af att Aurboda vistats, likasom Gullveig-Heid-Angerboda, bland gudarne i Asgard? Asgard är en plats, der väsen af jättebörd äro portförbjudna. Undantagen från detta portförbud måste hafva varit ytterst få och af mythen väl motiverade, såsom Lokes vistelse därstädes, hvilken har sin grund i ett af asafadern honom i tidernas morgon gifvet, med blodblandning besegladt löfte (Lokasenna 9). Om nu samma Aurboda, som i likhet med Angerboda är en völva af jättestam och i likhet med Angerboda är egarinna af Fröjs svärd, och i likhet med Angerboda fränka till vanerna — om nu samma Aurboda, till ytterligare likhet med Angerboda, varit ett af de säkerligen ytterst få jätteväsen, som fått vistas inom As-

gards portar, så är det gifvet, att detta utgör den fullständigaste bekräftelse på deras identitet.

Aurboda har i själfva verket vistats i Asgard. Därom förvissas vi af dikten Fjölsvinnsmal. Denna berättar, att när Svipdag kommit till Asgards port, för att söka och finna den åt honom af ödet till maka bestämda Menglad-Fröja (se n:o 96, 97), ser han Menglad sitta på en kulle, omgifven af diser, hvilkas själfva namn, *Eir*, *Björt*, *Blíð* och *Fríð* säga oss, att de tillhöra antalet af högre eller lägre gudinnor. *Eir* är läkedomens asynja (pr. Edd. I, 114); *Björt*, *Blíð* och *Fríð* äro glansens, välviljans och skönhetens diser. De äro mäktiga väsen och kunna hjälpa ur nöd enhvar, som dyrkar dem (Fjölsv. 40). Men midt i denna krets af diser, som tillhöra Menglads omgifning, ser Svipdag äfven Aurboda (Fjölsv. 38).

Öfver dem ser Svipdag Mimers träd, världsträdet (se n:o 97), utbreda sina allomfattande grenar, på hvilka frukter växa, som hugsvala *kelisjúkar konur* och underlätta människobarnens inträde i jordelifvet (Fjölsv. 22). Menglad-Fröja är, som bekant, kärlekens och fruktsamhetens gudinna, och dessa frukter är det Friggs och hennes kall att förfoga öfver för det ändamål, som med dem afses.

Völsungasagan har bevarat ett mythminne om samma frukter och af jättedottern, som hade fått tillträde till Asgard som tjänarinna åt asynjorna. En konung och en drottning hade länge varit gifta utan att få barn. De bådo då innerligt till gudarne om en arfving. Frigg hörde deras bön och sände dem i kråkham jätten Hrimners dotter, hvilken jätteqvinna blifvit upptagen i Asgard som Odens »önskemö». Hrimner's dotter medförde ett äpple, och sedan drottningen ätit det, dröjde det ej länge, innan hon märkte, att hennes önskan skulle gå i uppfyllelse (Völsung. s. 1, 2). Hrimners dotter är, som vi veta, Gullveig-Heid.

Frågan, om Aurboda vistats någon tid i Asgard, är således besvarad med ja. Vi hafva återfunnit henne, ehuru jättedotter, i Menglad-Fröjas omgifning, där hon haft en underordnad tjänande ställning. På samma gång hafva vi funnit,

att Gullveig-Heid har under någon tid innehaft i Asgard en befattning af alldeles samma art som den hvilken tillkommer en under fruktsamhetens gudinna tjänande dis — att således likheten mellan Aurboda och Gullveig-Heid icke inskränker sig till att de, ehuru jättekvinnor, vistats i Asgard; de hafva också innehaft därstädes samma tjänsteåliggande.

Bevisningen, att Gullveig-Heid-Angerboda är densamma som Aurboda bör härmed kunna anses afslutad. Om den ena som om den andra förtäljes, att hon var en völva af jättestam, att hon icke dess mindre vistades någon tid i Asgard och der af Frigg eller Fröja användes som tjänarinna i fruktsamhetens tjänst, samt att hon var egarinna af det svärd, som Fröj förut egt och för hvilket Fröj skall falla. Aurboda är Fröjs svärmoder, således hans nära fränka, och det måste vara för en nära fränka som Fröj och Njord kräfva upprättelse af asarne, när dessa dödat Gullveig-Heid. Under sådana omständigheter är det ur methodologisk synpunkt en ren omöjlighet att betrakta dem annorlunda än som identiska. Man måste betänka, att nästan alla mythologiska väsen äro mångnamniga, och att särskildt den germaniska mythologien på grund af dess poetik är belastad med en särdeles rikt utvecklad polyonomi.

Till intygen om Gullveig-Heids och Aurbodas identitet komma emellertid äfven andra vittnesbörd, hvilka här för fullständighetens skull må meddelas.

Hvad vidkommer själfva namnen Gullveig och Aurboda, kan det ena tjäna som omskrifning för det andra. Den förra sammansättningsdelen i namnet *Aurboða*, det flertydiga *Aur-*, kan hänföras till *eyrir*, pl. *aurar*, som betyder ädel metall och anses vara ett lån från det latinska *aurum* guld. *Gull-* och *aur-* kunna motsvara hvarandra. Likaledes kan *-veig* i Gullveig motsvara *boða* i *Aurboða*. *Veig* betyder en jäsande saft; det dubbeltydiga *boða* kan till sin ena betydelse vara en femininform till *boði* jäsande vatten, fradga, skum. Inga andra med *boða* sammansatta namn förekomma i nordiska litteraturen än *Aurboða* och *Angrboða*.

Ynglingasaga k. 4 meddelar en tradition, att *Freyja kendi fyrst med Ásum seiδ*, att Fröja var den som först öfvade säjd i Asgard. Uppgiften är efter all anledning riktig. Vi hafva ju sett, att Gullveig-Heid, urtidens säjderska och spridarinna af trollkonster, hade lyckats innästla sig i Asgard, och att Aurboda omtalas såsom särskildt tillhörande den krets af tjänande diser, hvilka omgåfvo Fröja. Då denna jättekvinna var så ifrig att sprida sina onda konster bland Midgards innevånare, skulle det vara underligt, om icke mythen låtit henne, efter att hafva vunnit Fröjas förtroende, göra försök att förleda äfven denna att öfva samma konster. Utan tvifvel är det också Gullveig-Heid-Aurboda, som Völuspa och Saxo åsyfta, när de omtala, att Fröja genom någon förrädisk person i hennes omgifning vardt öfverantvardad i jättars händer.

I sin historierade berättelse om huru Fröja *(Syritha)* bortröfvades ur Asgard och kom till jättarne, men sedan räddades ur deras våld, meddelar Saxo *(Hist.* 331, jämför n:o 100), att en kvinna, som stod i hemligt förbund med en jätte, hade lyckats innästla sig i hennes förtroende och någon tid fullgjorde en tjänarinnas åligganden hos henne, men detta för att på listigt sätt locka henne ut ur sitt skyddade hem till ett ställe, der jätten lurade på henne och förde henne till sitt bärglands gömslen. *(Gigas foeminam subornat, quæ cum, obtenta virginis familiaritate, ejus aliquamdiu pedissequam egisset, hanc tandem a paternis procul penatibus, quæsita callidius digressione, seduxit; quam ipse mox irruens in arctiora montanæ crepidinis septa devexit).* Saxo låter oss således veta, att det var en kvinna i Fröjas omgifning, som begick förräderiet mot henne och att denna kvinna stod i förbund med den gudafientliga jättevärlden, medan hon hos gudinnan innehade en med förtroende omfattad tjänarinnas plats. Aurboda är den enda med jättevärlden förbundna kvinna, om hvilken våra mythfragment meddela, att hon hos Fröja innehaft en sådan plats, och då Aurbodas skaplynne och roll i mythens epos fullkomligt öfverensstämmer med ett dylikt förräderi, så finnes intet skäl att

fästa sig vid den tomma möjligheten, att Fröjas förräderska dock kunde varit någon annan onämd och okänd.

Man har härmed att jämföra Völuspa 26, 27, som omtalar ej endast samma faktum, att Fröja genom svek kom i jättevåld, utan äfven meddelar hvilket straff drabbade förräderiet:

Þa gengo regin oll
a ráukstola,
ginheilog god
oc vm þat gettuz
hverir hefði lopt alt
leví blandit
eþa ett iotvns
Óþs mey gefna.
Þorr ein þar va
þrvngin moði,
hann sialdan sitr
er hann slict vm fregn.

Dessa Völuspa-rader stå i Codex Regius i omedelbart samband med de ofvan anförda strofer, som tala om Gullveig-Heid och det genom henne föranledda kriget mellan asar och vaner. De meddela, att gudarne samlades till högtidligt rådslag för att utransaka »hvem som blandat ondt i hela luften» eller »hvem som öfverantvardat Fröja åt jättens slägt», samt att den person, som befanns skyldig, vardt genast, i uppbrusande vrede, dödad af Thor.

Om nu denna person är Gullveig-Aurboda, skulle deraf följa, att hon fick ett dråpslag af Thors hammare, innan asarne gemensamt företogo det misslyckade försöket att förvandla hennes kropp till aska. Nu finner man af andra ställen i våra mythfragment, att en ytterst farlig jättekvinna undergått just dessa öden. Der kallas hon *Hyrrokin*. En i pros. eddan bevarad strof af Thorbjörn Disarskald meddelar, att *Hyrrokin* var ett af de jätteväsen, som dödats af Thor. Men sjelfva benämningen *Hyrrokin*, som måste vara ett epi-

thet till en under andra vanligare namn känd jättinna, ger vid handen, att man också gjort något i mythen ryktbart försök att uppbränna henne, ehuru försöket snarare stannade vid att hon vardt »rökt» än att hon vardt uppbrännd. Epithetet *Hyrrokin* betyder nämligen »den eldrökta». För dem, som kände mythens tilldragelser, ansågs detta epithet tillräckligt upplysande med afseende på hvem som därmed menades. Det måste fördenskull afse den tre gånger förgäfves brännda Gullveig, om det ej skall betraktas som misslyckadt och vilseledande. Hvad man i öfrigt får veta om *Hyrrokin* bekräftar hennes identitet med Aurboda. I det symbolisk-allegoriska bildverk, som mot slutet af niohundratalet prydde en sal på Hjardarholt och för hvilket jag på annat ställe skall närmare redogöra, representerades den från landsidan kommande stormen, som dref Balders skepp ut på hafvet, af jättinnan Hyrrokin. I samma roll af stormjättinna, som drifver seglare ut på oceanen, uppträder Gymers hustru Aurboda i en dikt af *Refr:*

Færir björn, þar er bára
brestr, undinna festa,
oft i Ægis kjopta
úrsvöl Gymis völva,

»Gymers urkalla völva förer ofta skeppet, bland yrande böljor, i Ægirs käftar.» Gymer, Aurbodes man, har i naturmythiskt afseende representerat den från riktningen af Järnskogen kommande östanstormen. Från andra sidan Eystrasalt sjunger Gymer sin sång (Ynglingasaga 36), och samma stormvind är äfven Aurbodas, ty Ægir, i hvars käftar hon drifver skeppen, är det stora öppna västerhafvet. Att Aurboda blifvit representant för östanstormen har sin naturliga förklaring i hennes identitet med Angerboda »den gamla», som bor i den längst öster ut belägna Järnskogen: »*austr býr hin alldna í iarnviði*» (Völusp.).

Resultatet af undersökningen är, att *Gullveig-Heiðr*, *Aurboða* och *Angrboða* äro olika benämningar på olika

hypostaser af den tre gånger födda och tre gånger brännda, samt att *Hyrrokin*, »den eldrökta», är ett för dessa hypostaser gemensamt epithet.

36.

VÄRLDSKRIGET (forts.). FREDSBROTTET MELLAN ASAR OCH VANER. FRIGG, SKADE OCH ULL UNDER FÄJDEN. BELÄGRINGEN AF ASGARD. VAFERLÅGORNA. ASGARDS FÖRSVARSVERK OCH OMGIFNINGAR. VANERNAS SEGER.

Sedan asarne vägrat gifva vederlag för dråpet på Gullveig och Oden medels ett spjutkast tillkännagifvit, att fredsförbundet mellan honom och vanerna är slitet, lämna desse senare tingsplatsen och Asgard. Detta följer deraf, att de sedermera återkomma till Asgard och angripa asaklanens gudaborg. Gudamakterna äro nu delade i två fiendtliga läger: å ena sidan Oden och hans anhängare, bland hvilka Heimdall (se n:o 38, 39, 40) och Skade; å den andra Njord, Frigg (Saxo *Hist.* 42—44), Fröj, Ull (Saxo *Hist.* 130, 131), samt Fröja och hennes make Svipdag, jämte hela den klan af gudomligheter, som icke upptagits i Asgard, men tillhöra vanernas slägt och bebo Vanaheim.

Hvad Skade vidkommer, synes brytningen mellan gudarne gifvit henne anledning att skilja sig från Njord, med hvilken hon hade svårt att lefva som maka. Thjassedottern och han voro, enligt hvad mythminnen angifva, af allt för olika skaplynne för att trifvas tillsammans. Saxo (*Hist.* 53 ff.) och prosaiska eddan (s. 94) hafva båda bevarat hågkomsten af en sång, som skildrat deras olika tycken med afseende på bostad och omgifning: Skade älskade sin fader Thjasses bärgiga hemland Thrymheim, på hvars snöslätter det var hennes nöje att gå på skidor och fälla villebråd med sina pilar, men när Njord i nio dygn vistats där bland fjällen, vardt han led vid klippor och ulftjut och längtade till svanesången vid hafvets strand; när Skade följt honom dit, kunde hon icke länge uthärda att väckas hvarje morgon af sjöfåglarnes skrik. I Grim-

nersmal 11 säges Skade »nu» bebygga sin faders »forna tomter» i Thrymheim, utan att Njord dervid nämnes. I en strof af Thord Sjarreksson (pr. edd. 262) heter det, att Skade aldrig fattade tillgifvenhet för vanaguden *(nama snotr una goðbrúðr Vani)*, och Eyvind skaldaspiller berättar i *Háleygjatal*, att det var en tid, då Oden bodde *í Manheimum* tillsammans med Skade och med henne födde många söner. Med *Manheimar* menas de delar af världen, som bebos af mänskliga väsen: det vill säga Midgard och underjorden, der det likaledes finnes en slägt af *menskir menn* (se n:o 52, 53, 59, 63), och ordets topografiska motsats är *Ásgárdr*. Det var således efter sin fördrifning från Asgard, medan han var skilld från Frigg och hade sin tillflykt någonstädes i *Manheimar* som Oden hade Skade till maka. Hennes epithet i Grimnersmal *skír brúðr goða* synes också angifva, att hon stått i äktenskapligt förhållande till mer än en af gudarne.

Hvad beträffar Ull har han under den tid, då Oden var aflägsnad från världsstyrelsen, intagit en så vigtig plats bland de då rådande vanerna, att han enligt traditionen hos Saxo erhöll bland dem de åligganden och det hedersrum, som Oden ditintills innehaft *(Dii ... Ollerum quendam non solum in regni, sed etiam in divinitatis infulas subrogavere*, Hist. 130). Förklaringen härpå är, att Njord och Fröj, ehuru *valtívar* äfven de och käcke stridsmän, när så påkallas, dock äro till själfva sin väsensbeskaffenhet fredsgudar, främjare af välstånd och åkerbruk, medan Ull är till sitt väsen stridsman; han är skicklig bågskytt, ypperlig i tvekamp och *hefir hermanns atgervi* (pros. edd. I 102). Äfven efter försoningen mellan asar och vaner har Thors styfson Ull i Asgard innehaft en hög ställning, efter hvad det vill synas af Odens ord i Grimnersmal 41 *(Ullar hylli ok allra goða ...)*.

Af mythens uppgifter om Asgards belägenhet och omgärdning kan man sluta, att vanerna hade vid dess belägring ett svårt arbete. Asarnes hemland ligger kringflutet af lufthafvet, hvars starka strömgångar göra det för mythens hästar svårt att simmande hinna dit (se n:o 65, n:o 93). Bron Bifrost

är således icke ett öfverflödsverk, utan den förbindelseled mellan de lägre världarne och Asgard, hvilken gudar och enhärjar dagligen nyttja, och hvilken först måste komma i en fiendes våld, innan den store vallgördel, som innesluter de glänsande gudaborgarna, kan angripas. Vallen är byggd af »Lerbrimers lemmar» (Fjölsvinnsm. 1), uppförd af en byggmästare så, att den är ett tryggt värn mot bärgresar och rimthursar (pros. edd. 134). I vallen är infogad en af konstnärsbröder, »Solblindes» söner, smidd utomordentligt sinnrik port (*Valgrind,* Grimnersm. 22, *þrymgjöll* Fjölsvm. 10); få äro de som förstå sig på den portens lås, och om någon bringar honom ur den ställning han i vallöppningen har, då han stänger vägen för obehöriga, så varder porten själf till en boja på honom, som vågat ett sådant försök. (*Forn er su grind, enn þat fáir vito, hve hon er i lás um lokin, Grimn.* 22. *Fjöturr fastr verðr við faranda hvern, er hana hefr frá hliði,* Fjölsv. 10).

Utanför den mycket höga Asgardsomgärdningen och rundt omkring densamma forsar en strid elf (se nedanför), borgens löpgraf. Öfver elfvens hvirflar drifver en mörkt glänsande antändlig dimma. Tänndes hon, slår hon upp i lågor, hvilkas fladdrande tungor träffa sina offer med medveten säkerhet. Det är den i forntidsdikterna ryktbara vaferlågan, »fladderlågan», »snabbelden»: *vafrlogi, vafreyði, skjótbrinni.* Det var den som gudarne läto slå upp kring Asgard, när de sågo Thjasse i örnham närma sig. I den brännde deras oförsonlige fiende sina vingar och störtade till marken. Haustlaung, Thiodholfs dikt, säger, att när Thjasse nalkades gudaborgen, »läto gudarne snabbelden häfva sig upp och hvässade sina kastvapen»: *Hófu skjót — en skófu sköpt — ginnregin brinna.* »Snabbelden», *skjótbrinni,* är vaferlågan.*

Ämnet, hvaraf den antändliga dimman består, kallas »svart skräckglans». Hon är *or odauccom,* d. v. s. *ofdauc-*

* Författaren till *Bragaroeður* i pros. eddan har förstått detta ställe så, att asarne, när de sågo Thjasses annalkande, buro ut en mängd hyfvelspån, som antänndes(!).

com ognar ljoma, Fafn. 40; jämför *myrcqvan vafrloga*, Skirn. 8, 9. Hon säges vara »vis» (Skirn. 8, 9, Fjölsv. 31), hvilket innebär, att hon medvetet riktar sig mot den, till hvars fördärf hon är tänd.

Huru man kunnat föreställa sig ett vatten, som utdunstar en mörk antändlig dimma, därpå får man förklaring genom Thorsdrapa. Åskvädret är »vafereldens storm», och Thor är »vafereldstormens vagns länkare» *(vafr-eyða hreggs húfstjóri)*. Åskmolnet innehåller således det vatten, som utdunstar ett mörkt blixtämne. Den dunkelt metalliska färgton, som är för åskmolnet egen, ansågs komma från detta ämne, som är »den svarta skräckglans», hvaraf blixten bildas. När Thor klyfver molnet, skiljer han dess båda beståndsdelar: vattnet och vaferdimman; det förra nedstörtar som regn; den senare tänndes och far hän i snabba fladdrande zigzaglågor: vafereldarne. Att dessa äro »visa» var en allmän arisk föreställning: de fara icke blindt fram, utan veta sitt afsedda mål och träffa det.

Elfven, som forsar kring Asgard, har således sin källa i åskmolnen, icke sådana de äro, sedan Thor öppnat dem, utan sådana de ursprungligen äro, digra af ett himmelskt vatten, som utdunstar vaferdimma. Alla vatten, underjordiska, jordiska och himmelska, hafva sitt upphof ur den stora underjordskällan Hvergelmer: därifrån komma de och dit återvända de (Grimn. 26; se n:o 59, 63, 33,). Hvergelmers vatten uppsuges af världsträdets nordliga rot, uppstiger genom dess stam, utbreder sig i dess grenar och blad och afdunstar från dess krona i en ofvanpå Asgard belägen vattenbehållare, *Eikþyrnir*, i Grimnersmal str. 26 symboliserad som en »hjort»,* som står på Härfaders sal och ur hvars horn vattnen strömma

* I samma dikt äro alfkonstnären *Dáinn* och »dvärg»-konstnären *Dvalinn* symboliserade som hjortar, vandraren Rate (se längre ned) som ekorre, ulfjätten *Gráfeitnir's* söner som ormar, bron Bifrost som fisk (se n:o 93) o. s. v. Till lycka för våra mythkällors begriplighet är en symbolisering af sådan art inskränkt till några få strofer i den nämda dikten, och dessa strofer synas ursprungligen hafva tillhört en självständig sång, som lagt an på dylik symbolik, samt först i en senare tid blifvit införlifvade med Grimnersmal.

tillbaka ned i Hvergelmer. *Eikþyrnir* är den store himmelske vattenbehållaren, som samlar och utsläpper åskmolnen. I denne vattenbehållare har Asgardselfven sitt ursprung och därför består den ej endast af forsande vatten, utan ock af antändliga vaferdimmor. I sin egenskap af åskmolnens utsändare kallas vattensamlaren *Eikþyrnir*, ek-stingaren. Ekar, som träffats af åskan, äro icke ovanliga företeelser. Eken är enligt folktron, här stödd på iakttagelse, det träd, hvari ljungelden oftast slår ner.

Emellertid är Asgard icke den enda borg, som omgifves af vaferdimmor. Sådana kringdrifva äfven den gård, der stormjätten Gymer och stormjättinnan Aurboda, den trollkunniga, som känner Asgards alla hemligheter, bodde, när Fröj sände Skirner i friareärende till deras dotter Gerd. Hjältedikter, som i sin nuvarande form härstamma från kristen tid, låta vaferlågor brinna kring borgar, der diser, stuckna af sömntorn, slumra. Detta är en senare tids föreställning.

Att komma öfver eller genom vaferlågor är enligt mythen omöjligt för den, som icke fått en viss bland mythens hästar att rida — sannolikt Sleipner, asafaderns egen åttafotade häst, som är den bäste af alla (Grimn. 44). Denne hästs egenskap att kunna bära en ryttare oskadd genom vafereld gör honom oumbärlig, när det gäller att besegra detta hinder. När Skirner skall uträtta Fröjs giljareärende hos Gerd, begär han fördenskull *mar þann er mic vm myrcqvan beri visan vafrloga* och får att rida honom i och för färden (Skirn. 8, 9). Samma häst måste fördenskull hafva varit i vanernas besittning, när de eröfrade Asgard — ett antagande, som bekräftas af hvad som följer här nedanför. (I hjältedikten har Sigurds häst Grane fått ärfva gudahästens ifrågavarande egenskap).

På Asgardselfvens yttre sida och midt emot Asgardsporten ligga framskjutna skansar, *forgarðir*, till skydd för bryggan, som från vallöppningen kan fällas ned öfver elfven (se nedanför). Då Svipdag vandrat upp mot Menglads bostad i Asgard, kommer han först till dessa *forgarðir* (Fjöls. 1, 3). Det är

der han anhålles af borgens väktare, och det är från dem, som han öfver porten kan få syn på åtskilligt af allt det herrliga, som den höge borgvallen döljer bakom sig.

Utanför elfven har Asgard utmarker med lundar och skogar (pros. edd. 136, 210).

Om skiftena af de strider, som fördes kring Asgard, ha de mythfragment, som isländska källor bevarat, ytterst litet att förtälja, ehuru de måste hafva varit älsklingsämnen för den hedniska skaldekonsten, som där haft tillfälle att på karakteristiskt sätt framställa samtlige de i kampen inbegripne gudarne och skildra, jämte deras olika skaplynnen, deras olika vapen, rustningar och hästar. Hvad vidkommer anfallsvapnen bör man ihågkomma, att Thor, när striden utbrister, är beröfvad sin ypperlige hammares hjälp; denne har styckats af Svipdags segersvärd (se n:o 101, 103,) — en anordning, som mythen måste hafva vidtagit äfven ur den synpunkt, att vanerna annars svårligen skulle blifvit segervinnarne. Å andra sidan hafva vanerna ej häller längre det omtalade svärdet till sitt förfogande: det är redan i Gymers och Aurbodas våld. De oemotståndliga vapen, som rent mekaniskt skulle afgjort sammandrabbningarnas utgång, hafva blifvit på förhand aflägsnade, på det att personerna med deras olika krigiska egenskaper skulle kunna träda i förgrunden och bestämma stridens skiften genom hjältemod eller klokhet, genom förutseende visdom eller blindt öfvermod. Vanerna hafva i detta krig företrädesvis utmärkt sig genom kloka och välberäknade företag; detta säger oss Völuspa, då hon låter de slutlige segervinnarne medels *vígspá*, genom förutseende användt för krigiska ändamål, eröfra Asgard (str. 26). Asarne hafva, såsom man kunnat vänta af Odens käcke söner, utmärkt sig företrädesvis för styrka och hjältemod. Ett minne däraf fortlefver i Thorbjörn Disarskalds ord (pros. edd. 256):

Þórr hefir Yggs með árum
Ásgarð of þrek varðan,

»Thor med Odens klanmän försvarade Asgard med ihärdigt mod.»

Men de måste till antalet varit ytterligt underlägsne sina motståndare. Endast den omständighet, att Oden med de sina måste inskränka sig till försvaret af Asgard, vittnar, att nästan alla andra gudamakter af olika ordningar hade förenat sig med hans fiender. Underjordsherrskaren Mimer är jämte Höner den ende, om hvilken med visshet kan sägas, att han förblef Oden trogen, och om man får lita till den historierade och starkt vangestaltade traditionen i Heimskringla, förlorade han sitt lif i ett försök till medling mellan de stridande gudaklanerna, då han med Höner befann sig som gisslan hos vanerna (Ynglingas. k. 4).

Asgard vardt slutligen eröfradt. Völuspa str. 25 förtäljer slutkatastrofen:

brotin var borduegr
borgar asa,
knatto vanir uigspa
uollo sporna.

brutet vardt bållverket
asaborgens;
genom stridsklokhet mäktade vanerna
beträda dess marker.

Völuspas ordalag synes gifva vid handen, att Asgard genom krigslist kom i vanernas besittning, och detta bekräftas af en källa, som här nedanför skall anföras. Men till utförande af planen, som väsendtligen gällde att finna medel att komma öfver de kring borgen tännda vaferlågorna och öppna Asgardsporten, fordrades icke blott förslagenhet, utan äfven mod. Mythen har gifvit Njord, vanernas klanhöfding och deras stridskrafters ledare, äran af företaget. Detta ådagalägges af det ofvan anförda stället: *Njorðr klauf Herjans hurðir,* »Njord sprängde Odens dörrar», hvilket bör jämföras med den poetiska omskrifningen för stridsyxa: *Gauts megin-*

hurðar galli, »Odens store ports fördärfvare», en omskrifning, som hänvisar på, att det var med stridsyxan Njord sprängde Asgardsportens lås. Slutsatsen, som af dessa yttranden måste dragas, bekräftas af en berättelse, hvarmed sjette boken af Saxos historia börjar och som otvifvelaktigt är ett genom historiering omgestaltadt fragment af mythen om huru Asgard eröfrades af vanerna.

Tilldragelsen förlägges af Saxo till konung Fridlevus II:s regering. Det bör redan här anmärkas, att allt väsendtligt, som Saxo förtäljer om denne Fridlevus, vid närmare undersökning visar sig vara hemtadt från mythen om Njord.

Det fanns den tiden tolf bröder, säger Saxo, utmärkte för mod, styrka och kroppslig ståtlighet. De voro vidt berömde för »gigantiska triumfer». Till deras troféer och rikedomar hade mångfaldiga folkslag skattat. — Den urkund, ur hvilken Saxo fått underrättelsen om konung Fridlevus' sammandrabbande med dem, har emellertid omtalat endast sju af de tolf, och Saxo uppräknar namnen på desse sju: de hette Björn, Asbjörn, Thorbjörn, Gunnbjörn, o. s. v. I samtliga namnen ingår asagudsepithetet Björn.

Bröderna hade, berättar Saxo vidare, haft bundsförvandter, men då berättelsen börjar, voro de öfvergifne af desse och hade på grund deraf måst stänga sig inne på en ö, kringfluten af en ytterst våldsam fors, som kommer från en den högsta bergkam och hvars hela flodbädd glänser af yrande skum. Befästad var ön med en utomordentligt hög vallgördel (*prœaltum vallum*), i hvilken var infogad en märkvärdig port. Den var nämligen så inrättad, att gångjärnen voro insatta nere vid marken mellan vallöppningens sidor, så att porten, vridande sig kring dem, kunde med en af kedjor reglerad rörelse sänkas ned och bilda en brygga öfver forsen.

Porten är således på samma gång en fallbro af det slag, hvarmed germanerna genom romarkrigen blifvit bekante redan före Tacitus' tid; jämför *Annal. L.* IV, 51 med IV, 47. I fästet funnos en alldeles ovanlig häst och en likaledes utomordentligt stark hund, som förut vaktat jätten Offotes hjordar.

Hvad hästen vidkommer var han ryktbar för sin storlek och snabbhet och den ende, med hvilken det var för en ryttare möjligt att komma öfver den kring öfästet hvirflande forsen.

Konung Fridlevus kringränner nu denna borg med sina stridskrafter. Dessa uppställas på afstånd från densamma, och till en början kan med kringränningen ingenting annat uträttas än hindra de belägrade att göra ströftåg i de omliggande trakterna. Borgen kan icke tagas utan att den omtalade hästen kommer i Fridlevus' våld. Björn, hästens ägare, gör utflykter från borgen, och han måtte därvid icke alltid iakttagit nödig varsamhet, ty vid ett tillfälle, då han befann sig på yttre sidan af forsen och aflägsnat sig ett stycke från sin gångare, föll han i ett af Fridlevus utlagdt bakhåll. Han räddade sig hufvudstupa öfver bryggan, som uppdrogs bakom honom; men den dyrbare hästen vardt Fridlevus' byte. Detta var naturligtvis en svår förlust för de belägrade och måste minskat deras känsla af trygghet. Emellertid visste Fridlevus ställa det så, att händelsen snarare invaggade dem i ökad säkerhet. Under den påföljande natten funno nämligen bröderna hästen välbehållen på sin ö. Denne måste således hafva simmat tillbaka öfver floden. Och när man strax därefter förnam, att liket af en man, klädd i Fridlevus' lysande vapenskrud, kringflöt i flodhvirflarne, måste de taga för gifvet, att Fridlevus själf omkommit i forsen.

Men verkliga förhållandet var detta. Fridlevus, följd af en enda ledsagare, hade under natten ridit från sitt läger till floden. Der måste ledsagarens lif offras, för att konungens plan skulle kunna genomföras. Fridlevus växlade kläder med den döde, som, iklädd hans egen praktfulla skrud, kastades i forsen. Därefter sporrade Fridlevus hästen, som han gjort till sitt byte, och sprängde genom vattenhvirflarne. Lyckligt kommen öfver detta hinder lämnade han hästen i frihet, klättrade på en stege öfver vallen, smög till den hall, i hvilken bröderna plägade samlas, gömde sig i ett öfver salsdörren framskjutande takutsprång, lyssnade till deras samtal, såg dem gå ut för att genomspana ön och såg dem återkomma, trygge

i den öfvertygelse, att ingen fara var för handen. Därefter begaf han sig till borgporten och fällde den ned öfver forsen. Hans stridskrafter hade under natten framryckt mot borgen, och när de sågo bryggan nedfälld och vägen öppen, stormade de in och togo fästet.

Att vi här hafva framför oss en omgestaltning af mythberättelsen om huru Njord i spetsen för vanerna eröfrade Asgard framgår af följande:

a) Eröfraren är Fridlevus. Det mästa som Saxo förtäljer om denne Fridlevus är, som nämdt, historieradt stoff från mythen om Njord.

b) Bröderna voro, enligt hvad Saxo uppgifver, ursprungligen tolf, hvilket är det häfdvunna antal, till hvilket man räknade Odens klanmän: hans söner och de adopterade asagudarne. Men när den ifrågavarande belägringen inträffar, finner Saxo i sin källa endast sju af de tolf omtalade såsom inneslutna i den af Fridlevus belägrade borgen. Orsaken till antalets minskning är att finna deri, att de adopterade gudarne Njord, Fröj och Ull då lämnat Asgard och i själfva verket äro identiske med anförarne för de belägrande. Afräknar man dessutom Balder och *Hödr*, som, då tilldragelsen timar, äro döde och förflyttade till underjorden, så får man det uppgifna antalet sju. Namnet Björn, som de alla bära, är ett asaepithet (pros. edd. I 553). Bröderna hafva förut haft bundsförvandter, men desse ha öfvergifvit dem *(deficientibus a se sociis)*, och det är på grund deraf de nödgats innestänga sig inom sin borg. Asarne hafva haft vanerna och andra gudamakter till bundsförvandter; men dessa öfvergifva dem, och asarne måste försvara sig på sitt eget befästade område.

c) Dessförinnan hafva bröderna gjort sig vida ryktbare för utomordentliga bragder och innehaft en lika utomordentlig makt. De voro lysande genom *giganteis triumphis*, ett dubbeltydigt uttryck, som anspelar på mythsagorna om asarnes segrar öfver Jotunheims giganter, och folkslag hafva böjt sig under dem som segerherrar och riktat dem med skatter *(trophœis gentium celebres, spoliis locupletes)*.

d) Den ö, der de innestängt sig, är befästad, likasom asaborgen, med en väldigt hög omgärdning *(prœaltum vallum)* och kringflytes af en fors, som är oöfverkomlig, såvida man icke är i besittning af en häst, som finns bland bröderna. Asgard är omgifvet af en flodgördel med vaferlågor, som ej kunna genomsprängas, såvida man icke eger den ende häst, som *vm myrcqvan beri visan vafrloga*, och denne tillhör asarne.

e) Forsen, som kringbrusar brödernas fäste, kommer *ex summis montium cacuminibus*. Asgardsforsen kommer från åskmolnens samlare *Eikþyrnir*, som befinner sig ofvanför gudavärlden. Dess tännda vaferlågor, som icke passade till en historisk berättelse, äro af Saxo förklarade vara en *spumeus candor*, en skummande hvithet, en lysande fradga, som i likformiga hvirfvelvågor rikligen strömmar öfver flodbädden *(toto alvei tractu undis uniformiter turbidatis spumeus ubique candor exuberat)*.

f) Den ende häst, som är i stånd att spränga igenom den lysande och hvirflande fradgan, är uppenbarligen en af mythens hästar: han nämnes vid sidan af en annan märkvärdighet ur mythologiens djurvärld, nämligen jätten Offotes förfärlige hund. Om denne är ett minne af *Fenrir*, som någon tid var förvarad i Asgard, eller af Odens ulfhund *Freki* eller något annat därstädes hemmahörande sagodjur, lämnas här derhän.

g) Likasom Asgard har en konstrikt inrättad port, så har brödernas borg det äfven. Saxos skildring af porten innebär, att den som icke känner hans egenskap af fallbrygga, utan lägger våldsam hand på den mekanism, som håller honom i upprät ställning, får honom öfver sig. Detta är en förklaring på Fjölsvinnsmals ord om porten till den borg, inom hvilken Fröja-Menglad bor: *fjöturr fastr verðr við faranda hvern, er hana hefr frá hliði*.

h) I mythen är det Njord själf, som urvägenrödjer det hinder »Odens store port» ställt i vägen för honom. I Saxos berättelse är det Fridlevus själf, som fullgör samma bragd.

i) I Saxos berättelse förekommer en orimlighet, som har sin förklaring deri, att det är en myth han historierat. När Fridlevus väl kommit öfver forsen, reser han en stege mot vallgördeln och klättrar upp på den. Hvarifrån skulle han fått denna stege, som måste varit kolossal, eftersom den sålunda öfverklättrade vallen säges vara *prœaltum?* Kunde han hafva fört den med sig på hästryggen? Eller skulle den hafva blifvit af de belägrade själfva ställd mot vallen som en välvillig hjälp åt fienden, som redan var i besittning af det enda medlet att komma öfver forsen? Båda antagandena äro lika orimliga. Saxo har måst tillgripa användandet af en stege, emedan han icke utan att blottställa sin berättelses »historiska» karaktär kunnat förtälja huru mythen efter all anledning skildrat förloppet. Den häst, som kan spränga genom vaferlågor, kan också spränga öfver den högste vall. Sleipners förmåga i den riktningen är vitsordad i berättelsen om huru han med Hermod i sadeln hoppar öfver muren till Balders höga sal i underjorden (pros. edd. 178). Asgardsvallens egenskap af oöfverstiglig är begränsad till bärgresar och rimthursar; för en gud ridande Odens häst har vallen ej varit ett hinder. Förmodligen har mythen också sagt, att asarne, sedan Njord sprängt öfver vallen och uppsökt det omtalade gömstället, återfunno inom själfva borggördeln sin dyrbare häst, som nyss förut blifvit fiendens byte. Och hvar skulle de annars ha återfunnit honom, om man har att föreställa sig forsen med vaferlågorna skummande intill foten af vallen?

Det bör slutligen tilläggas, att våra gudasagor, så långt de räcka, icke hafva att berätta om någon annan belägring än den som Asgard underkastades genom vanerna. Hafva äfven andra omtalats, så kunna de dock icke hafva varit af samma vigt som denna och fördenskull ej häller så lämpliga att efterlämna spår i historierade eller heroiserade mythtraditioner, ej häller kunde en historierad berättelse om en mythisk belägring, som icke vidkommit Asgard, företett de på Asgardsbelägringen inträffande punkter, som här blifvit framlagda.

När gudaborgen eröfras, äro asarne, såsom vi sett, åter i besittning af den häst, som att döma af hans egenskaper måste vara Sleipner. Oden har således medel att undkomma fienden, sedan allt motstånd visat sig omöjligt, Thor har sin åskande char, som enligt pros. eddan kan rymma flere bredvid egaren och de öfrige asarne hafva ypperlige hästar (Grimnism., pros. edd.), om än icke jämförliga med deras faders. Asarne utrymma sitt herrskaresäte, och vanerna innehafva nu väldet öfver världen.

37.

VÄRLDSKRIGET (forts.). STRIDENS BETYDELSE I RELIGIÖST-RITUELT AFSEENDE.

Om betydelsen af den i gudavärlden timade styrelseförändringen har Saxo bevarat en tradition, som är af icke ringa intresse. Den omständighet, att Oden och hans söner måste lämna ifrån sig världsregeringen, innebar icke, att människorna skulle öfvergifva tron på sina gamla gudar och antaga en ny religion. Asar och vaner hade förut herrskat och dyrkats gemensamt. Nu, när Oden var aflägsnad, skulle hans af folken vördade namn icke utplånas: Ull fick namnet och hade att, såsom vore han densamme, emottaga de offer och böner, som dit intills egnats den fördrifne *(Hist.* 130). Den gamla tron skall upprätthållas och förändringen vara blott en personförändring, ej ett religionsskifte. Men på samma gång man erfar detta, framgår det af en uppgift i ett annat ställe hos Saxo, att mythen om striden mellan asar och vaner varit sammanknuten med sägnen om en strid mellan olika åsigter inom den germaniska religionen vidkommande offren och bönerna. Den ena åsigten var mer ritualistisk och fordrade en utvidgad offertjenst. Denna åsigt skulle hafva gjort sig förherrskande efter Odens fördrifning: då förklarades, att offer och hymner, egnade på en gång åt flere eller alla gudar, icke egde kraft att blidka och försona vredgade makter, utan borde en hvar af gudarne hafva sin särskilda offertjenst (Saxo, *Hist.*

43). Följden häraf måste blifva ett ökadt blotande och ett mer utveckladt ritual, hvilket i sin ordning kunde medfört bland germanerna samma presterliga kastvälde, som på grund af ett öfverdrifvet offerväsen uppstod bland deras arisk-asiatiska frändefolk. Riktigheten af Saxos uppgift bestyrkes till fullo af 145:te strofen i Havamal, som framhåller en motsatt och ojämförligt mindre fordrande åsigt om offerväsendet, samt lägger denna åsigt på Odens egna läppar och låter honom förkunna den för folken, »*sedan han återkommit och höjt sig till sin gamla makt*»:

Betra er obeþit
en se ofblotiþ,
ey ser til gildis gioƒ;
betra er osennt
enn se ofsóit.
Sva þundr vm reist
fyr þioþa rauc,
þar hann vp vm reis
er hann aptr of kom.

Uttrycket *þar hann vp vm reis, er hann aptr kom* hänvisar till att Oden en tid var fjärmad från världsstyrelsen, men återkom till densamma, samt att han därefter förkunnade för folken den åsigt om bönernas och offrens rätta värde, hvilken i strofen framhålles. Häraf följer åter, att innan Oden återkom till sin maktställning, hade enligt mythen en annan mer fordrande åsigt om offerväsendet gjort sig gällande. Detta är just hvad Saxo berättar. Det är svårt att här tillbakavisa frågan, om icke ett historiskt minne gömmer sig i dessa uppgifter, minnet af kämpande riktningar inom den germaniska religionen, riktningar representerade i mythen af vanagudarne å ena sidan, af asarne å den andra, representerade i verkligheten å ena sidan af tendenser, som, om de segrat, skulle mynnat ut i hierarki, å den andra af det nedärfda fornariska skickets anhängare, som vidhöllo familjefädernas prästerliga

rätt och förfäktade kraften i de enkla hymner och offer, som desse af ålder riktat till flere eller alla gudar gemensamt. Att frågan verkligen förelegat de germaniska folken, åtminstone som ett spörsmål för eftertanken, framgår ovillkorligt af den här påpekade mythen, som upptagit henne till behandling och låter henne afgöras just så, som hon historiskt blifvit afgjord bland germanfolken, hos hvilka prästerskap och ritualväsen intagit en vida mindre betydande plats än hos deras västra frändefolk, celterna, och deras östlige fränder, iranerna och hinduerna. Att bönerna skulle i mån af sin längd och offren i mån af sin riklighet vittna om större fromhet och gudsfruktan samt kunna påräkna villigare bönhörelse, denna åsigt låter strofen Oden själf vederlägga med den erfarenhet han har om den vanligare människonaturen, som då hon bekvämar sig till rikligare offergåfvor, har det själfviska syftet att därmed afnödga gudarne en rikligare belöning, ett syfte, föreskrifvet af egennyttan, ej af fromheten.

38.

VÄRLDSKRIGET (forts.). KRIGET I MIDGARD MELLAN HALFDANS SÖNER. GROAS SÖNER MOT ALVEIGS. LOKES UPPTRÄDANDE. HADDINGS UNGDOMSÄFVENTYR.

Den emellan gudarne utbrustna tvedrägten har sin motbild i och står i sammanhang med ett krig mellan Germaniens alla folkstammar, hvilket åter bildar en fortsättning af fäjden mellan Halfdan och Svipdag. Germanfolken uppträda kämpande under tre stamrepresentanter: 1) Yngve-Svipdag, sonen af Örvandel och Groa; 2) Gudhorm, sonen af Halfdan och Groa, således Svipdags halfbroder; 3) Hadding, sonen af Halfdan och Alveig (hos Saxo kallad Signe, dotter af Sumbel), således Gudhorms halfbroder.

De herrskande vanagudarne gynna Svipdag, som är Fröjas make och Fröjs svåger. De fördrifne asarne understödja från sin tillflyktsort Hadding. Tvedrägten mellan gudarne och kri-

get mellan Halfdans efterträdare och arftagare sammanfläta sig med hvarandra. Det är som i striden kring Troja, där gudamakterna, delade i partier, hjälpa troer eller hjälpa danaer. Oden, Thor och Heimdall ingripa, såsom vi skola se, till Haddings beskydd. Detta i öfverensstämmelse med frändeplikten. Heimdall, då han antog mänsklig natur, var ju gossen med sädeskärfven, som kom till urlandet och där vardt fader till Borgar, som fick sonen Halfdan. Och den sistnämde hade ju Thor till samfader, hvadan äfven denne hade frändeplikter mot Hadding och Gudhorm, Halfdans söner. De gudar åter, som gynna Svipdag, äro för Hadding fiendtliga makter, och Hadding vägrar länge att blidka Fröj med ett fordradt offer (Saxo, Hist. 49, 50).

Detta mellan gudaklaner och germanstammar samtidigt förda krig är det som Völuspas sierska kallar »det första storkriget i världen». Hon icke blott redogör för dess utbrott och förlopp bland gudarne, utan hänvisar till att det härjade äfven på jorden. Då

sa hon valkyrior	såg hon valkyrjor
vitt vm komnar	vida komna,
gaurvar at riða	rustade hän att
til Goðioðar.	rida till Goth-thjod.

Goth-thjod är germanfolket och germanlandet.

Efter att Halfdan fallit för Svipdag, och sedan asarne fördrifvits, sväfvade germanpatriarkens söner i fara för att råka i Svipdags våld. Thor åtog sig dem och förde Gudhorm och Hadding till Jotunheim, der han gömde dem hos jättarne Hafle och Vagnhöfde — Gudhorm i Hafles bärggård, Hadding i Vagnhöfdes. Hos Saxo, som berättar detta, uppträder asaguden Thor dels som *Thor deus* och *Thoro pugil*, Halfdans beskyddare, som Saxo själf identifierar med guden Thor, (*Hist.* 324), dels som *Brac* och *Brache*, hvilka namn Saxo bildat från Thors-epithetet *Asa-Bragr*. Det är under namnet Brache Thor uppträder som Halfdans söners beskyddare. Jättarne

Hafle och Vagnhöfde bo enligt Saxo i »Svetia», förmodligen därför att Jotunheim, det nordligaste Sverige och den aflägsna östern kallades *Svíþióð hin kalda**

Svipdag bekrigade Halfdan, emedan han på denne hade att hämnas sin moder Groas skymf, samt sin morfaders och, såsom sedan skall visas, äfven sin fader Örvandels död (se n:o 108, 109). Det var blodshämdens för den germaniska hednavärlden heliga plikt han uppfyllde, då han med sitt oemotståndliga svärd fällde styffadern. Men därigenom har blodshämdens plikt öfverflyttats på Halfdans söner — i mindre mån på Gudhorm, som själf är son af Groa, men med hela sin tyngd på Hadding, sonen af Alveig, och dennes skyldighet är att varda Svipdags bane, såsom Svipdag var Halfdans. Knytande sig till det qvinnorof Halfdan begick, då han tillegnade sig växtlighetsdisen Groa, drager sig sålunda blodshämdens röda tråd genom den germaniska mythologiens stora heros-saga.

Svipdag gör ett försök att afklippa tråden. Han erbjuder Gudhorm och Hadding fred och vänskap och lofvar dem konungamakt bland de honom underdånige stammarne. Groasonen Gudhorm antager tillbudet, och Svipdag ger honom väldet öfver danerna. Men Hadding låter svara, att han framför att emottaga välgärningar af en fiende föredrager att hämnas sin faders död (Saxo, *Hist.* 35, 36).

Svipdags anbud om fred och förlikning står i samklang, om icke med hans eget lynne, så med hans fränders, de nu herrskande vanagudarnes. Hade anbudet af Hadding emottagits, kunde man motsett fred i världen. Nu hotas framtiden af krigets förhärjningar, och blodshämdens tråd skall fortspinnas, om ej Svipdag i tid kan få Hadding i sitt våld. Mythen torde haft mycket att berätta om det ena lägrets försök att bemäktiga sig honom och det andras åtgärder till försökens

* *Filii Gram, Guthormus et Hadingus, quorum alterum Gro, alterum Signe enixa est, Scipdagero Daniam obtinente, per educatorem suum Brache nate Scetiam deportati, Vagnophto et Haphlio gigantibus non solum alendi, verum etiam defensandi traduntur.* (Saxo, Hist. 34.)

omintetgörande. Något däraf har Saxo åt oss bevarat. Bland dem, som efterspana Hadding, är äfven Loke *(Lokerus,* Saxo, *Hist.* 40, 41)*, den af gudarne bortstötte bundsförvandten till Aurboda. Hans afsigt därmed är förmodligen att ställa sig väl med de makthafvande vanerna. Hadding är icke längre trygg i Vagnhöfdes bärggård. Gossen är utsatt för Lokes snaror. Ur en af dessa räddas han af asafadern själf. Det kom, berättar Saxo, en ryttare vid detta tillfälle till Hadding. Han liknade en mycket ålderstigen man, hvars ena öga var borta *(grandævus quidam, altero orbus oculo).* Han satte Hadding framför sig på hästen, svepte sin mantel öfver och omkring honom och red bort. Gossen vardt nyfiken och ville se hvart färden bar; genom en flik i manteln fick han tillfälle att kasta en blick nedom sig och fann då till sin häpnad och förskräckelse, att land och vatten lågo djupt under springarens hofvar. Ryttaren måste hafva märkt hans förfäran, ty han förbjöd honom att vidare se sig omkring.

Ryttaren, den enögde åldringen, är Oden, och hästen är den ur det eröfrade Asgard räddade Sleipner. Stället, till hvilket gossen af Oden föres, är den tillflyktsort som öppnats för asarne under deras landsflykt *i Manheimum.* I fullständig öfverensstämmelse med mythen förlägger Saxo Odens landsflykt till tiden för Haddings ungdomsäfventyr och gör Odens återkomst till makten samtidig med Haddings stora seger öfver sina motståndare *(Hist.* 42—44). Saxo har i sin källa likaledes funnit, att de vapendöde män, som Oden under »det första storkriget i världen» korar, icke kunna komma till Valhall. Detta emedan Oden vid den tiden ej är herrskare där. De hafva sig boningsplatser och slätter för sina krigslekar anvisade i underjorden *(Hist.* 51).

De ängder, där enligt Saxo Haddings ungdomsäfventyr spela, ligga på andra sidan Östersjön och ned emot Svarta hafvet: han rör sig bland »kureter» och »hellespontier», sä-

* Namnformen *Loki* har haft bredvid sig namnformen *Lokr*. Denna senare har bibehållit sig i den ur Lokemythen hämtade betydelsen af »effeminerad man». Jämför uttrycket *veykr Lokr* med *hinn veyki Loki*.

kerligen därför att mythen förlagt samma äfventyr till den aflägsna östern.

Den enögde gamle är begåfvad med underbara krafter. När han med gossen anländt till sin bostad, sjunger han öfver honom profetiska skyddsgalder *(Hist.* 40) och gifver honom en dryck »af ljufvaste art», som förlänar Hadding ovanliga lekamliga krafter, särskildt den att befria sig från på honom lagda band och bojor. Jämför Havamal str. 149 om Odens lösegalder, för hvilken »fjättrar springa från fötterna och bojor från händerna». En jämförelse med andra ställen, till hvilka jag nedanför kommer, visar, att drycken, hvaröfver den gamle förfogar, innehåller något som kallas »Leifners lågor», och att den som fått njuta honom och öfver hvilken lösegalder därjämte varit sjungna, är i stånd att med sin varma andedrägt lossa hvarje boja, som blifvit lagd på hans »galdrade» lemmar (se n:o 43 och n:o 96, 103).

Den gamle förutspår, att Hadding snart får tillfälle att pröfva de krafter, som drycken och galdersången förlänat honom. Så sker det äfven. Hadding faller i Lokes våld. Denne fängslar honom och hotar att kasta honom till föda åt ett vilddjur, hos Saxo ett lejon, i mythen antagligen något af de ulf- eller orm-vidunder, som äro Lokes afvel. Men sedan hans väktare från afstånd genom Odens galdersång blifvit söfde, spränger Hadding sina bojor, dödar vidundret och äter, enligt Odens anvisning, dess hjärta. (Sagan om Sigurd Fafnersbane har kopierat detta drag. Sigurd äter ormen Fafners hjärta och varder däraf vis.)

Härmed hade nu Hadding blifvit en vapenför hjälte, och hans uppgift att bekriga Svipdag, hämnas på honom sin faders död och återbörda sin andel i den makt öfver germanstammarne, som Halfdan egt, ligger nu framför honom som det mål han har att uppnå.

Hadding bryter upp från Vagnhöfdes gård. Dennes dotter Hardgrep, som förälskat sig i ynglingen, följer honom. När vi här näst återfinna Hadding, är han i spetsen för en krigshär. Att denna bestått af det östra Germaniens folkstammar

bekräftas af källor, som jag nedanför skall anföra; men det följer redan af Saxos framställning, ehuru denne lokaliserat kriget inom trängre gränser än det i mythen egt, enär han, såsom konstruerande ur mythiska kvarlefvor en dansk historia, har Danmark närmast som sitt ögonmål. Öfver de skandiska stammarne och danerna herrska, enligt Saxos egen uppgift, Svipdag och som hans underkonung i Danmark hans halfbrodēr Gudhorm. Saxo vet äfven, att saksarne, det tyska låglandets germanstammar, vid ett tillfälle varit Svipdags bundsförvandter *(Hist.* 34). Från dessa delar af Germanien kommo icke Haddings vänner, utan hans fiender, och när härtill läges, att det första fältslag Saxo i detta krig omtalar och som var ett nederlag för Hadding, skulle hafva blifvit utkämpadt bland kureterna öster om Baltiska viken, så är det klart, att äfven Saxo, i likhet med de andra källor, till hvilka jag kommer, har tänkt sig de stridskrafter, som följa Haddings fana, samlade i östern. Redan häraf följer, att kriget står mellan Nordgermaniens stammar, förde af Svipdag och understödde af vanerna, å ena sidan, samt Östgermaniens stammar, förde af Hadding och understödde af asarne å den andra. Men äfven det västra Fastlandsgermaniens stammar hafva deltagit i det första stora folkkriget. Gudhorm, som Saxo gör till underkonung i Yngve-Svipdags sydligaste maktområde, Danmark har i den mythiska sagan haft ett vida större välde och herrskat öfver det västra och södra Germaniens stammar, såsom nedanför skall ådagaläggas.

39.

VÄRLDSKRIGET (forts.). GUDAKLANERNAS STÄLLNING TILL DE KRIGFÖRANDE.

Den omständighet, att de olika gudaklanerna hafva sina skyddslingar i de olika lägren, gifver kriget en särskild karaktär. Härarne se före en drabbning öfverjordiska skepnader kämpa med hvarandra i stjärneljuset och igenkänna i dem sina gudomlige gynnare och motståndare *(Hist.* 48). Ele-

menten uppbesvärjas å ena och andra sidan till förmån eller nackdel för de stridande brödrastammarne. Då töcken och piskande stormrägn plötsligt förmörka himmelen och från den sida, där Nordens fylkingar äro uppställda, falla öfver Haddings skaror, så kommer den enögde gubben till dessas hjälp och frammanar mörka molnmassor från andra hållet, som drifva rägnskyarne och töcknen tillbaka (*Hist.* 53). I dessa molnmassor har man att skönja den åskande Thors, den enögdes sons närvaro.

Äfven jätteväsen deltaga i striden. Vagnhöfde och Hardgrep, den senare i manlig drägt, strida på fostersonen och älsklingen Haddings sida (*Hist.* 45, 38). Ur isländska källor erfar man, att Hafle samt jättemörna Fenja och Menja strida under Gudhorms fälttecken. I Grottesången 14, 15 sjunga dessa mör:

En vit siþan
a Sviþioþu
framvisar tvær
i folk stigum;
beiddvm biornv,
en brvtvm skioldv,
gengvm igegnvm
graserkiat lit.
Steyptom stilli,
stvddvm annan,
veittum goþum
Guthormi liþ.

Att jätten Hafle kämpat på Gudhorms sida blir sannolikt redan däraf, att han är dennes fosterfader, och det bekräftas däraf att Thor i en omskrifning (*Grett.* 30) kallas *fangvinr Haþla*, »han som brottades med Hafle». Enär Thor och Hafle förut varit vänner — den förre skulle annars icke anförtrott Gudhorm i den senares vård — så kan deras uppträdande efteråt som motståndare till hvarandra svårligen annat än stå i förbindelse med kriget mellan Thors skyddsling Hadding och

Hafles fosterson Gudhorm. Och då Haddings fosterfader jätten Vagnhöfde troget bistår den unge furste, hvars barndom han beskyddat, så har mythen knappt kunnat undgå att tilldela jätten Hafle en liknande roll och låta fosterfäderna, likasom fostersönerna, bekämpa hvarandra. Hjältedikterna hafva älskat paralleler af detta slag.

När Svipdag erfar, att Hadding plötsligt uppdykt i östern och samlat dess stammar omkring sig till fäjd mot Gudhorm, nedstiger han från Asgard och uppenbarar sig i germanernas urland på den skandiska halfön och kallar dess stammar att i förening med danerna höja stridsfanan mot Halfdans och Alveigs son, som i spetsen för de östra germanfolken tågat mot bådas deras halfbroder Gudhorm. Båda partiens anhängare bland gudar, människor och jättar skynda att sälla sig till den sak, hvilken de omfattat som sin egen, och Vagnhöfde bland andra lämnar sin bärggård, för att strida bredvid fosterson och dotter.

Denna mythiska situation skildras i en hittills oförstådd strof i den fornengelska visan om mynderna i runraden. Till runan, som motsvarar *I*, fogas där följande vers:

Ing väs ærest mid Éástdenum
geseven secgum, oð he siððan éást
ofer væg gevât. Væn æfter ran;
Þus Heardingas Þone häle nemdon.

»Yngve (Inge) vardt först sedd bland de öst-danska männen.
»Därefter begaf han sig öster ut öfver hafvet.
»Vagn skyndade efter;
»så kallade Heardingarne denne kämpe.»

Heardingarne äro Haddingarne, d. v. s. Hadding själf, de fränder och vänner, som omfattat hans sak och de germanstammar, som hylla honom. Det nordiska *Haddingr* förhåller sig till det angelsaksiska *Hearding* som det nordiska *haddr* till det angelsaksiska *heard*. Vigfusson och före honom J.

Grimm hafva redan identifierat dessa namnformer med hvarandra.

Ing är Yngve-Svipdag, som, när han lämnat Asgard, »först vardt sedd bland de östdanska männen.» Det är svear och daner han kallar ut i leding mot Haddings stammar. Den angelsaksiska strofen bekräftar, att desse bo öster ut, skillde af ett haf från de skandiska stammarne. *Ing* med sina stridskrafter »begifver sig öster ut öfver hafvet», för att angripa dem. Det är således sjöledes svionernas och danernas härskaror färdas till krigsskådeplatsen. Hvad Tacitus' sagesman hörde bland fastlandsgermanerna om svionernas väldiga flottor torde haft sin grund minst lika mycket i herossångerna om det första storkriget som i verkligheten. Emedan hären, som skulle sättas öfver Östersjön, måste föreställas mycket manstark, har mythen också föreställt sig svionernas skepp talrika och delvis ofantligt stora. Ett förvirradt minne, som sångerna om Svipdags och hans fränders ledungståg mot östgermanerna kvarlämnat i den isländska traditionen, förekommer i Fornald. s. 406—407, der ett skepp, som kallas Gnod och kunde hafva 3,000 man ombord, omtalas såsom tillhörigt en konung Asmund. Oden ville icke, att det oerhörda skeppet skall nå sin bestämmelse, utan sänkte det, säges det der, i Lessös farvatten med man och allt. Den Asmund, som spelat en roll i de hedniska herossångerna, är en son af Svipdag och konung bland svionerna (Saxo, *Hist.* 44); han har enligt Saxo aflagt lysande tapperhetsprof i kriget mot Hadding och fallit under Vagnhöfdes och Haddings vapen. Att Oden i den isländska traditionen uppträder som hans motståndare, öfverensstämmer således med mythen. På samme Asmund torde, såsom Gisle Brynjulfsson antagit, hänsyftas i Grimnersmal 49, der man erfar, att Oden, döljande sig under namnet Jalk, en gång var hos Asmund.

Kämpen Vagn, som »Haddingarne kallade så», är Haddings fosterfader Vagnhöfde. Då ordet *höfði* utgör den andra beståndsdelen i en mythpersons namn, är den sammansatta namnformen ett synonym till det namn, som utgör samman-

sättningens förra del. Så är *Svarthöfði* densamme som *Svartr*, *Surtr*. I Hyndluljod 33 sägas mythens alla trollkarlar *(seiðberendr)* vara komne från *Svarthöfði*. I främsta rummet har man härvid att tänka på Fjalar, som är mythsagans störste trollkarl: sagan om Thors, Thjalves och Lokes besök hos honom är berättelsen om en kedja af syn- och hörselvillor, som denne frammanar, så att asaguden och hans ledsagare ständigt taga föremålen för annat än hvad de äro. Fjalar är son af *Surtr* (se n:o 89). Mythens störste utöfvare af trolldomskonster är således kommen från *Surtr*, *Svartr*, och då Hyndluljod säger, att alla (mythens) trollkarlar äro komne från *Svarthöfði*, måste således *Svartr* och *Svarthöfði* vara samma person. Så förhåller sig äfven med Vagn och *Vagnhöfði*. Det är olika namnformer för samma mythgestalt.

Då den angelsaksiska runstrofen säger, att Vagn »skyndade efter», sedan Ing begifvit sig öfver hafvet, så är detta att jämföra med Saxos uppgift, *(Hist.* 45), der det berättas, att Hadding under en slagtning var stadd i yttersta nöd och lifsfara, men räddades derigenom att Vagnhöfde plötsligt och på underbart sätt anlände till slagfältet och ställde sig vid hans sida. De skandiska fylkingarne framträngde mot Haddings, och Svipdagssonen Asmund, som stred i spetsen för de sina, banade sig väg fram emot Hadding själf med skölden kastad på rygg och med båda händerna kring fästet på ett slagsvärd, som fällde allt omkring sig. Då ropade Hadding på hjälp från de gudar, som voro hans och hans slägts vänner *(Hadingo familiarium sibi numinum præsidia postulante subito Vagnophtus partibus ejus propugnaturus advehitur)* och då fortskaffas *(advehitur)* Vagnhöfde af någon bland desse gudar till slagfältet och står plötsligt vid Haddings sida, svängande mot Asmund ett kroksvärd, medan Hadding kastar mot honom sitt spjut.* Denna uppgift hos Saxo öfverensstämmer med och förklarar den fornengelska strofens hän-

* Kroksvärdet har, vill det synas af mer än detta ställe i sagorna, varit af våra hedniska fäder länge ansedt som en främmande vapenform, använd af jättarne, men ej af gudar eller Midgardshjältar.

visning på en hastig färd, som Vagn gjorde för att hjälpa *Heardingas* mot *Ing*, och den får i sin ordning belysning af det ställe i Grimnersmal 49, som i samband med Odens uppträdande hos Asmund förtäljer, att han en gång under namnet Kjalar »drog *Kjalki*» *(mic heto Ialc at Asmundar enn þa Kialar, er ec Kialca dró)*. Ordet och namnet *Kjálki*, likasom också *Sleði*, nyttjas nämligen som omskrifning för ordet och namnet *Vagn*.* Oden har således en gång »dragit Vagn». Betydelsen häraf blir klar af det ofvanstående: Hadding anropar Oden, som är hans och hans saks gynnare, och Oden, som vid ett föregående tillfälle fört Hadding på Sleipners rygg genom luften, hemtar på samma eller liknande sätt Vagnhöfde till slagfältet och ställer honom bredvid fostersonen. Denna episod har sitt intresse äfven ur den synpunkt, att man häraf kan draga den slutsats, att skalderna, som besjungit det första storkriget, låtit gudarne icke omedelbart, utan endast medelbart, ingripa i drabbningarnas skiften. Oden skulle själf kunnat rädda sin skyddsling och med Gungner nedlägga Svipdagssonen Asmund; men han gör det icke, utan framskaffar i stället Vagnhöfde till hans beskydd. Detta är ur episk synpunkt väl beräknadt, emedan *dii ex machina*, när de omedelbart uppträda på slagfältet med sin öfvermänskliga styrka, förminska intrycket af de dödlige hjältarnes bragder och beröfva hvarje trångmål, hvari de råkat, dess djupare allvar. Homerus har icke kunnat bryta denna regel utan till förfång för antingen sina gudars eller sina hjältars ära.

* Jämför Fornald. s. II, 118, der sagans hjälte ropar till ***Gusi***, som kommer farande efter honom med »2 hreina ok *vagn*»:

Skríð þu af kjálka,
kyrr þu hreina,
seggr siáfórall,
seg hvattu heitir!

40.

VÄRLDSKRIGET (forts.) HADDINGS NEDERLAG. LOKE I RÅDKAMMAREN OCH PÅ SLAGFÄLTET. HEIMDALL SIN ÄTTLING HADDINGS BESKYDDARE.

Den första stora slagtning, hvari Nord- och Vestgermaniens krigare sammandrabba med Östgermaniens, slutar med Groasönernas fullständiga seger. Haddings fylkingar varda så grundligt slagna och sprängda, att han efter stridens slut är ingenting annat än en värnlös flykting, kringdrifvande i djupa skogar utan annan ledsagare än Vagnhöfdes dotter, som öfverlefvat slaget och följer sin älskling på irrfärder i ödemarkerna. Saxo tillskrifver Loke den öfver Hadding vunna segern. Det ligger i sakens natur, att i ett krig, hvars yttersta rot är att söka i Lokes och Aurbodas ränker, och hvari gudaklanerna å ömse sidor deltaga, Loke icke skulle varit af skalderna utesluten från inflytande på händelsernas gång. Vi hafva redan sett, att han sökte, medan Hadding var gosse, bringa honom i fördärf. Han uppträder sedan i skiftande skepnader som ond rådgifvare, illslug planläggare och skicklig anordnare af fylkingarnas uppställning på slagfältet. Hans uppgift är att omintetgöra hvarje försoningsförsök samt att medels förtal och lögner öka anledningarna till fiendskap mellan Halfdans afkomlingar, för att desse skola utrota hvarandra inbördes (se nedanför). Hans verksamhet bland heroerna är motbilden till hans verksamhet bland gudarne. Den germaniska mythologiens lustige, sluge, cyniske, lastbare och bottenlöst elake Mefisto vill bereda germanfolkets undergång likasom germangudarnes.

I den senare isländska traditionen framskymtar han som furstars onde rådgifvare i gestalterna af Blind ille, Blind bölvise (hos Saxo Bolvisus), *Bikki;* i den tyska och fornengelska traditionen som Sibich, Sifeca, Sifka. *Bikki* är en från Tyskland lånad namnform. Det ursprungligt nordiska Loke-epithetet är *Bekki*, som betyder »fienden», »motståndaren». En närmare undersökning visar, att öfver allt, der denne råd-

gifvare uppträdt, hafva hans åtgöranden ursprungligen knutit sig till personer, som höra till Borgars slägt. Han har innästlat sig hos båda de stridande partien: som Blind ille hos konung Hadding — hvaraf Hromund Greipssons saga bevarat ett förvirradt minne — som Bikke, Sibeke hos konung Gudhorm (hvars identitet med Jörmunrek skall nedanför ådagaläggas). Som Blind bölvise efterspanar han och söker fånga den unge »Helge Hundingsbane», d. v. s. Halfdan, Haddings fader (Helge Hund. II); under sitt eget namn Loke efterspanar han och söker han fånga den unge Hadding, Halfdans son. Som listig fältherre och feg stridsman uppträder han i den tyska sagotraditionen, och det är alla skäl att antaga, att det är hans verksamhet i det första storkriget som anordnare af Gudhorms slagordning, hvilken i de nordisk-hedniska källorna förskaffat Loke de annars med afseende på honom omotiverade och obegripliga epitheten *sagna hrœrir*, *sagna sviptir*, krigarskarors framförare och krigarskarors tillbakaförare, med hvilka han betecknas i Thjodholfs dikt Haustlaung och Ejlif Gudrunssons Thorsdrapa. Anmärkningsvärdt är äfven, att medan Loke i den första stora slagtningen, som ändar med Haddings nederlag, anordnar den segrande härens uppställning — ty endast på denna grund kan segern af Saxo tillskrifvas honom — är det i den andra stora slagtningen, hvari Hadding segrar, Oden sjelf, som anvisar huru hans skyddslings trupper skola uppställas, nämligen i den kilform, som alltsedan och genom historiska århundraden var den heliga och strängt vidhållna typen för de germaniska stridskrafternas slagordning. Den germaniska forntidssagan har således omtalat och ställt som motsatser till hvarandra två olika slagordningar: den af Loke och den af Oden uppfunna.

Hadding har under sina ströftåg i österns skogar utstått underliga äfventyr och genomgått svåra pröfningar. Ett af dessa äfventyr förtäljer Saxo. Han och Hardgrep, Vagnhöfdes dotter, kommo sent en kväll till en boning, der de fingo härbärge öfver natten. Husbonden på stället var död, men ännu

icke begrafven. För att utröna hvilka öden väntade Hadding ristade Hardgrep målrunor (se n:o 70) i ett trästycke och lät Hadding lägga det under den dödes tunga. Denne skulle då återfå talförmåga och profetera. Så skedde ock. Men hvad den döde sjöng med förfärande röst var en förbannelse öfver Hardgrep, som nödgat honom återvända från lifvet i underjorden till jordelifvet, och en förutsägelse, att en straffande Niefelhelsdemon skulle hemsöka henne för hvad hon gjort. En följande natt, då Hadding och Hardgrep sökt skydd i en af trädgrenar hopfogad koja, visade sig i denna en jättestor hand, som trefvade under dess tak. Den förskräckte Hadding väckte Hardgrep. Denna reste sig då i hela sin jättekraft, grep fast i den hemlighetsfulla handen och tillsade Hadding att afhugga den med svärdet. Han försökte, men ur de sår hans vapen tillfogade spökhanden utrann var eller etter mer än blod, och den grep med sina järnklor Hardgrep och sönderslet henne (Saxo, Hist. 36 ff.).

När Hadding på detta sätt förlorat sin ledsagarinna, trodde han sig öfvergifven af alla; men den enögde gamle hade icke förgätit sin skyddsling, utan sände honom en trofast hjälpare vid namn *Liserus* (Saxo, Hist. 40). Hvem har i mythen denne *Liserus* varit?

Hvad först själfva namnet vidkommer, så ligger det i sakens natur, att det måste vara en latinisering af något bland de mythologiska namn eller epithet, som Saxo i sin nordiska källa förefunnit. Då emellertid en ordstam *lis* eller *lís* ingenstädes påträffas i det fornnordiska språket, och då hos Saxo själfljuden *i* och *y* nyttjas för hvarandra,* så måste vi i *Liserus* se en latinisering af *Lysir*, »den lysande», »den skinande», »den klare». Enär Haddings sålunda betecknade hjälpare är honom sänd af Oden, måste han vara ett väsen, som tillhört Odens omgifning och varit honom underordnadt. Ett sådant väsen och betecknad med ett liknande epithet är

* Jämför dubbelformerna *Trigo Thrygir*, *Icarus Ycarus*, *Sibbo Sybbo*, *Siritha Syritha*, *Sicardus Sycardus*, *Hibernia Hybernia*, *Isora Ysora*.

hinn hviti áss, hvítastr ása, Heimdall. I Saxos berättelse har detta skinande sändebud från Oden framför allt att bekämpa Loke (Hist. 40). Och i mythen är det den skarpsynte och trogne Heimdall, som städse uppträder som den listige och trolöse Lokes motsats. Det är med Heimdall Loke har att strida, då han söker bemäktiga sig Brisingamen, och i Ragnarök nedlägga de båda motståndarne hvarandra. Haddings skinande beskyddare har således samma roll i herossagan som den hvitaste af asar har i gudasagan. Kommer nu dertill, att Heimdall är Haddings stamfader och genom knutna blodsband skyldig att uppträda som hans särskilde beskyddare under en fäjd, i hvilken alla gudar tagit parti för eller mot Halfdans och Alveigs son, så bjuda alla skäl att antaga, att *Liserus* och Heimdall äro identiske. (Se vidare n:o 82).

41.

VÄRLDSKRIGET (forts.) HADDINGS VISTELSE I ÖSTERN. FÖRSONING MELLAN ASAR OCH VANER. »HUNKRIGET». HADDING ÅTERVÄNDER OCH SEGRAR. FÖRSONING MELLAN GROAS ÄTTLINGAR OCH ALVEIGS. LOKES STRAFF.

Någon tid därefter har ett omslag inträffat i Haddings öden. Han är icke längre den i skogarne kringirrande landsflyktingen, utan uppträder på nytt i spetsen för krigareskaror. Men ehuru han utför åtskilliga bedrifter, framgår dock af Saxos berättelse, att mycket lång tid förflyter, innan han är stark nog att med utsigt till fullständig framgång möta sina fiender i en hufvudslagtning. Dessförinnan har han lyckats fullgöra fadershämden och döda Svipdag (Saxo, Hist. 42) — detta under omständigheter, för hvilka längre fram skall redogöras (se n:o 106). Beviset för att herossagan antagit en ansenlig tidrymd emellan det af Hadding förlorade stora slaget och det, hvari han vinner en afgörande seger, ligger deruti, att han, innan denna strid utkämpats, har fällt en ung son-

son af Svipdag och son af Asmund Svipdagsson (Saxo, *Hist.* 46). Hadding var blott en gosse, när Svipdag först sökte bemäktiga sig honom; det är som äldre man han genom en afgörande framgång på valplatsen förvärfvar och tryggar åt sig väldet öfver en stor del af det landområde, hvaröfver hans fader germanpatriarken herrskat. En längre tid måste han således hafva tillbragt i den tillflyktsort som Oden öppnade åt honom och under beskydd af det Oden underordnade väsen, som Saxo kallat *Liserus*.

Under denna mellantid hafva vigtiga händelser timat i gudavärlden. De båda gudaklanerna, asar och vaner, hafva blifvit försonade. Odens landsflykt räckte enligt Saxo blott i tio år, och det finns intet skäl att betvifla det mythiskt riktiga i denna uppgift. Försoningen måste hafva påkallats af de faror, som deras splittring medförde för världsordningen; de thursamakter, hvilkas sträfvan är att ödelägga människovärlden, vordo ånyo under den inbördes fäjden mellan gudarne farliga för jorden. De gjorde under denna tid en ytterlig kraftansträngning för att bemäktiga sig det af vanerna bebodda Asgard. Minnet af detta härnadståg bevarades under de kristna århundradena i sägnerna om det stora hunkriget. Saxo (Hist. 231 ff.) förlägger detta till *Frotho* III:s regering. Hvad han om denna *Frotho*, son af *Fridlevus* (Njord), förtäljer är till största delen en historiering af mythen om vanaguden Fröj (se n:o 102), och hvarje tvifvel om att hans berättelse om »hunernas» krig mot Frotho har sitt underlag i mythologien och tillhör den här behandlade händelsekedjan, försvinner, då man erfar, att hunernas anlopp mot Frotho-Fröjs välde skedde under en tid, då en gammal siare vid namn *Uggerus*, »hvars ålder var okänd, men öfversteg hvarje mått för mänsklig lifslängd», befann sig i landsflykt och tillhörde antalet af Frothos motståndare. *Uggerus* är en latinisering af Odensnamnet *Yggr* och betecknar samma mythväsen, som Saxo förut infört på sin skådebana som »den gamle enögde», Haddings beskyddare. Ehuru han varit Frothos fiende, infinner sig den åldrige *Yggr* hos honom och omtalar hvad

»hunerna» tillämna, och Frotho sättes derigenom i stånd att afslå deras angrepp.*

Då Oden af omtanke för människoslägtets och gudarnes gemensamma bästa gör vanerna, som fördrifvit honom, denna tjänst, och då desse äro i största behof af asafaderns och hans väldige söners bistånd i kampen mot jotunvärlden, så har man därmed förklaringen på den timade försoningen mellan asar och vaner. Denna påkallades ju äfven af de mellan asar och vaner knutna frändebanden. De förres främste kämpe Thor var ju styffader till vanernas ypperste stridsman Ull (pr. edd. I, 252). Minnet af en vänlig uppgörelse mellan Thor och Ull kvarstår i en omskrifning, hvarmed Thor betecknas i Thorsdrapa: *gulli Ullar*, »han som med intalande ord gör Ull vänligt stämd». Oden inbjudes att med familjefaderns och herrskarens företrädesrättigheter återintaga sitt högsäte i Asgard (Saxo, *Hist.* 44); men den tvistefråga, som föranledde brytningen mellan honom och vanerna, har på samma gång tydligen blifvit afgjord till vanernas förmån. De åtaga sig icke gemensamt ansvar för dråpet på Gullveig-Angerboda; denna är förvisad till Järnskogen, men förblifver oantastad där intill Ragnarök, och när världsförstörelsen är i annalkande, skall Njord lämna de med självförvållad undergång hotade asarne och återvända till »visa vaner» (*i aldar rauc hann mvn aptr coma heim meþ visom vaunom*, Vafthr. 39).

»Hunkriget» har gifvit svaret på en fråga, som det låg nära till hands, att de på mythen troende skulle göra sig, den fråga nämligen, huru det kom sig, att Midgard i historiska tider icke är utsatt för sådana angrepp af Jotunheins innebyggare, som timade i urtiden och då hotade själfva Asgard med undergång. »Hunkriget» har i mythen karakteriserats just af den oerhörda manspillan fienderna ledo. Detta framgår af Saxo. Hafvet var, säger han, så uppfyldt af de slag-

* *Deseruit eum* (Hun) *quoque Uggerus vates, cir ætatis incognitæ et supra humanum terminum prolixæ; qui Frothonem transfugæ titulo petens, quidquid ab Hunis parabatur, edocuit* (Hist. 238).

nes kroppar, att man med svårighet kunde ro skeppen genom böljorna; i floderna bildade deras lik bryggor, och till lands kunde man göra en tre dagars ridt utan att se annat än fallnes lik (*Hist.* 234, 240). Svaret på frågan var således, att urtidens »hunkrig» så försvagade jättarnes antal och makt, att de icke kunna varda lika vådliga som fordom för Asgard och Midgard förr än i tiden närmast före Ragnarök, då en ny fimbulvinter skall inträffa och jättevärlden åter skall resa sig i sin gamla styrka. Från »hunkriget» och intill dess är Thors hammare i stånd att hålla jätteättens tillväxt inom vissa skrankor, hvarför också Thor i Harbardsljod motiverar sina angrepp på jättar och jättinnor med *micil mvndi ett iotna, ef allir lifdi, vetr mvndi manna vndir Miþgarþi.*

Med försoningen mellan asarne och vanerna måste Haddings uppstigande lyckas stjärna ställas i förbindelse. De försonade gudarne hafva att aflägsna det frö till förnyade tvister dem emellan, som ligger i kriget mellan asarnes gunstling Hadding och vanernas gunstling Gudhorm. Det stora nederlag Hadding en gång lidit bör uppvägas med en motsvarande seger och de kämpande fränderna därefter förlikas. Så sker det äfven. Hadding vinner ett stort fältslag och kommer till tryggadt välde öfver sin del af Germanien. Därefter knytas nya frände- och vänskapsband mellan de stridande slägterna, så att germanernas höfdingeätter kunde räkna sina anor såväl från Yngve (Svipdag) som från Borgars son Halfdan. Hadding och en öfverlefvande sonson af Svipdag förenas af så innerlig tillgifvenhet, att den senare vid en ogrundad underrättelse om den förres död ej kan öfverlefva honom, utan beröfvar sig själf lifvet. Och när Hadding erfar detta, vill ej häller han lefva längre, utan går en frivillig död till mötes (Saxo, *Hist.* 59, 60).

Efter förlikningen mellan asar och vaner lyckas de fånga och fängsla Loke. Saxo berättar detta i sammanhang med Odens återkomst från Asgard och kallar Loke här *Mitothin*. Hvad detta namn angår kan man, utan att inlåta sig på vanskliga gissningar om dess första sammansättningsdel, med säker-

het säga, att äfven det är af Saxo hemtadt ur den hedniska källan för hans berättelse om det första storkriget, samt att det, i enlighet med regeln för bildningen af sådana epithetnamn, måste afse en mythpersonlighet, som stått i relation till Oden och på samma gång varit en motsats till honom. *Mitothin* är enligt Saxo ett genomondt väsen, som i likhet med Aurboda sökt utbreda en trolldomskult öfver världen och sätta sig själf i Odens ställe. Han nödgas fly och gömma sig undan för gudarne; han fångas och dödas, men ur hans döda kropp uppkommer pästen, så att han varder lika fördärflig efter döden som under lifstiden. Man måste fördenskull öppna hans grafhög, afhugga hans hufvud och genomstinga hans bröst med en tillspetsad stake (Hist. 43).

Dessa uppgifter om *Mitothins* ändalykt synas vid första påseendet föga öfverensstämma med mythberättelserna om Lokes och därmed göra det tvifvelaktigt, att han är identisk med denne. Saxos berättelse har också i dessa punkter tydligen blifvit påverkad af medeltidssagorna om vampyrer och onda gengångare och sättet att hindra desse att varda efterlefvande till skada. Icke dess mindre har allt hvad han här förtäljer, till och med halshuggningen, sin grund i mythberättelserna om Loke. Det ställe, där Loke bindes, är beläget i den yttersta delen af de osalige dödes pinovärld (se n:o 78). Det att han förskaffas till dödsriket och hålles fängslad där i en underjordisk håla intill Ragnarök, då alla döde, som vistas i underjorden, skola återvända, har för Saxo varit tillräckliga skäl att framställa honom som död och begrafven. Det att han efter döden ger upphof till pästen öfverensstämmer med Saxos berättelse om *Ugarthilocus*, som har sin straffort i en grotta under en klippa, belägen i ett haf, hvaröfver ständigt mörker rufvar (holmen *Lyngvi* i Amsvartners haf, Lokes fängelseort se n:o 78). Den djärfve skeppsföraren Thorkil uppsöker honom i hans pinohåla, rycker ett skäggstrå från hans haka och medför det till Danmark. När sedermera detta skäggstrå blottas och förevisas, dödar den ohyggliga utdunstningen flere i närheten stående personer (Hist. 432, 433). När

ett skäggstrå från den pinade Loke (»ett hår af hin onde») kunde förorsaka detta, måste hela hans till dödsriket förflyttade personlighet kunnat åstadkomma än mer fördärfliga verkningar, innan åtgärder vidtogos däremot. Man bör härvid erinra sig, att Loke enligt de isländska källorna är fader till farsoternas och sjukdomarnes kvinnliga demon, herrskarinnan i Nifelheim, sjukdoms-andarnes tillhåll (se n:o 60), samt att det är Lokedottern som rider den trebenta häst, som visar sig, när pästen utbrister (se n:o 67). Loke är således äfven enligt de isländska mythfragmenten farsoternas upphof. Att han ligger med genomborrad kropp förtäljer äfven Lokasenna, ehuru vapnet där är ett svärd eller möjligen ett spjut *(þic a hiorvi scola binda goȝ,* Lokas. 49). Att Mitothin flyr och gömmer sig för gudarne öfverensstämmer med Lokemythen. Men hvad som ytterst och slutgiltigt bekräftar identiteten af Loke och Mitothin är, att den senare, ehuru ett genom-ondt och gudafiendtligt väsen, säges hafva kommit sig upp under åtnjutande af gudomlig ynnest *(cælesti beneficio vegetatus).* Bland manliga varelser af hans art gäller detta endast och allenast om Loke.

Hvad vidkommer uppgiften, att Loke efter sin förflyttning till dödsriket skulle fått hufvudet skildt från kroppen, så berättar Saxo äfven här, ehuru på sitt eget vis, hvad mythen omförmält om Lokes slutgiltiga och långt efter hans förflyttning till dödsriket inträffande tillintetgörelse. Loke tillintetgöres i Ragnaröksstriden, till hvilken han, lössluppen ur sin pinohåla i dödsriket, inträffar i spetsen för skaror af »världsfördärfvet söner». Midt i striden uppsöker han eller uppsökes han af sin ständige vedersakare Heimdall. Den skinande guden, Asgards väktare, människoslägtets urpatriark och välgörare, sammandrabbar här för sista gången med germanmythens Satan, och Heimdall och Loke varda hvarandra till bane *(Loki á orostu viȝ Heimdall, ok verȝr hvárr annars bani,* pros. eddan 192). Om tvekampen dem emellan erfar man, att Heimdall, som nedlägger sin fiende, vardt själf genomborrad eller »genomslagen» till döds med ett hufvud: *svá er sagt, at*

hann var lostinn manns höfði í gögnum, pr. edd. 264; *hann var lostinn i hel með manns höfði*, pr. edd. 100, ed. Res. Enär Heimdall och Loke ömsesidigt tillfoga hvarandra döden, kan detta ej förstås annorlunda än att det är Lokes hufvud, hvarmed Heimdall genomborras, sedan denne med sitt svärd afhuggit det och blifvit sin fiendes bane. Belysning öfver denna episod sprides af hvad Saxo förtäljer om Lokes hufvud. Medan demonen i sina kedjor bidar Ragnarök, växa hans hår- och skäggstrån så, att »de till storlek och styfhet likna spjut af horn» (*Ugarthilocus . . . cujus olentes pili tam magnitudine quam rigore corneas æquaverant hastas*, Hist. 431, 432). Därmed är också förklaringen gifven på att mythen kunnat gifva hans hufvud rollen af ett vapen. Att afhuggna lemmar fortlefva och kämpa är ett äfven i andra mythsagor förekommande drag och bör minst förvåna med afseende på Loke, ormdemonen, Midgards-ormens fader. (Se vidare n:o 82.)

42.

HALFDAN OCH HAMAL FOSTERBRÖDER. AMALERNA STRIDA FÖR HALFDANS SON HADDING. HAMAL OCH DEN KILFORMIGA SLAGORDNINGEN. URBILDEN TILL BRÅVALLASLAGET.

Amalernas mythiske stamfader *Hamall* är redan ofvanför omtalad såsom germanpatriarken Halfdans (»Helge Hundingsbanes) fosterbroder. Enligt den nordiska traditionen hade Hamals fader *Hagall* varit Halfdans uppfostrare (Helge Hund. II) och således Borgars förtrogne vän. Vid ett så nära förhållande mellan stamfäderna till dessa den germaniska mythens stora herosslägter, vore det högligen otroligt, att icke amalerna spelat, äfven de, en betydande roll i det första stora världskriget, eftersom alla germanstammar och då säkerligen äfven deras yppersta ätter af mythisk börd deltogo i detsamma. I de nordiska urkunderna upptäcker man ett spår, som hänvisar till att amalerna verkligen kämpat på den sida, där man skulle vänta att finna dem, nämligen på Haddings,

samt att Hamal själf varit sin fosterbroders sons fältöfverste. Spåret ligger i det flerestädes (Sig. Fafn. II, 23; Har. Hårdr. s. 2; Fornalds. s. II, 40; Fornm. XI, 304) förekommande uttrycket *fylkja Hamalt*, hvilket omöjligen kan förklaras annorlunda än: »uppställa slagordningen så som *Hamall* först gjorde det». Hamal har man likaledes tillskrifvit uppkomsten af bruket att fästa sköldarne tätt utefter skeppsrelingarna, hvilket framgår af strofraderna i Harald Hårdrådes saga 63:

Hamalt syndiz mèr hömlur
hildings vinir skilda.

Man erfar vidare ur våra nordiska källor, att *fylkja Hamalt*, »fylka så som Hamall gjorde», betyder alldeles detsamma som att »svinfylka», uppställa härafdelningarna i kilform*. Nu förtäljer Saxo (Hist. 52), att Haddings krigshär var den första, som ordnades på detta sätt, och att en gubbe (Oden), som han under en sjöfärd tagit ombord, hade lärt och tillrådt honom det**. Flere hundra år därefter skulle Oden enligt Saxo hafva lärt Harald Hildetand samma konst. Men mythen har icke låtit Oden två gånger utlära henne. Upprepningen har sin grund däri, att Harald Hildetand enligt en af de uppgifter, som förelågo Saxo, var son af Halfdan Borgarsson (*Hist.* 361, enligt en annan af Borgar själf *Hist.* 337), således son af Haddings fader, hvaraf också följden blifvit, att drag ur Haddings saga influtit i den af en senare tid bildade sagogestalten Harald Hildetands. Det är därigenom som Bråvallaslaget fått en så universel och gigantisk karaktär. Det har blifvit till en på fri hand utförd variant af det fältslag, som ändade med Haddings nederlag. Svear, göter, norrmän,

* Jämför stället: *Eirikr konungr fylkti sèr liði sínu, at rani (svintryne) var á framan á fylkinganni, ok lukt allt útan með skjaldborg*, Fornm. s. XI 304 med det i sammanhang härmed citerade strofuttrycket: *hildingr fylkti Hamalt liði miklu.*

** Sagan om Sigurd Fafnersbane, som tillegnat sig stoff från alla äldre sagor, har med sig införlifvat äfven denna episod. Under en sjöresa tager Sigurd ombord en man, som kallar sig *Hnikarr* (Odensnamn). Denna råder honom att »fylka Hamalt» (Sig. Fafn. II 16—23).

kurer och ester kämpa här på den sida, som i urbilden till slaget intogs af Svipdags och Gudhorms krigsskaror; daner (enligt Saxo till ringa antal), saksare (enligt Saxo hufvudstyrkan), liver och slaver strida på den motsatta. Flottorna och härarne å ömse sidor äro ofantliga. Sköldmör intaga den plats, som i urbilden innehafves af jättemöarne Hardgrep, Fenja och Menja. I den från kristen tid härstammande sagobildningen är Bråvallaslaget en gengångare från mythen om det första storkriget. Fördenskull äro också åtskilliga i slaget deltagande kämpars namn genljud från mythen om germanpatriarkerna och storkriget. Där uppträda *Burgar* och *Behrgar* den vise (Borgar), *Haddir* (Hadding), *Ruthar (Hrútr*- Heimdall, se n:o 28 a), *Od (Óðr*, binamn till Fröjas make Svipdag, se n:o 96—98, 100, 101), *Brahi (Brache, Asa-Bragr*, se n:o 102), *Gram* (Halfdan) och *Ingi* (Yngve), namn hvilka alla vi igenkänna från patriarksagan, men som i det sätt, hvarpå de i den nya sagobildningen användas, visa huru ytterligt godtyckligt man då kunde förfara med mythminnena.

Mythen har med rätta kännetecknat den kilformiga slagordningen som ett urgammalt bruk bland germanerna. Tacitus (Germ. 6) berättar, att germanfolket fylkade sina krigsskaror kilformigt *(acies per cuneos componitur)*, och Cæsar hänsyftar därpå (De Bell. g. I, 52: *Germani celeriter ex consuetudine sua phalange facta...)*. Vår kännedom om detta bruk som germaniskt går således tillbaka till tiden före Kristi födelse. Möjligen hade det redan då århundradens ålder. Germanernas arisk-asiatiske fränder kände det, och den hinduiska lagbok, som kallas Manus', ger det gudomlig hälgd och gudomligt ursprung. På den geografiska linie, som sammanknyter Germanien med Asien var det likaledes i bruk. Enligt Ælianus (De instr. ac. 18) var den kilformiga slagordningen känd af scyther och thracer.

Uppgiften, att Harald Hildetand, son af Halfdan Borgarsson, skulle fått lära detta bruk af Oden många århundraden efter att denne lärt konsten åt Hadding, motsäger således icke, utan bestyrker, att Hadding, son af Halfdan Borgarsson,

var icke blott den förste, utan också den ende, som af asafadern mottog denna lärdom. Och då vi nu hafva vid sidan af hvarandra de båda utsagorna, att Oden skänkte Hadding detta medel till seger, och att Hamal var den, som först uppställde krigarskaror i kilform, så är det dess nödvändigare att antaga, att dessa uppgifter höra tillsammans och att Hamal var Haddings fältöfverste, som vi redan sett, att Haddings slägt och Hamals voro sammanknutna genom de heliga band, som förenade fosterfader med fosterson och fosterbroder med fosterbroder.

43.

BEVIS, ATT DIETERICH »AF BERN» ÄR HADDING. DIETERICHSAGAN HÄRSTAMMAR SÅLEDES FRÅN MYTHEN OM KRIGET MELLAN MANNUS-HALFDANS SÖNER.

Hamals och amalernas uppträdande på Haddings sida i det stora världskriget varder till visshet därigenom, att vi bland fastlandsgermanernas afkomlingar möta en stor sagocykel, hvars alla händelser närmare eller fjärmare knyta sig kring det mythiska sakförhållande som kärna, att amaliske hjältar med osviklig trohet bistodo en furste, hvilken redan i sina första ungdomsår vardt beröfvad andelen i sin faders rike och nödgades undan en frände och dennes hjälpare fly bort till den aflägsna östern samt mycket länge uppehålla sig där, tills han efter skiftande stridslycka kunde, tack vare käcke amalers bistånd, återvända, segra och taga sin andel af fädernearfvet i besittning. Detta är hufvudinnehållet i sagocykeln om konung Dieterich af Bern *(Þjóðrekr, Thidrek, Theodericus)* och den unge furstens öden äro, såsom vi redan häraf finna, till grunddragen desamma som Haddings.

När man har att jämföra sagor, sådana de bevarats af fastlandsgermanernas afkomlingar, med sagor, sådana de kommit till vår tid ur skandinaviska källor, bör man städse hafva för ögonen, att den stora omhvälfning, som genom kristendomens seger öfver Odensläran egde rum i germanernas före-

ställningsvärld, i det hon kullkastade den urgamla mythbyggnaden och lämnade dess för ändamålet brukliga ruindelar till material åt en förnyad sagobildning — att denna omhvälfning, innan hon hunnit till Odenslärans sista fästen, kräfde en tiderymd af mer än åttahundra år. På ena sidan om den långsamt framskjutande gränsen mellan de båda religionerna uppstod och fortgick en ombildning och förvandling af de gamla sagorna, väsendtligen utgående på att utplåna det om hedendomen för starkt påminnande och med kristendomen oförenliga i desamma — medan å andra sidan om trosgränsen de gamla mythsångerna, föga berörda af tidens åverkan, ännu fortlefde i en ursprungligare skepnad. Man kunde således, för att välja det här närmast till hands liggande exemplet, norr om trosgränsen och på ännu hedniskt område sjunga, att Hadding, när han undan Svipdags och sin halfbroder Gudhorms förföljelser nödgades fly till den fjärran östern, där vardt beskyddad af Oden och genom honom fick till hjälpare *Hrútr-Heimdall* — detta medan man samtidigt söder om samma gräns sjöng, att Dieterich, när han undan en broders och dennes beskyddares förföljelser nödgades fly till den fjärran östern, där upptogs af en mäktig konung, som, då han ej längre kunde vara Oden, måste vara den mäktigaste af österns konungar man hört talas om, nämligen Attila, samt att Attila gaf honom till beskyddare en Rüdiger, som ännu till namnet påminde om Ruther (Heimdall), men ej längre kunde vara den hvite asaguden, Odens trogne tjänare, utan måste förvandlas till en trofast vasall och »markgrefve» under Attila. Saksarne vordo med svärd och eld omvända till kristendomen mot slutet af 700-talet. I Sveriges djupare skogsbygder vek hedendomen icke fullständigt undan förrän på 1100-talet. Ännu i Saxos faders tid fanns det hedniska bygder i Småland, det svenska gränslandet till Danmark. Det följer häraf, att Saxo måste mottagit sångerna om den germaniska urtidens heroer i ett vida ursprungligare skick än samma sånger kunnat på hans tid förete i Tyskland.

Hadding betyder »den lockige», »den hårfagre»; Dieterich

(þjóðrekr) betyder »folkherrskaren», »storherrskaren». Båda epithetnamnen tillhöra en och samma sagopersonlighet. Hadding är epithetet, hvilket tillkommer honom som yngling, innan han ännu egde ett rike; Dieterich epithetet, som framställer honom som konungen öfver många germanstammar. Ännu Vilkinasaga vet om Dieterich, att han hade en rik och skön hårväxt, men att han aldrig fick skägg. Detta är tillräckligt att förklara namnet Hadding, under hvilket han antagligen bland samtliga germanstammar varit besjungen, ty vi hafva redan sett, att Hadding är i angelsaksiska poesien känd som Hearding, och som vi skola se, hafva fastlandets germaner känt honom ej allenast som Dieterich, utan äfven som Hartung. Möjligt är tillika, att namnet »den lockige» haft i mythsagan samma anledning som epithetet »den hårfagre» har i den norska berättelsen om Harald, Norges förste enherrskare, och att mythens Hadding var förebilden för Harald, när denne aflade löftet att låta sitt hår växa, tills han blifvit storkonung (Harald Hårfager s. 4). Bruket att ej klippa hår eller skägg, innan en beslutad bragd blifvit utförd var bland germanerna urgammalt och så allmänt och så hållet i hälgd, att man måste antaga det hafva haft en hållpunkt och förebild i herossagan. Tacitus omtalar det (Germania 31); Paulus Diaconus (Hist. III, 7) och Gregorius af Tours (V, 15) likaledes.

Ehuru nästan förklunget i den tyska sagokretsen har namnet Hartung dock qvarlämnat spår därstädes af sin tillvaro. »Anhang des Heldenbuchs» omtalar konung Hartung *ausz Reüssenlant*, det vill säga en konung Hartung, kommen från ett i östern beläget rike. Dikten »Rosengarten» (varianten D, jämför W. Grimm: D. Heldensage 139, 253) omtalar likaledes Hartunc, konung *von Riuzen*. En jämförelse mellan »Rosengartens» varianter och dikten »Dieterichs Flucht» ådagalägger, att namnet Hartung *von Riuzen* under tidernas lopp öfvergått till Hartnit *von Riuzen* och Hertnit *von Riuzen*, under hvilken namnform hjälten återuppdyker i Vilkingasaga såsom konung i Ryssland. Sammanfoga vi de spridda dragen

af hvad dessa källor förtälja om Hartung, få vi följande grundlinier till hans saga:

a) Hartung är konung och bosatt i ett östligt rike. (Samtliga källorna.)

b) Där är han likväl icke självständig herrskare, åtminstone icke till en början, utan står i underdånighetsförhållande till Attila (hvilken i Dieterichssagan efterträdt Oden som öfverkonung i östern). Han är Attilas man. (»Dieterichs Flucht».)

c) En svensk konung har frântagit honom hans land och fördrifvit honom.

d) Den svenske konungen är af alfslägt och hufvudmannen för samma ätt, som den ryktbare smeden Velint, d. v. s. Völund, tillhörde. (Vilkinasaga.) Såsom längre fram bevisas, (se n:o 108, 109) tillhör Svipdag, som fördrifver Hadding, samma slägt; han är Völunds brorson.

e) Hartung återtager efter den svenske eröfrarens död sitt rike och eröfrar äfven hans. (Vilkinasaga.)

Samtliga dessa drag återfinna vi i sagan om Hadding. Den ursprungliga identiteten af Hadding och Hartung är således otvifvelaktig. Man finner på samma gång, att Hartung i likhet med Dieterich blifvit fördrifven från sitt land, flytt, likasom han, öster ut, fått, likasom han, i österns konung Attila en beskyddare, därefter återvändt, besegrat sin motståndare samt återtagit sitt rike. Haddings, Hartungs och Dieterichs sagor äro således till själfva stommen och grunddragen en och densamma. Det skall här nedanför visas, att de märkligare enskildheterna äfven äro gemensamma.

Jag har här ofvan (n:o 42) gifvit skäl för att Hamal (Amala), Halfdan Borgarssons fosterbroder, var Haddings hjälpare och fältöfverste i kriget mot hans fiender. Hjälten, som i den tyska sagan innehar samma plats hos Dieterich, är den gamle »mäster» Hildebrand, Dieterichs trogne ledsagare, lärare och fältöfverste. Kan det nu bevisas, att hvad den tyska sagan förtäljer om Hildebrand företer trådar, som knyta honom till stampatriarkernas saga, och att icke blott

hans ställning som Dieterichs ålderstigne vän och härförare, utan äfven hans slägtförhållanden hänvisa till denna saga? Och kan det vidare gifvas en tillfyllestgörande förklaring af orsaken hvarför Hildebrand fått i den tyska Dieterichsdikten intaga den plats, som Hamal innehaft i själfva mythsagan?

Hildebrand är, såsom själfva hans namn visar, en hilding* i likhet med den i patriarksagan uppträdande Hildeger (Saxo, Hist. 356—359). Hildeger var enligt traditionen hos Saxo Halfdan Borgarssons halfbroder. De hade samma moder Drott, men olika fäder: Hildeger räknade sig på faderssidan till svionerna, Halfdan Borgars son till sydskandinaverna och danerna, hvarför den döende Hildeger sjunger till Halfdan (Hist. 357):

Danica te tellus, me Sveticus edidit orbis.
Drot tibi maternum quondam distenderat uber;
*Hac genitrici tibi pariter collacteus exto.***

I den tyska arfsägnen är Hildebrand son af Herbrand. Det fornhögtyska fragmentet af sången om Hildebrands möte med sin son Hadubrand kallar honom *Heribrantes sunu*. Herbrand åter är enligt dikten »Wolfdieterich» Berchtungs son. (Om Berchtung se n:o 6.) I en nordisk af Saxo be-

* I nästan alla namn på medlemmar af denna slägt ingå *Hild-* eller *-brand* som sammansättningsdelar. Namnen synas knappt vilja säga mer än att deras bärare tillhöra hildingslägten. Se här exempel:

Fornhögtyska fragm.	*»Wolfdieterich».*	*Vilkinga-saga.*	*Folkvisa om Hildebrand.*	*Fundin Noregur.*	*Flatöboken I, 25.*	*Asmund Kämpa saga.*
Herbrand	Berchtung	Hildebrand	Hildebrand	Hildir	Hildir	Hildebrand
Hildebrand	Herbrand	Alebrand	Den yngre Hildebrand	Hildebrand	Hildebrand	Helge
Hadubrand	Hildebrand			Hildir Herbrand	Vigbrand	Hildebrand
					Hildir Herbrand.	

** Jämför i Asmund Kämpebanes saga den döende hjältens ord:

þik Drott of bar
af Danmörku
en mik sjálfan
á Scipiodu.

varad tradition finner man således en hilding (Hildeger), som är Borgars styfson; i den tyska en hilding (Herbrand), som är Borgar-Berchtungs son. Redan detta bevisar, att den tyska sagan om Hildebrand stått i ursprunglig förbindelse med patriarksagan om Borgar, Halfdan och Halfdans söner, samt att hildingarne från början varit ställda i frändeförhållande till germanpatriarkerna. Borgars förvandling från styffader till fader åt en hilding skall nedanför erhålla sin förklaring.

Hildegers saga och Hildebrands stå också i en inre saklig förbindelse. De båda frändernas öden äro ställda på samma gång i likhets- och motsatsförhållande till hvarandra. Öfver Hildeger hvilar en djupt tragisk färgton; öfver Hildebrand en godlynt och trygg stämning. Hildeger klagar i sin dödssång hos Saxo (jämf. Asmund Kämpebanes saga), att han sammandrabbat med och dödat sin ende käre son. I det fornhögtyska sångfragmentet uppsöker Hildebrand efter sin hemkomst från östern sin son Hadubrand, som tror sin fader vara död och kallar Hildebrand en bedragare, som tillegnat sig den dödes namn, samt nödgar honom till tvekamp. Fragmentet slutar, innan man lär känna envigets utgång; men Vilkinasaga och en folkvisa om Hildebrand hafva bevarat arfsägnen därom. Sedan den gamle »mästaren» bevisat, att hans Hadubrand ännu icke är honom vuxen i vapenföring, rida fader och son i fröjd och gamman vid hvarandras sida till hemmet. De båda striderna mellan far och son inom hildingslägten äro pendanter och motsatser till hvarandra. Hildeger, som lidelsefullt älskar kriget och tvekampen, tillfogar sig själf i stridsifvern det djupaste hjärtesår, då han fäller sin son. Hildebrand uppträder klokt, besinningsfullt och afvärjande och söker dämpa sonens stridslust, innan tvekampen börjar, och han kan sluta den med att trycka sin unge motståndare till fadersbarmen. Å andra sidan är Hildegers uppförande mot sin halfbroder Halfdan mönstret för en ädel och grannlaga motståndare, och hans slutord till brodern, som, okunnig om slägtskapsbandet, gifvit honom banehugget och hvars

mantel den döende önskar till svepning (Asmund Kämp:s saga), höra till de hjärtegripande momenten i den väldiga dikten om urfäderna. Denna synes hafva förkunnat, att blodshämd är otillåtlig, då en frände, utan att känna slägtbandet, fällt en frände, och när den senare, innan han dött, har bevittnat sin tillgifvenhet för banemannen. Vi återfinna i hvarje fall den gamle Hildebrand som lärare och beskyddare för sonen af samme Halfdan, som dödade Hildeger, och om blodshämd emellan Halfdans och Hildegers ättlingar talas ingenstädes.

Det påpekade frändebandet mellan germanpatriarkerna och hildingarne har emellertid icke uteslutit ett förhållande af underdånighet i de senares ställning till de förre. I »Wolfdieterich» emottager Hildebrands fader land och län af Dieterichs farfader och bär dennes fana i striden. Hildebrand själf fullgör mot Dieterich de plikter, som tillkomma en fosterfader, hvilket till regeln bevisar en underordnad ställning till fostersonens verklige fader. Mellan de befryndade ätter, som Dieterich och Hildebrand tillhöra, råder således samma rangskillnad som mellan dem, hvilka Hadding och Hamal tillhöra. Hamals fader Hagal var Halfdans fosterfader och intog, att döma häraf, en underordnad väns ställning till Halfdans fader Borgar. Halfdan och Hamal vordo sålunda fosterbröder, och däraf följer, att Hamal, om han öfverlefde Halfdan, vore skyldig att öfvertaga en fosterfaders plikter mot dennes minderårige son Hadding. Hamals förhållande till Hadding står således i fullständig analogi med Hildebrands till Dieterich.

Kärnan i den krigareskara, som slutit sig kring Dieterich, äro amelungar, amaler (se »Biterolf»), d. v. s. medlemmar af Hamals slägt. Den älste och mäst betydande bland desse hjältar, kärnans kärna, är gamle mäster Hildebrand själf, Dieterichs fosterfader och fältöfverste. Personer, som i de tyska dikterna bära namn, hvilka hänvisa till deras amaliska börd, behandlas af Hildebrand som medlemmarne af en klan behandlas af sin klanhöfding. Så hemtar Hildebrand från Sverige en prinsessa Amalgart och ger henne till gemål åt

en bland Dieterichs amelunger tjänande son af Amelolt, och åt Amelolt har Hildebrand förut gifvit sin syster till äkta.

Frågan, om man finner trådar, som knyta den tyska diktens Hildebrand till mythpatriarkernas saga och särskildt till den i denna saga uppträdande Hamal (Amala) är därmed besvarad. Mäster Hildebrand har i den tyska sagocykeln fått intaga den plats och bestrida de åligganden, som ursprungligen tillkommit Hamal, amalernas ättefader.

Förhållandet mellan de befryndade slägterna, patriarkslägten, hildingeslägten och amalslägten, har i den tyska sagocykeln säkerligen varit lika klart angifvet som i den nordiska, innan den tyska råkade ut för en kris, som i någon mån förvirrat det gamla sammanhanget. Krisen inträffade därigenom, att man förblandade den urgamla mythsagans Hadding-*Þjóðrekr* med den historiske konungen öfver östgotherna Theoderich. Östgothen Theoderich räknade sig själf till amalernas ur mythens mark uppskjutna slägt. Han var enligt Jordanes *(De Goth. orig.* 14) son af Thiudemer, som talde sina anor upp till Amal (Hamal), son af Augis (Hagal).* Följden af förblandningen vardt,

a) att Hadding-*Þjóðrekr* fick till fader Thiudemer, och att således hans härkomst från germanpatriarkerna afskars;

b) att Hadding-*Þjóðrekr* själf vardt till en afkomling af Hamal, hvarigenom skillnaden mellan själfva herrskarslägten — den med Ruther-Heimdall börjande linien af germanpatriarker — samt de med denna herrskareslägt befryndade, men i underdånighetsförhållande stående amaliska slägten och hildingslägten dels fördunklades, dels alldeles upphäfdes. Dieterich själf vardt till en »amelung», i likhet med flere af hans hjältar;

c) att sedan sålunda Hamal blifvit från en äldre samtida till Hadding-*Þjóðrekr* förvandlad till en hans urstamfader,

* De Jordanska texterna utesluta ofta aspirationen och skrifva *Eruli* för *Heruli* o. s. v. Till namnformen *Amal* anmärker Closs i sin upplaga af år 1886: »***Amal,*** *sic Ambr. cum Epit. et Pall. nisi quod hi* ***Hamal*** *aspirate.*»

skilld till tiden från honom genom flere slägtled, han icke längre kunde fungera som Dieterichs fosterfader och fältöfverste, utan måste dessa kall öfverlämnas åt mäster Hildebrand, som äfven i mythsagan måste stått Hadding mycket nära och varit vid sidan af Hamal hans ypperste och ständige hjälpare;

d) att Borgar-Berchtung, som i mythsagan är Hadding-*Þjóðrekr's* farfader, måste, enär han ej var amal, afstå från denna sin värdighet och inskränka sig till att vara stamfader till hildingarne. Som vi sett är han hos Saxo bildingen Hildegers styffader.

En annan följd af Hadding-*Þjóðrekr's* förblandning med den historiske Theoderich vardt, att Dieterichs arfrike och skådeplatsen för åtskilliga hans bragder förlades till Italien: till Verona (Bern), Ravenna (Raben) o. s. v. I öfrigt fick den gamla mythsagans starka flod snart nog makt med detta uppgrumlande historiska tillflöde, så att sagans Dieterich har föga eller ingen gemenskap vidare med den historiske Theoderich.

Sedan genom kristendomens utbredning den germaniska mythens herossaga blifvit afskuren från sina rötter i gudasagan, vardt denna förblandning nära nog naturnödvändig. Folktraditionen, i hvilken den historiske Theoderich-Dieterich efterlämnat spår, var icke längre i stånd att särskilja den ene Dieterich ifrån den andre. En med Jordanes' krönika bekant bearbetare tog steget ut och gaf åt mythens Hadding-*Þjóðrekr* till fader Theoderichs fader Thiudemer.

Och det var icke endast denna namngemensamhet som inbjöd till att sammansmälta dem. Därtill kom ännu en annan. Den historiske Theoderich hade kämpat med Odoacer; den mythiske Hadding-*Þjóðrekr* hade kämpat med Svipdag, Fröjas make, som också bär namnen *Óðr* och *Ottarr* (se n:o 96—100). Denna senare namnform motsvaras af det engelska och tyska *Otter*, det fornhögtyska *Otar*, ett namn som förde tanken till den historiske *Otacher* (Odoacer). De historiska minnenas Dieterich och Otacher vordo till ett med myth-minnenas *Þjóðrekr* och *Ottarr*.

Emedan nu mythens Hadding-*Þjóðrekr* blifvit i sin späda ungdom utsatt för Ottars förföljelser och undan dem måste fly till den aflägsna östern, så måste också den historierade sagans Dieterich i sin späda ungdom lida förföljelser af Otacher och fly, ledsagad af trogne amaler, till ett östligt rike. Fördenskull säger Hadubrand om sin fader Hildebrand, att när han begaf sig öster ut med Dieterich, *floh her Otachres nîd*, »flydde han för Otachers ondska». Fördenskull försvinner också *Otacher* tidigt ur den tyska sagocykeln, ty Svipdag-Ottar går i mythen under och försvinner, långt innan Hadding vinner seger och återinsättes i sin faders välde (se n:o 106).

Oden och Heimdall, som då, enligt mythen, vistades i östern och där vordo Haddings beskyddare, måste såsom hednagudar aflägsnas ur den kristnade sagan och ersättas på lämpligt sätt af andra. Österns ryktbare herrskare Attila egnade sig framför någon annan att träda i Odens ställe, ehuru han, Attila, var död, innan Theoderich föddes. Af Ruther-Heimdall vardt, såsom redan är nämdt, markgrefve Rüdiger.

Mythsagan lät Hadding vistas många år i östern (se ofvan). Vanernas tioåriga välde i Asgard måste afslutas och åtskilliga andra händelser tima, innan mythens episka sammanhang medgaf, att Hadding kunde återvända som segervinnare. Till följd deraf låter också sagan om »Dieterich af Bern» denne qvarstanna mycket länge hos Attila. En i Exeterhandskriften bevarad fornengelsk sång låter *Theodric* vistas *þrittig wintra* i landsflykt på *Mœringaburg*. Sången om Hildebrand och Hadubrand låter honom vara landsflyktig *sumarô enti wintrô sehstic*, och Vilkinasaga bestämmer hans vistelse i östern till 32 år.

Den angelsaksiska diktens Mœringaburg är den fristad Oden öppnade åt sin skyddsling och där han uppehöll sig under landsflykten i östern. Mœringaburg betyder en borg, bebodd af högborna, ärorika och frikostiga personligheter: jämför det fornnordiska *mœringr*. Men den ursprungliga betydelsen af *mœrr*, forngerm. *mâra* är »glänsande», »lysande»,

»ren», och det är möjligt, att innan *mœringr* fick sin generella betydelse af ryktbar, ärorik, högboren man, det hade den speciellare af en man, härstammande från »den lysande», d. v. s. från Heimdall genom Borgar. Huru än härmed förhåller sig, ha desse »märingar» i den angelsaksiska versionen af sagan om Hadding haft sin motsats i »baningarne», Loke-Bickes (Bekki's) män. Detta framgår af uttrycket *Bekka veóld Baningum* i Codex Exoniensis. Baningarne äro lika litet som märingarne ett historiskt namn. Ordets förklaring ligger i det angelsaksiska *bana*, det engelska *bane*. Baningarne betyder »fördärfvarne», »förpästarne», en lämplig benämning på dem som i sagan följde pästens upphof, den allfördärflige Loke. I de tyska dikterna är Mœringaburg förvandladt till Meran, och Borgar-Berchtung (Haddings farfader i mythen) är härtig af Meran. Det är sina till gudarne gångne fäder Hadding återfinner hos Oden och Heimdall i östern.

Oaktadt förblandningen af den historiske Theoderich och den mythiske Hadding-*Þjóðrekr* har inom den tyska sagocykeln en arfsägen fortlefvat om att »Dieterich af Bern» hörde till ett stamträd, som kristendomen förklarat i bann. Två af de tyska Dieterich-dikterna, »Nibelunge Noth» och »Klage», afhålla sig från att tala om sin hjältes anor. Wilhelm Grimm misstänker orsaken vara den, att dessa dikters författare vetat om Dieterichs härkomst något, som de ej kunde berätta utan att såra kristna öron, och han påminner om att när i Vilkingasaga Thidrek (Dieterich) retar Högne (Hagen) med att kalla honom son af en alf, svarar Högne, att Thidrek har en än värre börd, emedan han är son af själfve djäfvulen. Saken, som för Grimm är mystisk, får sin förklaring däraf, att Hadding-*Þjóðrekr*'s fader i mythen, Halfdan Borgarsson, ansågs hafva Thor till samfader och i sin egenskap af germanpatriark hade hos de hedniske germanerna åtnjutit gudomligt anseende (se n:o 23, n:o 30). »Anhang des Heldenbuchs» säger, att Dieterich var son af en »*böser geyst*».

Det är förut nämdt (n:o 38), att Hadding fick af Oden en dryck, hvilken utöfvade en underbar verkan på hans lekam-

liga varelse. Den gjorde honom *recreatum vegetiori corporis firmitate,* och tack vare densamma och Odens öfver honom sjungna galder kunde han frigöra sig från de bojor, som Loke sedermera lade på honom. Det är också påpekadt, att denna dryck innehållit något som kallats Leifners eller Leifins lågor. Det är all anledning antaga, att dessa »lågor» verkat så, att den man, som fått njuta Leifners lågors dryck, kunde med sin andedrägt lossa de på honom lagda bojorna. Groa (Grogalder 10) förlänar sin son Svipdag »Leifners eldar», på det att, om fjättrar påläggas honom, dessa skola lossas från »galdrad lem» *(ek læt þer Leifnis elda fyr kveðinn legg).* Minnet af att Hadding blifvit förlänad denna förmåga möter oss i den tyska sagan i den form, att Dieterich kunde med sin andedrägt uppbränna de bojor, som lagts på honom (se »Laurin»), ja, när han vredgades, flåsa eld och bringa sin motståndares brynja i glödning. Minnet af att Hadding, genom att på Odens tillrådan spisa ett vilddjurs — Saxo säger: ett lejons — hjerta, vann utomordentliga krafter, fortlefver också i den form, att när Dieterich var i nöd, sände honom Gud »*eines löwen krafft von herczenlichen zoren* (»Ecken Ausfarth»).

Saxo förtäljer, att Hadding vid ett tillfälle vardt inbjuden att stiga ned i underjorden och skåda dess märkvärdigheter (se n:o 47). Den hedniska underjorden med dess lycksalighetsfält och plågoängder vardt i den kristna föreställningen liktydig med hälvetet. Haddings underjordsfärd i förening med mythberättelsen om att han en gång förflyttades på Odens häst Sleipner genom rymden vardt i kristen tid ihågkommen i den form, att han en gång på en svart demonhäst fördes till hälvetet. Detta förklarar den förvånande upplösning, som sagan om Dieterich får, att nämligen han, den högsinnade och firade hjälten, varder tagen af djäfvulen. Otto af Friesingen (1:sta hälften af 12:te århundradet) berättar, att *Theodoricus vivus equo sedens ad inferos descendit.* Kaiserchronik berättar, att »många sågo, att djäflarne togo Dieterich och förde honom in i bärget till Vulcanus».

Saxo meddelar, att Hadding, när han en gång badade, hade ett äfventyr, som hotade honom med den förfärligaste hämd från gudarnes sida (se n:o 106). Handskrifter af Vilkinasaga tala om ett ödesdigert bad, som Thidrek tog sig, och förknippar det med hans hälvetesfärd. Det kom nämligen, då hjälten badade, en svart häst, den störste och ståtligaste man sett. Konungen svepte badtäcket om sig och hoppade upp i sadeln. Han märkte för sent, att hästen var djäfvulen, och han försvann för alltid.

Saxo berättar, att Hadding bekrigade en konung Handuanus, som hade nedsänkt sina skatter i ett vatten och som fick lösa sitt lif med en guldskatt vägande så mycket som hans kropp (Hist. 41, 42, 67). Handuanus är en latinisering af dvärgnamnet *Andvanr, Andvani.* Sigurdsagan har ett minne af samma tilldragelse och kallar »dvärgen» *Andvari* (Sig. Fafn. II). Den tyska sagan vet likaledes om ett krig, som Dieterich fört mot en dvärgkonung. Kriget har gifvit ämne till sagan om »Laurin». Äfven där blir den besegrade dvärgkonungen skonad till lifvet, och Dieterich bemäktigar sig mycket af hans skatter.

I den tyska likasom i den nordiska sagan har Hadding-*þjóðrekr's* medtäflare om kronan varit hans broder, understödd af *Otacher-Ottarr* (Svipdag). Den med mythen öfverensstämmande arfsägnen härom var ännu känd af författaren till »Anhang des Heldenbuchs». Men redan tidigt och på grund af historiska reminiscensers inblandning förvandlas brodern till farbroder.

Brodern heter i den nordiska traditionen *Guðhormr*, i den tyska traditionen *Ermenrich (Ermanaricus). Ermenrich, Jörmunrekr* betyder, likasom *þiðrekr*, en herrskare öfver mycket folk, en storkonung. Redan Jordanes har förblandat den mythiske *Jörmunrekr-Guðhormr* med den historiske goth-konungen *Hermanaricus*, hvars rike förstördes af hunnerna, och knutit till honom sagan om Svanhild och hennes bröder *Sarus (Sörli)* och *Ammius (Hamdir)*, hvilken saga ursprungligen stått i förbindelse med den mythiske *Jörmunrekr's*.

Sigurdsdikten, som utvidgat sig med rof från alla håll, har ökat förvirringen genom att annektera samma saga.

Hos de romerske författarne står namnformen *Herminones* vid sidan af *Hermiones* såsom beteckning för en af de tre germaniska folkgrenar, hvilka utsköto från Mannus. Det är möjligt, såsom redan påpekats, att *-horm* i *Guþhorm* står i förbindelse med namnformen *Hermio*, likasom det är sannolikt, hvad flere språkmän redan påpekat, att det germaniska *irmin (jörmun*, goth. *airmana)* står i språkligt samband med namnformen *Hermino*. I detta fall hänvisa själfva namnen *Guþhormr* och *Jörmunrekr* redan som sådana till hermionernas, herminonernas, mythiske anherre, likasom Yngve-Svipdags namn till ingvæonernas (ingævonernas), möjligen äfven Haddings till istævonernas (se n:o 25). Till namnet Hadding svarar, såsom ofvan påpekats, det angelsaksiska *Hearding*, det forntyska *Hartung*. De af Jordanes omtalade *Hasdingi (Asdingi)* utgjorde vandalernas förnämsta krigareslägt (Goth. Orig. 22), och det torde icke vara utan grund i mythen att man hos ett östgermaniskt folk, vandalerna, återfinner detta slägtnamn, enär Hadding enligt mythen hade sitt stöd i de östgermaniska stammarne. Till namnformen *Hasdingi*, goth. *Hazdiggôs*, skulle *istævones*, *istvœones* svara på ganska antagligt sätt, förutsatt att vokalen *i* i den latinska namnformen låter sig förlika med *a* i de germaniska. Att vokalen varit sväfvande finner man af folktaflan i Codex La Cava, som kallar Istævo för *Ostius, Hostius*.

I geografiskt afseende äro både romerska och germaniska källor eniga om att de nordlige germanstammarne voro ingævoner. I mythsagan äro de skandinaver och grannar till dem. I Beowulfdikten kallas danakonungen *eodor Inguina*, ingævonernas värn, och *freá Inguina*, ingævonernas herre. Tacitus säger, att de bo närmast oceanen (Germ. 2); Plinius, att cimbrer, teutoner och chaucer voro ingævoner (Hist. Nat. IV, 28); Pomponius Mela, att cimbrernas och teutonernas land sköljdes af codanska viken (III, 3). Hvad vidkommer hermioner och istævoner, bodde de förre utefter mellersta

Rhen, och af de senare, som äro mythens östgermaner, hade åtskilliga stammar redan före Plinius' tid trängt söder om hermionerna fram till denna flod.

Den tyska sagocykeln har bevarat minnet af att det första stora fältslag, hvari Hadding-*Þjóðrekr* mätte sina krafter med nord- och vestgermanernas, vardt för honom ett stort nederlag. Detta erkännes öppet i Dieterichs-dikten »die Klage». De dikter åter, som af sympathi för sin hjälte tillskrifva honom segern i detta slag, »Rabenslaget», erkänna icke dess mindre medelbart, att så ej var förhållandet, ty de låta honom efter striden ånyo draga sig tillbaka till östern och förblifva där många år, beröfvad sin krona, innan han gör sitt andra och lyckade försök att återtaga sitt rike. »Rabenslaget» motsvarar således det mythens fältslag, hvari Haddings stridsmän duka under för ingævoner och hermioner. Också bär »Rabenslaget» en ur germanisk synpunkt universel prägel, och den tyska traditionen har på ett i det hela troget och med mythen öfverensstämmande sätt grupperat de fiendtlige brödernas bundsförvandter och kämpar. Dieterich understödes af östgermaniske krigare, samt af icke-germaniske österländingar från Polen, Wallachiet, Ryssland, Grekland o. s. v.; Ermenrich åter af höfdingar från Thüringen, Schwaben, Hessen, Sachsen, Nederland, England och Norden, samt framför allt af burgunderna, hvilka räknas till hermionerna i folktaflan i Codex S:t Gallen och till ingævonerna i folktaflan i Codex La Cava. För det burgundiska furstehusets mythiska härkomst från en farbroder till Svipdag skall jag framlägga bevis i afhandl. om Ivaldeslägten.

Haddingssagans och Dieterichssagans ursprungliga identitet och härkomst från mythen om urtiden och patriarkerna anser jag härmed fullständigt bevisad. Kriget mellan Hadding-Dieterich och Gudhorm-Ermenrich är identiskt med den af Yngve-Svipdag öppnade fäjden mellan ingævonernas, hermionernas och istævonernas stammar. Bevisadt är äfven, att Halfdan, Gudhorms och Haddings fader och Yngve-Svipdags styffader, är identisk med Mannus. Ett bland resultaten af denna under-

sökning är således, att *sångerna om Mannus och hans söner, urgamla redan på Tacitus' tid, hafva, mer eller mindre åverkade af århundradena, fortlefvat långt in i medeltiden, och att väl icke de själfva, men grunddragen af deras innehåll blifvit räddade till vår tid* och böra åter införlifvas i vår mythologi tillika med den till grunddragen återställda mythen om urtiden, hvars slutepisod bildas af »det första storkriget i världen».

Den norsk-isländska skola, som upptog och utbildade den lärda medeltidshypothesen om Odens och hans Asiamäns invandring, har man att tillskrifva, att den i många hänseenden vigtiga mythen om urtiden och dess tilldragelser i guda- och människovärlden — bland samtliga ariska myther en af de både i vetenskapligt och i poetiskt afseende vigtigaste, som kunnat räddas till vår tid — har blifvit undanskjuten och förgäten. Den lärda hypothesen och den urgamla mythen kunde icke förlikas. Fördenskull måste den senare gifva vika. Det fanns ej häller i denna myth något, som särskildt tilltalade den norsk-nationala känslan och fördenskull kunde påkalla skonsamhet. Norge omtalas där alldeles icke; Skåne, Danmark, Svithiod och Fastlandsgermanien utgöra skådeplatsen för mythens händelser. Bland de flere orsaker, som under kristen tid samverkat till att gifva hvad som nu kallas »nordisk mythologi» dess närvarande prägel, finnes ingen, hvilken så som bortvisandet af denna myth har bidragit till att gifva »nordisk mythologi» den stämpel hon hittills burit af en trång och snäf norsk bygdmythologi, som, uppförd väsendtligen på den prosaiska eddans grundval, är, såsom i detta arbete skall visas, i många afseenden rent af en vrångbild af den verkliga nordiska och på samma gång till sina hufvuddrag germaniska mythologien.

Om de fornariska elementen i den här framlagda mythen se n:o 82 och n:o 111.

II.

MYTHEN OM UNDERJORDEN.

44.

MEDELTIDSSAGOR MED RÖTTER I UNDERJORDSMYTHEN.

ERIK VIDFÖRLES SAGA.

Djupt inne i den kristna tiden lefde bland skandinaver den föreställning, att deras hedniske fäder trott på tillvaron af en lustgård, från hvilken sorg, smärta, lyten, ålderdom, sjukdom och död vore utestängda. Lustgården kallades *Ódáins-akr*, Ej-dödes-åker, *Jörð lifanda manna*, lefvande människors jord. Han var belägen icke i himmelen, utan där nedom, vare sig på jordens yta eller i underjorden, men skilld från de af människor bebyggda landen på ett sätt, som gjorde det icke omöjligt, men likväl ytterst äfventyrligt att komma dit.

En saga från fjortonde århundradet, upptagen i Flatöboken, och med några textförändringar i Fornald. sag. III, meddelar:

Erik, son af en norsk småkonung, gjorde en julafton det löfte att uppsöka Odains-aker, och vardt detta rykte kändt öfver hela Norge. I sällskap med en dansk prins, som också hette Erik, begaf han sig då först till Miklagard (Konstantinopel), hvars konung tog de unge männen i sin tjänst och hade mycket gagn af deras krigiska duglighet. En dag samtalade konungen i trosfrågor med den norske Erik med den påföljd, att denne öfvergaf sina fäders tro och lät döpa sig. Han berättade för sin kunglige lärare om det löfte han gifvit att uppsöka Odains-aker — »*frá honum heyrða ver sagt á coru landi*» — och sporde honom, om han visste, hvar den var belägen. Konungen trodde, att Odains-aker vore samma ställe som de kristne kalla Paradiset, och sade, att det ligger öster ut bortom Indiens yttersta landamären, men att ingen lärer vara i stånd att komma dit, emedan det är afstängdt med en eldvägg, som räcker upp till himmelen. Erik var dock bunden af sitt löfte och begaf sig med sin danske namne

på färden, sedan konungen, så noga han förmådde, undervisat dem om vägen och gifvit dem anbefallningsbref till de myndigheter och furstar, hvilkas områden de hade att genomresa. De foro genom Syrien och det vidsträckta underbara Indien och kommo till ett mörkt land, där man hela dygnet ser stjärnorna. Efter att hafva genomvandrat dess djupa skogar, sågo de, när det började ljusna, en älf, öfver hvilken en hvälfd stenbro förde. Å andra sidan var ett slättland, hvarifrån ljufva dofter nådde dem. Erik gissade, att älfven var densamma som konungen i Miklagard kallat Pison och som har sin källa i Paradiset. På stenbron låg en drake med öppet gap. Den danske prinsen gaf det råd, att de skulle vända om, ty han ansåg det omöjligt att öfvervinna draken eller komma honom förbi. Men den norske Erik fattade en af sina män med ena handen och störtade med svärdet i den andra mot draken. Man såg dem försvinna mellan vidundrets käftar. Med öfrige ledsagare återvände då den danske prinsen den väg han kommit och anlände efter många års förlopp tillbaka till sitt fädernesland.

När Erik och hans landsman slukats af draken, tyckte de sig omhvärfde af rök; men den skingrades, och de voro oskadde och sågo framför sig det stora slättlandet solbelyst och blomsterhöljdt. Där runno floder af honung, luften var stilla, men närmast marken förnummos flägtar, som kringförde blommornas vällukt. Det är aldrig mörkt i detta land, och föremålen kasta ingen skugga. De båda äfventyrarne gingo långt in, för att, om möjligt, upptäcka bebyggda ängder. Men landet syntes folktomt. På afstånd sågo de dock ett torn. I den riktningen fortsatte de att gå, och de funno, när de kommit närmare, att tornet stod fritt i luften utan grundval eller stolpar. En stege förde upp till det. Inne i tornet var ett rum, bonadt med sammet, och där stod ett vackert bord med kräsliga rätter på silfverfat och vin i gyllene dryckeskärl. Där voro också präktigt bäddade sängar. De båda männen voro nu öfvertygade om att de kommit till Odains-aker och de tackade Gud för att de nått sitt mål. De förfriskade sig och

lade sig att sofva. I sömnen kom till Erik en skön gosse, som nämde honom vid namn, sade sig vara en af de änglar, som vaktade Paradisets port, och tillika Eriks skyddsängel, som var vid hans sida, då han gjorde löftet att uppsöka Odains-aker. Han frågade, om Erik ville stanna där han nu var eller återvända hem. Erik ville återvända, för att förtälja hvad han sett. Ängeln upplyste honom om att Odains-aker eller *jörð lifanda manna,* där han nu vistades, ej vore samma ställe som Paradiset, ty till detta kunna endast andar komma, och är detta andarnes rike, Paradiset, så herrligt, att Odains-aker i jämförelse därmed är som en ödemark. Dock gränsa dessa två olika områden intill hvarandra, och älfven, som Erik sett, har i Paradiset sin källa. Ängeln tillät de båda vandrarne att stanna sex dygn och hvila ut i Odains-aker. Därefter återvände de öfver Miklagard till Norge, och vardt Erik där kallad *viðförli,* den vidtbereste.

Om Eriks slägtförhållanden meddelar sagan (Fornald. s. III 519), att hans fader hette Thrand, att hans moders syster var en Svanhvit, samt att han hörde till Thjassedottern Skades slägt. Vi skola längre fram, på den verkliga mythens område, återfinna en Erik, som tillhör Thjasses slägt och hvars moder är en svanmö (växtlighetsdis). Äfven denne Erik lyckas få se Odains-aker. (Se n:o 102, 103.)

45.

MEDELTIDSSAGOR (forts.). ISLÄNDSKA KÄLLOR OM GUDMUND, KONUNG Å GLANSFÄLTEN.

I Hervorsagan omtalas Odains-aker, där utan synbar inblandning af kristliga element. »Gudmund *(Goðmundr)* hette en konung i Jotunheim. Hans gård hette *Grund,* men häradet, hvari den låg, Glansfälten *(Glæsisvellir)*». Han var vis och mäktig och i hednisk mening gudfruktig, och han och hans män vordo så gamle, att de lefde många mansåldrar. Därför, heter det vidare, trodde hedningarne, att Odains-aker låg i hans rike. »Det stället (Odains-aker) är för hvar och

en, som kommer dit, så hälsosamt, att sjukdom och ålder vika ifrån honom, och där lärer ingen dö.»

Jotunheim är enligt sagoförfattaren beläget norr ut från Halogaland utefter kusterna af Gandvik. Den vise och välvillige Gudmund dog, sedan han lefvat ett halft årtusen. Efter hans död dyrkade man honom som en gud och offrade till honom.

Samme Gudmund omtalas i Herröds och Boses saga som en i magiska konster särdeles förfaren herrskare öfver Glansfälten, hvilka skulle varit belägna i närheten af Bjarmaland, äfvensom i Thorsten Bæarmagns saga, hvari konung Gudmunds rike Glansfälten är ett lydrike under Jotunheim, hvars herrskare är Geirröd.

I Olof Tryggvessons historia, sådan denna framställes i Flatöboken, har följande episod blifvit inflätad. Norrmannen Helge Thoresson var stadd på en köpfärd uppe i höga Norden, på kusten af Finnmarken, då han råkade att förvilla sig i en stor skog. Där mötte honom tolf i rödt klädda ungmör på hästar, hvilkas utstyrsel glänste af guld. Den förnämsta af dem var Ingeborg, dotter af Gudmund på Glansfälten. Ungmöarna slogo upp ett praktfullt tält och dukade ett bord med silfverfat och guldkäril. Helge inbjöds att stanna, och han förblef i tre dygn hos Ingeborg. Därefter bröto Gudmunds döttrar åter upp; men innan de skilldes, fick Helge af Ingeborg två kistor fulla af guld och silfver. Med dem återvände han till sin fader, men omtalade för ingen huru han fått dem. Nästa julnatt inträffade en svår storm, under hvilken två män bortförde Helge, ingen visste hvart. Hans sörjande fader berättade detta för konung Olof Tryggvesson. Året förflöt. Då hände vid julen, att in till konungen i hallen kom Helge och med honom två okände män, som till Olof öfverräckte två guldbeslagna horn. De sades vara gåfvor från Gudmund på Glansfälten. Olof lät fylla hornen med god dryck och räcka dem till sändemännen. Dessförinnan hade han tillsagt biskopen, som var närvarande, att signa drycken. Detta gjorde, att de hedniska väsen, som voro Gudmunds sändebud, kastade hor-

nen ifrån sig, och i det samma uppstod mycket buller i salen, elden slocknade, och Gudmunds män försvunno med Helge, sedan de dödat tre af konung Olofs män. Än ett år förflöt. Då kommo till konungen två män, som förde Helge med sig och därefter försvunno. Helge var då blind. Konungen gjorde honom då många frågor, och Helge upplyste, att han hade lefvat rätt lyckliga dagar hos Gudmund; men konung Olofs förböner hade i längden gjort det svårt för Gudmund och hans dotter att kvarhålla honom hos sig, och innan han lämnade dem, utstack Ingeborg hans ögon, för att Norges döttrar icke skulle förälska sig i dem. Med sina skänker hade Gudmund velat svika konung Olof; men för öfrigt hade Helge endast godt att förtälja om denne hedning.

46.

MEDELTIDSSAGOR (forts.). SAXO OM SAMME GUDMUND, HERRSKARE I UNDERJORDEN.

Äfven Saxo, den danske historieskrifvaren, känner Gudmund. Han förtäljer (Histor. Dan. VIII), att konung Gorm hade beslutit uppsöka ett hemlighetsfullt land, hvarom i Norden många rykten gingo. Otroliga skatter voro i det landet förvarade; en viss af sägnerna känd Geruthus hade där sitt tillhåll, men vägen dit var uppfylld af faror och nästan otillgänglig för de dödlige. De som visste något om landets belägenhet, försäkrade, att man måste segla öfver den jordomslingrande Oceanus, lämna sol och stjernor bakom sig och göra en färd *sub Chao,* innan man nådde detta rike, som är beröfvadt dagens ljus och öfver hvars bärg-åsar och dälder mörkret rufvar. Det gällde således först en äfventyrlig sjöresa, därefter en färd i underjorden. Under ledning af den erfarne sjömannen Thorkillus lämnade konung Gorm Danmark med tre skepp och talrikt följe, seglade förbi Halogaland och kom efter underliga rön på vägen till ett Bjarmaland, beläget bortom det kända landet med detta namn, samt ankrade vid dess kust. I detta *Bjarmia ulterior* råder ständig köld, till

dess snöhöljda marker tränger ingen sommarvärme, dess djupa villsamma skogar genomströmmas af strida skummande älfvar, som välla upp ur bärgkittlarne, och de genomströfvas af vilddjur, okända annanstädes. Innebyggarne äro vidunder, med hvilka det för främlingar är farligt att inlåta sig i tal, emedan de af obetänksamma ord hämta kraft att skada. Fördenskull borde Thorkillus ensam föra ordet för alla sina ledsagare. Ankringsplatsen hade han valt så, att de därifrån hade den kortaste vandringsleden till Geruthus. I aftonskymningen sågo de resande en man af ovanligt hög växt komma ned till dem, och till deras häpnad hälsade han dem vid deras namn. Thorkillus upplyste dem om att de i denna mans ankomst borde se en lyckosam händelse, ty han var Geruthus' broder Guthmundus, ett välvilligt väsen och en den mest trofaste beskyddare i faror. Sedan Thorkillus förklarat sina ledsagares oafbrutna tystnad därmed, att de voro för blyge att inlåta sig i tal med en, hvars språk de ej förstode, inbjöd dem Guthmundus att vara hans gäster och förde dem med sig på stigar, som gingo utefter en älf. Så kommo de till ett ställe, där en bro af guld var slagen öfver älfven. Danskarne fingo lust att öfver denna bro besöka ängden på andra sidan; men Guthmundus varnade dem och meddelade dem den underrättelse, att naturen har med den strömmens bädd dragit en gräns mellan det mänskliga och utom-mänskliga och underbara, och att marken där på andra sidan vore genom heligt påbud fridlyst mot spår af dödliges fötter*. De fortsatte således vandringen på den sidan af älfven, där de ditintills gått, och kommo så till Guthmundus' hemlighetsfulla bostad, där ett gästabud bereddes dem, vid hvilket tolf söner af honom, alla af ädelt utseende, och lika många döttrar, sköna att skåda, betjänade dem.

Men gästabudet vardt af egendomligt slag. Danskarne aktade sig, på Thorkillus' råd, att komma i nära beröring

* »Cujus transeundi cupidos revocavit, docens, eo alveo humana a monstrosis rerum secrevisse naturam, nec mortalibus ultra fas esse vestigiis.»

med de icke-danske bordvännerna och betjäningen, och i stället för att smaka de framställda rätterna och dryckerna spisade de och drucko af medförda förråd. Detta emedan, såsom Thorkillus visste, de dödlige, som taga till godo den undfägnad som här nere bjudes dem, förlora minnet af det förflutna och kvarstanna för alltid bland »dessa icke-mänskliga och hemska väsen». Fara hotade äfven dem, som visade sig svaga för Guthmundus' döttrars lockande behag. Denne erbjöd konung Gorm en dotter till äkta. Han var klok nog att undanbedja sig äran; men fyra af hans män kunde icke motstå sina frestarinnor, och de måste böta härför med förloradt minne och slappad själskraft.

Ännu en frestelse återstod. Guthmundus omtalade för konungen, att han egde en lustgård och inbjöd Gorm att följa honom dit och smaka dess ljufliga frukter. Thorkillus, som var uppfinningsrik i ursäkter, lade äfven nu en sådan på konungens läppar. Värden, ehuru misslynnt öfver gästernas återhållsamhet, fortfor dock att visa dem vänlighet, och när de tillkännagåfvo sin önskan att se det rike, där Geruthus hade sitt säte, ledsagade han dem alla till älfven, satte dem öfver denna och lofvade att där afbida deras återkomst.

Det land, hvari de nu inträdde, var ett tillhåll för fasor. De hade icke vandrat särdeles långt, när de sågo framför sig en stad, som tycktes uppbyggd af mörka töcken. Människohufvud voro uppsatta på pålarne, som omgåfvo stadens bållverk. Vilda hundar, hvilkas raseri Thorkillus dock förstod att stilla, vaktade utanför ingångarne. Portöppningarna voro anbragta högt uppe i bållverket, och man måste gå upp för stegar, för att nå dem. Inne i staden svärmade varelser, afskyvärda att se och höra. Smuts och förruttnelse och ohygglig stank öfver allt. Längre därin låg ett slags fjällfäste. Komne till dess ingång, kände sig vandrarne öfvervältigade af dess hemska åsyn, men Thorkillus ingaf dem mod. Därjämte varnade han dem på det trägnaste för att beröra någon af de skatter, som kunde förleda deras blickar. Allt hvad syn och sinne förnimma som fasansvärdt eller äckligt var hopadt inom

denna fjällborg. Dörrbjälkarne öfverdragna af seklers sot, väggar betäckta af smuts, tak hopsatta af stingande gaddar, golf flätade af ormar och höljda af orenlighet. Vid trösklarne väsnades dörrvaktareskaror i vanskapliga gestalter. På järnbänkar, kringspännda med flätverk af bly, lågo jättevidunder, som liknade liflösa bilder. Högre upp i en bärg-nisch satt den gamle Geruthus med genomborrad kropp fastnaglad vid klippan och lågo tre ryggbrutna kvinnor. Thorkillus upplyste, att det var samme Geruthus, som guden Thor hade genomborrat med ett glödgadt järn; kvinnorna hade äfven blifvit af samme gud öfverantvardade åt sitt straff.

När färdemännen lämnat dessa strafforter, kommo de till ett ställe, der de sågo mjödcisterner *(dolia)* utbreda sig. Dessa hade en sjufaldig infattning af guld, och ofvan dem hängde föremål af silfver, runda till formen, som sköto med talrika knutar ned i cisternerna. Därbredvid fann man en guldskodd tand af något stort ovanligt djur; i dess närhet låg ett ofantligt med bildverk prydt och af ädelstenar gnistrande horn samt en utomordentlig armring. Trots varningar lade tre af Gorms män giriga händer på dessa konstverk. Men lystnaden fick sin vedergällning. Armringen förvandlade sig till en gift-orm, hornet till en drake, hvilka dödade sina röfvare; djurtanden vardt till ett svärd, som genomstack sin bärares hjärta. De andre, som sågo kamraternas ofärd, väntade, att äfven de, ehuru oskyldige, skulle drabbas af något ondt. Denna farhåga syntes dock ogrundad, och när de vidare sågo sig omkring, funno de ingången till en annan skatteförvaringsort, som inneslöt en rikedom af väldigt stora vapen, bland hvilka förvarades en kunglig mantel med vidfogad präktig hufvudbonad och ett bälte, det yppersta konstarbete. Själfve Thorkillus kunde icke lägga band på sin lystnad, när han såg denna skrud. Han fattade i manteln och gaf därmed föredömet åt de andre att plundra. Men då skakade byggnaden i sina grundvalar; man hörde ropande kvinnoröster, som sporde, om man längre borde tåla desse röfvare; varelser, som ditintills legat som halfdöde eller liflöse, rusade upp och

förenade sig med andra spökelser, som angrepo danskarne. Desse skulle allesamman satt lifvet till, om icke deras återtåg i någon mån blifvit betäckt af två ypperlige bågskyttar, som Gorm medfört. Men af de nära 300 man, som med sin konung vågat sig in i denna afdelning af underjorden, återstodo endast 20, när de ändtligen uppnådde älfven, där Guthmundus, trogen sitt löfte, inväntade dem och på en båt förde dem öfver till sitt eget område. Här föreslog han dem att stanna och förblifva; men då han icke kunde öfvertala dem därtill, gaf han dem skänker och lät dem i trygghet, på den väg de kommit, återvända till sina skepp.

47.

MEDELTIDSSAGOR (forts.). FJALLERUS OCH HADINGUS (HADDING) I UNDERJORDEN.

Ännu två danske furstar hafva enligt Saxo fått skåda ett underjordiskt land eller Odains-aker. Saxo kallar den ene Fjallerus och gör honom till underregent i Skåne. Frågan hvem denne Fjallerus varit i mythen eller hjältesagan behandlas på annat ställe i detta mitt arbete (se n:o 92). Han vardt enligt Saxo förvisad ur riket af konung Amlethus, son af Horvendillus, och aflägsnade sig då till Undensakre (Odainsaker), »ett ställe, som för våra befolkningar är obekant» (Hist. Dan. IV).

Den andre af desse två är konung Hadingus (Hist. Dan. I), den ofvanför omtalade Hadding, sonen af Halfdan. En vinterdag, när Hadding satt vid härden, uppsteg ur jorden en kvinnoskepnad, som bar sprängörter i sitt sköte och visade dem, som om hon velat fråga, om konungen önskade se den del af världen, där midt i vintern så friska blomster kunde uppspira. Hadding önskade det. Då svepte hon honom i sin mantel och vek bort med honom och förde honom ned under jorden. »Underjordsgudarne», säger Saxo, »måtte hafva så bestämt, att han lefvande skulle förflyttas till de ställen, som först i döden äro att söka». Färden gick till en början

genom ett område, höljdt i mörker, töcken och dimmor. Därefter märkte Hadding, att de vandrade en väg, som »dagligen nötes af gåendes steg». Vägen förde till en älf, i hvars forsar spjut och andra vapen kringhvirflade, och öfver hvilken förde en bro. Innan man anlände till denna älf, hade Hadding från den väg han gick sett en näjd, hvari »några få» eller »några vissa» *(quidam)*, men mycket förnämliga väsen *(proceres)* vandrade, smyckade med sköna lifrockar och purpurmantlar. Därifrån förde honom kvinnan till fält, som glänste likasom i solsken *(loca aprica,* öfversättning af »Glansfälten»), och på dem hade de örter växt, som hon visat honom. Detta å ena sidan älfven. Å andra sidan rådde vimmel och verksamhet. Hadding såg där två krigshärar sammandrabba; det var, upplyste honom hans ledsagarinna, själarna af stridsmän, som fallit på valplatser och nu härmade de svärdlekar de lekt på jorden. Fortsättande sin vandring hunno de till ett ställe, omgärdadt af en mur, som var svår att komma igenom och svår att öfverstiga. Ej häller gjorde kvinnan något försök att inträda där, vare sig ensam eller med honom. »Det skulle icke hafva lyckats för det mäst förkrympta och förtunnade kroppsliga väsen». Fördenskull återvände de på den stig de kommit. Men dessförinnan, och medan de stodo vid muren, visade kvinnan medels ett rön för Hadding, att det omgärdade stället hade en underbar egenskap. Hon ryckte hufvudet af en tupp, som hon medfört, och kastade det öfver muren, men hufvudet kom tillbaka på tuppens hals, och med ett klart hanegäll gaf denne tillkänna »sitt förtroende till återvunnen luftstrupe».

48.

MEDELTIDSSAGOR (forts.). EN FRISISK SAGA HOS ADAM AF BREMEN.

Den rad af sägner, som här ofvan anförts, om Odainsaker, Glansfälten och deras beherrskare Gudmund samt om Glansfältens grannriken såsom boningsplatser för de dödas själar, sträcker sig, hvad tiden för deras skriftliga uppteck-

ning vidkommer, genom ett tämligen långt skede. De yngre kunna ej förläggas längre tillbaka i tiden än till fjortonde århundradet; de äldre hafva nedskrifvits mot slutet af det tolfte. Det var mellan åren 1179 och 1186 som Saxo började arbeta på sin historia. Dessa litterära vittnesbörd genomlöpa således vid pass två århundraden och stanna helt nära tröskeln till hedendomen. Den mansålder, som Saxos fader tillhörde, såg Sigurd Jerusalemsfararen göra ett korståg i östra Småland, i hvars skogstrakter asaläran ditintills synes haft öfverhanden, och ännu i Saxos egen tid anses Odensreligionen hafva fortlefvat i Sveriges aflägsnare bygder.

Raden af dessa dokument har man att öka med än ett, som skulle föra den ytterligare ett århundrade och än längre tillbaka. Detta dokument är en saga, som Adam af Bremen omtalar i *De situ Daniæ*. Adam eller måhända redan hans sagesman Adalbert (utnämd ärkebiskop år 1043) har historierat sagan och gjort henne så trovärdig som möjligt genom att borttaga alla i ögonen fallande mythiska element. Och då hon, förmodligen af denna orsak, hvarken omtalar ett ställe, som kan jämföras med Odains-aker eller med Glansfälten, har jag uteslutit henne ur de ofvan anförda litterära vittnesbörden. Icke dess mindre påminner hon i hufvuddragen om Saxos redogörelse för Gorms upptäcktsresa, och hennes förhållande såväl till denna som själfva den bakom dem liggande mythen skall längre ned påvisas (se n:o 94). I den form Adam emottagit sagan har hennes utgångspunkt varit lokaliserad till Frisland, ej till Danmark. Frisiske ädlingar göra en sjöfärd förbi Norge upp i det yttersta Ishafvet, komma in i ett mörker, som blicken knappt kan genomtränga, råka ut för en malström, som hotar att draga dem ned *ad Chaos*, men anlända helt oväntadt ur mörker och köld till en ö, hvilken, omgärdad som af en stadsmur med höga klippor, innesluter underjordiska hålor, i hvilka jättar ligga förborgade. Vid ingångarne till de underjordiska boningarna lågo i stor mängd kärl af guld och andra metaller, som »för dödlige synas sällsamma och värdefulla». Så mycket äfventyrarne

kunde bära af dessa skatter togo de med sig och skyndade till sina skepp. Men jättarne, företrädde af stora hundar, rusade efter dem. En af friserna upphanns och slets i stycken i de andres åsyn. De andre lyckades, tack vare vår Herre och sankt Willehad, att rädda sig ombord å sina skepp.

49.

ANALYS AF DE I N:O 44—48 OMTALADE SAGORNA.

Betrakta vi den ställning författarne eller upptecknarne af dessa sagor intaga till de af dem omtalade föreställningarna om Odains-aker och Glansfälten, så finna vi, att de själfve med rätt eller orätt tro, att dessa föreställningar äro från hednisk tid och af hedniskt ursprung. Sagan om Erik Vidförle säger, att hennes hjälte hade i sitt eget hemland och af sin hedniska omgifning hört Odains-aker omtalas. Miklagardskonungen, som undervisar prinsen i kristendomens läror, vet däremot ingenting om ett sådant land. Han endast gissar, att hedningarnes Odains-aker skulle vara detsamma som de kristnes Paradis, och sagan låter denna gissning efteråt visa sig vara oriktig.

Hervorsagans författare omtalar Odains-aker som en hednisk föreställning och söker gifva ett skäl, hvarför man i hedna tider trodde, att Odains-aker låg inom gränserna af Gudmunds rike Glansfälten. Skälet är: »Gudmund och hans män vordo så gamle, att de lefde i många mansåldrar [Gudmund lefde i fem hundra år], och därför trodde hedningarne, att Odains-aker låg i hans rike».

Den man, som hopsatt legenden om Helge Thoresson, knyter den till historien om konung Olof Tryggvesson och ställer denne Norges förste för kristendomen ifrande konung som representant för den nya och sanna läran mot Glansfältens konung Gudmund som representant för den hedniska. Författaren hade väl icke gjort detta, om han ej ansett, att Glansfältens herrskare hade sina anor från hedendomen.

Thorsten Bæarmagns saga ställer Gudmund och Glans-

fälten i underdånighetsförhållande till Jotunheim och den från mythologien bekante jätten Geirröd.

Saxo gör Gudmund till Geirröds (Geruthus') broder, och han tror sig omtala urgamla sägner, då han förtäljer om Gorms upptäcktsresa och Haddings färd i underjorden. Gorms styrelsetid förlägges af Saxo till tiden närmast efter den mythiske konung Snös regering och longobardernas uttåg. Haddings nedstigande i underjorden timade enligt Saxo i en urtid, liggande många århundraden bakom konung Snö. Hadding är hos Saxo en af Danmarks förste konungar, sonson af Sköld, sköldungarnes stamfader.

Erik Vidförles saga låter vägen till Odains-aker gå genom Syrien, Indien och ett okändt land, som saknar solens ljus och där man hela dygnet ser stjärnorna. På andra sidan Odins-aker och gränsande därintill ligger de salige andarnes rike, Paradiset.

Att dessa sistnämda föreställningar rönt inflytande från kristendomen synes redan i och för sig själf vara tydligt nog. Också finna vi icke kvar ett spår af Syrien, Indien och Paradiset, så snart vi lämnat denna saga och öfvergått till de andra, i hvilkas kedja hon bildar en af de yngre länkarne. Alla de öfriga äro eniga om att till den yttersta Norden förlägga det land, som måste uppnås, innan man kan fortsätta färden till Glansfälten och Odains-aker. Hervorsagan säger, att Glansfälten och Odains-aker äro belägna norr ut från Halogaland i Jotunheim; Herröds och Boses saga, att de äro belägna i närheten af Bjarmaland; Thorsten Bæarmagns, att de bilda ett lydrike under Geirröd i Jotunheim; Gorms saga hos Saxo, att man förbi Halogaland skall segla norr ut till ett *Bjarmia ulterior*, för att komma till Gudmunds och Geirröds riken. Helge Thoressons saga låter sin hjälte efter en köpfärd i Finnmarken träffa Gudmunds, Glansfältens herrskares, döttrar. Haddings saga hos Saxo låter den danske konungen vistas i »Nitherernas» okända, men vinterkalla land, då han inbjudes till en färd i underjorden. Den äldre och allmänna åsigten var således, att den som vågade försöket att komma till Glans-

fälten och Odains-aker, måste dessförinnan inträngа i den yttersta Nordens endast genom hörsägner kända trakter.

De af sagorna, som gifva oss närmare ortbeskrifningar vid sidan af denna geografiska bestämning, äro eniga därom, att det område, hvilket bildar likasom en förgård till Glansfälten och Odains-aker, är en näjd, hvaröfver nattligt mörker rufvar. Såsom nyss påpekats, vill Erik Vidförles saga veta, att man i den förgården ser stjärnorna hela dygnet. Gorms saga hos Saxo låter de danske äfventyrarne lämna sol och stjärnor bakom sig, för att sedan fortsätta resan *sub Chao*. Mörker, töcken och dimmor omgifva Hadding, innan han får se de praktfullt klädda *proceres*, sóm dväljas därnere, och de skinande ängar, hvilkas blomster vintern ej mäktar hemsöka. Äfven den frisiska sagan hos Adam af Bremen talar om ett mörker, som måste genomfärdas, innan man kommer till ett land, där skatterike jättar dväljas i underjordiska bostäder.

Genom detta mörker kommer man, enligt Erik Vidförles saga, till ett slättland med blommor, ljufva dofter, floder af honung (biblisk föreställning, se dock n:o 89, 123), ständigt ljus. En flod skiljer detta slättland från andarnes rike.

Genom samma mörker kommer man, enligt Gorms saga, till Gudmunds Glansfält, där det finns en lustgård, som bär ljufva frukter, medan i det Bjarmaland, hvarifrån man är i stånd att nå till Glansfälten, råder evig vinter och köld. En flod skiljer Glansfälten från två eller flere områden, af hvilka åtminstone ett är en vistelseort för dödes själar. En bro af guld för öfver älfven till en annan ängd, »som skiljer det dödliga från det underbara», och på hvars mark en döden underkastad varelse ej må sätta sin fot. Längre bort kan man medels båt komma öfver älfven in i ett land, som är straffort för osaliga och tillhåll för spökelser.

Genom samma mörker kommer man, enligt Haddings saga, till ett underjordiskt land, där blomster växa i trots af vintern, som råder på jordens yta. Blomsterlandet skiljes från de aflidne vapenfallnes elyseiska fält genom en älf, som kringkastar i sina hvirflar spjut och andra vapen.

Dessa uppgifter ur olika källor öfverensstämma i grunddragen med hvarandra. De äro eniga därom, att underjorden delas af en älf i två hufvudafdelningar, och att vistelseorter för dödes själar finnas blott på den ena fjärmare sidan af älfven.

Den andra närmare hufvudafdelningen af underjorden har således en annan bestämmelse än att mottaga de saligen eller osaligen döde. Där bor, enligt Gorms saga, jätten Gudmund med söner och döttrar; där äro också Glansfälten, enär dessa, enligt Hervors, Herröds, Thorsten Bæarmagns och Helge Thoressons sagor, beherrskas af Gudmund.

Några af de anförda berättelserna säga, att Glansfälten äro belägna i Jotunheim. Denna uppgift motsäger icke, att de äro belägna i underjorden. Mytherna hafva talat om två Jotunheim, och eddorna begagna därför flertalsformen Jotunheimar. Det ena Jotunheim har sitt läge på jordens yta längst i norr och öster, skildt genom det yttersta hafvet eller Elivågor från det af människor bebyggda Midgard (Gylfaginning 8). Det andra Jotunheim är underjordiskt. Enligt Vafthrudnersmal 31 skjuter en af världsträdets rötter ned »till rimthursar». Urd och hennes systrar, som vakta en af Yggdrasels rötters källor, äro jättemör; Mimer, som bevakar en andra källa i underjorden, kallas jätte. Den afdelning af underjorden, som bebos af ödesdiserna och Mimer, bebos således af jätteväsen och är ett underjordiskt Jotunheim. Båda dessa Jotunheim stå i förbindelse med hvarandra. Från det öfre går en väg, som leder till det nedre. Fördenskull hafva också de i kristen tid nedskrifna sägner, för hvilka här redogöres, hänvisat till Ishafvet och den yttersta Norden som deras kosa, hvilka ha lust och mod att besöka underjordens jättar.

När det i Haddings saga förtäljes, att han på andra sidan underjords-älfven såg svärdfallne kämpars skuggor, ordnade till härar, sammandrabba med hvarandra, så står detta alldeles icke i motsägelse till den myth, enligt hvilken de på slagfälten korade kämparne komma till Asgard och på gudavärldens slätter leka sina stridslekar.

Völuspa str. 24 berättar, att när det första »folk»-kriget utbröt i världen, vardt Odens och hans klans borg Asgard stormad af vanerna, som bröto dess bållverk och intogo dess område. I öfverensstämmelse härmed förtäljer Saxo *(Hist. Dan.* I), att i den tid, då konung Hadding regerade, vardt Oden fördrifven från sitt välde och lefde någon tid som landsflykting (se n:o 36—41).

Gifvet är, att det ej kan hafva utkämpats större fältslag eller förekommit svärdfallne i större mängd, innan det *första* »folk»-kriget utbröt i världen. Annars skulle ju detta krig ej ha varit det första. Före det kriget har Valhall således icke haft de skaror af enhärjar, som efteråt sitta till bords i valfaders sal. Men enär Oden efter samma krigs utbrott fördrifves från Valhall och Asgard och icke återvänder dit förrän vid sluten fred med vanerna, kunna ej häller några af honom korade enhärjar blifvit upptagne i Valhall *under* det kriget. Häraf följer, att de i denna fäjd fallne kämparne, äfven de af Oden korade, måste hafva blifvit anvisade andra bostäder än Asgard, med undantag naturligtvis för dem, som vanerna då korade, *ifall* de nämligen utvalde enhärjar åt sig, hvilket är sannolikt, enär vanadisen Fröja får efter vanernas försoning med Oden dela korningsrätten med denne. Dessa andra bostäder kunna icke lämpligare sökas än i underjorden, som ju var bestämd att emottaga de dödes själar. Och enär den Hadding, som enligt Saxo nedsteg i underjorden, är enligt Saxo densamme Hadding, under hvars styrelse Oden fördrefs från Asgard, så följer däraf, att sagans uppgift, att han i underjorden såg de stridslekar, som annars öfvas på Asgards slätter, är så långt ifrån att motsäga mythen, att den tvärtom är en konsequens af de mythiska händelsernas sammanhang.

Älfven, som omtalas i Erik Vidförles, Gorms och Haddings sagor, har sin motsvarighet i de mythiska berättelserna. När Hermod på Sleipner rider till underjorden (Gylfaginning 10), färdas han först genom ett mörkt land (jämför ofvanst.) och kommer därefter till floden *Gjöll,* hvaröfver den med guld

belagda Gjallarbron leder. På andra sidan *Gjöll* är Helporten, som förer till de dödes rike. — I Gorms saga är bron, som förer öfver älfven, likaledes af guld, och å dess andra sida är det de dödlige förbjudet att komma.

En underjords-älf, som i sina forsar hvälfver vapen, omnämnes i Völusp. 33. — I Haddings saga förtäljes likaledes om en vapenhvälfvande älf, som bildar gränsen till de svärdfallnes elyseum.

I Vegtamskvida omtalas en underjordshund, blodig om bringan, kommande från Nifelhel, den egentliga straff-orten. I Gorms saga vaktas bållverket kring de osaliges stad af stora hundar. — Ordet nifel *(nifl*, det tyska *Nebel)*, som utgör ena sammansättningsdelen i namnet Nifelhel, betyder dunst, töcken. I Gorms saga är den omtalade staden »närmast lik ett dunstande moln» *(vaporanti maxime nubi simile)*.

Saxos skildring af det pino-hus, som är beläget inom staden, företer likhet med Völuspas skildring af kvalens boning på Nastränderna. Hos Saxo består husets golf af flätade giftormar och dess tak af gaddar. I Völuspa är salen flätad af ormar, hvilkas hufvud ofvanifrån spruta ned etter på de innevarande. Saxo talar om sekelgammalt sot på husets poster; Völuspa om *ljórar*, luft- och rököppningar i taket (se vidare n:o 77, 78).

Saxo själf påpekar, att den af honom omtalade Geruthus *(Gierröðr)* och hans ryggbrutna döttrar tillhöra mythen om asaguden Thor. Att Geirröd efter sin död förflyttats till underjorden innebär ingen motsägelse till den mythiska åskådningen, i enlighet med hvilken sköna eller förskräckliga boställer efter döden vänta ej endast människor, utan ock andra väsen. Jämför Gylfaginning kap. 46, där Thor med ett slag af Mjölner sänder en jätte *niðr undir Niflhel*. (Se vidare n:o 60.)

Enär Mimers och Urds brunnar eller källor befinna sig i underjorden (se n:o 63, n:o 93), och enär Mimer omtalas som förvarare af Heimdalls horn och andra skatter, vore det att vänta, att icke häller dessa omständigheter blifvit förgätna

i de berättelser från kristen tid, som här ofvan blifvit anförda och visat sig hafva rötter i mythen.

När i Saxos saga om Gorm de danske äfventyrarne lämnat den rysliga töckenstaden bakom sig, komma de till en annan ort i underjorden, där de se guldinfattade mjöd-behållare utbreda sina ytor. Det af Saxo begagnade latinska ord, som jag här öfversätter med mjödbehållare, är *dolium*. I det klassiska latinet användes ordet om vinbehållare af så väldig storlek, att de räknades till immobilierna och vanligen voro nedsänkta i källargolfven; de voro tillräckligt stora för att en människa kunde inrätta en sådan behållare till bostad åt sig, hvilket också berättas hafva skett. Att ordet *dolium* ännu på Saxos tid hade en liknande betydelse framgår af ett hos Du Cange citeradt bref från Saxos yngre samtida biskop Gebhard. Hvad storleken vidkommer föreligger således intet hinder för att Saxo kunnat med denna beteckning för en jordfast vinbehållare afse mjödbrunnarne i den germaniska mythologiens underjord. Frågan är nu, om han verkligen gjort det eller om de ifrågavarande underjordiska *dolia* äro föremål, om hvilka våra mythiska urkunder lämna oss i okunnighet.

På Saxos tid och dessförinnan hade de epithet, under hvilka mjödbrunnarne — Urds och Mimers — och deras innehåll omtalades i mythologiska sånger, kommit att användas äfven om de mjödkärl, som Oden skulle hafva tömt i jätten Fjalars eller Suttungs salar. Denna användning låg också nära till hands, emedan dessa brunnar och dessa kärl ju innehöllo samma saft, och enär det ursprungligen, såsom af namnbetydelserna framgår, varit saften, icke saftens förvaringsställen, som de ifrågavarande epitheten *Óðrœrir*, *Boðn* och *Són*, tillkommit. I Havamal 107 uttalar Oden sin glädje däröfver att Óðrærir kommit ur jätten Fjalars våld och kan varda den högre världens varelser till gagn. Men får man tro Bragar. kap. 5, är det drycken, icke de utdruckna kärlen Oden förer med sig till Valhall. Det är således under denna förutsättning drycken, icke något af kärlen, som i Havamal kallas *Óðrœ-*

rir. I Havamal 140 förtäljer Oden, huru han genom självuppoffring och lidanden lyckades få runosånger upp ur djupet och en dryck, öst ur *Óðrœrir*. Den som ger honom sångerna och drycken och således är herrskare öfver dryckens källa, är en man, »Bölthorns berömde son». Här åter är Óðrærir en af underjordsbrunnarne, och utan tvifvel Mimers, emedan dryckens iskänkare är en man. Men i Forspjallsljod 2 kallas äfven Urds brunn *Óðrœrir (Óðhrœrir Urðar)*. Omskrifningar för poesiens saft sådana som »Boðn's växande bölja» (Einar Skalaglam) och »Són's säfomvuxna gräsrand» (Eilif Gudrunson) hänvisa till källor eller brunnar, ej till kärl. Emellertid har redan före Saxos och Sturlesons tid en skämtsång varit diktad om Odens äfventyr hos Fjalar, och författaren till denna sång, hvars innehåll pros. eddan bevarat, kallar karen, som Oden utdricker hos jätten, för *Óðrœrir*, *Boðn* och *Són* (Bragaræður 6). Saxo, som visar förtrolig bekantskap med de till hans tid bevarade äkta hedniska eller föregifvet hedniska sångerna, kan således ha sett epitheten *Óðrœrir*, *Boðn* och *Són* begagnade såväl om underjordens mjödbrunnar som om en jättes mjödkar. Dess större skäl kunde han haft att välja det latinska *dolium* för att uttrycka en föreställning, som låter jämka sig efter båda dessa slags föremål.

Öfver mjödbehållarne hänga enligt Saxos skildring rundformiga föremål af silfver, som med täta flätverk sänka sig ned och sprida sig kring mjödbehållarnes sjufaldiga guldinfattning *.

Öfver Mimers och Urds brunnar hänga rötterna af asken Yggdrasel, som nedsänder sina rotknölar och rottrådar i deras vatten. Men icke blott de i vattnet försänkta rottrådarne, utan äfven rötterna, från hvilka de nedhänga, vardą delaktiga af brunnarnes vatten; nornorna taga dagligen af vattnet och skölja stammen därmed, »och är», säger Gylfaginning 16, »det vattnet så heligt, att allt, som kommer i den brunnen

* *Inde digressis dolia septem zonis aureis circumligata panduntur, quibus pensiles ex argento circuli crebros inseruerant nexus.*

[således också allt, hvarpå nornorna dagligen ösa det vattnet], blir så hvitt som hinnan mellan äggskalet och ägget.» Äfven roten öfver Mimers brunn öses med dess vatten (Völusp. Cod. R. 28), och detta vatten synes, hvad dess färg vidkommer, varit af samma slag som det i Urds brunn, ty det senare kallas *hvítr aurr* (Völusp. 18), och det förra gjuter sig i *aurgum forsi* på sin rot af världsträdet (Völusp. 28). Adjektivet *aurigr*, som betecknar en egenskap hos Mimers källas vatten, är bildadt af substantivet *aurr*, hvarmed den vätska, som vattnar roten öfver Urds källa, betecknas. Yggdrasels rötter, så långt upp som vätskan i brunnarne når dem, ha således den färg »som hinnan mellan äggskalet och ägget», och påminna följaktligen både till ställning, form och färg om de rundformiga föremålen »af silfver», som hos Saxo hänga ned och infläta sig i underjordens mjödcisterner.

Mimers källa innehåller, som man vet, det renaste mjödet: ingifvelsens och diktens, visdomens och mannavettets saft.

Invid Yggdrasel är enligt Völuspa 27 Heimdalls horn förvaradt. Völuspas sierska vet det vara gömdt »under det hägnomskyggande helga trädet:»

Veit hon Heimdallar
hljóð um fólgit
undir heiðvönum
helgum baðmi.

Invid en af mjödcisternerna i underjorden se Gorms män ett ädelstensgnistrande med bilder siradt horn.

Bland skatter, som Mimer tagit i förvar, äro världens förnämsta svärd och en underbar armring, smidd af samme mästare som gjort svärdet. (Se n:o 87, n:o 98, 101.)

Invid det praktfulla hornet se Gorms män en guldskodd djurtand och en armring ligga. Djurtanden varder till ett svärd, när det tages i hand*. Nära härintill är en skattkammare med en mängd vapen och en kunglig skrud. — Mimer

* Ordet *biti* = bete, tand, blir i sammansättningen *leggbiti* svärdsnamn.

är i mythen känd som skattsamlare. Han kallas därför *Hoddmímir*, *Hoddropnir*, *Baugregin*.

Gorm och hans män hafva således på sin vandring i underjorden sett icke allenast Nasträndernas strafforter i Nifelhel, utan också det heliga land, som Mimer beherrskar.

När Gorm och hans män vilja gå öfver guldbron och skåda de märkvärdigheter, till hvilka hon förer, så förvägrar dem Gudmund detta; när de på annat ställe högre upp vilja sätta öfver älfven, för att se hvad som finnes hinsidan, så beviljar han det och låter dem komma öfver i båt. Han anser det icke rätt att visa dem det okända landet vid guldbron; men det ligger inom hans maktbefogenhet att låta dem se strafforterna och ängderna, som innesluta mjödbehållarne och skattkammarne. Sagorna kalla honom konung på Glansfälten, och enär Glansfälten äro belägna i underjorden, är han således en underjordsherrskare.

Två af sagorna, Helge Thoressons och Gorms, kasta en slagskugga på Gudmunds skaplynne. I den förra sagan verkar denna slagskugga icke störande eller motsägelsefullt. Sagan är en legend, som framställer kristendomen med Olof Tryggvesson som uppbärare i kamp med hedendomen, företrädd af Gudmund. Det är då naturligt, att den senare ej kan framställas i vackraste belysning. Olof stör med sina böner Gudmunds dotters lycka; han tvingar henne afstå från sin käraste, och Gudmund, som ej kan taga hämd på annat sätt, försöker, som så mången annan af sagornas och historiens gestalter, att göra det genom svek. Detta påkallades af legendens grundidé och tendens. Hvad legendförfattaren hört om Gudmunds skaplynne af äldre sagesmän eller läst i äldre uppteckningar, förtiger han likväl icke, utan erkänner, att Gudmund, bortsedt från hans hedendom och groll mot Olof Tryggvesson, var en man, hos hvilken man kunde trifvas godt och känna sig lycklig.

Saxo har behållit slagskuggan, men i hans berättelse verkar hon i högsta mån motsägelsefullt. Gudmund bjuder på anrättningar, frukter, drycker och famntag, för att för alltid

få behålla sina gäster hos sig, och han gör det på ett frestande sätt och, som det synes, med medveten list.. Det oaktadt visar han ett gränslöst tålamod, när gästerna förnärma honom med att emottaga intet af hvad han bjuder på. När han kommer ned till hafsstranden, där Gorms skepp ankrat, hälsas han af de upptäcktsresandes ledare med glädje, emedan han är »det frommaste väsen och människors beskyddare i faror.» Han förer dem i trygghet till sin borg; när en handfull af dem återvänder från försöket att plundra underjordens skattkammare, anser han brottet tillräckligt straffadt genom den manspillan de lidit och skaffar dem öfver älfven till sitt eget trygga hem, och när de mot hans önskan vilja återvända till sitt fädernesland, begåfvar han dem med skänker och tillser, att de komma lyckligt ombord å sina skepp. Häraf följer, att Saxos källor skildrat Gudmund som en välvillig och människovänlig personlighet. Här som i legenden om Helge Thoresson är det på en äldre, i ljus färg hållen bakgrund som skuggan blifvit af yngre händer anbragt.

Hervors saga säger, att han var vis, mäktig, i hednisk mening gudfruktig (»stor blotman») och så vördad, att han efter sin död fick offer och dyrkades som gud. Herröds saga säger, att han var särdeles förfaren i magiska konster, hvilket är ett annat uttryck för hednisk visdom, för fimbul-sånger, runor och galder.

Den förvandling till det sämre som Gudmunds karaktär synes hafva delvis undergått, bestyrkes genom en härmed sammanhängande och parallelt löpande förvandling i föreställningen om krafterna i de ting, som tillhörde den germaniska hedendomens underjord och Gudmunds rike. Man finner hos Saxo en med den antika Lethemythen befryndad idé, enligt hvilken de safter och örter, som tillhöra underjorden, skulle verka glömska af det förflutna. Det är fördenskull Thorkil (Thorkillus) uppmanar sina ledsagare att icke spisa eller dricka något af det hvarpå Gudmund bjuder dem. I Gudrunssången II, 21, 22 och andra ställen möter man samma föreställning. Jag återkommer till detta ämne. (Se n:o 50.)

50.

ANALYS AF DE I N:O 44—48 OMTALADE SAGORNA. FRÅGAN OM ODAINS-AKERS BESTÄMMELSE.

Är Gudmunds personlighet diktad under den kristna tiden, ehuru han blifvit ställd i en omgifning, som i hufvuddrag och enskildheter afspeglar hednisk myth? Eller finns i mythen en personlighet, som uppträder i alldeles samma omgifning och utrustad med samma attribut och egenskaper?

Dessa bilda ett högligen sällsamt och därför lätt igenkänligt helt. Underjordsherrskare och på samma gång jätte. Gudfruktig och likväl jätte. Konung öfver ett rike, till hvilket vintern ej kan tränga. Inom det riket en afstängd plats, hvars bållverk är oöfverstigligt för sjukdom, ålderdom och död. Det står i hans makt och befogenhet att lämna tillträde till de hemlighetsfulla ängder, där underjordens mjödbehållare utbreda sig, och där det dyrbaraste af alla horn, ett underbart svärd och en praktfull armring förvaras. Urgammal, men slutligen hemfallen åt döden. Vördad som om han icke varit jätte, utan ett gudomligt väsen. Det är dessa drag, som i förening kännetecknа Gudmund och böra återfinnas hos hans mythologiska urbild, om en sådan finnes. Med dessa egendomliga kännemärken förena sig visdom och rikedom.

Svaret på frågan, om ett mythiskt original till denna bild kan upptäckas, kommer att lämnas här nedanför. Men dessförinnan äro vissa punkter att påpeka vid de anförda kristna berättelserna om Odains-aker.

Odains-aker göres icke identiskt med Glansfälten, utan är en afskild plats på dem eller i hvarje fall inom Gudmunds rike. Detta enligt Hervorsagan. Uppgiftens riktighet bekräftas vid jämförelse med Gorms och Haddings sagor. Den förra omtalar, såsom man erinre sig, ett ställe, som Gudmund anser sig oberättigad att visa för sina gäster, ehuru desse få besöka andra hemlighetsfulla orter i underjorden, till och med mjödkällorna och skattkammarne. Till det okända stället förer, likasom till Balders underjordiska boning, en guldbro, hvilket väl skall

antyda ställets herrlighet. Den underjordsdis, som förer Hadding omkring i Hades, visar honom både Glansfälten *(loca aprica)* och de döde kämparnes slätter, men stannar med honom vid en mur, som icke öppnar sig för dem. Det af muren kringgärdade området emottager intet, som ljutit döden, och själfva dess närhet synes vara tillräcklig att hålla döden på afstånd. (Se n:o 47.)

Samtliga sagorna förtiga hvilka de väsen äro, för hvilka denna afstängda underbara ängd är afsedd. Själfva dess namn, *Ej-dödes-ängd (Ódáins-akr)* och *De lefvandes mark (Jörð lifanda manna)* upplysa emellertid därom, att den ej är afsedd för döda människors själar. Detta vet äfven Erik Vidförles saga att förtälja, då hon bestämdt skiljer mellan *Odains-akr* och andarnes rike, mellan *Odains-akr* och Paradiset. Om mänskliga varelser eller andra finnas inom ställets bållverk, hafva de således kommit dit in såsom i lekamlig mening lefvande väsen, och sedan de väl kommit dit, äro de skyddade mot förgängelsen, ty krämpor, ålderdom och död äro utestängda därifrån.

Erik Vidförle och hans följeslagare finna under sin vandring på Odains-aker blott en enda boning, en praktfull med två bäddar. Hvilket det par är, som eger den boningen och synes afstått den åt färdemännen säges icke. Men nattetid kom till Erik en skön gosse. Denne är af saguns författare kristnad till en ängel, som har sin tjänstgöring på gränsen mellan Odains-aker och Paradiset.

Något ändamål med Odains-aker omtalar Erik Vidförles saga icke. Med den kristliga omgifning hon gifvit åt stället har det intet begripligt idésammanhang. Den kyrkliga uppfattningen känner ett jordiskt Paradis, det som fanns i begynnelsen och var det första människoparets bostad, men det vaktas af keruben med det flammande svärdet eller, såsom Eriks saga uttryckt det, det är afstängdt med en vägg af eld. I underjorden känner den kyrkliga föreställningen ett Hades och ett hälvete, men vägen till dem förer genom dödens port; lekamligt lefvande människor — människor, som icke gifvit

sin skatt åt förgängelsen, finnas där icke. I den kristna idékomplexen finnes för Odains-aker intet rum. En underjordisk plats för lekamligt lefvande människor, hvilka där äro undanryckta åldern och döden, har i den kyrkliga världsekonomien ingen uppgift att fylla. Har den haft det i den hedniska eschatologiens idékomplex? De ofvanför anförda sagorna förmäla intet om ändamålet med Odains-aker. Här föreligger således en för vårt ämne vigtig fråga att besvara.

51.

GUDMUNDS IDENTITET MED MIMER.

Den germaniska mythologiens måhända allra egendomligaste skepnad är Mimer, herrskaren vid den källa, som bär hans namn. Saften, som källan innehåller, är föremål för Odens djupaste åtrå. Men han eger ingen rätt och ingen makt öfver henne. Ej häller söker han eller någon annan af gudarne att tillegna sig henne med våld. Tillfällen omtalas, då Oden, för att erhålla en dryck därur, måste underkasta sig svåra lidanden och försakelser (Völuspa 28, 29, Cod. Reg.; Havamal 138—140; Gylfag. 15), och därefter är det som gåfva eller lån Mimer gifver honom den stärkande och andeskärpande drycken (Havam. 140, 141). Öfver källan och hennes område utöfvar Mimer följaktligen ett oinskränkt välde, som gudarne aldrig synas hafva bestridt. Han eger en maktsfär, hvilken af gudarne är erkänd som okränkbar. Området, hvaröfver han herrskar, tillhör underjorden; det är beläget under en af världsträdets rötter (Völusp. 28, 29; Gylfag. 15), och då Oden från världsträdet ber om källans dyra mjöd, skådar han *nedåt*, i djupet, och upphemtar därifrån runor *(nysta ec niþr, nam ec vp rúnar,* Havam. 139). Saxos berättelse om Hotherus' äfventyr (Hist. Dan. p. 113—115, Müllers uppl.) ger vid handen, att man tänkte sig en nedgång till Mimers land i form af en bärghåla *(specus)*, samt att denna nedgång var, likasom den till Gudmunds rike, att finna i den yttersta Norden, där förfärlig köld råder.

Ehuru jätte är Mimer vän af världsordningen och vän af gudarne. Han, likasom Urd, vårdar den helige asken, världsträdet (Völusp. 28), som därför också bär hans namn och kallas Mimers träd (*Mímameiʀ*, Fjölsvinnsm. 20; *meiʀ Míma* Fjölsv. 24). Umgänget mellan asafadern och honom har varit sådant, att uttrycket »Mimers vän» (*Míms vinr*, Sonatorrek 22, Sn. Edd. I, 238, 250, 602) kunnat af skalderna nyttjas som Odens-epithet. Af denna vänskap har Ynglingasagan (kap. 4) bevarat ett minne, då hon låter Mimer förlora lifvet i sin verksamhet för gudarnes bästa och låter Oden balsamera hans hufvud, för att städse kunna hemta lärdomar från hans visa läppar. Sången om Segerdrifva (str. 14) framställer Oden lyssnande till de sannings-ord, som komma från Mimers hufvud. Völuspa (str. 45) förutsäger, att Oden, när Ragnarök stundar, skall samtala med Mimers hufvud, och enligt Gylfaginning (56) rider han strax före världsbranden till Mimers brunn, för att af den djupsinnige taga råd för sig och de sina. Den trofasta vänskapen mellan allfader och den märkvärdige underjords-jätten knöts redan i tidernas morgon, medan Oden ännu var ung och outvecklad (Havam. 141), och räcker intill gudarnes och denna världens undergång.

Mimer är skattesamlare. Samma klenoder, som Gorm och hans män funno i det land, som Gudmund lät dem besöka, äro enligt mythen i Mimers förvar: det underbara hornet (Völusp. 28), segersvärdet och ringen (Saxo, Hist. Dan. 113, 114; jämför n:o 87, n:o 97—98, n:o 101, n:o 103).

I alla dessa punkter visa sig medeltidssagornas Gudmund och mythens Mimer identiske. Det återstår ännu en vigtig punkt: i Gudmunds rike finns en herrlig lund, en afstängd ort, från hvilken bräckligheterna, ålderdomen och döden äro bannlysta, ett Paradis af det egendomliga slag, att det ej är bestämdt för döda människors själar, utan för vissa *lifandi menn*, men otillgängligt för människor i allmänhet. I mythen om Mimer återfinner man en sådan lund.

52.

MIMERS LUND. LIF OCH LEIFTHRASER.

Lunden kallas efter sin herrskare och väktare Mimers eller Skatte-Mimers lund, *Mímis holt* (Sn. Edd. Upsal. C., Gylfag. 58), *Hoddmímis holt* (Vafthrudn. 45, Gylfag. 58).

Gylfaginning skildrar världsförstörelsen och världsförnyelsen och förtäljer därefter, huru den ur hafvet återuppståndna jorden får bebyggare af människostam. »Under världsbranden *(i Surtarloga)* äro två människor dolda i Skatte-Mimers lund. De heta Lif *(Líf)* och Leifthraser *(Leifþrasir)* och hafva morgondagg till föda. Af dem komma så många ättlingar, att all världen bebygges».

Till stöd för sin uppgift anför Gylfaginning Vafthrudnersmal. Denna dikt låter Oden och jätten Vafthrudner *(Vafþrúðnir)* ställa frågor på hvarandra, och bland annat säger Oden:

Fiolþ ec fór,
fiolþ ec freistaþac,
fiolþ ec um reynda regin:
hvat lifir manna,
þa er inn mæra liþr
fimbvlvetr meþ firom?

»Mycket jag for, mycket jag frestade, mycket jag makterna pröfvade: hvilka människor lefva kvar, när den ryktbara storvintern lider hädan med folken?»

Vafthrudner svarar:

Líf oc Leifþrasir,
enn þav leynaz mvno
i holti Hoddmimis;
morgindauggvar
þav sér at mat hafa,
enn þaðan af aldir alaz.

»Lif och Leifthraser (lefva qvar). De äro gömda i Hoddmimers lund. Morgondagg hafva de till sin näring. Dädan (från Hoddmimers lund och detta människopar) födas (nya) slägten.»

Gylfaginning säger, att de två människorna, Lif och Leifthraser, som varda stamfäder för de slägten, hvilka efter den nuvarande världens förstöring skola befolka jorden, äro *under världsbranden* gömda i Hoddmimers lund. Detta är otvifvelaktigt öfverensstämmande med mythåskådningen. Men mythtolkare, som icke tillräckligt beaktat hvad Gylfaginnings källa, Vafthrudnersmal, upplyser i ämnet, hafva af detta uttryck dragit en slutsats, som medfört ett fullständigt missförstånd af sägnen om Hoddmimers lund och det människopar, som där gömmes. De hafva antagit, att Lif och Leifthraser äro, i likhet med alla andra då lefvande människor, boende på jordens yta, när världsbranden börjar; att med Mimers lund menas världsträdet, samt att, när Surts lågor tillintetgöra alla öfriga dödliga väsen, detta människopar skulle lyckats äntra upp på någon gren af världsträdet, där de vore skyddade för det härjande elementet. Där skulle de då lefva af morgondagg, tills världsbranden tagit slut och tills de kunde från sitt gömställe i världsträdet stiga ned på den ur hafvet uppkomna gröna jorden för att där varda ett lyckligare människoslägtes stamföräldrar.

Världsträdet skulle enligt denna tydning vara ett träd, hvars stam och grenar läte sig gripa af människohänder, och en eller flere morgnar med åtföljande morgondagg skulle inträffa, medan eld och lågor omhvirfla hela skapelsen och sedan solen slukats af ulfven, och stjärnorna fallit från himmelen (Gylfag. 55, Völuspa 54)! Och med den förskräckliga katastrofen för ögonen skulle Lif och Leifthraser sitta i allsköns ro och spisa ifrågavarande morgondagg!

För mythforskningens vetenskapliga anseende vore det väl, om tolkningar af dylik art undvekes, när icke själfva källorna nödvändiggjorde dem.

Om tillbörlig uppmärksamhet fästats vid Vafthrudnersmals här ofvan anförda vittnesbörd i frågan, så hade missförståndet icke uppkommit och man hade då icke tolkat Gylfaginnings utsaga så, som om Lif och Leifthraser *endast* under världsbranden uppehölle sig i Mimers lund. Vafthrudnersmal

meddelar nämligen, att detta par befinner sig i godt förvar i Mimers lund, *medan en lång och förfärlig vinter, en fimbulvinter, hemsöker jorden och bortrycker dess innevånare.* Först efter den vinterns slut samla jättar och gudar alla sina krafter till den afgörande striden på Vigrids slätt, och när denna strid är utkämpad, inträffar världsbranden och, sedan han rasat ut, världsförnyelsen. Hvad fimbulvinterns längd vidkommer vill Gylfaginning (k. 55) veta, att han skall fortfara i tre år »utan sommar emellan».

Lif och Leifthraser måste således under den fimbulvinter, som föregår Ragnarök, hafva haft sin trygga tillflyktsort i Mimers lund. Således är föreställningen, att de endast under världsbranden haft en hemstad därstädes, med alla därpå byggda vidunderliga förmodanden, oriktig. De förblifva där, medan vintern rasar och under alla de episoder, som beteckna världens fortskridande mot sin undergång, samt slutligen äfven, såsom Gylfaginning säger, under världsbranden och världsförnyelsen.

Häraf förklaras, hvarför mythen ansett angeläget vara att berätta om huru Lif och Leifthraser nära sig under vistelsen i Mimers lund. Detta spörsmål torde det icke hafva fallit mythen in att uppställa och besvara, såvida icke människoparets vistelse därstädes fortfarit en längre tid. Deras föda är morgondaggen. Morgondaggen från Yggdrasel var i mythen en ljuf och underbar näring, och i den germaniska medeltidens folksägner bevarade morgondaggen sitt anseende för att hafva underbara och näringsgifvande egenskaper. I mythen utdunstar den från världsträdet, som står evigt grönt och »hägnomskymmande» öfver Urds och Mimers heliga källor, och neddroppar därifrån »i dalar» (Völusp. 18, 28; Gylfag. 16). Och enär världsträdet vattnas och får sin lifgifvande safve ur dessa källor, är dess morgondaggs saft väsentligen densamma som de underjordiska lifskällornas, som innehålla lefnadskraft, visdom och poesi (jämför n:o 72, n:o 82 m. fl. st.).

När Mimers lund öppnades till fristad åt Lif och Leifthraser — huru vida detta skedde under eller strax före fimbul-

vintern eller måhända långt dessförinnan — därom förmäla de anförda stroferna i Vafthrudnersmal intet. Men följande undersökning skall gifva denna fråga sin lösning.

Den germaniska mythen har icke tänkt sig världsförnyelsen som en nyskapelse. Det lif, som i åldrarnes morgon utvecklade sig ur kaos, tillintetgöres ej af Surts lågor, utan frälsar sig, renadt, in i det kommande världs-tidehvarfvet. Världsträdet öfverlefver branden, ty det faller hvarken för egg eller eld (Fjölsvinnsm. 20, 21). Idaslätterna äro ej tillintetgjorda; de äro efter Ragnarök, likasom i urtiden, samlingsplats för gudarne. (Völusp. 57, jämf. 7). Vanaheim drabbas icke af förstörelsen, ty Njord skall i *aldar rauc* (Vafthrudn. m. 39) återvända dit »till vise vaner». Odens »segertomter» kvarstå och skola efter världsförnyelsen bebyggas af Balder och *Höðr* (Völup. 59). Den nya solen är dotter af den gamla och föddes före Ragnarök (Vafthr. 47), som hon oskadd genomgår. Hafvet försinar icke i världsbranden, ty den nu bebyggda jorden sjunker ned i dess böljor (Völusp. 54), och världsförnyelsens jord stiger upp ur dess djup (Völusp. 55). Gudar öfverlefva (Völusp. 53, 56; Vafthr. 51; Gylfag. 58). Människor öfverlefva, ty Lif och Leifthraser äro bestämda att bilda föreningslänken mellan det nuvarande människoslägtet och det bättre, som skall härstamma från dem. Djur och växter öfverlefva — ehuru djuren och växterna på jordens yta förgås; men den ur hafvet uppstigna jorden säges vara smyckad med grönska, utan att det i minsta mån häntydes på en ny skapelseakt, som plötsligen skulle hafva frambragt den; dess forsar innehålla lefvande varelser, och öfver dem flyger den fiskande örnen (Völusp. 56, se vidare n:o 55). Till och med ett af urtidens konstverk bevaras in i det kommande skedet: tafvelspelet, hvarmed gudarne i sin sorglösa ungdom lekte, skall återfinnas bland blomstren på förnyelsens jord (Völusp. 8, 58, se vidare n:o 55).

Hade man tänkt sig världsförnyelsen som en nyskapelse, en fullständig nybegynnelse af lifvet, då skulle också det kommande världs-skedets människoslägte utgå från ett nyska-

padt människopar. Mythen om Lif och Leifthraser hade då blifvit obehöflig och öfverflödig. Men grundåskådningen visar sig vara, att den vardande väldsperiodens lif blir en förädlad och till fullkomlighet hunnen fortsättning af det nuvarande, och ur den grundåskådningens synpunkt äro Lif och Leifthraser nödvändiga.

Förädlings- och fullkomningstanken framhålles på det tydligaste, med afseende på den kommande tidsålderns såväl fysiska som andliga halt. Allt bristfälligt och ondt skall bättras *(bauls mvn allz batna,* Völusp. 59). I den fullkomnade naturen skola skördar växa, utan att människorna behöfva så åkrarne. För att trygga den återställda världen mot ett tillbakafall i den förras brister går mythen strängt till väga — så strängt, att själfva asamajestätet, valfader, måste afträda från skådeplatsen, på det att hans son, den fullkomligt otadlige Balder må varda medelpunkten i utvalde gudars församling. Men detta skulle vara gagnlöst för sitt ändamål, om ej mythen visat en liknande stränghet i valet af och vården om de människor, som ha att fortsätta vårt slägte efter världsbranden, ty bära stamföräldrarna inom sig fördärfvets frön, skola dessa utveckla sig hos deras efterkommande.

Har mythen förgätit denna logiska fordran? Kravet är icke större än det som kan ställas på hvarje alster af fantasien i hvilken tidsålder som hälst. Jag vill icke anse, att ett på mythen ställdt logiskt krav, eller att en konklusion, som följriktigt dragits ur en myths egna premisser, skall gälla som bevis för att det krafda har af mythen verkligen presterats och att mythen själf gått följdriktigt fram till den logiskt gifna konklusionen. Men jag vill ha påpekadt hvad kravet innebär, för att därefter tillse, om vittnesbörd finnas för att det blifvit tillfredsställdt.

Det är nödvändigt ur synpunkten af begripligt sammanhang i den mythiska åskådningen:

1) att Lif och Leifthraser, när de inträda i sin fristad, Mimers lund, äro fysiskt och andligt ofördärfvade människor;

2) att de under sin vistelse i Mimers lund äro värnade mot
   a) andlig försämring,
   b) kroppslig försämring,
   c) mot allt, som kunde hota själfva deras tillvaro.

Hvad sistnämda punkt 2c) vidkommer, veta vi redan af Vafthrudnersmal, att den fristad de fått i grannskapet af de källor, som med outsinliga ådror underhålla världsalltets lif, hvarken nås af fimbulvinterns frost eller Ragnaröks lågor. Denna fordran är fullständigt uppfylld.

Hvad angår punkt 2b), hafva de ofvanför anförda mythminnena bevarat från hedendomens dagar hågkomsten af en lund i Gudmund-Mimers underjordiska rike, bestämd för lefvande människor, ej för döda, och fredad mot sjukdom, föråldring och död. Äfven detta kraf är uppfyldt.

Hvad beträffar punkt 2a) veta vi tillsvidare endast, att det i underjorden finnes en omhägnad plats, densamma i hvilken döden ej kan inkomma, från hvilken äfven *de* dödlige äro genom gudomligt påbud bannlyste, som kunnat få tillträde till underjordens heliga brunnar och skattkammare, och som fått skåda lycksalighetsängderna samt strafforterna därnere. Det vill häraf synas som om all omedelbar förbindelse mellan dem, som bo därinne, och dem, som lefva med i detta världstidehvarfs händelser, skulle vara afstängd. Mimers rike och underjorden i öfrigt har enligt sagorna — och, som vi sedan skola finna, äfven i själfva mythen — öppnat sig för en eller annan djärf äfventyrare, som beskådat dess under, sett dess märkvärdiga källor, dess lekslätter för hjälteskuggor, dess pinorum för de onde; men ett ställe finnes där dock, som varit otillgängligt för dem, en genom heligt påbud fridlyst mark (sagan om Gorm), ett muromgärdadt rum, som icke medgifver inträde ens åt sådana väsen, som hafva förmåga att genomgå de trängsta öppningar (sagan om Hadding).*

* *Prodeuntibus murus aditu transcensuque difficilis obsistebat, quem femina* (underjordsdisen, som är Haddings vägvisare) *nequicquam transilire conata, cum ne corrugati quidem exilitate proficeret.* Saxo Hist. Dan. I, sid. 51.

Men att denna trånga afsöndring har afsett utestängning af det sedliga onda, hvarmed detta tidelivarfs människor äro behäftade, är icke uttryckligt sagdt.

Det återstår således att se om själfva urkunderna från hedendomens tid hafva att meddela något, som kan sprida ljus i detta ämne. Och hvad punkt 1) vidkommer, så kan frågan, som den innebär, huruvida mythen föreställt sig Lif och Leifthraser fysiskt och andligt oförderfvade, när de inträdde i Mimers lund, endast lösas på det sätt, att det ur urkunderna läte bevisa sig, att en vis förutseende makt öppnat Mimers lund till fristad åt dem i en tid, då människoslägtet i sin helhet icke hade hemfallit åt kroppsligt och sedligt elände. Men redan i den urtid, då mythens flesta händelser ansågos hafva tilldragit sig, hade fördärf fallit öfver skapelsen. Det fanns en tid, då gudarnes lif var glädje och ungdomlig verksamhetslust: världsförhållandena ingåfvo dem ej bekymmer, och sorglöse lekte de med det underbara tafvelspelet (Völusp 7, 8). Men guldåldern fick sin ände i fysiska och moraliska katastrofer. Luften vardt blandad med svekfull skada; Fröja, fruktbarhetens och fruktsamhetens dis, förrädiskt öfverantvardad i frostmakternas våld; på jorden gick trollkvinnan Heid *(Heiðr)* omkring och utlärde den svarta magiens gudafiendtliga och människoskadliga hemligheter; det första storkriget utbröt öfver världen (Völusp. 21, 22, 26). Efterverkningarna häraf fortplanta sig genom den historiska tiden intill Ragnarök Naturens försämring når sin höjdpunkt i de yttersta dagarnes fimbulvinter, människorna i de yttersta dagarnes »yx- och knifålder». Lif och Leifthrasers afsöndring från sitt slägte och instängning i Mimers lund måste hafva föregått de ofvannämda urtidskatastroferna, såvida en borgen skall finnas för att icke förnyelsens människo-slägtled skola ärfva och utveckla de nuvarande historiska generationernas fel och brister.

53.

NÄR FINGO LIF OCH LEIFTHRASER SIN FRISTAD I MIMERS LUND? ÁSMEGIR'NA. MIMERS PLATS I MYTHEN. UNDERJORDENS NUMINA.

Undersökningen härom må börja med att påpeka, att en variant finnes till sista raden i strof 45 af Vafthrudnersmal. Den här ofvan meddelade versionen af nämda rad var: *enn þaðan af aldir alaz:* »dädan (från Lif och Leifthraser i Mimers lund) födas slägten». Codex Upsalensis har i stället: *ok þar vm alldr alaz:* »och de (Lif och Leifthraser) ha där (i Mimers lund) sitt uppehåll *genom tidsåldrar*». Naturligtvis kan blott endera af dessa varianter vara den i texthistoriskt afseende ursprungliga. Detta hindrar emellertid icke, att båda kunna vara i mythologiskt afseende lika berättigade, förutsatt att båda gå upp till en tid, då mythen om Lif och Leifthraser ännu var i sina hufvuddrag ihågkommen. Exempel på i mythologiskt afseende lika berättigade varianter kunna anföras ur andra litteraturer än den nordiska. Skulle man vid valet mellan de två läsarterna fästa afseende endast vid handskrifternas ålder, så har den i Codex Upsalensis, som är afskrifven omkring år 1300*, företrädet. Det vore emellertid mindre försigtigt att fästa hufvudsakligt afseende härvid. Utan att bygga någonting härpå anför jag blott det faktiska, att den älsta version af stället, som kommit till vår tid, säger, att Lif och Leifthraser lefva genom tidsåldrar i Mimers lund. Den andra versionen är för öfrigt icke mycket yngre, hvad handskrifter, som meddela den, vidkommer, och den är i mythologiskt afseende otvifvelaktigt riktig, äfven den.

På två ställen i poetiska eddan, Vegtamskv. 7 och Fjölsvinnsm. 33, förekommer ordet *ásmegir*. Båda gångerna nyttjas det så, att man ser det vara en mythologisk terminus technicus med en bestämd och begränsad tillämpning. Hvilken denna tillämpning varit vet man icke. Det gäller att genom

* S. Bugge, Sæmund. Edda XXVI; Thorl. Jónsson Edda Snorra St. VIII.

en noggrann analys af ställena återfinna den, emedan detta är af vigt för vårt ämne. Jag börjar med stället i Fjölsvinnsmal.

Den unge Svipdag, hjälten i Grogalder och Fjölsvinnsmal, framställes i den senare dikten stående framför porten till en borg, som han ditintills aldrig sett, men inom hvars murar den mö, som är honom bestämd af ödet, har sin bostad. Utanför borgen befinner sig någon, som är eller föregifver sig vara portvaktaren och kallar sig Fjölsvinn. Denne och Svipdag öppna ett samtal med hvarandra. Samtalet rör till största delen de märkvärdiga företeelser Svipdag nu har för sina ögon. Svipdag gör frågor om dem och Fjölsvinn ger honom upplysningar. Men innan Svipdag hunnit den borg, inom hvilken hans utkorade bidar honom, har han gjort märkliga färder (till hvilka Grogalder hänvisar) och då sett underbara ting, hvilka han jämför med hvad han nu skådar (så i strof. 9, 11, 33), och om hvilka han likaledes önskar upplysning af Fjölsvinn. Då frågorna gälla de företeelser, som i den närvarande stunden ligga framför honom, begagnar han, såsom språklogiken kräfver, presensformen (såsom i strof 35: *segðu mér hvat þat bjarg heitir, er ek sé brúsi á);* när han talar om hvad han förut och annanstädes skådat, nyttjar han præteritiformen. I strof 33 säger han:

Segðu mér þat, Fjölsviðr,
er ek þik fregna mun
ok ek vilja vita:
hverr þat görði,
er ek fyr garð sák
innan ásmaga?

»Säg mig det, som jag frågar dig om och vill veta, Fjölsvinn! Hvem gjorde hvad jag såg inom *ásmegir'nas* borgomgärdning?» *

* I rent formelt afseende låter sig strofen öfversätta äfven på följande sätt: »Säg mig det, Fjölsvinn, som jag frågar dig om och vill veta! Hvem af *ásmegir'na* gjorde hvad jag såg inom borg-omgärdningen?» — Mot denna formella möjlighet stå emellertid sakliga hinder. Svipdag skulle nämligen då fråga Fjölsvinn om hvem som gjort hvad han någon

Fjölsvinn svarar (str. 34):

Uni ok Iri,
Bari ok Ori,
Varr ok Vegdrasil,
Dori ok Uri;
Dellingr at varþar,
liþsci alfr, loki.

»Une och Ire, Bare och Ore, Var och Vegdrasel, Dore och Ure. Delling, den sluge alfen, vaktar vid stängslet.» *

Svipdag har således sett ett ställe, där väsen, kallade *ásmegir,* hafva sin bostad. Denna är väl omgärdad och bevakad af alfen Delling. Stor vigt måste mythen fäst vid att borgen vaktas väl, då Delling, hvars slughet särskildt framhålles, fått sig denna förrättning anförtrodd. Märkvärdig för sin prakt eller för andra egenskaper måste borgen också varit, eftersom hvad Svipdag sett inom dess stängsel väckt hans förvåning eller beundran och föranleder honom fråga Fjölsvinn om namnet på verkmästaren. Fjölsvinn uppräknar icke mindre än åtta verkmästare. Minst tre af desse äro till namnen bekante från andra källor, nämligen »dvärgarne» Var (Sn. edd. II, 470, 553), Dore och Ore. De bådá sistnämde återfinnas i den dvärglista, som blifvit insatt i Völuspa. Båda sägas där

gång i det förflutna sett inom en borg-omgärdning, utan att han upplyser Fjölsvinn om hvilken borgomgärdning han menar. Han skulle dessutom veta, att *ásmegir* gjort ifrågavarande ting inom borg-omgärdningen och endast velat fullständiga sin kunskap med att få höra hvem eller hvilka bland *ásmegir'na* det var, som gjorde dem. Och slutligen skulle af Fjölsvinns svar följa, att de dvärgar han uppräknar varit asasöner. Den påpekade formella möjligheten har äfven en formell sannolikhet emot sig. Den plurala genitiven *ásmaga* har nämligen till sin närmaste granne *garð*, icke *herr* och bör således hänföras till *garð*, ej till *herr*, äfven om båda öfversättningarna gåfvo i sakligt afseende en lika tillfredsställande mening, hvilket ej är förhållandet.

* Jag följer här texten i flertalet af handskrifter, ur hvilka Bugge meddelat läsarter. En handskrift har i texten, en annan i marginalen *Lidscialfr* hopskrifvet till ett ord (i stället för *liþsci alfr*). Häraf har Munch gjort *Lidskjálfr*. Dativen *loki* af *lok* stängsel (jämför *lúka, loka* stänga, omgärda) har man tolkat som Loke och därmed gjort förvirringen fullständig.

vara dvärgar i Dvalins flock af ledsagare eller tjänare *(i Dvalins liði,* Völusp. 14).

Problemet, till hvars lösning jag här sträfvar — att nämligen utreda hvilka de väsen äro, som kallas *ásmegir* — kräfver i främsta rummet att utransaka hvar mythen förlade deras af Svipdag sedda bostad, en fråga, som äfven i andra afseenden är af mythologisk betydelse. Detta resultat kan vinnas, om Dvalins och Dellings egentliga hem och verksamhets-områden låta sig bestämma. Främst gäller detta med afseende på Delling, enär hans väktaresyssla vid *ásmegir'nas* borg kräfver, att han har sin vistelseort där hans vaksamhet är behöflig. I någon mån gäller detsamma om Dvalin, enär hans verksamhetsområde ej kan hafva varit alldeles främmande för den borg, på hvars märkvärdigheter hans tjänande konstnärer arbetat.

Författaren af dvärg-förteckningen i Völuspa låter alla heliga makter sammanträda för att rådslå om hvem som skall skapa »dvärgarne», mythens konstnärs-klan. Ordalydelsen af strof 10 angifver, att ett väsen vid namn *Moðsognir, Motsognir* då tillerkändes värdigheten af den tillämnade konstnärsklanens furste,* samt att han, med bistånd af en Durin *(Durinn),* utförde gudarådets beslut och skapade människoliknande dvärgar. Dvärg-listans författare måste hafva antagit,

att Modsogner var ett af världens äldre väsen, ty gudasammankomsten, hvarom här är tal, egde rum i tidernas morgon, innan skapelsen var afslutad;

att Modsogner egt en prometheisk danareförmåga;

att han antingen själf hört till de heliga makternas antal eller stått i en nära och vänlig förbindelse med dem, eftersom han utför gudarådets beslut.

Modsogner skulle således vara en af mythologiens märkligare personligheter. Men antingen omtalas han ingenstädes mer än här — man efterletar förgäfves benämningen Modsogner i andra källor — eller också är denna benämning blott

* *þar* (i gudaförsamlingen) *var Moðsognir mæstr um orðinn dverga allra.*

ett skaldeepithet, som intagit ett vanligare namns ställe och med hänvisning till en lätt igenkänlig nota characteristica betecknar en annanstädes omtalad välbekant mythpersonlighet. Att ordet Modsogner ser ut som ett epithet är obestridligt. Egilsson (Lex. Poet.) tolkar det *Mjöddrickaren*. Är tolkningen riktig, så vore epithetet illa valdt, ifall det ej betecknade Mimer, som ursprungligen var den enda egaren af mythens mjöd och dagligen drack däraf (Völusp 29: *dreckr miǫð Mimir morgin hverjan)*. Ensamt på en namntydning bör likväl ingenting byggas, äfven om hon vore otvifvelaktigt riktig. Samtliga indicier, som äro egnade att belysa en fråga, böra samlas och afvägas. Först om de alla visa i samma riktning och vittna för en och samma lösning af frågan, kan denna anses afgjord.

Flere af Modsogner skapade »dvärgar» namngifvas, Völusp. 11—13. Bland dem är Dvalin. Enligt författarens till dvärgförteckningen mening måtte Dvalin hafva intagit ett framstående rum bland de väsen, till hvilka han räknas, ty han är den ende bland dem alla, hvilken omtalas som egande en flock af underordnade likar (Völusp. 14). Spörsmålet om Modsogner är densamme som Mimer bör därför afgöras genom svaren på följande frågor: hvad som berättas om Modsogner, berättas det äfven om Mimer? Visa de utsagor man eger om Dvalin, att han stått i närmare beröring med Mimer och dennes rike, underjorden?

Om Modsogner säges det (Völusp. 12), att han var *mæztr orðinn dverga allra:* han vardt alla dvärgars höfding eller den ypperste bland alla konstnärer. Förtäljes något liknande om Mimer?

Den tyska medeltidsdikten Biterolf berättar, att hennes hjälte egde ett svärd, smidt af Mimer den gamle, *Mime der alte,* som var den ypperste smed i världen. Jämförlig med honom var icke ens Wieland (Völund), än mindre någon annan, med undantag blott för Hertrich, som var Mimers medarbetare och deltog i alla de konstverk denne utförde:

Zuo siner (Mimers) *meisterschefte*
ich nieman kan gelichen
in allen fürsten richen
an einen, den ich nenne,
daz man in dar bi erkenne:
der war Hertrich genant
— — — — — — — — —
Durch ir sinne craft
so hæten sie geselleschaft
an werke und an allen dingen. (Biterolf 144 ff.).

Vilkinasaga, som hemtat både ur tyska och nordiska källor, förtäljer, att Mimer var en konstnär, i hvars verkstad furstesöner och de ryktbaraste bland smeder lärt smideshandtverket. Som hans lärjungar omtalas Velint (Völund), Sigurd-Sven och Eckihard.

Dessa långt in i kristen tid fortplantade genljud af mythen om Mimer som smedhöfding förnimma vi äfven hos Saxo. Man erinre sig hvad han förtäljer om de oförlikneliga skatter, som förvaras i Gudmund-Mimers underjordiska rike, bland hvilka, jämte de ofvanför nämda, förekomma *arma humanorum corporum habitu grandiora* (I, s. 427), samt om Mimingus, som är i besittning af segerns svärd och en armring, som alstrar rikedomar (I, 113, 114). Gå vi till poetiska eddan, finna vi Mimer, omtalad äfven som *Hodd-Mimer*, Skatte-Mimer (Vafthr. 45), som *naddgöfugr jotunn*, den för vapen berömde jätten (Grógaldr 14), som *Hoddrofnir* eller *Hodd-dropnir*, den skatte-drypande (Sigrdr. 13), som *Baugregínn*, guldringarnes Regin (Sólarlj. 56). Och såsom nedanför skall visas, äro äfven i poetiska eddan de förnämste smederna ställde i samband med Mimer såsom den, på hvars marker de hafva sin bostad eller i hvars smedja de arbeta.

I mythen stå konstnärskrafter och skaparekrafter hvarandra nära. Rigvedahymnernas store smeder, ribhuerna, göra hästar åt Indra, skapa en ko och hennes kalf, göra af en enda bägare tre lika goda, utbreda växtlighet öfver fälten och

låta bäckar flöda i dalarne (Rigveda IV, 34, 9; IV, 33, 8; I, 20, 6: 110, 3,. m. fl. ställen), detta ehuru de äro »dödlige», som först genom sina förtjänster förvärfva odödlighet. I germaniska mythologien smida Sindre och Brock af ett svinskinn Fröjs galtliknande springare, och Ivaldes söner smida af guld lockar, som växa likt annat hår. Ringen *Draupnir,* som »dvärgarne» Sindre och Brock gjort, är själf i besittning af skapande krafter och framalstrar hvar nionde natt åtta guldringar af lika tyngd med honom (Skaldsk. 37). »Mjöddrickaren» är höfding och mästare öfver alla desse utomordentlige konstnärer. Och vid närmare undersökning visar det sig, att Mimers mjödbrunn är källan för samtliga de krafter, som i mythen framträda såsom skapande, danande, med visdom ordnande.

I Havamal 138—141 förtäljer Oden, att det var en tid, då han ej ännu hunnit till krafter och visdom. Men genom självuppoffring kunde han beveka den berömde Bölthorn-sonen, som bor i djupet och förfogar öfver mjödkällan därnere och öfver mäktiga runor, att gifva honom, Oden, en dryck af det dyra mjödet, öst ur *Oðrœrir:*

Þa nam ec frovaz	Då började jag skjuta blom
oc froðr vera	och vis vara
oc vaxa oc vel hafaz;	och växa och väl trifvas:
orð mer af orði	ord sökte åt mig ord
orz leitaði,	från andra ord,
verc mer af verki	dåd sökte åt mig dåd
vercs leitaþi.	från andra dåd.

Det är uppenbart, att Oden här säger, att den första dryck, som han fick ur Mimers källa, vardt vändpunkten i hans lefnad: att han dessförinnan ej skjutit blom, ej hade förkofran i visdom, ej egde vältalighet, ej häller duglighet till stora gärningar, men att han fick allt detta genom mjödets kraft. Detta är alldeles samma föreställning, som man ständigt möter i Rigveda, om soma-mjödet som den saft, hvarur gudarne hemta skapareförmåga, visdom och dådlust. Odens största och mäst berömda gärning var den, då han med sina

bröder skapade Midgard. Vore det nu rimligt att antaga, att han utförde detta sitt största och visaste verk, innan han börjat sätta frukt och fått visdom och verksamhetsförmåga? Enhvar torde inse, att detta vore orimligt, och att bland de verk, som han afser såsom för honom utförbara, sedan drycken ur Mimers källa gifvit honom krafter, måste i främsta rummet sättas de verk, som vore hans mäst ryktbara: kaosjätten Ymers dödande, jordskorpans upplyftande och Midgards skapelse. Tydligare har detta icke kunnat sägas än hvad det blifvit sagdt i ofvan anförda Havamalstrof, såvida icke Oden skulle ingått i specifika uppgifter om de verk han efter dryckens undfående utfört. Ur Mimers källa och ur Mimers hand har således Oden emottagit sin skaparekraft och sin visdom. Man kan då också förstå, hvarför Oden ansåg denna första dryck ur Oðrærir, så omätligt vigtig, att han kunde besluta underkasta sig de lidanden, som omtalas i strof. 138 och 139. Men då Oden genom en enda dryck ur Mimers källa begåfvades med skaparemakt och skaparevisdom, huru skulle man då kunna undgå den slutsats, att mythen föreställt sig Mimer begåfvad med prometheiska krafter, då den gör honom till den dyrbara källans egare, låter honom dagligen dricka därur, och ställer honom närmare dessa krafters djupaste upphof och älsta verksamhet i universum än Oden? Den skänkta och mer momentana kraft, tack vare hvilken Oden mäktade dana den öfre världen, kom ur underjorden och från Mimer. Världsträdet har också skjutit upp ur underjorden och är Mimers träd och mottager af hans händer sin vård. Den danareförmåga, hvarmed Völuspas dvärglista utrustat »mjöddrickaren», återfinnes således hos Mimer. Det är då också följdriktigt, att mythen gjort honom till sin ursmed och störste konstnär och skattebevarare och till herrskare öfver en krets af »dvärgar», underjordskonstnärer, ty ursprungligen voro dessa och förblefvo personliggjorda skapelsekrafter, likasom Rigvedas ribhuer, som smidde blommor och gräs och djur och öppnade jordens ådror för befruktande strömmar, på samma gång som de gjorde redskap och vapen.

Att Mimer var asarnes djupsinnige rådgifvare och trofaste vän är redan ofvanför påpekadt. Modsogners herrskande ställning bland konstnärerna, hans skapareverksamhet och goda förhållande till gudarne återfinnas således hos Mimer.

Den af Modsogner skapade Dvalin är i de nordiska medeltidssagorna ihågkommen som en utomordentlig konstnär: enligt dem skulle han hafva medverkat vid smidandet af svärdet Tyrfing (Fornald. s. I, 436) och Fröjas herrliga, äfven i den angelsaksiska poesien firade smycke Brisingamen (Fornald. s. I, 391). I Snöfridssången, som tillskrifves Harald hårfagre, liknas drapan vid ett konstverk, som klingar fram under Dvalins fingrar *(hrynr fram ur Dvalins greip,* Fornm. s. X, 208, Flat. I, 582). Denna vackra poetiska bild användes här på ett dess mer träffande sätt, som Dvalin, på samma gång som sköna smidens tillverkare, var visdomsman och skald. Han var en af de få utkorade, som i urtiden fingo smaka Mimers mjöd, som därför kallas hans dryck *(Dvalins drykkr,* Sn. edd. I, 246).

Men i urtiden har denna dryck åtnjutits af ingen, som icke erhållit den af Mimer själf.

Dvalin är äfven en af de älste runomästarne, en af dem, som burit runornas kännedom till skapelsens förnuftbegåfvade väsen (Havam. 143). Men all runolärdom har ursprungligen kommit från Mimer. Som skald och runkunnig har således Dvalin stått i lärjungeförhållande till underjordsherrskaren.

Mythen om runorna (jämför n:o 26) har omtalat tre lärjungar af denne, hvilka sedan spredo runornas kännedom hvar och en till sin väsenklass. Oden, som i begynnelsen var obekant med de mäktiga och välgörande runesångerna (Havam. 138—143), vardt Mimers till börden förnämste lärjunge och utbredde runkunskapen bland sina fränder asarna (Havam. 143) och bland människorna, sina skyddslingar (Sigrdrif. m. 18). De andre lärjungarne voro Dain *(Dáinn)* och Dvalin *(Dvalinn).* Dain är likasom Dvalin en af Modsogner skapad konstnär (Völusp. 11, Hauks cod.), som omtalas vid Dvalins sida och har likasom han fått njuta af diktens

mjöd (*munnvigg Dáins* Fornm. s. V, 209). Dain och Dvalin spredo runorna till sina klaner, nämligen alfer och dvärgar (Havam. 143). Ej heller jättarne vordo lottlöse. De fingo af *Ásviðr* lära runor. Enär de öfrige runelärarne tillhöra de klaner, bland hvilka de spredo runkunskapen — »Oden bland asar, Dain bland alfer, Dvalin bland dvärgar» —, torde utan fara för misstag kunna antagas, att med *Ásviðr* menas en jätte. Och enär Mimer själf är jätte och namnet *Ásviðr* (= *Ásvinr*) betyder asa-vännen och ingen — särskildt ingen bland jättarne — är så berättigad som Mimer till detta epithet, som har sin motsvarighet i Odens-epithetet *Mims vinr*; Mimers vän, så bjuder varsamheten att hålla den mycket sannolika möjlighet öppen, att med *Ásviðr* menas Mimer själf.

Allt hvad som här berättats om Dvalin visar, att han haft sig af mythen en plats anvisad inom Mimers verksamhets-område. Det återstår att påpeka ännu två uppgifter om honom. Sol säges hafva varit hans *leika* (Fornald. s. I, 475; Allvism. 17; Sn. Edd. I, 472, 593). *Leika* som feminint ord och syftande på ett personligt väsen, betyder ett flickebarn, en ungmö, som man har i sin närhet och i hvars lekar man åtminstone som åskådare deltager. De exempel, som förekomma på ordets bruk, hänvisa till att *leika'n* själf och den person, hvars *leika* hon är, förutsättas hafva samma hem. Systrar kallas *leikur*, emedan de bo tillsammans. Föräldrar kunna kalla en fosterdotter sin *leika*. I neutral form betyder *leika* leksak, docka och kan äfven i den formen rhetoriskt användas om person.

Likasom nu Sol kallas Dvalins *leika*, kallas Natts och Dellings son Dag för *leikr Dvalins*, gossen eller ynglingen, med hvilken Dvalin lekt (Forspjallsl. 24).

Härmed hafva vi funnit en tvefaldig beröring mellan mythgestalterna Dvalin och Delling. Dag, som är Dvalins *leikr*, är Dellings son. *Ásmegir*'nas borg, som Dvalins konstnärer sirat, har sin väktare i Delling.

Hela den personkrets, inom hvilken Dvalin sålunda är ställd — Mimer som är hans lärare, Sol som är hans *leika*,

Dag som är hans *leikr*, Natt som är hans *leikr's* moder, Delling som är hans *leikrs* fader — har sina bostäder i Mimers rike och tillhör den underjordiska klassen af germaniska mythologiens *numina*.

Från ängder belägna nedanför Midgards synrand köra Natt, Sol och Dag sina charer upp på himmelen. Vid underjordens östra gräns är utgångspunkten för deras regelbundna färder på den öfre världens himmel, »upphimmeln» *(upphiminn* Völusp. 3; Vafthr. 20 m. fl. st.; *uppheimr* Alvm. 13). Natt har sitt hem och, såsom sedan skall visas, sin födelseort i dalar under asken Yggdrasel. Där hvilar hon ut efter fulländad rundresa. I underjorden ha äfven Sol och Natts son Dag sina salar, där de hvila ut. Men där Dellings maka och son ha sina bostäder, bör äfven hans egen bostad sökas. Såsom gift med Natt och fader till Dag intager Delling samma plats bland naturgudomligheterna som morgongryningen med morgonrodnaden bland naturföreteelserna. Också är det utanför Dellings, morgongryningsherrskarens, dörrar mythen ställt den dvärg, *Þjóðreyrir* (»han som sätter folk i rörelse»), hvilken sjunger väckelse- och välsignelsesången öfver världen: »kraft åt asar, framgång åt alfer, visdom åt Hroptatyr» *(afl asom, enn alfvm frama, hyggio Hroptaty,* Havam. 160).

I olikhet med sina fränder, Natt, Dag och Sol, har Delling intet åliggande, som manar honom att för en tid af dygnet vara borta från sin hemort. Morgongryningen är blott ett återsken öfver Midgards östra synrand från Dellings underjordiska ängder; den visar sig blott, då Natt lämnar upphimmeln och innan Dag och Sol kört upp därpå, och den gör ingen rundfärd öfver världen. Fördenskull var det ur mythisk synpunkt möjligt att anförtro väktarekallet öfver *ásmegir*'nas borg åt morgongryningsalfen. Aftonrodnaden har en annan genius, Billing, äfven han en skapelse af Modsogner, om man får tro dvärglistans uppgift, (Völusp. 12). Sol, som på sin väg förföljes af två jättevidunder i ulfham, är trygg, när hon bakom västerns synrand kommit till varnernas skog *(til varna viðar*, Grimn. m. 30). Där, i västersalar (Vegtamskv. 11) bor

Billing, varnernas höfding *(Billing veold Vernum,* Cod. Exon. 320); där hvilar Rindr, hans dotter, solglänsande å sin bädd (Havam. 97), och hans hird vakar med brinnande ljus och burna facklor (Havam. 100). Billing är således väktaren vid Mimers rikes västra gräns; Delling vid dess östra.

Af allt detta följer,

att *ásmegir*'nas borg är belägen i Mimers underjordiska värld och i morgongrynings-alfens ängder därstädes;

att Svipdag, som sett *ásmegir*'nas borg, har gjort en färd i underjorden, innan han fann Menglad och fick henne till maka.

Slutsatsen, hvartill vi kommit med afseende på borgens underjordiska läge, bekräftas fullständigt af det andra ställe i poetiska eddan, där *ásmegir*'na under denna sin benämning omtalas. Här får man kasta en blick inom deras borg och se salen smyckad med slösande prakt för emottagandet af en väntad gäst.

Vegtamskvida berättar, att Oden af oro för sin son Balders öde gjorde en färd ned i underjorden för att af en völva få veta hvad som förestod hans älskling. Sedan Oden ridit genom Nifelhel och kommit till gröna trakter *(foldvegr),* fann han där nere en festligt smyckad sal, och han spörjer spåkvinnan:

hvæim erv bekkir
baugum sánir,
flæt fagrlig
flo∂ gulli?

»För hvem äro bänkarne öfversådde med ringar och guld fagert slösadt öfver rummen?»

Och völvan svarar:

Her stændr Balldri
of brvggin miosr,
skírar væigar,
liggr skiolldr yfir,
enn asmegir
i ofvæni.

»Här står för Balder mjöd tillredt, skira drycker; sköld ligger däröfver, och *ásmegir*'na vänta längtansfullt.»

I underjorden står således en sal herrligt skrudad i afvaktan på Balders ditkomst. Som vid andra stora högtidligheter äro bänkarne strödda (jämför *breiða bekki, strá bekki, bua bekki)* med dyrbara ting, och underjordens rena underbara mjöd är redan framsatt som offergåfva åt guden. Endast skölden, som betäcker mjödkärlet, behöfver aflyftas, och allt är färdigt till festen. Hvem eller hvilka hafva så tidigt vidtagit dessa anstalter? Völvan upplyser därom, då hon nämner *ásmegir*'na och talar om deras längtan efter Balder. Det är denna längtan, som gifvit sig uttryck i den redan fullbordade förberedelsen till hans emottagande. Då Balder kommit till underjorden, skall han således inträda i *ásmegir*'nas borg och där välkomnas med ett offer, bestående af skapelsens ädlaste saft, den germaniska mythens kraftförlänande *somamadhu.*

Utom dessa två ställen förekommer i den fornisländska hedniska litteraturen blott ett enda, där vi möta ordet *ásmegir*, nämligen i Olof Tryggvessons saga kap. 16 (Heimskringla). För fullständighetens skull bör äfven detta ställe tagas i betraktande, som, analyseradt, lämnar ytterligare och vigtiga upplysningar.

Hakon jarl lät, berättar nämda saga, påbud utgå öfver hela sitt rike, att innevånarne skulle egna omsorg om gudatemplen och offren, hvilket äfven skedde. Hakon jarls hirdskald Einar skalaglam, som i sin dikt Vellekla besjungit hans gärningar och bragder, omtalar hans omvårdnad om den hedniska gudstjensten och de goda följder detta ansågs ha medfört för jarlen själf och hans lands välstånd. Einar säger:

Ok herþarfir hverfa
hlakkar móts til blóta,
rauðbrikar fremst rækir
ríkr, ásmegir, slíku.
Nú grær jörð sem áðan, o. s. v.

I prosaisk ordföljd: *Ok herþarfir ásmegir hverfa til blóta; hlakkar móts rauðbrikar ríkr rœkir fremst slíku. Nú grœr jörð sem áðan.*

Öfversättning: »Och de stridsbehöflige *ásmegir*'na vända sig till offerfesterna; stridsdisens mötes rödskifvas mäktige främjare har af sådant ära och gagn. Nu grönskar jorden som fordom.»

Intet tvifvel råder därom, att med »de stridsbehöflige *ásmegir*'na» afses männen i de af Hakon beherrskade landsdelarna, samt att med »stridsdisens mötes rödskifvas mäktige främjare» afses den krigiske Hakon jarl, hvadan ställets andemening i dess enkla prosaiska form ej är någon annan än den: »Hakons män beflita sig åter om offer åt gudarne; däraf har Hakon gagn och ära, och jorden ger åter riklig äring.»

Åt dessa tankar har skalden gifvit en i konstpoesien vanlig inklädnad genom att lämpa dem till en mythologisk bakgrund. Personerna i denna bakgrund äro *ásmegir*'na och ett mythiskt väsen, som kallas »rödskifvans främjare», *rauðbrikar rœkir*. Personerna i den reala förgrunden äro männen i Hakons rike och Hakon själf. Personerna i förgrunden få låna de dem i bakgrunden motsvarande personernas benämningar, men med vilkor, att de lånta namnen förses med tilläggsord, som framhålla den specifika skillnaden mellan de ursprungliga mythiske långifvarne och de reale låntagarne. Sålunda få Hakons undersåtar låna benämningen *ásmegir*, men denna förses då med tilläggs-ordet *herþarfir* (stridsbehöflige), hvarigenom de specifikt skilljas från den mythiska bakgrundens *ásmegir*, och Hakon å sin sida får låna benämningen *rauðbrikar rœkir* (rödskifvans främjare), men denna benämning förses då med tilläggs-orden *hlakkar móts* (stridsgudinnans mötes), hvarigenom Hakon specifikt skilljes från den mythiska bakgrundens *rauðbrikar rœkir*.

Regeln bjuder vidare, att åtminstone i den punkt, hvarmed skalden för tillfället befattar sig, personerna i den mythiska

bakgrunden skola till hvarandra stå i ett förhållande, som liknar och låter sig jämföra med förhållandet mellan personerna i förgrunden. Hakons män stå i ett underordnadt förhållande till Hakon själf; *ásmegir*'na fördenskull i ett underordnadt förhållande till det väsen, som kallas *rauðbrikar rœkir* — förutsatt att skalden i denna strof, likasom i sina andra, åstadkommit en hållbar parallel. Hakon är för sina underordnade en manare till from lefnad och gudavördnad; *rauðbrikar rœkir*, hans motsvarighet i den mythologiska bakgrunden, måste för sina *ásmegir* hafva varit detsamma. Hakons underordnade offra, och Hakon har däraf gagn och ära, och jorden grönskar ånyo; i mythen måste då också *ásmegir*'na beredt någon offerfest och *rauðbrikar rœkir* däraf haft gagn och ära och jorden återfått sin växtkraft. Endast med dessa vilkor är den komparativt anlagda bilden träffande och sådan, att den kunnat hålla prof inför hedniske åhörare, förtrogne med gudasagorna. Det bör tilläggas, att Einars skaldestorhet visar sig icke minst i hans förmåga att följdriktigt genomföra sådana komparativt anlagda bilder. Andra exempel härpå komma längre fram att föreläggas.

Hvem är nu denne mythiske *rauðbrikar rœkir*, »rödskifvans främjare»?

I det mythologiska språket kan *rauðbrik*, rödskifva, ej betyda något annat föremål än solen, solskifvan. Jämför *röðull* som en ofta återkommande solbeteckning. Behöfde detta bekräftelse, så hafva vi den här omedelbart för handen i det sätt, hvarpå ordet användes i den fortsatta på Hakon tillämpade omskrifningen. En vanlig omskrifning för skölden är nämligen solen med lämpliga tilläggsord, och så nyttjas *rauðbrik* här. Tilläggsorden äro på detta ställe *hlakkar möts*, »stridsdisens mötes» (rödskifva), genom hvilka röd-skifvan-solen, som är attribut till bakgrundens mythiske *rœkir*, förvandlas till en sköld, som blir attribut till förgrundens historiske *rœkir*, Hakon jarl, den väldige krigaren. Mythens *rauðbrikar rœkir* måste således vara en maskulin gudomlighet, som stått i relation till solen.

Denna solgudomlighet måste också hafva varit en väsendtligen fridsam gud. Hade han nämligen icke varit det, utan i likhet med Hakon en krigiskt sinnad sköldbärare, så vore omskrifningen *hlakkar móts rauðbrikar rœkir* lika lämplig att beteckna honom som Hakon och således alldeles otjänlig att beteckna Hakon ensam, emedan den då hvarken innehölle en nota characteristica för honom eller en differentia specifica, som skillde honom från den mythperson, hvars epithet *rauðbrikar rœkir* han här fått låna.

Denne fridsamme solgud har nedstigit till underjorden och där stått i närmaste förbindelse med de till Mimers rike försatte *ásmegir'*na, ty han framställes här som deras höfding och ledare på fromhetens och gudavördnadens väg. Mythen har omtalat en offerfest eller offerfester, som *ásmegir'*na firat. Af denna eller dessa offerfester har den fridsamme solguden haft gagn och ära, och därefter har jorden återfått en växtkraft, som förut varit henne mer eller mindre beröfvad.

Af allt detta följer med visshet, att mythens *rauðbrikar rœkir* är Balder. Hvad den här behandlade strofen i Vellekla gifver vid handen, att Balder, sedd från sin natursida, är en solgudomlighet, hafva mythologerna så godt som enhälligt antagit vara förhållandet på grund af själfva Baldersmythens allmänna beskaffenhet. Balder, ehuru han firats för hjältebragder, är en väsendtligen fridsam gud och efter sitt nedstigande till underjorden skilld från all den fäjd och tvedrägt, som råder i den öfre världen. Vi hafva redan sett, att han i underjorden emottages med festlig högtidlighet af *ásmegir'*na, som längtansfullt bidat hans ankomst, och att de offra åt honom det underjordens skira mjöd, hvars underbart gagnande och stärkande krafter skola längre fram i denna afhandling omtalas. Strax därefter uppvaktas han af Hermod — Hermod har redan före Balders bålfärd på den snabbaste af alla hästar skyndat att uppsöka honom i underjorden (Gylfag. 51, 52) — och Hermod återvänder från honom och Nanna med ringen *Draupnir* till Oden och med en slöja till jordgudinnan Fjörgyn-Frigg. Ringen, från hvilken andra ringar

drypa, och slöjan, som skall smycka jordgudinnan, äro symbol af fruktbarheten. Balder, solguden, hade länge före sin död varit tynande. Nu i underjorden stärkes han genom offervillige *ásmegir* med det kraftförlänande mjödet i Mimers rike, och jorden återfår sin växtlighet.

Hakons män betecknas i strofen som *herþarfir ásmegir*. När de sålunda få låna *ásmegir*'nas namn, så skall tilläggsordet *herþarfir*, om det är valdt med tillbörlig omsorg, innebära en specifik skillnad mellan dem och de mythiska väsen, hvilkas namn de lånat. Med andra ord: vore äfven de egentlige *ásmegir*'na af den natur, att de kunde kallas *herþarfir*, så vore det adjektivet odugligt till att särskilja Hakons män från dem. Ordet *herþarfir* betyder »de som behöfvas i krig», »de som äro att bruka i krig». *Ásmegir*'na äro således väsen, som *icke* äro att bruka i krig, väsen hvilkas vistelseort, omgifning och bestämmelse hänvisa till ett fridens rike, hvarifrån vapnens bruk är bannlyst.

Den i Einars här behandlade strof uppställda parallelen är således denna:

Mythen:	*Historien:*
Fredliga underjordsväsen *(ásmegir)*,	Krigiske jordbebyggare *(herþarfir ásmegir)*,
föranledda genom sin höfding	föranledde genom sin höfding
solguden Balder *(rauðbrikar rækir)*	sköldens Balder, Hakon *(hlakkar móts rauðbr. rækir)*,
gå att offra.	gå att offra.
Den fredlige Balder har häraf gagn.	Sköldens Balder har häraf gagn.
Jorden grönskar ånyo.	Jorden grönskar ånyo.
Ok ásmegir	*Ok herþarfir ásmegir*
hverfa til blóta;	*hverfa til blóta;*
rauðbrikar rikr rækir	*hlakkar móts rauðbrikar rikr rækir*
fremst sliku.	*fremst sliku.*
Nú grær jörð sem áðan.	*Nú grær jörð sem áðan.*

I den bakgrund Einar gifvit sin poetiska omskrifning står således mythen om huru den till underjorden nedstigne sol-

guden Balder stärktes medels det honom af *ásmegir'*na egnade somaoffret och med Hermod återsände fruktbarhetsklenoder, som med honom och Nanna kommit till underjorden, och som återställde jordens bördighet.

Till hvilken varelse-kathegori höra nu *ásmegir'*na? Vi ha sett ordet använd som en teknisk term med afgränsad betydelse. De möjligheter för sin användning, som ordet med hänseende till sin betydelse kunde afgifva, äro

1) ordet kunde användas i sin rent fysiska betydelse af asa-söner, guda-ättlingar. I detta fall skulle de underjordiska *ásmegir'*na vara till själfva sin härkomst medlemmar af den gudaklan, som har Asgard till vistelseort, och hvars fader och klanpatriark är Oden;

2) ordet kunde användas om människor. Dessa äro asafaderns barn i tvefaldig mening: det första människoparet skapades af Oden och hans bröder (Völusp. 16, 17; Gylfag. 9), och dess åfkomlingar äro äfven i moralisk mening Odens barn, emedan de stå under hans ledning och omsorg. Han är allfader och de hvarandra följande slägtenas fader *(allfaðir, aldafaðir),* Ett med *ásmegir* till betydelsen likartadt ord är *ásasynir,* och detta användes i Allvissmal 16 på ett sätt, som visar, att därmed icke menas någon af de varelsekathegorier, som kallas gudar (se vidare n:o 62).* Föreställningen om människor som gudasöner ligger äfven i det hela människoslägtet omfattande uttrycket *megir Heimdallar* (Völusp. 1), till hvilket sagan om Rig-Heimdalls vandringar på jorden och besök hos de olika ståndens patriarker knyter sig.**

Hvilkendera betydelsen ordet här verkligen har afgöres därigenom, att *ásmegir'na* tillhöra underjordens innevånare

* *Sol heitir með monnum,*
enn sonna með goðum,
kalla dvergar Dvalins leica,
eyglo iotnar,
alfar fagra hvel,
alsvinn ása synir.

** Jämför äfven Gylfag. 9 om Oden: *Ok fyrir þvi má hann heita Allföðr, at hann er faðir allra goðanna ok manna ok alls þess, er af honom ok hans krapti var fullgjört.*

redan före Balders död, och att Balder är den förste af asar och Odenssöner, som får underjorden till bostad. Därtill må läggas, att om *ásmegir* betydt asar, skulle Einar aldrig kunnat kalla Norges innebyggare, Hakon Jarls undersåtar, *herþarfir ásmegir*, ty *herþarfir* äro asarne själfva och det i högsta mån: de utgöra en samling af mer eller mindre krigiskt sinnade personligheter, som alla varit »stridsbehöflige» i fäjderna kring Asgard och Midgard och alla, till och med Balder, äro strids- och segergudar. Olämpligt hade också varit att med asar jämföra människor, just då de senare skilldrades såsom blotande till gudarne, såsom väsen underordnade dem och i behof af deras hjälp.

Ásmegir'na äro således människor, afstängda från det på jordens yta, från det i Midgard lefvande människoslägtet och bosatta i underjorden, där de vistas inom en praktfull, af morgongrynings-alfen Delling vaktad borg och få åtnjuta den till Hades nedstigne Balders umgänge. Till underjordsmänniskorna hänvisa äfven Grimnersmal 31, som omtalar, att människor, *mennzkir menn*, bo under en af Yggdrasels rötter; Allvissmal (16, jämfördt med 18, 20 m. fl. str.), samt Skirnersmal 34, som kallar dem *asliþar*, ett ord, som Gudbrand Vigfusson riktigt antagit vara identiskt med *ásmegir*..

Därmed är det också gifvet, att *ásmegir*'na äro identiske med underjordsmänniskorna Lif och Leifthraser och de ättlingar, som omgifva dem i Mimers lund. Den omsorg, hvarmed mythen låter *ásmegir*'nas borg bevakas, i det att alfen Delling, Heimdalls motbild i underjorden, fått sig bevakningstjänsten där anförtrodd, är begriplig och motiverad, när det gäller att från Lif och Leifthrasers bostad afhålla bräckligheter, sjukdom, ålderdom och sedligt ondt (se ofvanför). Det är tillika en tanke af poetisk halt, att det är morgongryningsalfen -- han, utanför hvars dörr väckelse- och välsignelsesången sjunges till världen — som fått till kall att vakta dem, hvilka i ett nytt världstidehvarfs morgon skola befolka jorden med dygdiga och lyckliga slägten. Att *ásmegir*'na få i underjorden åtnjuta Balders umgänge har sin förklaring däri, att Lif

och Leifthraser och deras ättlingar skola efter världsbranden åtfölja Balder, för att bo och bygga under hans spira och lefva ostraffeligt efter hans sinnelag såsom lärjungar, hvilka känna sin lärares bud och ha dem skrifna i sina hjärtan.

Vi hafva sett, att *ásmegir*'na redan före Balders död äro bosatte i Mimers lund. Vi hafva också sett, att Svipdag under sin färd i underjorden hade påträffat en borg, som han visste vara *ásmegir*'nas. Mythen känner två fimbulvintrar: den förre rasade i urtiden, den andre skall föregå världsförstörelsen. Den förre timade, då fruktbarhetens gudinna Fröja förrädiskt öfverantvardades i frostmakternas våld och hela luftkretsen blandades med fördärf (Völusp. 26), då från Elivågor kommo stingande rimkalla frostpilar, som dräpte människor och ödelade jordens grönska (Forspjallsljóð), då konung Snö herrskade och i de nordliga landen uppstod en nöd, som tvang till utvandring söder ut (Saxo, Hist. Dan. I 415 ff.). Det var vid tiden för denna första fimbulvinter, som Svipdag gjorde sin färd ned i underjorden. Detta följer redan däraf, att det var han, som befriade Fröja, skördegudens syster, ur frostmakternas våld (se n:o 96—102). Lif och Leifthraser voro således redan då förflyttade till Mimers lund. Detta borde hafva skett, innan jorden och hennes innevånare drabbades af lekamligt och sedligt ondt, medan det ännu fanns ofördärfvade människobarn att rädda åt ett kommande världstidehvarf, och vi finna här, att mythen, så långt som källorna tillåta oss följa honom, gått detta kraf på sammanhang och följdriktighet till mötes.

54.

DEN IRANISKA MYTHEN OM MIMERS LUND.

Beaktansvärdt vid försöken att bestämma de germaniska mythernas relativa ålder och samband med de andra ariska (indoeuropeiska) religionskretsarna är det sakförhållande, att mythen om den underjordiske lunden och de därstädes i och för en kommande världsförnyelse bevarade människorna återfinnes hos germanernas asiatiska frändefolk iranerna. Likheten mellan den germaniska sägnen och den iraniska är så i ögonen

fallande, att den fråga oafvisligt påtränger sig, om det icke äfven ur ursprungets, ur den historiska härkomstens synpunkt är en och samma myth, som, af tiderna föga förändrad, möter oss hos de germaniske arierna kring Östersjön och de iraniske arierna i Baktrien och Persis. Men frågans besvarande kräfver största varsamhet. Den psykologiska likheten mellan folken kan, på grund af den mänskliga fantasiens begränsning och under likartade förutsättningar och omgifningar, skapa myther, som likna hvarandra, ehuru de spontant uppstått hos skillda folk på olika delar af jorden. Detta på samma sätt som primitiva verktyg, redskap och bostäder, som likna hvarandra, kunna hafva uppfunnits och begagnats hos vidt skilda folkslag, ej därför att det ena fått lära af det andra, huru dessa ting skulle göras, ej häller därför att likheten skulle härstamma från gemensamhet i urtiden; utan emedan samma behof frammanade dem, samma mänskliga logik uppfann sättet huru behofvet skulle tillfredsställas, samma material erbjöd sig för ändamålets vinnande och samma primitiva allmänmänskliga formsinne var verksamt vid sakens utdanande. Den komparativa mythologien skall aldrig varda vetenskap i sträng mening, innan hon upphör att bygga hypotheser på en enstaka likhet eller ens på flere eller många likheter mellan geografiskt skillda mythkretsar, såvida icke dessa likheter samla sig å ömse sidor till ett helt, en mythisk enhet, och såvida det icke visar sig, att denna mythiska enhet i sin ordning ingår som moment i en större komplex, som med likhet i grundstruktur och likhet i karaktäristiska enskildheter förefinnes å ömse sidor. Framför allt bör denna fordran i all sin stränghet upprätthållas, när det gäller att jämföra mythkretsar hos folk, som hvarken hvad race eller språk vidkommer kunna ledas tillbaka till en förhistorisk enhet. Men man handlar klokt och varsamt, om man ingenting afprutar på krafvets stränghet, äfven om det gäller folk, hvilka, i likhet med germanerna, iranerna och Rigveda-arierna, haft samma ursprung och samma språk, som genom århundraden och äfven länge efter skillsmessan burit till slägte efter slägte

likartade mythologiska föreställningar och mythiska sägner. Jag hoppas, att i den mån som detta mitt arbete fortskrider ett tillräckligt bevisningsmaterial för den här uppställda frågans besvarande skall lämnas i min läsares händer. En början härtill göres nu genom en framställning af den iraniska mythen om Jimas lund och de dit förflyttade underjordsmänniskorna.

Jima är i de iraniska religions-urkunderna ett heligt och mäktigt urtidsväsen, som likväl icke tillhör antalet af de himmelska personligheter, hvilka omgifva den högste Gud, Ahuramazda, utan är att räkna till »de dödlige», till forntidens älste kavier, d. v. s. siare, profeter. En offerhymn, egnad åt det heliga mjödet, ingifvelsesaften *(homa*, Rigvedaariernas *soma* och *soma-madhu*, sistnämda ord detsamma som vårt *mjöd)*, förtäljer, att han, Jima, med fader, var den förste, som beredde ingifvelsemjödet åt den materiella världens väsen; att han var den ärorikaste af dem, som blifvit födde, den mäst sol-liknande bland alla dödlige. Där han herrskade, där var hvarken köld eller hetta, hvarken frost eller torka, hvarken föråldring eller död. En fader vid sin sons sida liknade, likasom sonen, en femton-åring. Hvad ondt demonerna skapat kom icke in öfver gränserna af Jimas värld (Yngre *Jasna*, kap. 9).

Jima var Ahuramazda's, den högste Guds, älskling. Dock hade han sin vilja för sig. Den förste dödlige, med hvilken Ahuramazda talade, var Jima, och han lärde honom den sanna tron, och ville, att Jima skulle utbreda den bland de dödlige. Men Jima svarade: jag är icke lämplig att vara trons bärare och utbredare; ej häller erkännes jag vara det (*Vendidad*, fargard 2). [På detta sätt förklaras, hvarför den rena läran ej vardt känd bland männskorna, innan reformatorn Zarathustra kom, och att likväl Jima, ingifvelsemjödets egare, var i besittning af den sanna visdomen.]

Det omtalas (i *Gôsh Jasht* och *Râm Jasht)*, att Jima höll två varelser i ära, hvilka icke tillhörde Ahuramazdas himmelska omgifning, men ansågos förtjenta af vördnad. Dessa två voro

1) *urkon (Gosh)*, som lefde i tidens begynnelse och hvars blod, sedan hon dödats, befruktade jorden med lifsfrön.

2) *Vajush*, den himmelske Vinden. Denne är densamme som Rigvedas luft- och vindbeherrskare, den mäktige guden Vâyu-Vâta.

Vidkommande tillkomsten af och ändamålet med det af Jima beherrskade rike, i hvilket hvarken frost eller torka eller föråldring och död eller sedligt ondt kunde inkomma, förtäljer *Vendidad* (fargard 2) följande *:

* Det väsendtliga af innehållet är här återgifvet efter tolkningen i Haug-Wests *Essays on the Sacred Language of the Parsis* (London 1878).

Avesta.

21. En sammankomst hölls med de heliga änglarne af Ahuramazda, skaparen. Till denna sammankomst kom med de bäste män Jima, konungen, rik på hjordar.

22. Då sade Ahuramazda till Jima: Lycklige Jima Vîvanghana! i den materiella världen skall en ond vinter komma och följakteligen en hård dödande frost.

23. Från tre platser, o Jima, böra korna drifvas till välomgärdade hyddor: om de äro i öknarne, och om de äro på bärgens höjder och om de äro i dalarnes djup.

24. Före vintern hade detta land betesmarker; dessförinnan brukade vattnet (regnet) flöda öfver det, och snön därefter smälta, och det fanns, o Jima, i den materiella världen vattenmättade ställen, i hvilka boskapen och dess afvels fotspår kunde synas.

25. Gif nu den inhägnaden (för de väl omgärdade hyddorna) å hvardera af hans fyra sidor längden af en . . . och skaffa dit boskaps, oxars, människors, hundars, fåglars säd, samt röda fladdrande eldar.

26. Samla vatten där i en kanal af en håthras längd Ställ landmärken där på en guldfärgad fläck, försedd med oförgänglig näring. Sätt upp hus där af mattor och stänger, med tak och väggar.

Zend.

En sammankomst hölls med de bäste män af Jima, konungen, den på hjordar rike. Till denna sammankomst kom med de helige änglarne Ahuramazda, skaparen.

I den materiella världen skall en ond vinter komma; följakteligen skall mycken yrsnö falla på de högsta fjällen, på bärgens toppar.

23. Från tre platser, o Jima, böra korna drifvas till välomgärdade hyddor: om de äro i öknarne och om de äro på bärgens höjder och om de äro i dalarnes djup.

Gif nu den inhägnaden längden af en . . . å hvardera af hans fyra sidor till boningsplats för människor, och gif samma längd åt hvardera af de fyra sidorna till mark för korna.

27. Skaffa dit säd af alla män och kvinnor, som äro de största, bästa och skönaste på denna jord. Skaffa dit säd af alla husdjur, som äro de största, bästa och skönaste på denna jord.

26. Skaffa dit säd af alla örter, som äro de högsta och mäst välluktande på denna jord. Skaffa dit säd af alla näringsämnen, som äro de smakligaste och mäst välluktande på denna jord. Och gör par af dem oaflåtligt, att dessa varelser må ha sin tillvaro i inhägnaderna.

29. Där skall vara intet öfvermod, ingen försagdhet, ingen själslöhet, ingen fattigdom, intet svek, ingen dvärgväxt, intet lyte ... eller något annat af de tecken, som äro Angrô-mainyushs' förbannelser, lagda på människor.

30. Gör öfverst på det landområdet nio bryggor, i midten sex, i lägsta delen tre. Till bryggorna i den högre delen må du bringa säd af ett tusen män och kvinnor, till dem i mellersta delen sex hundra, till dem i lägsta delen tre hundra ... och gör en dörr i inhägnaden och ett från insidan självlysande fönster.

33. Därefter gjorde Jima inhägnaden ...

39. Hvilka äro dessa ljus, rättfärdige Ahuramazda, hvilka lysa där i de inhägnader, som Jima gjorde?

40. Ahuramazda svarade: självskapade ljus och skapade. En gång (om året) ser man där stjärnorna och månen och solen gå upp och gå ned.

41. Och de (som bo inom Jimas inhägnader) tycka, att ett år är en dag. Hvart fyrationde år födas där två människor af två människor. Dessa människor åtnjuta den största lycka i de inhägnader, som Jima gjorde.

42. Rättfärdige skapare! Hvem förkunnade den rena läran i de inhägnader, som Jima gjorde? Ahuramazda svarade: fågeln Karshipta.

Jimas inhägnad har, efter hvad vi här finna, blifvit anlagd med anledning af en förfärlig vinter, som i urtiden hemsökte jorden, och den är afsedd att bevara hvad som är ädlast och mäst skönt och gagnerikt inom de organiska väsendenas riken. Att inhägnaden är belägen i underjorden säges icke uttryckligen i det ofvan anförda stället i Vendidad, ehuru det synes vara förutsättningen för hvad där berättas, ty stjärnorna, solen och månen visa sig icke i Jimas lustgård, utan efter bestämda långa mellantider *vid själfva deras upp- och nedgång*, och då jordens yta härjas af den oerhörda frosten och dalarne lika litet som bärgen äro skyddade för densamma, kan man ej utan tvekan föreställa sig lustgården vara belägen däruppe. Att den är underjordisk säges emellertid uttryckligt i Bundehesh kap. 30, 10, där den förlägges under bärget Damkan, och att den redan i mythens äldsta tider ansågs vara det följer däraf att de iraniska urkundernas Jima är densamme som Rigvedas Jama, hvars rike och verksamhetsområde är underjorden, dödsriket.

Sedan med anledning af den i urtiden inträffade fimbulvintern Jimas omgärdade lustgård anlades, består den efter vinterns slut och fortfar genom alla historiska tider att bevara de skatter af ofördärfvade människor, djur och örter, som i urtiden insamlades där. Ändamålet härmed omtalas i Minokhird, ett slags katekes i Avestareligionens legender och moral. Där säges, att efter världsbranden skall, då världsförnyelsen inträder, den inhägnad, som Jima byggde, öppna sin port, och därifrån skola människor, djur och örter ånyo befolka den förhärjade jorden.

Underjorden, där enligt de iraniska urkunderna Jima inrättat denna märkvärdiga borg, är enligt Rigveda Jamas rike och tillika dödsriket, som i Jama har sin konung (Rigv. X, 16,9; jämför I, 35,6 m. fl. ställen). Det är ett herrligt land med outtömliga springande vatten, och det oförgängliga ljuset har där sitt hem (Rigv. IX, 7, 8; IX, 113, 8). Sin bostad har Jama under ett träd »med breda blad»: där samlar han vid mjöd-

bägaren forntidens fäder omkring sig och där dricker han med gudar (Rigv. X, 135,1).

Roth och efter honom Abel Bergaigne (Religion Ved. I, 88 ff.) anse Jama och den i Rigveda omtalade Manu vara samma person. Starka skäl tala för antagandet. Om den af flere filologer, senast af Müllenhoff (Deutsche Alth. k. V, 105, 106) påpekade härledningen af namnet *Mimir*, *Mimi* är riktig, så är det ursprungligen samma namn som *Manu* och hänför sig, likasom det, till begreppen tänka, minnas.

Hvad den arisk-asiatiska myth, som här meddelats, har gemensamt med den germaniska om de underjordiska människorna i Mimers lund, kan sammanfattas i följande ord:

Underjorden har en herrskare, som ej tillhör de odödliga himmelska väsendenas krets, men står i det vänligaste förhållande till gudomen och är i besittning af djup visdom, I hans rike uppspringa outsinliga källor, och ett träd, som uppvuxit ur dess mark, utbreder sitt löfhvalf öfver hans bostad, där ingifvelsemjödet, som gudarne älska och som han var den förste att bereda, iskänkes af honom. En förfärlig vinter hotade att tillintetgöra hvad som lefde på jordens yta. Då byggde underjordsherrskaren på sitt område en väl omgärdad borg, inom hvilken hvarken ödeläggande väderlek eller kroppsliga lyten eller sedligt ondt eller sjukdom, föråldring och död kunna komma. Dit försatte han de bästa och skönaste människor, som då funnos på jorden, och smyckade den inhägnade platsen med de skönaste och gagnerikaste träd och örter. Uppgiften med denna inhägnad är icke inskränkt till att under den store vinterns lopp skydda de varelser, som blifvit samlade dit. De skola förblifva där under hela det historiska tidsskedet. När detta tilländalupit, inträffar en världsbrand och därefter världens förnyelse. Den återställda jorden skall befolkas af de väsen, som den underjordiska borgen omvärnade. Människorna där nere hafva en lärare i ren gudsdyrkan och dygdens föreskrifter, och i enlighet med dem skola de lefva genom alla tider ett rättfärdigt och lycksaligt lif.

Det bör tilläggas, att de två väsen, som den iraniske underjordsherrskaren säges hafva ärat, förekomma eller hafva

æquivalenter i den germaniska gudaläran. Båda äro där ställda i teogonisk förbindelse med Mimer. Det ena är vindens himmelske herrskare Vayush, Rigvedes Vâyu-Vâta. Våta anses vara samma namn som Wodan, Oðinn (Zimmer: Haupt's Zeitschr. 1875; jämför Mannhardt och Kaegi). I hvarje fall är Vâtas verksamhetskrets densamma som Odens. Det andra är urkon, hvars nordiska namn eller epithet *Aurhumla* bevarats i Gylfag. 6. Audhumla lösgör ur rimstenarne i Kaos Bure, asaättens stamfader, och dennes son Börr får till maka Mimers syster Bestla och föder med henne Oden (Havam. 140, Gylfag. 6).

55.

MIMERS LUNDS UPPGIFT I VÄRLDSFÖRNYELSEN.

Vi känna nu den uppgift *Oðáins-akr*, Mimers land och Mimers lund, egde i vår mythologis världsplan, hvilka lundens innebyggare äro, och hvarför de, ehuru underjordsväsen, måste vara *lefvande människor*, som icke kommit dit ned genom *dödens* port. De måste vara lefvande människor af kött och blod, emedan världsförnyelsens människoslägte måste vara det.

Dock är ändamålet med Mimers lund icke begränsadt till uppgiften att under detta världstidehvarf utgöra ett värn för det kommande tidehvarfvets fäder mot lekamligt och andligt fördärf, samt en läroanstalt, där Balder uppfostrar dem i dygd och fromhet. Lunden skyddar, som vi veta, *ásmegir*'na under Ragnaröks fasor och världsbranden, som icke tränga dit ned. Lunden och landet, där den är belägen, finnas således, sedan branden rasat ut. Har man föreställt sig, att lunden efter världsförnyelsen förblifver i underjorden och då står blottad på innevånare, öfvergifven, öde och utan ändamål med sin fortsatta tillvaro?

De sista ögonblicken af den gamla jordskorpans existens skildras som ett kaotiskt tillstånd, hvari alla elementen blandas med hvarandra. Hafvet stiger, öfversvämmar den under

dess böljor segnande jorden och slår med stormpiskade vågor mot själfve himmelen. (Jämför Völusp. 54, 2: *sigr fold i mar* med Hyndlulj. 42, 1—3: *haf gengr hridum vid himinn sialfann, lidr lond yfir*). Luftkretsen, inkräktad af hafvet, likasom försvinner (*loft bilar*, Hyndlulj. 42, 4); dess snö och vindar (Hyndl. 42, 5, 6) blandas med vattnet och med elden och varda med dem till heta ångor, som »leka» vid himlahvalfvet (Völusp. 54, 7—8). En af de orsaker, hvarför fantasien låtit alla naturens krafter och ämnen sålunda kämpa och mänga sig, har väl varit den att afgifva en tillräcklig förklaringsgrund för att den förbrända jordskorpan förlorar sin sammanhållning, upplöser sig och försvinner. I hvarje fall är hon, efter att elementens strid lagt sig, borta och utgör intet hinder för att världsförnyelsens akt, som tager sin början under oceanen, kan fullföljas.

Denna akt består däri, att ur hafvets djup uppstiger en jord, som redan vid uppstigandet hyser lefvande väsen och är skrudad med grönska. Att hon, ännu under hafvet, kunde hysa varelser, som hafva behof af luft, för att andas och lefva, behöfver icke nödvändigt betraktas som ett af mythologiens underverk. Våra fäder behöfde endast hafva sett en luftblåsa uppstiga till vattenbrynet för att däraf draga den slutsats, att luft kan finnas under vattnet, utan att mängas med det, men med förmåga att trycka det undan, medan den är stadd i uppstigande till vattenytan. Den ur hafvet uppstigande jorden har, likasom den gamla, det nödvändiga omhöljet af en luftkrets. Under alla omständigheter ser Völuspas sierska efter världsbranden

upp koma
auƨro sinni
iorƨ or ægi
iþia grœna (str. 56).

Den ur djupet uppstigna jorden har bärg och forsar, som från sina källor i fjällen skynda ned mot hafvet; forsarne hysa fiskar, och öfver dem sväfvar örnen, sökande sin

föda (Völusp. 56, 5—8). Örnen kan icke vara en kvarlefva af den gamla jordens varelser; han kan icke hafva uthärdat i en luftkrets, uppfylld af eld och ångor, och man kan ej häller inse något skäl, hvarför mythen skulle skonat honom ensam bland alla den forna jordens bebyggare. Han är således af samma ursprung som de fjäll, de forsar och den oförgängliga växtvärld, som plötsligen uppenbarat sig.

Den ur djupet uppstigna jorden hyser också människor, nämligen Lif och Leifthraser och deras ättlingar. Mythologien har icke behöft tillgripa något hocus-pocus för att flytta dem dit. Den ur hafvet uppståndna jorden har, såsom uppkommen ur djupet, förut varit underjorden, och en paradisisk trakt i underjorden har redan genom århundraden varit boningsplats för Lif och Leifthraser. Det är mer än onödigt att föreställa sig, att underjorden med detta dess Paradis har haft en duplett med ett annat liknande Paradis, och att de lefvande väsendena på den förra blifvit genom någon trolsk manipulation på en gång förflyttade till den senare. Mythologien har sina underverk, men hon har också sin logik; emedan hon velat blifva trodd, har hon också velat vara så sannolik och sammanhängande som med hennes förutsättningar var möjligt. Hon tillgriper underverk och trollerier, när hon behöfver dem; annars icke.

Bland de fjäll, som resa sig på den nyuppståndna jorden, finnas de som kallas *Niða fjöll* (Völusp. 62), Nides fjäll. Själfva namnet Nide hänvisar till underjorden. Det betyder »den underjordiske». Bland de Hades-boningar, för hvilka Völuspa redogör, är äfven en sal af guld på Nides slätter *(a Niþa vollom,* str. 36), och af Solarljóð str. 56 erfar man — hvad som bekräftas af vida äldre källor — att Nide är densamme som Mimer (se n:o 87). Nides fjäll äro således belägna på Mimers marker. Völuspas sierska ser på den nyuppståndna jorden Nidhögg, den lik-ätande underjordsdemonen, flyga med lik under vingarne bort från de bärg, där han sedan gamla tider haft sitt tillhåll, och från hvilka han förde sina rof till Nastränderna (Völusp. 39). Dylika finnas numera icke att

få för honom, och hans roll är utspelad. Huruvida det är på honom Völuspas sista rad anspelar, då den talar om någon, »som må sjunka», bör likväl lämnas därhän. Müllenhoff (Deutsche Alterth.) antager det, och det är sannolikt; men enär texten har *hon,* icke *han (nv mvn hon seyquas)* och jag i detta arbete icke bygger något på ens den sannolikaste textförändring, så lämnas den frågan å sido, och det så mycket hällre som Völuspas skildring af den förnyade världen i alla fall visar, att Nidhögg där har intet annat att skaffa än flyga därifrån och försvinna. Nides fjälls befintlighet på den nyuppståndna jorden bekräftar emellertid, att hon är densamma som Mimers förut underjordiska rike, samt att Lif och Leifthraser och deras ättlingar ej behöft flytta från en jord till en annan, för att bringas upp i dagen till sin slutliga bestämmelse.

Völuspa lämnar ett ytterligare bevis härför.

Under sin sorglösa ungdomstid lekte asarne med ett underbart tafvelspel; men de egde det endast *i arladaga,* i den älsta tiden (Völusp. 8, 58), därefter måste det på ett eller annat sätt kommit dem ur händerna. Den isländska medeltidslitteraturens sagor ha ihågkommit detta tafvelspel, och man erfar därifrån, dels att dess underbara egenskap skulle bestått däri, att det kunde vara medspelare och flytta sina brickor själf, dels att det förvarades i underjorden, och att Gudmund-Mimer plägade leka tafvel (Fornald. s. I, 443; III, 391—392, III 626 ff; på de sistnämda ställena omtalas det bredvid den andra underjordsklenoden hornet). Om nu mythen icke haft någon särskild anledning att före världsbranden förskaffa tafvelspelet därifrån, så bör det återfinnas på den ur hafvet uppståndna jorden, om denna förut var Mimers rike. Völuspa str. 58 förtäljer också, att det hittades i dess gräs:

Þar muno eptir
vndrsamligar
gullnar tavlor
i grasi finaz.

»Där månde de underbara gyllne taflorna finnas lämnade *(finaz eptir)* i gräset.»

Således: tafvelspelet återfinnes i gräset på världsförnyelsens ängar, emedan det sedan arladagar förvarats i Mimers rike. Lif och Leifthraser befinna sig efter världsbranden på världsförnyelsens jord, emedan de långt dessförinnan haft sin bostad därstädes, i Mimers rike. Nides fjäll (och Nidhögg med dem) ha blifvit upplyftade ur hafvet tillika med världsförnyelsens jord, emedan dessa fjäll ha sitt rum i Mimers rike. Det nya världstidehvarfvets jord, dygdens och lycksalighetens, har, ehuru dold, varit till i årtusenden under den syndbefläckade jordskorpan som kärnan under skalet.

Anmärkn. Völuspa strof 56 kallar den ur hafvet uppkommande jorden *iðja grœna:*

Sær hon upp koma
auðro sinni
iorð or ægi
iþia grœna.

Den vanliga tolkningen är *iþia-grœna,* »den evigt gröna», eller »mycket gröna», och står i god samklang med den i de ofvanför omtalade sagorna bevarade föreställningen, att vintern icke mäktade härja Gudmund-Mimers blomsterfält. Således kommer den idé, som ligger i uttrycket *Haddingjalands oskurna ax* (se n:o 72, 73), tillbaka i Völuspas meddelande, att åkrarne gifva osådda skördar i förnyelsens rike. Emellertid har sammansättningen *iðja-grœna* ett ganska abnormt utseende och ingifver misstanke. Müllenhoff (Deutsche Alterth.) läser *iðja, grœna* och öfversätter: »den friska, gröna». — Gissningsvis och utan att bygga något på antagandet torde det vara tillåtet framställa den möjligheten, att *iðja* är en gammal genitivplural af *iða*, en vattensamling i hvirflande rörelse. *Iða* har fordom haft ett *j* i stammen (det är beslägtadt med *ið* och *iði*), och detta *j* måste då också gjort sig hörbart i böjningarna. Af åtskilliga omskrifningar hos de gamle skalderna inhemtar man, att de föreställde sig underjordskällornas safter såsom brusande och i liflig rörelse (t. ex. *Ódrœris alda þýtr* hos Einar skalaglam, och *Boðnar bára ter caxa* hos samme skald). Är gissningen lika riktig som den synes sannolik, då kännetecknas förnyelsens jord som de hvirflande källornas gröna jord», och källorna äro de tre ryktbara, som vattna världsträdets rötter.

56.

KOSMOGRAFIEN. KRITIK AF GYLFAGINNINGS KOSMOGRAFI.

Om Yggdrasels och dess rötters ställning i världsalltet förekomma uppgifter såväl i Gylfaginning som i de hedniska urkunderna. Att söka vinna en klar, från gissningar rensad, i alla afseenden på bevisning stödd åskådning af huru mythen föreställde sig världsträdet och dess rötter har intresse ej endast för mythens kosmografi, till hvilken Yggdrasel lämnar stommen och grundlinierna, utan än mer för mythens lära om underjorden och hela hans eschatologi, ty det visar sig, att hvar och en af Yggdraselsrötterna står ej blott öfver hvar sin underjordskälla, utan ock öfver hvar sitt underjordsrike, som har sin särskilda kosmologiska karaktär och sin särskilda eschatologiska bestämmelse.

Första vilkoret för en fruktbärande undersökning är emellertid att man behandlar de hedniska eller hedniskt utseende urkunderna för sig och icke sammanblandar Gylfaginnings uppgifter med deras. Man bör erinra sig, att Gylfaginnings författare lefde och skref på 1200-talet, mer än 200 år efter kristendomens införande på Island, samt att hans meddelanden redan fördenskull äro att inordna i kedjan af de företeelser, som erbjuda sig för forskaren, när han söker följa mythminnenas öden under kristen tid och deras gradvis försiggående förvittring och förvirring.

Denna försigtighetsåtgärd är dess mer påkallad som det vid en undersökning af Gylfaginning snart nog visar sig, att hela den kosmografiska och eschatologiska byggnad, som hon af spridda mythminnen uppfört, har till grundplan en åsigt, som varit för den germaniska mythologien alldeles främmande: nämligen den af frankiske klosterlärde uppställda och sedan från krönika till krönika fortplantade meningen, att germanerna härstammade från Troja, samt att deras gudar ursprungligen varit trojanske höfdingar och trollkarlar. Denna »lärda» mening kom omsider öfver till Norden, för att ändtligen i företalet

till den prosaiska eddan och i vissa skrifter inom densamma framstå i sin frodigaste och utförligaste utveckling.

Se här i korthet en skizz af huru Gylfaginnings kosmografi och eschatologi har utvecklat sig från denna förutsättning: asarne voro ursprungligen människor och bodde i det midt på jorden belägna Troja som var identiskt med Asgard. *(Þar næst gerðu þeir ser borg í miðjum heimi, er kallat er Ásgarðr; þat köllum vér Trója. Þar byggðu guðin ok ættir peirra ok gjörðust þaðan af mörg tíðindi ok greinir bœði á jörð ok á lopti,* kap. 9.)

Det första mythminne, hvilket blir material för den byggnad, som på denna grund af Gylfaginning uppföres, är bron Bifrost. Mythen hade sagt, att denna bro förenade de himmelska boningarna med en därnedan om belägen del af universum. Gylfaginning, som låter asarne bo i Troja, låter dem fördenskull gripa sig an med ett svindlande djärft företag: att nämligen bygga en bro nedifrån Troja och upp i himmelen. De äro emellertid utomordentlige byggmästare och lyckas. »Guðin gjörðu brú *til* himins *af* jörðu» (kap. 13).

Det andra mythminnet, som begagnas, är Urds brunn. Mythen hade sagt, att gudarne dagligen redo från sina himmelska boningar på bron Bifrost till Urds (underjordiska) brunn. Däraf drager Gylfaginning den riktiga slutsats, att Asgard föreställdes vara beläget vid brons ena slutpunkt och Urds brunn i närheten af andra. Men från Gylfaginnings premisser följer däraf, att enär Asgard-Troja är beläget på jordytan, måste Urds brunn vara belägen uppe i himmelen, och att asarne således, när de rida till Urds brunn, måste rida *uppåt,* icke nedåt. Slutsatsen drages med otadlig följdriktighet. »*Hvern dag ríða æsir þangat upp um Bifröst*» (kap. 15).

Det tredje mythminnet, som begagnas till material, är världsträdet, hvilken gick (ned i underjorden) till Urds brunn. Enligt Völuspa 19 är denna brunn belägen under asken Yggdrasel. Slutsatsen, som Gylfaginning med tillhjälp af sin trojanska premiss häraf drager är: eftersom Urds brunn befinner sig i himmelen och likväl under en af Yggdrasels rötter,

måste denna rot vara att placera ännu högre upp i himmelen. Placeringen blir också följdriktigt genomförd, så att vi därigenom få följande serie af falska lokalisationer: nere på jorden Asgard-Troja, därifrån upp till himmelen Bifrost, ofvanför Bifrost Urds brunn, högt ofvanför Urds brunn en af Yggdrasels tre rötter (som i mythen alla äro underjordiska).

Sedan sålunda en af Yggdrasels rötter fått sin plats högt uppe i himmelen, borde en annan ställas jämnhögt med jorden, och den tredje få behålla sin ursprungliga plats i underjorden. Det blefve därmed en rättvis fördelning åstadkommen mellan de regioner, som enligt medeltidens föreställning utgjorde universum, nämligen himmelen, jorden och hälvetet.

Två mythminnen fingo härvid göra tjänst med afseende på den ena af de återstående Yggdraselsrötterna. Det ena mythminnet var hemtadt ur Völuspa, där man erfar, att Mimers brunn befinner sig under det heliga världsträdet; det andra var Grimnersmal str. 31, där man får veta, att rimthursar bo under en af de tre rötterna. Vid den tid Gylfaginning skrefs och ännu senare bevarade man i folksägnen erinringen om att Gudmund-Mimer varit af jättebörd (se de ofvanför anförda medeltidssagorna). Gylfaginning drager häraf den slutsats, att Mimer var en rimthurs, och hon identifierar roten, som går till rimthursarne, med roten, som går ned till Mimers brunn. Således får denna källa för skaparkraft, världsbevarelse, visdom och poesi sin plats af Gylfaginning sig anvisad i de guda- och människofiendtliga frostmakternas tillhåll, i rimthursarnes land, som Gylfaginning anser vara det med jorden jämsides belägna Jotunheim.

Härmed har Gylfaginning, från utgångspunkten af sin trojanska hypothes, hunnit så långt, att hon från mythens underjord med dess tre riken och tre brunnar afsöndrat Urds rike och brunn — de äro förlagda till himmelen — samt Mimers rike och brunn — de äro förlagda till Jotunheim. Enligt mythen voro dessa två riken underjordens lycksalighetsängder, och det tredje riket, Nifelhel med därunder liggande regioner, tillhåll för de osaliga. Sedan dessa afsöndringar

skett, måste emellertid Gylfaginning följdriktigt antaga, att hedningarnes underjord var i hela sin utsträckning ett eländets och kvalens rike, ett slags motbild till kyrkans hälvete. Denna slutsats drages ock med obesvärad konsequens, och Yggdrasels tredje rot, som i mythen gick ned till brunnen Hvergelmer och rimthursarnes underjordiska rike, Nifelhel, Nifelheim, utbredes nu öfver hela underjorden, emedan denna anses identisk med Nifelheim och de därunder belägna strafforterna.

Denna konsequens medför i sin ordning en annan. Underjordens och särskildt dess ena lycksalighetsrikes herrskarinna var i mythen, såsom nedanför skall bevisas, ödes- och dödsdisen Urd, äfven kallad Hel, när man benämde henne efter landet, hvaröfver hon herrskade. I lokal mening kunde namnet Hel nyttjas dels om hela underjorden, hvilket skedde mindre ofta, dels om Urds och Mimers lycksalighetsriken, hvilket var mer vanligt, och Hel betydde då motsatsen till Nifelhel, som var eländets och plågornas hem. Bevis härför skola nedanför lämnas. Men sedan mythens underjord förvandlats till ett slags hälvete, måste också namnet Hel både i dess lokala och personliga mening undergå en motsvarande förvandling, och sedan Urd (den verkliga Hel) förflyttats till himmelen, fans intet hinder för Gylfaginning att i hennes ställe sätta som underjordsdrottning Lokes i Nifelhel nedkastade dotter och gifva henne namnet Hel och väldet öfver hela underjorden.

Denna procedur fullföljes också af Gylfaginning utan betänklighet. Här borde dock en viss tvekan varit på sin plats. Enligt mythen kommer nämligen den rene och fromme asaguden Balder till Hel, det vill säga till underjorden och ett af dess lycksalighetsriken. Men efter den förvandling, som underjorden i Gylfaginnings system genomgått, måste Balders nedstigande till Hel betyda ett nedstigande till och förblifvande i eländets och kvalens värld och ett undersåtligt förhållande till Lokedottern. Detta borde ingifvit Gylfaginning betänkligheter; men dess författare har äfven här modet att vara sina premisser trogen och låter saken ha sin gång och

utrustar tillika utan ringaste sidotanke på orimligheten däraf Midgardsormens och Fenrersulfvens syster med den maktfullkomlighet, som förut tillhörde det personliggjorda ödet, så att samme gudar, som nedvräkt det äckliga Lokebarnet i det nionde riket under Nifelhel, nu nödgas sända en befullmäktigad gesandt till henne för att underhandla och bedja om Balders frigifvande.

Till slut kommer dock en punkt, där konsequensens mod sviker Gylfaginning. Det sätt, hvarpå hon placerat världsträdets rötter, har till närmaste följd, att Yggdrasel måste föreställas som liggande horisontelt i världsrymden. En åskådning, som vill ha klarhet i saken, kan nämligen icke skapa sig en annan bild i enlighet med Gylfaginnings anordning än denna:

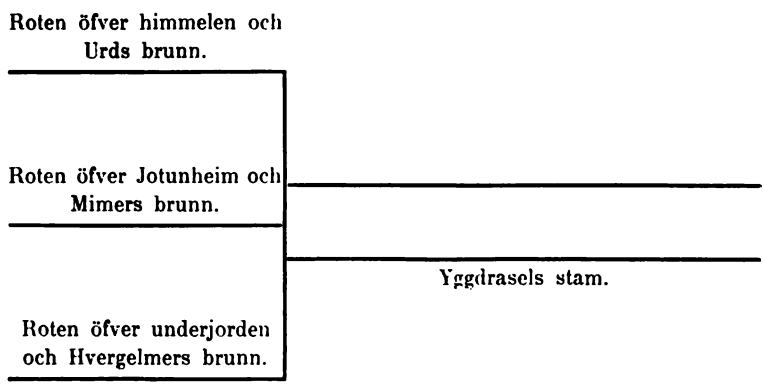

Men denna slutföljd aktar sig Gylfaginning att draga. Hon försäkrar tvärtom, att världsträdet står upprätt på sina tre rötter. Huru man då skall kunna föreställa sig dessa rötters förening sins emellan och med stammen, därom lämnar hon oss, klokt nog, i okunnighet, ty det kan ingen mänsklig fantasi fatta.

Motsatsen mellan mythens lära om de tre Yggdraselsrötterna och Gylfaginnings åsigt i samma ämne kan göras lätt öfverskådlig genom nedanstående jämlöpande redogörelser:

Mythen:

1) Yggdrasel har tre rötter.

2) Alla tre äro underjordiska.

3) Till hvarje rot svarar en källa och ett underjordsrike. Underjorden består af tre riken med hvar sin källa och under hvar sin rot.

4) Under en af de underjordiska rötterna bor döds- och ödesdisen Urd, som också kallas Hel, och i hennes rike är Urds brunn.

5) Under den andra (underjordiska) roten bor Mimer. I hans rike är Mimers brunn och Mimers lund, där ett underjordiskt människoslägte bevaras för kommande tider. Roten kan därför sägas stå öfver *mennskir menn* (Grimnersm.).

Gylfaginning:

1) Yggdrasel har tre rötter.

2) En är underjordisk;
en annan står öfver Jotunheim, jämsides med jorden;
en tredje står öfver himmelen.

3) Till hvarje rot svarar en källa och ett rike: rikena äro himmelen, Jotunheim och underjorden, hvilka befinna sig under hvar sin rot.

4) Under en af rötterna, nämligen den, som står öfver himmelen, bor ödesdisen Urd, och där är Urds brunn.

5) Under den andra roten, den som går till Jotunheim, bor Mimer, och där är Mimers brunn.

Det säges, att en af rötterna står öfver *mennskir menn* (Grimnersm.). Därmed menas enligt Gylfaginning icke roten öfver Mimers brunn, utan roten öfver Urds brunn, vid hvilken asarne hafva sin tingstad, ty asarna äro egentligen människor, som bott på jorden i staden Troja.

6) Under den tredje (underjordiska) roten bo rimthursar. Under den roten är brunnen Hvergelmer, och rimthursarnes land är Nifelhel (Nifelheim). Under Nifelhel äro nio straffregioner.

6) Under den tredje (och enda underjordiska) roten bo brottslingars själar samt de som dött af sjukdom och ålderdomssvaghet. Under den roten är brunnen Hvergelmer, och underjorden i sin helhet. Underjorden kallas Nifelheim eller Nifelhel och har under sig nio straffregioner.

7) Midgards-ormens och Fenrers syster nedkastades af gudarne i straffregionerna under Nifelhel och fick välde öfver de fördömdes pino-orter.

7) Midgards-ormens och Fenrersulfvens syster nedkastades af gudarne i straffregionerna under Nifelhel och fick välde öfver hela underjorden, som består af Nifelhel med de nio straffregionerna.

8) Namnet Hel kan nyttjas om hela underjorden, men betyder företrädesvis det lycksalighetsrike, i hvilket Urds brunn är belägen, ty Urd är den personliga Hel. Lokedottern i Nifelhel är hennes trälinna och har att uträtta hennes befallningar.

8) Enär Hel betyder underjorden, och Midgardsormens syster beherrskar hela underjorden, är det hon som menas med den personliga Hel.

Det stannar icke vid de ofvan anförda följderna. Gylfaginning fortsätter kedjan af sina slutsatser. Sedan Hvergelmer blifvit af Gylfaginning utsedd till den enda underjordsbrunnen, bör den, eftersom underjorden blifvit till ett slags hälvete, vara en hälvetesbrunn och i sådant afseende igenkännlig för det medeltida kristna åskådningssättet. Hvergelmer blir i denna nya egenskap medelpunkten och värsta stället i Gylfaginnings skildring af det hedniska Gehenna. Förmodligen emedan den

gamle draken, som är nedslungad i Abyssos (Joh. Upp. kap. 20), befinner sig i medeltidens hälvetesbrunn, blir Nidhögg af Gylfaginning förpassad ned i Hvergelmer, som hon för öfrigt fyller med ormar och kadaver, hemtade ur Grimnersmal (str. 34, 35), där de ej hafva något med Hvergelmer att skaffa. I Völuspa är det på Nastränderna som Nidhögg suger och vargen sliter i *näir*. Gylfaginning omtalar efter Völuspa de öfriga rysligheter, som hafva Nastränderna till skådeplats, men kasserar Völuspas uppgifter om Nidhögg och ulfven och förpassar båda dessa djur ned i Hvergelmer-brunnen. Såsom nedanför skall visas, är mythens Hvergelmer alla vattens moderkälla och belägen på ett underjordiskt högland, hvarifrån dess källsprång strömma dels mot norr till Nifelheim, dels söder ut till det hedniska elyseet, och de böljor den sänder i sistnämda riktning äro skinande, klara och heliga.

Det var ett gammalt bruk, åtminstone på Island, att kring en aflägsnare tingsplats uppfördes bostäder till de tingsbesökandes bekvämlighet. Gylfaginning låter sina trojanske asar följa isländingarnes föredöme och uppföra byggnader kring den tingsplats de utsågo åt sig vid Urds brunn, sedan de lyckats att medels Bifrost skaffa sig en förbindelseled mellan Troja och himmelen. Sedan detta skett, fördelar Gylfaginning efter bästa skön de i mythen omtalade gudasalarne och saligheтsboningarna mellan Troja nere på jorden och tingsplatsen uppe i himmelen.

Det anförda torde vara tillräckligt att ådagalägga, att Gylfaginnings förmenta redogörelse för mythens kosmografiska åskådningssätt har, på grund af sin utgångspunkt från Troja, och väl äfven i någon mån till följd af det kristna föreställningsmedium, genom hvilket författaren skådat de hedniska mythfragment, hvaröfver han förfogade — blifvit till en kolossal vrångbild af mythen, en vrångbild, som fortsätter sig, men icke längre med säkra och självförtrogna, utan med förvirrade och motsägelsefulla drag i Gylfaginnings eschatologi.

Min närmaste uppgift blir nu att genomgå och granska samtliga de ställen i poetiska eddans mythologiska sånger,

hvari orden Hel och Nifelhel förekomma, för att på detta sätt få utrönt i hvilken mening eller i hvilka betydelser dessa ord där nyttjas, samt på samma gång beakta alla de ställen af vigt för mythen om underjorden, hvilka kunna möta oss på den sålunda utstakade vägen.

57.

ORDET HEL I SPRÅKBRUKET.

Det nordiska Hel är samma ord som det gothiska Halja, det fornhögtyska Hella, det angelsaksiska Hellia och Hell. På grund af sin förekomst med likartad betydelse hos olika germanfolk i deras älsta språkmonument har man kunnat draga den slutsats, att ordet går upp till ett urgermaniskt *Halja* med betydelsen underjord, underjordsdis; man anser det beslägtadt med de latinska *oc-cul-ere, cel-are, clam* och betyda den som »gömmer», döljer», »förvarar».

När Nya testamentets skrifter för första gången öfversattes till ett germaniskt tungomål, en gothisk dialekt, stod öfversättaren, Ulfilas, framför problemet att med lämpliga ord skilja mellan de båda i Nya testamentet omtalade underjordsrikena Hades och Gehenna (γεεννα). Hades, mellantillståndet och detta tillstånds lokala motsvarighet, som hyser inom sig både salighets-ängder och pinorum, tolkade han med Halja, säkerligen därför att detta ords föreställningsinnehåll närmast motsvarade föreställningsinnehållet i ordet Hades. För Gehenna, hälvetet, använde han låneordet *gaiainna*.

Äfven den gammalhögtyska öfversättningen återgifver Hades med Hella. För Gehenna använder hon två med Hella sammansatta uttryck, af hvilket det ena, Hellawisi, tillhör den form, som vardt den förherrskande sedermera i Skandinavien. Båda sammansättningarna vittna, att man ej kunde beteckna underjordens straffort med Hella, utan att man tillfogade ett ord, som hänvisade till att det är en underjordisk *straff*-ort som menas. Samma beteckning för Gehenna återfinner man bland Englands kristnade germaner, nämligen Hellewite, d. v. s. *den* Hellia, den del af underjorden, där man har att erlägga

bot (vite) för sina synder. Från England har förmodligen uttrycket kommit till Skandinavien, där det återfinnes i det isländska *Hel-víti,* det svenska Hälvete, det danska Helvede. Inom isländska litteraturen påträffas det för första gången hos Hallfred, samme skald, som med svårighet lät af Olof Tryggvesson öfvertala sig till att öfvergifva sina fäders tro.

Århundraden innan Skandinavien kristnades, hade romerska kyrkan i det närmaste utplånat gränsen mellan den nytestamentliga underjordens Hades och dess Gehenna. Underjorden hade i sin helhet blifvit till ett kvalens rike, om än med olika gradationer; salighets-ängder funnos ej mer där nere, och för Hel i den mening, hvari Ulfilas nyttjade Halja, och den fornhögtyska öfversättningen Hella, fanns icke längre plats i den kristna åskådningen. I Norden fick fördenskull Hel förblifva ett hedniskt ord och bibehålla sin hedniska betydelse, så länge som de kristnade slägtleden förmådde eller vårdade sig om att bevara den. Det ligger i sakens natur, att minnet af denna betydelse skulle efter hand blekna, och att man skulle i samma mån tillämpa på hedningarnes Hel föreställningar, som tillhörde kyrkans hälvete. Man kan i den isländsk-norska litteraturen så tämligen följa detta förlopp. Det föregick långsamt, ty den germaniska religionens lära om underjorden var i hög mån fantasitilltalande och, såsom det vid en noggrann undersökning visar sig, så långt ifrån obestämd i sina konturer, att hon tvärtom var tecknad i de klaraste och skarpaste drag ända in i de minsta enskildheter. Först på 1200-talet kunde en sådan framställning som Gylfaginnings af det hedniska Hel vara möjlig och vinna läsares förtroende; men icke ens då voro de från hedendomens dagar i isoleradt tillstånd bevarade minnena af den gamla underjordsläran så förvirrade, att icke en vida trognare eller, rättare sagdt, en icke fullt så genomfalsk skildring af henne låtit sig verkställa. Gylfaginnings framställning af det hedniska Hades hvilar mindre på den för handen varande förvirringen i arfsägnerna än på konklusioner från författarens egna oriktiga förutsättningar.

Vid bestämmandet af frågan, huruvida Hel har bland de hedniske skandinaverna haft en betydelse identisk eller likartad med den, som Halja och Hella hade bland deras gothiske och tyske fränder — det vill säga betydelsen: dödsrike af sådan art, att det ej kunde i språkbruket likställas med Gehenna — hafva vi närmast och såsom älsta källa att rådfråga talesätt, i hvilka Hel ingår och som redan därigenom visa sig härstamma från hedendomen eller vara bildade i analogi med äldre hedniska uttryck. Ännu fortlefver ett af dessa talesätt: *i hjäl* (slå ihjäl, svälta ihjäl, frysa ihjäl o. s. v.), som är det fornnordiska *í Hel*. Lika litet som vi använda detta uttryck för att beteckna en af vapen, svält eller frost dödad människa såsom fördömd till afgrundsriket, lika litet och än mindre kunde hedningarne hafva gjort det. Talesättet hade aldrig uppkommit, ifall ordet Hel företrädesvis väckt föreställningen om en straff-ort. Redan i gamla tider hade *í Hel* fått den abstrakta betydelsen *till döds*, dock så att uttrycket lätt nog framkallade den konkreta föreställningen: dödsriket. (Ett exempel härpå skall nedanför lämnas.) Hvad som gäller om *í Hel* gäller ock om talesätt sådana som *bíða Heljar*, bida Hel (döden); *buask til Heljar*, utrustas för färden till Hel (svepas o. s. v.); *liggja milli heims ok Heljar*, ligga mellan denna värld och Hel (mellan lif och död); *liggja á Heljar þremi*, ligga å Hels tröskel. Likbegängelse, jordefärd kunde betecknas som *Helför* (Hel-färd); dödssjukdom som *Helsótt* (Helsot); aflidne kunde man kalla *Helgengnir* (gångna till Hel). Om vänner heter det (Fornm. VII, 233), att endast Hel (döden) kunde skillja dem åt.

Härmed är tydligt, att med Hel i detta ords allmännare lokala mening afsågs en gemensam bestämmelseort för de döde, och att ordet nyttjades utan att biföreställningar om fördömelse och kval inblandade sig i den föreställnings-komplex som det väckte.

58.

ORDET HEL I VEGTAMSKVIDA OCH VAFTHRUDNERSMAL.

När Oden enligt Vegtamskvida beslöt att i underjorden söka sig visshet om det öde, som hotade Balder, sadlade han Sleipner och red dit ner. På den väg han tagit kom han först till Nifelhel. Medan han ännu var i Nifelhel, mötte han på vägen en kring bringan blodig hund, som kom från det håll, där den afdelning af underjorden, som heter Hel, är belägen. Ryttaren och hunden kommo således från olika håll, och den förre fortsatte kosan i den riktning, hvarifrån den senare kom. Hunden vände om och följde honom länge skällande. Därefter uppnådde ryttaren en *foldvegr*, det vill säga en väg, som leder öfver gräsbevuxna slätter. Denne dånade under hästens hofvar. Så hann Oden ändtligen fram till en högrest boning, som kallas *Heljarrann* eller *Heljar rann*. Boningens namn visar, att hon var belägen i Hel, ej i Nifelhel, hvilket senare underjordsrike Oden hade bakom sig, alltsedan han kom in i gröna trakter och sedan hunden, antagligen en gränsvaktare mellan Nifelhel och Hel, lämnat honom i fred. Den högresta bostaden var festligt smyckad, och mjöd var där framsatt. Det var, fick Oden veta, den boning, hvari *ásmegir*'na med längtan motsågo Balders ankomst.*

Vegtamskvida skiljer således bestämdt mellan Nifelhel och Hel. I Hel är den boning belägen, som väntar gudasonen, den ädlaste och frommaste af alla asar. Boningen, som företer slösande prakt, är skildrad som rena motsatsen till den ohyggliga bostad, hvilken enligt Gylfaginning är underjordsdrottningens.

* 2. *Reið hann* (Oden) *niðr þaðan*
Niflhæliar til,
mætti hann hœlpi
þeim er or hœliu kom.

Framm reið Odinn,
foldvœgr dundi,
hann kom at hafa
Hæliar ranni.

3. *Sá var blóðegr*
um briost framan
ok galdrs fróðar
gól um lengi.

7. *Hér stendr Baldri*
of brugginn miöðr,
ok ásmegir
í ofvæno.

I Vafthrudnersmal 43 säger den gamle jätten:

Fra iotna rvnom	Om jättars runor
oc allra goda	och alla gudars
ec kann segia satt.	kan jag säga sannt,
Þviat hvern hefi ec	ity att jag kommit
heim um komit:	i hvarje värld:
nio kom ec heima	i nio världar kom jag
fyr Niflhel neðan,	nedanför Nifelhel,
hinig deyja or Helio halir.	dit dö »halir» ur Hel.

Likasom Vegtamskvida gör således Vafthrudnersmal bestämd skillnad mellan Hel och Nifelhel, detta i de särdeles märkliga orden, att dit, till Nifelhel och de därunder belägna regionerna, *dö* »halir» ur Hel. *Halir* betyder män, människor; nyttjadt om varelser i underjorden betyder *halir* döda människor, aflidna människors andar (jämför Allvism. 18, 6; 20, 6; 26, 6; 32, 6; 34, 6 med 28, 3). Här säges således ingenting mindre än att döda människor, som kommit till det rike, som kallas Hel, kunna där drabbas af den lott, att de dö för andra gången och genom denna andra död komma till Nifelhel. Här skilljes således lika skarpt mellan lifvet i Hel och det i Nifelhel som mellan jordelifvet och lifvet i Hel. Dessa båda underjordsriken måste följaktligen representera mycket olika tillstånd. Hvilka säger oss Vafthrudnersmal icke, och jag vill ej gå undersökningen härom i förväg, än mindre åberopa Gylfaginnings försäkran, att strafforterna ligga under Nifelhel, och att det är onda människor *(vándir menn)*, som måste fara öfver gränsen från Hel till Nifelhel. Hitintills kan erinras om att det var i Nifelhel Oden mötte den blodige hunddemonen, som skällde på asamajestätet, ehuru han ej kunde hindra de mäktiga och värnande galdrens fader att fortsätta sin färd; medan det däremot var i Hel Oden såg den praktfulla bostad, där *ásmegir*'na redan framsatt det dyrbara underjordsmjödet för hans son, den rättfärdige Balder. Detta talar för att de, som genom en andra död komma öfver gränsen från Hel till Nifelhel, icke genom förflyttningen erhålla

en bättre lott än den, hvarpå Hel bjuder de för första gången döde. Balder i det ena riket, den blodbesudlade fränden till Cerberus i det andra — det är tillsvidare den enda, men ej betydelselösa vigten i vågskålen, som skall afgöra frågan, om den gräns, som förnyad död drager mellan Hel och Nifelhel, är gränsen mellan ett salighets- och ett osalighetsrike, och om i detta fall Hel eller Nifelhel är salighetsriket.

Detta Vafthrudnersmals uttryck: *hinig deyja or Helio halir* framtvingar också ett annat spörsmål, hvilket, så länge det är obesvaradt, gör den förra frågan mer invecklad. Vore Hel ett salighets- och Nifelhel med därunder belägna regioner ett osalighetsrike, så hvarför komma icke de fördömdes själar genast till sin slutliga bestämmelse, utan föras först till salighets-, därefter till osalighetsriket, sedan de dött en andra död på gränsen mellan båda? Och ifall tvärtom Hel vore osalighetsriket och Nifelhel erbjöd en bättre lott, så hvarför skulle de, som fått en bättre bestämmelse, först föras genom kvalens värld och skiljas från den genom en andra död, för att uppnå ett lyckligare mål? Först längre fram låter detta alternativa spörsmål besvara sig.

59.

ORDET HEL I GRIMNERSMAL. HVERGELMERS KÄLLA OCH DESS FÖRSVARARE. GRÄNSFJÄLLET MELLAN HEL OCH NIFELHEL. ORDET HELBLOTINN I THORSDRAPA.

I Grimnersmal förekommer ordet Hel två gånger (str. 28, 31), och samma dikt är (jämte Gylfaginning) den ende urkund, som berättar något om brunnen Hvergelmer under detta hans namn (str. 26 ff.).

Af hvad där förtäljes framgår, att mythen föreställt sig Hvergelmer som en ofantlig reservoar, moderkällan till alla världens vatten *(þaðan eigo vötn allt vega)*. Främst omtalas en mängd underjordsfloder, som uppvälla där och åt olika håll söka sig vägar därifrån. Men äfven jordens och himmelens vattensamlingar komma från denna oerhörda källa

och återvända efter fullbordadt kretslopp dit igen. Äfven de safter, som uppstiga i världsträdets stam till dess bladverk kring Härfaders hall (Valhall), återvända i form af nederbörd till Hvergelmer (Grimn. 26).

Fyratioen älfvar, som komma därifrån, namngifvas. (Om de alla ursprungligen förekommit i texten kan vara tvifvel underkastadt. Interpolatorer torde hafva tillagt ur eget vetande.) Tre af dem omtalas äfven i andra urkunder, nämligen *Slíðr* i Völuspa 36, *Gjöll* i den af Gylfaginnings författare till sina grunddrag räddade berättelsen om Hermods färd till Hels rike (Gylf. kap. 52), och *Leiptr* i Helg. Hund. II, 31, alla tre omordade på ett sätt, som bevisar, att de äro underjordsfloder. Slid rinner till strafforterna och hvälfver vapen i sina hvirflar, antagligen för att hindra eller göra förskräcklig hvarje flodöfvergång för vadande. Öfver *Gjöll* för en guldbro till Balders underjordiska salighetsboning. Leipt hvars namn betyder »den skinande», har ett klart vatten, som är heligt och vid hvilket man aflägger högtidliga eder likasom vid Styx. Om dessa två sistnämda från Hvergelmer kommande älfvar heter det, att de falla ned till Hel (*falla til Heljar* str. 28). Alla dessa äro således underjordsfloder. Följande strof (29) tillägger fyra älfvar, *Körmt* och *Örmt* och två *Kerlögar*, om hvilka det säges, att det är öfver dem Thor dagligen måste vada, när han har att begifva sig till gudarnes domaresäten vid Yggdrasels ask. Han rider nämligen aldrig, såsom de andre gudarne, när de färdas nedför Bifrost till tingsplatsen vid Urds brunn — hästarne, som de därvid begagna, namngifvas i str. 30 och äro till antalet tio, likasom asarne, när den gående Thor samt de i Hel boende Balder och *Höðr* frånräknas. Ej heller får Thor vid dessa färder, om han vill taga vägen öfver Bifrost, begagna åskans vagn, ty de från denna utgående lågorna kunde sticka asabron i brand och komma de heliga vattnen att glöda (str. 29). Att åskans vagn, när han kommit i rörelse, har sina vådor äfven för de högre regionerna, förtäljer Thjodolf i dikten Haustlaung på målande sätt. Enär Thor fördenskull har att

vada öfver fyra älfvar, innan han hinner fram till Urds brunn, måste man hafva föreställt sig att dessas bäddar korsa vägen, som den till tings vandrande guden går. De måste således hafva sina lopp någonstädes i Urds rike eller på vägen dit och äro fördenskull, äfven de, underjordsälfvar.

Andra från Hvergelmer kommande älfvar sägas slingra sina lopp kring ett ställe, som kallas Hodd-goða (str. 27: *þer hverfa um Hodd-goða).* Denna gördel af floder, som mythen knyter kring en enda plats, synes antyda, att det är ett ställe, från hvilket det är af vigt att utestänga allt obehörigt. Själfva namnet *Hodd-goða* visar i samma riktning. Ordet *hodd* betyder »den gömda» (skatten) och på samma gång ett omfredadt heligt rum. I den tyska dikten Heliand brukas det till *hodd* svarande *hord* om det allra heligaste i Jerusalems tempel. Som vi redan veta, finnes i underjorden ett ställe, till hvilket dessa hänvisningar passa, nämligen den af morgongrynings-alfen Delling vaktade, af underjordens ryktbare konstnärer smyckade borg, i hvilken *ásmegir'*na och Balder — och väl äfven *Höðr,* eftersom han förflyttas till underjorden och med Balder skall återvända därifrån — bida den historiska tidens slut och världsförnyelsen. Sammansättningsdelen *goða* i Hodd-goða ådagalägger, att det underjordiska stället eges af eller är öfverlåtet åt väsen med gudarang.

Af hvad som här berättats om Hvergelmer följer, att man föreställt sig den väldige brunnen vara belägen på en hög vattendelare, uppe i en underjordisk fjälltrakt, hvarifrån de älfvar, åt hvilka han ger upphof, nedströmma åt olika håll till olika riken i Hades. Om åtskilliga af dessa älfvar säges det, att de i sitt öfre lopp, innan de forsa ned till Hel, flyta i närheten af människorna *(gumnom nær,* str. 28, 7), hvilket väl ej kan betyda annat än att man tänkt sig det högland, som de, efter att ha lämnat Hvergelmer, genomflyta, såsom beläget ej särdeles djupt under Midgards jordskorpa. Till den afdelning af underjorden, som enligt språkbruket i Grimnersmal kallas Hel, äro Hvergelmer och detta högland ej att förlägga, ty först sedan de ifrågavarande älfvarne genom-

flutit det fjäll-landskap, där deras källa är, sägas de *falla til Heljar*.

Således: 1) I underjorden är en fjäll-ås, ett högland, som hyser alla vattens moderkälla Hvergelmer; 2) detta fjäll, som vi tillsvidare kunna kalla Hvergelmerfjället, utgör underjordens vattendelare, från hvilken älfvar nedfalla i olika riktningar; 3) den afdelning af underjorden, som kallas Hel, ligger nedanför Hvergelmerfjällets ena sida och mottager därifrån många älfvar.

Hvad den afdelning af underjorden, som ligger nedom Hvergelmer-fjällets andra sida, heter, omtalas ej i Grimnersmal. Men af Vafthrudnersmal och Vegtamskvida känna vi redan, att Hel har till gränsland Nifelhel. I Vegtamskvida rider Oden genom Nifelhel till Hel; i Vafthrudnersmal dö »halir» från Hel till Nifelhel. Hel och Nifelhel visa sig vara de båda motsatta och tillika hvarandra kompletterande Hadesafdelningar, som tillsammans bilda underjorden i hennes helhet. Häraf följer, att landet på andra sidan Hvergelmerfjället är Nifelhel.

Det synes också nödvändigt, att dessa båda Hadesriken skulle i mythen varit skillda från hvarandra ej endast genom en abstrakt gränslinie, utan genom en naturlig gräns, ett fjäll eller ett vatten, som försvårat gränsens öfverskridande af sådane, som icke varit därtill berättigade eller tvungne. Den tradition, som ligger till grund för Saxos berättelse om Gorms färd i underjorden, låter Gorm och hans män, när de vilja från Gudmund-Mimers rike besöka de osaliges boningsplatser, först fara öfver en älf och därefter komma till en gräns, som ej kan öfverskridas, utan medels *scalæ*, trappor i bergväggen eller stegar, ofvanför hvilka portarne äro, som lämna inträde till en stad, »som närmast liknar ett moln af ångor» *(vaporanti maxime nubi simile,* I, 425). Detta är Saxos sätt att i omskrifning öfversätta namnet *Niflhel,* likasom han i sagan om Haddings underjordsfärd öfversatte *Glæsisvellir*, Glansfälten, med *loca aprica.*

För den germaniska underjordens topografi och eschato-

logi är det nu af vigt att få utrönt å hvilka motsatta sidor af Hvergelmerfjället man föreställde sig Hel och Nifelhel vara belägna.

Nifl, ett urgammalt ord, beslägtadt med *nebula* och νεφέλη, betyder töcken, dimma, tjocka, mörker. Nifelhel betecknar *det* Hel, som är höljdt i töcken och skymning. Namnet *Hel,* ensamt för sig, har uppenbart haft dels ett generellare föreställningsområde, som omfattat hela dödsriket — annars hade det ej kunnat användas som sammansättningsdel i namnet *Niflhel* — dels en mer begränsad betydelse, hvari *Hel,* såsom i Vafthrudnersmal och Vegtamskvida, bildar en skarp motsats till *Niflhel* och ur synpunkten af denna motsats är det underjordsrike, som *icke* höljes af töcken och dimmor.

Enligt mythens kosmografiska föreställning fanns redan före den tid, då »Ymer byggde» Nifelheim, en töcknens, mörkrets och köldens värld norr om Ginungagap, samt en motsatt värld, eldens och värmens, söder om det tomma svalget. Tyvärr är det endast Gylfaginning, som bevarat åt eftervärlden dessa kosmografiska drag; men intet skäl finnes att misstänka, att Gylfaginnings författare diktat dem. Det att hans kosmografiska skildring omtalar äfven urkon Audhumla, som annars ingenstädes nämnes i våra mythiska urkunder, men ej är alldeles förgäten i folksägnen, och som är en äkta arisk föreställning, detta ger starkt stöd åt att han för sin theo-kosmogoni haft riktiga uppgifter att tillgå, ehuru han begagnat dem efter eget skön. Det ligger ju för öfrigt en så godt som tvingande nödvändighet för att germanerna konstruerat sin kosmogoni i enlighet med sin uppfattning af den värld, som de kände bäst, sina egna boningsplatser mellan kalla nordliga och varmare sydliga ängder.

Nifelhel i underjorden har sin motsvarighet i Nifelheim i Kaos. Gylfaginning identificrar dem båda med hvarandra (kap. 6 och 34). Forspjallsljod gör så äfven och förlägger Nifelheim norr ut i underjorden *(norðr at Niflheim* str. 26) bakom Yggdrasels yttersta rot, under hvilken dikten låter nattens dis efter fulländad färd kring himmelen hvila ut till

nya färder. När Natt afslutat en sådan resa och återkommit till underjorden, begifver hon sig norr ut i riktningen mot Nifelheim, för att dröja i sin sal, tills Dags vagn hunnit ned under västerns synrand och i sin ordning kör genom Hades' »hästdörrar» in i underjorden.

Af detta följer, att Nifelhel är att förlägga norr om Hvergelmerfjället, Hel söder därom. Detta fjäll är således skiljemuren mellan Hel och Nifelhel; där uppe befinner sig den port eller de portar, som i sagan om Gorm skilja Gudmund-Mimers vistelseort från de boningar, som likna ett »ångande moln», och där uppe går dödsgränsen, vid hvilken »halir» dö för andra gången, när de förflyttas från Hel till Nifelhel.

Den ofantlige vattenbehållaren på fjällets kam, som står under Yggdrasels nordliga rot, sänder, såsom förut påpekats, älfvar ned åt båda hållen, åt Nifelhel i norr, åt Hel i söder. Om de allra fleste af dessa älfvar känna vi numera intet mer än namnen. Men de, om hvilka vi känna något mera, äro karaktäriserade så, att man finner det vara ett heligt land, till hvilket de, som falla söder ut till Hel, hasta sina lopp, och ett oheligt land det, som uppsökes af dem, som strömma mot norr, ned i Nifelhel. Älfvarne *Gjöll* och *Leiptr* falla ned till Hel, och *Gjöll* är, som ofvan påpekats, kännetecknad med en bro af guld, Leipt med ett skinande, klart och högheligt vatten. Där nere i söder ligger det mystiska Hoddgoda, omslingradt af andra Hel-floder; Balders och *ásmegir*'nas borg (måhända identisk med Hoddgoda); Mimers med sjudubbel guldinfattning sirade källa, ingifvelsens och skaparkraftens, öfver hvilken »det hägnomskyggande heliga trädet» breder sin skugga (Völuspa) och kring hvars säfomkransade rand diktens sådd växer (Eilif Gudrunsson); Glansfälten med blomster, som aldrig vissna och med skördar som aldrig skäras; Urds källa, öfver hvilken Yggdrasel står evigt grön (Völuspa) och i hvars silfverhvita vatten svanar simma; samt asarnes heliga tingsplats, till hvilken de dagligen rida ned för Bifrost. Norr ut från fjället brusar den vapenhvälfvande Slid och är förmodligen samma älf, i hvars »tunga strömmar» nidingasjälar

ha att vada. Norr ut, *sólu fjarri,* står också, vid nasträn-derna, den sal, hvars väggar äro flätade af ormar (Völuspa). Hel är således skildradt som ett elyseum; Nifelhel med där-under liggande regioner som ett osalighetens rike.

Än några ord om Hvergelmer, från och till hvilken »alla vatten hafva vägar». Denna Grimnersmals utsaga gäller natur-ligtvis äfven det största af alla vatten: hafvet. Mythen om Hvergelmer och hans underjordiska förbindelse med oceanen gaf våra fäder förklaringen på äbb och flod. Högt uppe i de nordiska farvattnen öppnade sig hafvets botten i en hålgång, som förde ned till »kittel-brusaren», »den i sin bassin bru-sande» (detta synes vara betydelsen af *Hvergelmir: hverr* = kittel, *galm* = angels, *gealm,* brus). När oceanens vatten genom denna hålgång strömmade ned i Hades-brunnen, upp-stod äbb; när han gaf tillbaka af sitt öfverflöd, var flod inne (se n:o 79, 80, 81).

Adam af Bremen hade hört denna hålgång omtalad i förbindelse med sagan om de frisiske ädlingar, som begåfvo sig sjöledes upp i den yttersta Norden, kommo till under-jordiska jättars land och plundrade dem på skatter (se n:o 48). På uppvägen råkade några af frisernas skepp in i den hvirfvel, som hålgången förorsakar, och sögos med förfärande häftighet ned i underjorden. *

Karl den stores samtida, Paul Varnefrid (Diaconus) be-rättar i sin historia om longobarderna, att han talat med män, som varit i Skandinavien. Bland märkliga upplysningar, som de meddelat honom om de högnordiska trakterna, var äfven den om en malström, som slukar skepp och stundom äfven kastar dem upp igen (n:o 15, n:o 79, 80, 81).

Mellan dödsriket och hafvet fanns således en förbindelseled, måhända flere. De flesta människor, som drunknade, stannade

* Et ecce instabilis Oceani euripus, ad initia quædam fontis sui arcana recurrens, infelices nautas jam desperatos, immo de morte sola cogitantes, vehementissimo impetu traxit ad Caos Hanc dicunt esse voraginem abyssi, illud profundum, in quo fama est omnes maris recursus, qui decrescere videntur, absorberi et denuo removi, quod fluctuatio dici solet. (De Situ Daniæ, ed. Mad. p. 159.)

icke hos *Rán*. [Ægirs maka emottog dem gästvänligt enligt de isländska medeltidssagorna; hon hade en sal på hafvets botten, där de välfägnades och erbjödos *sess ok rekkju*.] Hennes rike var endast en förgård till de verkliga dödsrikena (Kormak, Sonatorrek).

Demonen Nidhögg, som af Gylfaginning förpassas ned i Hvergelmer, är i de äldre urkunderna en vingad kringflygande orm, ett af de flere odjur af samma art, som hafva sina tillhåll i Nifelhel och regionerna därnedanför och söka skada den rot af världsträdet, som är dem närmast, nämligen den nordliga, hvilken står öfver Nifelhel och sträcker sina rottrådar mot söder öfver Hvergelmerfjället och ned i dess stora vattenbehållare (Grimnersm. 34, 35). I likhet med alla ariska mythologier kände den germaniska vidunder af detta slag och gjorde det långt innan man från sydligare fränder lånade ordet *drake*, för att därmed beteckna dem. Nidhögg befinner sig än på nastränderna, där han vid sidan af en ulfdemon pinar *náir* (se nedanför), än i Nidafjällen, från hvilka Völuspas sierska ser honom flyga bort med *náir* under sina vingar. Ingenstädes (utom i Gylfaginning) säges, att han har sitt tillhåll i brunnen Hvergelmer, ehuru det är ganska möjligt, att man, trots hans vingar, föreställt sig honom som ett amfibiskt väsen, som också kunde vistas i vattnet. Sagan känner ju drakar, som dväljas i träsk och moras.

De två andra underjordsbrunnarna, Urds och Mimers, och de öfver dem stående rötterna af Yggdrasel äro väl bevarade mot åverkan af skapelsens fiender och hafva sina särskilde väktare. Mimer med söner och honom underordnade väsen skyddar och vårdar sin rot af trädet; Urd med systrar sin, och till denna senare komma dagligen Asgards alla segergudar, för att hålla ting. Har Yggdrasels nordliga rot, som utbreder sig öfver rimthursarnes, demonernas och de osaligas riken, och har Hvergelmer, som vattnar den roten och fått ett så vigtigt rum i världsalltets ekonomi, varit i mythen lämnade utan allt värn och utan all vård? Hvergelmer är ju belägen på det vattendelande högland, öfver hvilket den med

bråddjup och portar befästa dödsgränsen mellan Hel och Nifelhel drager sig, samt är således belägen i guda- och människofiendtliga väsens omedelbara närhet. Här, om någonstädes, behöfdes stridsduglige och vaksamme väktare. Yggdrasel har behof af sin nordliga rot såväl som af de andra, och om Hvergelmer icke längre finge ostörd förmedla alla vattens kretslopp, skulle världen förtorka eller fördränkas.

Redan långt före världens skapelse utflödade från Hvergelmer den breda älf, som kallas *Elivágar,* hvilken i sitt nordligaste lopp stelnade till den is, hvilken upptöad bildade med sitt droppande etter urjätten Ymer (Vafthr. 31, Gylfag. 5). Efter skapelsen varder denna älf, likasom Hvergelmer, där den har sitt upphof, och Nifelhel, till hvilken den ställer sitt lopp, integrerande delar af underjordens nordliga trakter. *Elivágar,* som också kallas *Hraunn, Hrönn,* sänder i sitt öfre lopp, där hon går nära jordskorpan, en del af sina vattenmassor upp till denna och bildar mellan Midgard och det öfre egentliga Jotunheim älfven Vimur, som också kallas *Elivágar* och *Hraunn* i likhet med moderströmmen (jämför sinsemellan Hymerskv. 5, 38; Grimnersm. 28, Skaldskap. k. 3, 16, 18 och 19, samt Helg. Hj. 25). *Elivágar* skilljer rimthursarnes och jättarnes riken från de andra »världarne».

Söder om *Elivágar* hafva gudarne en utgård, en »säter», som bebos af käcke väktare — *snotrir víkingar* kallas de i Thorsdrapa 8 — hvilka förbundit sig med ed att tjäna gudarne. Deras höfding är Egil, mythens mäst ryktbare bågskytt. (Thorsdrap. 1, 8; jämför Hymiskv. 7, 38, Skaldsk. k. 16.) Såsom sådan bär han äfven tillnamnet Örvandel (den med pilen sysslande). Väktarekallet vid Hvergelmer och *Elivágar* har denne Egil sig anförtrodt. Måhända är det fördenskull han också kallas Ide *(Iði* af *iða,* källa med hvirflande vatten); sätern kallas »Ides säter» (Thorsdr. 1). De tjänster, hvilka han som väktare å Hvergelmerfjället och vid Elivágar gör lycksalighetsängderna i underjorden, äro så stora, att ehuru han ej tillhör gudarnes krets genom börd eller genom adoption, han likväl åtnjuter bland Hels innevånare så mycken vördnad och tack-

samhet, att de egna honom gudomliga hedersbetygelser. Han är »*den i Hel dyrkade, som skingrar det öfver underjordsfjället uppstigande, stormbådande molnet*» *helblótinn hneitir undir-fjálfrs bliku* (Thorsdr. str. 19). Stormmolnen, som Are, *Hrœsvelgr* och andra Nifelheims ovädersdemoner sända mot dödsrikets elyseiska boningar, måste, för att komma dit, öfverstiga Hvergelmerfjället, men där förskingras de af den pålitlige väktaren. Än i sällskap med Thor, än ensam har Egil-Örvandel gjort märkvärdiga färder i Jotunheimarne. Näst Thor var han jättarnes farligaste fiende och jämte Heimdall deras ifrige bevakare. Mythen om honom behandlas utförligt i den afhandling om Ivaldesönerna, som utgör en del af detta verk, och där bevisen framläggas för identiteten af Örvandel och Egil. Här har jag endast velat påpeka, för att sedermera fullständigt bevisa, att äfven Yggdrasels norra rot och den därtill svarande underjorden haft sina försvarare och vårdare, hvarjämte jag velat fästa uppmärksamhet å det sätt, hvarpå namnet *Hel* nyttjas i uttrycket *Helblótinn*. Det visar sig öfverensstämma med bruket af samma ord i de hitintills undersökta ställena i poetiska eddan.

60.

ORDET HEL I SKIRNERSMAL. SKILDRING AF NIFELHEL. DEN MYTHISKA BETYDELSEN AF *nár, náir*. RIMTHURSARNES OCH SJUKDOMS-ANDARNES HADES-AFDELNING.

I Skirnersmal strof 21 förekommer uttrycket *horfa ok snugga Heljar til*. Det sammanhang, hvari det nyttjas, är af vigt för vårt ämne att få undersökt och klargjordt.

Dikten förtäljer, att Fröj satt ensam, tyst och trånsjuk, allt sedan han hade sett jätten Gymers undersköna dotter Gerd. Han förtärdes af kärlek till henne, men sade intet, emedan han på förhand var öfvertygad, att asar och alfer aldrig skulle samtycka till en förening mellan honom och henne. Sedan emellertid en hans barndomsvän, som vistades i Asgard och i dikten kallas Skirner, lyckats förmå honom

bekänna orsaken till trånaden, fann man det i Asgard nödvändigt att råda bot för den, och Skirner sändes till jättens gård, för att fria till Gerd å Fröjs vägnar. I giljaregåfvor medförde han elfva guldäpplen och ringen *Draupnir*. Han fick en utmärkt Asgardshäst att rida och till sitt försvar Frōjs underbara svärd, som »kämpar af sig själf mot jättars ätt», och som i dikten får epitheten *Tams-vöndr* (str. 26) och *Gambanteinn* (str. 32). *Tams-vöndr* betyder »stafven som kufvar», *Gambanteinn* »hämde-tenen» (se n:o 105, n:o 116). Båda epitheten äro bildade i enlighet med det allmänna poetiska bruket att beteckna svärd med sammansatta ord, hvilkas senare sammansättningsdel är *vöndr* eller *teinn*. Man möter som svärdbeteckningar *benvöndr, blóðvöndr, hjaltvöndr, hriðvöndr, hvítvöndr, morðvöndr, sárvöndr, benteinn, eggteinn, hævateinn, hjörteinn, hræteinn, sárteinn, valteinn, mistelteinn.*

Skirner rider öfver fuktiga fjäll och thursars gårdar, spränger efter ett ordbyte med Gymers herde eller borgvaktare in öfver skidstängslet, träder in till Gerd, undfägnas med fornt mjöd och frambär sitt friareärende, understödt af de elfva guldäpplena. Gerd afvisar både äpplen och ärende. Skirner bjuder henne då den dyrbaraste klenoden, ringen *Draupnir*, men fåfängt. Då tillgriper han hot. Han visar Gerd det för hennes fränder så förfärliga svärdet: med det skall han afhugga henne hufvudet, om hon vägrar sitt ja. Gerd svarar, att hon icke låter skrämma sig, och att hon har en fader, som icke skyr att kämpa. Än en gång visar Skirner henne svärdet, som också kan fälla hennes fader *(sér þu þenna mæki, mey* etc.), och hotar att slå henne med »den kufvande stafven», så att hennes sinne skall mjukna, men för sent för hennes lycka, ty slaget af den stafven skall förflytta henne dit, där mannasöner aldrig sedan skola se henne. *

* *Tamsvendi ec þic drep,*
enn ec þic temia mun,
mer! at minom mænom;
þar scaltu ganga
er þic gemna synir
siþan eva se. Strof 26.

Detta är den förra dödshotelsen upprepad i annan form. Den förra skrämde henne icke. Men hvad som nu slår henne med förskräckelse är skildringen Skirner gifver af den lott, som väntar henne i det dödsrike, som är bestämdt för henne, jättemön, om hon dör under gudarnes hämnande vrede *(gambanreiði)*. Hon skall då komma till den ängd, som är belägen nedanför na-portarne, *fyr nagrindr neðan* (str. 35) och bebos af rimthursar, hvilka, såsom vi skola finna, icke förtjäna namnet *mannasynir,* äfven om ordet *menn* tages i generellaste mening och omfattar jättar af manligt kön.

Detta uttryck *fyr nágrindr neðan* har varit en fastående eschatologisk term, hvarmed en särskild afdelning, ett särskildt rike, i underjorden betecknats. I Lokasenna (str. 63) säger Thor till Loke, sedan denne öfvergjutit gudarne med fräcka smädelser, att om han icke tiger, skall hammaren Mjölner sända honom i Hel *fyr nagrindr neðan.* Hel nyttjas här i sin vidsträckta bemärkelse och denna begränsas genom tillägget »nedanför naportarne» till en viss bestämd afdelning i underjorden. Som man af uttryckets användning på Loke finner, är denna afdelning af sådan beskaffenhet, att den är egnad att hysa asafiender och gudsförsmädare.

Ordet *Nágrind,* som alltid nyttjas pluralt och därmed hänvisar på mer än en port af det slag som ordet afser, har till första sammansättningsdel *nár* (pl. *náir),* som betyder lik, kadaver. Na-portar äro således lik-portar.

Benämningen måste synas underlig, ty det är ju icke döda kroppar, utan själar, lösta från sina på jorden qvarlämnade kroppar, som nedstiga i dödsriket och få olika bostäder där. Huruvida våra hedniske förfäder hade en mer eller mindre materiell föreställning om själen är ett spörsmål, som här icke behöfver upptagas till behandling (se därom n:o 95). Huru de än föreställde sig densamma, så vittnar blotta tillvaron af ett Hades i deras mythologi därom, att de tänkte sig, att ett medvetet och förnimmande element i människan skilldes genom döden från den kropp, hvarmed det i lifvet varit förenadt, och kom ned till underjorden. Att den leka-

men, ur hvilken detta medvetna och känsliga element flyktat, ej förflyttades till Hades, utan gick här uppe sin förgängelse till mötes, antingen han brändes, högsattes eller var sjunken till hafvets botten, det visste våra hedniske fäder lika väl som vi. Det visste redan stenålderns folk.

Uttrycket naportar står icke enstaka i mythens eschatologi. Ett af de pinorum, som ligger inom naportarne, kallas nastränderna, *Náströndir* och skildras i Völuspa som uppfyldt af fasor. Och *náir framgengna*, »framlidnes kadaver», kallas de offer, som Nidhögg, den vingade underjordsdemonen, där suger.

Det ligger i sakens natur, att ordet *nár*, så användt, ej kan hafva sin vanliga betydelse, utan eger en särskilld mythologisk, som måste haft sitt rättfärdigande och sin förklaring i den hedniska underjordsläran.

Det händer icke sällan, att lagböcker bevara forntida ordbetydelser, som icke återfinnas annanstädes i litteraturen. Den isländska lagboken Grågås (II, 185) uppräknar fyra kathegorier, inom hvilka ordet *nár* kan tillämpas på en ännu lefvande människa. Galg-*nár* kan, äfven om han lefver, den man kallas, som blifvit hängd; graf-*nár* den som blifvit satt i grift; skär-*nár* eller fjäll-*nár* kan, äfven om han lefver, den kallas, som blifvit utsatt att dö på utskär eller fjäll. Här tillämpas ordet *nár* således på varelser med medvetande och förmåga att lida, men under den förutsättning, att de äro sådana, som hemfallit under straff afsedda att icke upphöra, så länge de äro i stånd att förnimma dem.

Detta är också det begrepp, som ligger under den mythiska användningen af ordet *náir* på fördömda och kvalda varelser i underjorden.

Erinra vi oss nu, att våra fäder trodde på en *andra* död, på ett själars aflidande nere i Hades, så finna vi, att detta samma bruk af ifrågavarande ord, hvilket vid första påseendet måste förefalla underligt, är en konseqvent utveckling af den föreställning, att de från Hels salighetsängder förviste dö för andra gången, när de föras öfver gränsen till Nifelhel

och kvalens världar. När de drabbas af denna andra död, äro de ju för andra gången *náir*. Och enär detta sker vid portarne till Nifelhel, var det följdriktigt att kalla de portarne *nágrindr*.

Man kan tänka sig, att det är fasa, förtviflan eller raseri, som vid åsynen af naportarne sliter bandet mellan den fördömde anden och hans Hades-lekamen, och att den förre vill sväfva bort ifrån sin rysliga bestämmelse. Men huru än därmed förhåller sig, så ega de hämnande makterna runor, som fånga flyktingen, fastkedja honom vid hans Hadeskropp och nödga honom förnimma med den. Solsången, en kristen, men vid hedendomens knappt öfverstigna gräns stående sång, talar om fördömde, hvilkas bröst blifvit ristade med blodiga runor, och Havamal om runor, som återgifva medvetandet åt *náir*. Sådana runor känner Oden; ser han i sitt träd ett galg-*nár* *(virgil-nár)*, så kan han rista runor med den verkan, att liket kommer ned och talar med honom* (se n:o 70).

Somliga af underjords-*náir*'na hafva rörelseförmågan qvar och äro dömde att vada i »tunga strömmar». Till dem höra menedare, mordvargar och äktenskapsbrytare (Völusp. 38). Bland dessa strömmar är Vadgelmer, i hvilken de, som beljugit andra, finna sin långt räckande vedergällning (Sigurðarkv. II, 4). Andra *náir* bära den prägel, som deras benämning tillkännagifver, och emottaga, stela och orörliga, utsträckta på järnbänkar, sitt straff (se längre ned). Saxo, som efter vidlyftigare skildringar af hedendomens Hades än de, som kommit till vår tid, sammansatt sina berättelser om Haddings och Gorms underjordsfärder, öfversätter eller omskrifver ordet *náir* med *exanguia simulacra* (sid. 426).

Den bestämmelseort efter döden, hvarmed Skirner hotar den motsträfviga Gerd, är belägen, äfven den, inom napor-

* *Ef ec se a tre eppi*
vafa virgilná,
sca ec rist
oc i rcnom fác,
at sa gengr gumi
oc mælir eiþ mic. Havam. 157.

tarne, men bär likväl en annan karaktär än nasträn̈derna och de andra pinorum, som ligga nedom Nifelhel. Orimligt hade också varit att för ett tillbakavisadt friareanbud hota med de straff, som drabba skurkar och nidingar. Den Hades-afdelning, som Skirner skildrar såsom väntande jättedottern, är ett underjordiskt Jotunheim, befolkadt af bortgångna stamfäder och fränder till Gerd.

Mythen har gifvit åt jättarne såväl som åt människorna ett lif efter detta. I mythen tillintetgöres i själfva verket intet, som har lif. Hästen, som brännts med hjälten å hans bål eller grafsatts i hans hög, bär honom sedan ned till Hel. Då jätten, som byggde Asgardsmuren, rusar till strids mot gudarne, sänder honom Thors hammare »ned under Nifelhel» *(niðr undir Niflhel*, Gylf. k. 43). Konung Gorm ser i underjorden jätten Geirröd och hans båda döttrar. Enligt Grimnersmal (str. 31) bo rimthursar under en af Yggdrasels rötter, således i underjorden, och Forspjallsljod omtalar, att gyger (jättekvinnor) och thursar, *nâir*, dvärgar och svartalfer gå till hvila under världsträdets yttersta rot vid Jormungrunds* (underjordens) norra rand, när Dag på ädelstensgnistrande vagn lämnar underjorden, och Natt efter sin färd på himmelen återvändt till sitt hem (str. 24, 28). Det är fördenskull endast i sin ordning, om vi i Skirners skildring af det rike, som efter döden väntar en gudaförtörnande jättedotter, återfinna den afdelning af underjorden, till hvilken jättemöns dränkta urfäder måste nedträda, då Burs söner öppnade Ymers hals-ådror (Sonatorr. str. 3) och läto hafvets böljor först renskölja jordens klippgrund, innan de upplyfte den ur vattnet och där skapade det beboeliga Midgard.

Rimthursarne äro den germaniska mythologiens urtidsgiganter, kallade så, emedan deras upphof var rimväsendet Ymer, hvars fötter genom inbördes beröring framalstrade deras stamfader, det »särhöfdade» vidundret Thrudgelmer (Vafthr.

* Med detta namn på underjorden jämför Gudmund-Mimers gård *i Grund* (se n:o 45), samt *Helligrund* (Heliand 44, 22) och *neowla grund* (Cædmon 267, 1; 270, 16).

29, 33). Deras urhem i Kaos var Nifelheim. Ur den där belägna brunnen Hvergelmer strömmade Elivågor norr ut och vordo till rim och is, som, upptöad af värme från södern, flöt ihop till en etterdroppsbildning, som vardt Ymer, af jättarne nämd Aurgelmer (Vafthr. 31, Gylf. 5). Thrudgelmer födde Bergelmer otaliga vintrar innan jorden skapades (Vafthr. 29, Gylf. k. 7). De medlemmar af det yngre, i Jotunheim på jordytan lefvande jätteslägtet, hvilka minnas längst tillbaka i tiden, kunna erinra sig Bergelmer, då han *a var lǫgr um lagiǫr*. Åtminstone kan Vafthrudner det (Vafthr. 35).

Sedan urgiganterna måst utrymma de marker, som Burs söner upplyft (Völuspa 4), hafva de fått ett tillhåll så nära som möjligt motsvarande deras urhem och, som det vill synas, identiskt med detsamma, blott med den skillnad, att Nifelheim nu, i stället för att vara en del af Kaos, är en integrerande del af det ordnade universum och det nordligaste riket i dess Hades. Det är som Hades-rike det också kallas Nifelhel.

I det underjordsland, som Skirner ställer för Gerd i afskräckande utsigt, omtalar han tre slags väsen: 1) rimthursarne, det gamla jotunslägtet; 2) demoner; 3) jättar af den yngre jotunslägten.

Rimthursarne bo tillsammans i en enda bostad, som, att döma af dess epithet hall *(höll)*, är den största och förnämligaste på stället, medan de medlemmar af den yngre jätteklanen, som befinna sig där nere, bo i enstaka spridda boningar, kallade gårdar*. Äfven Gerd skall få därnere en boning för sig själf (str. 28).

Två rimthursar omtalas vid namn, som visa, att de äro representanter för sin klan. Den ene kallas Rimgrimner *(Hrímgrímnir*, str. 35); den andre Rimner *(Hrímnir*, str. 28).

Grimner är ett af Odens många binamn (Grimnersm. 47, m. fl. ställen, jämför Egilsson Lex. Poet.). Rimgrimner be-

* Jämför uttrycken *iotna gaurþum i* (str. 30, 3) med *til hrimþursa hallar* (30, 4).

tyder detsamma som om skalden sagt Rim-Oden*. Epithetet ställer Rimgrimner i samma förhållande till rimthursarnes krets som Oden-Grimner står till asarnes: det betecknar honom som de förres ättehufvud och klanhöfding och gifver honom i det afseendet samma plats som Thrudgelmer intager i Vafthrudnersmal.** Därvid stannar icke likheten dem emellan. Thrudgelmer är »särhöfdad» i Vafthrudnersmal. Rimgrimner är trehöfdad i Skirnersmal (str. 31 jämf. med str. 35). I den ena dikten hafva vi således en »särhöfdad» Thrudgelmer som stamfader för rimthursarne; i den andra dikten en trehöfdad Rimgrimner som stamfader för samme rimthursar. Den förra diktens »särhöfdad», som är ett något dunkelt eller obestämdt uttryck, har således i den senare diktens »trehöfdad» sin närmare bestämning. Härtill kommer en förmåga, som Thrudgelmer eger och Rimgrimner äfven, samt en oförmåga, som lägges Thrudgelmer till last och Rimgrimner äfven. Thrudgelmers fader födde barn utan att ega *gygjar gaman* (Vafthr. 32). Att Thrudgelmer fått denna förmåga i arf från sitt underliga upphof och fortplantat henne på rimthursklanen tillika med oförmåga att annanledes sörja för slägtets bestånd framgår af Allvismal str. 2. Ser man närmare efter, finner man, att Skirnersmal förutsätter samma positiva och samma negativa egenskap hos Rimgrimner, hvadan Thrudgelmer och Rimgrimner måste vara samma person.

Gerd, som vill tillbakavisa den sköne och blide vanagudens kärlek, skall — hotar Skirner — straffas för det i underjorden med fullständig brist på allt hvad kärlek, ömhet och deltagande heter. Skirner säger, att hon antingen skall

* Odens många binamn kunde utan betänklighet begagnas af poeterna i och för omskrifningar, till och med när en sådan syftade på en jätte. Men själfva namnet Oden var allt för heligt för dylikt ändamål. Öfver hufvud synas de hedniske skalderna hafva vördnadsfullt afhållit sig från att begagna det namnet i omskrifningar, äfven om dessa gällde fräjdade furstar och hjältar. Glum Geireson är det första kända undantaget från regeln. Han kallar en konung *Mälm-Odinn*.

** Ymer kan icke anses som speciellt rimthursarnes klanhöfding, emedan han gifvit upphof äfven till andra varelseklasser. (Se Vafthr. 33 och Völusp. 9; jämför Gylf. k 14.)

lefva ensam och utan make i underjorden eller också vegetera i en gagnlös sammanlefnad *(nara)* med den trehöfdade thursen (str. 31). Hotelsen skärpes snart därhän, att hon *skall* egas af Rimgrimner, och detta omedelbart efter den högtidliga besvärjelsen (str. 34), hvari Skirner tager Nifelhels och äfven lycksalighetsängdernes innebyggare till vittnen, att hon aldrig skall glädja eller glädjas af ett manligt väsen i detta ords fysiska bemärkelse:

Hören, jättar,	*Heyri iotnar,*
hören, rimthursar,	*heyri hrimþursar,*
I Suttunges söner,	*synir Sǫttvnga,*
ja, du asagudens folk!*	*sialfir asliþar,*
hur jag förbjuder,	*hve ec fyr bys,*
hur jag bortbannar	*hve ec fyrir banna*
mans glädje från mön,	*manna glaum mani*
mans njutning från mön!	*manna nyt mani.*
Rimgrimner heter thursen,	*Hrímgrimnir heitir þurs,*
som dig ega skall	*er þic hafa scal*
nedanför naportarne.	*fyr nagrindr neþan.*

Tydligare, synes det mig, kan Skirner, då han talar till Gerd, ej gärna hafva uttryckt den negativa egenskap hos Rimgrimner, hvarom här är fråga. Tydligt uttalar sig också Thor i samma ämne, då han påträffar dvärgen Allviss hemförande en mö, öfver hvilken Thor har giftomannarätt. Thor säger försmädligt, att han hos Allviss tror sig finna något, som påminner om thursnaturen, detta ehuru Allviss är dvärg och thursarne giganter, och han förklarar närmare, hvari denna likhet skulle bestå: *þursa lici picci mér á þer vera; erattu till bruþar borinn:* »thursskapnad tycker jag på dig vara; icke är du född till att hafva brud.» Hvad åter den positiva egenskapen vidkommer, framgår dess befintlighet hos Rimgrimner redan däraf, att han är rimthursarnes ättefader.

* Med asagudens folk, *ásliðar*, kan svårligen menas andra än de i underjorden kring Balder samlade *ásmegir*'na. Ordet *ásliðar* förekommer för öfrigt aldrig.

Nedstigen till Nifelhel skall Gerdicke kunna påräkna en skymt af vänlighet och deltagande af sina fränder därstädes. Bäst gjorde hon att stänga sig inne i den ensliga bostad, som där väntar henne, ty ser hon blott ut från dess grind, skall hon från Rimner och alla andra där nere möta stirrande blickar, och hon skall bland dem åses med större hätskhet än gudarnes väktare Heimdall (som är rimthursarnes och jättarnes kloke, ständigt vaksamme fiende). Men antingen hon är i hemmet eller utom hemmet, skola demoner och plågoandar aldrig lämna henne ro. Hon skall krökas till jorden af *tramarne* (onda vättar); *Morn* (en germanisk eumenid, den personliggjorda själavåndan) skall med sitt väsen genomtränga henne. Sjukdomarnes andar — sådana bo äfven därnere, de hafva en gång aflagt ed att icke skada Balder (Gylf. k. 50) — skola komma hennes ve att växa med hennes tårars flöde. Tope (vanvettet), Ope (den konvulsiva gråten), Tjausul och Othåle (den rastlösa oron) skola icke lämna henne i fred. Till thursarnes slägt räknas äfven desse andar, hvarför det i runesången heter, att *þurs veldr kvenna kvillu,* »thurs vållar kvinnokrämpor». Man bör därvid äfven ihågkomma, att Lokedottern, Nifelhels herrskarinna, är tillika sjukdomarnes drottning. Gerds föda skall varda henne vämjeligare än giftormen är vidrig för människan, och hennes dryck den äckligaste. Eländig skall hon kräla mellan Hades-jättarnes gårdar och upp mot en fjälltopp, där Are, en underjordisk örndemon, har sin tufva (förmodligen samme Are, hvilken enligt Völuspa 47 skall med sina skrän instämma i Rymers sköldsång, när Midgardsormen vältrar sig och dödsskeppet Nagelfar lossnar). Däruppe skall hon i tidig morgonstund sitta, och vända ansigtet ständigt åt samma håll — åt det håll, där Hel är beläget, således söder ut öfver Hvergelmerfjället mot underjordens salighetsängder; till Hel skall hennes gagnlösa längtan stå:

Ara þufo a
scaltu ár sitja
horfa ok svgga Heljar til.

»Å Ares tufva skall du arla sitta, vända dig till Hel och längta till Hel.»

Skalden har med *snvgga Heljar til* menat någonting vida mer konkret än »längta till döden». Gerd förutsättes här redan vara död, och innanför naportarne; för att längta till döden behöfver hon icke kräla upp till »Ares tufva». Hon skall underkasta sig dessa nattliga ansträngningar, för att, när det dagas öfver det töckniga Nifelhel, kunna upptäcka en skymt af det salighetsland, till hvilket hon aldrig får komma, hon som tillbakavisat den än högre sällheten att få vara hos gudarne och ega Fröjs kärlek.

Jag har utförligare redogjort för denna Skirnersmals hittills oförstådda skildring, emedan hon innehåller de enda vittnesbörd, som återstå oss, om huru man föreställde sig lifvet i plågorikenas förgård, Nifelhel, landet som var beläget under Yggdrasels nordliga rot bortom och nedom fjället, där den roten vattnas af Hvergelmer. Tydligt är, att Skirnersmals författare har i likhet med, hvad vi redan sett, Vafthrudnersmals, Grimnersmals, Vegtamskvidas och Thorsdrapas begagnat ordet Hel i betydelsen af ett salighetsrike i underjorden. Tydligt är äfven, att med den rot, hvarunder rimthursarne bo, omöjligen kan, såsom Gylfaginning antagit, menas den, där Mimers herrliga källa och Mimers lund med sina skatter för ett kommande tidehvarf äro belägna.

61.

ORDET HEL I VÖLUSPA. HVILKA HELS INNEVÅNARE ÄRO.

Vi öfvergå nu till Völuspa 40 (Hauks cod.), där ordet *Helvegir* förekommer.

Ett af tecknen till att Ragnarök och världsförstörelsen stå för dörren är att Yggdrasels väldige ask skälfver och att ett bundet jättevidunder därvid kommer loss ur sina bojor. Hvilket detta vidunder är, den ofvan Gnupahålan bundne Garm eller något annat, lämna vi tills vidare därhän. Den häpnad och uppståndelse dessa tilldragelser väcka bland alla världens

väsen skildras i dikten med några få, men för sitt ändamål tillräckliga drag, egnade att på åhöraren göra djupt intryck. Fasa är den öfvervägande känslan hos de varelser, som icke äro kallade att deltaga i den förestående striden; de åter, för hvilka Yggdraselskalfvet är signal till kamp på lif och död, de antingen rusta sig under stormande gny till fäjden (jättarne, strof 41), eller samla de sig till den sista rådplägningen (asarne), för att därefter taga till vapen.

Två klasser af varelser omtalas såsom gripna af förskräckelse: dvärgarne, som stå stönande utanför sina stendörrar, och väsen, som äro eller vistas *á Helvegum*. *Helvegir* kan betyda vägarne i Hel: där äro flere vägar, likasom där finnas många portar och många älfvar. *Helvegir* kan också betyda regionerna, ängderna i Hel. (Jämför *Austr-vegir, Suðr-vegir, Norvegr,* samt Allvissm. 10, enligt hvilket ställe vanerna kalla jorden *vegir,* vägar.) Författaren kan ha menat endera betydelsen eller båda, ty här komma de så tillvida på ett ut som det i hvarje fall säges, att varelserna nere i Hel förfäras, då Yggdrasel skälfver och det onämda jättevidundret kommer loss:

Skelfr Yggdrasils	Skälfver Yggdrasels
askr standandi,	ask ståndande,
ymr hið alldna tré	det gamla trädet kvider,
enn iötunn losnar;	loss kommer jätten;
hræðaz allir	alla rädas
á Helvegum	å Helvägar (i Hels ängder)
áðr Surtar þann	innan Surts ande (eller frände)
sefi of gleypir.	slukar denne (jätten nämligen).

Surts ande eller frände (*sefi, sefi* har båda betydelserna) är, såsom också hitintills varit antaget, elden. Slutepisoden i striden på Vigrids slätt är att Muspel-lågorna tillintetgöra sista återstoden af den kämpande jättehären. Rädslan, som, då världsträdet skalf och den onämde jätten vardt loss, bemäktigade sig innevånarne i Hel, fortfar, medan striden är oafgjord. Valfader faller, Fröj och Thor likaså; ingen kan veta

hvem som skall segra; men rädslan upphör, då å ena sidan det lössluppna jättevidundret är tillintetgjordt, och å andra sidan Vidar och Vale, Mode och Magne ha öfverlefvat striden och öfverlefvat lågorna, som ej häller nedtränga till Balder och *Höðr* och deras skyddslingar i Hel. Ordet *þann,* denne, som förekommer i strofens näst sista (öfversättningens sista) rad kan omöjligen hafva afseende på någon annan än den i strofens 4:de rad omtalade jätten *(iotunn).* Det finns i strofen endast två maskulina uttryck till hvilka det maskulina *þann* kan hänföras: *iotunn* och *Yggdrasils askr. Iotunn,* som står närmast *þann,* har redan därigenom företrädesrätten, och enär världsträdet hvarken faller för eld eller egg (Fjölsv. 20) och i själfva verket öfverlefver Surtbranden, så måste *þann* ovillkorligt hänföras till *iotunn.*

Härmed har Völuspa gifvit oss ett vittnesbörd om den ställning innevånarne i Hel intaga till partierna, som kämpa i Ragnarök. De som rädas, när ett jättevidunder — ett ytterst farligt, eftersom det ditintills varit bundet — kommer loss ur sina länkar, för att angripa gudarne, och de, hvilkas förskräckelse lägger sig, när vidundret är förtärdt i världsbranden, de varelserna kunna omöjligen följa med sina välönskningar detta vidunder och dess medkämpar. Deras hjärtan äro på de goda och människovänliga makternas sida. Men de uppträda likväl icke verksamt för deras sak, de deltaga ej i striden. Detta är redan klart däraf att deras rädsla icke ändar förr än med stridens slut. Nu veta vi redan, att bland innevånarne i Hel finnas *ásmegir*'na, Lif och Leifthraser och deras ättlingar, och att desse icke äro *herþarfir,* icke att bruka i strid, emedan själfva deras bestämmelse förbjuder dem att verksamt deltaga i denna världsperiods tilldragelser (se n:o 53). Men texten förnekar oss att ensamt hafva dem i minnet, när det gäller att bestämma hvilka varelserna *á Helvegum* äro. Texten säger nämligen, att *alla,* som finnas *á Helvegum,* rädas, tills striden lyckligt ändat. Hvad tolkare af det mycket misshandlade stället hafva förgätit, har Völuspas sierska icke glömt: att under de oräknade årtusendenas lopp otaliga barn och kvinnor

och män, som icke burit svärdet, nedgått i dödsriket och fått boningar i Hel, samt att Hel — i den begränsade lokala betydelse ordet hitintills visat sig ega i gudasångerna — icke innesluter krigiske innevånare. De som fallit på slagfält komma visserligen, såsom sedermera skall visas, till Hel, men ej för att stanna där, utan för att fortsätta färden till Asgard, ty Oden korar halfva valen till sin boning och Fröja den andra hälften (Grimnersm. 14). De korade hafva således Asgard till sin bestämmelseort, som de uppnå, ifall de icke varda saker under en dom, som upphäfver korelsens kraft och verkan (se nedanför) och sänder dem att dö den andra döden vid öfverskridandet af gränsen till Nifelhel. Hvad åter angår krigare, som icke fallit på valplats, äro de lika berättigade till Asgard som de svärdfallne, förutsatt att de som stridsmän förvärfvat rykte och ära. Det kunde ju hända den störste härförare och ypperste hjälte, segervinnaren i femtiotal af strider, att han bortrycktes af en sjukdom eller olyckshändelse, medan det å andra sidan kunde hända, att en man, som aldrig förr svängt ett vapen på allvar, föll på valplatsen, innan han hunnit utdela ett hugg. Att den senare skulle enligt mythen varit berättigad till Asgard, men den förre icke är en orimlighet, lika blottad på intyg ur källorna — dessa vittna tvärtom för raka motsatsen — som den är på sundt förstånd. Korelsen innebar för den korade intet uteslutande privilegium; den innebar ej ens ett ökadt nådervedermäle för den, som äfven korelsen förutan kunde påräkna en plats bland enhärjarne. Korelsen gjorde den till striden gående kämpen *feigr*, hvilket icke var en nåd, ehuru ej häller bevis på motsatsen; den kunde spela en konungakrona från den korades hufvud på hans motståndares, hvilket ej häller kunde anses för en nåd. Men för själfva de korande Asgardsmakterna innebar korelsen en rättighet, som dels afsåg att icke ställa dem i ett ovillkorligt och undantagslöst beroende af nornorna, hvilka bestämmelsen öfver lif och död annars regelmessigt ansågs tillkomma, dels afsåg att gifva Oden bestämmelserätten öfver slagtningarnas skiften och utgång. Den

fråga om förhållandet mellan gudarnes makt och ödets, hvilken förekom hellener och romare farlig att vidröra och knappt möjlig att afgöra, vardt delvis löst af germaniska mythologien genom det naiva och enkla medlet att mellan gudomen och ödet fördela domen öfver lif och död, hvilket naturligtvis icke hindrade, att ödet dock alltid stod som den dunkla outransakliga makten i alla tilldragelsers bakgrund. (Om korelsen se vidare n:o 66.)

Häraf följer, att i Hels lycksalighetsängder stannade inga stridsmän till yrket. De bland dem, som ej gjort sig saker till någon af de synder, hvilka asaläran stämplade som synder till döden, färdades genom Hel till Asgard; de öfrige genom Hel till Nifelhel. Samtlige innevånare på Hels elyseiska marker bestå fördenskull af *ásmegir*'na och de under otaliga århundraden bortgångna kvinnorna, barnen och fredliga yrkens idkare, som ovana att bruka svärdet icke hafva sin plats i enhärjarnes leder och därför med de väntandes ångest bida stridens utgång. Detta är Völuspastrofens bakgrund och innehåll. Man skulle längesedan insett det, ifall icke den af Gylfaginning konstruerade underjordsläran, med Troja till utgångspunkt, hade förvillat omdömet.

62.

ORDET HEL I ALLVISSMAL. VARELSEKLASSERNA I HEL.

I Allvissmal förekomma uttrycken: de *í helio* och *halir*. Diktens förutsättning är, att föremål sådana som jord, himmel, måne, sol, natt, vind, eld o. s. v. betecknas på sex olika sätt, samt att hvart och ett af dessa beteckningssätt är, med de andras uteslutande, brukligt innom en eller två af de varelseklasser, som finnas i världen. Till ex.: himlen kallas

Himmel bland mänskor,
Lyrner bland gudar,
Vindofner bland vaner,
Uppheim bland jättar,
alfer säga Fager-tak,
dvärgar Dryp-sal. (Str. 12.)

På detta sätt omtalas tretton föremål, hvart och ett med sina sex beteckningar. I samtliga de tretton fallen hafva människorna sitt beteckningssätt för sig. Likaså jättarne. Ingen annan väsenklass har någon af de nämda beteckningarna gemensam med dem. Däremot hafva asar och vaner samma beteckningar för två föremål (måne och sol); alfer och dvärgar hafva gemensamma beteckningar för icke mindre än sex (sky, vind, eld, träd, säd, mjöd); dvärgar och underjordsbebyggare för tre (himmel, haf och vindstilla). Nio gånger omtalas, huru underjordsbebyggarne uttrycka sig. I sex af dessa nio fall nyttjar Allvissmal för underjordsbebyggare det generella uttrycket »de i Hel»; i tre fall låter poemet »de i Hel» representeras af någon bland de varelseklasser, som bo i Hel. Dessa tre äro *upregin* (str. 10), *ásasynir* (str. 16) och *halir* (str. 28).

Själfva namnet *upregin* hänvisar till att det afser väsen af en viss gudarang (vanerna kallas i Allvissmal *ginnregin* str. 20, 30), hvilka hafva sin verksamhetskrets i den öfre världen. Enär de icke dess mindre bo i underjorden, så måste benämningen afse de väsen, som hafva sina hem och hviloställen i Hel, när de icke förrätta sina åligganden i världen ofvanför. Dessa väsen äro Natt, Dag, Måne och Sol.

Ásasynir har samma ordbetydelse som *ásmegir*. Enär så är och då *ásmegir*'na bo i underjorden och *ásasynir*'na likaledes, måste de vara identiske, såvida man ej vill på god tro antaga, att i underjorden skulle funnits två kathegorier af väsen, som båda kallats asasöner.

Med *halir*, när det är fråga om underjorden, menas döda människors själar. (Vafthr. 43; se ofvanför.)

Man finner häraf, att Allvissmal nyttjar ordet Hel så, att det omfattar de regioner, hvari Natt och Dag, Måne och Sol, de lefvande mänsklige innevånarne i Mimers lund samt döda människors själar bo. Bland de sistnämda finnas äfven fördömda, som hafva sina tillhåll i plågorummen under Nifelhel, och det ligger inom möjlighetens gränser, att poemets författare haft äfven dem i tankarne, ehuru det är föga troligt,

att han skulle föreställt sig dem hafva gemensamma beteckningssätt med gudaväsen, *ásmegir* och saliga aflidna. Han har i hvarje fall företrädesvis — och sannolikt uteslutande — afsett salighetsängderna vid begagnandet af ordet Hel och i så måtto anslutit sig till Völuspas, Vafthrudnersmals, Grimnersmals, Skirnersmals, Vegtamskvidas och Thorsdrapas sätt att nyttja detta ord.

63.

ORDET HEL I ÖFRIGA STÄLLEN. RESULTATET AF UNDERSÖKNINGEN: FÖR KOSMOGRAFIEN, FÖR BETYDELSEN AF ORDET HEL. HEL I LOKAL MENING DÖDSRIKET, SÄRSKILDT DESS LYCKSALIGHETSÄNGDER. HEL I PERSONLIG MENING DENSAMMA SOM ÖDES- OCH DÖDSDISEN URD.

Medan en förfärlig vinter rasar, skicka gudarne enligt Forspjallsljod* ett sändeskap med Heimdall i spetsen ned till en underjordsdis, hvilken betecknas som *Gjölls* (underjordsflodens) *Sunna* (Sol) och som gudasafternas utdelarinna (str. 9, 11) med den bön, att hon måtte förklara för dem skapelsens mysterium, himmelens, Hels och världens urtid, lif och lifsslut, om hon det förmådde *(hlýrnis, heliar, heims of vissi ártíþ, œfi, aldrtila)*. Sändemännen få endast tårar till svar. Dikten delar universum i tre stora riken: himmelen, Hel och den mellan himmelen och Hel liggande, af dödliga väsen befolkade världen. Hel nyttjas således här i sin generella bemärkelse och afser hela underjorden. Men här, såsom öfver allt, där Hel har denna generella betydelse, visar det sig, att föreställningen om strafforterna därvid spelar ingen roll, utan tränges i bakgrunden af den bestämda motsats, hvari samma ord, Hel, nyttjadt i sin vanligare speciella betydelse af underjordens salighetsängder, står till Nifelhel och därunder lydande regioner. Gifvet är att hvad de bekymrade gudarne önska veta af den visa underjordsdisen måste, såvidt deras vetgirig-

* Om Forspjallsljods ålder och äkthet ämnar jag offentliggöra en särskild afhandling.

het och farhågor gälla Hels öde, i främsta rummet afse det rike, där Urds och Mimers heliga brunnar äro, ty skulle dessa, som vattna världsträdet, försina, vore det liktydigt med världens undergång. Att författaren låtit gudarne tillika hysa tunga bekymmer för den af dem i Nifelhels djupa afgrunder nedslungade Lokedottern, samt låtit den visa disen vid *Gjöll* gråta bittra tårar äfven öfver Fenrersulfvens systers framtid är möjligt i den mening, att det ej kan med urkundens bestämda ordalag vederläggas; men det torde få anses vara högst otroligt.

Af de ställen, där ordet Hel förekommer i poetiska eddans gudasånger, återstå att omtala Harbardsljod str. 27, där uttrycket *drepa i Hel* nyttjas på samma abstrakta sätt som vi begagna uttrycket »slå ihjäl» (det är Thor som hotar att slå ihjäl den försmädlige Harbard); vidare Völuspa str. 42, Fjölsvinnsmal str. 25 och Grimnersmal str. 31.

Völuspa str. 42 talar om Gyllenkamme, som med sitt hanegäll väcker dem som slumra hos härfader, och om en soträd hane, som gal nedanför jorden vid Hels salar. I Fjölsvinnsmal str. 25 frågar Svipdag med hvilket vapen man vore i stånd att bringa ned till Hels hem *(á Heljar sjöt)* den gyllene hanen Vidofner, som sitter i Mimers träd (världsträdet) och förmodligen är densamme som Gyllenkamme. Att Vidofner ingenting gjort, som förtjänar bestraffas hos Lokedottern, torde kunna anses för sannolikt. *Hel* nyttjas här för dödsriket öfver hufvud, och Svipdag lär icke mena något annat än att Vidofner, ifall ett sådant vapen funnes, kunde försändas till sin frände, den soträde hanen, som gal nedanför jorden. Äfven Saxo talar om en hane, som vistas i Hades och medföres af disen med sprängörtstänglarne, när hon visar Hadding underjordens blomsterängar, de vapenfallnes elyseiska fält och borgen, innanför hvilken döden ej synes kunna komma (se n:o 47). Det finnes således minst en hane i underjordens lycksalighetsrike. Att en sådan skulle finnas äfven i Nifelhel och hos Lokedottern förmäles ingenstädes och är knappt troligt, emedan hanen enligt en urgammal, bland de ariska folken

vidt utbredd föreställning är ett heligt djur, som framför allt är demonernas och mörkrets makters fiende. Enligt svensk folktro än i dag jagar hanegället gastar och spökelser på flykten, och en liknande mening återfinnes i Avesta, Vendidad fargard 18, där (str. 15) Ahuramazda själf öfversätter hanens morgonsång med följande ord: »stigen upp, I människor och prisen den rättfärdighet, som är den mäst fullkomliga! Se, demonerna äro fördrifne!» Avesta är naivt harmsen öfver lättsinnigt talande människor, som kalla denne helige fågel (Parodarsch) med det föga vördnadsingifvande namnet Kukeliku *(Kahrkatâs)*. Föreställningen om tuppens helighet och demonfiendtlighet fanns äfven hos det södra Europas arier och öfverlefde kristendomen: Aurelius Prudentius har skrifvit en *Hymnus ad galli cantum,* och tuppen har, som vartecken af kristlig vaksamhet, fått samma plats på kyrkospirorna som förr i världsträdet. Majstängerna ha ej häller glömt honom. I Norden hade emellertid poeterna och det folkliga ordstäfvet gjort en röd hane till eldens symbol. Elden har tvåsidigt skaplynne: han är helig, renande och välgörande, när han aktsamt behandlas och i lofligt uppsåt; han är förstörande i motsatt fall. Med undantag för detta specialfall förmäles om mythologiens och poesiens hanar endast godt.

Grimnersmals str. 31 är märkvärdig ur två synpunkter. Den meddelar upplysningar — visserligen korta och knappa, men likväl värdefulla — om Yggdrasels tre rötter, och den talar om Hel i en otvetydig, alldeles bestämdt personlig mening.

Om världsträdets rötter och deras ställning har vår undersökning hitintills, oberoende af Grimnersmal str. 31, fört till följande resultat:

Yggdrasel har en nordlig rot. Denna står öfver den ofantlige vattenbehållaren Hvergelmer och utbreder sig öfver det norr om Hvergelmer belägna Nifelhel, som bebos af rimthursar, och hvarunder nio straffregioner äro belägna, bland dem nastränderna.

Yggdrasels andra rot vattnas af Mimers brunn och ut-

breder sig öfver det land, där denna brunn och Mimers lund äro belägna. I Mimers lund bor den af lefvande (icke-döda) människor bestående varelseklass, som kallas *ásmegir* och *ásasynir*, Lif och Leifthraser och deras ättlingar, som ha till bestämmelse att vara förnyelsens jords människoslägte.

Yggdrasels tredje rot står öfver Urds brunn och gudarnes underjordiska tingsplats.

Underjorden består af två hufvudafdelningar: Nifelhel (med underlydande regioner) och Hel. De äro belägna Nifelhel norr och Hel söder om Hvergelmerfjället. Såväl det land, där Mimers brunn och lund äro belägna, som också det land, där Urds brunn befinner sig, äro fördenskull att räkna till Hel.

Hvad rötternas ställning i afseende på väderstreck vidkommer har man föreställt sig dem stå i riktning af söder-norr. Att roten öfver Hvergelmer är den nordliga är redan påvisadt. Att man tänkt sig roten öfver Urds brunn som den sydliga framgår af följande omständigheter. Den till kristendomen omvände Eilif Gudrunsson, samme skald, som skrifvit den rent hedniska Thorsdrapa, säger i en efter hans omvändelse författad dikt, att Kristus sitter *sunnr at Urðarbrunni*, söder ut vid Urds brunn, ett uttryck, som han ej kunnat begagna, om icke han och hans åhörare hade ur sin barndomstro haft den föreställning, att Urds brunn låg i sydlig riktning från de andra. Förspjallsljod ger åt Urds brunn den uppgift, att han under den förfärliga vinter, som dikten skildrar, skall skydda världsträdet mot den förhärjande kölden.* Denna föreställning innebär, att man tänkte sig de safter, som Yggdrasels sydliga rot uppsög ur Urds brunn, varmare än de andra brunnarnes. Då således roten öfver Urds brunn var den sydliga och den öfver Hvergelmer och rimthursarne den nordliga, måste man hafva tänkt sig Mimers brunn belägen i midten mellan båda. Minnet häraf har Gylfaginning på sitt sätt bevarat, då hon säger (kap. 15) att Mimers brunn befinner

* *Óðhrærir skyldi Urðar geyma mætt-k at reria mestum þorra.* »Urds Odrerir (mjödkälla) visade sig ej bevara kraft nog att skydda mot den oerhörda kölden.»

sig där som fordom var Ginungagap, således midt emellan det nordliga Nifelheim och en sydligare varmare ängd (Gylfaginnings »Muspelheim»).

Grimnersmal, str. 31, säger:

þriár rœtr standa	Tre rötter stånda
a þria vega	å tre vägar
vndan asci Yggdrasils:	nedom från Yggdrasels ask:
Hel byr vnd einni,	Hel bor under en,
annarri hrímþursar,	under en annan rimthursar,
þriðio mennzkir menn.	under en tredje människo- »*menn*».

Den rot, under hvilken rimthursar bo, känna vi redan som roten öfver Hvergelmer och det af rimthursar bebodda Nifelhel.

Den rot, under hvilken människoväsen, lefvande menniskor, *mennzkir menn*, bo, känna vi äfven som den öfver Mimers brunn och Mimers lund, där människorna Lif, Leifthraser och deras ättlingar ha sin bostad, där *jörð lifanda manna* är belägen.

Återstår således en rot: den, under hvilken ödesdisen Urd har sin bostad. Om denna säger Grimnersmal, att hon, som bor därunder, heter Hel.

Häraf måste följa, att ödesdisen Urd är identisk med dödsrikets och särskildt dess lycksalighetsängders herrskarinna, den personliga Hel. Vi hafva sett, att Hel i lokal mening har den generella betydelsen: dödsriket, och den speciella oftast nyttjade betydelsen: dödsrikets elyseum. Hel såsom personlighet måste haft sin betydelse i analogi härmed. Det är samma begrepp, framträdande i personlig gestaltning vid sidan af sin lokala.

Slutsatsen att Urd är Hel är oundviklig, såvida man ej vill antaga, att Urd, ehuru herrskarinna vid sin heliga källa, ej är herrskarinna öfver landet, där hennes källa är belägen. Den som så ville kunde gissa på någon af hennes systrar, men dessa träda fullständigt i bakgrunden för henne själf.

Den ena, Skuld, som är den mäst bekanta af de två, är på samma gång en Urds tjänarinna, en valkyrja, som på slagfälten uträttar hennes ärenden, en kvinnlig psykopomp, som visar de svärdfallne vägen till systrarnas rike, Hel, där de skola infinna sig, innan de nå sin slutbestämmelse. Om *Verðandi* meddela oss urkunderna intet annat än namnet, som synes förbjuda tanken på att hon skulle vara den personliga Hel.

Detta resultat, att Urd är identisk med Hel; att hon som lägger lifvets lotter också lägger dödens; att hon, som med sina tjänande systrar råder öfver det förflutna, närvarande och tillkommande, också råder öfver och samlar under sitt rikes spira det förflutnas, närvarandes och kommandes alla slägten — detta resultat torde synas oväntadt för dem, som på Gylfaginnings auktoritet antagit, att den i Nifelhels svalg nedkastade Lokedottern är dödsrikets herrskarinna; att hon, hvars tröskel heter fallförsåt (Gylf. 34), var den, som förde Balder öfver tröskeln till hans guldglänsande underjordsborg; att hon, hvars bord heter hunger och hvars knif svält, var den, som lät framsätta det skira kraftförlänande mjödet åt honom; att systern till gudarnes och världens fiender Midgardsormen och Fenrersulfven haft sig anförtrodd vården af åtminstone en bland Yggdrasels rötter, samt att hon, hvars bädd heter sjukläger, har jämte Urd och Mimer att tillse, att världsträdet håller sig friskt och får åtnjuta safterna i sina källor.

Orimligheten häri är kolossal, men den har nu varit i århundraden trodd. Och med en orimlighet, som är sekler gammal, har man att räkna som med en makt, hvilken icke viker för framkastade invändningar, utan måste besegras med klara och ovederläggliga skäl. Utan att man hade behöft gå den väg, på hvilken jag här har kommit till det påpekade resultatet, skulle man säkerligen längesedan, om icke Gylfaginning och de af henne beroende mythologiska läroböckerna förvillat omdömet, hafva kommit till den öfvertygelse, att Urd och den personliga Hel äro identiska, och det på följande grunder.

Namnet Urd, *Urðr,* motsvaras i fornengelskan af *Vurd, Vyrd, Vird,* i fornnedertyskan af *Wurth,* i fornhögtyskan af *Wurt.* Namnets förekomst hos flere germanstammar hänvisar eller anses af filologerna hänvisa på att det tillhör den urgermaniska tiden, då det förmodligen haft formen *Vorthi.*

Intet tvifvel kan råda därom, att Urd äfven hos andra germanstammar än de skandinaviska haft betydelsen af ödesdis. Från hedendomens dagar bevarade uttryck i fornengelska skrifter beteckna Vyrd som knytande ödets trådar eller väfvande ödets väf (Cod. exon. 355; Beovulf 2420), och som den hvilken skrifver hvad hända skall (Beov. 4836). Där nyttjas äfven flertalsformen *Vyrde,* urdorna, nornorna, hvilket ådagalägger, att man i England som i Norden föreställt sig henne hafva systrar eller medhjälparinnor. I den fornnedertyska dikten Heliand är Wurths personlighet ännu lika tydlig.

Men på samma gång som ödets dis var *Vyrd, Wurth* äfven dödens. I Beovulf (4831, 4453) finner man paralleluttrycken:

him vas Vyrd ungemete neah: Urd var honom omätligt nära,
— *vas deád ungemete neah:* döden var omätligt nära,

och i Heliand (146, 2; 92, 2):

thiu Wurth is at handun: Urd är nära,
Dód is at hendi: döden är nära;

därjämte andra uttryck, såsom *thiu Wurth nâhida thus:* Urd (döden) nalkades då; *Wurth ina benam:* Urd (döden) tog honom bort (jämför J. Grimm, Deutsche Myth. I, 373).

Urd, ödets dis, var således bland germaniska stammar i Tyskland och England identisk med döden, föreställd som herrskarinna. I Norden var hon det äfven. Nornorna lade lagar, samt korade lif och *örlög* för tidernas barn (Völuspa). Ordet *örlög* (n. pl., ursprungliga betydelsen synes vara *urlagarne)* har flerestädes en skarp lutning åt begreppet *död.* Jämför Völuspa: *Ek sá Baldri örlög fólgin.* Hakon jarls *örlög* var, att Kark jarl skar honom i halsen (Nj. 156).

Att mottaga *nornornas dom* var identiskt med att vara hemfallen åt döden (Yngl. tal, Heimskr. k. 52). Ödet och döden stodo i begreppet och i språkbruket hvarandra så nära, att de i mythen måste sammansmälta till en enda personlighet. Dödens herrskarinna var ju den, som beslöt öfver döden; men den, som beslöt öfver lifvets längd och därmed öfver döden, samt öfver dödens art, var ju ödets dis. De måste varda till ett.

Också finna vi i de nordiska urkunderna namnet Urðr nyttjadt för att beteckna döden, likasom i Heliand och Beovulf, och detta till och med utan att det personliga i Urds karaktär framhålles. Ynglingatal (Heimskr. k. 44) kallar Ingjalds dödssätt för hans *Urðr*, och att bereda någon döden var att *draga Urðr at* honom.

Långt in i de kristna århundradena fortlefde minnet af att Urd var dödsrikets och dödens dis. När ett sken, som kallades Urds måne, visade sig på väggen, var detta tecknet till en farsots utbrott (Eyrbyggj. s. 270). Ännu så sent som år 1237 skulle Urd hafva, natten före jul, uppenbarat sig för Snöbjörn, för att båda en blodig drabbning, och hon sjöng då en sång, hvari hon sade, att hon sorgsen farit dit, för att kora en man till döden. Saxo öfversätter *Urðr* eller *Hel* med Proserpina (Hist. Dan. I, 43).

64.

URDS TJÄNARINNOR: 1) LEFNADSTJÄNARINNOR: NORNOR, FÖDELSEDISER, HAMINGJOR, GIPTOR, FYLGJOR; 2) DÖDSTJÄNARINNOR: VALKYRJOR, HELSOTS- OCH OFALLS-PSYKOPOMPER.

Emedan de varelser, för hvilka Urd bestämmer inträde i lifvet, lefnadsställning och död, äro oräkneliga, måste ock de tjänarinnor, som fullgöra åligganden under henne som herrskarinna, vara otaliga. De tillhöra två stora klasser: den ena är verksam i hennes tjänst med afseende på lifvet; den andra med afseende på döden.

Närmast under henne stå hennes två systrar. De äro

med henne domberättigade. Jämför Völusp. 19, 20, samt uttrycken *norna dómr, norna kviðr*. Och de bo med henne under världsträdet, som står evigt grönt öfver hennes guldinfattade brunn.

Tjänarinnor under Urd äro vidare otaliga hamingjor (fylgjor) och giptor (äfven kallade gäfor, audnor, heillor). Hamingjorna fostras hos väsen af jättebörd (som väl svårligen kunna vara andra än nornorna och Mimer). Tre väldiga älfvar falla ned till den värld, hvari de hafva sitt ursprung, och de komma, visa i sina hjärtan, sväfvande öfver vattnen till vår öfre värld (Vafthr. 48, 49). Där skall hvarje människobarn hafva en hamingja till ledsagare och skydds-ande (de isländska medeltidssagornas vittnesbörd därom bekräftas af uttryck och talesätt, som ha sin rot i hedendomen). Hamingjorna höra till den stora krets af kvinnliga väsen, som kallas diser, och de synas företrädesvis hafva varit kallade så. Hvad Urd är i det stora såsom det väldiga Yggdrasels vårdarinna, är hamingjan i det lilla, i det hon vårdar den enskilda på världsträdet framsprungna frukt, som blifvit henne anförtrodd. Hon visar sig icke för sin skyddsling, om ej i drömmen eller kort före hans död (detta senare enligt Helgakv. Hjörv. prosan, Njal. 62. Hallfr. s. k. 11; bevis ur rent hedniska källor saknas). I strofer, som förekomma i Gissle Surssons saga och tillskrifvas, om än på tvifvelaktiga grunder, denne hedniske skald, sagans hjälte, men hvilkas härkomst från en tid, då mythens enskildheter voro ihågkomna, får sin fulla bekräftelse af en varsam kritik, omtalas, huru han stod mellan goda och onda ingifvelser, och huru de goda ingifvelsernas *draumkona* sade till honom i sömnen: »Var icke första upphofvet till ett dråp! Reta icke fredliga människor emot dig! Lofva mig detta, gifmilde man! Hjälp den blinde, håna icke den halte, och förnärma icke en handberöfvad Tyr!» Detta är ädla råd, och att hamingjorna voro ädla väsen var en tro, som bevarade sig genom de kristna århundradena på Island, där enligt Vigfusson ordet *hamingja* än i dag nyttjas nästan i bemärkelse af Försyn. De lämnade

icke gärna sin skyddsling förr än i döden. Vissa i språket bevarade talesätt ådagalägga, att det likväl kunde ske dessförinnan. Den som öfvergifvits af sin hamingja och gipta var en förlorad man. Vardt skyddslingen en grym och elak människa, kunde till och med hans *hamingja* och *gipta* vända sin välvilja i vrede och vålla hans välförtjänta undergång. *Úvar 'ro dísir*, förgrymmade på dig äro diserna! ropar Oden till den kunglige nidingen Geirröd, och strax därefter snafvar denne och faller genomborrad på sitt svärd. Att den osynliga hamingjan kunde vålla, att man snafvade och föll, visar Fornm. s. III.

Giptorna synas hafva verkställt sådana Urds beslut, på grund af hvilka skyddslingen fick en oväntad, likasom af slumpen gifven lycka.

Ej blott för enskilde, utan ock för slägter och ätter funnos skyddsandar *(kynfylgjur, ættarfylgjur)*.

En annan afdelning inom denna klass af tjänarinnor under Urd består af dem, som hafva att förmedla barnens inträde i denna värld och att utspänna de nyföddes lifstrådar genom slägtenas och händelsernas stora väf. Likasom Urd och hennes systrar och hamingjorna kallas äfven de nornor. Gäller det barn, som varda store och ryktbare män, kunna Urd själf och hennes systrar infinna sig för detta sistnämda ändamål (se n:o 30 om Halfdans födelse).

Några med Fafnersmal införlifvade strofer ur en i öfrigt förlorad hednisk undervisningsdikt (Fafn. 12—15) omtala de nornor, hvilkas uppgift är att bestämma och underlätta barnens ankomst till denna värld — *nornir, er nauðgaunglar 'ro oc kjósa mœðr fra maugum*. Uttrycket *kjósa mœðr fra maugum*, »kora mödrar från ättlingar», synes dunkelt och kan i hvarje fall icke enbart betyda: förlossa mödrar från barn. Ordet *kjósa* nyttjas aldrig i annan bemärkelse än kora, utvälja, utse. Här måste således menas: kora, utvälja till mödrar, och uttrycket »från ättlingar» kan ej varda begripligt, såvida man icke föreställer sig å ena sidan en skara af eventuella människoättlingar, som framom jordelifvets tröskel vänta

på mödrar, för att varda födda hit till världen, å andra sidan kvinnor, som skola varda mödrar, men om hvilka det är oafgjordt hvilken ättling enhvar skall ur den stora väntande hopen få kalla för sin, intills de nornor, hvarom här är fråga, besluta därom och *från* den obestämda mängden af väntande *megir* kora mödrar *till* de barn, som varda särskildt åt dem bestämda.

Dessa nornor äro enligt Fafn. 13 af olika börd. Några äro asafränder, andra af alfslägt, andra åter äro döttrar af Dvalin. Med afseende på de sistnämda bör erinras om, att Dvalin, deras fader, har genom konstnärer, hvilka tillhöra hans flock, smyckat den borg, inom hvilken ett kommande människoslägte bidar världsförnyelsen, och att mythen ställt honom i nära samband med morgonrodnads-alfen Delling, som vaktar förnyelsens människoslägtes borg mot allt ondt och obehörigt (se n:o 53). Det finnes skäl (se n:o 95) att antaga, att dessa födelsediser voro Höners tjänarinnor på samma gång som Urds, likasom valkyrjorna äro Urds tjänarinnor på samma gång som Odens (se nedanför).

Till den andra klassen af Urds tjänarinnor höra de underjordsväsen, som fullgöra hennes dödsdomar, och de som föra de dödas själar till underjorden.

Främst bland psykopomperna, de dödas ledsagarinnor, märkes den flock af sköldmör, som kallas valkyrjor. Emedan Oden och Fröja blifvit tillerkända korningsrätt på slagfältet, hafva valkyrjorna fått Asgard till sitt hem. Där bringa de mjödhornen till asarne och enhärjarne, när de icke sitta till häst i valfaders ärenden (Völusp. 31, Grimnersm. 36, Eiriksm. 1, Ulf Ugges. Skaldsk. 238). Men den tredje af nornorna, Skuld, är den förnämsta i deras flock (Völ. 31), och såsom nedanför skall visas, förblifva de städse i närmaste förbindelse med Urd och underjorden.

65.

TILL KOSMOGRAFIEN. DE SVÄRDFALLNES VÄG TILL VALHALL GÅR GENOM UNDERJORDEN.

Den moderna föreställningen om de svärdfallnes förflyttning till Asgard är, att valkyrjorna förde dem omedelbart genom de blå luftrymderna till salarne däruppe. Så föreställde sig icke hedningarne förloppet.

Mythens hästar kunde visserligen föra sina ryttare genom luften utan att trycka ett fast underlag med sina hofvar. Men ett sådant sätt att färdas hörde ej till regeln, ej ens för gudarne, och när det förekom, kunde det väcka uppseende äfven hos dem. Jämför Gylfaginning (pr. edd. I, 118), som därvid anför strofer ur en hednisk källa. Bron Bifrost skulle icke blifvit byggd eller ansetts för den dagligen nyttjade förbindelseleden mellan Asgard och Urds underjordiska rike, om hon varit onödig i mythens fantasivärld. Månes väg i rymden skulle ej varit föreställd som en väg i konkret mening, hvilken skakar och dånar, när Thors åskande char far däröfver (Haustl. Skaldsk. k. 16), ifall man icke ansett, att Måne for tryggare på en fast väg än utan en sådan. För hvarje barn, som uppväxte i våra hedna fäders hem, måste det ha legat alldeles till hands att fråga, hvartill sådana vägar och broar tjänade, om gudarne ej hade något gagn af dem. Mythen måste vara beredd på sådana spörsmål och hade i detta, som i andra fall, sina svar gifna, tillräckliga att hugna det kraf på kausalitet och sammanhang, som äfven den mäst naiva världsåskådning uppställer. Svaret var: brister Bifrost under sina ryttare, såsom en gång skall ske, så måste deras hästar *simma* i lufthafvet *(Bilraust brotnar, er þeir a bru fara, oc svima i moso marir*, Fafn. 15; jämför en strof af Kormak, Korm. s. s. 259, där luftkretsen kallas gudarnes fjärd, *Dia fjörðr*). En häst simmar ej så snabbt och ledigt som han springer. De olika möjligheterna att färdas äro förenade med olika mått af kraftansträngning och skyndsamhet. Det ena sättet är ändamålsenligare än det andra. De af gudarne

nyttjade fasta förbindelser, som mythen byggt i rymderna, äro dem därför till gagn och lättnad. Valkyrjorna, ridande i spetsen för korade hjältar, hafva lika väl som gudarne haft förmån af dem, och den kosa, i hvilken de ledsagade sina skyddslingar, var en annan än den som våra mythologiska läroböcker antagit. Lufthafvets bredd är för stor och dess strömningar för starka för att de från valplatsen ridande skulle på sina hästar vada däröfver, berättar oss Grimnersmal str. 21, (se n:o 93).

I 45:te kapitlet af Egil Skallagrimssons saga berättas, huru Egil räddade sig undan efterspanare, som konung Erik blodyx sändt efter honom till Saud-ön. Medan det letades efter honom där, hade han smugit sig i närheten af det ställe, där båten låg, i hvilken spanarne rott dit öfver. Tre kämpar bevakade båten. Egil lyckades öfverraska dem och gifva en af dem banehugg, innan han kunde sätta sig till motvärn. Den andre föll i tvekamp på landbacken. Den tredje, som sprungit i båten, för att lösgöra den, stupade där efter skiftade hugg. Sagan har bevarat en strof, hvari Egil omtalade denna bragd för sin broder Thorolf och sin vän Arinbjörn, som han efter sin flykt från Saud-ön träffade. Där säger han,

at þrymreynis þjónar
þrír nökkurir Hlakkar,
til hásalar Heljar
helgengnir, för dvelja.

»Tre af dem, som tjäna valkyrjedånets pröfvare (den krigiske Erik blodyx), komma sent tillbaka; de äro gångne till underjorden till Hels höga sal.»

De fallne voro konungsmän och krigare. De vordo vapendöde och föllo på sin post, i fullgörandet af sina plikter, en för ett plötsligt banehugg, de andre i öppen strid. Enligt de mythologiska läroböckernas föreställningssätt borde då desse svärdfallne stridsmän föras af valkyrjor genom luftrymderna till Valhall. Men skalden Egil, hvilken som hedning, född omkring år 904 och samtida med Harald hårfagres söner,

måste bättre än våra samtida hafva känt sina hedniske medtroendes mythologiska åsigter, försäkrar alldeles bestämdt, att desse konung Eriks hirdmän, i stället för att fara omedelbart till Valhall, foro till underjorden och till Hels höga sal därstädes. Han skulle säkerligen icke sagt något sådant, om icke han och de, för hvilka han diktade strofen, ansett denna mening både möjlig och riktig.

Frågan är nu: står denna uppgift af Egil alldeles enstaka, och strider den mot de öfriga uppgifterna rörande samma punkt, hvilka de hedniska urkunderna bevarat åt oss? Svaret är, att det i dessa urkunder icke finnes ett enda ställe, som motsäger Egils mening, utan att de alla tvärtom äro fullkomligt ense med hans ord, och att denna enighet utsträcker sig äfven öfver de första kristna århundradenas meddelanden i samma sak.

Alla döde, äfven de svärdfallne, komma först till Hel; därifrån komma de vapendöde till Asgard, om de förtjänat den lotten.

I Gissle Surssons saga (kap. 24) omtalas det hedniska bruket att binda Hel-skor på de dödes fötter. Stridsmän, om hvilka man var öfvertygad, att de skulle hafva Valhall till sitt slutmål, fingo Hel-skor likasom alla andra*. Detta bruk vore alldeles omöjligt att förklara, om man icke ansett, att de för Valhalls fröjder bestämde hade att likasom alla andra vandra *á Helvegum*. Så långt som detta bruk sträckte sig, var således Egils åsigt om det öde, som omedelbart väntade svärdfallne män, allmän.

Då Hermod begifvit sig ned till underjorden, för att uppsöka Balder, kommer han, som bekant, till den guldbro, som förer öfver älfven *Gjöll*. Den af Urds tjänarinnor, som vaktar bron, omtalar för honom, att dagen förut hade fem *fylki* af döde män ridit öfver samma bro. Desse döde sitta således alla till häst och de komma icke hvar för sig eller några i sänder, utan i samlade trupper, hvilka kallas *fylki*, ett

* *þat er tiðska at binda mönnum helskó, sem menn skulo á gánga till Valhallar.*

uttryck, som i den isländska litteraturen betecknar större eller mindre härafdelningar, legioner, kohorter, maniplar, eller afdelningar af en uppställd slagordning, och med hvilket verbet *fylkja,* uppställa en här eller härafdelning till strid, står i närmaste sammanhang. Detta angifver tillräckligt tydligt, att de döde, hvarom här är fråga, äro män, som fallit på valplatser och äro på väg till Hel, hvar och en ridande i sällskap med de fallne vapenbröder han hade inom sitt *fylki.* Berättelsen förutsätter, att vapenfallne, hvilkas yttersta bestämmelse är Asgard, först hafva att rida ned till underjorden. Vi skulle annars icke finna dessa *fylki* på en Helväg, sprängande öfver en underjordsbro in i samma rike, som mottagit Balder och Nanna efter döden.

Det är redan ofvanför påpekadt, att Bifrost är den enda förbindelseleden mellan Asgard och universums lägre regioner. Luften betraktades som ett etherhaf, öfver hvilket bron förde, och ehuru mythens hästar mäktade simma i detta haf, var den fasta förbindelseleden af största vigt. Gudarne begagnade bron dagligen (Grimnersmal, Gylfaginning); rimthursar och bergresar vilja komma i besittning af henne, emedan hon är nyckeln till Asgard; hon har därför sin särskilde väktare i den skarpsynte och vaksamme Heimdal; när i Ragnarök gudarne rida till sin sista strid, är det öfver Bifrost (Fafnermal). Bron leder icke till Midgard; man föreställde sig icke hennes lägre ändpunkter belägna bland dödliga människor. Hon gick utanför och nedanför jordskifvans rand såväl i norr som i söder, där hon ledde till Urds brunn och gudarnes tingstad i underjorden. (Se medföljande teckning, egnad att åskådliggöra detta.) Redan af denna mythisk-topografiska anordning följer med nödvändighet, att valkyrjorna i spetsen för korade stridsmän måste taga kosan genom underjorden förbi Urds brunn och gudarnes tingsplats, såvida de skola rida på Bifrost till Asgard och ej nödgas på »simmande» hästar begifva sig dit.

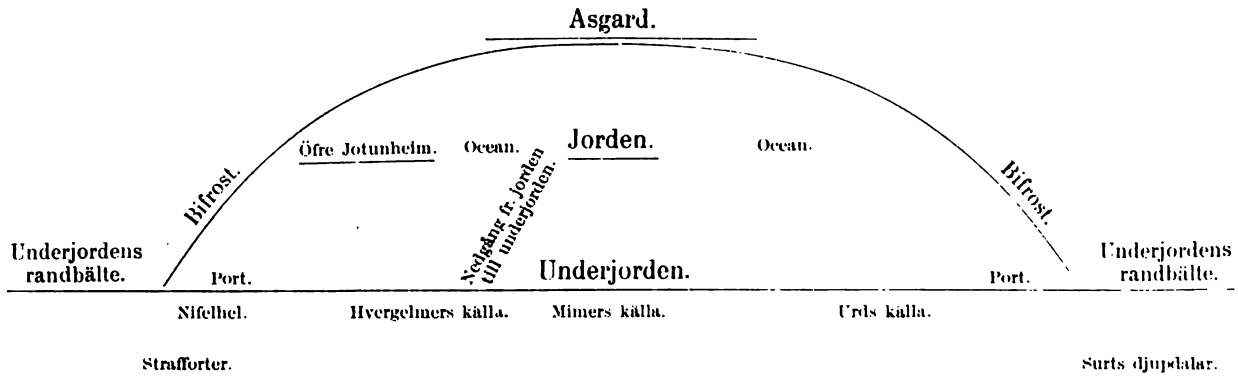
Asgard.
Bifrost.
Öfre Jotunheim.
Ocean.
Jorden.
Ocean.
Bifrost.
Nedgång fr. jorden till underjorden.
Underjordens randbälte.
Port.
Underjorden.
Port.
Underjordens randbälte.
Nifelhel.
Hvergelmers källa.
Mimers källa.
Urds källa.
Strafforter.
Surts djupdalar.

Ännu ega vi från hednatid kvar två dikter, som skildra vapenfallne konungars — den ena Erik blodyx', den andra Hakon den godes — emottagande i Valhall.

Då konung Erik tillika med fem andra konungar och deras följen af fallne stridsmän rider dit upp, höra gudarne vid deras annalkande ett väldigt dån. Det är som om Asgards grundvalar bäfvade. Alla Valhalls bänktiljor skaka. Hvilket är nu det enda rimliga med afseende på hvad skalden förutsatt härvid? Har han förutsatt, att de korade hjältarne komma på hästar, som simma i luften, och att hästarnes rörelser i detta element medföra ett brak, som kommer Valhall att skälfva? Eller att det är Bifrost, som dånar under de hundratals hästarnes hofvar och skakar under deras tyngd? Ett svar på detta alternativ torde ej vara behöfligt. Emellertid ger dikten själf ett sådant. Skalden låter nämligen Brage säga, att man af dånet och skalfvet kunde förmoda, att det vore Balder, som återvände till Odens salar. Balder bor i underjorden; förbindelseleden mellan Asgard och underjorden är Bifrost; denna förbindelseled är sådan, att hon kan dåna och skaka under hästars och ryttares tyngd, och det är förutsagdt om Bifrost, att i Ragnarök skall hon brista under bördan af ryttareskaror. Brages ord innebära således, att det är Bifrost, hvarifrån dånet höres, när Erik och hans följe rida upp till Valhall. Men för att komma till Bifrosts södra ändpunkt måste Erik och hans ryttare hafva färdats ned i Hel, öfver *Gjöll* och förbi gudarnes tingsstad vid Urds brunn. Det är således på denna väg som hjältarnes psykopomper ledsaga sina skyddslingar till deras yttersta bestämmelse.

I sin storartade dikt *Hákonarmál* låter Eyvind skaldaspiller Oden sända valkyrjorna Gandul och Skagul att »bland konungar af Yngves ätt kora några, som skulle fara till Oden och vara i Valhall». Det säges icke på hvilken väg de båda valkyrjorna begifva sig till Midgard, men ditkomna finna de, att en slagtning förestår mellan Yngve-ättlingarne Hakon den gode och Erikssönerna. Hakon håller just på att ikläda sig brynjan, och strax därefter börjar det lifligt skildrade slaget.

Erikssönerna varda drifne på flykten, men segraren Hakon är af ett pilskott sårad och sitter efter stridens slut på valplatsen, omgifven af höfdingar »med vapenskurna sköldar och genomskjutna brynjor». Gandul och Skagul, »möar å hästrygg. med klokhet i anletsdragen, hjälm på hufvudet och sköld framför sig» äro i konungens närhet. Denne hör, att Gandul, »stödd på spjutskaftet», säger till Skagul, att såret skall varda konungen till bane, och ett samtal uppstår nu mellan Hakon och Skagul, som bekräftar hvad Gandul sagt och gör det med följande ord:

Ríða vit nú skulum,
kvað hin ríka Skögul,
grœna heima goða
Ósni at segja,
at nú mun allvaldr koma
á hann sjálfan at sjá.

»Vi två (Gandul och Skagul) skola nu, kvad den mäktiga Skagul, *rida gröna gudariken* (eller gudavärldar), för att säga Oden, att nu mände en öfverkonung komma att se honom själf.»

Här får man en bestämd upplysning om hvilken väg valkyrjorna färdas mellan Asgard och Midgard. Markerna, genom hvilka den vägen går och som deras hästar trampa, äro *gröna gudariken* eller *gudars gröna riken* (världar, *heimar*).

Eyvind har med dessa gröna riken icke menat de blå luftrymderna. Hans språkbruk skiljer mellan blått och grönt. Hafvet kallar han blått *(blámœr*, se Heimskr.). Hvad han uttryckligt säger och hvad vi hafva att hålla oss till är, att det enligt hans och hans hedniske medtroendes kosmologiska föreställningar fanns riken, beklädda med grönska och bebodda af gudaväsen, på den väg valkyrjorna hade att taga, när de från ett slagfält i Midgard begåfvo sig tillbaka till Valhall i Asgard. Men eftersom valkyrjor och korade rida på Bifrost upp till Valhall, måste Bifrost, som går ned till

Urds brunn, vara förbindelseleden mellan sistnämda med grönska smyckade riken och Asgard. De *grœnar heimar* valkyrjorna hafva att genomfärdas äro således underjordsriken.

Bland de riken eller »världar», som utgjorde mythens universum, var det lycksalighetsängderna i underjorden, hvilka framför alla andra kunde kännetecknas som de gröna. Deras af förvissningen och frosten aldrig nådda lundar och blomsteräng ar och oskurna åkrar bevarade sig ju i slägtenas fantasi genom kristna århundraden. Äfven det nedertyska språkbruket har räddat minnet af dem i uttrycket *grôni godes wang* (Hel. 94, 24). Att de gröna underjordsrikena kallas gudars riken är ju också i sin ordning, ty de hafva hyst och hysa många väsen med högre och lägre gudarang. Där bor den af germanerna vördade gudamodern Natt; där äro Thors moder och hennes syskon Njord och Fulla fostrade; där äro Balder, Nanna och *Hödr* bosatta intill Ragnarök; där hafva Delling, Billing, Rind, Dag, Måne och Sol och hela den kring Mimer samlade konstnärsklan, som »smider» lefvande väsen, växtlighet och smycken, sina salar. Där föddes Odens-sonen Vale. Af mythologiens gudomligheter är det blott ett mindre antal, som fostrats i Asgard. När Gandul och Skagul i spetsen för vapenfallne män rida »gudars gröna världar», öfverensstämmer detta således med uppgiften i mythen om Hermods Helfärd, att »fylken» af döde ryttare spränga öfver den underjordiska guldbro, å hvars andra sida herrliga näjder äro belägna, och med uppgiften i Vegtamskvida, att Oden, när han lämnat Nifelhel bakom sig, kommer till en *foldvegr*, väg öfver gröna slätter, på hvilken han når fram till salen, som väntar Balder.

I poetiska eddans hjältesånger och andra dikter från århundradena närmast efter kristendomens införande fortlefver minnet, att hjältarne skola färdas till underjorden. Sigurd Fafnersbane kommer till Hel. Om en af Atles bröder, som föll för Gudruns svärd, heter det: *i Helju hon þana hafði*, Atlam. str. 51. I samma dikt strof 54 säger en af niflungarne om en svärdfallen fiende, att de hade honom *lamðan til Heljar*.

Mythtraditionen stöddes af språkbruket, hvilket i sådana uttryck som *berja i Hel, drepa i Hel, drepa til Heljar, færa til Heljar* hänvisade till att äfven vapenfallne hade att nedstiga i dödsriket.

Minnet af valkyrjorna som väsen, underordnade ödets och dödens dis och med henne hörande till nornornas klass fortlefde under kristen tid både bland angelsakser och skandinaver. Hos de förre kunde *välcyrge, välcyrre* (valkyrja) användas för att uttrycka det latinska *parca,* och i Beovulf förekomma talesätt, i hvilka *Hild* och *Guð* (valkyrjorna *Hildr* och *Gunnr)* förrätta *Vyrds* göromål. I Atlamal 28 äro valkyrjorna förvandlade till »döda kvinnor», underjordsinnebyggare, som komma att kora hjälten och bjuda honom till sina salar. Till grund för förvandlingen ligger minnet, att valkyrjorna voro ej blott i Odens, utan samtidigt äfven i underjordsdisen Urds tjänst (jämför Atlamal 16, där de kallas nornor), samt att de som psykopomper förde de korade hjältarne till Hel, på deras väg till Asgard.

66.

KORNINGEN. MEDELTIDSFABELN OM »RISTNING MED SPJUT-UDD».

Hade döden på slagfältet eller i följd af på slagfältet erhållna sår betraktats som ett oeftergifligt villkor för den dödes inträde i Asgard och för äran att vara Odens bordvän, så hade också korningen under alla omständigheter varit att akta som en af Oden förlänad ynnest. Det var emellertid ingalunda förhållandet och kunde, psykologiskt sedt, ej häller vara det (se ofvanför n:o 61). De ofvan omtalade dikterna *Eiriksmál* och *Hákonarmál* visa oss korningen ur en helt annan synpunkt än den af nåd. Då en af enhärjarne, Sigmund, får veta af Oden, att Erik blodyx fallit och väntas till Valhall, frågar han, hvarför Oden beröfvade Erik seger och lif, *churu* han, Erik, hade Odens välbehag. Af det svar, som Oden gifver på frågan, finner man, att skalden icke velat låta Sigmund uttrycka förvåning däröfver, att en konung, som

Oden ‘gynnar framför andre konungar och hjältar, dött i en förlorad drabbning, i stället för en vunnen; frågans tyngdpunkt är att Oden icke hällre tog till sig en mindre gynnad konung än den af honom högt skattade Erik och lät den senare både segra och lefva. Odens svar innebär, att han väntar Ragnarök i hvilket ögonblick som hälst, och att han därför icke ville dröja med att hafva en sådan hjälte som Erik bland sina enhärjar. Men Oden säger icke, att han fruktade, att han skulle för alltid gå förlustig hjälten, ifall denne, om han icke korats nu, blifvit bortryckt af en annan död än den för svärdet.

Hákonarmál visar oss en konung, som korats i en af honom vunnen drabbning. Det är som segrare den sårade Hakon stannat på valplatsen; men han betraktar icke dess mindre korningen som en ogunst. Sedan han af valkyrjan Ganduls ord till Skagul erfarit, att enhärjarnes antal skall ökas med honom, förebrår han valkyrjorna, att de beredt honom detta öde, och säger sig hafva af gudarne förtjänat en bättre lott *(várum þó verðir gagns frá goðum)*. När han inträder i Valhall, har han en än skarpare förebråelse på sina läppar till den välkomnande Oden: *illúdigr mjök þykkir oss Óðinn vera, sjám ver hans of hugi.*

Otvifvelaktigt var det för våra fäder en herrlig utsigt att efter detta lifvet få komma till Oden, och den som såg döden oundviklig i sin närhet kunde glädja sig åt tanken att snart se »Balders faders bänkar bonade till dryckesfest» (Ragnars dödssång). Men lika otvifvelaktigt framgår det af alla vittnesbörd, som vi ega från hednatiden, att man framför att dö med ära föredrog att lefva med ära, ehuru man mellan striderna vedervågade sotdöden. Under sådana förhållanden kunde mythens eschatologi icke hafva gjort sotdöden till ett för ryktbare härförare och hjältar oöfverstigligt hinder på vägen till Valhall. I urkunderna från hedendomen förekommer icke ens den svagaste antydan om en sådan föreställning. Hon är för orimlig för att ha kunnat existera. Hon skulle beröfvat Valhall många af Midgards allra ypperste hjältar, och hon

skulle på de troende ställt den fordran, att de borde föredraga äfven en med nederlag förenad död framför seger och lif, enär den senare lotten var nödvändigt parad med möjligheten af en annan död än den för vapen. Med en sådan åsigt går ingen här till strid och ingen krigisk, men med normala instinkter utrustad race har kunnat hysa den och gifva den uttryck i sin trosläras idéer om tillståndet efter detta.

Åsigtens orimlighet har varit allt för påfallande för att icke de mythologer, som hyllat den, skulle sett sig om efter något medel att göra den mindre oantaglig än den i sig själf är. Oden, har man sagt, behöfde icke gå miste om de hjältar, som sjukdom eller ålderdomssvaghet hotade med strådöd, och desse behöfde icke gå miste om Valhalls fröjder, ty det återstod dem en utväg, som de under sådana förhållanden anlitade: de ristade sig med spjutudd *(marka sik geirs-oddi)*.

Om ett sådant bruk förefunnits, så kan man föreställa sig, att den hade sin rot i den helgd, som omgaf en frivillig offerdöd, och som i alla tider haft något tilldragande för religiösa sinnen. Men alla skildringar, som vi från latinska källor hafva om germaniska bruk, alla våra egna urkunder från hednisk tid, alla nordiska och tyska hjältesånger förtiga enhälligt och hårdnackadt tillvaron af den förmenta seden att »rista geirs-odd», ehuru, om den någonsin existerat, den hade varit just af sådant slag, att den såväl mást falla främlingar i ögonen, som bevara sig åtminstone någon tid i de kristnade germanslägtenas minne. Men Tacitus' kunnige sagesmän, som framhållit så många för germanerna karaktäristiska drag, ha vetat intet om en sådan plägsed; de skulle säkerligen annars ha omtalat den såsom någonting särdeles märkligt och för germanerna egendomligt. Ingen af de senare klassisk-latinska eller medeltids-latinska källor, som lämna bidrag till kännedomen om germanerna, förmäler där om det ringaste. Hjältesångerna ej häller. De skandinaviska häfderna och de mer eller mindre historiska sagorna omtala många hedniska konungar, höfdingar och krigare, som dött strådöden, men icke en enda, som »ristat geirs-odd». Fabeln om geirs-odd-ristningen

har sitt ursprung i Yngl. s. k. 10, där Oden, förvandlad till konung i Svithiod, säges hafva vid dödens annalkande låtit *marka sik geirs-oddi.* Det är ur denna uppgift man framkonstruerat ett bruk bland konungar och hjältar att gå stråddöden i förväg genom att »rista geirs-odd», och detta för att ernå tillträde till Valhall. Vigfusson (Dict.) har redan påpekat, att Ynglingasagas författare haft ingen annan hemul för sin uppgift än det ställe i Havamal, där Oden förtäljer, att han med spjutsår, hunger och törst självvilligt tillfogade sig lidanden, som bevekte Bestlas broder att gifva honom runor och en dryck ur visdomskällan. Fabeln om geirs-odd-ristningen och dess ändamål är således högeligen olik roten, ur hvilken den genom missförstånd och godtycke fått sitt upphof.

67.

DE ICKE-SVÄRDFALLNES PSYKOPOMPER. LOKEDOTTERN (PSEUDO-HEL I GYLFAGINNING) IDENTISK MED LEIKIN.

De svärdfallnes psykopomper äro, såsom vi sett, ståtliga diser, sittande högt i sadeln, med hjälm, sköld och spjut. Till dem, som ej äro bestämda att falla för svärdet, sänder Urd andra tjänarinnor, hvilka kunna komma, äfven de, till häst och efter all anledning äro af mycket olika utseende allt efter de dödssätt, hvilkas personliga uppbärare och fullgörare de äro. Hon som kommer till dem, hvilka svigta under årens tyngd, har varit föreställd som en vänligt sinnad dis, om man får döma af det enda ställe, där hon på ett karaktäriserande sätt omtalas, nämligen i Ynglingatal och Yngling. s. kap. 49, där det om den ålderstigne och rättrådige konung Halfdan hvitben säges, att han vardt hädantagen af »den kvinna, som visar sig hjälpsam mot den böjde och lutande» *(hallvarps hlifinauma).* Den börda, som Elli (ålderdomen), Utgarda-Lokes fostrarinna (Gylfag. 47), lägger på människorna och som efterhand varder dem för tung, aflyftes af denna välvilliga dis.

Andra psykopomper äro af förskräcklig art. Mängden af dem tillhör de i Nifelhel (se n:o 60) bosatta sjukdomsandarne. Konung Vanlande pinas till döds af ett väsen, hvars epithet *vitta vættr* och *trollkund* visar, att hon är att räkna till samma flock som *Heiðr*, häxornas prototyp, och som ställes i motsats till valkyrjan Hildr genom benämningen *fjóna liðs bága Grímhildr* (Yngl. s. kap. 16). Samma *vitta vættr* har kommit till konung Adils, då hans häst faller och han själf krossar hufvudet mot en sten (Yngl. s. kap. 33). Två konungar, som sotdö, omtalas i Ynglingasagas Thjodolfstrofer (kap. 20 och kap. 52) som hemsökta af ett väsen, kalladt ena gången Lokes fränka *(Loka mær)*, andra gången Hvedrungs fränka *(Hveðrungs mær)*. Att denna Lokefränka ej har någon bestämmelserätt öfver lif och död, utan endast fullgör nornornas dom framhålles bestämdt i Tjodolfstrofen kap. 52, likasom äfven att hennes verksamhet som inbjudarinna till dödsriket icke innebär, att den af henne inbjudne är att räkna till de osalige, ehuru hon själf, Lokefränkan, Lokedottern, säkerligen icke tillhör salighetsängderna.* Enär *alla* döde, de må vara bestämda för Valhall eller för Hel (i bemärkelsen af underjordens salighetsängder) eller för Nifelhel, hafva att först inställa sig i Hel, måste deras psykopomper, antingen de ha sin bostad i Valhall, Hel eller Nifelhel, göra sammaledes. Denna anordning är nödvändig äfven ur den synpunkt, att de olycklige, som »dö ur Hel till Nifelhel» (Grimnersmal), måste hafva bevakande ledsagare, som föra dem ur salighetsängderna till naportarne och därefter vidare in i kvalrikena. De sotdöde, hvilkas vägvisare till underjorden Lokefränkan är, kunna vara bestämda för salighetsängderna — då aflämnar hon dem där; eller bestämda för Nifelhel — då dö de under

* *Ok til þings*
þriðja jöfri
hveðrungs mær
or heimi bauð,
þá er Hálfdan,
sá er á Holti bjó,
norna dóms
um notit hafði.

hennes tillsyn sin andra död och bringas af henne genom naportarne till Nifelhels pinovärldar.

Långt in i den kristna tiden har participet *leikinn* varit nyttjadt på ett sätt, som hänvisar till att något mythiskt ursprungligen legat till grund för användningen. I Biskupas. I, 464 säges om en man, att han var *leikinn* af ett trolskt väsen *(flagð)*. Om en annan, som sökte ensamheten och talade för sig själf, heter det i Eyrbyggj. s. 270, att han troddes vara *leikinn*. Ynglingatal ger oss den mythiska förklaringen på detta uttryck.

I sin strof om konung Dyggve, som dog af sjukdom, säger nämligen denna dikt (Yngl. s. kap. 20), att sedan underjordsdisen korat konom, kom Lokes fränka och hade honom *leikinn (allvald Yngva þjóðar Loka mær um leikinn hefir)*. Den person, som blifvit *leikinn*, är således hemsökt af Lokefränkan eller, om flere än hon haft samma uppgift, af något henne liknande väsen, som fört med sig psykisk eller kroppslig sjukdom.

Nu omtalas i våra mythiska urkunder en jättekvinna, hvars själfva namn *Leikin, Leikn*, knyter sig omedelbart till den verksamhet, som Lokedottern, äfven hon en jättekvinna, utöfvar, då hon gör någon *leikinn*. Om denne personliga *Leikin* får man af våra urkunder veta följande:

1) Hon är, som nämdt, af jätteslägt (Sn. E. I, 552).

2) Hon har en gång varit illa ute för Thor. Han bräckte hennes ben *(Leggi brauzt þu Leiknar*, Skaldsk. k. 4, efter en sång af *Vetrliði)*.

3) Hon är *kveldríða*. Den ursprungliga och mythologiska betydelsen af *kveldríða* är kvalryttarinna, dödsryttarinna (af *kvelja*, pina, döda).*

4) Hästen, som denna kval- och dödsryttarinna begagnar, är svart, otam och svårhandterlig *(styggr)*, samt full vuxen *(ljótvaxinn)*. Han dricker människoblod och åtföljes af andra Leikin tillhöriga hästar, svarta och blodtörstiga som han. (Allt

* Betydelsen kvällryttarinna har uppkommit af missförstånd. Jämför Vigfusson Dict. under ordet *Kveld*.

detta enligt Hallfred Vandradaskald.)* Måhända äro dessa löshästar afsedda för de personer, som kvalryttarinnan för till sotdöd och som hon har att vägleda till underjorden.

Folksägner ha intill våra dagar bevarat minnet af den »fult vuxne» hästen, en trebent nämligen, som, då han visar sig, bringar sjukdom, farsot och päst. Dansk folktro (Thiele I, 137, 138) känner detta monstrum, och ordet *helhäst* har bevarats i danska språkets ordskatt. Sjukdomarne, som helhästen medför, äro dödsfarliga, men icke alltid dödliga. När de ej äro det, anses den tillfrisknade hafva löst sitt lif med den tribut af kraftförminskning och plågor sjukdomen förorsakade honom, och han har då i symbolisk mening gifvit »*döden en skjäppe havre*» (åt hans häst). Enligt folktron i Slesvig (Arnkiel I, 55; jämför J. Grimm, D. Myth., 804) rider »Hel» i pästtider omkring på en trebent häst och dödar människor. Den fult vuxne hästen är således icke förgäten i arfsägner från hednatid.

Völuspa förtäljer, att i människoslägtets urtid vandrade trollkvinnan Heid mellan gårdarne och var välkommen gäst hos elaka kvinnor, emedan hon kunde »säjda Leikin» *(seið hon Leikin)*. Enär nu Leikin är »kvalryttarinna», »dödsryttarinna» och rider Helhästen, kan uttrycket »säjda Leikin» här ej betyda annat än: medels trolldomskraft sända Leikin, sjukdoms- och dödsbringerskan, till de personer, som äro föremål för »elaka kvinnors» onda önskningar — eller i abstraktare mening: trolla dödsfarliga sjukdomar på människor.**

* *Tiðhöggvit lét tiggi*
Tryggvar sonr fyrir styggvan
Leiknar hest á lesti
ljótvaxinn hræ Saxa.

Vinhróðigr gaf viða
visi margra Frisa
blokku brúnt at drekka
blóð kvellriðu stóði.
(Ol. Tryggv.. k. 30.)

** Völuspa 23, Cod. Reg. säger om Heiðr:

seið hon kvni,
seiþ hon Leikin.

Bokstafven *v* nyttjas i denna handskrift både för *u* och *y* (jämför Bugge, Sæm. Edd. Fortale X, XI), hvadan *kvni* kan läsas både *kuni* och *kyni*. Den senare läsningen ger logisk mening. *Kyni* är dativ af *kyn* n., som har betydelsen af något trolskt, öfvernaturligt, monströst. *Kynja-*

Af allt detta följer, att Leikin antingen är en sidofigur till Lokedottern och henne i alla stycken lik, eller är hon och Lokedottern en och samma person. För afgörandet af frågan, om de äro identiska har man att beakta: 1) det skarpt representativa sätt, hvarpå Völuspa genom användning af namnet Leikin gör detta namns egarinna till den mythpersonlighet, som hemsöker med sjukdomar och sotdöd; 2) det sätt, hvarpå Ynglingatal kännetecknar Lokedotterns verksamhet hos en till sotdöd bestämd person, i det att hon gör honom *leikinn,* ett uttryck, som otvifvelaktigt står i idéförbindelse med det feminiva namnet Leikin och långt in i kristen tid bevarat sig i språkbruket, samt där betecknat en öfvernaturlig hemsökelse med psykiska eller kroppsliga sjukdomssymptom; 3) den kristna folktraditionen, i hvilken den vanskaplige och sjukdomsbringande häst, som i mythen rides af Leikin, gifves till gångare åt »Döden» eller »Hel»; 4) den betydelseförvandling, genom hvilken namnet Hel, som ännu i poetiska eddans gudasånger betecknar hela det hedniska dödsriket och företrädesvis dess lycksalighetsängder eller deras drottning, öfvergick till att beteckna kvalens och eländets hem och deras herrskarinna — en betydelseförvandling, genom hvilken namnet Hel, såsom i Gylfaginning och i den slesvigska folksägnen öfverflyttats från Urd till Lokedottern.

Slutligen torde uppmärksamhet böra fästas äfven därvid, att det om Leikin, likasom om Lokedottern, berättas, att hon

mein och *kynja-sótt* betyda påtrollade sjukdomar. *Seið* är i båda raderna preteritiform af verbet *síða*, ej i någondera raden substantivet *seiðr*.

Det fanns en helig säjd och en ohelig, allt efter de ändamål, för hvilka säjden gjordes, och de ceremonier, som därvid användes. Den heliga afsåg att utverka något godt åt den säjdande eller andra, eller att utröna gudarnes vilja och framtida öden. Den säjd, som *Heiðr* nyttjar, är den oheliga, af gudarne hatade och tid efter annan i lagarne förbjudna, och detta sätt att säjda betecknas i Völuspa som »säjda med *kyn*.» Om en sak, som ej bedrifves med rätta medel, heter det, att hon ej är *kynja-lauss*, »kyn»-fri.

Läsarten i Cod. Hauk.: *seid hon hvars hon kunni, seid hon hugleikin* har uppenbarligen för sin tillvaro att tacka någon »emendator», som icke längre förstod meningen och ville sätta något lättbegripligt i stället för det dunkla han här tyckte sig förefinna.

en gång vardt illa medfaren af starka gudahänder, som likväl ej beröfvade henne lifvet. Lokedottern dödas icke, utan nedkastas i Nifelhel (Gylfag. k. 34); hon är sedan dess *gnúpleit*, d. v. s. har ett »stupande» utseende, som om hennes benbyggnad blifvit bruten och ej kunde hålla henne upprätt. Leikin dödas icke, men får sina ben bräckta.

Allt hvad man erfar om Leikin hänvisar således till Lokemön, den kristna traditionens (icke mythens) Hel.

68.

DE DÖDAS GEMENSAMMA VÄG TILL HADES.

Det är ofvanför bevisadt, att till Hel hafva samtlige döde att färdas, ej endast de, hvilkas bestämmelse är underjordens salighetsängder, utan äfven de som skola stanna i Asgard eller i Nifelheims straffriken. Till en början vandra således de hädangångne en gemensam väg. En och samma färdeled är föreskrifven dem alla, och samma Helport öppnar sig dagligen för skaror af själar, som väntas af olika lotter. Kvinnor och barn, ynglingar, män och ålderstigne, de som sysslat i fredliga värf och de som rödfärgat vapnen, de som lefvat i enlighet med nornornas och gudarnes heliga påbud och de som brutit dem, alla hafva att färdas den väg, som Balder före dem har gått, ned till världskällornas mark. De komma till fots och till häst (ja äfven i vagn, om man får tro *Helreiđ Brynhildar*, en mycket opålitlig källa), anförda af olika psykopomper: de skönrustade valkyrjorna, den blåhvita Lokedottern, de dystra sjukdomsandarne, den milda ålderdomshjälperskan. Måhända hafva barnasjälarna haft sina särskillda psykopomper. Folksägner af mythisk rot synas häntyda därpå; men de till vår tid bevarade brottstyckena af själfva mythen meddela oss ingenting därom.

Den Helport, hvarom här är fråga, var belägen nedanför jordens östra synrand. Då Thor hotar att döda Loke, säger han (Lokas. 59), att han skall försända honom *a austrvega*. Då Solsångens skald ser för sista gången solen gå ned, hör

han i motsatt riktning, det vill säga i öster, Helporten gnissla doft på sina hakar (str. 39). Porten har vaktare och nyckel. Nyckeln heter *gillingr, gyllingr* (pr. edd. II, 494), hvadan en skald, som besjunger förfäder och därmed bringar upp i de efterlefvandes minne de i Hades varande skuggorna af dessa, kan säga sig *yppa gillings gjöldum,* »föra upp i dagen hvad gilling kräft i skatt» (se Eyvinds strof, pros. edd. I, 248; omskrifningen hittills missförstådd till följd af pseudomythen i Bragaroeður om mjödet). Från denna port gick de dödes allfarväg under jorden i västlig riktning genom djupa och mörka dalar (Gylf. k. 52), och det åtgick flere dygn — för Hermod nio — innan man kom till ljusa näjder och till guldbron öfver den från norr till söder strömmande älfven Gjöll (se n:o 59). På andra sidan älfven var vägskäl. En väg gick norr ut: den förde till Balders bostad (Gylf. k. 52); med andra ord till Mimers rike, Mimers lund och *ásmegir'*nas fridlysta borg, som död och förgängelse ej få nalkas (se n:o 53). Denna nordliga väg var således ej de dödes allfarväg. En annan väg gick söder ut. Enär Urds rike är beläget söder om Mimers (se n:o 59, n:o 63), måste denna senare väg fört till Urds brunn och till gudarnes tingsplats därstädes. Af Solsången erfar man, att det var på den leden de hädangångne hade att fortsätta sin färd. Solsångens döde skald kommer till nornorna, det vill säga till Urd och hennes systrar, sedan han tillryggalagt denna väg, och han sitter i nio dygn *á norna stóli,* innan han åter får bryta upp (str. 51). Här är således allfarvägens slutpunkt, och just här, vid Urds brunn och gudarnes tingsplats, måste fördenskull något ske, på grund hvaraf de döde fördelas i olika skaror, en af dem bestämd för Asgard, en annan för lycksalighetsängderna därnere, en tredje för kvalregionerna i Nifelhel. Vi skola nu se, om de till vår tid räddade mythfragmenten bevarat oss några antydningar om hvad som därvid eger rum. Gifvet är, att någonstädes i underjorden måste denna fördelning ske; att den fullbordas i enlighet med de lagar, som skillja mellan hvad mythen anser vara rätt och orätt, oskuld och skuld,

förlåtligt och oförlåtligt, samt att de dödes salighet eller osalighet genom denna fördelning bestämmes.

69.

ASARNES TVÅ TINGSPLATSER. ASARNES MAKTOMRÅDE OCH ÖDESDISENS. DOMEN ÖFVER DE DÖDE.

Asarne hafva två tingsplatser: den ena i Asgard, den andra i underjorden.

Å den förra rådplägas och beslutes i sådana mål, som närmast angå asarnes egen klan och dennas förhållande till andra gudaklaner och andra makter. När Balder hemsökes af onda drömmar, kallar valfader asarne till målstämma, och alla asar församlas å *þingi* och alla asynjor å *mali* (Vegtamskv. 1, Baldrs Dr. 4). Vid sammankomster å den platsen hafva asarne beslutit taga ed af alla väsen för Balders trygghet och att sända budskap till underjorden för att få kunskap dels om Balders, dels om världens tillkommande öden. På denna tingsplats göres försök till förlikning mellan asar och vaner, sedan Gullveig blifvit dräpt i Odens sal (Völusp. 23, 24). Hit *(a þing goða)* kommer Thor med den hos Hymer eröfrade, för asarnes fester bestämde kitteln (Hymerskv. 39), och här hålla asarne sitt sista rådslag, när Ragnarök är inne (Völusp. 49: *æsir 'ro a þingi)*. Såsom afhandladt å denna tingsplats omtalas intet mål, vid hvilket icke alla i saken intresserade personer vistas i Asgard, eller som icke är af den beskaffenhet, att det afser, huru särskildt asarne skola under gifna omständigheter förhålla sig. Att den tingsplats, där sådana mål afhandlas, skall vara belägen i själfva Asgard bjuder bekvämligheten och ligger i sakens natur.

Det framgår häraf att å tingsplatsen i Asgard samlas man mer för att rådgöra i egna angelägenheter än för att döma i andras. Man samlas där också för att leka och öfva idrotter (Gylfag. 50).

Om asarnes andra tingsplats, den i underjorden, heter det däremot uttryckligt, att de fara dit för att döma, vara verk-

samme som domare, och det finnes intet skäl att taga detta ord döma, *dœma*, när det, såsom här, uttrycker verksamhet å en tingsplats, i någon annan bemärkelse än dess juridiska och tillika vanliga.

Hvilka ärenden afgöras där? Man kunde tro, att där vore rätta platsen för utöfvandet af det privilegium Oden eger att kora kämpar till vapendöd, enär denna rätt står jämsides med nornornas att kora lif och bestämma »örlög», hvadan det kunde synas, att gudarnes och nornornas maktområden här berörde hvarandra tillräckligt nära för att påkalla gemensamma öfverläggningar och domar. Men det oaktadt är det ej på tingsplatsen vid Urds brunn som Oden korar till svärddöd. Uttryckligen säges, att det är hemma hos sig själf, i Valhall, som Oden utöfvar sin korningrätt (Grimnersm. 8), och denna är honom så ovillkorligt och så utan intrång förbehållen, att nornornas mening i den saken ej behöfver af honom inhemtas. Å andra sidan ha gudarne ingen rätt att bestämma om öfriga dödligas lif och hädanfärd; den är nornorna utan inskränkning förbehållen. Nornorna kora till hvarje annan död än den för vapen, och deras domar på detta område kallas aldrig för gudarnes, utan för *norna dómr, norna kviðr, feigðar orð, Dauða orð.*

Om asarne och nornorna haft att gemensamt döma i vissa mål, som *kunnat* afgöras i Asgard, skulle det för öfrigt icke öfverensstämt med den höga rangplats mythen gifvit asarne, att de i och för sådana måls afgörande hade begifvit sig till nornorna, istället för nornorna till dem. Urd och hennes systrar äro vördnadsvärda väsen, men likväl af jättebörd, likasom Mimer. Den makt de ega är oerhörd, och man finner vid närmare granskning, huruledes mythen på mer än ett sätt sökt i de troendes fantasi upprätthålla åt de tillbedde Asgards-innevånarne ett åtminstone skenbart, inom bestämda gränser utstakadt oberoende, förenadt med den högre värdighet som tillkommer dem. Äfven fördenskull torde den yngsta af ödesdiserna, Skuld, blifvit utsedd till valkyrja och därmed till tjänarinna åt Oden såväl som åt sin syster Urd.

De mål, i hvilka asarne döma vid Urds brunn, måste vara sådana, som icke *kunna* afgöras i Asgard, emedan underjorden är deras rätta forum, där både parterna och vittnena äro att finna. Målen äro af hög vigt; det framgår redan däraf, att färden till tingsplatsen är förenad med besvär för gudarne, åtminstone för Thor, som, för att komma dit, måste vada öfver fyra älfvar. Målen äro än vidare sådana, att de dagligen förekomma (Grimnersm- 29, 31).

På denna punkt af undersökningen närma sig de hitintills från olika utgångspunkter vunna resultaten på följande sätt hvarandra:

Dagligen begifva sig asarne till tingsplatsen vid Urds brunn. — Dagligen anlända till Urds brunn och tingsplatsen därstädes skaror af hädangångne.

Asarnes uppgift vid Urds brunn är att döma i mål, hvilkas rätta forum underjorden är. — När de hädangångne anländt till Urds brunn, äro deras yttersta lotter ännu icke beseglade: de äro ännu icke åtskillda i de skaror, som skola fördelas mellan Asgard, Hel och Nifelhel.

Frågan är nu: kan man tänka sig, att asarnes dagliga färd till Urds brunn och hädangångnes dagliga ankomst dit stå utan samband med hvarandra? Att de domar som asarne dagligen fälla på denna tingsplats, och det dagliga förlopp, i enlighet med hvilket de hädangångne på denna tingsplats fördelas till salighets- och osalighetsrikena, hafva med hvarandra ingen gemenskap?

Att dessa mythologiska sakförhållanden ej skulle hafva samband med hvarandra är svårt att tänka för den, som i tvifvelaktiga spörsmål fäster sig vid det sannolika hällre än vid dess motsats. Sannolikheten blir till visshet genom följande omständigheter.

Om konungarne Vanlande och Halfdan säger Ynglingatal, att de efter döden fingo möta Oden. Enligt den i våra mythologiska läroböcker rådande föreställningen borde detta icke varit förhållandet med någon af dem, emedan de båda dogo sotdöden. Den ene hemsöktes och hemtades af det kväf-

vande sjukdomsväsen, som kallas *vitta vættr*, och han kom på det sättet »att träffa Oden» *(kom á vit Vilja broður)*. Den andre hemsöktes af *Hveðrungs mœr*, Lokedottern, som »kallade honom ur denna värld till Odens ting:»

Ok til þings
þriðja jöfri
Hveðrungs mœr
or heimi bauð.

þing-boð betyder en laga kallelse att infinna sig till ett ting, inför en domstol. *Bjóða til þings* är att verkställa denna laga kallelse. Här är det Hvedrungs fränka, som kommer med sjukdom och sotdöd och *þing-boð* till konung Halfdan och kallar honom att infinna sig inför Odens domstol. Då enligt mythen alla döda, och då enligt de mythologiska läroböckerna i hvarje fall alla sotdöda hafva att färdas till Hel, så måste ju också den sotdöde konung Halfdan nedstiga i underjorden. Och enär där finnes ett ting, å hvilket Oden med asarne dagligen dömer, måste det ju vara detta, till hvilket Halfdan kallas. Man skulle annars nödgas antaga, att Hvedrungs fränka, Lokes dotter, är ett sändebud icke från underjorden och Urd, utan från Asgard, ehuru det i strofens fortsättning uttryckligen säges, att det är på grund af »nornornas dom» hon kommer till Halfdan, och man skulle ytterligare nödgas antaga, att den sotdöde konungen, väl ankommen till underjorden, icke inställer sig vid Odens ting därstädes, utan fortsätter resan till Asgard, för att infinna sig vid någon af de tillfälliga rådplägningar, som hållas å tingsplatsen där. Stället bevisar, att åtminstone de sotdöde ställdes inför det ting, som hölls af Oden i underjorden.

70.

DOMEN ÖFVER DE DÖDE (forts.). MÅLRUNOR. ORÕS TÍRR. NÁMÆLI.

I Sigrdrífumál str. 12 läses:

Malrvnar scaltu kvnna,
vilt-at magni þer
heiptom gialdi harm;
þær um vindr,
þær um vefr,
þær um setr allar saman
a þvi þingi,
er þioðir scolo
i fulla doma fara.

»Målrunor skall du känna, om du ej vill, att den starke skall med frätande ve vedergälla dig hvad skada du vållat. De runorna alla skall du tvinna, väfva och hopfoga å *det* ting, där folkskarorna fara i fulla domar.»

För en riktig uppfattning af detta ställe är det nödvändigt att först belysa hvad som menas med målrunor.

Flere slags runor omtalas i Sigrdrífumál, alla af magisk och underbar beskaffenhet. Bland dem äro målrunor *(málrunar)*. Sitt namn hafva de däraf, att de mäkta återgifva åt en förstummad eller af döden stelnad tunga förmåga att *mœla* (tala). Det är målrunor Oden begagnar, när han ristar *i rvnom* så, att ett galglik går och *mœlir* med honom (Havam. 157). Enligt Saxo I 38 lägger Hadding ett med runor ristadt stycke trä under en död mans tunga: denne återfår då medvetande och talförmåga och sjunger en förfärande sång. Äfven här afses målrunor. I Gudrúnarkviða I omtalas, huru Gudrun, förstummad och nästan liflös (hon *gordiz at deyia)*, satt vid Sigurds lik; en af de närvarande fränkorna aflyfter duken öfver Sigurds hufvud; vid åsynen af den älskades drag återvaknar Gudrun till lifvet, brister i gråt och kan tala. Den onda Brynhild förbannar då det väsen *(vettr)*, som åt Gudrun

»gaf målrunor», d. v. s. löste hennes ditintills som af döden förseglade tunga.

De som förstå att använda dessa mäktiga runor äro ganska få. Oden berömmer sig af att känna dem; Segerdrifva, som också är kunnig om dem, är en dis, icke en människodotter. De runor Hadding använde voro ristade af Hardgrep, en jättinna, som beskyddade honom. Men inför den domstol, hvarom här är fråga, komma människor i massa *(þióðir)*, och bland dem måste det vara ett ringa antal, som trängt så djupt in i det hemliga runovetandet. För dem, som så gjort, är det af vigt och till förmån. De kunna nämligen värna sig med dem mot anklagelser, som åsyfta att »med frätande ve vedergälla dem hvad skada de vållat»; de kunna inför domstolen *mœla* till sitt försvar.

Det följer häraf, att de människoskaror, som träda in på denna tingsplats, stå där med förlamade tungor. De äro och de förblifva inför sina domare stumma, såvida de icke känna målrunorna, som mäkta lösa deras tungors band. Om den dödes tunga heter det i Sólarljóð 44, att hon är *til trés metin ok kolnat alt fyr utan.*

Hvad sorg eller skada man vållat vedergälles å detta ting med *heiptir*, såvida man icke, tack vare målrunorna, är mäktig att tala och framlägga värnande skäl. I Havamal 151 har ordet *heiptir* betydelsen af något öfvernaturligt och magiskt. En liknande betydelse har det äfven här, såsom redan Vigfusson påpekat. De magiska målrunorna skola, tvinnade, väfda och hopfogade, bilda likasom en skyddande drägt kring den anklagade mot de magiska *heiptir*'na. I den nämda Havamalstrofen låter skalden Oden omskrifva och åtminstone delvis förklara ordet *heiptir* med *mein*, som »äta» sina offer. Det ligger i mythens natur att föreställa sig sådana krafter som personliga väsen. Vi hafva redan sett sjukdoms-andarne uppträda så (se n:o 60). Personliggjorda voro äfven *heiptir*'na. De voro den germaniska mythens erinnyer, beväpnade med törnegissel (se nedanför).

Han, som å tinget främst skipar vedergällningens lag,

kallas *magni*. Ordet har en dubbelbetydelse, som framträder i verbet *magna*, hvilket betecknar både att göra stark och att verka med öfvernaturliga medel.

Af detta torde framgå med tillräcklig tydlighet, att tinget, som här menas, ej är Alltinget på Island eller Gulatinget i Norge eller något annat på jordens yta hållet ting. Den tingsstad, som här afses, måste vara belägen i något af de mythiska riken, mellan hvilka jorden grundades. Och det måste vara öfvermänskliga väsen af högre eller lägre rang, som där innehafva domsätena och vedergälla människors synder med *heiptir*. Men i Asgard inträda icke människoskaror med tungor beseglade af döden; för enhärjarne, som bjudits till Valhalls fröjder, äro inga *heiptir* i beredskap. Och emedan mythen endast känt eller endast meddelat oss kunskap om två tingsplatser, där öfvermänskliga väsen rådpläga och döma, nämligen tinget i Asgard och tinget vid Urds brunn, och då det är egentligen blott å det sistnämda som gudarne utöfva domareverksamhet, så drifvas vi af alla vittnesbörd till det resultat, att Sigrdrífumál här lämnat oss upplysningar om samma tingsplats, till hvilken Hvedrungs fränka kallade konung Halfdan att efter döden infinna sig.

Skarpt skiljer Sigrdrífumál med uttrycket *á þvi* den ifrågavarande rättegångsplatsen från alla andra. Dikten säger sig mena *det* ting, där människoskaror fara i *fulla* domar. »Fulla» äro de domar, mot hvilka inga formella eller materiella jäf kunna göras — oåterkalleligt giltiga domar. Det enda slags domar, hvilka mythen omtalar som sådana, som domar, hvilka »aldrig dö», äro de »öfver hvarje död».

Detta förer oss till de bekanta och ofta anförda stroferna i Havamal:

Str. 76: *Deyr fe,*
deyja frændr,
deyr sialfr it sama;
enn orztirr
deyr aldregi
hveim er ser gosan getr.

Str. 77: *Deyr fæ,*
deyia frændr,
deyr sialfr it sama;
ec veit einn
at aldri deyr:
domr vm dauʒan hvern.

(76) »Dö skall din hjord, dö dina fränder, dö äfven du själf; men »ords» fräjd dör aldrig för den, som en god (»ords» fräjd) sig förvärfvar.»

(77) »Dö skall din hjord, dö dina fränder, dö äfven du själf; ett jag vet, som aldrig dör: domen öfver hvarje död.»

Hitintills ha dessa strofer tolkats så som om Oden eller Havamals skald velat därmed säga: hvad du eger i jordiska håfvor är förgängligt, dina fränder och du själf, I skolen dö; men ett vet jag, som aldrig dör: det rykte du förvärfvat bland människorna, det eftermäle, som du af dem får på din döda mull öfver ditt skaplynne och ditt lifs gärningar. Det ryktet är odödligt, det eftermälet är oförgängligt.

Men kan detta verkligen hafva varit skaldens mening? Och kunna dessa, som det vill synas, i Nordens hednatid vidt bekanta strofer varit så uppfattade af sina åhörare och läsare? Skulle icke Havamals författare och de många, som lyssnat till och fäst sig vid dessa hans ord, hafva vetat lika väl som alla andra till någon ålder och erfarenhet komna personer, att i de allra flesta fall går knappt en mansålder förbi, innan det rykte som en hädangången förvärfvat bland de efterlefvande, dött bort tillika med minnet af den hädangångne?

Kunde det undgått Havamal-skaldens och hans åhörares uppmärksamhet, att mängden af dödliga människor är så stor och under århundradenas lopp så tillväxer, att de efterkommandes förmåga att bevara allas deras minne är otillräcklig för ändamålet?

Var det ej särskildt bland germanerna, innan de fingo en litteratur, ett välbekant sakförhållande, att skaldekonsten

förde en, så att säga, förtviflad strid mot glömskans makt, för att undan henne frälsa åtminstone de allra främste hjältars och konungars namn och bragder, men att icke dess mindre höfdingar och krigare i tusental voro efter några mansåldrars förlopp alldeles förgätne?

Visste icke Havamals författare, att människor i milliontal ha under årtusendenas lopp lämnat denna värld, utan att trycka så djupa fotspår i tidens sand, att de bevarat sig under blott en mansålder?

Enhvar till någon ålder och erfarenhet kommen person har vetat det, Havamals författare äfven. De högstämda stroferna här ofvan synas icke vara skrifna af en med världen alldeles oerfaren människa.

Antagandet, att Havamal med den dom öfver döde, hvilken säges vara oförgänglig, afsett efterlefvandes omdömen öfver hädangångne, når spetsen af orimlighet, när man besinnar, att dikten uttryckligen säger, att hon menar domen öfver *hvarje* död människa: »*dómr um dauðan hvern*». I torpet inne i milsdjup skog dör ett barn, knappt kändt af andra än af sina föräldrar, som snart också skördas af förgängelsen; men efterlefvandes omdömen om detta barns skaplynne och gärningar skulle hafva oförgänglig varaktighet, och den goda fräjd det under sin korta lefnadsbana förvärfvat skulle lefva på efterkommande slägtens läppar! Måhända är det i känslan af den orimlighet, hvartill det gängse antagandet leder i denna punkt, som en och annan öfversättare skyggat tillbaka för ordet *hvern*, samt godtyckligt sett bort från det och låtit *dómr um dauðan hvern* betyda »dom öfver död man».

Kommer nu härtill, att efterlefvandes dom öfver en hädangången, framför allt om han har varit en ingripande man, ytterst sällan är så enhällig, pålitlig, väl afvägd och fri från väld, att den i det afseendet borde kunna påräkna evig giltighet, så finner man, att de på Odens läppar lagda Havamalsstroferna, uppfattade såsom hitintills skett, icke äro visdomsord, utan tvärtom det mäst fåvitska tal man väl någonsin hört i högtidlig ton torgföras.

Två orsaker till missuppfattningen föreligga: den ena är formell och ligger i ordet *orðs-tirr* (str. 76); den andra är den, att Gylfaginning, som allt för länge burit anseendet af att vara en pålitlig och uttömmande kodifikation af myth-källornas strödda uppgifter, ingenting förtäljer om en domstol öfver de döde; hon vet, att enligt de hedniske fädernas lära goda människor kommo till salighets-ängder, onda människor till Nifelhel, men hvilken eller hvilka de voro, som afgjorde, huruvida en död människa vore förtjänt af det ena ödet eller det andra, därom förmäler Gylfaginning intet. Af denna auktoritets tystnad har man dragit den slutsats, att en domstol, kallande de döde inför sitt forum, icke funnits i den germaniska mythologien, ehuru andra ariska och icke-ariska mythologier känt en sådan, och att den germaniska fantasien, ehuru mycket sysslande med underjordens förhållanden och de dödes tillstånd i de olika dödsrikena, aldrig känt behof af att dikta åt sig klara och konkreta föreställningar om huru och genom hvilka de aflidna bestämdes åt salighet eller osalighet. Den kyrkliga uppfattningen, som till de yttersta tiderna uppskjuter domen öfver de döde och låter utan särskild domsförrättning själarna förflyttas till himmelen, skärselden eller hälvetet, har i sin mån bidragit till att göra oss förtrogne med denna för hedendomen främmande idé. Däraf har i sin ordning följt, att man varit blind för de ställen i våra myth-källor, hvilka tala om en domstol i underjorden, och antingen utan tillbörligt beaktande förbigått dem (såsom Ynglingatals ofvan anförda uppgifter, hvilka äro omöjliga att förena med den gängse uppfattningen) eller på rent befängdt sätt tolkat dem (hvilket är fallet med Sigrdrífumál str. 12) eller inlagt i dem förutsättningar, hvilka vid närmare påseende förvandla dem till oförnuft (såsom fallet är med Havamals-stroferna) eller gifvit dem en möjlig, men osannolik tydning (så Sonatorrek 19).

Det sammanskrifna *orðstirr* är sammansatt af *orð*, gen. *orðs*, och *tirr*. Sammansättningen är af lös beskaffenhet. Genitivmärket *-s* är bibehållet och visar, att *orðstirr*, likasom

lofstirr, ej är till begreppet och i sin första uppkomst ett kompositum, utan har sammanflutit, förmodligen på grund af betoningsförhållanden, till ett helt. Den ursprungligare betydelsen af *orðstirr* ligger fördenskull i betydelsen af *orðs tirr*.

Tirr betyder fräjd i god mening, men likväl icke i så afgjordt god, att ej ett bestämnings-ord, som gör den goda betydelsen otvifvelaktig, stundom bifogas. Så i *lofs-tirr*, berömmande fräjd, *goðr tirr*, god fräjd. I den här anförda Havamals-strofen 76 förutsättes möjligheten af en *orðs tirr*, som ej är god. Se strofens sista rad.

Hvad betydelsen af *orð* vidkommer hafva vi att lämna dess relativt nyare och grammatiska helt och hållet åsido. Dess äldre betydelser äro utsaga (en som kan bestå af många »ord» i grammatisk mening), påbud, utslag, dom, och dessa äldre betydelser hafva fortlefvat ganska länge i språkmedvetandet. Jämför Fornmannas. II, 237: »första ordet: alla skola vara kristna; andra ordet: alla hednatempel och skurgudar skola vara oheliga» o. s. v.

I Völuspa str. 27 nyttjas *orð* i bemärkelsen af en mellan gudamakterna stadfäst lag eller dom: *a gengoz eiðar, orð oc særi*, när de mellan asar och vaner besvurna aftalen brötos.

Där *orð* i de rent mythiska källorna förekommer, knyter det sig oftast till domar utfärdade i underjorden och sända från Urds brunn till sin bestämmelse. *Urðar orð* är Urds dom, som ovillkorligt skall gå i uppfyllelse (Fjölsvinnsm. str. 48), vare sig den gäller lifvet eller döden. *Fejgðar orð*, dom om dödsbestämmelse, kommer till Fjölner och går i uppfyllelse »där Frode bodde» (Yngl.-tal, Heimskr. 14). *Dauða orð*, dödens dom, väntade Dag den vise, när han kom till Vörva (Yngl.-tal, Heimskr. 21). Till en underjordisk dom hänvisar också det oftare förekommande *bana-orð*.

Vigfusson (Dict. 466) påpekar möjligheten af ett etymologiskt sammanhang mellan *orð* och *Urðr*. Han sammanställer *word (orð)* och *wurdr (urðr)*, *word* och *weird* (öde, ödesdis). Otvifvelaktigt är att ett urgammalt mythiskt idésammanhang förefunnits dem emellan.

Dessa omständigheter äro att hafva i minne vid tolkningen af *orøstirr, orøs tirr* i Havamal 76. Uttryckets egentliga betydelse visar sig vara: fräjd, grundad på ett utslag, en myndighets utsaga.

Sedan *orøs tirr* flutit ihop till ett kompositum, uppkom vid sidan af dess egentliga betydelse en annan, i hvilken begreppsbetoningen föll så starkt på *tirr*, att *orø* står öfverflödigt och utan bibemärkelse af en dom, på hvilken denna *tirr* grundar sig. Redan i Höfudlausn str. 6 begagnas *orøstirr* som ett kompositum, betydande helt enkelt hedrande fräjd, ära. Där talas om en seger, som Erik blodyx vann, och säges, att han däraf vann *orøstirr*.

Vid tolkning af Havamal str. 76 skulle det således synas, som om man hade att välja mellan den egentligare och oegentligare betydelsen af *orøstirr*. Havamals-strofens ålder är okänd. Om det är ifrån den som Eyvind skaldaspiller hämtat orden *deyr fé, deyja frændr*, som han införlifvat i sin dödssång öfver Hakon gode († 960), så måste Havamalsstrofen senast varit författad vid medlet af niohundratalet. Höfudlausn diktades af Egil Skallagrimsson år 936 eller däromkring. Ur kronologisk synpunkt finnes således intet hinder för att tillämpa den oegentligare betydelsen »hedrande rykte», »ära» på det ifrågavarande stället.

Men här möta andra hinder. Hade Havamalsstrofens skald med *orøs-tirr* menat »hedrande rykte», »ära», så kunde han icke, såsom han gjort, hafva tillagt det förbehåll han gör i strofens sista rad: »hveim er ser *goøan* getr,» ty bemärkelsen »god» låge då redan i *orøs-tirr*. Vill man det oaktadt använda den oegentligare betydelsen, måste man afkläda *orøstirr* betydelsen af *hedrande* rykte, ära, och tillerkänna uttrycket endast betydelsen af rykte i allmänhet, en betydelse, som ordet aldrig haft.

Vi måste därför komma till den slutsats, att den betydelse af domstols-utsaga, dom, som *orø* har ej allenast i Ynglingatal och Fjölsvinnsmal, utan ock i språkbruket, varit klar äfven för Havamalsstrofens författare, och att han an-

vändt *orðs tírr* i dess egentligare mening, då han talat om oförgängliga domar.

Det borde också ha ansetts ligga i sakens natur, att den dom, som enligt Havamalsstrofen 77 fälles öfver hvarje död och som själf aldrig dör, måste vara utfärdad af en domstol, hvars utslag aldrig kunna bestridas eller upphäfvas, samt att domen måste vara en sådan, hvars verkan är af evig art, ty endast på evigheten af domens verkan kan evigheten af domen själf bero. Att efterlefvandes mer eller mindre lösa, och förr eller senare åt glömskan gifna meningar om en afliden ansetts innebära en sådan dom och vara åsyftade med den aldrig döende domen öfver döde vågar jag räkna till de mäst vidunderliga utläggningar, som någonsin förekommit.

De båda stroferna stå, såsom man vid första ögonkastet ser, i närmaste förbindelse med hvarandra. Båda börja med: *deyr fæ, deyia frændr*. *Orð* i den ena strofen svarar till *domr* i den andra. Den senare strofen säger, att domen öfver *hvarje* död människa är oförgänglig och fullständigar därmed den föregående strofens mer begränsade tillkännagifvande, att den dom, som ger en *god* fräjd, är oförgänglig. Den förra strofen talar blott om *en* kathegori af människor, som kommit under en evigt giltig dom, den kathegori nämligen, till hvilkas ära den eviga domen länder. Den senare strofen talar om båda kathegorierna och försäkrar, att domen öfver såväl den ena som den andra är för alltid bestående.

Stroferna äro af skalden lagda på Odens läppar. Oden dömer dagligen vid Urds brunn å det ting, till hvilket konung Halfdan en gång stämdes, och där människoskaror med bundna tungor vänta sitt sista öde (se ofvan). Försäkringarna om giltigheten af domen öfver hvarje död äro således gifna af ett väsen, som verkligen kan sägas veta hvad han därom meddelar (*ec veit* etc.), nämligen domaren själf.

I dikten Sonatorrek klagar den gamle Egil Skallagrimsson öfver förlusten af söner och fränder, och hans tankar syssla med de lotter, som kommit hans barn till del efter döden.

När han talar om sonen Gunnar, som i unga år bortrycktes af en sjukdom, säger han, strof. 19:

son minn
sóttar brími
heiptuligr
ór heimi nam,
þann ec veit
at varnaði
vamma varr
við námœli.

»En dödande sjukdoms-eld (feber?) tog ur denna värld en son af mig, om hvilken jag vet, att han, aktsam som han var mot syndiga gärningar, bevarade sig för *námœli.*»

För att rätt uppfatta denna strof bör man veta, att skalden i den föregående sjuttonde, likasom i den nästföljande tjugonde strofen talar om Gunnars öden i underjorden.

Ordet *námœli* förekommer ingenstädes mer än här, och dess betydelse är okänd. Det är af vigt för vårt ämne att utreda densamma.

I de komposita, hvilkas första sammansättningsdel är *ná-*, kan *ná-* vara det adverbiala prefix, som betyder *nära invid, bredvid,* eller också substantivet *nár*, som betyder lik, kadaver och i mythisk mening en fördömd, som dör för andra gången och kommer till Nifelhel (se n:o 60). Frågan är nu till en början om det är adverbialprefixet eller substantivet *ná-*, som förekommer i *námœli.*

Komposita, som ha det adverbiala *ná-* till första sammansättningsled, äro ganska talrika. I dem alla medför prefixet *ná-* betydelsen af närhet med afseende på rum eller frändskap, eller betydelsen af något riktigt och exakt.

1) med afseende på rum: *nábúi, nábúi, nábýli, nágranna, nágranni, nágrennd, nágrenni, nákomminn, nákvœma, nákvœmd, nákvœmr, náleið, nálœgð, nálœgjast, nálœgr, námunda, násessi, náseta, násettr, násœti, návera, náverukona, náverandi, návist, návistarkona, návistarmaðr, návistarvitni;*

2) med afseende på frändskap: *náborinn, náfrændi, náfrændkona, námágr, náskyldr, nástæðr, náongr;*

3) med afseende på riktighet, noggrannhet: *nákvæmi, nákvæmliga, nákvæmr.*

Begreppet riktighet uppkommer genom föreningen af *ná-* och *kvæmi, kvæmliga, kvæmr.* Ordagranna betydelsen är: *det som kommer nära intill* och som i den meningen är noggrannt, exakt, träffande.

Dessa tre fall uttömma betydelseområdet för adverbialprefixet *ná.* Jag anser det vara farligt och att lämna fast mark under fötterna, om man utan intyg ur språkskatten sökte, såsom skett, tillägga det någon annan, hittills okännd betydelse.

Men ingen af dessa betydelser kan tillämpas på *námæli.* I analogi med orden under 1) kan det visserligen betyda: »ett i närheten hållet tal», men den betydelsen ger ingen mening i det enda, här ofvan anförda ställe, där ordet förekommer.

I en annan grupp af ord är prefixet *ná-* det substantiva *nár.* Dit höra *nábjargir, náhleikr, nágrindr, nágöll, náreið, náströndir* m. fl. ord.

Mæli betyder framsägning, tal, utsaga, uppläsning eller förkunnande af en lag. *Mæla, mælandi, formælandi, formæli, nymæli* nyttjas i lagspråket. *Formælandi* är en försvarare inför rätta. *Formæli* hans tal eller andragande. *Nymæli* är en lag, som första gången uppläses eller offentliggöres.

Mæli låter prefigera sig såväl med substantiv som med adjektiv. Exempel: *Guðmæli, fullmæli. Ná* af *nár* låter nyttja sig som prefix till både substantiv och adjektiv. Exempel: *nágrindr, náhleikr.*

Námæli skulle då vara ett tal, en utsaga, en förkunnelse med afseende på *náir.* Af sammanhanget i den anförda strofen finner man, att *námæli* är någonting farligt, någonting att akta sig för. Gunnar är död och har gått till underjorden, som innesluter icke endast sällhet, utan äfven fasor; men hans gamle fader, som i en annan strof af dikten låter förstå, att han varit fast i sin tro på fädernas lära, är öfvertygad om att hans son undvikit den fara, som *námæli* medför,

emedan han hade ingen syndig gärning att förebrå sig. I den följande strofen (20) uttalar han sin tillförsigt, att den döde blifvit upptagen af *Gauta spjalli,* en Odens vän i underjorden, och hamnat i lycksalighetsriket. (Om *Gauta spjalli* se längre fram. Uttrycket passar både till Mimer och Höner.)

Námœli måste således betyda en utsaga, 1) som är farlig; 2) som icke drabbar den, hvilken fört en oförvitlig lefnad; 3) som har afseende på de döde och träffar dem, som icke varit *vamma varir,* aktsamme mot lastbara och brottslige gärningar.

Stället är ännu ett vittnesbörd om att de döde gå i underjorden en dom till mötes, och det ökar vår kunskap om mythens eschatologi med en teknisk term, *námœli,* för den dom, som dömer syndare att vandra genom naportarne till Nifelhel. Motsatsen till *námœli* är *orðs tírr,* den dom, som ger de döde god fräjd och båda de olika slagen af domar sammanfattas i uttrycket *dómr um daudan. Námœli* är en förkunnelse för *náir,* likasom *nágrindr* äro portar och *nástrandir* stränder för *náir.*

71.

DOMEN ÖFVER DE DÖDE (forts.). TINGSPLATSENS UTSEENDE. PLIKTEN ATT VÅRDA SIG OM DE DÖDES STOFT. HAMINGJAN VID DOMEN. SVAGHETSSYNDER. DÖDSSYNDER.

De skaror, som föras af sina psykopomper till tinget vid Urds brunn, fara ljudlöst. Det är en tyst färd. *Gjölls* bro dånar föga under dödshästarnes och de dödes fötter (Gylfaginning). Skuggornas tungor äro beseglade (se n:o 70).

Denna tingsstad har lika litet som alla andra saknat rådstolar. Här är det stolar (i Völusp. kallade *rökstólar)* för de dömande heliga makterna. Där finnes också en talarstol *(á þularstóli at Urðar brunni,* Havam. 111), samt bänkar eller stolar för de döde (jämför uttrycket *falla á Helpalla* Fornald. I, 397, och den dödes sittande *á nornastóli,* Sólarlj.

51). Tigande hafva de att mottaga sin dom, såvida de icke ega målrunor (se n:o 70).

De döda böra komma väl klädda och prydda. Stridsmännen medföra sina försvars- och anfallsvapen; kvinnorna och barnen smycken, som varit dem kära. Hadesbilder af de saker, som fränder och vänner nedlagt i grafhögarne, medfölja de döde (Hákonarm. 17, Gylfag. 52) till vittnesbörd inför domaren, att de åtnjutit de efterlefvandes tillgifvenhet och aktning. Den åsyn de till tinget samlade skuggorna i det afseendet erbjuder ådagalägger i hvad mån de efterlefvande iakttaga den lag, som bjuder vördnad för döden och omsorg om de hädangångnes stoft.

Många dö under förhållanden, som omöjliggöra för fränder att iakttaga denna omsorgs plikter. Då böra främlingar träda i fränders ställe. Det skick, hvari desse döde anlända till tinget, visar bäst, om fromt sinnelag är rådande i Midgard. Ty ädla sinnen behjärta de råd, som så lyda (Segrdrif. 33, 34): »Visa de lik du finner på marken den sista tjänsten, de må vara sotdöda eller drunknade eller vapenfallna. Du skall göra bad åt dem, som äro döda, två deras händer och hufvud och kamma och torka dem, innan du lägger dem i kista och bjuder dem säll sömn.»

Att borttaga blodet på en vapenfallens brynja och svärd var emellertid onödigt. Det var icke missprydligt, att den korade gjorde i blodig rustning sitt inträde i Valhall. Eyvind skaldaspiller låter konung Hakon komma helt blodbestänkt *(allr í dreyra drifinn)* inför Oden.

När gudarne anländt från Asgard, stigit af sina hästar (Gylfaginning) och intagit sina domaresäten, börja rättegångsförhandlingarna, ty de döde äro då på sina platser. Man kan nämligen vara öfvertygad om, att deras psykopomper icke fördröjt sin tingsfärd. Någonstädes på vägen dit hafva hel-skorna pröfvats: de som rida till Valhall hafva då måst stiga af. Den af Walter Scott och Jak. Grimm först påpekade folksägnen om sådana skors behöflighet för de döda och om en törnbevuxen hed, som de hafva att gå öfver, är

icke af kristen, utan af hednisk upprinnelse. De, som visat barmhärtighet mot medmänniskor, hvilka i detta jordelif haft i bildlig mening att vandra törniga stigar, behöfva icke frukta sönderrifna skor och blodiga fötter (W. Scott, Minstrelsy II), och när de blifva satta å Urds bänkar, är redan deras fotbeklädnads tillstånd ett ögonskenligt intyg inför domstolen om att de, såsom hafvande öfvat barmhärtighet, äro värda barmhärtighet. *

Intyg och vittnesmål äro inför denna domstol nödvändiga, ty Oden är långt ifrån allvetande, ej ens den mäst vetande bland mythologiens väsen. Urd och Mimer känna mer än han. Med å ena sidan domare, som i all sin höghet och med allt sitt öfvermänskliga skarpsinne likväl icke äro ofelbare, samt å andra sidan svarande parter, hvilkas tungor vägra dem sin tjänst, kunde det ju utan vittnesmål och intyg hända, att förkunnad och evigt räckande dom ej vore grundad på uttömmande kunskap och säkert vägda skäl. Men

* Den i Gissle Surssons saga bevarade nordiska traditionen om nyttan för de döde att vara försedde med skor återfanns som folksägen först i England, därefter flerestädes (Müllenhoff, Deutsche Altherth.kunde V, 1, 114, J. Grimm, Myth. 3, 697, nachtr. 349, Weinhold. Altnord. Leb. 494 f., Mannhardt i Zeitschr. f. deutsch. Myth. 4, 420 f., Simrock Myth. 5, 127). *Visio Godeschalci* beskrifver en resa, hvilken den fromme holsteinske bonden Godeskalk, tillhörig generationen närmast efter den, som af Vicelin omvändes till kristendomen, trodde sig hafva gjort i underjorden. Där omtalas en utomordentligt stor och vacker lind, fullbehängd med skor, hvilka räcktes ned till sådane döde färdemän, som i lifstiden öfvat barmhärtighet. Sedan de döde passerat förbi detta träd, måste de gå öfver en två mil bred hed, som var tätt bevuxen med törne, hvarefter de kommo till en älf, full af egghvassa järn. De orättfärdige måste vada genom denna älf och ledo förfärligt; de söndersargades till alla lemmar, men sedan de nått andra stranden, voro deras kroppar åter sådana som före nedstigandet i vattnet. Man jämföre med denna uppgift Sólarlj. 42, där den döende skalden hör bruset af underjordsströmmar, mycket blandade med blod: *Gýlfar straumar grenjuðu, blandnir mjök við blóð.* De rättfärdige kunde öfverskrida älfven genom att sätta fötterna på fotbreda och fjorton fot långa trästycken, som drefvo i dess vatten. Detta under första dagsresan. På andra dagen kommo de till en punkt, där stråten förgrenade sig i tre vägar, en till himmelen, en till hälvetet, och en som förer mellan dessa riken. (Jämför Müllenhoff D. Alth. V, 113, 114.) — Allt detta är mythminnen, föga förändrade af religionsskiftet och tiden. Att i själfva underjorden helskor funnos att tillgå för dem, som saknade sådana, men gjort sig förtjänta af dem, är sannolikt ett äkta mythiskt drag.

domen öfver människosjälarna, förkunnandet af deras yttersta oåterkalleliga öde kunde ej i de frommes och troendes ögon bära prägeln af oviss rättmätighet. Det måste anses otvifvelvelaktigt, att rättsförhandlingarna å dödstinget voro så anordnade, att utslagens visdom och rättvisa stodo höjda öfver hvarje tvifvel.

Den hedniska fantasien bäfvade tillbaka för idén om ett vetande, som af sig själf mäktade omfatta allt, det största och det minsta, hvad som händt, händer och skall hända i tankarnes, uppsåtens och gärningarnas världar. Hon tvekade i hvarje fall att utrusta sina efter mänskligt beläte personliggjorde gudar med allvetande. Man hade lättare att föreställa sig en gudomlig insigt, som riktades genom ett öfver världen utspändt nät af sändebud och kunskapare. Ett sådant nät var kastadt öfver människoslägtet af Urd, och det är väl därför gudarnes underjordiska ting är förlagdt till hennes källa, ej till Mimers. Urd har åt hvarje människosjäl redan före födelsestunden gifvit en sin tjänarinna, en hamingja, en lägre norna, att vaka öfver och skydda dess jordelif. Det fanns således en utbredd organisation af vakande och skyddande andar, som hvar för sig kännde en enskild människas alla bevekelsegrunder och gärningar. Då en sådan organisation stod till domstolens förfogande, så fanns ingen fara för att domen öfver hvarje död ej skulle varda lika rättvis som den var ojäfvig och beståndande.

Hamingjan erfar före någon annan, när hennes herrskarinna afkunnat *dauða orð*, dödens dom, öfver hennes skyddsling. Hon (och *giptan, heillan,* se n:o 64) lämnar honom då. Hon är då *horfin,* bortgången, hvilket man kan märka i drömmen (Baldr's Dr. 4) eller genom uppenbarelse på annat sätt, och detta är ett osvikligt dödstecken. Men om den dödsbestämde ej är en niding, som hon i sorg och vrede lämnat, har hon för ingen del öfvergifvit honom. De äro som lemmar i en andlig lekamen, hvilka endast af dödssynder kunna åtskiljas (se nedanför). Hamingjan går till underjorden, sitt födelsehem (se n:o 64), för att bereda sin älskling en bostad

där, som tillika skall varda hennes (Gissl. Surss. saga). Det är som om ett andligt äktenskap vore ingånget mellan henne och människosjälen.

Men af dödsdomstolens utslag beror hvar den döde skall hamna. Domen, ehuru icke uttalad öfver hamingjan, berör henne på det allra närmaste. När den vigtigaste af alla frågor, den om evig salighet eller osalighet, skall afgöras med afseende på hennes skyddsling, måste hon befinna sig där hennes plikt och böjelse bjuder henne att vara — hos den, hvars skyddsande hon är. Det gäller ju för henne, om hon skall allt framgent dela hans lotter eller icke. Under hans jordelefnad har hon städse försvarat honom. Det är framför allt af vigt, att hon gör det nu. Hans läppar äro förseglade, men hon kan tala och är hans andra jag, samt icke blott ett välvilligt vittne för honom, utan ock ett ur domstolens synpunkt pålitligare än han själf kunde vara.

I Atlamal str. 28 förekommer ett ordstäf, som härstammar från hednisk tid och då varit nyttjadt med en klarare och trängre begreppsbegränsning än i den kristna dikten. Ordstäfvet är: *ec qveð aflima ornar þer disir*, och innebär, så som Atlamal begagnar det, att den, hvilken diserna (hamingjan och giptan) äro vordna *aflima*, är bestämd att i trots af alla varningar gå sin undergång till mötes. I sig själf hänvisar uttrycket till att det kan förekomma mellan hamingjan och människosjälen en annan skillsmessa än den tillfälliga och snart öfvergående, som uttryckes med att hamingjan är *horfin*. *Aflima* betyder »aflemmad», med ett skarpt verktyg skilld från den lekamen, hvari man varit lem. Den man, från hvilken hans diser blifvit aflemmade, står icke längre i någon innerlig beröring med dem. Han är för alltid skilld från dem, och hans öde är icke längre deras. Det finnes således dödsbestämde och döde, som ej hafva hamingjor invid sig. De äro desamme, som hamingjorna i sorg och vrede lämnat och med hvilka de ej kunna bo i underjorden, emedan de äro nidingar, som väntas af Nifelhel.

Den omständighet, att en död sitter *á nornastóli* eller *á*

Helpalli utan att ega en försvarande hamingja torde ansetts som ett för gudarne osvikligt tecken till att han var en brottsling.

Får man döma af ett i Atlakvida str. 16 bevaradt — och där med godtycklighet användt — hedniskt uttryck, så skulle de hamingjor, som blifvit »aflemmade» från sina ovärdiga skyddslingar, känna sorg och medlidande med dem intill det yttersta. Uttrycket är: *nornir gráta nái*, nornor (hamingjor) begråta *náir*. När »namälet», den till Nifelhel fällande dom, som göra döde förbrytare till *náir* i ordets eschatologiska mening, blifvit afkunnadt, skulle domen då ledsagas med tårar af de fördömdes förra skyddsandar. Detta öfverensstämmer i hvarje fall med hamingjornas skaplynne.

De å valplatser fallne föras ej vid tingstid till Urdarbrunnen. Detta följer däraf, att Oden är i Valhall, när de rida upp för Bifrost, och sänder dem asar eller enhärjar till mötes vid Asgards port med mjödbägaren (Eiriksm., Hákonarm.). Men under vägen har en utgallring egt rum bland dem. De som ej hafva hamingjor måste *á nornastóli* invänta nästa tingsdag och sin dom. Den kristna tiden bevarade väl i minnet, att tappre krigare, som begått nidingsdåd, icke kommo till Valhall (se Hakon jarls ord i Njals saga). De hedniska källorna bekräfta, att vapenfallne stridsmän, som hade bakom sig en ond lefnad, sändes till pinovärlden (se Harald hågfagr. k. 27, versen om den i ett sjöslag med Einar Ragnvaldsson fallne vikingen Thorer Treskägg, som hade varit ett plågoris för Orkenöarna).

Den höga domstolen måste hafva dömt ganska mildt med afseende på vissa mänskliga fel och svagheter. Långt kvarsittande vid och träget nedblickande i dryckeshornet har säkerligen icke fört någon till nämnvärdt straff; ej häller känsligheten för kvinnlig skönhet, så länge den tog sig till vara för att lossa på äktenskapets heliga band. Med godlynt öppenhet och mycken humor har asafadern för människors barn omtalat äfventyr, som han själf på de vägarne haft. Han varnar mot öfverflödigt drickande, men vidgår utan förbehåll och hyckleri, att han själf en gång vardt drucken, ja svåra

drucken hos Fjalars, och hvad han själf fick utstå genom sin oöfvervinnerliga trånad till Billings mö bör vara människorna en påminnelse om att de icke må döma hvarandra för hårdt i sådana stycken (se Havamal). Dess mindre vill han själf som domare göra det. De tingförde, som ingenting annat än detta länder till förebråelse, kunna med visshet påräkna en god *orðs tírr*, om de i öfrigt uppfört sig Oden och hans meddomare till behag: om de gått igenom lifvet svekfrie, hederlige, hjälpsamme och utan dödsfruktan. Detta i förening med vördnad för gudarne, för templen, för frändeplikter och för de döde, är den hednisk-germaniska moralens *a* och *o* och vägen till Hels lycksalighetsängder eller Valhall. Den som iakttagit dessa dygder, han kan, såsom den gamle skalden sjunger om sig själf, »glad, med god vilja och utan missmod bida Hel»:

Skal ek þó glaðr
með góðan vilja
ok úhryggr
Heljar bíða (Sonatorr. 24).

Är dödsdomstolen i de nämda punkterna efterlåtande, så är han oblidkeligt sträng i andra. Lögn, när därmed afsetts att skada andra, mened, mord (lönmord, smygmord, som ej berättigas af blodshämd), äktenskapsbrott, tempelskändning, kummelbrytning, förräderi, kunna icke undgå sina förfärliga domar. Onämneliga fasor vänta dem, som gjort sig saker till dessa synder. De psykopomper, som tillhöra Nifelhel, invänta tingets slut för att föra dem till pinovärldarna, och Urd har bojor *(Heljar reip,* Sólarlj. 27, *des Todes Seil,* J. Grimm, D. Myth. 805), som omöjliggöra hvarje flyktförsök.

72.

HADESDRYCKEN.

Innan de döde lämna tingsplatsen vid Urds brunn har med dem, som dömts till lycksalighet, någonting inträffat, som

utplånade märkena af jordisk död. Bleke, kalle, stumme
med sjukdomsandarnes tecken lämnade de Midgard och
trädde Helvägen; från dödstinget gå de med lifsvärma, häl
talförmåga och starkare än de voro på jorden. Det har bli
något kroppsligt af skuggorna. När de vapenfallne rida öf
Gjöll till Urds brunn, förnimmes knappt ett ljud under de
hästars hofvar; när de rida från brunnen upp öfver Bifr
dånar bron under hästtrampet. Medeltidssagorna hafva
varat, ehuru på samma gång demoniserat, minnet af att H
innevånare begåfvades med mer än mänskliga krafter (*Gr*
134 m. fl. ställen).

Lycksalighetslifvet förutsätter hälsa, men också förgät
het af de jordiska sorgerna och omsorgerna. Hjältedikte
och medeltidssagorna hafva ihågkommit, att det gifves
Hades-dryck, som bringar sorgfrihet, utan att han utplå
kära minnen eller medför glömska af det, som man u
saknad eller ängslan kan erinra sig. I mythen har, som sk
visas, denna dryck varit på en gång lifskraftens och sor
glömskans.

Hos Saxo och i de af den poetiska eddans hjältedikt
som falla inom sångcykeln om gjukungarne, återuppdyka mår
mythiska enskildheter, ehuru stundom bragta ur sitt samm
hang eller ställda i en belysning, som ej är den urspru
liga. Bland dessa mythminnen är Hadesdrycken.

Saxo i sin berättelse om konung Gorms och Thork
resa till underjorden (se n:o 46), låter den senare afråda si
resekamrater från att smaka de drycker, på hvilka underjor
herrskaren bjuder dem, emedan de medföra glömska c
göra, att man vill kvarstanna i Gudmunds rike (Hist. D
I, 424: ... *amissa memoria ... poculis abstinendi*
edocuit).

Gudrunssången II, 21 sätter underjordens dryckeshor
Grimhilds hand. Jämte senare tillsatser, innehåller skildr
gen af detta horn och dess innehåll rent mythiska och s
deles upplysande enskildheter om den germaniska underj
dens φαρμακον νηπενθες:

Str. 21: *Færði mer Grimildr*
full at drecka
svalt oc sarlict,
ne ec sacar mundac;
þat var um aukit
Urðar magni,
svalcauldom sæ
oc Sonar dreyra.

Str. 22: *Voro i horni*
hverskyns stafir
ristnir oc roðnir,
raþa ec ne mattac,
lyngfiscr langr
lands Haddingia,
ax oscorit,
innleið dyra.

»Grimhild räckte mig i fyldt horn att dricka en kylig, bitter dryck, för att jag skulle glömma rönta hemsökelser. Den drycken var tillredd med *Urds kraft, köldkall sjö och Sóns vätska.*»

»I hornet voro allsköns stafvar ristade och målade, hvilka jag icke kunde tyda: *Haddinglandets långe ljungfisk, dess oskurna ax och djur-inväg.*»

Haddinglandet är, såsom redan Sv. Egilsson påpekat, en omskrifning för underjorden. Omskrifningen grundar sig på den mythiska, af Saxo kännda och omtalade berättelsen om konung Haddings vandring i Hels rike (se n:o 47).

Ljungfisk är en omskrifning af det vanliga slaget för orm, drake. En underjordsdrake var således ristad i hornet. Mer än en sådan är här ofvanför omtalad: Nidhögg, som har sitt tillhåll i Nifelhel, och draken, som enligt Erik vidförles saga spärrar vägen till Odáins-akr. Den i hornet ristade draken är Haddinglandets; med Haddinglandet åter menas icke hela

underjorden, utan de af Hadding besökta lycksalighetsängderna; draken är således en sådan, som Erik vidförles saga har haft i minnet. Att författaren till denna icke själf uppfunnit sin drake, utan hemtat honom ur fortlefvande mythminnen framgår af Sólarljoð 54, där det omtalas, att ofantliga underjordsdrakar komma flygande från väster — i motsatt riktning till den som skuggorna hafva att taga, när de nedstigit i underjorden — och spärra »glansherrskarens gata» *(glœvalds götu)*. Glansherrskaren är Mimer, herrskaren öfver Glansfälten (se n:o 45—51).

Haddinglandets »oskurna ax» tillhör den för frostens härjningar oåtkomliga flora, som Hadding såg på underjordens blomsterängar (se n:o 47). Uttrycket hänvisar till att Haddinglandet har icke allenast oförgängliga blommor och frukter, utan äfven sädesfält, som ingen behöfver skörda. Jämför härmed hvad Völuspa förtäljer om den i världsförnyelsen ur hafvets sköte uppkomna Odáins-akr: »osådde månde åkrarne bära».

Jämte ljungfisken och det oskurna axet såg man på hornet Haddinglandets *dyra-innleið*. Några tolkare antaga, att med detta uttryck menas »djurs inälfvor»; andre ha öfversatt det med »djurgap». Ingen hemul finns för att *innleið* någonsin betydt inälfvor; ej häller kunde det i rhetorisk-poetisk mening nyttjas så, om ej af en mycket dålig poet. Där man möter ordet, betyder det en farled, en väg inåt, i motsats till *útleið*, en farled utåt. Då både Gorms saga och Erik vidförles talar om inled-vaktande djur i underjorden, har uttrycket därmed fått sin lämpliga förklaring.

Detta hvad de i hornet ristade stafvarne angår. Alla vidkomma de underjorden. Nu till drycken, som är blandad i detta Hades-horn. Den består af tre safter:

Urðar magn,	Urds kraft,
Svalkaldr sær,	svalkall sjö,
Sónar dreyri.	Sóns vätska.

Són är redan ofvanför (n:o 21) omtalad som ett af nam-

nen på Mimers brunn, på skaparkraftens och diktens källa. Om Són sjöng Eilif Gudrunsson, att hon omkransas af säf och kringslutes af en ängsrand, hvarpå diktens sådd växer.

Eftersom *Urds kraft* är en i hornet blandad vätska, kan därmed icke menas annat än saften i Urds brunn, som förlänar lifsvärme åt världsträdet och ger det motståndskraft mot kölden (se n:o 63).

Häraf framgår med visshet, att åtminstone två af underjordens tre lifskällor lämnat sina bidrag till drycken. Återstår då brunnen Hvergelmer, och frågan blir, om han och saften i honom kan igenkännligt betecknas som *svalkall sjö*. Hvergelmer är, som vi veta, alla vattens moderkälla, äfven oceanens (se n:o 59). Att denne ofantlige vattenbehållare kallas sjö är icke underligt, då äfven Urds källa kallas så (i Völusp. cod. Reg. 19). Hvergelmer är belägen under världsträdets nordliga rot vid gränsen till rimthursarnes, frostmakternas, underjordsrike, och de från honom kommande Elivágar bildade isen i Nifelheim. Sval *(Svöl)* kallas en af de älfvar, som hafva sitt upphof i Hvergelmer (Grimnersmal). Svalkall (köldkall) sjö är således den lämpligaste beteckningen man kan finna för Hvergelmer, när icke själfva hans namn anföres.

Samtliga de källor, hvilkas safter uppsugas af världsträdets rötter och i dess stam blanda sig till den safve, som ger åt trädet oförgänglig lifskraft, äro således blandade äfven i underjordshornet. (Jämför n:o 21.)

Att Grimhild, en på jorden lefvande människa, skulle egt tillgång till och fritt förfogande öfver dessa källor, är naturligtvis ur mythens synpunkt en orimlighet. Ur den kristna tidens synpunkt blir orimligheten rimlig. Underjordens heliga ting och krafter äro då förvandlade till djäfvulskap och trollmedel, stående till häxors tjänst. Så har författaren till Gudrunarkvida II betraktat saken. Men ännu på hans tid fortlefde en arfsägen eller en hednisk sång, som omtalade beståndsdelarna i den dryck, som åt de till Hel nedstigne och för saligheten bestämde döde förlänade en högre och varaktigare lefnadskraft och tillika döfvade den saknad och sorg,

som låge i minnena från jordelifvet, och denna arfsägen har han begagnat vid skildringen af Grimhilds glömske-dryck.

Magn kallas saften ur Urds källa, emedan den *magnar*, förlänar styrka. Ordet *magna* har en från hedendomens dagar bibehållen betydelse af att styrka på öfvernaturligt sätt, med magiska och öfvermänskliga medel. Vigfusson (Dict. 408) meddelar en mängd exempel på denna betydelse. I Heimskringla kap. 8 »magnar» Oden Mimers afhuggna hufvud så, att det återfår talförmåga. I Sigrdrif.-m. str. 12 kallas, såsom vi sett (n:o 70), Oden själf *magni*, »den magnande», såsom underjordstingets högste domare, hvilken ur Hadeshornet förlänar »magn» åt de döde.

Författaren till andra sången om Helge Hundingsbane har vetat om *dýrar veigar*, dyrbara safter, som de till Hel gångne få njuta. Den döde Helge säger, att när hans älskade Sigrun skall med honom dela dem, då betyder det intet, att de mist jordisk glädje och konungariken, och ingen må beklaga, att hans bröst sargades af sår (Helge Hund. II, 46). Den gripande, ehuru blott i fragmentariskt tillstånd bevarade, och sannolikt ur en hednisk dikt lånade slutepisoden i denna sång visar, att underjordsdryckens förmåga att döfva saknad och sorg hade sina gränser. De efterlefvande böra med måtta sörja de älskade, som gått hädan, och ej förgäta, att de en gång få återse hvarandra, ty allt för bittra sorgetårar falla som en urkall sorgedagg på den dödes bröst och genomtränga det med smärta (str. 45).

73.

HADESDRYCKEN (forts.). DET ORMPRYDDA HADESHORNET.

I Sonatorrek str. 18 tänker sig skalden (Egil Skallagrimsson) med en faders anspråk på att få behålla sina barn stående mot en starkare makt, som också gjort anspråk på dem. Denna makt står fast i sina föresatser gent emot Egil *(stendr á fóstum þokk á hendi mér)*, men är på samma gång mild emot hans barn och skänker dem salighetens lott. Myth-

personligheten, som uppbär denna makt, kallas af skalden *Fáns hrosta hilmir:* »herren öfver *Fánn's* brygd».

Fánn är ett mythiskt orm- och draknamn (Sn. Edd. II, 487, 570). Ormen eller draken, som i mythen eller sagorna burit detta namn, har varit en någonstädes ingraverad eller målad. Detta framgår af själfva ordet, som är en sammandragning af *fáinn,* inristad, målad (jämför Egilsson Lex. poet. Vigfusson Dict. under *fánn).* Hans egenskap af sådan hindrar icke, att han varit begåfvad med ett magiskt lif (se nedanför). Föremålet, hvarpå han varit anbragt, har varit ett dryckeshorn, hvars innehåll, brygd, kallas af Egil för *Fánn's,* antingen emedan ormen legat i ring kring kärlet, som omslöt drycken, eller emedan kärlet, som haft honom ingraverad, uppkallats efter honom. Annorlunda kan uttrycket *Fánn's* brygd icke förklaras, ty en konstgjord orm eller drake är hvarken den som bryggar eller det, hvarpå en dryck bryggas.

Det med *Fánn's* bild prydda hornets egare är den mythpersonlighet, som till Egils hjärtegrämelse vidhållit underjordens anspråk på hans söner. Om skalden gjort en riktig omskrifning, d. v. s. en, som syftar på den egenskap, hvarom för tillfället är fråga hos den med omskrifningen betecknade personen, då måste »*Fánn's* brygd» och *Fánn* själf i likhet med deras egare hafva någonting med underjorden att skaffa.

Genom mythtraditionen i Gudrunarkvida II veta vi redan, att en orm, »en lång ljungfisk», är inristad och målad i det underjordshorn, hvars sorgedöfvande mjöd består af de tre Hadesbrunnarnes blandade safter.

Då konung Gorm (Hist. Dan. 427, jämför n:o 46) gjorde sin upptäcktsresa i underjorden, såg han ett väldigt uroxehorn *(ingens bubali cornu)* därstädes. Det låg vid de guldinfattade mjödcisternerna, underjordsbrunnarne. Dess bestämmelse att iskänkas med deras safter är genom det angifna läget tydligt utpekad. Man får vidare veta, att det var inristadt med figurer *(nec cœlaturæ artificio vacuum),* likasom underjordshornet i Gudrunarkvida. En af Gorms män vill tillegna sig klenoden. Då förlänger sig hornet till en drake, som dödar

röfvaren *(Cornu in draconem extractum sui spiritum latoris eripuit).* I likhet med Slidrugtanne och andra underbara mythklenoder är således ormen eller draken på underjordens dryckeshorn begåfvad med lif, när däraf göres behof, eller hornet själf får i drak-skepnad lif och straffar med döden den, som ej har rätt att vidröra det. Själfva hornet är således en *Fánn,* en konstgjord orm eller drake, och dess innehåll *Fáns hrosti.*

Den isländska medeltidssagan har bevarat minnet af ett uroxehorn, *úrarhorn,* som fanns i underjorden och nyttjades där som dryckeskärl (Fornald. III, 616).

Det följer häraf, att den af Egil omtalalade *hilmir Fáns hrosta,* »herren öfver Fánn's brygd», är Hades-hornets herre, han, som bestämmer åt hvilka det skall räckas, för att de må dricka styrka och sorgeglömska i »Urds kraft, svalkall sjö och Sóns vätska». Därmed är också tankeinnehållet i den här omhandlade strofen (18, Sonatorr.) klargjordt. Egils döde söner hafva fått dricka ur detta horn och därmed invigts till att vistas för beständigt i underjorden. Det är därför skalden kan säga, att *hilmir Fáns hrosta* varit i sina föresatser oblidkeligt fast mot honom, de dödes fader, som hade velat behålla dem hos sig.*

* Den förklaring af stället, hvilken hitintills varit den gängse, börjar med en textförändring. *Fánn* göres till *Finn.* Finn är ett dvärgnamn. *Finns hrosti* är »dvärgens dryck», och »dvärgens dryck» är på prosaiska eddans auktoritet detsamma som dikten, poesien. Egaren till *Finns hrosti* är Oden, poesiens herre. Med textförändringar af sådant slag (de äro talrika, hvila på den falska föreställningen om den isländsk-kristna poetikens tillämplighet på den hedniska poesien och hafva vanligen Gylfaginning till utgångspunkt) kan man af urkundernas utsagor göra hvad man behagar. Odens egenskap af poesiens herre står icke i den ringaste idégemenskap med strofens innehåll. Hans egenskap af domare å tinget vid Urds brunn och af den, hvilken som domare öfver de döde förfogar öfver underjordshornets brygd, står däremot i närmaste sammanhang med strof-innehållet och är ensamt i stånd att gifva detta begriplighet och sammanhang. Längre fram i dikten talar Egil om Oden i hans egenskap af poesiens herre. Oden, säger han, har ej varit allenast hård emot honom (i egenskap af *hilmir Fáns hrosta),* utan också mild, i det han gifvit honom skaldegåfvan och därmed tröst mot smärtor *(bölva bætr).* Den omskrifning Egil här begagnar för namnet Oden är *Mims vinr,* Mimers vän. Det var af Mimer Oden fick ingifvelsedrycken, och omskrifningen står således i öfverensstämmelse med idéinnehållet. Som

Af Völuspa str. 28, 29 och Gylfaginning kap. 15 framgår, att det enligt mythen funnits ett dryckeshorn, hvilket, så att säga, tillhör på en gång Asgard och underjorden. Oden är dess egare, Mimer dess innehafvare. En öfverenskommelse är sluten mellan de i himmelen boende asarne och de i underjorden boende makterna, och pant *(veð)* är gifven för öfverenskommelsens iakttagande. Från asarnes och deras klanpatriark Odens sida är den gifna panten ett dryckeshorn. Ur denna »valfaders pant» dricker Mimer hvarje morgon sin visdomskällas mjöd (Völ. 29), och ur samma horn vattnar han sin rot af världsträdet (Völ. 28). Såsom Müllenhoff redan påpekat (D. Alterth. V, 100 f.) är detta dryckeshorn ej att förblanda med Heimdalls stridslur, gjallarhornet, ehuru Gylfaginning gjort sig skyldig äfven till det misstaget.

Detta af valfader till Mimer öfverlämnade dryckeshorn representerar således ett fördrag mellan himmelens och underjordens makter. Kan det då vara ett annat än det Hadeshorn, som å tingsplatsen vid Urds källa begagnas på en gång i de dömande Asgardsgudarnes och i underjordens tjänst? Asarne bestämma öfver de dödes salighet eller osalighet och afgöra därmed hvilka de äro, som skola få smaka hornets kraftgifvande mjöd. Men hornet har sin plats i underjorden, bevaras där, fyller där en uppgift af största betydelse och får ur underjordsbrunnarne sina safter.

Hvad Mimer i utbyte gifvit Oden är den visdomsdryck, förutan hvilken denne skulle varit ur stånd att verka som domare i mål gällande evigheten, men efter hvars undfående han mäktade finna och förkunna rätta *orð* (domar) *(orð mer af orði orðs leitaði,* Hav. 141). Såväl lånet som panten är följaktligen i bruk å tinget vid Urds brunn. Öfverenskommelsen har angått underjorden och tryggat åt asarne den för deras välde öfver människorna och för deras tillbedjansvärdhet nödvändiga makten att i enlighet med religionens och

hilmir Fáins hrosta har Oden gifvit Egil hjärtesår; som *Mims vinr* har han gifvit honom balsam för de tillfogade såren. Denna dubbelsidiga uppfattning af Odens förhållande till skalden genomgår hela dikten.

sedlighetens bud bestämma öfver salighet och osalighet. Den makten förutan skulle asarne betydt föga, Urd och Mimer nästan allt.

Med de *dýrar veigar* (kostliga safter), om hvilka den döde Helge talar, har man att jämföra de *skírar veigar* (skira safter), som enligt Vegtamskvida väntade den döde Balder i underjorden, och efter hvilkas undfående den till Hades nedstigne guden återvann sin af tynsoten brutna styrka, och jorden åter började grönska (se n:o 53).

I *dýrar veigar, skírar veigar* bör flertalsformen ej lämnas ouppmärksammad. Innehållet i en och samma dryck benämnes med det plurala *veigar:*

Her stœndr Balldri	Här står för Balder,
of brugginn miœð,	mjöd bryggad,
skírar veigar.	skira »veigar» (Vegt. 7),

hvilket ej kan förklaras annorlunda än att här menas en dryck, tillredd genom blandning af flere safter, af hvilka hvar för sig varit en *veig*. Ursprungligen synes *veigar* städse hafva betecknat de dödes sorgestillande lifsförnyelse-dryck. Betydelsen af en salighetsdryck, som den af Fröja älskade Ottar skulle få att dricka, har *dýrar veigar* i Hyndluljod 50. I strof 48 hotar Fröja trollkvinnan Hyndla med en eld, som för alltid skall skaffa henne hädan. I strof 49 besvarar Hyndla hotelsen med en liknande och värre. Hon säger sig redan se världsbranden: där skola de flästa varelser »varda underkastade lifslösen» *(verða flestir fjörlausn þola)*, Fröja och hennes Ottar naturligtvis äfven, och deras slutliga öde, sådant Hyndla önskar det, betecknas därmed, att Fröja skall komma att räcka Ottar en smärtebådande etterblandad brygd. Hyndla nedkallar öfver Fröja och Ottar världsbrandens lågor och osaligheten. Fröja svarar med att innesluta Ottar i gudarnes beskydd och förutsäga att han kommer att dricka *dýrar veigar*.

Utom i dessa ställen förekommer *veigar* i en af Ref Gestson författad halfstrof, som anföres i Skaldskaparmal k. 2. Halfstrofen står isolerad, så att man af densamma ej kan

komma till en säker slutsats om betydelsen af de *veigar* skalden omtalar. Man ser endast, att de skänkas af Oden och att »vi» hafva att vara honom tacksamme därför. Halfstrofen tillhör möjligen en dödssång, som man vet, att Ref Gestson sjöng öfver sin fosterfader Gissur gullbrå.

Veig i singularis betyder icke endast dryck, utan äfven kraft, styrka. Måhända har Bugge rätt däri, att detta varit ordets ursprungliga mening. Det plurala *veigar* betyder då egentligen krafter. Att detta uttryck »krafter» kommit att på igenkännligt sätt beteckna en viss speciel dryck måste bero därpå, att »krafterna» varit det gängse uttrycket för de beståndsdelar, hvaraf den styrkande mythiska drycken bestod. De tre underjordsbrunnarne äro världs-alltets kraftförlänare, och det är, som vi sett, desse brunnar, hvilkas krafter blandas till den underbara brygden i underjordshornet.

Då Eilif Gudrunsson, den till kristendomen omvände skalden, låter Kristus, som gifver det eviga lifvets vatten, sitta vid Urds brunn, är detta en kristnad hednisk tanke och hänvisar till dess vattens kraft att genom världsdomaren förläna de fromme ett ovanskligare lif än jordelifvet. Vattnet, som ger världsträdet värme och läker dess sår, är att hemta i omedelbar närhet af tingsplatsen och har tjänat till att lifva och läka äfven de dödas själar.

Att döma af Hyndluljod 49 hafva äfven de till osaligheten dömde att dricka en dryck. Den är »mycket blandad med etter» *(eitri blandinn miok)* och är dem ett *förebud* till ondt *(illu heilli)*. De måste således nödgas dricka den, *innan* de inträda i osalighetsvärlden, således sannolikt medan de sitta *á nornastóli* på själfva tingsplatsen. Den isländska medeltidssagan känner etterdrycken som en osalighetsdryck.

Det vill synas som om osalighetsdrycken icke löste de fördömdes köldstelnade tungor. *Eitr* betyder också den högsta mån af kyla på samma gång som gift och vore ej en för detta ändamål egnad dryck. I Saxos skildringar af underjordens kvalriken är det endast de pinande demonerna, som tala; de döde äro stumme och lida utan att yttra ett ljud

sina plågor. Men när plågoandarne så vilja och därtill tvinga och egga dem, kunna de uppgifva tjut *(mugitus)*. Det ligger något af stumhet äfven öfver kvalrikenas förgård, det af rimthursar bebodda Nifelheim, sådant Skirnersmal skildrar det (se n:o 60). Skirner hotar Gerd med att hon bland sina fränder där skall varda mer vidkänd i hätsk mening än själfve Heimdall är det; men det sätt, hvarpå de uttrycka denna hätskhet säges vara med stirrande ögon, ej med ord *(a þic Hrimnir hari, a þic hotvetna stari,* str. 28).

74.

EFTER DOMEN. DE SALIGES LOTT.

När en död, som fått god *orðs tirr,* lämnar tinget, väntas han af ett hem, som hans hamingja åt sin skyddsling har iordningställt någonstädes i »gudars gröna världar». Men hvad han först har att göra är att *leita kynnis,* d. v. s. besöka fränder och vänner, som gått före honom till den yttersta bestämmelsen (Sonatorr. 17). Här finner han ej allena dem, som han i jordelifvet lärde personligen känna, utan han kan söka och samtala med förfäder och urfäder och få sin slägts, ja forntidens alla märkligare öden förtalda af dem, som sett det de förtälja. Vägarne han går äro *munvegar* (Sonatorr. 10), glädjestigar, där Urds och Mimers rikens underbara ängder ligga öppna för hans syn.

Den som dött i späda år upptages af ett barnakärt väsen, som Egil Skallagrimsson (Sonatorr. 20) kallar *Gauta spjalli.* Uttrycket betyder: den med hvilken Oden rådslår, Odens vän. Enär samma dikt (str. 22) kallar Oden Mimers vän, och då vidare *Gauta spjalli* kännetecknas som herrskare i Goðheim (jämför *grœnar heimar goða,* Hákonram. 12), så måste han antingen vara Mimer, som är Odens vän och rådgifvare allt ifrån dennes ungdom och intill hans död eller också Höner, som också är Odens vän, hans *sessi* och *máli.* Att Mimer ansetts som de döda barnens vän öfverensstämmer med hans kall att i sin odödlighetslund, *Mimis holt,* bevara asabarnen,

ásmegir'na, som skola varda förnyelsens världs människoslägte. Men äfven Höner har ett vigtigt kall med afseende på barnen (se n:o 95), och det måste därför lämnas oafgjordt, hvilkendera af dem båda här menas.

Egil är öfvertygad om att hans drunknade son Bödvar hamnat i underjordens lycksalighetsängder*. Landet, till hvilket Bödvar kommit, kallas af Egil »biets skepps hemstad» *(býskips bœr)*. Den poetiska bilden är hemtad från de sjöfarandes erfarenhet, att fåglar, som tröttats på vägen öfver hafvet, slå ned på skeppen, för att hemta krafter. I Egils omskrifning svarar biet till fågeln, och honungsblomman, på hvilken biet slår ned, svarar till skeppet. Lycksalighetsfälten äro dessa honungslastade skepps hemstad. Bilden har ur den poetiska logikens synpunkt sina betänkligheter, men är af älsklig art på den hårdlynte gamle vikingens läppar och är på samma gång träffande med afseende på en lycksalighetsfälten tillskrifven karakteristisk egenskap. De äro nämligen honungsdaggens egentliga hem. Denna faller arla om morgonen från världsträdet ner i Urds källas dalar (Völuspa), Lif och Leifthraser lefva genom tidsåldrar af denna dagg (se n:o 52, 53), och förmodligen är samma germaniska ambrosia äfven de salige aflidnes spis. Jordens dalar få väl också sin andel af honungsdaggen, som ansågs vara markens befruktande och äringsgifvande element; men detta sker endast medelbart och genom Hadesgudinnan Natts häst Rimfaxe, som, mättad af underjordsängarnas gräs, tuggar en fradga, hvilken är honungsdagg och från hvars betsel daggen droppar om morgonen ned »i dalar» (Vafth. 14), samt genom de likaledes från underjorden kommande valkyrjornas hästar, från hvilkas manar, när de skaka dem, dagg nedfaller »i djup dal», och »dädan kommer äring hos folken» (Helg. Hjörv. 28).

* Likaså är den stridslystne skalden Kormak öfvertygad om att han skulle kommit till Valhall, om han drunknat vid ett tillfälle, som hans saga (en för öfrigt högst otillförlitlig produkt) närmare beskrifver.

75.

EFTER DOMEN (forts.). DE OSALIGES LOTT. DERAS VÄG. ANKOMSTEN TILL NAPORTARNE.

När »na-mälet», domen öfver dem, som begått dödssynder, är afkunnadt, hafva desse att bryta upp till sin förfärliga bestämmelse. Fly är dem icke möjligt. Nornornas lås och bojor *(Urðar lokur, Heljar reip)* fängsla dem, och under sina forna hamingjors tårar *(nornir gráta nái)* drifvas de sin väg fram af *heiptir* väpnade med spöknippor af törne, som obarmhärtigt gissla dem på dröjande hälar. Den tekniska termen för dessa plågoredskap var *limar,* hvilken synes nära nog hafva öfvergått till en beteckning för eschatologiska straff i allmänhet. I Sigrdrífum. 23 heter det, att grymma *limar* skola falla hårdt på dem, som brutit eder och löften eller svikit visadt förtroende; i Sigurd Fafnesb. II, 3, att enhvar, som ljugit på en annan, skall länge pinas med *limar.* De båda uttrycken: *troll brutu hrís í hæla peim,* och *troll vísi ýðr til búrs* hafva båda sin rot i minnet af mythen om de fördömdes vandring under eumeniders gissel till Nifelhel (se vidare härom n:o 91, n:o 123).

Deras väg från Urds brunn går norr ut (se n:o 63) genom Mimers rike. Det är så anordnadt, att de före sin ankomst till kvalens värld hafva sett lycksalighetens ängder. De veta således hvad de hafva förspillt. Så leder dem deras kosa förbi Mimers källa, Balders och *ásmegir*'nas herrliga boningar, Sindres ätts gyllne sal (se n:o 93, 94) och hän till de näjder, där Moder Natt hvilar i en hall, byggd under Nidafjällens södra sluttning (Forspjallslj.). Tåget går vidare upp i denna fjälltrakt genom dälder och kjusor, i hvilka de från Hvergelmer söder ut rinnande älfvarna leta sina vägar; det lämnar Hvergelmer bakom sig och sätter öfver gräns-vattnet *Hraunn* (de underjordiska Elivågor, se n:o 59), bakom hvilka resa sig Nifelhels svarta brådstupande fjällmurar (Saxo, Hist. Dan., se n:o 46). Stegar eller trappor leda öfver svindlande djup till naportarne. Tjut och skall från de portvaktande jätte-

stora Nifelheims-hundarne (se n:o 46, n:o 58) bebåda de fördömdes ankomst. Då ila i täta flockar bevingade vidunder, Nifelheims roffågelskaror, Nidhögg, Are, *Hræsvelgr* och deras likar söder ut och slå sig ned kring naportarnes klippor (se nedanför). När desse öppnat sig på gnisslande hakar, ha de fördömde dött sin andra död. Till det förlopp, som kallas »den andra döden», och hvari denna består, återkommer jag längre ned (se n:o 95).

De som sålunda vandrat en fasansfull bestämmelse till mötes äro syndare af olika klasser. Under Nifelheim äro nio straffregioner belägna. Att dessa motsvara nio slags dödssynder synes vara sannolikt i sig själf och bekräftas i viss mån af Sólarljóð, om denna strax bakom gränslinien mellan hedendom och kristendom stående dikt får tagas till vittne. Sólarljóð uppräknar nio eller tio arter af straff för lika många arter af synder. Ur de rent hedniska källorna känna vi, att gudafiender (Loke), menedare, mordvargar, äktenskapsbrytare (se Völuspa), de som brutit tro och lofven och de som ljugit på andra äro dömde till Nifelhel för evigt eller för mycket långa tider *(oflengi,* Sig. Fafn. II, 3). Hvad de obarmhärtige vidkommer, hafva de redan på vägen till Urds brunn lidit svåra kval; både med afseende på dem och andra torde det berott af ransakningen vid tinget, om de kunde vinna försoning eller icke.

Frändebandets hälgd betonades starkt i de eschatologiska föreställningarna. *Niflgóðr*, god för fördömelsens rike, är den som »dräper fränder och säljer broders lik för ringar» (Sonatorr. 15); men den som i allo uppför sig tadelfritt mot fränder och är sen att hämnas, om de gjort honom orätt, han skall efter döden hafva gagn däraf (Sigrdr. 22).

När de fördömde kommit inom naportarne, störta de vingade demonerna öfver de åt dem utsedda offren, prässa dem in under sin fjäderbeklädnad och flyga med dem genom Nifelheims töckenrymder till de åt dem bestämda pinorummen. Völuspas sierska (str. 62) ser Nidhögg, belastad under sina fjädrar med *náir*, sväfva bort från Nidafjällen; hvart han

plägade flyga med dem framgår af str. 38, där han å nasträn-derna suger sina rof. När konung Gorm öfver den förut om-talade gräns-älfven och på Nidafjällens stegar hunnit de för honom öppnade naportarne, ser han mörka vidunder *(larvæ atræ,* jämför Völuspas *in dimmi dreki)* i täta skaror och hör luften fyllas af deras gräsliga skrän (jämför Völuspas: *Ari hlaccar, slitr nai neffaulr,* 47). När Sólarljóð's skald inträder i kvalhemmen, ser han »svedda» fåglar, som ej äro fåglar, utan själar *(sálir),* flyga »många som mygg».

76.

STRAFFORTERNA.

De näjder, öfver hvilka demonskaran flyger, äro desamma, som Skirnersmals författare haft i sigte, då Skirner hotar Gerd med att försända henne till döds-ängderna. Det är rimthur-sarnes, underjordsjättarnes och sjukdomsandarnes hem. Det är här som Ymers fötters afföda bor, de vidunderligt födde och vidunderligt födande urgiganterna, som vänta på att Yggdrasel skall skälfva och deras bundne anförare varda lösa, för att hämnas på gudarna i Ragnarök, och som under tiden smida gäckade anfallsplaner mot Hvergelmers källa eller mot Bifrosts norra brohufvud. Det är där som den rastlösa orons, själavåndans, den konvulsiviska gråtens och vanvettets demo-ner (Othåle, Morn, Ope och Tope) hafva sin hemstad, och där bor äfven deras herrskarinna Lokedottern Leikin, hvars tröskel är fallförsåt och hvars bädd är sjukläger. Enligt den källa, som Saxo begagnat vid skildringen af Gorms färd, är landet tätt befolkadt. Saxo kallar det *urbs, oppidum* (jämför Skirnersmals ord om jättegårdarne, i hvilka Gerd skall släpa sig hopplös fram). Marken är ett träsk med ruttet vatten *(putidum cœnum),* som sprider stinkande lukt. Den norr ut från Hvergelmer flytande Slid söker där i dyig flod-bädd sin väg till gapet, som förer ned i de nio straffregio-nerna. Öfver det hela hvilar Nifelheims dystra himmel.

De dödlige, hvilka i likhet med Gorm och hans män

fått tillstånd att se dessa trakter och som kommit i uppsåt att stiga ned i de världar, som ligga under Nifelheim, rygga tillbaka, när de hunnit till det ifrågavarande svalget och kastat en blick dit ner. Det är trångt, men har tillräcklig dager för att man kan se dess botten, och den anblicken är fasansfull. En stig har likväl fört dit ner; ty sedan Gorm och hans män hemtat sig från det första intrycket, fortsätta de sin vandring till det föresatta målet (Geirröds straffort), ehuru den vidrigaste ånga *(teterrimus vapor)* slår mot dem. Hvad Saxo vidare berättar om färden saknar tyvärr både tillräcklig klarhet och tillräcklig utförlighet. Utan fara för misstag kan man dock fastställa som mythiskt riktigt, att somliga af de nio straffvärldarne under Nifelheim eller de flästa bland dem äro ofantliga fjällhålor, förenade med hvarandra genom öppningar, brutna i bärgväggarna och stängda med portar, som likväl icke hindra Slid i dess lopp till nasträndernа och till hafvet därutanför. Saxo talar om en *perfractam scopuli partem,* »en genombruten del af fjället», genom hvilken vandrarne komma från en af de underjordiska hålorna till en annan, och mellan hålorna stå portvaktare, *janitores.* Där finnas således då äfven portar. Minst två af dessa »heimar» hafva varit benämda efter den mäst ryktbare syndare, som funnits inom dem. Saxo talar om jätten Geirröds, och en isländsk källa om jätten *Geitir*'s. Den tekniska termen för en dylik pinohåla har varit *gnýskúti,* tjutgrotta. Saxo öfversätter *skúti* med *conclave saxeum.* »Vräka någon framför Geiters tjutgrotta», *reka einn fyrir Geitis gnýskúta,* har varit ett talesätt liktydigt med att öfverlämna någon åt döden och osaligheten.

Portarne mellan tjutgrottorna vaktas af olika slags demoner. Framför hvarje port stå flere, hvilka till skepnad och uppförande synas symbolisera de synder, hvilkas utöfvare de bevaka. Utanför ett af pinorummen sågo Gorms män klubbbärare, som pröfvade sina vapen på hvarandra. Utanför ett annat roade sig väktarne med »en vanskaplig lek», i det att de »ömsesidigt gåfvo sina bockryggar en bugtande rörelse».

Det är antagligt, att något slags våldsmän pinades innanför den tröskel, som klubb-kämparne vaktade, samt att de bockgestaltade demonerna lekte utanför vällustingarnes pinohåla. Det är likaledes antagligt, att denna senare är densamma som kallas Geiters. Namnet *Geitir* kommer af *geit,* get. Saxo, som latiniserat *Geitir* till Götharus, berättar om honom äfventyr, som visa, att denne jätte hade sökt komma i besittning af Fröja, samt att han är identisk med Gymer, Gerds fader. Enligt Skirnersmal 35 finnes det i Nifelhel getter, d. v. s. troll i getskepnad, förmodligen af samma art som de ofvan omtalade, och det är måhända med en anspelan på det öde, som väntar Gymer i underjorden, eller med en antydan på hans epithet *Geitir,* som Skirner hotar Gerd med den vidriga dryck *(geita hland),* som där komme att räckas henne af »eländets söner» *(vílmegir).* En af underjordsdemonerna, som, enligt hvad namnet visar, stått i nära förbindelse med Geiter, kallas »Geiters Gnyfot», *Geitis Gnýfeti,* och talesättet »att vräka någon för Geiters Gnyfot» har likaledes betydelsen att sända någon till osalighetsriket.

Fortsättande sin vandring anlända Gorm och hans män till Geirröds *skúti* (se n:o 46).

Man erfar af Saxos skildring, att i kvalvärldarne möter ögat icke endast fasor, utan äfven bländverk, som fresta rofgiriga blickar. Gorms kloke skeppsförare Thorkil (se n:o 46) varnar enträget sina ledsagare att icke vidröra dessa ting, emedan händer, som kommit i beröring med dem, fastna och kvarhållas som af osynliga knutar. Bländverken kännetecknas af Saxo som *œdis supellectilis,* ett uttryck, som är tvetydigt, men kan syfta på att de föreställt tempeltillbehör. Uppgiften förtjänar jämföras med Sólarljóð's str. 65, där skalden ser i underjorden fördömde, hvilkas händer äro fastnaglade å heta stenar. Det är föraktare af de religiösa bruken (de som *minst vildu halda hetga daga),* hvilka straffas så. I mythen torde det hafva varit tempelröfvare, som lida detta straff.

Nastränderna och salen därstädes omtalas med följande ord i Völuspa:

Sal sá hon' standa
sólu fjarri
Náströndu á,
norðr horfa dyrr;
féllu eitrdropar
inn um ljóra,
sá er undinn salr
orma hryggjum.

Sá hon þar vaða
þunga strauma
menn meinsvara
ok morðvarga
ok þanns annars glepr
eyrarúnu;
þar saug Niðhöggr
náir framgengna,
sleit vargr vera.

»Sal såg hon stånda, långt fjärran från solen, vid nasträndernа; åt norr vetta dörrarna. Giftdroppar föllo in genom taköppningarna. Flätad är den salen af ormryggar.»

»Där såg hon menedare och mordvargar och den som förleder en annans förtrogna (hustru), vada strida strömmar. Där sög Nidhögg framlidnes *náir*. Där sönderslet vargen män.»

Gylfaginning k. 52 antager, att ormarne, hvilkas sammanflätade ryggar bilda salen, rikta sina hufvud inåt densamma och särskildt genom taköppningarna (enl. codex Ups. och cod. Hypnones.) genomspruta den med etter. Detta senare antagande är välgrundadt. Tvifvelaktig synes däremot Gylfaginnings mening, att »de tunga strömmar», som nasträndernas fördömde hafva att genomvada, flyta utefter salens golf. Då själfva namnet nastränder angifver, att salen är belägen invid ett vatten, kunde detta vatten, vare sig att det är älfven *Slíðr* med sina vapenhvirflar eller något annat, brusa fram med de tunga strömmar, som Völuspa omtalar. Det oaktadt

torde Gylfaginnings mening vara riktig. Man har säkerligen föreställt sig nasträndernas sal, likasom dess motsatts Valhall, ofantligt stor; det nedrägnande ormgiftet måste komma till salens golf, och ingenting hindrar, att man tänkt sig etterrägnet tillräckligt ymnigt att bilda »tunga strömmar» utefter detta. (Se nedanför).

Saxos skildring af salen å nastränderna — af honom tillämpad på straffriket i dess helhet — är denna: »dörrarna öfverdragna med seklers sot, väggen öfverspolad med smuts, taket tättbesatt med gaddar, golfvet betäckt med huggormar och öfversprutadt med all slags orenlighet». Den sistnämda uppgiften bekräftar Gylfaginnings åsigt. Då detta öfversprutande fortgår rastlöst genom sekler, måste det ämne, som sprutas, både växa till en myckenhet och hafva ett aflopp. Märklig är vidare Saxos uppgift, att dörrarna äro öfverdragna med seklers sot. Invid dessa dörrar måste således eldar vara tända. Härom längre ned.

77.

STRAFFORTERNA (forts.). SALEN Å NASTRÄNDERNA.

Utan att tillåta mig något förslag till textförändring i de ofvan anförda Völuspa-stroferna, och i enlighet med den grundsats jag i detta arbete följer att icke grunda slutsatser på s. k. text-emendationer, som nästan alltid äro textförsämringar, har jag användt dessa strofer sådana de föreligga i de oss öfverlämnade texterna. I likhet med Müllenhoff (D. Altherth. V, 121) och andra forskare är jag dock öfvertygad om att strofen, som börjar: *sá hon þar vaða* etc. är korrumperad. Flere skäl, som jag annanstädes, i en specialafhandling om Völuspa, kommer att framlägga, göra detta sannolikt; men redan den omständighet, att strofen är tioradig, är tillräcklig att väcka misstankar hos den, som har den åsigt, att Völuspa ursprungligen bestått af idel åttaradiga strofer, en åsigt, som ej torde kunna på allvar betviflas. Sådan dikten nu föreligger består hon af 47 åttaradiga strofer, 1 fyraradig, 2

sexradiga, 5 tioradiga, 4 tolfradiga och 2 fjortonradiga, tillsammans 14 icke åttaradiga mot 47 åttaradiga, och medan samtliga de åttaradiga äro äfven i inre och logiskt afseende välbyggda, gäller det om de andra, mer än åttaradiga, dels att man kan stryka det öfverflödiga radantalet utan att därmed skada sammanhanget, dels att de se ut som löst hopkomna konglomerat af sprängda strofdelar och interpolationer. Det senaste försöket att fullständigt återställa dikten i dess åttaradiga strofform är gjordt af Müllenhoff (D. Altherth. V), och ehuru detta försök kan i enskilda punkter behöfva revideras, har det, i sin helhet sedt, gifvit dikten en klarhet, logisk reda och symmetri, hvilka redan för sig ådagalägga, att Müllenhoff utgått från en riktig synpunkt.

I den afhandling af Völuspa, som jag kommer att offentliggöra längre fram, skall en utförlig behandling egnas åt detta ämne. Här må det tillåtas mig meddela, att vid mina egna bemödanden att återställa Völuspa i åttaradiga strofer, kom jag till en punkt, då jag hade fått i det närmaste hela det öfriga diktmaterialet ordnadt efter denna grundsats, men då återstodo följande fragment:

1) *Á fellr austan* *um eitrdala* *söxum ok sverðum,* *Slíðr heitir su.*	1) Å faller östan kring etterdalar med dolkar och svärd, Slid heter hon.
2) *Sá hon þar vaða* *þunga strauma* *menn meinsvara* *ok morðvarga* *ock þanns annars glepr* *eyrarúnu.*	2) Där såg hon vada tunga strömmar menedige män och mordvargar och den som förför en annans ›ör-hviskarinna‹ (förtrogna, d. v. s. maka).

Dessa fragment utgöra tillsammans tio rader. Hvad fjerde raden i fragmentet 1) vidkommer *(Slíðr heitir su)* har den utseendet af att vara ett mythografiskt tillägg af sångens upp-

tecknare, Flere liknande interpolationer, som meddela upplysningar af mythologiskt intresse, men som icke stå i ringaste förbindelse med tankegången eller ega ringaste vigt för det afhandlade ämnet i Völuspa, förekomma i de nuvarande textredaktionerna af denna dikt. Dvärgalistan därstädes är en kolossal interpolation af detta slag. Utelämna vi hypothetiskt och tills vidare denna rad, likasom den näst föregående *(söxum ok sverðum)*, återstå så många rader som erfordras för en regelbunden åttaradig strof.

Nu är att märka, att bland samtliga de åttaradiga Völuspastroferna förekommer ingen så illa byggd, att ett verb i första halfstrofen har ett direkt objekt i andra halfstrofens första rad, såsom fallet är i den nuvarande textens:

Sá hon þar vaða
þunga strauma
menn meinsvaru
ok morðvarga
ok þann's annars glepr
eyrarúnu

och öfver hufvud taget torde en sådan konstruktion alldrig förekommit i någon hjälpligt duglig dikt. Hafva de åtta rader, som här stå till vårt förfogande, verkligen tillhört en och samma strof, måste denna fördenskull återställas enligt följande schema:

1) Sá hon þar vaða
2) þunga strauma
3) menn meinsvara
4) ok morðvarga;
5) . . . . . .
6) . . . . . .
7) *þann's annars glepr*
8) *eyrarúnu,*

och i någon af de två punkterade raderna måste ett verb ha stått, som styrt ackusativ-objektet *þann*.

De rader, som skulle intaga de punkterades plats, ha i sin nuvarande lydelse detta utseende:

á fellr austan
um eitrdala.

Det verb, som styrt *þann*, måste då vara *á fellr*, det vill säga verbet *fellr* i förening med prepositionen *á*. Men i detta fall är ordet *á* icke substantivet *á*, en å, ett rinnande vatten, och »ån, som faller östan kring etterdalar» har då sin källa i ett misstag.

Vi ha då — under den gifna förutsättningen — kommit så långt, att det är någonting, som *fellr á*, faller på, strömmar ned på den, som förleder en annans maka. Detta något måste ha varit uttryckt med ett substantiv, som nu gömmer sig bakom adverbet *austan* och haft tillräcklig ljudlikhet med det för att ha kunnat förvandlas därtill.

Ett sådant substantiv — och det enda af sådan art — är *austr*. Detta betyder någonting, som kan *falla á*, strömma ned på. *Austr* är nämligen ösvatten (af *ausa*, ösa), affallsvatten, vatten flytande ur en ränna.

En proba på om där ursprungligen stått *austr* eller icke ligger i det följande substantivet, som nu har utseendet *eitrdala*. Har där nämligen stått *austr*, så måste i den ursprungliga texten följt ett substantiv, 1) som låtit veta hvad slags affallsvatten här menas; 2) som haft tillräcklig ljudlikhet med *eitr-dala*, för att kunna förvanskas därtill.

De sjöfarande nordmännen skillde emellan två slags *austr*: *byttu-austr* och *dœlu-austr*. Bottenvattnet i ett fartyg kunde bortskaffas dels så, att man med öskar öste det omedelbart ut öfver relingen, dels så att man öste det i en *dœla*, en öfver relingen lagd tråglik ränna. Det senare var det bekvämare sättet. Skillnaden mellan dessa slag af *austr* vardt ordstäfsmässig; jämför uttrycket: *þá var byttu-austr, eigi dœlu-austr*. Ordet *dœla* nyttjades äfven bildlikt: jämför *láta dœluna ganga*, låta rännorna gånga (Grett. 98), ett ordspråk, hvari lifligt samspråkande människor liknas vid *dœlur*, rännor, som öppna sig för flödande samspråk.

Under sådana förhållanden hade man här att vänta såsom följande på ordet *austr* ordet *dœla* och, eftersom här är fråga om etter, *eitr-dœla.*

Eitr-dœla uppfyller båda de ofvanför uppställda fordringarna. Det låter veta hvad slags affallsvatten, som här menas, och det har tillräcklig ljudlikhet med *eitr-dala* för att kunna förvanskas därtill.

Vi få således: *á fellr austr eitrdœla:* »på (den som förleder en annans hustru) faller etter-rännors affallsvatten». Hvilka dessa etter-rännor äro bör strofen i sin helhet kunna utvisa. Detta blir den andra proban på läsartens riktighet.

Gifvet är, att om *á fellr austr eitrdœla* är den ursprungliga lydelsen, så måste en förvanskning till *á fellr austan um eitrdala* så godt som med nödvändighet uppstå, sedan man antagit prepositionen *á* för att vara substantivet *á,* en å, ett rinnande vatten. Huru nära till hands förväxlingen af dessa ord ligger visar en annan Völuspastrof, der prepositionen *á* i *á ser hon ausaz aurgom forsi* länge tolkats som substantivet *å.*

Vi skola nu se, om uttrycket *á fellr austr eitrdœla* ger mening och sammanhang, när det insättes i de här ofvanför punkterade radernas ställe.

Sá hon þar vaða
þunga strauma
menn meinsvara
ok morðvarga;
(en) á fellr austr
eitrdœla
þann's annars glepr
eyrarúnu.

»Där såg hon tunga strömmar (af etter) genomlöpa menedare och mordvargar. Etterrännornas (det vill säga: de af etterströmmarne genomilade menedarnes och mordvargarnes) afloppsvatten faller på den, som förleder en annans maka.»

Vi få här ej allenast ett föreställningssammanhang, utan ett särdeles märkvärdigt och upplysande sådant.

Verbet *vaða* nyttjas ej endast om personer, som genomvada ett vatten. Vattnet själf kan också *vaða* (jämför *eisandi udr veðr undan,* Rafns s. Sveinb.), för att icke tala om pilar, som vada i *fólk* (Havam. 150), och fanor, som vada i krigareträngseln. Här är det skarorna af menedare och mordvargar, genom hvilka etter vadar. Verbet *vaða* har varit så ofta nyttjadt på detta sätt, att det tillika fått betydelserna *rusa, ränna, genombrusa.* Tunga etterströmmar rinna igenom menedarne och mordvargarne, innan de falla på äktenskapsbandets skändare. De förre äro »etter-rännorna», som med sitt afloppsvatten öfverösa de senare.

Vi återvända till Saxos skildring af nasträndernas sal, för att se om den sålunda hypothetiskt återställda Völuspastrofen öfverensstämmer med eller motsäges af henne. Så obehagliga de bilder äro, som vid denna jämförelse möta oss, äro vi dock nödgade att taga dem i betraktande.

Saxo säger, att salens vägg är öfverdragen med flytande smuts, *paries obductus illuvie.* Det latinska och af Saxo nyttjade uttrycket för etter är *venenum,* icke *illuvies,* som betyder påsköljd, påspolad orenlighet. Här äro således icke menade etterströmmarne, sådane de enligt Völuspa utsprutas af ormarne ned genom takets öppningar, utan här afses något annat, som dock måste komma uppifrån, enär det gjuter sig öfver salens vägg.

Saxo säger vidare, att golfvet är öfversprutadt med all slags orenlighet, *pavimentum omni sordium genere respersum.* Uttrycket bekräftar, att här icke afses oblandad etter, utan hvarjehanda annat af vidrigaste slag.

Ytterligare meddelar Saxo, att det finnes därinne grupper af fördömde, hvilka grupper han kallar *consessus. Consessus* betyder »ett sammansittande» och i härledd bemärkelse sammansittande personer. Ordet »sitta» kan här tagas i en mer eller mindre ordagrann betydelse. *Consessor,* »den som sitter tillsammans med», kunde hvarje deltagare i en romersk mid-

dagsmåltid kallas, ehuru man egentligen icke satt, utan låg eller halflåg till bords.

Det finnes, som nämdt, i salen flere sådana *consessus*, tillsammans sittande eller tillsammans liggande personer. Underlagen, hvarpå de sitta eller ligga, äro af järn. Hvarje *consessus* innehar i salen en *locus*, och enär båda dessa termer, *consessus* och *locus*, hos Saxo förenade i uttrycket *consessuum loca*, betyda tillsammans bänkrader å en theater eller å annan offentlig plats, där sittplatserna höja sig radvis öfver hvarandra, hafva vi att antaga, att dessa sammansittande eller sammanliggande rader af fördömde befinna sig på olika höjd mellan salens golf och tak. Detta antagande bekräftas af hvad Saxo vidare meddelar, att deras *loca* skilljas åt genom flätverk af bly *(plumbeæ crates)*. Att det är flätverk, som åtskilljer dem, måste hafva någon praktisk grund och kan ej hafva en annan än den, att någonting, som flyter ned, skall finna obehindrad väg från det ena *consessus* till det andra. Det som flyter ned når slutligen golfvet och är då *omne sordium genus*, all slags orenlighet.

Det må slutligen tilläggas, att enligt Saxo stanken i detta pinorum är nästan outhärdlig *(super omnia perpetui fœtoris asperitas tristes lacessebat olfactus)*.

Hvem finner icke af detta, att Völuspas och Saxos skildringar af salen å nastrànderna bekräfta, förklara och fullständiga hvarandra? Af Völuspas ordalag framgår, att den nedsprutade ettern kommer från taköppningarna, ej från väggarna. Salen i sin helhet består af flätade orm-*ryggar (sá er undinn salr orma hryggjom)*. De till dem hörande hufvuden befinna sig ofvan om taket och spruta sitt etter ned igenom taköppningarna, »ljorarna» *(fellu eitrdropar inn um ljóra)*. Nedanför dessa samt emellan dem och golfvet äro, som vi sett, enligt Saxo rader af järnsäten anbragta, den ena raden under den andra, alla med öfverspända flätverk af bly, och på järnsätena sitta eller ligga menedare och lönmördare, nödgade att dricka det i »tunga strömmar» nedrägnande giftet. Hvarje sådant lag af syndare varder till »etterrännor» för det

därunder närmast befintliga, tilldess den afskyvärda vätska, som sålunda uppstår, faller på dem, som förfört andras käraste och närmaste förtrogna. Desse förförare utgöra antingen det nedersta laget af sittande delinqventer, eller också vada de på golfvet i den blandning af smuts och etter, som strömmar däröfver. Öfver salen rufvar evig natt. (Han är *sólu fjarri)*. Hvad som finnes af ljus, belysande fasorna, kommer från eldar (se nedanför), tännda vid dörrarna, som vetta mot norr *(norðr horfa dyrr)*. Röken från eldarne slår in och betäcker portarnes poster med »seklers sot» *(postes longæva fuligine illitæ)*.

Härmed må jämföras hvad Tacitus förtäljer om germanernas åsigter och bruk med afseende på brott och straff. Han säger:

»Brottets beskaffenhet bestämmer straffets. Förrädare och öfverlöpare hänga de i träd. De fege och de åt skändlig vällust hängifne qväfva de i smutspölar och träsk, i det att de kasta ett *flätverk (crates)* öfver dem. Olikheten i dessa straff hänvisar på den uppfattning, att brott böra straffas så att man har straffet för ögonen, medan skändligheter böra straffas så att det skändliga skaffas ur dagsljuset» *(Germania,* XII).

Detta ställe i Germania är som en kommentar till Saxos skildringar och till Völuspastrofen i den form, som min undersökning af dikten har gifvit till resultat. Hvad man kunde finna i sig själf sannolikt bekräftas af Germanias ord: att samma uppfattning af rätt och sedlighet som gjorde sig gällande i germanernas lagar, fick sitt uttryck, men i gigantisk förstoring, uti deras läror om de eschatologiska belöningarna och straffen. Det bör måhända icke lämnas oanmärkt, att en hit hörande enskildhet bevarat sig genom århundradena. Det flätverk *(crates)* Saxo omtalar som spändt öfver de etter- och smutsdrickande förbrytarne i nasträndernas sal, har sin jordiska motbild i det flätverk (likaledes kalladt *crates)*, som det germaniska bruket på Tacitus' tid kastade öfver de i smutsvatten och träsk kväfda offren *(ignavos et imbelles et corpore infames cœno ac palude injecta insuper crate mergunt)*. De som dömdes till denna död voro enligt Tacitus

fege och vällustingar. Bland dem, som mottogo ett liknande straff i det germaniska Gehenna voro dels de som på lömskt sätt begått dråp och sökt dölja sin gärning (det var sådane som kallades mordvargar), dels vällustingar, som vanhälgat äktenskapets band. Völuspastrofens och Saxos skildring visa, att äfven i nasträndernas sal drabba straffen efter brottens beskaffenhet. Alla därinne straffas grymt: men det göres skillnad mellan dem, som måste dricka ormgiftet oblandadt, och dem, som mottaga den blandade drycken och slutligen dem, som få den ohyggliga vätskan öfver sig och väl äfven i sig.

Jag meddelar här till slut ett antal Völuspastrofer, som hafva afseende på den germaniska eschatologien. Bredvid hvarandra ställer jag stroferna sådana de förekomma i Codex regius och sådana de gestaltat sig på grund af en undersökning, som kommer framdeles att fullständigt framläggas. Man torde däraf finna, att återställandet af *á fellr austan um eitrdala* till *á fellr austr eitrdœla* och dessa ords insättande framför *þanns annars glepr eyrarúnu* ej allenast återgifver strofen, hvari dessa ord förekomma, en ordentlig byggnad och ett innehåll, som bekräftas af Saxos eschatologiska källor och af Tacitus' Germania, utan äfven är ett villkor för att andra strofer skola återfå en regelbunden byggnad och ett sammanhängande föreställnings-innehåll.

Codex regius.	*Reviderad text.*
A fellr austan	
vm eitrdala	
sauxom oc sverþom	
sliþr heitir sv.	
Stod fyr norðan	Stód fyr norðan
a niþa vollom	á Niða völlum
salr or gvlli	salr ór gulli
sindra ettar.	Sindra ættar;
enn annar stoð	enn annarr stoð
a okolni	á Ókólni,
bior salr iotuns	bjórsalr jötuns,
en sa brimir heitir.	en sá Brímir heitir.

Sal sa hon standa
solo fiárri
na strondo a
norþr horfa dyrr.
fello eitr dropar
inn vm lióra
sa er undinn salr
orma hryggiom.

Sal sá hon standa
sólu fjarri
Náströndu á,
norðr horfa dyrr;
féllu eitrdropar
inn um ljóra,
sá er undinn salr
orma hryggjum.

(38) Sa hon þar vaða
þunga strauma
menn meinsvara
oc morðvargar.
oc þann annars glepr
eyra rvno
þar svg niþhauggr
nái fram gengna
sleit vargr vera
uitoþ er en eþa hvat.

Sá hon þar vaða
þunga strauma
menn meimsvara
oc mordvarga;
en á fellr austr
eitrdæla
þanns annars glepr
eyrarúnu.

(35) Hapt sa hon liggia
undir hvera lundi
legiarn lici
loca aþeckian.
þar sitr sigyn
þeygi vm sinom
ver velglyioð
uitoþ er en eþa hvat.

Hapt sá hon liggja
undir hveralundi
lægjarnlíki
Loka áþekkjan;
þar saug Níðhöggr
nái framgengna,
sleit vargr vera.
Vituð ér enn eða hvat?

Þar kná Vala
vigbönd snúa,
heldr várn harðgör
höpt ór þörmum;
þar sitr Sigyn
þeygi um sínum
ver vel glýjuð.
Vituð ér enn eða hvat?

78.

STRAFFORTERNA (forts.). LOKES STRAFFHÅLA. GYLFAGINNINGS FÖRBLANDNING AF MUSPELS SÖNER OCH SUTTUNGS SÖNER.

Saxo (Hist. Dan. 429 ff.) berättar, att den erfarne skeppsföraren Thorkil gjorde på konung Gorms befallning en andra resa upp till den yttersta Norden, för att fullständiga den kunskap, som genom den förra resan vunnits. Man hade då icke sett den del af underjorden, där Loke (af Saxo kallad Ugartilocus) dväljes. Detta återstod nu att göra. Likasom förra gången styrde Thorkil in i det haf, hvaröfver sol och stjärnor aldrig lysa, och han seglade så länge omkring i dess mörker, att hans bränsleförråd tog slut. Expeditionen var i följd häraf nära att gå förlorad, då man plötsligt på något afstånd såg ett eldsken. Thorkil steg då med några af sina män i en båt och rodde dit. För att i mörkret återfinna sitt skepp hade han dessförinnan låtit i masttoppen uppsätta en medförd självlysande ädelsten. Vägledd af skenet kom Thorkil till ett strandberg, hvari voro trånga »gap» *(fauces)*, ur hvilka skenet kom. Där fanns också en dörröppning, och Thorkil gick in, sedan han tillsagt sina män att stanna därutanför.

Thorkil fann en grotta. Vid bålet, som var tändt därinne, stodo två ovanligt högvuxne män, som underhöllo elden. Grottan hade en inre dörr- eller portöppning, och hvad därinnanför sågs beskrifves af Saxo i nästan ordagrann öfverensstämmelse med hans förra skildring af salen å nastränderna *(obsoleti postes, ater situ paries, sordidum tectum, frequens anguibus pavimentum)*. Thorkil återser i själfva verket denna sal, till hvilken han nu kommit från en annan sida, nämligen från den norra, där salen har sin åt stranden vettande dörr *(norðr horfa dyrr,* Völusp.), hvars poster enligt Saxos förra skildring äro öfverdragna med seklers sot. Sotet får nu sin förklaring i det bål, som är tändt i den utanför salen varande grottan, hvilken bildar likasom dess vestibul. De båda gigantiske männen, som underhålla elden, kallas af Saxo *aquili*.

Hos Marcianus Capella, som är Saxos förebild med af-

seende på stil och ord-användning, omtalas under namnet *aquili* väsen af halfgudomlig rang *(hemithei)*, hvilka vistas i samma regioner som de dödes själar *(lares* och *larvæ*, Marc. Cap. l. II, jämför P. E. Müller, not. Hist. Dan. pag. 68, 69). *Aquilus* har tillika betydelsen *mörk, svart,* isl. *dökkr.*

I den nordiska mythen omtalas ett särskildt slag af alfer: svartalfer, *dökkálfar.* De bo under världsträdets yttersta rot vid underjordens nordliga port *(iormungrundar í iodyr nyrdra)* och hafva till grannar thursarne och de osalige döde *(náir,* Forspjallslj. 25). Äfven Gylfaginning k. 17 vet om svartalferna så pass mycket, att de »bo nere i jorden» *(búa niðri í jörðu).* Till mythisk rangställning, färg och vistelseort sammanträffa de således med de romerska *aquili,* och Saxo har på fyndigt och träffande sätt begagnat sig af detta latinska ord för att igenkännligt beteckna dem.

De båda svartalferna, som vakta utanför nastrandssalen, borde blifvit förvånade öfver att se en lefvande människa träda in i deras grotta. Saxo låter dem vänligt emottaga den oväntade gästen. De hälsa honom, och när de fått veta i hvad afsigt han begifvit sig dit, förebrår honom en af dem det öfverdådigt djärfva i hans företag, men ger honom upplysningar om vägen till Loke och lämnar honom eld och bränsle, sedan han förut pröfvat Thorkils förståndsgåfvor och funnit honom vara en klok man. Vägen, säger svartalfen, kan tillryggaläggas med fyra dygns skarp seglats. Den bär, såsom man af sammanhanget erfar, öster ut. Man kommer därefter till ett ställe, där icke ett grässtrå växer, och hvaröfver ett än djupare mörker rufvar. Stället innesluter flere fasansfulla bärgsalar, och i en af dem dväljes Loke.

På fjerde dagen kommer Thorkil, gynnad af god vind, till målet för sin färd. Genom mörkret skönjes med svårighet en ur hafvet uppstigande klippmassa *(scopulum inusitatæ molis),* och Thorkil lägger till vid denna fjällholme. Han och hans män ikläda sig skinndrägter af ett slag, som skyddar mot etter, och vandra sedan utefter strandkanten af klippan, tills de finna en ingång. Där uppgöra de en med flintor slagen

eld, emedan en sådan är ett godt skydd mot demoner, tända bloss och krypa in genom den trånga öppningen. Tyvärr förtäljer Saxo mycket knapphändigt hvad de sågo därinne. Först kommo de till en pinohåla, som åtminstone i det afseendet liknade salen å nasträndern, att där voro många ormar och många järnstolar eller järnbänkar af det ofvan omtalade slaget. En bäck med långsamt flytande vatten öfvervadades; ännu en grotta, som icke skildras, genomvandrades, hvarefter man kom in i Lokes förskräckliga fängelse. Han låg där bunden om händer och fötter med ofantliga kedjor. Hans hår och skägg liknade spjut af horn och luktade vidrigt. Thorkil utryckte ett skäggstrå att medföra som vittnesbörd om hvad han sett. När han gjorde det, spred sig öfver hålan en pästlukt, och det visade sig efter hemkomsten, att det medförda skäggstrået var genom sina ångor lifsfarligt (Hist Dan. 433). När Thorkil och hans män hade utträdt ur klippans innandömen, upptäcktes de af flygande ormar, som höllo till på ön (jämför Völuspa: *þar saug Niðhöggr* etc., n:o 77). Skinndrägterna skyddade mot det gift de sprutade: men en af männen, som blottade ögonen, vardt blind; en annan, hvars hand kom utanför den skyddande klädseln, fick henne afskuren från armen, och på den tredje, som vågade blotta hufvudet, vardt detta af giftet som af ett järn skildt från sin hals.

Den sång eller saga, som varit källan för denna Saxos berättelse, har skildrat klippholmen, där Loke lades i bojor, som bebodd af många fördömda väsen. Där äro minst tre pinohålor, och i en af dem många järnstolar eller järnbänkar. Detta bekräftas, såsom vi skola se, af Völuspa.

Saxo säger också, att där fanns en hamn. Af Völuspa erfar man, att då Yggdrasel vid Ragnaröks annalkande skälfver, ligger dödsskeppet Nagelfar så, att den lös vordne Loke kan stiga ombord på det. Att det legat länge och fastgjordt i sin hamn framgår däraf, att det enligt Völuspa då »varder loss». Okännda händer bygga på det. Byggnadsämnet är döda människors oklippta naglar (Gylfag. 51, sannolikt efter

folksägen). Ju mindre vördnad för det heliga, dess mindre aktning för de döde; men för hvar och en sådan, som lämnas obegrafven eller anförtros åt jorden, utan att han dessförinnan, när så möjligt varit, tvättas, kammas, putsas till händer och fötter och omvårdas så, att hans utseende kan inför dödstingets domare vittna godt om de efterlefvande, kommer byggnadsämne till dödsskeppet, som skall föra världs-förödelsens skaror till den stora striden. Mycket byggnadsämne kommer dit under de sista tiderna: under »dolk- och yxtiden», då »ingen människa har undseende för den andra» (Völuspa).

Nagelfar är det största af alla skepp, större än Skidbladner *(Skíðbladnir er beztr skipanna ... en Naglfari er mest skip,* Gylfag. 43). Redan detta antyder, att det är afsedt att vara starkt bemannadt, när det lämnar Lokes klippholme. Völuspa säger:

Str. 47, 8:	*Naglfar losnar.*	Nagelfar lossnar.
Str. 48:	*Kioll ferr austan,*	Skeppet far östan,
	koma mvno Mvspells	komma månde Muspels
	vm laug lydir,	skaror öfver vattnet,
	en Loki styrir;	men Loke står vid rodret.
	fara Fifls megir	Fifels alla ättlingar
	með Freka allir,	komma med Freke,
	þeim er brodir	Byleipts broder
	Byleipts í fór.	är med dem på färden.

Här säges uttryckligen, att »Muspels skaror» äro ombord å det af Loke styrda skeppet Nagelfar, sedan detta »lossnat» och lagt ut från holmen, där Loke och andra fördömde voro fängslade.

Hur låter sig detta förlika med den på Gylfaginnings auktoritet hvilande läran, att Muspels söner äro innevånare i det längst söderut belägna ljus- och värmeriket, Gylfaginnings så kallade Muspelheim; att Surt är detta rikes gränsbeskyddare; att Muspels söner anrycka under hans ledning till Ragnarök-striden, samt att de således måste komma söderifrån, hvilket ju äfven Völuspa synes bekräfta med orden *Surtr ferr sunnan með sviga lævi?*

Svaret är, att den ena uppgiften alldeles icke låter förena sig med den andra, och frågan varder då hvilkendera auktoriteten är den giltigare, den hedniska dikten Völuspa eller den på 1200-talet af en man, som hade ett oklart begrepp om fädernas mythologi, hopskrifna Gylfaginning. Äfven den mäst okritiske anhängare af Gylfaginning skulle säkerligen utan minsta tvekan gifva Völuspa rätt, förutsatt att vi hade denna dikt bevarad i oskadadt skick från hedendomens dagar. Så är emellertid uppenbarligen icke förhållandet. Här kräfves fördenskull en tredje auktoritet, som kan afgöra mellan de båda andra. En sådan finns i själfva verket.

I de nordisk-hedniska urkunderna förekommer ordet *múspell* endast två gånger, nämligen i ofvannämda Völuspastrof och i Lokasenna 42, där Fröj, som afstått från sitt segersvärd, hotas af Loke med utsigten till nederlag och död, *er Mvspellz synir riða Myrcviþ yfir*, »när Muspels söner rida öfver Mörkveden». Mörkveden omtalas i Völundarkv. 1 som en skog, genom hvilken de söderifrån kommande svanmörna flögo in i de vintriga Ulfdalarne, där man, för att skaffa sig föda, jagar på skidor efter björnar. Detta är uppenbarligen icke en skog, belägen i närheten af värmens och eldens urkällor. Det visserligen mycket fria sätt, hvarpå den mythiska geografiens namn begagnas i hjältesångerna, där äfven Mörkveden uppdyker, vittnar ej häller om att man tänkt sig denna skog belägen söder om Midgard, och det är, såsom nedanför skall visas, all anledning antaga, att Mörkveden är ett annat namn för den i mythen ryktbara Järnveden, som enligt Völuspa är belägen österut, och där Angerboda fostrar Lokes och Fenrers ättlingar.

En bland desse, och en bland de värste, är vidundret Hate, månens fiende, omtalad i Völuspa som *tungls tívgari*, hvilken gör utflykter från Järnveden och »stänker herrskareborgar med blod». I Ragnarök-striden är Hate med och kämpar då med Tyr (Gylfag.), och utan tvifvel är icke endast han, utan Fenrersulfvens hela i Järnskogen fostrade yngel närvarande på slagfältet i den flock, som anföres af Loke.

deras klanchef. Detta är väl också meningen, som uttryckes i ofvan anförda Völuspa-strof med orden: »Fifels ättlingar komma alla med Freke (ulfven), och i sällskap med dem är Byleipts (eller Byleists) broder.» Enär Loke, Byleipt och Helblinde omtalas som bröder (Gylf. 33), så kan med »Byleipts broder» ej menas någon annan än Loke själf eller Helblinde, och efter all anledning den senare, eftersom det redan förut är sagdt, att Loke är med som tågets ledare. Det är således Muspels söner och Lokes fränder i Järnskogen, som samlas kring honom, när den stora striden förestår. Muspels söner följa den lössluppne Loke från hans fjällholme och äro med honom ombord å Nagelfar. Närmaste målet för Lokes färd är Järnveden, där han hemtar sin och Angerbodas afkomma, och därifrån går sedan färden »öfver Mörkveden» till Vigrids slätt. Völuspas och Lokasennas uppgifter belysa och bekräfta hvarandra, och det följer häraf, att Völuspas uppgift, att Muspels söner komma från öster, är ursprunglig och riktig.

Gylfaginning anser Muspel vara en lokal, ett rike, eldens och värmens ursprungsland (Gylfag. 5). Uppfattningen är likväl vacklande, ty ifrågavarande land kallas i samma källa likaledes *Múspellsheimr* (k. 5) och *Múspells heimr* (kap. 8), hvaraf man kan förmoda, att författaren ansett *Múspell* betyda såväl eldens land som elden själf. Den värkliga etymologiska betydelsen af *Múspell* torde på 1200-talet, då Gylfaginning skrefs, varit lika obekant som den är nu. De flere försök, som gissningsvis blifvit gjorda att förklara ordet, lämnar jag här åsido. De torde alla kunna anses som misslyckade, måhända väsentligen därför att de godtroget tagit Gylfaginnings uppgifter till utgångspunkt. Ärfdt från hednatider förekommer ordet under formerna *mutspelli* och *muspilli* i den gamla saksiska dikten Heliand och i en fornhögtysk-dikt om yttersta domen, och det har där betydelsen af Herrens dag, fördömelsens dom eller fördömelsen. Om den betydelse, som ordet haft för Nordens hedningar, för Völuspas och Lokasennas författare, kan med säkerhet icke sägas mer än att ordet i uttrycket »Muspels söner» haft speciell tillämpning på my-

thiska väsen, som skola uppträda i Ragnarök kämpande där som Lokes bundsförvandter, således på det ondas sida mot det goda; att dessa väsen varit Lokes medfångar å den klippholme, där han låg fängslad; och att de följde honom därifrån med skeppet Nagelfar till kamp mot gudarne. Då Gylfaginning låter dem följa den från söder kommande Surt, måste detta bero på en förblandning af »Muspels söner» med »Surts (Suttungs) söner».

Vid närmare påseende borde man funnit, att Gylfaginnings uppfattning af »Muspels söner» är himmelsvidt olik den mythiska. Under påverkan af kristna föreställningar äro de förvandlade till ett slags ljusets änglar, hvilka uppträda i Ragnarök för att under Surts befäl »besegra alla afgudarne» (*sigra öll goðin*, Gylfag. 4) och fullborda straffdomen öfver världen. Medan Völuspa låter dem komma med Loke på skeppet Nagelfar, således från den ohyggliga klippholmen i det haf, hvaröfver evigt mörker rufvar, och medan Lokasenna låter dem komma öfver Mörkveden, hvars namn just icke tyder på en ängd i ljusets rike, låter oss Gylfaginning veta, att de äro himmelska varelser. Afgudar och jättar slås med hvarandra på Vigrids slätter; då plötsligen öppnar sig *himmelen*, och ut ur denna rida i lysande skvadroner »Muspels söner» och Surt med sitt strålande svärd i fylkingens spets. Gylfaginning är mån om att hålla desse förnäme ryttare fjärran från all beröring med det pack, som Loke för till slagfältet. Hon framhåller fördenskull uttryckligt, att de bilda en fylking för sig. (*Í þessum gný klofnar himininn, ok ríða þaðan Múspells synir; Surtr ríðr fyrstr* etc.... *enn Múspells synir hafa einir sér fylking, er sá björt mjök*, kap. 56). De komma således icke för att hjälpa Loke, utan för att göra ände både på afgudarne och jättepöbeln. Den gamle jätten Surt, som enligt en hednisk skald, Eyvind skaldaspiller, bor i *sökkdalir*, i bärggrottor djupt under jorden (se om honom n:o 89), är sålunda af Gylfaginning först gjord till gränsvaktare för »Muspelheim», och därefter till höfding öfver himmelska härskaror. Men hans upphöjelse stannar icke

härvid. Gylfaginning i den text, som meddelas i Upsalacodex, gör honom till herre i Gimle, till den eviga lycksalighetens konung: efter Ragnarök, heter det där, »finnas många goda vistelseorter och många dåliga»; *bäst är att vara i Gimle hos Surt (margar ero vistar goþar ok margar illar. bezt er at vera a Gimle meðr surti).* Namnet Surt betyder *svart;* man finner, att hans svarta utseende icke hindrat hans befordran, som slutligen gått ända därhän, att en mytholog, som uppriktigt trott på Gylfaginning, sett i honom den allsmäktige, som enligt Völuspa skall komma efter världsförnyelsen, för att utjämna och förlika allt disharmoniskt och grunda heliga stadgar, som skola varda evigt giltiga.

Det torde under sådana omständigheter få räknas som ett kritiskt försigtighetsmått att icke obetingadt tro på Gylfaginnings uppgift, att den ljusets och värmens värld, som fanns före världsskapelsen, hetat Muspel eller Muspelsheim. Detta är efter all anledning utfunderadt af Gylfaginnings författare. Säkert är, att ingen annan källa vet något om det namnet. Men att mythen antagit tillvaron af en sådan värld följer redan däraf, att Urds källa, som ger världsträdet lifsvärme, måste hafva sitt djupaste källsprång där, likasom Hvergelmer har sitt i urköldens och Mimer sitt i den visdom, som förenar motsatserna och låter dem samverka i en ordnad värld.

Man har således att åtskilja *Múspells megir, Múspells synir,* från Surts klanmän, som kallas *Surts ætt, synir Suttunga, Suttungs synir* (Skirnersm. 34, Alvissm. 35). Man borde äfven erinra sig, att *Múspell* i förbindelse med orden *synir, megir* svårligen kan betyda ett land, ett rike, en region. Den bild, på grund af hvilken innevånarne i ett land kallas för dess söner eller ättlingar, förekommer, såvidt jag vet, aldrig i den älsta nordiska litteraturen.

Med afseende på de i den poetiska eddan förekommande väderstrecksbeteckningarna *norðan* och *austan* må ej förgätas, att samma nordliga trakter i den mythiska geographien, till hvilka åtskilliga händelser förläggas, måste af isländingarne varit föreställda som belägna österut från deras egen

nordliga ö. Det *Bjarmia ulterior*, i hvars nattomhöljda farvatten mythiske äfventyrare efterletade portarne till underjorden, låg ytterst i norr och kunde likväl från isländsk och äfven från norsk ståndpunkt betecknas som ett östligt land. Enligt de af Saxo bevarade sagorna styrde desse äfventyrare in i Ishafvet, förbi norska kusten österut till ett mythiskt Bjarmia, längre bort beläget än värklighetens Bjarmaland, kunde så komma till den kust, där en underjordsport var belägen, och till nasträndernа, samt, om man fortsatte i samma östliga kosa, ändtligen uppnå fjällholmen, där Loke låg fängslad.

Vi ha sett, att Loke icke är ensam med Sigyn å den holme, där han i kedjor bidar Ragnarök. Där finnas fördömde i stora skaror jämte honom. Saxo talar, såsom ofvan berättats, om tre med hvarandra förenade pinohålor därstädes. Den innersta är Lokes. Om den, som ligger henne närmast, förtäljer Saxo ingenting annat än att man, för att komma dit, har att vada öfver en bäck eller å. Om den bundne Fenrer, Lokes son, säges det, att ur hans gap rinner fradga, som bildar ån Von (Gylfag. 34). I Lokasenna 34 säger Fröj till den skymfande Loke: »ulf (Fenrer nemligen) ser jag ligga för å-munnen, tills världskrafterna brytas; om du nu icke tiger, torde du, ränksmed, varda bunden *där närmast*» (*Þvi næst*, ett uttryck, som här bör tagas i lokal mening, då i föregående sattsen en bestämd lokal framhållits). Och då man af Völuspa erfar, att Freke (ulfven) är med Loke ombord å Nagelfar, så hänvisa dessa intyg tillsammans därpå, att Loke och hans son äro fängslade på samma ställe. Holmen, där Fenrer lades i bojor, kallas i Gylfaginning *Lyngvi*, och vattnet, där holmen är belägen, *Ámsvartnir*, en lämplig benämning på det haf, hvaröfver evigt mörker rufvar. Ofvanpå holmen har Völuspas förmodligen isländske författare (eller öfversättare eller bearbetare) föreställt sig en »lund», hvars träd bestå af vattenstrålar, uppspringande ur heta källor *(hvera lundr)*. Holmen bevakas af *Garmr*, en jättehund, som skall skälla af alla krafter, när Lokes och Fenrers länkar hota med att brista:

Geyr Garmr mjök
fyr Gnipahelli,
festr man slitna,
en Freki renna.

Garm är enligt Grimnersmal 43 den ypperste af alla hundar. Garmar kallas också de hundar, som vakta den sköna Menglads borg (Fjölsvinnsm.). I Gylfaginning förekommer ordet nyttjadt äfven om en ulf, Hate Månegarm. *Gnipahellir* betyder de brådbranta bärgens håla. Äfventyren, som Thorkil och hans män vid utträdet ur hålan hade med flygande etterormar, visa, i förening med närvaron af en vaktande Helhund, att Lyngve är skådeplatsen för demoner af samma slag som de hvilka hålla till vid Nifelheims naportar.

Bunden till händer och fötter med en »rimkall sons tarmar» (Lokasenna 49), hvilka, sedan de blifvit åtdragna kring hans lemmar, förvandlades till järnbojor (Gylfag. 54), ligger Loke å ett vapen *(a hiorvi,* Lokas. 49), med ett underlag af tre på kant satta hällar, en under härdarne, en under länderna, en under knävecken (Gylfag. 54). Öfver honom har Skade, som på Loke har att hämnas fadersdråp, fäst en orm, som sprutar sitt etter i nidingen. Sigyn, trofast mot sin onde make, sitter sorgsen hos honom (Völuspa) och skyddar honom, så godt hon förmår, mot ormens gift (Efterskrift till Lokasenna, Gylfag. 54). Fenrer är fängslad med den af underjordskonstnärer förfärdigade, af Hermod i underjorden hemtade, smidiga och silkeslena bojan Gleipner, den enda, som kan hålla honom och är oslitlig intill Ragnarök. Hans käftar äro spärrade med ett svärd (Gylfag. 35).

79.

DEN STORA VÄRLDSKVARNEN. HENNES FÖRBLANDNING MED FRODEKVARNEN.

Det återstår att omtala ännu ett ställe i underjorden, hvilket har betydelse för den germaniska hedendomens naiva, men på samma gång åskådliga och phantasirika kosmologi.

Mythen om det ifrågavarande stället är försvunnen, men icke utan att ha efterlämnat spridda spår och märken, med hvilkas tillhjälp det är möjligt att till grunddragen återställa honom.

Dikter från hednisk tid omtala två underbara kvarnar, en större och en mindre »Grotte»-kvarn.

Den större är ofantlig. Stormarne och skurarne, som piska fjällens sidor och orsaka deras förvittring; hafvets bränningar, som anfalla strändernas klippor, holka dem och kasta gruset i sandbankar utefter kusterna, oceanens strömhvirflar och strömsättningar, och urtidens för phantasien än väldigare sig företeende krafter af liknande art, hvilka upplöste dc skörare lagren i den fasta jordskorpan och bredde dem som sand och mull öfver »salens stenar», för att »grunden» skulle »öfvergros med gröna örter» — allt detta har fått sin symbol i den större Grottekvarnen. Och enär alla symboler, i likhet med blixten, som blir Thors hammare, varda i mythologien till episk-pragmatiska verkligheter, så varder denna symbol för inbillningskraften till en verklig kvarn, som är i gång djupt under hafvet och förorsakar de företeelser, som hon symboliserar.

Denna större kvarn har också varit kallad *Grœsir*, emedan hennes mäld är den mull, i hvilken grödan växer. Detta namn öfverflyttades efter hand af den kristna tidens skalder från kvarnen, som mal under hafvet, till hafvet själf.

Den mindre Grottekvarnen är likasom den större af hedniskt ursprung — Egil Skallagrimsson omtalar henne —, men spelar en mer tillfällig roll och är egentligen hemma i den med mythdikten förknippade hjältedikten. Hon är emellertid frände till den större. Hennes stenar härstamma från underjorden och äro därifrån på lek uppslängda af unga jättemör till Midgards yta. Ett väsen, som kallas Hengikjöptr (det feminina Hengikepta är jättinnenamn, Sn. Edd. I, 551; II, 471) gör af dessa underjordshällar kvarnstenar och skänker kvarnen till konung Frode Fridleifsson. Ödet vill, att samma unga jättemör, sedan de begifvit sig till Svithiod för att hjälpa den där stridande konung Gudhorm (se n:o 38, 39) varda

tillfångatagna och sålda som trälinnor till konung Frode, som låter dem draga sin Grottekvarn, hvars stenar de igenkänna från sin barndom. Fenja och Menja, så heta jättemörna, mala på kvarnen guld och trygghet åt konung Frode, fred och välvilja människor emellan åt hans land. Men när Frode, förhärdad af guldlystnad, vägrar dem nödig hvila från arbetet, mala de eld och död öfver honom och låta kvarnen gå med sådan fart, att kvarnstenen spricker itu och resvirket störtar ihop.

Under den kristna tiden vordo enskildheterna af mythen om den större, den kosmologiska kvarnen förgätna, och endast minnet af en sådan kvarns tillvaro under hafvets djup återstod. Minnet af den mindre Grottekvarnen vardt däremot i sina enskildheter åtminstone delvis bevaradt genom en sång, som fortlefde och meddelas i *Skaldskaparmal.*

Båda kvarnarne ansågos nu för en och densamma, och det uppstod en sägen, som förklarade huru de kunde vara det. I motsatts till hvad sången berättar, förtäljer sägnen, att kvarnen icke gick sönder, utan stod hel och i godt skick, när jättemörnas förbannelse öfver Frode gick i uppfyllelse. Natten efter den dag, då de börjat mala ofärd öfver Frode, kom en sjökonung Mysing och drap Frode och tog bland annat byte äfven Grottekvarnen och de båda trälinnorna, som fördes ombord å det skepp, där han själf var. Mysing befallde dem mala salt, och detta gjorde de intill följande midnatt; då frågade de, om han icke fått nog, men han tillsade dem att mala längre, och det gjorde de, tills skeppet kort därefter sjönk. På det sättet förklarade sägnen, huru en Grottekvarn kom att stå på hafvets botten, och där fick Frodes ärfva de egenskaper, som ursprungligen tillkom mythens ofantliga Grottekvarn. *Skaldskaparmal,* som meddelar denna sägen, likasom sången, utan att fästa sig vid motsägelserna mellan dem, tillägger, att sedan Frodes kvarn sjunkit, »uppstår strömhvirfvel i hafvet, när vattnet faller i kvarn-ögat, och sedan dess är hafvet salt».

80.

VÄRLDSKVARNEN (forts.).

Med tydligt medvetande om hennes symboliska betydelse omtalas den större kvarnen i en strof af skalden Snæbjörn (Skaldskap. k. 25). Strofen synes hafva tillhört en dikt, som skildrat en sjöresa. »Det säges» — heter det där — »att *Eyluðr's* nio kvinnor häftigt kringsvänga den ganska mannavådliga skärens Grotte ute vid jordens rand, de kvinnor, som länge malde Amlodes *lið*-mäld»:

Hvat kveða hrœra Grotta
hergrimmastan skerja
ut fyrir jarðar skauti
Eyluðrs níu brúðir:
Þœr er .. fyrir laungu
lið-meld — — — — —
— — — — — — — —
— — — *Amlóða mólu.*

Till det här förekommande epithetet *Eyluðr,* samt till betydelsen af ordet *lið-* i *lið*-mäld återkommer jag nedanför. Strofen säger oss, att kvarnen drifves utefter jordens rand, att nio jättemör kringsvänga henne (den mindre Grottekvarnen hade mer än nog af två), att dessa länge malt på densamma, att det är en *skärens* kvarn och mycket farlig för sjöfarande, samt att det är en egendomlig mäld hon bearbetar.

På samma kvarn hänsyftar en episod i den af Saxo meddelade sagan om den danske prinsen Amlethus, som af förhållandena i hemmet tvangs att spela sinnesrubbad. Unge hofmän, som följde honom på en utfärd längs hafsstranden, visade honom en sandbank och sade, att det var mjöl. Prinsen sade sig veta, att så var: »det var mjöl från stormarnes kvarn» (Hist. Dan. 141).

Mythen om den kosmiska Grottekvarnen har stått i nära sammanhang dels med den om Ymers och de öfrige urgigan-

ternas öde, dels med den om Hvergelmers källa. Vafthrudnersmal 21 och Grimnersmal 40 förmäla, att af Ymers kött vardt jord skapad, bärg af hans ben, vatten af hans blod. Med jord menas här, i motsatts till bärg, mullen och sanden, som betäcka den fasta grunden. Vafthrudnersmal kallar Ymer *Aurgelmir,* Lergelmer eller Mullgelmer, och Fjölsvinnsmal ger honom epithetet *Leirbrimir,* Lerbrimer, hvilket hänvisar till, att hans »kött» förvandlades till de lösa jordarterna, medan benen vordo bärg. Ymers ättlingar, urgiganterna Thrudgelmer och Bergelmer, omkommo med honom, och »köttet» af deras i urhafvet försänkta kroppar få tjäna samma ändamål. Därom underrättas vi, hvad Bergelmer vidkommer, af strof 35 i Vafthrudnersmal, hvilken tillika upplyser om, att Bergelmer vardt *lagd under kvarnsten.* Kvarnen, som mal hans »kött» till jordarter, kan ej vara någon annan än den under hafvet arbetande kosmiska Grottekvarnen.

Då Oden spörjer den mångkunnige gamle jätten Vafthrudner huru långt han kan minnas tillbaka och hvilken händelse är den älsta, om hvilken han känner något af egen erfarenhet, svarar jätten: »otaliga vintrar innan jorden skapades vardt Bergelmer född; mitt älsta minne är det, då han *á var lurr um lagiðr*».

Detta uttryck har blifvit missförstådt redan af Gylfaginnings författare, och missförståndet har sedan dess ytterligare vuxit därhän, att Bergelmer blifvit förvandlad till ett slags Noak, som med sitt husfolk räddar sig ombord å en ark, då Burs söner fördränka urgiganterna i deras stamfaders blod. Om ett sådant motstycke till den bibliska berättelsen om Noak och hans ark veta våra germaniska mythfragment alldeles intet.

Ordet *lúðr* (med radikalt *r)* har två betydelser: 1) blåsinstrumentet lur, stridslur; 2) resvirket, bjälklaget i en kvarn, samt, i utvidgad mening, kvarnen själf.

Den förstnämda betydelsen, den af stridslur, förekommer icke i den poetiska eddans sånger och öfver hufvud alldrig i den fornnordiska poesien. Heimdalls stridslur kallas icke

lúðr, men *horn* eller *hljóð*. *Lúðr* i denna betydelse uppdyker först i den kristna tidens sagor, men användes alldrig af skalderna. Det oaktadt kan betydelsen gå tillbaka till hedendomen; men huru än därmed förhåller sig, betecknar *lúðr* i Vafthrudnersmal icke en stridslur. Det kan ej hafva varit diktens mening, att Bergelmer vardt lagd på ett musikinstrument.

Det återstår den andra betydelsen. *Lúðr*, dels i sin mer begränsade bemärkelse af en kvarns resvirke, dels i bemärkelse af själfva den underjordiska kvarnen i sin helhet och platsen, där hon befinner sig, förekommer flerestädes i dikterna: i Grottesången, i Helge Hund. II, 2 och i den ofvan anförda strofen af Snæbjörn, samt i Grogalder och i Fjölsvinnsmal. Tillämpas denna betydelse på stället i Vafthrudnersmal: *á var lúðr um lagiðr*, får man den mening, att Bergelmer vardt »lagd å kvarn», och någon annan mening med stället är i själfva verket omöjlig, såvida man ej vill godtyckligt påhitta en ny betydelse för ordet.

Men så bestämdt i ögonen fallande och så allena giltig än denna mening med diktens utsaga är, har den dock blifvit ouppmärksammad eller skjuten å sido af mythologerna, och detta åter igen under inflytelse från Gylfaginning. Vigfusson är, såvidt jag vet, den ende, som (Dictionn. 399) låter diktens *á lúðr lagiðr* betyda hvad det betyder, och han anmärker, att stället måste hänvisa till någon gammal förlorad myth *(referring to some ancient lost myth)*.

Förvirringen börjar, som nämdt, i Gylfaginning. Dess författare har för sina uppgifter icke haft någon annan källa än Vafthrudnersmals ifrågavarande strof, som han också citerar för att styrka sina ord, och vi hafva här ett af de flera exempel, som Gylfaginning erbjuder därpå, att hon underlåtit taga närmare reda på hvad som står i de af henne citerade källorna. Sedan Gylfaginning omtalat, att urgiganterna fördränktes i Ymers blod, kommer hennes utläggning af strofen i Vafthrudnersmal, och denna är följande: »En kom undan med sitt husfolk: honom kalla jättarne Bergelmer. Han med

sin hustru begaf sig upp å sin *lúðr* och höll sig där, och från dem äro rimthursarnes ätter komna» (*nema einn komst undan með sínu hyski: þann kalla jötnar Bergelmi; hann fór upp á lúðr sinn ok kona hans, ok hélzt þar, ok eru af þeim komnar* etc.).

Hvad Gylfaginnings författare föreställt sig under den *lúðr* han omtalar är svårt att säga: att han icke tänkt sig en båt, framgår emellertid af uttrycket: *hann fór upp á lúðr sinn;* snarare har hans mening varit, att Bergelmer själf egt en ofantlig kvarn, på hvars höga resvirke han och hans husfolk klättrade upp för att rädda sig ur floden. Att grundtexten säger, att Bergelmer vardt *lagd* å kvarnens resvirke lämnar Gylfaginning å sido. Att fara upp på något och att varda lagd på något innebär dock mycket olika föreställningar.

Slag i saken till förmån för den oriktiga uppfattningen gjorde den Resenianska upplagan af Snorre-eddan (Köpenh. 1665). Där finner man uttrycket *fór upp á lúðr sinn* »emenderadt» till *fór á bát sinn.* Bergelmer hade således fått en båt att fara i, och ehuru sedan dess mer pålitliga upplagor utkommit af Snorre-eddan, ur hvilka båten försvunnit, hafva dock mythologerna icke haft hjärta att låta Bergelmer vara honom förutan. De hafva tvärtom låtit båten växa ut till ett skepp, ja till en ark.

Såsom redan är påpekadt, säger oss Vafthrudnermal uttryckligt, att Bergelmer, Aurgelmers sonson, vardt »lagd å kvarn» eller »å kvarns resvirke». Man kan vara förvissad om att mythen icke lade Bergelmer »å kvarn», om meningen icke varit att han skulle malas. Hvad slags mjöl som häraf uppkommer är redan ofvanför framhållet. Det är den mull och sand, som hafvet sedan uråldriga tider för till kusterna af Midgard, och hvarmed vikarna och strandbräddarna uppgrundas, för att förr eller senare varda grönskande fält. Af Ymers kött skapade gudarne de älsta jordlagren, de som betäckte grunden, när denna först beskens af solen, och i hvilka örter för första gången uppspirade. Men samma verk-

samhet, som då egde rum, fortfar ännu; sedan gudarnes stora kvarn förvandlat den älste rimthursen till jord, är det hans ättlingars kroppar, som malas på samma kvarn och för liknande ändamål. Detta är betydelsen af Vafthrudners ord, att hans minne går tillbaka till den tid, då Bergelmer lades på kvarnen, för att malas. Ymer minns han icke, ej häller Thrudgelmer eller de tider, då desse förvandlades till jord. Om dem har han blott hört talas. Men han minns, när ordningen kom till Bergelmers lemmar att undergå samma öde.

»Det herrliga Midgard» kunde icke skapas, innan dess grundvalar, som gudarne lyfte ur hafvet, blifvit gjorda till *bjóð* (Völuspa). Det är detta ord (ursprungligen *bjóðr),* som Völuspas författare valt för att tillika med deras beskaffenhet beteckna de marker, som, när den stora kvarnen förvandlat Ymers »kött» till mull, vordo af Burs söner upplyfta ur hafvet. *Bjóð* betyder icke en kal mark eller grund, utan en, som har att bjuda på näring. Så begagnas det i Haustlaung *(af breiðu bjóði,* platsen för en tillredd måltid, Skaldsk. k. 22), och dess andra betydelser (måhända de ursprungligare) äro de af bord och af underlag för näringsmedel. Markerna, när de upplyftes ur Ymers blod, voro mullbetäckta, så att när de undfingo solens ljus och värme, då vardt *grund gróin grœnum lauki.* Själfva ordet *mold,* mull, kommer af verbet mala. Språkutveckling och mythutveckling ha här, såsom flerestädes, stått i växelverkan med hvarandra.

Att urgiganternas »kött» kunde malas till fruktbar mull hänvisar i sin ordning till urkon Audumla, af hvars mjölk Ymer närdes och hans kött bildades (Gylfaginning). I den germaniska mythen är således urkon hvad hon är i den iraniska: fruktbarhetens urkälla. Mullen, ur hvilken skördarne växa, har genom förvandlingar uppkommit ur hennes närande safter.

Förklaringen är härmed gifven på den *liðmeldr* som den stora kvarnen enligt Snæbjörn mal. *Liðmeldr* betyder lemmäld. Det är leder och lemmar af urgiganten, som på Amlodes kvarn förvandlas till »mjöl».

Kvarnen i sin egenskap af anstalt för fruktbarhetens främjande och grundernas bebygglighet står under vanagudarnes uppsigt och beskydd. Sedan Njords son Fröj uppväxt i Asgard och fått värdigheten af skördarnas herre, är det han, som är den stora Grottes herrskare. Hon skötes å hans vägnar af en hans tjänare, som mythen kallat *Byggvir,* ett namn, som är beslägtadt såväl med *byggja,* bebygga, odla, som med *bygg,* bjugg, ett sädesslag, samt af dennes fränka och medhjälparinna Beyla. Byggver's och Beylas ansvarsfulla kall gör, att de få med sin husbonde bevista gudarnes fäster. De äro sålunda med på det gästabud, till hvilket Ægir enligt Lokasenna inbjöd gudarne. När Loke, som objuden infunnit sig på detta, för att »blanda men i gudarnes mjöd» och förbittra deras glädje, riktar sitt hån emot Fröj, varder Byggver å sin herres vägnar förtörnad och säger:

str. 43. *Veiztu, ef ec öþli ettac* Egde jag de anor
sem Ingvnar-Freyr som Ingunar Fröj
oc sva sœlict setr, och så förnämligt säte,
mergi smœra maulþa ec vet, jag då malde dig
þa meincráco finare än märg, du olycksfågel,
oc lemþa alla i liþo. och krossade dig lem för lem.

Loke svarar:

str. 44. *Hvat er þat iþ litla,* Hvad är det för en liten en,
er ec þat lauggra sec som jag ser vifta svans
oc snapvist snapir; och slicka fatet snyltklok?
att eyrom Freys Vid Fröjs öra
munv œ vera lär du alltid tassla
oc vnd kvernom klaka. och snattra under kvarnen.

Byggver:

str. 45. *Beyggvir ec heiti,* Byggver jag heter,
enn mic braþan qveda alla gudar och människor
goð aull oc gumar: kalla mig den raske,
þvi em ec her hroðvgr, och här är det min stolthet,
at drecca Hroptz megir att Odens alla söner
allir aul saman. dricka öl samman.

Loke:

str. 46. *Þegi þv, Bryggvir!* Tig du, Byggver!
Þu kvnnir aldregi Aldrig förstår du
deila meþ monnom mat. fördela maten bland människor.

Äfven Beyla får sin andel i Lokes smädelser. Det minst skymfliga han säger om henne är att hon är en *deigia* (en trälinna som har att syssla i kvarn och bakstuga) och att hon öfver allt bär spår på sig af sitt sysslande med mull och smuts.

Som man ser, kännetecknar Loke Byggver som kvarnskötande tjänare under Fröj, och Byggver själf betecknar sig som en, hvilken maler och kan krossa en »olycksfågel» lem för lem under sin kvarn. Såsom den, hvilken med sin kvarn möjliggör växtlighet och därmed äfven bröd och brygd, säger han det vara sin stolthet, att asarne kunna samlas till dryckesgille. Loke lägger honom till last, att han icke förstår att fördela maten bland människor. Förebråelsen innebär, att det är han, som har denna fördelning om hand. Mullen, som kommit från den stora kvarnen, företer på olika marker jordmån af olika bördighet, som lönar rikligt eller knappt odlarens möda. Det måste vara på denna ojämna fördelning Loke anspelar; annars letar man förgäfves efter idésammanhang i hans ord.

Vi hafva i poetiska eddan ännu ett minne af den stora under hafvet och på samma gång i underjorden (se nedanför) befintliga kvarnen, som »maler mull till mat». Det är i en dikt, hvars skald säger sig hafva sett henne under sin färd i underjorden. Det är Sólarljoðs kristne författare, hvars skildring af »Kvalheim» i Hades har allt igenom hemtat sitt stoff ur den hedniska mythologiens föreställningar om pinovärldarne, ehuru författaren behandlar detta stoff i enlighet med sin sångs kristliga syfte. Sedan skalden dött, inträder han genom Hadesporten, öfverskrider blodblandade strömmar, sitter i nio dygn *á norna stóli,* lyftes därefter på en häst och får göra en resa genom Mimers rike till de osaliges och därefter till de saliges ängder. I Mimers rike ser han »solens hjort» och Nides

(Mimers) söner, som »dricka det rena mjöd ur Baugregins brunn». När han nalkas gränsen till de osaliges värld, hör han ett förfärligt dån, inför hvilket vinden vardt stum och vattnen stockades.

Det oerhörda dånet kom från en kvarn. Stenarne i henne voro våta af blod, men hvad de malde vardt till mull, som skulle varda till mat. Falskt-visa *(svipvisar,* hedniska) kvinnor af mörkt utseende drogo sorgset kvarnen; utanför på deras bröst hängde deras hjärtan, blodiga och kvaltröttade. Mullen, som de malde, skulle nära deras män.

Kvarnen, belägen vid ingången till osalighetens rike, är här framställd som ett af underjordens straffmedel. I viss mån torde detta vara riktigt äfven ur hednisk synpunkt. Det var i verkligheten trälkvinnans lott att sköta handkvarnen; i hjältedikten är det de krigsfångna, till trälinnor gjorda jättemörna Fenja och Menja, som måste draga Frodes Grotte; i mythen hafva thursamör, »Eyluðr's nio kvinnor», nödgats hålla den ofantliga mekanismen i gång, och att detta varit föreställdt som ett tungt och tvunget arbete torde utan fara för misstag kunna antagas.

Kvarnstenarne äro enligt Solsången blodsköljda. I mythen krossa de urgiganternas kroppar och röra sig i Ymers blod. Fullkomligt öfverensstämmande med mythen är det äfven, att mälden varder till mull och att mullen tjänar till föda. Men den kosmiska betydelsen häraf är i Solsången utplånad, och det synes vara författarens mening, att de i hednisk tro aflidne männen skola till straff spisa den mull, som de i hednisk tro aflidna kvinnorna sorgset mala till föda åt dem.

Mythen om den större Grotte har, såsom redan påpekats, stått i förbindelse äfven med mythen om Hvergelmer. Solsången har riktigt angifvit kvarnens belägenhet på gränsen till kvalriket. I mythen är Hvergelmers brunn där belägen (se n:o 59), och enär denna oerhörda brunn är oceanens och alla vattens moder och den ständigt öppna förbindelsen mellan himmelens, jordens och underjordens vatten, så har man därmed förklaring på de skenbart stridiga uppgifterna, att kvar-

nen har sin plats i underjorden och på samma gång i hafvets djup. Om kvarnen säges, att hon är »här-farlig», farlig för flottorna och deras manskap, samt att hon förorsakar malströmmen *(svelgr)*, när hafsvattnet störtar ned i kvarnstensögat. Detsamma har varit sagdt om Hvergelmer, som förorsakar äbb och flod och malström, då världsvattnen skiftesvis söka sina vägar dit och därifrån. Man har, af allt att döma, föreställt sig kvarnen så inrättad, att hennes bjälklag stått på fast grund i underjorden och därifrån gått upp i hafvet, i hvilket de på resvirket hvilande stenarna befunnit sig. Den kringgående stenens »öga» har stått öfver Hvergelmer och förmedlat vattnens lopp till och från världsbrunnen.

81.

VÄRLDSKVARNEN (forts.). VÄRLDSKVARNEN KRINGFÖR STJÄRNEHIMMELEN. MUNDILFÖRI.

Men den kolossala kvarnen i oceanen har tjänat äfven andra ändamål än det att af urgiganternas lemmar mala närande mull.

Germanerna, likasom alla forntidsfolk och de flesta människor än i dag, ansågo jorden för stillastående. Likaså underjorden *(jormungrundr*, Forspjallslj.), på hvilken jordens grundvalar hvilade. Stillastående var äfven den himmel, i hvilken asarne hade sina af en gemensam mur omgifna borgar, ty Asgardsbron Bifrost hade ett fast brohufvud i den sydliga och ett annat i den nordliga utkanten af underjorden och kunde icke förändra läge i förhållande till dem. Hela denna del af skapelsen sammanhölls af det orörliga världsträdets rötter eller hvilade på dess osynliga grenar. Sol och Måne hade sina gifna fastående vägar, hvilkas utgångs- och ändpunkter voro »hästdörrarna» *(jódyrr)*, som voro anbragta i underjordens östliga och västliga bärgväggar. Guden Måne och gudinnan Sol föreställdes fara på dessa vägar i lysande charer, och deras dagliga rund öfver himmelen antydde ej för våra fäder, att någon del af själfva världsbyggnaden skulle

varit i rörelse. Månes bana låg nedanför Asgard. När Thor på sin åskvagn sänker sig ned mot Jotunheim, dånar Månes väg under honom *(en dundi Mána vegr und Meila brósar*, Haustl. 1). Om solvägens båge krökte sig öfver eller under Asgard erfar man icke genom någon bestämd utsaga i våra mythfragment.

Men högt öfver Asgard hvälfde sig stjärnehimmelen, och för germanerna, likasom för andra folk, var den himmelen ej endast ett optiskt, utan ett verkligt hvalf, som hvarje dygn gjorde ett hvarf kring en orörlig punkt. Sol och Måne kunde man föreställa sig fara sina gifna banor självständigt och ej fästa vid hvalf, som genom sina egna rörelser från öster till väster medförde deras. Själfva den omständighet, att de ständigt förändrade ställning till hvarandra och till stjärnorna syntes bevisa, att de skredo självständigt sina egna kosor. Annorlunda var förhållandet med de oräkneliga stjärnor, som städse hålla samma afstånd, städse bilda samma mönster på natthimmelens grund. De voro som glänsande spikhufvud inslagna i ett rörligt hvalftak. Stjärnehimmelen ansågs fördenskull vara i rörelse. Germanernas sjömän och herdar visste ganska väl, att omhvälfningen egde rum kring en fast punkt, polstjärnan, och det är sannolikt, att *veraldar nagli*, världsnageln, världsspiken, ett uttryck, som Eddu-brot II bevarat, är en beteckning för henne.

Stjärnehimmelen var således den rörliga delen af universum. Och rörelsen är ej af samma art som vindarnes, hvilkas ankomst och riktning ingen mäktar förutse och beräkna. Hon är afmätt, sig ständigt lik, alltid fortgående i samma väderstreck, och håller jämn gång med tidens egen. Hon beror således icke af gudars eller andra makters tillfälliga viljeyttringar. Men däremot synes hon förorsakad af en jämnt och regelmässigt verkande mekanism.

Kvarnen var länge det enda slags mekanism i större måttstock som germanerna kännde. Dess rörelse var en roterande. Den rörlige kvarnstenen drogs omkring medels en stång, som kallades *möndull*. Man kunde föreställa sig kvar-

nen, stenarne och *möndull*'n huru stora som häst. Phantasien hade därvid inga andra gränser än världens egna.

Det fanns en annan naturföreteelse, regelbunden äfven den och välbekant för Nordens sjömän och för de germaner, som bodde utefter Nordsjökusten, nämligen tidvattnets stigande och fallande. Var det en och samma kraft, som förorsakade båda dessa stora phenomen: stjärnehimmelens rörelse och tidvattnet? På det senare phenomenet känna vi redan den naiva förklaringen i mythen om Hvergelmer och Grottekvarnen. Och samma förklaring var tillräcklig äfven för den förra. Det behöfdes icke en andra mekanism för att drifva stjärnehimmelen, då man redan hade en, hvars verksamhet förspordes genom hela oceanen, i hvilken Midgard endast är en ö, och som rundt om denna ö utsträcker sina vidder ända till himlaranden (Gylfaginning).

Mythen har känt en person med namnet *Mundilföri* (Vafthr. 23, Gylfaginning). Ordet *mundill* är beslägtadt med *möndull* och antagligen blott en variant med samma betydelse. Namnet eller epithetet Mundilföre hänvisar till ett väsen, som haft att skaffa med en stor mythisk möndull och med gången af den mekanism, som denne möndull dragit. Nu begagnas ordet *möndull* i den fornnordiska litteraturen alldrig om något annat föremål än stången, hvarmed den rörlige kvarnstenen drages. (I denna betydelse förekommer ordet i Grottesången och i Helge Hund. II, 3, 4.) Mundilföre har således spelat någon roll med afseende på underjordens och hafvets stora jättekvarn.

Om Mundilföre får man å andra sidan veta, att han är fader till den personliga Sol och den personlige Måne (Vafthr. 23). Detta hänvisar åter till att mythen ställt honom i närmaste förbindelse med himmelen och himlakropparne. Vigfusson (Dict. 437) har därför med skäl anmärkt, att *mundill* i Mundilföre hänvisar till *the veering round or the revolution of the heavens*. Såsom fader till Sol och Måne har Mundilföre varit ett väsen af gudomlig rang och tillhört makterna i underjorden, där Sol och Måne hafva sina boningar

och hviloplatser. Namnets senare sammansättningsdel *-föri* hänvisar till verbet *fœra,* föra, flytta. Han är således den makt, som har att ombesörja stjärnehimmelens omhvälfning, och detta måste ske medels den stora *möndull*'n, mythens kvarnstång, eftersom han kallas *Mundilföri.*

Stjärnehimmelens och hafvets regelbundna rörelser åstadkommas således genom samma väldiga mekanism, Grottekvarnen, den hedniska phantasiens *meginverk* (Grottes. 11, jämför Egil Skallagrimssons sätt att nyttja ordet, Arinbj.-drapa 26). Stången sträcker sig till världens utkant, och de nio jättekvinnorna, som äro dömda att hålla den i rörelse, vandra, i det de skjuta den framför sig, utefter världens rand. Härmed får man en åskådlig föreställning om hvad Snæbjörn menat, då han säger, att Eyluðr's nio kvinnor »utefter jordens kant» vrida Grotte *(hrœra Grotta ut fyrir jarðar skauti).*

Mundilföre och Byggver hafva således hvar sitt värf att utföra vid ett och samma stora maskineri. Den ene öfvervakar möndullns jämna gång; den andre tillser kvarnstenarne och mälden.

I namnet Eyluðr är förra sammansättningsdelen *ey,* och den senare sammansättningsdelen *luðr.* Namnet betyder »ökvarnen». *Eyluðrs* nio kvinnor äro »ökvarnens nio kvinnor». Kvarnen kallas i samma strof *skerja Grotti,* skärens Grotte. Dessa uttryck hänvisa till hvarandra och beteckna med olika ord samma föreställning: kvarnen, som maler öar och skär.

Det öde, som enligt Grottesången drabbade konung Frodes kvarn, har sin grund i mythen om den stora kvarnen. Stjärnehimmelens lutande ställning och stjärnornas sneda banor i förhållande till horisontlinien innefattade ett problem, som mythen på sitt sätt ville lösa. Phenomenet ställdes i förbindelse med mythsägnen om den förfärlige vinter, som hemsökte jorden, sedan gudarne och Allvaldes (Ivaldes) söner blifvit fiender. Fęnja och Menja voro fränder till Allvaldes söner. Desse voro nämligen bröder (halfbröder) till de bärgresar, som voro Fenjas och Menjas fäder (Grottesången). De båda jättemörna hade före brytningen mellan deras slägt och

gudarna verkat i de senares tjänst och till världens gagn, i det att de malde guldålderns välsignelser på världskvarnen. Deras verksamhet vid den stora mekanismens möndull, som de drogo under sjungande af lyckobringande galdersånger, bildade ett sidostycke till Allvalde-sönernas, som smidde åt gudarne växtlighetsklenoder. När brytningen inträdde, sällade sig jättemörna till sina fränders sak. De satte världskvarnen i en sådan fart, att jordens grundvalar bäfvade, stycken af kvarnstenarna lösbrötos och kastades upp genom hafsdjupen, och kvarnens resverk skadades. Detta kunde icke ske, utan att tillika den därpå hvilande stjärnehimmelen rubbades. Minnet af denna mythiska tilldragelse uppdyker i Rimbegla, som berättar, att mot slutet af konung Frodes regering uppstod en förfärlig oordning i naturen: en storm med väldiga åskor gick öfver landet, jorden skälfde och kastade upp stora stenar. I Grottesången omtalas samma tilldragelse som en »lek» af Fenja och Menja, hvarunder de ur djupet slängde upp på jorden de hällar, som sedermera vordo stenarne i den mindre Grottekvarnen. Efter den »leken» begåfvo sig jättemörna upp på jorden och deltogo på den Odens-fiendtliga sidan i det första stora världskriget (se n:o 39). Det är anmärkningsvärdt, att mythen således ställt fimbulvintern och de stora utvandringarna från Norden i förbindelse med ett jordskalf och en rubbning af världskvarnen, som kringdrifver stjärnehimmelen.

82.

VÄRLDSKVARNEN (forts.). DEN HELIGA ELDENS UPPKOMST GENOM MUNDILFÖRI. HEIMDALL, DEN HELIGA ELDEN PERSONLIGGJORD. HANS IDENTITET MED RIGVEDAS AGNI. HANS MOTSATTS LOKE, ÄFVEN ETT ELDVÄSEN.

Till de uppgifter världskvarnen haft att fylla kommer ännu en af största betydelse. Enligt ett föreställningssätt, som härstammar från den fornariska tiden, är en eld med afseende på renhet och hälgd att bedöma efter hans ursprung.

Det finnes olika arter af eld, mer eller mindre rena och heliga, och en till sin börd helig eld kan orenas genom tillkomna olämpliga element. Den renaste elden, den som ursprungligen tänndes af gudarne och sedan förlänades människoslägtet som en oskattbar välgärning, ett föreningsband mellan den högre världen och dem, var den eld, som åstadkommes genom gnidning: »gnid-elden», »rif-elden», »borr-elden». På hundratals ställen bevittnas detta i Rigveda, och föreställningen fortlefver än i dag hos olika germaniska folks allmoge. Den stora kvarnen, som kringdrifver stjärnehimmelen, var också mythens väldiga gnidmekanism, från hvilken den heliga elden naturligen borde utgå och verkligen ansågs hafva utgått, såsom nedanför skall visas.

Ordet *möndull,* hvarmed kvarnens vridstång betecknas, har forn-ariska anor. Det går upp till ett urgermaniskt *manthula,* svängträd (Fick, Wörterb. d. ind.-germ. Spr. III, 232), beslägtadt med sanskr. *manthati,* kringföra, vrida, borra, af roten *manth,* som förekommer på mångfaldiga ställen i Rigveda och i sin direkta användning städse hänvisar till gnideldens frambringande (Bergaigne, Rel. ved. III, 7).

I Rigveda har den heliga elden sin personlige representant i den »rene», »uppriktige», »människovänlige» guden *Agni,* hvars själfva namn, beslägtadt med lat. *ignis,* angifver eldguden. Det var enligt Rigveda en tid, då Agni lefde dold för både gudar och människor som det i alla väsen och ting inneboende ljus- och värme-ämnet; en annan tid, då han personligen var hos gudarne, men ännu ej hos människorna, och slutligen en tid, då *Mâtariçvan,* ett heligt väsen och Agnis fader i real eller symbolisk bemärkelse, ställde det så, att Agni kom till våra fäder (Rigv. I, 60, 1). Den människogeneration, som lefde då, var bhrigu'ernas slägte, kalladt så efter en urpatriark Bhrigu. Denne Bhrigu och med honom Manu (Manus), var den förste, som vid offer till gudarne begagnade den genom Agni förlänade elden (Rigv. I, 31, 17 m. fl. st.).

Då Agni genom Mâtariçvans försorg anlände till männi-

skorna, kom han fjärran ifrån (Rigv. I, 128, 2). Bhrigu'erna, som då ännu icke egde elden, men längtade efter honom och gingo på spår efter honom (Rigv. X, 40, 2), funno den nyanlände Agni »vid vattnens förenings-ort». I direkt mening kan »vattnens föreningsort» ej betyda annat än hafvet, till hvilket alla vatten flyta. Agni kom således från fjärran öfver ett haf till stranden af det land, där de människor, som uppkallats efter patriarken Bhrigu, bodde. När de påträffat detta gudarnes sändebud (Rigv. VIII, 19, 21), upptogo de och vårdade honom »vid vattnets ort» (Rigv. II, 4, 2). *Mâtariçvan,* genom hvilkens försorg Agni, »den på andra sidan luftkretsen födde» (X, 187, 5), bragtes till människorna, blir i det klassiska sanskritspråket en beteckning för vinden. Allt hänvisar således på, att det är öfver en vidsträckt ocean och ditbragt af vinden som Agni anländer till den kust, där bhrigu'erna bo. Han är då mycket ung och bär därför epithetet *yavishtha.*

Vi skola nu se hvarför gudarne sände honom till människorna och hvad han bland dem uträttar. Han förblifver hos sina vårdare och bor bland dem, »en odödlig bland dödlige» (Rigv. VIII, 60, 11; III, 5, 3), en människornas gäst, en de dödliges umgängesvän (IV, I, 9). Han, som kom med eldens ouppskattliga gåfva, stannar länge personligt närvarande hos dem, för att, »en vis bland de okunnige», uppfostra dem. Han, som »känner all visdom och alla vetenskaper» (Rigv. III, 1, 17; X, 21, 5) »kom för att varda tillfrågad» (I, 60, 20) af människorna; han undervisar dem, och »de lyssna till honom som till en fader» (I, 68, 9). Han varder deras förste patriark (II, 10, 1) och deras förste präst (V, 9, 4; X, 80, 4). De hade förut fört ett kringirrande lif; men han lärde dem att fästa stadigt bo kring härdarne, på hvilka elden nu genom honom brann (III, 1, 17). Han besökte dem i dessa fasta boningar (IV, 1, 19), där bhrigu'erna nu läto elden stråla (X, 122, 5), han vardt »hustrurs make» (I, 66, 4) och stamfader för ättlingar af mänsklig natur (I,96, 2), genom hvilka han är folkklassernas eller »racernas» an-

herre (VI, 48, 8). Han ordnade alla mänskliga förhållanden (IV, 1, 2), undervisade i religionen, lärde människorna bedja och offra (VI, 1, 1 och många andra ställen), invigde dem i skaldekonsten och gaf dem ingifvelse (III, 10, 5; X, 11, 6).

Detta förtäljes om Agni såsom kommen till människorna och samboende med dem. Till sin gudomliga natur betraktad är han den rene, hvite guden (IV, 1, 7; III, 7, 1), ung, stark och strålande, med gyllne tänder (V, 2, 2) och spanande blickar (IV, 2, 12), som skåda fjärran (VII, 1, 1), genomtränga nattens mörker (I, 94, 7) och bevaka demonernas åtgöranden (X, 87, 12). Han, ordningens väktare (I, 11, 8), är oaflåtligt uppmärksam (I, 31, 12) och skyddar världen dag och natt mot faror (I, 98, 1). Å en cirkelformig väg betraktar han varelserna (VII, 13, 3) och ser och känner dem alla (X, 187, 4). Han förnimmer allt, han som kan inträngа i örterna och utbreda sig i plantorna och djuren (VII, 9, 3; VIII, 43, 9; X, 1, 2). Han hör alla, som bedja till honom, och kan själf göra sig hörd, som om han hade åskans stämma, så att båda världshalfvorna genljuda af hans röst (X, 8, 1). Hans hästar äro, likasom han själf, hvita (VI, 6, 4). Hans symbol bland djuren är tjuren (I, 31, 5; I, 146, 2).

Med afseende på Agni's födelse, är det för honom karaktäristiskt, att han säges hafva haft flere mödrar, ehuru deras antal bestämmes olika allt efter den synpunkt, hvarifrån födelseprocessen betraktats. När det icke gäller annat än ett bildligt uttryck för gnideldens uppkomst, kan hymnsångaren säga, att Agni haft tio mödrar eller två mödrar. I det förra fallet är det eldgnidarens tio fingrar, som menas; än säges detta rent ut (Rigv. III, 23, 3); än omskrifvas fingrarne med »de två gånger fem samboende systrarna» (IV, 6, 8), »verkmästarens tio outtröttliga mör» (I, 95, 1). I det senare fallet, när det talas om två mödrar, menas de båda gnidträden (VIII, 49, 15). I mer real mening säges det, att han haft tre födelseorter, »en i lufthafvet, en i himmelen, en i vattnen» (I, 95, 3) och att hans »stora visa gudomliga natur utgått ur många verksamma moderssköten» (I, 95, 4), såsom

vattnen, stenarne, träden, örterna (II, 1, 1). I Rigv. X, 45, 2, äro nio modersskötен eller födelser antydda: hans »trefaldiga potenser voro trefaldigt utsådda i himmelen, hos oss och i vattnen». I Rigveda I, 141, 2 äro tre födelseorter och nio födelser tillskrifna honom, så nämligen att han vid sin andra födelse hade sju mödrar. I Rigv. X, 20, 7 kallas han klippans son.

Det behöfver knappt påpekas, att allt hvad som här förtäljes om Agni har punkt för punkt sin motsvarighet i den germaniska mythen om Heimdall. Här, likasom flerestädes, möta vi mellan germaniska gudasagor och arisk-asiatiska myther en likhet, som är öfverraskande, när man betänker, att språkskilljaktigheten mellan Rigveda och zend å ena sidan och de älsta germaniska språkmonumenten å den andra synes i förening med andra omständigheter tyda på att långa tidsskeden skillja dem från den fornariska språk- och religionsgemensamheten. Agni's födelse »på andra sidan luftkretsen», hans färd öfver hafvet till de i råhet lefvande urmänniskorna, hans kall att sprida kulturens välsignelse ibland dem, hans uppträdande som lärare i visdom och »vetenskaper», hans besök i de genom honom grundlagda gårdarne, där han blir »hustrurs make», fader till mänsklige söner och »racernas» (hos germanerna ståndens) anherre, allt detta återfinna vi så fullständigt i Heimdallsmythen, som om den vore en kopia af den arisk-asiatiska sagan om kulturens gudomlige grundläggare, en kopia frisk från sin mästares pensel utan åverkan af tiden och utan öfvermålningar. Till och med namnen på de fornariske patriarkerna Bhrigu och Manu äro ännu igenkännliga i de germaniska patriarknamnen Berchter och Mann (Mannus-Halfdan). Hvad Manu och Mann vidkommer, behöfver detta ingen utredning; här sammanfaller ljudgemensamheten med gemensamhet i ursprung. Hvad namnet Bhrigu vidkommer, kallas hans och de med honom samtida bhrigu'ernas ättlingar bhârgava'er, hvilket bestyrker, att Bhrigu kommer af *bharg,* »lysa», hvarifrån härledes det urgermaniska *berhta,* »ljus», »klar», »bjärt», det fornsaksiska *berht,* det angelsaks.

beorht, som återkommer i namnet på den tyske patriarken *Berchter,* hvilken åter är realt (ej språkligt) identisk med den nordiske *Borgarr.* Vid Bhrigus sida står Manu, såsom vid Borgars sida står Mann (Halfdan).

Punkt för punkt motsvara hvarandra också skildringarna af Agni och Heimdall med afseende på gudomlig natur och gudomliga attribut. Agni är den store, helige, *hvite* guden; Heimdall är *mikill* och *heilagr* och kallad *hvíti áss* (pr. edd.) eller »den hvitaste af asar» (Thrymskv. 15). Medan Agni såsom eldgud har gyllne tänder, bär Heimdall säkerligen af samma anledning epithetet *gullintanni,* »han med gyllne tänder». Agni har hvita hästar; i Ulf Uggesons kväde om konstverket på Hjardarholt rider Heimdall sin häst *Gulltoppr,* hvars namn antyder på hans glans. Medan Agnis spanande blickar skåda fjärran och genomtränga nattens mörker, heter det om Heimdall, att *hann sér jafnt nótt sem dag hundraþ rasta frá sér.* Medan Agni förnimmer allt, äfven de ohörbara rörelserna i örternas och djurens växtlif, emedan han inträngер och utbreder sig i plantorna och djuren, säges om Heimdall, att hann *heyrir ok þat, er gras vex á jorþu eþa ull á sauþum.* Medan Agni — det säges ej med hvilket medel — är i stånd att åstadkomma ett åskliknande dån, som genljuder genom de båda världshalfvorna, eger Heimdall den lur, hvars toner hela världen skall förnimma, då Ragnarök är inne. Å »cirkelformig väg» beskådar Agni varelserna; Heimdall skådar från Bifrost öfver världen. Agni bevakar demonernas åtgöranden, är oaflåtligt uppmärksam och skyddar världen dag och natt mot faror; Heimdall är gudarnes väktare, *vörþr goþa* (Grimnersm.), behöfver i sitt väktarekall mindre sömn än en fågel och skyddar trofast asabron mot jättarne. Agni är född af flere mödrar; Heimdall är född af nio. Agni är »den raske vandraren», som i de människoboningar han besöker öppnar väg åt bönen och offret (Rigv. VII, 13, 3); i Rigsmal bär Heimdall samma epithet »den raske vandraren», *röskr Stigandi,* då han går mellan gårdarne och lär människorna »evighetsrunor» och »tidsrunor».

Den enda afvikelsen ligger i de djursymbol, med hvilka Agni och Heimdall betecknas. Tjuren är Agnis symbol, väduren är Heimdalls. Båda symbolen äro valda från de hornbeväpnade husdjuren, och afvikelsen är i philologiskt afseende af den art, att hon i sin mån kan sägas lämna bekräftelse på de i öfrigt allmänt sammanstämmande vittnesbörden om Agnis och Heimdalls identitet. I den fornnordiska poesien äro *Veðr* (vädur), *Heimdali* och Heimdalls-epithetet *Hallinskiði* synonym. Ordet *veðr* går enligt Ficks åsigt (Wörterb. III, 307) upp till ett urgermaniskt *vethru,* hvars egentliga betydelse är »Jährling», ett ungt husdjur i allmänhet och som är beslägtadt med lat. *vitulus* och med sanskr. *vatsala,* »kalf». Är detta riktigt, då ser man också vägarne, på hvilka den ursprungligen gemensamma husdjurssymbolen blifvit till två och hos Rigveda-arierna fixerat sig på kons, hos germanerna på tackans »Jährling». Anmärkas bör härvid, att enligt Ammianus Marcellinus XIX, 1 de persiske konungarnes tiara var smyckad med ett gyllne vädurshufvud. Att Agnis hästspann förvandlat sig till Heimdalls ridhäst beror likaledes på tidsförhållandena. I Rigveda äro ridning och rytteri okända: där draga gudahästarne gudarnes charer. I germaniska mythologien äro draghästarne förvandlade till ridhästar, och charerna förekomma blott undantagsvis.

Man har skäl att förvånas öfver att de arisk-asiatiska mythkretsarne och den germaniska förete så breda beröringsytor, på hvilka ej blott teckningarnas grunddrag, utan äfven de många enskildheterna fullständigt likna hvarandra. Saken är dock icke oförklarlig. Medan Rigveda-ariernas hymner, gudstjänst- och offer-sånger blifvit bevarade, men deras episk-mythologiska dikter försvunnit, så att det återstår den svåra uppgiften att ur de förra rekonstruera en klar och bestämd mythologi, befriad från de »dissolving views», hvari för närvarande deras mythgestalter upplösas i hvarandra; har ett alldeles motsatt öde drabbat den germaniska mythologien: här äro de verkligt religiösa sångerna, gudstjänst- och offer-hymnerna försvunna, och hvad som återstår är fragment af ger-

manernas väldiga guda-epos. Men därmed hafva vi också beröfvats studiet af just de sånger, som i än högre grad än de episka varit i stånd att genom oräknade århundraden bevara urgamla mythiska drag, ty hymnerna höra till gudstjänstbruken, bruken hos ett folk äro seglifvade, och de heliga bruken mer konservativa och bättre bevarande sig än alla andra, när de icke störas af revolutioner på trons område. Har ett gudaepithet, t. ex. »den raske vandraren», en gång blifvit fixeradt genom hymnen och år efter år upprepadt i gudstjänsten, så kan det midt under språkens och folktypernas långsamt föregående förvandling bibehålla sig genom århundraden och årtusenden. Smådetaljer af detta slag kunna på denna väg rädda sig genom tiderna såväl som de stora mythiska dragen, och om de efter hand förvandlas till betydelse, så sker detta genom själfva språkförändringen, som kan göra ett gammalt uttryck obegripligt eller gifva det ett annat, på idéassociationens väg uppståndet innehåll.

Jag måste af allt detta draga den slutsats, att Heimdall, i likhet med åtskillige andre germangudar, såsom Oden (Wodan, Rigvedas Vata), tillhör den fornariska tiden och bibehållit ända till den germaniska hedendomens fall sin urgamla egenskap af den heliga eldens, gnid-eldens, borr-eldens personlige representant och i förbindelse härmed representant för den älsta, vid eldens införande bundna kulturen.

Därmed är också förklaring funnen på Heimdalls-epithetet *Vindler* i cod. reg. af prosaiska eddan (I, 266, 608). Namnet är en biform till *vindill* och kommer af *vinda*, »kringvrida», »vända med fart omkring». När epithetet »kringvridaren» tillägges den gud, som fört gnid-elden, borr-elden till människorna och själf är denna eld personliggjord, så måste det vara liktydigt med »borraren».

Ett synonym till Heimdalls-epithetet *Stigandi*, »vandraren», är *Rati*, »vandraren», af *rata*, »vandra», »färdas». Egendomligt nog går detta verb (ursprungligen *vrata*, got. *vráton*, vandra, resa) upp till ett urgermaniskt ord, som betydt »vända», »vrida» eller något dylikt (Fick, Wörterb. III, 294).

Och denna betydelse har, hvad substantivet *Rati* vidkommer, fortlefvat på mythens område, sedan den länge synes varit försvunnen från språkets. Havamal 106, Grimnersmal 32 och Bragarœður vittna hvar på sitt sätt, att det mythiska namnet *Rati* varit förknippadt med föreställningen om en borrande verksamhet. I Havamal gnager »Rates mun» den hålväg, genom hvilken Oden i örnskepnad flyger bort med den i »djupdalarne» under världsträdets rötter hos Fjalar dolda mjödskatten. I den allegoriserande Grimnersmals-strofen är det »Rates tand» *(Ratatoskr)*, som låter den mjödsugande gudafienden vid världsträdets rot erfara hvad örnen i världsträdets krona (Oden) beslutat och utför med afseende på samma skatt. I Bragarœður ges namnet Rate åt själfva borret, som åstadkom en förbindelseled mellan Odens värld och Fjalars salar. Borret har här fått den borrande »vandrarens», den med »guldtänder» förseddes namn. Det finnes således goda skäl att antaga, att i mythens epos var det Heimdall-Gullintanni själf, hvars eldborr förhjälpte Oden att flyga bort med sitt dyrbara byte. I Rigveda spelar Agni samma roll. »Agnis tunga» har där samma uppgift som i våra nordiska urkunder »Rates mun». Näringssafternas heliga mjöd var doldt i bärgets sköte hos de världsfiendtlige dasyu'na; men Agni kom med sin tunga bärget att brista, hans stråle trängde ned i mörkret, där näringssafterna voro förvarade, och genom honom vordo de åter bragta i dagen, sedan Trita (på vissa ställen i Rigveda identisk med Vata) dödat ett jättevidunder och funnit »verkmästaresonens kor». (Jämför Rigv. V, 14, 4; VIII, 61, 4—8; X, 8, 6—9). »Verkmästaresonens kor» är en omskrifning för näringssafterna. Äfven i den germaniska mythen är det en »verkmästareson», som beröfvas mjödet. Fjalar är son af Surt, hvars egenskap af urtidskonstnär framgår af hvad som meddelas i n:o 53 och n:o 89.

Genom gnidning framskaffade Mâtariçvan Agni ur de modersköten, i hvilka han som ljus- och värme-embryo låg dold. Heimdall har blifvit framfödd på liknande sätt. Redan födelseorten hänvisar därpå. Hans mödrar hafva sin vistelse

við jarðar þraum (Hyndl. 35), »vid jordens rand», på jordens yttersta kantbälte, och det är äfven där som de gifva honom lifvet *(báru þann man við jarðar þraum)*. Mödrarna äro jättekvinnor *(iotna meyjar)* och till antalet nio. Vi hafva redan funnit jättekvinnor, till antalet nio, omtalade som hafvande sin verksamhet på jordens yttersta randbälte, de nämligen som med *möndull*'n, svängträdet, kringföra den väldiga gnidmekanismen, Mundilföris världskvarn. Det är de af Snæbjörn (se ofvanför) omtalade *Eyluðrs*, »Ö-malarens», *níu brúðir*. Dessa nio jättemör, som utefter jordens randbälte *(fyrir jarðar skauti)* skjuta kvarnens svängträd framför sig och mala öarnas kuster, äro samma nio jättemör, som å jordens randbälte framfödt gnideldens gud Heimdall. Därför kallas ock i Hyndluljód en af Heimdallsmödrarna *Angeyja*, »hon som gör öarna trängre», samt en annan *Eyrgjafa*, »hon som ger sandreflar», »ger strandbankar». *Mundilföri*, som är Sols och Månes fader och ombesörjer stjärnhimmelens rörelser, är således äfven, om än i annan mening, fader till Heimdall, den rena och heliga elden, med hvilken ju också de glänsande himlakropparna måste anses som fränder.

I Hyndluljóð 37 namngifvas Heimdalls nio jättemödrar: *Gjálp, Greip, Eistla, Eyrgjafa, Úlfrun, Angeyja, Ímdr, Atla, Járnsaxa*. De två förstnämda äro döttrar af eldjätten Geirröd (pr. edd. I, 288). Till elden hänvisar äfven *Ímdr* af *ím*, eldmörja. Två af namnen, *Angeyja* och *Eyrgjafa*, angifva, såsom redan påpekats, dessa jättekvinnors verksamhet vid världskvarnen. Så antagligen äfven *Járnsaxa*, »hon som sönderstöter järnet». Det järn, som våra hedniske fäder bearbetade, togs ur den med sand och lera blandade sjö- och myrmalmen, hvadan äfven det kunde betraktas som en mäld af världskvarnen.

Heimdalls motsatts i alla stycken och fördenskull också hans ständige vederdeloman i mythens epos är Loke, äfven han ett eldväsen, men representerande en annan sida af detta element. Naturfaktorer sådana som elden, vattnet, vinden,

kölden, värmen, åskan hafva i den germaniska mythologien en dubbel aspekt: harmoniskt samverkande, enhvar inom de gränser, som världens bästa och människornas lycka utstakat, äro de heliga krafter och hafva sina representanter i gudarne. Där dessa gränser öfverskridas, där äro jätteväsen i verksamhet, och de upproriska elementen få då i dessa jätteväsen sina representanter. Detta gäller äfven om åskan, ehuru den vanliga föreställningen bland mythologerna är, att hon uteslutande betraktades som en yttring af Thors verksamhet. Den verkligt mythiska uppfattningen var emellertid, att den åska, som ränsar luften och med efterlängtade skurar befruktar jorden eller nedslår Midgards fiender, kom från Thor, medan den som splittrar de heliga vårdträden, antänder skogarne och boningarna och dödar människor, som ej gjort sig gudarne misshagliga, kom från världsfienderna. Vafer-ämnet (se n:o 35) var icke endast i gudarnes, utan ock i jättars ego (Skirnirsmal), och ljungelden kom ej endast från Mjölner, utan fanns äfven i Hrungnirs *hein* och Geirröds glödgade kastvapen. Striderna mellan Thor och jättarne stodo ej endast på fast mark, såsom vid Thors ströftåg till fots i Jotunheim, utan ock i luften. Det fanns jättehästar med förmåga att vada med kraft och snabbhet i lufthafvet, sådana som Hrungnirs *Gullfaxi* (pr. edd. I, 270), och dessa jättehästar med sina skinande manar hade utan tvifvel till uppgift att bära sina ryttare till ljungeldskamp i rymden mot ljungeldskastaren Thor. Åskvädret var ofta en *víg þrimu*, en strid mellan åskande väsen, i hvilken blixtarne, kastade af Midgards värnare, Hlodyns-sonen korsade blixtarne, kastade af Midgards fiender.

Från en jätte af detta slag, en orkan- och åskjätte, hafva Loke och hans bröder *Helblindi* och *Byl-eistr* sin börd. Orkanens skyfall och störtskurar, som omedelbart eller medelbart genom de uppsvällda floderna förmäla sig med hafvet, framfödde Helblinde, som fördenskull fick *Rán* till »mö» (Yngl. 51). Hvirfvelvinden i orkanen fick sin målsman i *Byleistr*, hvars namn är sammansatt af *bylr*, »hvirfvelvind», och *eistr*,

»den i östern (norden) boende», en omskrifning för »jätte». Ett ljungeld-slag från orkanen födde Loke till världen. Hans fader kallas *Fårbauti,* »den med fördärf slående», »den skadligt drabbande», och modern är *Laufey,* »blad-ön», en omskrifning för trädkronan (pr. edd. 104, 268). Loke är således den tänndande och förstörande ljungeldens son, sonen af honom, som företrädesvis drabbar med fördärfliga slag de heliga gamla ekarna (se n:o 36), och tänndер lundarne. Men det våldsamma i fadern visar sig ej på ytan af sonens skaplynne. Länge är det på smygvägar han förbereder världsbranden, och först sedan han blifvit lagd i länkar, visar han i de jordskakningar han då åstadkommer det vilda i sin jättenatur. Som eldväsen har han varit föreställd vacker och ungdomlig. Ur ethisk synpunkt är det orena i lågan, som han representerar, åskådliggjordt i hans otyglade sinnlighet. Sedan han för alltid aflägsnats ur gudarnes gemenskap och blifvit bunden i sin pinohåla, varder hans i begynnelsen sköna yttre förvandladt till ett uttryck för hans onda inre, och hans hår växer ut till hornhårda spjut (se ofvanför). Äfven däruti röjer han sig som en motbild till Heimdall, hvars hjälm prydes af glänsande vädurshorn.

83.

MUNDILFÖRI'S IDENTITET MED LOÐURR.

Den ställning vi sett Mundilföri intaga hänvisar till att han, ehuru icke tillhörande de i Asgard boende makterna, är en af den germaniska mythens förnämste gudar. Alla naturföreteelser, som tyckas bero på en fastställd mekanisk ordning och ej på initiativ af en i världsförloppet momentant ingripande mäktig vilja, synas hafva varit ställda under honom. Germanernas, likasom Rigveda-ariernas, mythologi har känt gudar af det ena slaget och af det andra: gudar, som representera företrädesvis den allt sedan skapelsen fastställda, under normala förhållanden likformiga ordningen i den fysiska och moraliska världen, samt gudar, som representera företrädes-

vis det kraftiga temporära ingripandet till denna ordnings återställelse, när den blifvit rubbad, samt till sina dyrkares skydd och värn i faror och svårigheter. De senare äro till själfva sitt väsen slagfärdige stridsgudar, sådana som Vata och Indra i Rigveda, Oden och Thor-Indride i eddorna, och de hafva sin naturliga bostad i en befästad samling af himmelska borgar, sådan som Asgard, hvarifrån de hafva en öfverblick öfver den värld de skola skydda: öfver luftkretsen och Midgard. De förre åter hafva sin naturliga bostad å Jormungrunds randbälte och i underjorden, hvarifrån världsträdet uppvuxit och där källorna äro, hvilkas safter genomtränga skapelsen, och där den visdom upprunnit, hvaraf Oden blott genom självoffring fått en andel. Där nere bo fördenskull Urd och Mimer; där nere Natt och Dag, Mundelföre med solens och månens diser, Delling, morgonrodnadens, och Billing, aftonrodnadens genius; där nere urtidssmederna, som gjorde solens och månens charer och smidde växtlighetsklenoderna; där nere *niǫjar*'ne, som representera månens skiften; där nere de sju söner af Mimer, som representera årstidernas skiftningar (se n:o 87). Mundelföre är den regelbundet kringhvälfvande stjärnehimmelens och det regelbundet stigande och sjunkande flodvattnets herre, fader till sol- och måndiserna, som göra sina lagstadgade färder på himmelen, och slutligen äfven upphof till den heliga elden, fader till Heimdall, som införde ett regelbundet, bofast, af lagar ordnadt lif bland människorna. Som fader till Heimdall, vanaguden, är Mundelföre själf en vanagud, tillhörande det älsta slägtet af sådane, och efter all anledning en af dessa »vise regin», hvilka enligt Vafthrudnersmal, »i Vanaheim skapade Njord och sände honom som gisslan till gudarne (asarne)».

Hvarifrån äro vanernas och alfernas klaner komna? Det borde icke hafva undfallit våra mythologer, att den germaniska theogonien, såvidt man känner henne, ej vetat af mer än två utgångspunkter för mythens ätter: *Ymir* och *Buri*. Från Ymer utgrena sig de två vidt skillda jätteslägterna: hans armars ättlingar och hans fötters (se n:o 86), med andra ord: den

ädla slägt, som nornorna, Mimer och Beizla tillhöra, samt den oädla, som börjar med Thrudgelmer. *Buri* föder *Burr* (Börr), och denne har tre söner *Oðinn, Vei (Vé)* och *Vili (Vilir)*. Såvida icke äfven *Buri* födt flere söner, ha således vana- och alf-klanerna ingen annan theogonisk utgångspunkt än densamma som asaklanen, nämligen *Burr*. Att den germaniska mythens hierologer icke lämnat desse klaners uppkomst oförklarad, därför borgar blotta tillvaron af en germanisk theogoni i förening med den omständighet, som, ju grundligare vår mythologi studeras, dess bestämdare faller i ögonen, att denna mythologi velat från sin ståndpunkt besvara alla frågor, som rimligtvis kunde ställas på densamma, och under seklernas lopp utbildat sig till ett systematiskt och episkt helt med klara och in i alla enskildheter skarpt tecknade drag. Härtill kommer den vigtiga iakttagelse, att *Vei* och *Vili*, ehuru Odens bröder, aldrig räknas till de egentlige asarne och icke haft sin bostad i Asgard. Det är uppenbart, att Oden själf med sina söner bildar asaslägten, att med andra ord han är en klan-bildare i hvilken denna slägt har sitt stamhufvud, och att just på grund däraf hans bröder ej kunna räknas till hans klan. Det är all anledning antaga, att de, likasom han, varit klanbildare, och då vi finna, vid sidan af asaklanen två andra gudaslägter, så är det redan häraf sannolikt, att Odens två bröder varit deras stamfäder och klanhöfdingar.

Odens bröder hafva, likasom han själf, varit mångnamnige. Då Völuspa säger, att Oden vid människoskapelsen biträddes af Höner och Lodur, och då pros. eddan I 52 säger, att han vid detta tillfälle biträddes af sina bröder, som strax förut (I, 46) kallats Ve och Vile, så är detta endast olika namn på samma makter. Höner och Lodur äro Ve och Vile. Det är ett misstag, om man tror, att Odens bröder skulle varit mythiska dimmskepnader utan karaktäristiska egenskaper och utan framstående roller i mythens händelser efter världs- och människoskapelsen, hvari man vet, att de deltagit (Völusp. 4, 16, 17). Antagandet, att så varit förhållandet, beror allenast därpå, att man icke funnit dem omtalade bland asarne, och

att våra källor, när man icke närmare ransakar dem och när man icke trängt djupare in i den mythologiska synonymiken, synas hafva så litet att förtälja om dem.

Danska genealogier, Saxos inberäknad, som vilja gå högre upp i sköldungarnes ättetal än till Sköld, ättens eponym, nämna före honom en konung Lotherus. Det är otvifvelaktigt, att Lotherus är likasom hans afkomlingar Sköld, Halfdan och Hadding hemtad ur mythen. I våra mythkällor finnes emellertid blott ett enda namn, hvaraf Lotherus kan vara en latinisering, och detta namn är, så som redan Müller (Notæ uberior. ad Saxonis Hist.) påpekat, *Loðurr*.

Det är ofvanför bevisadt (se n:o 20, 21, 22), att den människovordne vanaguden Heimdall vardt af vanamakter sänd som gosse till det germaniska urlandet, för att till Asks och Emblas afkomlingar skänka den heliga elden, verktygen, runorna, samhällsbanden och de religiösa stadgarne. Det är bevisadt, att han som människovorden gud och urpatriark är identisk med Scef-Rig, Beowulfdiktens Scyld, att han varder fader till den andre urpatriarken Sköld och farfader till Halfdan. Det är likaledes bevisadt (n:o 82), att Heimdall, den personliggjorda heliga elden, är son af eldgnidaren Mundilföri på samma sätt som Agni är son af Mataricvan. Häraf följer, att då författare af mythhistorierande genealogier ville med afseende på sköldungarness stamträd gå högre upp än till Beowulfdiktens Scyld, det vill säga högre upp än till den förste urpatriarken Heimdall, så måste de komma till den mythgestalt, som är Heimdalls fader, det vill säga till Mundelföre, eldgnidaren. Det är Mundelföre, som framträder under latiniseringen Lotherus. Med andra ord: Mundelföre eldgnidaren är *Loðurr*. För namnet *Loðurr* finnes ingen annan rimlig förklaring än den, som Jacob Grimm, utan att känna hans ställning i mythens epos, gifvit, i det att han jämfört namnet med verbet *lodern*, »flamma upp». *Loðurr* har aktiv betydelse: »den som förorsakar ett uppflammande» och hänvisar sålunda på eldens, särskildt gnideldens, borreldens, upphofsman.

Längre fram (n:o 90, 91, 92, 121, 123) redogöres för luftkretsens väktare *Gevarr (Nökkvi, Næfr)* och ådagalägges, att han är identisk med stjärnehvalfvets kringförare Mundelföre. Allt hvad Saxo berättar om Lotherus har sin förklaring i dennes egenskap af en vanaklanens höfding och i hans identitet med *Mundilföri-Gevarr*. Som en hufvudman för vanerna har han varit en ledare för desse, när kriget utbröt mellan asarne å ena sidan, vanerna och alferna å andra. Odens och asarnes fördrifning genom vanerna ger Saxo anledning att säga, att Lotherus fördref ur riket personer, som voro honom jämlike i ädel börd, *nobilitate pares*, och hvilka han betraktade som medtäflare om väldet. Det heter vidare, att han tillegnade sig makten från en äldre broder, men skonade hans lif, ehuru han fråntog honom spiran. Den broder, som här afses, är emellertid icke Oden, utan *Hœnir (Vei)*. Den afsattes skaplynne är det milda och från herrsklystnad fria, som kännetecknat Höner. Saxo säger om honom, att han så tåligt fördrog den honom tillfogade orätten, att han ansågs glädja sig däråt som åt en välgärning *(ceterum injuriœ tam patiens fuit, ut honoris damno tanquam beneficio gratulari crederetur)*. Orsaken hvarför Höner, när kriget med asarne utbrister, afsättes från sin värdighet som Vanaheims herrskare och får en efterträdare i Lodur, är att söka däri, att han, likasom Mimer, var trofast tillgifven Odens sak. Trots det missgestaltade skick, hvari stridigheterna mellan asar och vaner framställas i Heimskringla, framgår likväl däraf, att Höner före kriget mellan asar och vaner var de senares höfding på grund af gammalt aftal mellan de båda gudaklanerna; att han då städse rättade sig efter den vise och Odensvänlige Mimers råd; att Mimer förlorade sitt lif i Odens tjänst, och att vanerna sände hans hufvud till Oden, samt slutligen att de, när fäjden med asarne utbrutit och Mimer blifvit dödad, ansågo Höner otjänlig att vara deras domare och ledare. Lodur blir således efter Höner Vanaheims herrskare och vanernas öfverhufvud, medan vanerna Njord och Fröj samt alfen Ull, som redan förut voro upptagne i

Asgard, innehafva väldet i den öfre världen. På det mythiska sakförhållande, att Höner förlorade sin herrskareplats och sitt maktområde hänsyftar äfven Völuspa, i det att dikten låter denne milde och tålige vanagud återfå de honom beröfvade rättigheterna efter världsåterställelsen. *þá knáHœnir hlautvið kjósa* (str. 60): »då får Höner makt att kora (välja) orakelspånet», d. v. s. bestämma och tillkännagifva de öden, hvarom orakelsökande spörja, med andra ord: då kan han åter utöfva en guds rättigheter. I eddorna uppträder Höner som Odens ledsagare på utflykter från Asgard. Skaldskaparmal, som ej längre synes veta, att Höner var Odens broder, känner dock, att han stått Oden mycket nära och kallar honom dennes *sessi, sinni* och *máli* (pros. edd. I, 266). Under kriget mellan asar och vaner stod Frigg på vanernas sida (se n:o 36): därifrån Lokes försmädliga yttrande till henne (Lokas. 26) och traditionen i Heimskringla (Yngl. s. 3), att Vilir och Vei togo Frigg till sig, när en gång Oden var länge borta från Asgard.

Saxo låter Lotherus falla för sammansvurne. Förklaringen på denna uppgift ligger i *Mundilföri-Gevarr's* öde, hvarom se n:o 91 och n:o 123.

Mundelföres skaplynne synes åtminstone i ett afseende varit motsatt Höners. Gylfaginning talar om hans *ofdrambi,* hans stolthet, grundad enligt denna källa på hans barns skönhet. Saxo talar om Lotherus' *insolentia,* och ett af hans binamn har varit *Dulsi,* den stolte. Se n:o 89, där en strof anföres, hvari den svenska skilfingaättens (ynglingaättens) stamherre kallas *Dulsa konr,* Dulses ättling. Såsom ofvanför, i redogörelsen för mythen om Scef, påpekats, äro äfven sköldungarne skilfingar. Båda dessa ättegrenar hafva gemensamt ursprung, och enär sköldungarnes stamträd går upp till Heimdall och ofvanför honom till Mundelföre, måste det vara denna för sin *ofdrambi* omtalade mythpersonlighet, som binamnet *Dulsi* tillkommer.

Med Oden hafva *Vei*-Höner och *Vili-Lodurr-Mundilföri* deltagit såväl i ordnandet af världen som i människoskapelsen Om den andel de haft i denna senare akt och om den be-

tydelse de på grund däraf egt för den mythiska authropologien och särskildt för föreställningarna om den i aflelsen och födelsen fortsatta människoskapelsen se n:o 95.

84.

GUDAMODERN NATT.

Det är redan ofvanför påpekadt, att gudamodern Natt har sin sal i den nordliga delen af Mimers rike nedanför Nidafjällens södra sluttningar.

Det har funnits och finnes ännu en symboliserande mythtolkning, för hvilken ljuset är symbolen af det sedligt goda och mörkret af det sedligt onda. Att häri ligger något psykologiskt riktigt må ej förnekas; men med afseende på de ariska religionerna skulle antagandet leda till ett svårt misstag, om man, såsom nära till hands ligger, ville göra natten liktydig med mörkret och hänvisa henne till det ondas värld. I Rigveda-ariernas och germanernas mythologier är Natt ett vördnadsbjudande, dyrkansvärdt, ädelt och välgörande väsen. Natt, heter det i Rigveda, »har ett skönt anlete, ökar lifvets rikedomar och är en af ordningens mödrar». Ingen af naturens mångfaldiga företeelser förekom germanerna ond i och för sig; först när en sådan öfverskred hvad man ansåg vara dess lagstadgade gräns och därmed åstadkom skada och fördärf, troddes jättemakter verka i densamma. Ehuru de germaniske gudarne äro i en ständig, mer eller mindre häftig kamp med frostmakterna, är dock vintern, när han iakttager sina tidsgränser, icke ett ondt, utan ett godt, och Hvergelmers kalla safter, blandade med Urds och Mimers källors, äro välbehöfliga för världsträdet. Än mindre kunde då natten hänföras till demonriket. Modern Natt öfverträder aldrig sin makts landamären, trotsar aldrig de heliga lagar, som äro lagda för världs-ordningen. Allt efter årstidernas skaplynne fördelar hon på oföränderligen samma sätt, år för år, dygnets tider mellan sig och dagen. Verksamhet och hvila skola skifta med hvarandra. Huldrik kommer Natt med hugsvalelse för den trötte

och söker, om möjligt, med en slummergifvande dryck döfva lidandet. Ehuru mörk till sitt utseende (Gylfag. 10) är hon dock ljusets vän. Hon smyckar sig med måneglans och stjärneprakt, med blid halfdager under högsommarens tider, med snö- och norrskensljus under vinterns. Följande rader i Sigrdrífumál (str. 3, 4) ljuda som en efterklang från vår hedendoms förlorade lithurgiska hymner:

Heill Dagr,	Hel Dag,
heilir Dags synir,	hel Dags söner,
heil Nott oc Nipt!	hel Natt och Nipt!
Oreiþom augom	Skåden med blida
litiþ ocr þinig	blickar till oss neder
oc gefit sitiondom sigr!	och gifven de sittande seger!
Heilir æsir,	Hel asar,
heilar asynior,	hel asynjor,
heil sia in fiolnyta fold!	hel den mångnyttiga Jord!

Om germanerna i första århundradet efter Kristus berättar Tacitus (Germ. II): »de räkna icke, såsom vi, efter dagar, utan efter nätter: natten synes föra fram dagen» *(nec dierum numerum, ut nos, sed noctium computant: nox ducere diem videtur).* Detta var tillämpligt på skandinaverna ännu tusen år därefter. Tiden taldes efter nätter, ej efter dagar, och i de från hedna tider stammande uttrycken *nótt ok dagr, nótt meþ degi, bœþi um nœtr ok um daga,* nämnes natten framför dagen. Språkbruket och mythologien stå äfven här i nära förbindelse med hvarandra. Enligt Vafthrudnersmal 25 och Gylfaginning 10 har Natt med Delling födt sonen Dag, med hvilken hon delat väldet öfver dygnets stunder. Delling är morgonrodnadens alf (se n:o 53). Naturssymboliken är här tydlig, likasom i alla theogonier.

Genom andra gudomligheter, *Naglfari* och *Ónarr (Anarr, Annarr)* är Natt moder, med den förre till *Unnr (Uþr),* äfven kallad *Auþr,* med den senare till gudinnan Jord, Odens maka. *Unnr* betyder vatten, *Auþr* rikedom. Det är ofvanför visadt, att med *Unnr-Auþr* afses Njord, rikedomens och

handelsförbindelsernas herre, som i sin senare egenskap vardt de sjöfarandes beskyddare, till hvilken offrades för lyckosam skeppsfärd. Gudar af alla klaner: asar, vaner och alfer stå således i frändeförbindelse med Natt och härstamma från henne.

85.

NARFI, NATTS FADER, IDENTISK MED MIMER. EN PSEUDO-NARFI I PROS. EDDAN.

Själf är Natt dotter af ett väsen, hvars namn företer många skiftningar:

Naurr, Nörr (dativ. *Naurvi, Nörvi. Nott var Naurvi borin,* Vafthr. 25. *Nott, Naurvi kenda,* Alvissm. 29).
Narfi, Narvi (*niderfi Narfa,* Egil Skallagr. 56, 2; Gylfag. 10).
Norvi, Nörvi (Gylfag. 10; *kund Nörva,* Forspjallslj. 7).
Njörfi, Njörvi (Gylfag. 10; *Njörva nipt,* Sonatorr.).
Nori (Gylfag. 10).
Nari (Höfud. 10).
Neri (Helg. Hundl. 1).

Alla desse skiftningar hänföra sig till en och samma ursprungliga beteckning, besläktad med det fornnordiska verbet *njörva,* det fornengelska *nearwian* och betydande »den som binder», »den som pålägger trångt åtsittande band».

Ensamt den omständighet, att Narve är Natts fader, bevisar, att han intagit ett af de främsta rummen i den germaniska kosmogonien. I alla kosmogonier och theogonier är natten ett af de äldsta väsen, äldre än ljuset, som förutsätter henne. I mörkret är det som ljuset tänder sig, bådande en afgörande punkt i världens utveckling ur kaos. Det väsen, som är Natts fader, måste således räknas bland kosmogoniens älsta. Vattnets och jordens personliggjorda representanter äro, likasom dagen, hans dotters barn.

Hvad Gylfaginning meddelar oss om Narve är att han var af jättebörd, och den förste, som bebyggde Jotunheimar

(Norvi eða Narfi hèt jötun, er byggði fyrst Jotunheima, Gylfag. 10). Med afseende härpå hafva vi att erinra oss, att i Gylfaginning och de isländska sagornas tradition är underjorden innefattad i beteckningen Jotunheimar, och detta på mythiska grunder, då ju Nifelheim bebos af rimthursar och jättar (se n:o 60) och då salighetsängderna beherrskas af Mimer och nornorna, som likaledes äro af jättebörd. Såsom fader till underjordsdisen Natt tillhör Narve själf den krets af makter, hvarmed mythen befolkade underjorden. Det öfre Jotunheim fanns ej till förr än i ett senare skede af den kosmogoniska utvecklingen. Det skapades samtidigt med Midgard af Oden och hans bröder (Gylfaginning).

I en strof af Egil Skallagrimsson (Eg. Sk:s saga k. 56) betecknas poesien eller poesiens källa som *niðerfi Narfa,* »det arf, som Narve lämnat sina ättlingar». Som bekant är Mimers brunn poesiens källa. Uttrycket hänvisar på att underjordens förste bebyggare Narve också förfogat öfver den dyrbara visdoms- och ingifvelsekällan, samt att han dött och lämnat henne åt afkomlingar i arf.

Slutligen erfar man, att Narve varit nära frände till Urd och hennes systrar. Detta framgår af följande ställen:

a) Helge Hundingsb. I, 3 ff. Då Helge föddes, kommo nornor nattetid till hans föräldrars bostad, tvinnade hans ödes trådar, spände dem mellan öster och väster och fäste dem under månens sal. En af trådarne kastade *nipt Nera* norr ut och bad den att evigt hålla. Det är uppenbart, att med Neres (Narves) fränka menas en af de närvarande nornorna.

b) Sonatorr. str. 24. Den lefnadströtte skalden Egil Skallagrimsson slutar med att säga, att han ser dödsdisen stånda å näset (Digranäs) vid grafhögen, som gömmer hans faders och hans söners stoft och snart skall emottaga honom själf:

Tveggja bága	Odens (Tvegges) ovänners
Njörva nipt	Bindares (Njörves) fränka
á nesi stendr.	ståndar å näset.
Skal ek þó glaðr	Så skall jag då glad

með goðan vilja	med god vilja
ok úhryggr	och utan missmod
Heljar bíða.	bida Hel.

Det är gifvet, att skalden menar en dödsdis, Urd eller något af hennes sändebud, med den »Odens ovänners Njörves fränka», som han med aningens blick ser stånda vid slägtkumlet å Digranäs. Hon skall icke stanna där, utan fortsätta vägen upp till hans sal, för att hemta honom dit. Han väntar henne med glädje, och, såsom sista raden upplyser, är den, hvars ankomst han bidar, döds- och ödesdisen Hel. Det är redan förut bevisadt, att Hel i de hedniska källorna städse är densamma som Urd.

Njörve brukas här både i sin namn- och sin ordbetydelse. »Odens ovänners Njörves fränka» är liktydigt med »Odens ovänners bindares fränka». Odens ovän Fenrer är bunden med en boja gjord af smeder i underjorden (dvärgar i *Svartálfaheimr*, Gylfag. 37), och såsom sedermera skall visas är det mer än en af Odens fiender som bindes med Narves bojor (se n:o 87).

c) Höfudlausn, str. 10. Egil Skallagrimsson besjunger en af Erik blodyx vunnen seger och yttrar om slagfältet, att där *trað nipt Nara náttverð ara,* »trampade Nares fränka örnarnes aftonmåltid», det vill säga de vapenfallnes lik. Sjukdoms-andarnes, ålderdomens och olyckshändelsernas psykopomper hafva intet att skaffa på ett slagfält; dit komma valkyrjor för att hemta korade. *Nipt Nara* måste således betyda en valkyrja, hvars häst trampar likhögarne, och då Egil nämner blott en sådan sköldmö, har han väl haft den representativa, förnämsta valkyrjan i sigte. Denna är Skuld, Urds syster och således en *nipt Nara* i likhet med Urd själf.

d) Ynglingatal (Yngl. s. k. 20). Om konung Dyggve, som dog sotdöd, säges, att *jódis Narfa (jódis Nara)* korade honom. Korningsrätt öfver dem, som dö sotdöd, tillkommer nornorna allena (se n:o 69). *Jódis,* ett ord som sannolikt uppkommit genom vokalbrytning af det forngermaniska *idis,* har

redan i gamla tider tolkats dels som hästdis (af *jór* häst) dels som frände-dis (af *jóð* barn, afkomma). Här har skalden gjort sig båda dessa betydelser till godo. Han kallar dödsdisen *ulfs ok Narva jódis,* ulfvens hästdis, Narves frändedis. Med afseende på den förra betydelsen bör erinras, att ulfven är häst åt alla jättekvinnor, de vördade nornorna icke undantagna. Järför *grey norna* som omskrifning för ulf.

Hvad våra mythfragment förtälja oss om Narve är således:

a) Han är ett af theogoniens älsta väsen, äldre än den öfre, af Burs söner ordnade delen af världen.

b) Han är af jättebörd.

c) Han är fader till Natt, svärfader till Nagelfar, Ónarr och morgonrodnadsalfen Delling, samt morfader till Dag, *Unnr* och gudinnan Jord, som varder Odens maka och Thors moder. Frändskapsband knyta honom således till asarne och till gudar af andra rangklasser.

d) Han är nära frände till ödets och dödens dis, Urd och hennes systrar. Ordet *nipt,* hvarmed Urds slägtskapsförhållande till honom antydes, kan betyda syster, dotter och systerdotter, och anger således icke med bestämdhet hvilket det är. Ordet synes för öfrigt hafva varit så nästan uteslutande användt om mythologiska väsen och särskildt om Urd och hennes systrar (jämför här ofvan *Njörva nipt, nipt Nara, nipt Nera),* att det därigenom kommit mycket nära betydelsen dis, norna. Detta framgår af Skaldskaparmal k. 75: *Nornir heita pær er naud skapa; Nipt ok Dís nú eru taldar,* och af uttrycket *Heil Nótt ok Nipt* i den ofvanför anförda strofen i Sigrdrífumál. Det är all anledning antaga, att det här som ett nomen proprium ställda *Nipt* betyder i denna mening ödesdisen och, som slägtskapsbeteckning, fränka till Natt. Den vanliga tydningen af *heil Nótt ok Nipt* är: »hel Natt och hennes dotter», och med dottern skulle då menas gudinnan Jord; men denna tydning är, såsom Bugge påvisat, mindre sannolik, ty gudinnan Jord får strax nedanför sin särskilda hälsning i orden: *heil sia in fiolnyta Fold,* »hel den mångnyttiga Jord!»

e) Såsom fader till Natt, som bor i Mimers rike, och frände till Urd, som med Mimer delar väldet öfver underjorden, är Narve själf ett underjordsväsen och det äldsta underjordsväsendet: »den förste som bebyggde Jotunheimar».

f) Han var innehafvare af underjordens visdoms- och ingifvelsekälla, det vill säga Mimers brunn.

g) Han var Odens vän och »Odens ovänners bindare».

h) Han dog och lämnade sin källa i arf åt ättlingar.

Allt eftersom vår undersökning fortskrider, skall det visa sig, att samtliga dessa upplysningar om Narve gälla Mimer — att »han som tänker» (Mimer) och »han som binder» (Narve) är samma person. Redan de omständigheter, att Narve var ett urgammalt väsen af jättebörd, bosatt i underjorden och egare af visdomskällan därstädes, samt att han var Odens vän, och att han dog och lämnade sin källa i arf (jämför *Mims synir*), hänvisa med bestämdhet på Narves och Mimers identitet. Den germaniska theogonien har således gjort Tanken till Ödets äldre frände, som genom Natt föder Dag öfver världen. Det är i sina theogonier de gamla folken gjorde sina första anlopp till en filosofisk världsåskådning.

Det fornengelska språket har bevarat och på det kristna Paradiset öfverflyttat en benämning, som ursprungligen tillkommit hedendomens underjordiska salighetsrike — *Neorxena-vang*. *Vang* betyder äng, fält, slätt. Det gåtfulla *Neorxena-* ser ut som en genitiv plural. Grein i sin angelsaksiska ordbok, och före honom Weinhold, hänför *neorxena-* till *Narve, Nare,* detta utan en aning om, att *Narve* är ett epithet till Mimer och betecknar det hedniska lycksalighetsrikets konung. Jag anser detta vara ett intyg för att Greins antagande är lika riktigt, som det är nödvändigt, om man öfver hufvud vill söka en etymologisk förklaring på ordet. Den plurala genitiven *neorxena* betecknar då dem, som bebo Narves lycksalighetsfält och fått sitt namn däraf. Den motsvarande fornnordiska benämningen är *njarir*, ett ord, till hvilket jag nedanför återkommer.

Att döma af vissa ställen i skrifter från kristen tid (1200-

talet) skulle Mimer icke varit ensam om namnet Narve, Nare. En eller två af Lokes söner skulle hafva haft samma namn. Uppgifterna härom kräfva en undersökning, och, som jag tror, skall denna lämna ännu ett lärorikt bidrag till kapitlet om mythtraditionens förvirring och om den roll som prosaiska eddan därvid innehar. Ställena äro följande:

a) *Prosaiska efterskriften till Lokasenna:* »Han (Loke) vardt bunden med sin son *Nari's* tarmar, men hans son *Narfi* vardt till varg.»

b) *Gylfaginning* kap. 33: 1) *De flesta codices:* »Hans (Lokes) hustru heter Sygin; deras son är *Nari* eller *Narvi*. 2) *Codex Hypnonesiensis:* »Hans (Lokes) hustru heter Sygin; hans söner hette *Nari* eller *Narvi* och *Vali*.»

c) *Gylfaginning* kap. 50: 1) *De flesta codices:* »Då togos Lokes sönes, *Vali* och *Nari* eller *Narfi;* asarne förvandlade *Vali* till varg, och slet han i sönder sin broder *Narfi*. Sedan togo asarne hans tarmar och bundo därmed Loke.» 2) *Codex Upsalensis:* »Då togos Lokes söner *Vali* och *Nari;* asarne förvandlade *Vali* till varg, och sönderslet han sin broder *Nari*.»

d) *Skaldskaparmal* kap. 16: 1) Loke är fader till Fenrersulfven, Midgardsormen och Hel, »samt *Nari* och *Ali*». 2) Cod. Wormianus och Cod. Hypnon. 3: Loke är fader till Fenrersulfven, Midgardsormen och Hel, »samt *Nari* och *Vali*».

Mythen har berättat, att Loke vardt bunden med kedjor, som ursprungligen voro tarmar; och att den, som måst lämna ämnet till dessa kedjor, var en hans egen son, som vardt söndersliten af en broder i ulfham. Det är möjligt, att det ligger något symboliskt i denna myth — att den haft sin upprinnelse i tanken, att de krafter, som det onda skapar, bekämpa hvarandra och drabba sitt eget upphof. Det är i hvarje fall intet skäl att betvifla, att icke denna berättelse är äkta mythisk, det vill säga härstammande från hednisk tid och från någon hednisk sång.

Hvad däremot vidkommer namnen på de båda Lokesöner, om hvilka här är fråga, så är tviflet på sin plats.

Hvad som genast faller i ögonen äro de motsägelser källorna förete med afseende på dem. Uppgifternas olikhet framträder bäst genom följande sammanställning. Jämte Fenrer, Midgardsormen och »Hel» har Loke enligt

Gylfaginning 33:	sonen *Nari*, också kallad *Narfi*.	Ingen annan son nämnes;
Pros. till Lokasenna:	sonen *Nari*	och sonen *Narfi*;
Codex Hypnon. (Gylf. 33):	sonen *Nari*, också kallad *Narvi*,	och sonen *Vali*;
Gylfaginning kap. 50:	sonen *Nari*, också kallad *Narfi*,	och sonen *Vali*;
Skaldskaparmal kap. 16:	sonen *Nari*	och sonen *Ali*;
Pros. till Lokasenna:	*Nari* sönderslites af	*Narfi*;
Gylfaginning:	*Nari-Narfi* sönderslites af	*Vali*.

Olikheten visar, att för dem, som meddelat oss namnuppgifterna, icke förelegat någon gemensam källa i en mythisk sång eller mythisk tradition vidkommande namnen på desse Lokesöner.

Än betänkligare varder saken, när man finner:

att variantnamnen Nare och Narve, som båda tillkomma ett af mythologiens förnämsta och ädlaste väsen, nämligen Mimer, här användas så, att de antingen fördelas mellan två Lokesöner, eller tilläggas en och samma Lokeson, medan i detta senare fall inträffar,

att namnen Vale och Ale, som båda tillkomma den asagud och Odensson, hvilken hämnades sin broder Balder, *båda* tilläggas den andre Lokesonen. Jämför Gylfaginning, kap. 30: *Vali eða Ali heitir einn (Ássin), sonr Óðins ok Rindar.*

Huru skall nu detta förklaras? En sådan användning af dessa namn kan omöjligen annat än framkalla misstanken om något svårt felgrepp; men den kan ej häller tillskrifvas ett rent godtycke. Någonstädes måste den hafva sin orsak.

Det är redan ofvanför bevisadt, att Urd, ödesdisen, var i mythen äfven dödsdisen och underjordens herrskarinna, samt att de funktioner, hvilka tillkommo henne som sådan, i kristen tid öfverflyttades på Lokedottern, som tillika med hennes funktioner usurperade hennes benämning Hel. Lokedottern

och Hel vordo för de kristne mythographerna en och samma personlighet.

En oundviklig följd häraf vardt, att sådana uttryck som *nipt Nara, jódis Narfa, nipt Njörva* måste förändra betydelse. Den *nipt Njörva,* som den gamle Egil såg stånda vid grafhögen på Digranäs och hvars ankomst han »med glädje och god vilja» bidade, var icke längre dödsdisen Urd, utan blef för de kristne tolkarne till den vedervärdiga Lokedottern, som kom att afhemta den gamle hedningen. Den *nipt Nara,* hvars häst trampade det slagfält, där Erik blodyx besegrat skottarne, var icke längre Urds syster, valkyrjan Skuld, utan blef Lokedottern, ehuru denna, äfven enligt de kristne mythographerna, ej hade något på ett slagfält att skaffa. Den *jódis Narfa,* som korade konung Dyggve, förblandades med *Loka mœr,* som hade honom *leikinn* (se n:o 67), men som enligt den hedniska föreställningen var en ödets tjänarinna, som ingen korningsrätt egde. För hedningarne hade *nipt Nara, nipt Njörva, jódis Narfa* betydelsen af »Nare-Mimers fränka Urd». För 1200-talets isländske mythographer måste de på angifven grund få betydelsen: Lokedottern som syster till en viss Nare eller Narve. Däraf följer åter, att denne Nare eller Narve borde vara en Lokeson, eftersom hans syster var en Lokedotter. Nu visste man, att utom Fenrer och Midgardsormen hade Loke haft två andra söner, af hvilka den ene i vargham sönderslet den andre. I Nare, Narve trodde man sig då finna namnet på en af desse Lokesöner eller namnen på båda.

Det senare antagandet gjordes af prosaförfattaren i Lokasenna. För honom vardt Nare till den ene brodern och Narve till den andre. Gylfaginnings författare däremot ansåg med rätta Nare och Narve för endast namnvarianter och lät dem fördenskull beteckna en och samma Lokeson. Då han skref sitt 33:dje kapitel, visste han ännu icke, huru han skulle benämna den andre och lämnade honom därför å sido. Men när han hunnit till det femtionde kapitlet var redan ett ljus uppgånget för honom med afseende på den andres

namn. Och ljuset har otvifvelaktigt hemtats ur en halfstrof i Völuspa:

Þa kna vala
vigbond snua,
helldr voru harsgior
hoft or pormum.

Halfstrofen säger, att det var ganska hållfasta bojor (för Loke), som gjordes af tarmar, och dessa bojor voro »snodda» af »Vales *vigbönd*». *Vig* betyder, särskildt som lagterm, dråp, *Vala vig* tyddes som ett dråp, begånget af Vale; *Vala vigbönd* som de band eller bojor, som erhöllos genom det af Vale begångna dråpet. Man visste att Loke bundits med en sons tarmar, och här visade det sig, menade man, att denne son vardt dräpt af en Vale. Och enär samme son enligt myththraditionen vardt dräpt af en broder, så måste Vale vara den dräpte Lokesonens broder. Fördenskull kunde 50:de kapitlet af Gylfaginning förkunna hvad 33:de kapitlet ännu icke visste, att de båda Lokesönerna hette Vale och Nare eller Narve, och att Vale, förvandlad till varg, sönderslet brodern »Nare eller Narve».

Nästa steg togs af Skaldskaparmal eller väl rättare af en bland Skaldskaparmals afskrifvare. Enär Vale och Ale i mythen betecknade samma person (nämligen Odenssonen, Balders hämnare), vardt den till ulf förvandlade Lokesonen »Vale» förärad äfven med namnet »Ale». Det är för ingen del omöjligt, att afskrifvaren ansett Baldershämnaren Vale och Lokesonen för identiske. Den äldsta handskrift vi hafva af Skaldskaparmal är den i Upsalacodex, som ej är äldre än början af 1300-talet. Mythminnena voro då stadda i en hastigt försiggående fortsättning af det förfall, hvari de redan på 1100-talet börjat inträda, och det dröjde icke länge därefter, innan man i de isländska sagoalstren såg Valhall befolkadt af jättar och hvarjehanda vidunder, som då fingo gälla för enhärjar, och Thor försatt till straffforterna, där han drack etter ur »urarhornet», kredensadt af Lokedottern.

Vid tolkningen af den ofvan anförda halfstrofen i Völuspa har man fördenskull att lämna den förmente Lokesonen Vale å sido. Den germaniska mythen har i likhet med de andra ariska mythologierna kunnat benämna en och samma person med många namn och epithet; men har sällan gifvit två eller flere personer ett och samma namn, såvida icke detta varit af patronym eller i annat afseende generel natur. Det har icke funnits mer än en Oden, en Thor, en Njord, en Heimdall, en Loke, och det föreligger intet skäl att antaga, att det funnits mer än en Vale, nämligen gudasonen med detta namn. Om Baldersbrodern Vale vet man, att han föddes för att hämnas dråpet på Balder. Hans otåliga längtan att uppfylla sitt kall har i mythen fått det uttryck, att han före den vanliga tiden frigjorde sig ur moderlifvet *(Baldrs bróðir var af borinn snemma,* Völusp.) och endast nattgammal gick att fälla *Höðr*. De band, som kvarhöllo den otålige i modersskötet, voro hans *vígbönd,* banden som hindrade honom från strid, och dessa band voro i ordets egentligaste bemärkelse *ór þörmum*. Enär Lokes band äro af samma ämne och bestämda att intill Ragnarök afhålla honom från strid med gudarne, och enär hans fängelse är i jordens sköte, såsom Vales var i jordgudinnan Rinds, så är *Vala vígbönd* såsom benämning på Lokes bojor en både i logisk och poetisk mening tillfredsställande omskrifning, och dess mer lämplig som den förekommer i sammanhang med skildringen af det förestående Ragnarök, då Loke vid ett jordskalf skall slita sina bojor och skynda till kamp.

86.

DE TVÅ FRÅN YMER KOMNA JÄTTEKLANERNA.

I Havamal 140 ff. förtäljer Oden, att han i sin ungdom fick nio fimbulsånger och en dryck af det dyra, ur Odrærir östa mjödet af *Beyzla's* fader *Bölþorn's* berömde son:

Fimbvlliós nío
nam ec af enom fregia syni

Baulþorns Beyzlu faudur;
oc ec dryc of gat
ens dyra miaðar
ausinn Oðreri.

Mythologerna hafva antagit på otvifvelaktigt riktiga grunder, att Bölthorns berömde son, Beyzlas broder, är densamme som Mimer. Ingen annan än han förfogade då öfver drycken, öst ur Odrærir, källan, som gömmer »visdom och mannavett», och Sigrdrífumal 13, 14 bestyrker, att det var af Mimer och genom en dryck ur »Hoddrofners horn» som Oden fick underbara runor och »sanna stafvar».

Mimer har således haft en syster, som kallas *Beyzla* (namnvarianter: *Bestla, Besla, Bezla).* En strof af Einar skalaglam (Skaldskaparmal kap. 2, jämför Gylfag. kap. 6) upplyser, att Beyzla är Odens moder. Mimers lärjunge, asarnes klanhöfding, är således äfven hans systerson. Därmed är ännu en grund påvisad till den trogna vänskap Mimer städse visar Oden.

Mimer-epithetet *Narfi,* Narve, betyder, såsom ofvan påpekats, »den bindande». Hans dotter Natt kallas *draumnjörun,* drömbinderskan (Alvíssm. 31). Hans fränkor nornorna tvinna och binda de trådar och band, som, spända genom världen och människoödena, sammanfoga sig till händelsernas väf. Sådana trådar och band kallas *örlögþættir* (Helg. Hund. I, 3) och *Urðar lokur* (Grógaldr 7). Då således Beyzlas närmaste fränder alla hafva benämningar eller göromål, som hänvisa till begreppet *binda,* och då därtill kommer att Beyzlas söner och ättlingar såsom gudar bära epitheten *höpt* och *bönd,* torde hennes eget namn rättast hänföras till det gamla ordet *beizl, beisl* (jämför betsel), som har liknande betydelse.

Enär Mimer och Beyzla äro af jättebörd och i theogonien tillhöra samma utvecklingsperiod som Bur *(Burr),* Odens fader, kan Bölthorn, såsom mythologerna också antagit, ej vara någon annan än Ymer.

Mimer, Beyzla, nornorna, Natt bilda således en grupp af befryndade väsen, som tillhöra den älsta jättevärlden, men

likväl på det skarpaste skillja sig från de öfriga Ymer-ättlingarne såsom en högre jätteklass från en lägre, såsom en ädelbildad, gudavänlig och gudafostrande jätteklan från den slägt af missbildade, vidunderligt födande, samt guda- och världsfiendtliga varelser, som representeras af rimthursarne Thrudgelmer och Bergelmer och desses afföda.

Det ligger då nära till hands att spörja, om icke mythen, då han gifvit samme fader åt Mimer och Thrudgelmer, likväl har vetat att härmed para föreställningen om ett ädlare ursprung för den förre än för den senare. Den närmaste utväg, som härvid förelåg, hade varit att gifva dem olika mödrar af olika art; men af denna utväg har mythologien icke begagnat sig; uttryckligen förklaras, att Ymer födde barn, utan att ega *gygiar gaman* (Vafthr. 32; jämför n:o 60). Hvarken Mimer eller Thrudgelmer har egt moder. Det finnes under liknande omständigheter en annan utväg, som den germaniska mythologiens syster, Rigveda-mythologien, vidtagit, och för hvilken 90:de hymnen i 10:de boken af Rigveda redogör. Hymnen meddelar oss mythen om en urjätte Purusha, och denna myth har så stor likhet med den germaniska om Ymer, att den här må beröras.

Urväsendet Purusha var ett jättevidunder så stort som hela världen och än större (v. 1—5). Gudarne beslöto att offra honom, det vill säga: döda honom för heliga ändamål (v. 6), och af hans lemmar skapades den nuvarande världen. Af hans nafvel vardt luftrummet, af hans hufvud himlahvalfvet, af hans två fötter jorden, af hans hjärta månen, af hans öga solen, af hans andedrägt vinden o. s. v. *Hans mun vardt brahmanen* (prästen); *hans armar vordo rajanyan* (krigaren); *hans lår vordo till vaisyan* (den tredje fria kasten); *ur hans fötter uppstod sudran* (trälen, vers 12).

De båda grundföreställningarna i mythen om jätten Purusha äro:

1) det har funnits ett urväsen, som ej var af gudomlig art. Gudarne dödade det, och af dess lemmar skapades den materiella världen;

2) detta urväsen gaf upphof åt andra väsen af olika rang, och deras rangställning motsvaras af de urjättens lemmar, ur hvilka de framföddes.

Båda dessa grundföreställningar återfinnas i den germaniska mythen om Ymer. Hvad den förra vidkommer, behöfva vi endast erinra om Vafthrudnersmals strof 21:

Ór Ymis holdi	Ur Ymers kött
var iorð um scaupuð,	vardt jord skapad,
en or beinom biorg,	men af benen bärg,
himinn or hausi	himlen ur den rimkalle
ins hrimkalda iotvns,	jättens hufvud,
enn or sveita sior.	men ur hans safter sjö.

Hvad den andra grundföreställningen angår, så är det, i afseende på Rigvedas framställning, tydligt, att hon där icke längre föreligger i sin älsta skepnad, utan att hon, sedan de fyra kasterna uppstått bland rigveda-arierna, blifvit omgestaltad så, att hon kunde förklara dessa kasters uppkomst och göra dem minst lika gamla som den nuvarande materiella världen. Vida ursprungligare och fullkomligt fri från sociala idéers inflytelser framträder hon i germaniska mythologien, där 33:dje strofen i Vafthrudnersmal vittnar om hennes befintlighet:

Undir hendi vaxa	Son och dotter
qvaþo hrímþvrsi	sägas hafva samman
mey ec maug saman;	under rimthursens arm alstrats;
fótr viþ foti gat	fot födde med fot
ins froða iotvns	den »frode» jättens
serhaufðaþan son.	särhöfdade son.

Gylfaginning förtäljer i närmaste öfverensstämmelse därmed: »Under Ymers venstra arm framväxte man och kvinna, och hans ena fot alstrade med den andra en son; dädan komma (olika) ätter».

De olika ätterna hafva det gemensamt, att de äro jätteätter, eftersom de äro komna från Ymer; men dessa jätteätter

måste på samma gång varit skarpt åtskillda i andligt och fysiskt afseende, enär mythen gifver dem olika ursprung ur stamfaderns olika lemmar. Och här, likasom i Rigveda-mythologien, är det uppenbart, att man föreställt sig, att den lägsta ätten utgått från urjättens fötter. Detta säger oss Vafthrudnersmal tydligt nog, då där meddelas, att ett »sär»-höfdadt vidunder (Thrudgelmer, se n:o 60) föddes af dem, medan »man och mö» föddes under jättens arm. »Mannen» och »mön» måste då representera en från Ymer kommande ädlare slägt, och de kunna ej vara andra än Mimer och hans syster, Odens moder. Mimer och hans klan utgöra en grupp af uråldriga makter, som bevaka världslifvets källor och hafva omsorg om världsträdets bestånd. Från dem har den älsta, skönaste och varaktigaste världsskapelsen utgått; ty underjorden var ordnad och hade sina heliga källor och väktare, innan Burs söner skapade Midgard och Asgard. Hos dem har världsträdet skjutit upp ur sina rötter, hvilkas ursprung ingen känner (Havamal 138). Hos dem äro de krafter verksamma, som föra stjärnehimmelen kring hans axel, och från dem komma tidsskiftena och tidsindelningen, ty Natt och *niǫjar*, Måne och Sol höra till Mimers klan och vordo i skapelsens morgon namnfästa af de älsta »högheliga gudar» och begåfvade med kallet *árom at telja* (Völuspa). Från Mimer kommer den första odlingen, ty i hans källa hafva ingifvelsen, andekraften, mannavettet och visdomen sitt ursprung, och kring honom som höfding stå urtidens konstnärer samlade, under hvilkas händer alla element låta sig smida till lefvande och underbara ting. En sådan jätteklan kräfver ett annat upphof än rimthursarnes och deras afkomlingars. Då vi af Vafthrudnersmal erfara, att två jätteslägter utgått från Ymer, den ena från en i symboliskt afseende förnämligare del af hans lembyggnad än den andra, samt att den, som alstrades af hans fötter, var den oädla och gudafiendtliga, så varder däraf den nödvändiga slutföljden, att »den man och mö», som föddes »samman» under Ymers arm, grundlagt den ädla och gudavänliga grupp af jättar, hvilken

möter oss i våra fäders mythologi. Det är redan ofvanför (se n:o 54) visadt, att Jima (Yama) i den asiatisk-ariska mythen motsvarar Mimer i den germaniska. Jima är ett epithetnamn, som betyder tvilling. Den, med hvilken Jima föddes samman, var en mö, Yami. Ordalydelsen i den anförda Vafthrudnersmalsstrofen: *undir hendi hrímþursi vaxa mey ok maug saman,* vittnar om, att äfven germanerna ansett Mimer och hans syster för tvillingar.

87.

IDENTITETEN AF MIMER OCH VÖLUNDSSAGANS NIDHAD.

Det skick, hvari sägnen om den store smeden Völund kommit till vår tid, är ett af de mångfaldiga exemplen på huru en myth under inflytelse af trosförändringen afkläder sig sitt ursprungliga rent hedniska skaplynne och varder till hjältesaga. Med ens plägar de mythiska sägnernas och sångernas natur icke utplånas under öfvergångstiden: märken af deras ursprungliga karaktär kvarstanna i en eller annan enskildhet till vittne om hvad de varit. Så visar oss den spillra af en heroiserad Völundssaga, som den fornnordiska litteraturen bevarat åt oss i Völundarkvida, att konstnären, som är sångens hjälte, ursprungligen ej var föreställd som en människoson utan som en medlem af alfernas mythiska slägt, hvilken i Völuspa omtalas vid sidan af asarne *(hvat er með asom, hvat er með alfom?* str. 49). Völund är en alffurste, *alfa visi, alfa ljoði* (Völund. str. 10, 13), och, såsom längre fram skall visas, då Völundsmythen kommer att utförligt behandlas, hafva han och hans bröder och deras älskarinnor innehaft roller af allra största betydelse i den germaniska mythologiens epos. Gifvet under sådana förhållanden är, att äfven de öfriga i Völundarkvida uppträdande personerna ursprungligen varit mythgestalter.

En bland desse kallas Niðaðr (Niðuðr), konung öfver njarer. Jag har här att undersöka hvem denne Niðaðr varit i mythen.

Då Völund för första gången under detta namn uppträder i den poetiska eddan, befinner han sig i ett fjärran land, till hvilket man ej kan komma utan att hafva genomskridit den i mythen ryktbara skogen Mörkveden (se n:o 78). Det är ett snöbetäckt land, ett tillhåll för björnar och ulfvar; medels jagt på skidor förskaffar sig Völund sin föda. Den fornengelska dikten *Deor the Scald's Complaint* bekräftar, att man föreställde sig denna ängd mycket kall (jämför »*vintercealde vræce*»). I Völundarkvida kallas den Ulfdalarne.

Här vistas Völund många år först i sällskap med sina två bröder och med tre svanmör, deras älskarinnor eller hustrur, men slutligen ensam. Völund tillbringar tiden med att smida, tills han plötsligt öfverfalles af *Niðaðr (Niðuðr)* »njara-drotten» (Völundarkv. 6), som lägger honom i band och frântager honom två utomordentliga klenoder: ett svärd och en armring. Sjuhundra armringar hängde å ett snöre i Völunds sal; men denne ende syntes vara ensam mer värd än alla de andra och ensam bland dem alla eftertrådd af *Niðaðr* (strof 7, 8, 17).

Innan Völund begaf sig till Ulfdalarne, hade han med de sina lefvat ett lyckligt lif i ett guldrikt land (str. 14). Icke frivilligt, utan af hård nödvändighet hade han utbytt sitt hem mot Ulfdalarnes aflägsna obygd. »Deor the Scald's Complaint» säger, att han var landsflyktig *(Veland him be vurman vreces cunnaðe);* en tysk medeltidskälla, »Anhang des Heldenbuchs», bekräftar denna uppgift: Wieland (Völund), heter det där, »var en härtig, som fördrefs af två resar, hvilka frântogo honom hans land», hvarefter »han råkade i armod» och »vardt smed». Völundarkvida meddelar intet närmare om orsaken till hans vistelse i Ulfdalarne; men strof 28 låter veta, att han före sin ankomst dit lidit en oförrätt, om hvilken han talar som den värsta och mäst hämdkräfvande han, den olycklige och hämdgirige, erfarit, men för hvilken han ännu icke haft tillfälle att utkräfva vedergällning, då han ändtligen lyckas befria sig ur fångenskapen hos *Niðaðr*. Hvilka de mythpersoner äro, som så grymt förnärmat honom och

uppfyllt hans sinne med outsläckligt hämdbegär, omtalas ej; men det ligger i sakens natur, att dessa personer, undan hvilka han flytt, måste varit mäktigare väsen än han, och enär han själf är en furste inom alfernas gudaklan, måste de företrädesvis vara att söka bland de mäktigare gudasläg-terna.

Och enär Völundarkvida skildrar honom gränslöst och hänsynslöst hämdgirig och låter honom begagna sig af sin utomordentliga, bland alla germanstammar omtalade smides-skicklighet i och för den vedergällning han utkräfver af *Niðaðr*, kan intet tvifvel vara berättigadt därom, att han icke under de många åren i Ulfdalarne rufvade på hämdplaner mot dem, som allra värst förnärmat honom, och begagnade sin konst, för att skaffa sig redskap till dessa planers utförande. Om det glänsande svärd, som *Niðaðr* beröfvar honom, säger Völ-lund (st. 18), att han nedlagt sin största konst på dess här-dande och hvässande. Svärdet har således varit ett det yp-persta, som den germaniska hedendomens sånger omtalat. Långt in i medeltiden voro sånger och sagor benägna att tillskrifva Völunds konst de bästa och ryktbaraste vapen, som deras hjältar buro.

I de myther, som Saxo historierat, har omtalats ett svärd af alldeles utomordentlig art, af oerhördt värde *(ingens præ-mium)* och följdt af stridslyckan *(belli fortuna comitaretur)*. En hjälte, hvars namn Saxo latiniserat till Hotherus (se Hist. Dan. sid. 110 ff.), har råkat i fiendskap med asagudarne, och det enda medel, som kan sätta honom i stånd att med hopp om framgång bekämpa dem, är egandet af detta svärd. Han vet ock att förskaffa sig det, och med dess tillhjälp lyckas han drifva själfve Thor och andra gudar på flykten.

För att komma i besittning af detsamma, måste Hotherus företaga en färd, som påminner om de förut omtalade äfven-tyrliga resorna till Gudmund-Mimers rike, dock med den skill-nad, att han ej behöfver fara till sjös utefter norska kusten, för att komma dit, hvilket har sin tillräckliga förklaring däri, att Hotherus enligt Saxo har sitt hem i Sverige. Trakterna,

som Hotherus har att genomresa, äro utan vägar, uppfyllda af hinder och till största delen ständigt beherrskade af sträng köld. De genomdragas af bärgåsar, öfver hvilka kölden är förfärlig och som fördenskull måste skyndsamt, med tillhjälp af »okhjortar», öfverfaras. Svärdet förvaras inne i en *specus*, en underjordisk håla, och ingången är knappast tillgänglig »för dödlige» *(haud facile mortalibus patere posse)*. Det väsen, som inne i den underjordiska hålan är svärdets väktare, kallas af Saxo Mimingus.

Frågan är nu, om det af Völund smidda svärdet och det af Hotherus hemtade äro ett och detsamma eller icke. Det förra är smidt i ett vinterkallt, bakom Mörkveden beläget land, i hvilket den mythiske *Niðaðr* plötsligt uppdyker och bemäktigar sig det, och ändamålet, för hvilket det blifvit smidt, har, af allt att döma, varit det, att Völund med dess tillhjälp skulle kunna besegra de hatade makter, hvilka, starkare än han, alffursten, nödgade honom taga sin tillflykt till Ulfdalarne. Om dessa makter varit asar eller vaner, så följer däraf, att Völund måste hafva tilltrott sig förmåga att gifva sitt svärd egenskaper, som kunde göra det farligt för gudavärlden, ehuru denna egde Thors hammare och andra underbara vapen till sitt förfogande. Det svärd Hotherus bemäktigar sig, säges ega just de egenskaper, som man har att vänta hos Völundssvärdet, och de trakter han har att genomfara, för att komma i dess besittning, hänvisa genom sin köld och sitt aflägsna läge till ett land, liknande det där *Niðaðr* öfverraskar Völund och fråntager honom det farliga vapnet.

Såsom nämdt tillegnade sig *Niðaðr* på samma gång en armring af utomordentlig art. Har sagan om Völund och hans svärd stått i sammanhang med det af Saxo historierade sagofragmentet om Hotherus och det svärd, hvars egare han varder, så kunde man med skäl vänta, att äfven den dyrbara armringen skulle uppdyka i den senare sagan. Så är det i själfva verket. Mimingus, som vaktar segersvärdet, vaktar också en underbar armring, och man får nu genom Saxo veta, hvilken den egenskap är, som gör denne armring så

dyrbar, att *Niðaðr* icke synes bry sig om de sjuhundra andre, som han finner i Völunds smedja. Saxo säger: *Eidem (Mimingo) quoque armillam esse mira quadam arcanaque virtute possessoris opes augere solitam.* »I armringen innebor en underbar och hemlighetsfull kraft, som gör att han ökar sin innehafvares egodelar». Han är med andra ord ett smide, som vill täfla med ringen Draupner, från hvilken hvar nionde natt åtta liknande ringar drypa. Detta förklarar, att Völunds smedja innehåller så många ringar, att Niðaðr uttalar misstänksam förvåning häröfver (str. 13).

Det finnes således starka skäl att antaga, att det svärd och den ring, som Hotherus tager från Mimingus, är samma svärd och samma ring, som Niðaðr förut tagit ifrån Völund, och att sagan, då hon beröfvade Völund tillfälle att själf pröfva sitt vapens duglighet i kamp mot gudarne, ville genom att låta hans svärd komma i en annan asafiendes, Hotherus', hand visa, hvartill det i själfva verket dugde i en sammandrabbning med Thor och hans hammare. Då sålunda sådana smiden, som Niðaðr bemäktigat sig, återuppdyka såsom varande i en viss Mimingus's ego, så inställer sig den fråga, om icke Mimingus är Niðaðr själf eller någon af Niðaðr's underordnade, ty att de antingen äro identiska eller stått i någon förbindelse till hvarandra synes följa af att den ene säges innehafva hvad den andre säges hafva bemäktigat sig.

Mimingus är en latinisering af *Mímingr, Mímungr,* son eller ättling af Mimer.

Niðaðr, Niðuðr (båda namnvarianterna förekomma i Völundarkviða) har åter sin motsvarighet i det angelsaksiska Nidhâd. Den konung, som i Deor the Scald's Complaint fängslar Völund, bär detta namn, och hans dotter kallas Beadohild, i Völundarkviða Bödvildr. Föregående forskare hafva redan anmärkt, att Beadohild är en ursprungligare form än Bödvildr, och Nidhâd en ursprungligare än *Niðuðr, Niðaðr.* Namnet Nidhâd är sammansatt af *nið* n. underjord, Hades, samt *hâd,* varelse, person, *forma, species.* Nidhâd betyder ordagrannt underjordsväsendet, Hadesvarelsen. Härmed är

också hans mythiska karaktär fastställd. En mythisk konung, hvilken kännetecknas som *underjordsväsendet,* måste vara en underjordskonung. De till oss bevarade mythminnena tala om underjordskonungen Mimer (medeltidssagans Gudmund, konung på Glansfälten, se n:o 45, 46), som herrskar öfver visdomsbrunnens rike och har till fränka ödesdisen, herrskarinnan öfver Urds brunns rike och öfver dödsriket i dess helhet. Medan således å ena sidan vi finna, att det är en underjordskonung, som bemäktigar sig Völunds svärd och armring, finna vi å andra sidan, att när Hotherus vill tillegna sig det oemotståndliga svärdet och den rikedomsalstrande ringen, har han att begifva sig till samma vinterkalla land, till hvilket alla de andra här omtalade sägnerna (se n:o 45—49) förlägga en nedgång till Mimers rike, samt att han genom en ingång, »knappt tillgänglig för dödlige», måste begifva sig in i jordens sköte, sedan han öfvervunnit en Mimingus, en Mimerson. Att det var en sådan som vaktade skatten är en naturlig följd däraf, att det var hans fader, som tog den i besittning.

Häraf varder också förklarligt hvarför Niðaðr i Völundarkvida kallas njara-drotten. Ett folk med namnet njarer har funnits i mythen, men ej i verkligheten. Namnets enda förklaringsgrund ligger i det Mimer-epithet, som vi återfunnit i varianterna Narvi, Njörvi, Nare, Nere, som betyder »han som binder». De kallas njarer, emedan de höra till Njörvi-Nares klan.

Völundarkvida (str. 19 med åtföljande prosatillägg) låter Niðaðr's drottning befalla, att Völunds knäsenor skola afskäras. Om en sådan grymhet vet den äldre dikten »Deor the Scald's Complaint» ingenting. Denna dikt förtäljer däremot, att Nidhàd band Völund med en boja, gjord af en stark *sena:*

»siþþan hine Nidhad on
nede legde
sweoncre seono-bende.»

Ehuru Völund är i högsta mån konstfärdig, är han dock

ur stånd att varda denna boja loss. Hon är af magisk art och liknar de *örlögþættir*, som Mimers fränka Urd knyter. Här uppträder således Nidhåd i Mimer-Njörves egenskap af »bindare». Med denna senboja har man att jämföra den, med hvilken Loke bindes, och den i underjorden tillverkade sega och spänstiga, som håller Fenrer fången intill Ragnarök. Och enär Völund — såsom redan är gjordt sannolikt och längre fram kommer att fullständigt bevisas — verkligen ansett sig kränkt af gudarne och planlagt en förfärlig hämd på dem, så är det en Odens fiende, som Nidhåd här binder, och den ofvan anförda af Egil Skallagrimsson nyttjade omskrifningen för dödsdisen Urd: »Odens fienders bindares *(Njörva)* fränka» (se n:o 85) blir därigenom tillämplig äfven här.

Minnet af Nidhåds ursprungliga identitet med Mimer har länge fortlefvat i den tyska medeltidssagan och upptogs därifrån i Vilkinasaga i den form, att Völund, sedan han gått i landsflykt, vardt smed hos Mimer. Vilkinasagas författare, som öst både ur tyska och nordiska källor, har på det ena stället sett Völund smida hos Mimer, på det andra Völund smida hos Nidhåd och har af de två synonymen gjort två personer.

Den nordiska namnform, som närmast motsvarat det fornengelska Nidhåd, är *Niði*, »den underjordiske», och att Mimer äfven bland nordboarne varit känd under detta epithet framgår af Solsången och af Völuspa. Solsångens skald ser i underjorden »Nides söner, sju tillsammans, dricka det rena mjödet ur ring-Regins brunn». Underjordens brunn med »det rena mjödet» är Mimers brunn, och omskrifningen ring-Regin passar väl till Mimer, som ju bland andra skatter äfven varit i besittning af Hotherus' underbara ring. Völuspa talar om Nides fjäll, Ilvergelmerfjället, från hvilket underjordsdraken Nidhögg flyger bort (se n:o 75), och om Nides slätter, där Sindres slägt har sin gyllene sal. Sindre är, som bekant, en af mythens mäst ryktbare urtidssmeder, som smidt Thors blixthammare, Fröjs gyllene galt och Odens spjut Gungner (Gylfaginning). Såsom boende med sina fränder i Mimers rike är han en af de konstnärer underjordsherrskaren haft samlade

omkring sig. (Jämför n:o 53). Flere af de underbara ting som desse konstnärer gjort, såsom skördarnes herres Skidbladner och gyllene galt samt Sifs gyllene lockar, äro uppenbarligen växtlighetssymboler. Om de germaniska ursmederna gäller således detsamma som om ribhuerna, Rigvedamythens ursmeder, att de smida ej endast redskap och vapen, utan äfven gräs och örter. Från underjorden uppväxer världsträdet och hålles ständigt friskt genom dess heliga brunnars safter; i underjordens djup och i hafvet males den mull, som möjliggör Midgards fruktbarhet (se n:o 80); i underjorden »smidas» de blomster och de skördar, som växa upp ur denna mull och från underjordshästarnes manar och skumdrypande betsel droppar öfver människornas ängar och åkrar honungsdaggen, »som ger äring åt folken».

Det må slutligen påpekas, att då Nidhåd binder den gudafiendtlige Völund, står detta i samklang med Mimers genom mythens hela epos fortgående verksamhet som asagudarnes vän och den som hjälper Oden, sin systerson, i råd och dåd.

Ytterligare intyg om Mimers identitet med Nidhåd äro att hemta ur Svipdagsmythen, till hvilken jag längre ned kommer.

Vafthrudnersmal str. 25 förtäljer, att »gagnerike *regin* (danare) skapade Ny och Nedan, människorna till tideräkning», detta i sammanhang med hvad där berättas om Narve, Natt och Dag. Den i Völuspa insatta dvärglistan vill veta, att den förnämste af desse *regin* var Modsogner, hvars identitet med Mimer är påvisad (se n:o 53). Modsogner-Mimer skapade bland andra »dvärgar» äfven Ny och Nedan (Völusp. 11). Desse äro således hans söner åtminstone i den mening, att de hafva honom att tacka för sitt upphof. Uttrycken skapa och föda stå hvarandra i mythologien mycket nära. Äfven om Njord säger Vafthrudner str. 39, att i Vanaheim »skapade honom vise *regin*».

Såsom söner af Nide-Mimer hafva månskiftena uppkallats med hans namn *Niði* och tillsammans betecknats med pluralen *Niðjar*, i senare tid *Niðar*. Och i egenskap af Natts bröder nämnas de vid hennes sida, som det vill synas, ord-

stäfsmässigt. I Vafthrudnersmal spörjer Oden den kunnige jätten, om han vet, hvarifrån Natt och Nidjar *(Nott meþ Niþom)* kommit, och Völuspa 6 förtäljer, att i tidernas början satte sig högheliga *regin* och gudar på domaresäten och gåfvo namn åt Natt och Nidjar *(Nott oc Niþiom)*. Namngifningen var i hednatiden en helig handling, som innehar ett upptagande i den namngifvandes familje- eller vänkrets.

Sin betydelse af månskiften synes *Niȩjar* haft äfven i meningen af månadsskiften. Enligt Saxo (se n:o 46) såg konung Gorm i underjorden tolf söner af Gudmund-Mimer, alla »af ädelt utseende». Sólarljoðs skald åter säger, att de Nides söner, som han såg i underjorden, voro »sju tillsammans». Ur natursymbolisk synpunkt får olikheten i dessa uppgifter sin förklaring däri, att man räknade årets månader kronologiskt som tolf, men med afseende på årstider och sysselsättningar som sju: *gor-mánuðr, frer-m., hrût-m., ein-m., sól-m., sel-m., kornskurðar-mánuðr*. Sjutalet är det episk-mythologiska antalet af desse *Niȩjar;* till sagan om dem återkommer jag i n:o 94.

88.

ÖFVERSIGT AF MIMERS NAMN OCH EPITHET.

De namn, epithet och omskrifningar, hvarmed underjordskonungen, visdombrunnens väktare, enligt hvad vi hitintills funnit, blifvit betecknad, äro dessa:

1) *Mímir (Hoddmímir, Mímr, Mimi, Mime der alte);*
2) *Narfi (Narvi, Njörvi, Nörr, Nari, Neri);*
3) *Niði (Niðhâd, Niðaðr, Niðuðr, Nidungr).*

Dessa tre namn, som betyda Tänkaren, Bindaren, Den underjordiske, torde samtliga vara uråldriga.

4) *Moðsognir,* »mjöddrickaren»;
5) *Hoddrofnir,* antagligen »den på skatter frikostige»;
6) *Gauta spjalli,* »den med hvilken Gauti (Oden) rådgör»;
7) *Baug-regin,* Ring-regin;

8) *Goðmundr*, det namn, hvarmed Mimer uppträder i kristna medeltidssagor af nordiskt ursprung.

Till dessa benämningar kunna ytterligare läggas:

9) *Fimbulþulr*, »den store läraren» (föredragaren). Havamal (str. 142, jämför str. 80), säger, att *Fimbulþulr* tecknade *(fáði)* runorna, att *ginnregin* »gjorde» *(gorðo)* dem, det vill i ordets äldre mening säga: beredde dem till begagnande, samt att Oden *(hroptr raugna)* skar *(reist)* dem. I de näst föregående stroferna förtäljes, att Oden genom självuppoffring undfick runor ur djupet och fimbulsånger af Beyzlas broder. Dessa uppgifter i förening med dem, som omtala huru de af Mimer skänkta runorna spredos öfver världen och utlärdes af olika klanhöfdingar åt olika klaner (se n:o 53), ådagalägga, att en fullständig myth hade utspunnit sig om runornas uppkomst och runkunskapens utbredning. Mimer såsom visdomsbrunnens egare var runornas upphofsman. Då *Sigrdrífumál* (str. 13) säger, att de drupit ur Hoddrofners horn, är detta, bildligt taladt, detsamma som Havamal förtäljer, då det där heter, att Fimbulthul tecknade dem. De älsta makterna *(ginnregin)* och Oden hafva sedermera utbildat och utspridt dem.

På Tacitus' tid och antagligen ett eller annat århundrade dessförinnan var skrifkonsten känd bland germanerna. De runrader, som kommit till vår tid, vittna om grekiskt-romerskt ursprung.

Därmed är icke sagdt, att det ej fanns runor, åtminstone icke-fonetiska, före dem. De mångfaldiga slag af magiska runor, som våra mythfragment omtala, äro måhända minnen af sådana. I hvarje fall bör man skillja de senare från de vanliga skrifstafvarne och äfven från de mångfaldiga slag af chifferrunor, hvilkas nycklar ligga i den vanliga fonetiska runraden.

10) *Brímir*. Vid sidan af Sindres ätts gyllene sal omtalar Völuspa strof 36 jätten Brimers »björ»-sal, som står å Ókólnir.

Björr är ett synonym till mjöd och öl (Allvissmal 34). *Ókólnir* betyder »den näjd, där köld ej finnes». Här menas således en i underjorden boende jätte, som förfogar

öfver mjöd, och hvars sal är belägen på ett område, till hvilket kölden ej kan tränga. Mythen har ställt denne jätte i förbindelse med Ymer, som i relativ motsatts till honom kallas *Leirbrimir*, Lerbrimer (Fjölsvinnsmal). Dessa omständigheter hänvisa alla till Mimer. Så äfven *Sigrdrífumál* str. 14, där det säges, att »Oden stod på bärget med Brimers svärd» *(Brimis eggiar)*, då Mimers hufvud för första gången talade med honom. Uttrycket »Brimers svärd» är dubbeltydigt. Emedan ett hufvud en gång användes som vapen mot Heimdall, kunna enligt Skaldskaparmal 69 (cod. H., jämför Skaldsk. 8 och Gylfag. 27) svärd och hufvud nyttjas som omskrifningar för hvarandra, hvadan »Brimers svärd» kan vara detsamma som »Mimers hufvud». I sin egentliga omskrifna betydelse af ett i mythen ryktbart svärd har Sigrdrífumál säkerligen äfven nyttjat uttrycket, ty hon framställer Oden som fullt rustad med hjälm på hufvudet vid det ifrågavarande tillfället, och mythens yppersta svärd har enligt en tilläggsrad till strof 44 i Grimnersmal (Cod. A.) burit Brimers namn, likasom samma svärd i den tyska sagan bär namnet Mîminc (Biterolf v. 176, i Vilkinasaga förändradt till Mimmung), otvifvelaktigt därför att det en gång var i Mimer-Nidhads besittning, ty den tyska sagan (Biterolf 157, jämför Vilkinasaga k. 23) ihågkommer ännu, att det svärd, som uppkallats med Mimers namn, var samma ryktbara vapen som smiddes af Völund (Wieland i Biterolf, Velint i Vilkinasaga), således samma konstverk, som enligt Völundarkvida Niðaðr beröfvade honom under hans vistelse i Ulfdalarne.

89.

MJÖDMYTHEN.

Vi hafva sett (n:o 72, 73), att det mjöd, som beredes af de tre underjordskällornas safter, upphäfver dödens verkningar och ger förnyad lifskraft åt de hädangångne, samt att samma safter uppsugas af världsträdets rötter och i dess stam blandas till den safve, som gifver trädet oförgängligt lif. Från

stammen uppstiger mjödet till kronans löfverk, hvars blad nära »den skinande dryckens» gifvarinna, i Grimnersmal symboliserad som Heidrun, ur hvars spenars strömmar mjödhornen i Asgard iskänkas åt enhärjarne. Morgondaggen, som faller från Yggdrasel ned i underjordens dalar, innehåller samma beståndsdelar. Från Rimfaxes betsel och från valkyrjehästarnes manar neddroppar något af samma dagg äfven i Midgards dalar (se n:o 74). Blommorna emottaga den i sina skålar, där bien uppfånga den, och sålunda uppstår den jordiska honung, som människorna nyttja och hvarmed de brygga *sitt* mjöd (jämf. Gylfag. k. 16). Äfven detta har således i sig något af Mimers och Urds källors krafter *(veigar,* se n:o 72, 73), och däraf kommer, att det kan verka lifvande på sinnet och egga till dikt och sång, ja, med klokhet njutet, ingifva goda råd i vigtiga ärenden (jämför Tac. Germania).

Världsträdet är således hos germanerna, likasom hos deras fränder iranerna (se nedanför), ett *mjödträd.* Så kallades det också af de senare, möjligen äfven af de förre. Den med hänseende till härkomst och betydelse omtvistade benämningen *miötviðr,* hvarmed världsträdet betecknas (Völusp. 2), får sin tillfredsställande mythologiska förklaring, om man antager, att ett äldre *mjöðviðr,* mjödträdet, fört öfver till det snarlikt ljudande *mjötviðr,* ödesträdet (af *mjöt,* mått, jämför *mjötudr* i betydelse af ödet, den makt som tillmäter, och angelsaks. *metoð,* fornsaks. *metod,* »tillmätaren», ödet, försynen).

Världsträdets safve och underjordshornets *veigar* äro emellertid icke alldeles samma mjöd som det rena oblandade ur Mimers källa, hvilket Oden i sin ungdom fick genom självuppoffring smaka, ej häller alldeles det, om hvars egande mythens makter länge kämpade, innan det genom Odens äfventyr hos Suttung kom i Asgards slutgiltiga besittning. Episoderna i denna strid om mjödet komma, allt eftersom min undersökning fortskrider, att meddelas, såvidt de ännu låta upptäcka sig. Här må till en början undersökas hvad de hedniska källorna bevarat åt oss om själfva slutepisoden, i hvilken striden afgjordes till Asgards förmån. Hvad prosaiska eddan

(Bragarœður) berättar därom måste jag tillsvidare lämna helt och hållet åsido, för att icke undersökningen skall förvillas och resultatet förfalskas.

Hufvudkällorna är Havamal, str. 104—110, samt str. 13, 14. Bikällor äro Grimnersmal 50 och Ynglingatal 15. Därtill kommer en halfstrof af Eyvind skaldaspiller (Skaldskap. k. 2).

Hufvudkällans uppgifter hafva märkvärdigt nog förblifvit i det allra närmaste ouppmärksammade, emedan mythologerna hållit sig till Bragarœdurs senare, med dem oförenliga, och i mythologiskt afseende värre än värdelösa framställning af förloppet. Först år 1877 kom Havamal till sin rätt genom den ypperliga analys dess ifrågavarande strofer underkastades i prof. M. B. Richerts »Försök till belysning af mörkare och oförstådda ställen i den poetiska eddan».

Af Havamal ensam för sig inhämtar man omedelbart eller medelbart följande:

Jätten Suttung, äfven kallad Fjalar, har kommit i besittning af det dyrbara mjödet, som är Odens åtrå. Asafadern beslutar att med list tillegna sig det.

Ett fästligt gille eger rum hos Fjalars. Gäster, hörande till rimthursarnes klan, äro samlade i hans salar (Havamal 110). Jämte dem har man att föreställa sig Suttung-Fjalars egna närmaste fränder och husfolk närvarande. Mythen känner en särskild, från rimthursarne bestämdt åtskilld klan, som kallas *Suttungs synir* (Allvissmal, Skirnersmal, se n:o 78), hvars höfding Suttung-Fjalar, såsom själfva hans namn angifver, måste vara. Suttungs-fränder och rimthursar äro således den ifrågavarande dagen samlade till gillet.

En hedersgäst väntas, och ett gyllene högsäte, afsedt för honom, bidar hans ankomst. Af berättelsens fortsättning inhemtar man, att den väntade gästen är Suttung-Fjalars dotters friare eller trolofvade. Det är jättens älskliga dotter, Gunnlöd, hvars bröllop denna afton kommer att firas.

Oden anländer, men i förvandlad gestalt. Han emottages som hedersgästen och föres till det gyllene högsätet. Det följer häraf med nödvändighet, att den skepnad Oden iklädt

sig, då han stiger in midt ibland desse gudarnes och sina egne dödsfiender, är den väntade fästmannens. Hvem denne var omtalar Havamal icke, såvida icke strof 110, 5, i likhet med andra ställen, är afsigtligt dubbeltydig och meddelar hans namn, en fråga, till hvilken jag framdeles återkommer.

Efter lyckligt ändadt äfventyr ser Oden med nöje tillbaka på den framgång, med hvilken han iklädde sig den främmande skepnaden och spelade dess roll (str. 107). *Vel keyptz litar hefi ec vel notiþ:* »Af det förträffligt skiftade utseendet har jag dragit förträffligt gagn.» Om den mythologiska betydelsen af ordet *litr* se n:o 95. Uttrycket *keyptr litr,* som ordagrannt betyder »köpt utseende» kan synas underligt, men *kaupa* nyttjas ej allenast för »*köpa*», utan ock för »utbyta», »skifta»; *kaupa klœðum vid einn* betyder »skifta kläder med någon»; om en drottning, som bytte son med en trälkvinna, heter det, att hon *keypti um sonu við ambátt.* Odens glädje häröfver ligger emellertid icke däri, att han med framgång genomförde ett listigt streck, utan däri, att han med detta medels användande kunde fullborda ett företag af omätligt gagn för Asgard och för människorna (str. 107, 4—6), och han sörjer öfver att den stackars Gunnlöds förtroende till honom måste gäckas (str. 105). Detta till karaktäristik af asafaderns personlighet.

Hvad som hindrar den verklige fästmannen att infinna sig och korsa Odens plan, medan denne spelar hans roll, därom upplyser ej häller Havamal, men därom erfar man något genom en annan källa, som längre ned skall tagas i betraktande.

Äfventyret, som Oden gått till mötes, är ytterst farligt, och hans hufvud står på spel (str. 106, 6). Fördenskull har han, innan han inträdde i Suttung-Fjalars salar, tillförsäkrat sig en utväg därifrån, genom hvilken han må kunna fly, om möjligt med skaldemjödet som medfördt byte. Tillträdet till fjällgården, som förvarar den af alla makter efterfikade mjödskatten, är icke öppet för hvem som hälst. Bostaden är, såsom Eyvind upplyser, belägen i ett djup, och dörren är, så-

som en annan källa meddelar, bevakad. Men Oden har låtit Rate borra (»gnaga») en hålgång genom berget, vid nog att gifva honom rum, när han hemligen vill begifva sig därifrån (str. 106). Om Rate se n:o 82.

Sedan den föregifne fästmannen intagit sin plats i det gyllene högsätet, uppstår samspråk kring dryckesbordet. Det gäller härunder för Oden att noga akta på sina ord, ty han föreställer en annan, på stället bekant person, och ovarsamhet kan röja honom. Det gäller tillika att yttra sig vältaligt och vinnande, så att han må synas älskvärd för Gunnlöd och betrygga sig hennes tillgifvenhet, ty utan hennes vetskap kan han icke nå sitt mål: att bortföra det förråd af ingifvelsemjöd, som förvaras hos Suttungs. Också berömmer sig Oden (str. 103, 104) af att han vid detta tillfälle visade sig *minnigr* och *málugr* och *margfroðr* och ordrik till sin plans bästa.

Under fästens fortgång vardt hedersgästen till ära hans dryckeshorn iskänkt med den dyrbara, eftertrådda saften. »Gunnlöd gaf mig å gyllene stol det dyra mjödets dryck» (str. 105).

Sedan skreds till vigseln, och på den heliga ringen svor Oden Gunnlöd trohetens ed (str. 110).

Bäst hade för asafadern varit, om aftonens gille därmed afslutats och brudgummen med bruden hade fått begifva sig till sofgemaket. Men den muntra fästen fortsättes, och hornen fyllas och tömmas flitigt. Havamal nämner icke, att själfva den roll Oden spelade ålade honom att vara flitig vid bägaren; men längre fram skall visas, att Gunnlöds verklige friare var mythens förnämste dryckeskämpe, hvilken i sagorna bär flere epithetnamn, syftande på denna hans egenskap. Oden vardt enligt sitt eget erkännande »drucken, mycket drucken hos Fjalars». Besinningslöshetens häger, som stjäl förstånd och sans, sväfvar öfver hans dryck (str. 13, 15).

I detta tillstånd har han fällt yttranden, som icke längre voro varsamhetens, yttranden, som sått frön till misstankar hos någon mindre drucken bland åhörarne. Han har fällt ord, som ej ha varit förestafvade af förstånd och sans, ord som icke passat väl till den roll han spelade.

Ändtligen är dagens gille afslutadt, och brudgummen får vara ensam med bruden i den fjällsal, som är deras sofgemak. Intet tvifvel, att Oden vunnit Gunnlöds hjärta, »den goda kvinnans, som jag slöt i min famn» (str. 108). Med hennes tillhjälp ser han sig vid sitt mål och i besittning af mjödet. Men de misstankar hans ovarsamma ord utsått bära under natten frukt, och äfventyr inträffa, som Havamal icke närmare omtalar, men af den art, att Oden alldrig skulle kommit ut ur jättegården, om han ej haft Gunnlöds bistånd (str. 108). Oden nödgas kämpa och beröfva Gunnlöd en frände (str. 110: *hann lét grœtta Gunnlöðu*, se Richert sid 17). Medtagande mjödförrådet flyr han den väg Rate öppnat för honom, en farlig väg, ty »öfver och under mig gingo jättars stigar» (str. 106).

Det synes hafva hört till seden, att bröllopps gästerna på fästens annandags morgon begåfvo sig till brudgemakets dörr för att höra, huru den nygifte befann sig i sin nya egenskap af äkta man. Enligt Havamal iakttaga Suttungs gäster, rimthursarne, detta; men nattens tilldragelser förvandla deras fråga till den, om han, Oden, lyckats undkomma till gudarne eller blifvit dödad af Suttung (str. 109, 110).

Så långt Havamal. Vi hafva nu att undersöka Grimnersmal 150 och Ynglingatal 15, hvilkas sammanhang med mythen om Odens äfventyr hos Suttung-Fjalar hittills icke varit beaktadt.

Oden säger i Grimnersmal:

Sviþurr oc Sviþrir
er ec het at Saucc mimis
oc dvlþa ec þann inn aldna iotvn,
þa er ec Miþviþnis varc
ins mœra bvrar
ordinn einbani.

»*Svidurr* och *Svidrir* hette jag hos *Sökkmimirs*, och jag förställde mig inför den urgamle jätten, då när jag ensam vardt *Miavianir*'s bekante sons baneman.»

Ynglingatal 15 lyder:

En dagskjarr
Durnis niǫja
salvörðuðr
Svegði velti,
þa er i stein
hinn stórgeði
Dulsa konr
ept dvergi hljóp,
ok sal bjartr
þeirra Sökkmimis
jotunbyggðr
við jöfri gein.

»*Durnirs* ättlingars dagskygge salväktare svek *Svegðir*, då han, den storhugade sonen af *Dulsi*, lopp efter dvärgen in i klippan, och *Sökkmimirs* frändekrets' skinande jättebebodda sal gapade mot höfdingen.» (Om *Dulsi* se n:o 83).

Hvad som vid en jämförelse mellan dessa båda strofer först faller i ögonen är att epithetnamnet *Sökkmimir* är gemensamt för dem, medan denna benämning annars ingenstädes i hela den fornnordiska litteraturen förekommer.

I båda stroferna är *Sökkmimir* en jätte. Grimnersmal kallar honom *inn aldna iotun*, »den urgamle jätten», hvarmed man kan jämföra Odens ord i Havamal 104: *enn aldna iotun ec sotta*, »den urgamle jätten sökte jag», då han besökte den jättehöfding, till hvars klan skaldemjödets innehafvare Suttung-Fjalar hörde.

I båda stroferna är jätten *Sökkmimir* husbonden och stamhöfdingen för de jättar, till hvilka enligt Grimnersmal Oden kommer och utanför hvilkas saldörr enligt Ynglingatal en viss *Svegðir* svikes af salens väktare. Denna Sökkmimers ställning till sin omgifning framgår redan, hvad Grimnersmal angår, af uttrycket *at Sauccmimis*, som betyder ej endast »hos Sökkmimer» utan »hos Sökkmimers», det vill säga hos

den frändekrets och i den bostad, hvars höfding och husbonde Sökkmimer är. Det är hos denne jättehöfding och i hans bärggård *Miðvitnir* och dennes son vistas, då Oden besöker honom, förställer sig för honom och under namnet *Sviður (Sviðrir)* spelar en annan personlighets roll och i sammanhang därmed vållar *Miðvitnir*'s sons död. Samma Sökkmimirs egenskap af klanhöfding och husbonde framträder i Ynglingatals strof i den form, att salen, utanför hvars dörr *Svegðir* vardt sviken, är *þeirra Sökkmímis*, d. v. s. Sökkmimers fränders och husfolks »jättebebyggda» bostad. Han ger således sitt namn åt alla jättar, som där äro bosatte.

Benämningen *Sökkmímir* är uppenbarligen icke ett namn i egentligaste mening, utan ett af de epithet, med hvilka denne »urgamle» jättehöfding kunnat på grund af mythologiska omständigheter igenkännligt betecknas. Dessa mythologiska omständigheter påpekas här nedanför.

Strofen i Ynglingatal ger oss i själfva verket ett annat epithet på samma mythpersonlighet. Hvad den senare hälften af strofen kallar för Sökkmimers fränders och husfolks sal kallar den förra hälften af samma strof för *Durnir*'s ättlingars sal. Sökkmimer och *Durnir* är således samma person.

Durnir åter är en namnvariant till *Durinn* (jämför de parallela namnvarianterna *Dvalnir* och *Dvalinn)*. Om *Durinn* känna vi redan (se n:o 53), att han är ett af mythens urgamla väsen, som i tidernas morgon tillsammans med *Moðsognir*-Mimer och i enlighet med de älsta högheliga maktternas beslut skapade konstnärsklaner. En af de konstnärer Durinn skapade och hvars fader han i denna mening vardt, är enligt Völuspa str. 11 *Mjöðvitnir*. Rask och Egilsson hafva på philologiska grunder antagit, att *Miðvitnir* och *Mjöðvitnir* äro namnvarianter, som beteckna samma person *(Mjöðr* i dativ *miði)*. Här visar sig, att saksammanhanget bekräftar detta antagande: *Durinn* och *Mjöðvitnir* i Völuspa motsvara *Durnir* och *Miðvitnir* i stroferna om *Sökkmímir*.

Mjöðvitnir betyder mjödulfven, han som tillegnat sig det i mythen ryktbara mjödet. Då Oden under en annans namn

besöker Durner-Sökkmimers ättlingars bostad, besöker han således den fjällgård, hvari jätten vistas, som tillegnat sig och är i besittning af det mjöd Oden eftertrår.

Ynglingatal berättar, som vi sett, att en *Svegðir* vardt sviken, då han befann sig utanför Durner-Sökkmimers fränders sal. Den som svek honom var salens dörrvaktare. Dörren syntes redan öppnad och den »jotunbebodda» salen »gapade», fästligt belyst *(bjartr)*, mot Svegder. Får man tro Ynglingasagans kommentar till strofen, hade salvaktaren ropat till honom, att Oden fanns därinne. Strofen framställer Svegder som löpande efter salvaktaren, det vill säga fram emot bärgdörren, ifrig att komma in. Hvad sedan hände förtäljer Ynglingatal icke, men att Svegder icke nådde det mål han önskade, utan föll i någon af salvaktaren utlagd snara, följer af uttrycket, att han vardt sviken af honom, och att detta vardt hans död följer däraf att strofen vill förtälja, huru hans lefnad slutade. Ynglingasaga säger, att han kom in i klippan, men alldrig ut. Hvad denna saga i öfrigt berättar om Svegder — att han var stadd på resa till det gamla Asgard i »Tyrkland», för att uppsöka »Oden den gamle», Gylfaginnings konung Priamus — har med mythen och med Ynglingatal intet att skaffa, men väl med den euhemeristiska hypothes om asarnes härkomst från Tyrkland (Troja), som Ynglingasagas författare i likhet med Gylfaginnings lagt till grund för sitt verk.

Namnvarianterna *Svegðir, Svigðir, Sveigðir* nyttjas skiftesvis om en och samma person (jämför Ynglingatal 14, 15, Fornald. II, 2, Fornm. I, 29 och Egilsson 796, 801). *Svigðir* synes vara den ursprungligare formen. Ordet betyder stordrickaren (Egilsson 801). *Svigðir* har varit en af mythens mäst omtalade heroer (se afhandlingen om »Ivaldeslägten») och redan i hednatid ansedd som en stamheros för svearne. I Ynglingatal 14 kallas Svithiod *geiri Svigðis*, Svigders landområde. På samma gång är *Svegðir* ett Odens-epithet. Men det bör erinras om att flere af de namn, med hvilka Oden, betecknas, tillkomma honom endast i sekundär och öfver-

flyttad mening och därigenom, att han gifvit sig dem vid tillfällen, då han velat uppträda okänd eller föreställande en annan person (jämf. Grimnersm. 49), hvars namn han då antagit.

Då Oden besöker *Durinn-Sökkmímirs* bostad, där det dyrbara mjödet förvaras, kallar han sig enligt Grimnersmal *Sviðurr, Sviðrir*. Nu gäller om detta namn hvad som gäller om *Sviggir*, att det blifvit ställdt i sammanhang med Svithiod. Skaldskaparmal 65 säger, att *Svíþioð var kallat af nafni Sviðurs:* »Svithiod kallades efter Svidurs namn».

Således: 1) namnet *Sviðurr* tillkommer, likasom namnet *Svegðir-Sviggir*, Oden, men endast i sekundär mening, som ett antaget, ett från annan person lånadt namn; 2) *Sviðurr*, likasom *Svegðir-Sviggir*, har ursprungligen varit en mythperson, som sagan ställt som stamheros i förbindelse med Svithiod.

Af allt detta framgår, att namnförhållanden, sakförhållanden och händelsesammanhang sammanknyta dels stroferna i Grimnersmal och Ynglingatal med hvarandra, dels dem båda med Havamals berättelse om Odens färd efter mjödet, detta på ett sätt som ger otvifvelaktigt vittnesbörd om att de vidkomma en och samma episod i mythologiens epos.

I de till oss bevarade mythfragmenten förekomma andra epithetnamn, hvilka, i likhet med *Sviggir* hänvisa till en mythpersonlighet, som spelat rollen af dryckeskämpe och ingripit i mythen om mjöd och brygd. Dessa epithetnamn äro *Ölvaldi, Ölmóðr* och *Sumbl finnakonungr, Sumblus phinnorum rex* hos Saxo. *Sumbl* som sakord betyder öl, gästabud. I »finnkonungen» *Sumbl* äro dessa begrepp personliggjorda, såsom i Vedasångerna soma-drycken är personliggjord i konung Soma. I min afhandling om »Ivaldeslägten» återkommer jag till personen, som burit dessa epithet, för att klargöra hans mythologiska ställning. Här vill jag endast påpeka följande. Havamal 110 låter någon af rimthursarne, Suttungs gäster, säga:

Baugeiþ Oðinn
hygg ec at vnnit hafi;
hvat scal hans trygðom tva?
Svttvng svikinn
han let sumbli fra
oc grœtta Gvnnlaugo.

Strofen låter den, som säger detta, lägga Oden till last, att han brutit den ed han aflade på ringen och därmed visat sig ovärdig förtroende till de löften och eder han hädanefter kunde komma att afgifva, hvarefter det heter, att han lämnade Suttung svekfullt beröfvad *sumbl (Sumbl)* och Gunnlöd i gråt öfver förlorad frände.

Uttrycket, att Suttung vardt svekfullt beröfvad *sumbl*, tarfvar, för att begripas, ingen annan tydning än den närliggande, att Suttung vardt genom list afhänd mjödet. Då emellertid skalden kunnat på ett bestämdare sätt än med *sumbl* beteckna den dryck Suttung förlorade och likväl valde detta ord, som för hans mythologiskt kunnige åhörare måste återkallat i erinringen äfven den personlige *Sumbl (Ölvaldi, Svigðir)*, så är det icke endast möjligt, utan synes mig också hafva en sannolikhet för sig, att han med flit valt ett dubbeltydigt ord och velat med detta häntyda såväl på det med svek bortförda mjödet som den genom svek förlorade tilltänkte svärsonen, och detta synes mig vinna ytterligare stöd genom sammanställningen af Suttungs förlust och af Gunnlöds. Ordet *Sumbl*'s dubbla sakbetydelse af mjöd och »dryckesgille» har föranledt äfven M. B. Richert (sid. 14 af hans ofvannämda afhandl.) att antaga, att »uttrycket vore med afsigt valdt så, att betydelsen icke skulle vara till fullo begränsad och bestämd», och han tillägger: »En sådan sväfvande framställning, som kan gifva anledning till dubbeltydning eller ordlek, möter flerestädes i de gamla sångerna». Emellertid ställer jag denna sannolikhet utanför min bevisning och begagnar den ej för att bygga något därpå.

Namnet *Suttungr* visar genom själfva sin form, att det är ett patronym, och ehuru man ej kan med språkliga skäl

stödja, att den ursprungliga formen varit *Surtungr* och kännetecknat dess egare som son eller ättling af *Surtr*, så ådagalägga dock sakskäl, att så verkligen varit förhållandet. Redan den omständighet, att skaldedrycken, som kom i Suttungs våld, omskrifves med uttrycket *sylgr Surts ættar*, »Surts ätts dryck», (Fornmannas. III, 3) hänvisar härpå, och frågan afgöres fullständigt genom den i prosaiska eddan I, 242 anförda, Eyvind skaldaspiller tillhöriga halfstrof, hvari skaldedrycken kallas

hinn, er Surts
or sökkdölum
farmagnuðr
fljúgandi bar,

»(drycken, den som Oden flygande bar ur *Surtr's sökk*-dalar (djup-dalar)».

När Oden lyckligt kom ut ur Fjalar-Suttungs djupt belägna bärgsalar och på örnvingar sväfvade med sin dyrbara börda upp till Asgard, var det således de djup, i hvilka *Surtr* har sin bostad, som han lämnade under sig, och den jätteslägt, som dessförinnan, medan mjödet var i Suttungs våld, kunde njuta af detsamma, var *Surtr's* ätt. Häraf följer, att den »urgamle jätte», som Oden besökte, för att afhända hans frändekrets skaldemjödet, är ingen annan än den i mythologiskt afseende så ryktbare *Surtr*, samt att *Surtr* är densamme som *Durinn (Durnir)* och *Sökkmimir*.

Härmed får också epithetet *Sökkmimir*, »djupets Mimer», sin förklaring. *Sökk-* i *Sökk-Mimir* hänvisar till *sökk-* i *sökkdalir*, Surts rike, och att Surt kunnat sammanställas med Mimer har från den fornnordiska poetikens synpunkt sitt fulla berättigande däri, att han framträder i tidernas morgon såsom samarbetande med Mimer och verkande tillsammans med honom såsom en af de skapelsekrafter, hvilka då stodo till de älsta högheliga makternas tjänst (se n:o 53). Det är således Mimer och Sökkmimer *(Surtr-Durinn)*, som skapa konstnärsklanerna.

Surtr, Durinn, Durnir, Sökkmimir äro således synonym och beteckna en och samma person. Denne har en son, som betecknas med synonymen *Suttungr, Fjalarr, Mjöðvitnir (Miðvitnir)*. Suttung har en son, som faller för Oden, när denne beröfvar honom skaldemjödet, samt en dotter *Gunnlöð*. Den af Oden bedragna och beklagade jättemön är fördenskull Surts sondotter.

Mythen om den jätte, som återuppträder i Ragnarök och då har till vapen svärdet, hvilket fäller Fröj, och de lågor, som förbränna världen, får härmed sin belysning och visar sig stå i sammanhang med mytherna om urtidens tilldragelser. I tidernas morgon är eldväsendet Surt — representanten af underjordselden — en skapande kraft, som står vid sidan af den gudavänlige Mimer, hvars frände han såsom ättling af Ymer måste vara. Båda samverka fredligt, för liknande ändamål och i enlighet med gudamakternas uppdrag (Völusp. 9, 10). Men därefter inträffar något, som bryter det goda förhållandet. Mimer och Surt samverka icke längre, källan med skaparkraftens, vishetens och ingifvelsens mjöd är i Mimers uteslutande besittning, och han och Urd utgöra tillsammans de herrskande makterna i underjorden. Eldjättenurtidskonstnären befinner sig då med sin ätt i »djupdalar», belägna söderut (Völusp. 52), svårtillgängliga och farliga för gudarne att besöka, och antagligen föreställda som belägna än djupare ned än den af Mimer och Urd beherrskade underjorden. Att han eftersträfvat meddelaktighet i Mimers »*Oðrœrir*» följer af den plats han sedan intager i mythen om mjödet. Då från de bevarade mythfragmenten dager åter faller öfver honom, har hans son tillegnat sig och är i besittning af ett mjödförråd, som ursprungligen måste hafva kommit från Mimers källa och haft till hufvudbeståndsdel dess saft, ty det är ett skaldemjöd, äfven det, och kan, äfven det, betecknas som *Oðrœrir* (Havam. 107), medan sonen betecknas som »mjödulfven», den som har röfvat och gömmer den dyrbara drycken. Oden tillegnar sig hans mjödförråd med list, hvarvid eldjättens sonson dödas, hans sondotters hän-

gifna kärlek gäckas, och den åt henne utsedde maken svikes och rödjes ur vägen. Allt detta, ehuru utfördt i ändamål att gagna gudar och människor, kräfver och får i mythen sin förfärliga vedergällning. Det är öfver hufvud ett den germaniska mythologien genomgående drag, att onda gärningar, som hafva ett godt syfte, bära, äfven när syftet uppnås, onda skördar, som växa och slutligen förkväfva det goda ändamålets. Surt uppträder således icke omotiveradt i Ragnarök som tillintetgöraren af asarnes värld, när denna skall lämna plats för ett rättfärdighetens rike. Det är hämdens lågor han kastar öfver skapelsen.

Redan ofvanför (n:o 87) har jag haft tillfälle att tala om mythens yppersta svärd, som Völund smidde och Mimer bemäktigade sig, och som ur underjorden hemtades af en hjälte, hvars namn Saxo latiniserat till Hotherus. I afhandlingen om »Ivaldeslägten» skall det visas hvem denne Hotherus i mythen var samt att svärdet af honom öfverlämnades till Fröj. Lokasenna 42 (jämför Gylfag. 37) upplyser, att den älskogssjuke Fröj öfverantvardade i brudköp svärdet till jätten Gymer. Sedan det kommit i jättehand, förvaras och vaktas det intill Ragnarök af *Eggþer* (ett epithet, som betyder svärdvaktaren), som i Järnskogen är herde öfver vidunderhjorden af Lokes yngel, hvilken i de sista tiderna skall härja världen och kämpa i Ragnarök (Völusp. 39—41). När Ragnarök stundar, kommer till denne svärdvaktare en jätte i den röde hanens, den förstörande eldens symbols, skepnad. Denne jätte är Fjalar (Völusp. 41), och att ändamålet med hans besök är svärdets hemtande följer däraf, att mythens yppersta vapen kort därefter är i hans fader Surts händer (Völusp. 50), när denne kommer söderifrån med de sina (med Suttungs, ej med Muspels söner), för att kämpa i den sista striden och tillintetgöra med eld hvad af världen som kan tillintetgöras. Fröj faller för det svärd, som en gång var hans eget.

På detta sätt sammanknyter sig mythen om mjödet med mythen om Völundssvärdet.

Äfven Thor har vågat besöka Fjalars bostad. Därom

upplysa några ord i Hárbardsljóð str. 26. *Hárbarðr* tillvitar Thor, säkerligen med orätt, att han då visade rädsla. Huru vid detta besök tillgick, därom föreligger ingen pålitlig, från hedendomen stammande urkund, men en jämförelse mellan Hárbardsljóðs nämda strof och Gylfaginning k. 44, 45 visar, att den af olika mythfragment sammanflickade berättelsen i Gylfaginning om Thors färd till »Utgarda-Loke» och äfventyr därstädes innehåller minnen af hvad mythen verkligen förtalt om hans rön på denna utflykt. Surts och hans son Fjalars eldjätte-naturer framskymta i berättelsen: Utgards herrskare kan åstadkomma jordskalf och Loge (lågan) är hans tjänare. Mythiskt riktigt måste ock vara, att han framställes såsom utomordentligt skicklig i att »förvända syn», att gifva tingen ett utseende af något annat än hvad de äro (se n:o 39). Oden har då, när han iklädde sig gestalten af Fjalars svärson, slagit Surts ätt med dess egna vapen.

Eyvind skaldaspiller har, såsom vi sett, meddelat, att Surts bostad befinner sig i dalar nere i djupen. Af ett uttryck i Ynglingasagas strof måste man draga den slutsatts, att dess författare, i öfverensstämmelse härmed, föreställt sig djupen, hvari Surts ätt vistas, vara ängder, till hvilka dagen alldrig kan tränga. Sökkmimers dörrvaktare, till hvars tjänst det skulle höra att uppmärksamma de färdemän, som nalkades, är en dagskygg dvärg *(dagskjarr salvörðuðr;* om dagskygga dvärgar se Allvissmal). Mörker rufvar således öfver denna näjd, men inne i eldjättens bostad är ljust (salen är *bjartr).*

Jag återvänder nu till den afhandlade episoden i mjödmythen för att lämna en rekapitulerande öfversigt af bevisningen och resultaten. Ville vi för ett ögonblick antaga, att hufvudkällan, nämligen Havamalsstroferna, vore jämte Eyvinds halfstrof förlorad, och att de enda återstående vittnesbörden vore Grimnersmal 50 och Ynglingatal 15 jämte prosatexten i Ynglingasaga, så skulle en analys af dessa föra till följande resultat:

1) Grimnersmal 50 och Ynglingatal 15 böra samman-

ställas med hvarandra. De skäl, som hänvisa till ett inre sammanhang emellan dem, äro dessa:

a) Båda innehålla epithetnamnet *Sökkmímir*, som alldrig förekommer annanstädes.

b) Båda framställa den urtidsjätte, hvilken betecknas med detta epithet, som höfding och husbonde för en kring honom samlad jätteslägt.

c) Båda förlägga tilldragelserna, som de skildra, till en och samma lokalitet. Den ena förtäljer hvad som sker inne i *Sökkmímir*'s salar; den andra förtäljer en episod, som tilldrager sig utanför *Sökkmímir*s jättebostads dörr.

d) Den ena visar, att Sökkmímir är identisk med *Durnir (Durinn)*. Den andra omtalar *Miǫvitnir* såsom en af *Sökkmímir*'s anhörige. *Miǫvitnir (Mjǫǫvitnir)* är enligt Völuspa skapad af *Durinn*.

e) Båda skildra händelser, som tilldraga sig, medan Oden befinner sig inne hos *Sökkmímir*'s.

f) Den ena talar om *Sviǫurr*, den andra om *Svegǫir*. Båda namnen hänvisa i mythologiskt afseende till hvarandra.

2) Till den jättekrets, som Oden besöker hos *Sökkmímir*, hör den jätte, som kommit i besittning af det ryktbara mjöd, som Oden efterlängtar. Detta framgår af det epithet författaren till strofen i Grimnersmal valt för att igenkännligt beteckna honom, nämligen *Miǫvitnir*, Mjöd-ulfven, ett epithet som förklarar, hvarföre den mjödlystne Oden gjort sin färd till denna gudafiendtliga slägt.

3) Att Oden ej vågat eller ansett för sitt syfte med besöket tjänligt att uppträda under eget namn och egen lätt igenkännlig skepnad framgår däraf, att han »förställde sig», »hycklade» *(dulda)* för den gamle jätten och uppträdde som en annan mythpersonlighet, *Sviǫurr*.

Denna mythpersonlighet har af sagan blifvit gjord till Svithiods namngifvare och en svearnes stamheros. *Svíþióð var kallat af nafni Sviǫurs.*

4) Medan Oden i gestalten af denne stamheros spelar hans roll inne i bärget hos *Sökkmímir*'s, anländer en person

utanför ingången till denne jättes salar. Denna person, *Svegðir (Svigðir)* har sagan gjort till svearnes stamheros och efter honom kallat Svithiod *geiri Svigðis*. Oden, som spelat *Svíðurr*'s roll har äfven fått namnet *Svigðir, Svegðir*.

Svigðir är ett epithetnamn, som betyder »dryckeshjälten» (angelsaks. *swig:* dricka med djupa andedrag). »Dryckeshjälten» är således på väg till »Mjödulfven», medan Oden befinner sig därinne. Allt ådagalägger, att tilldragelsen spelar på mjödmythens område.

Situationen är således: En föregifven stamheros och namngifvare åt Svithiod är inne hos Sökkmímirs, medan en ur mythologisk synpunkt verklig stamheros och namngifvare åt Svithiod är på väg till Sökkmímirs bostad och färdig att träda in. Så kan mythen icke hafva anordnat saken, om icke den föregifne stamheroen antagits spela den verkliges roll. Den verkliges ankomst gör Odens redan i sig själf farliga ställning än vådligare och hotar honom med upptäckt och hvad däraf kan följa.

5) Har Oden uppträdt i »Dryckeshjältens» roll, måste han också, för att hålla rollen uppe, hafva druckit mycket i *Sökkmímirs* salar, hvilket i sin mån måste hafva bidragit att öka det betänkliga i hans ställning.

6) Den kloke asafadern synes dock hafva vidtagit något varsamhetsmått, för att den verklige *Svigðir* ej skulle korsa planen för honom. Hvad som inträffar ger starkaste stöd åt denna i sig själf sannolika förmodan. *Sökkmímir*'s salväktare håller utkik i mörkret därutanför. När han finner den anländande *Svigðir,* går han honom till mötes och meddelar att Oden är därinne. Dörrvaktaren vet således, att *Svíðurr* är Oden, hvilket ingen annan inne i bärget utom Oden själf känner; detta och hvad därpå följer synes bestämdt angifva, att den kloke Oden och den listige dvärgen handla enligt uppgjord plan. Antingen det är ögonvilla eller verklighet, ser *Svigðir* bärgdörren öppnad till den upplysta jättesalen, och meddelandet, att Oden är därinne, antingen det ledsagats eller icke med det tillägg, att Oden där ger sig ut för att vara

Svigðir, gör det intryck på denne, att han, »den storhugade», »högättade» fränden till *Dulsi* (epithetnamn till Mundilföri, se n:o 83) i fullt språng skyndar efter dvärgen mot den verkliga eller skenbara dörröppningen med den påföljd, att dvärgen lyckades »svika» honom (han *vélti* Svegder), så att han alldrig mer vardt synlig.

Detta är hvad man får veta af stroferna i Grimnersmal och Ynglingatal med tillhörande del af prosatexten i Ynglingasaga. Jämföra vi nu dessa resultat med hvad Havamal och Eyvind förtälja, får man följande parallel:

Havamal och Eyvind:	*Stroferna om Sökkmimir:*
Oden besöker *inn aldna jotun (Surtr* och hans ätt).	Oden besöker *inn aldna jotun (Sökkmimir* och hans ätt).
Odens afsigt är att bedraga den gamle jätten. Hos denne finns en frände, som tillegnat sig skaldemjödet *(Suttungr-Fjalarr)*.	Odens afsigt är att bedraga den gamle jätten. Hos denne finns en frände, som tillegnat sig skaldemjödet *(Miðvitnir)*.
Oden uppträder i skepnaden af *Gunnlöð's* friare, som, om han namngifves, kallas *Sumbl (sumbl* = dryck, gille).	Oden uppträder som Sviðurr-Svigðir. *Svigðir* betyder »Dryckeshjälten».
Oden vardt drucken.	Oden måste hafva druckit mycket, eftersom han inför jättarne uppträder i »Dryckeshjältens» roll.
En katastrof inträffar, i följd hvaraf *Gunnlöð* måste begråta frändeförlust.	En katastrof inträffar, i följd af hvilken Oden varder *Miðvitnir*'s sons baneman.

Härtill kommer slutligen, att Eyvinds uppgift, att tilldragelsen egde rum i Surts *sökkdalir*, bidrager att belysa Surts epithet *Sökkmimir*, samt framför allt att Ynglingatals berät-

telse om den verklige Svegders ankomst och öde fyller en lucka i Havamals uppgifter och belyser, huru Oden, då han uppträdde i en annan och väntad persons skepnad, kunde göra det utan fruktan att varda öfverraskad af denne.

Anmärkn. Berättelsen i prosaiska eddan om Odens besök hos Suttung synes hafva till källa en i sen kristlig tid tillkommen skämtsång, som med fri användning af för handen varande redan förvirrade mythminnen och utan att beakta Havamals uppgifter velat, halft allegoriserande, framställa huru den goda och den dåliga poesien uppkommo. Författaren till denna skämtdikt har antingen icke vetat eller också icke brytt sig om att Havamal identifierar Suttung och Fjalar. För honom äro de olika personer, af hvilka den ene tager i böter skaldemjödet från den andre. Medan det i Havamal är rimthursarne som gifva Oden namnet *Bölverkr*, »missdådaren», och detta från deras ståndpunkt på ganska giltiga skäl, hvilka Oden ej vill jäfva, låter prosaiska eddan Oden själf gifva sig detta namn, då han skall uppträda inkognito, ehuru namnet just icke vore egnadt att ingifva förtroende. Medan i Havamal Oden i förvandlad gestalt träder in i Suttungs salar, föres till gyllene högsäte och deltager lifligt i gillet och i samspråket vid dryckeshornen, låter prosaiska eddan honom smyga sig in i bärget genom ett borradt trångt hål och på denna väg komma ned i Gunnlöds kammare, där han hela tiden uppehåller sig utan att träffa någon annan af bärgets innevånare, och där han med Gunnlöds samtycke dricker i botten jättens tre mjödkärl, *Óðrœrir*, *Boðn*, och *Són*. Dessa tre namn tillkomma, såsom bekant, i den verkliga mythen de tre underjordskällorna, som nära världsträdets rötter. Havamal åtnöjer sig med att poetiskt-rhetoriskt kalla skaldemjödet, som Oden tillegnat sig, *Óðrœrir*, »ingifvelseskänkaren», »den inspirerande nektarn»; skämtdiktförfattaren tager sig häraf anledning att använda äfven de andra käll-namnen *Boðn* och *Són* samt att med dessa namn uppkalla »två kar och en kittel», hvari Suttung skulle ha förvarat mjödet. Att han gjort ett af dessa kärl till kittel har sin förklaring däri, att den tredje af underjordskällorna är *Hvergelmir*, »den brusande kitteln». För att Oden och Gunnlöd skulle kunna i all hemlighet sins emellan afhandla och besluta om mjödförrådet, måste naturligtvis Oden också i all hemlighet komma ned i bärget, hvarför skämtdikten låter honom begagna det borrade hålet för att komma *in*. Af hela den i Havamal skildrade situationen följer däremot, att Oden kommit den vanliga vägen genom dörren in i jättens salar, hvaremot han använder den af Rate gjorda hålvägen för att komma *ut*. Havamal berättar först, att Oden uppsöker jätten, därefter huru han gifver sig i samspråk och utvecklar sin vältalighet i Suttungs salar och huru, medan han sitter i gyllne högsäte (sannolikt midt emot värden, såsom Richert antager) Gunnlöd räcker honom det

dyra mjödet. Först därefter talas om vägen, som Rate hade banat honom och detta å ena sidan i sammanhang med »den onda belöning» Gunnlöd fick af honom, hon, den älskande och hängifna, om hvilken han lagt sin arm, och å andra sidan i sammanhang därmed, att hans flykt ur bärget lyckades, så att han kunde föra med sig mjödet, ehuru hans hufvud stod på spel och jättars vägar gingo både ofvanför och nedanför den smygväg, genom hvilken han undkom. Att Oden aflade trohets-ed på den heliga ringen och att ett ordentligt bröllopp hölls med thy åtföljande förfrågan på annandagsmorgonen om den nygiftes befinnande, därom nämner skämtdikten ingenting och kan från sin utgångspunkt icke göra det.

90.

MJÖDMYTHEN (forts.). MÅNEN OCH MJÖDET. BEVIS, ATT NANNAS FADER ÄR LUFTKRETSVÄKTAREN OCH MÅNGUDEN.

Innan skaldemjödet kom i Suttung-Fjalars våld, hade det genomgått åtskilliga äfventyr. I ett af dem ingriper *Máni*, månguden, som under namnen *Nökkvi* (variant *Nökkver*), *Nefr* (variant *Nepr*) och *Gevarr (Gævarr)* intager en ganska framstående plats i vår mythologi, ej minst i egenskap af Nannas fader.

Jag skall här meddela de bevis, som närmast och utan allt för vidlyftiga undersökningar kunna framläggas för att månguden och Nannas fader är en och samma person, och jag får därunder tillfälle att beröra äfven den episod i mjödmythen, hvari han uppträder handlande.

Identiteten af *Nökkvi*, *Nefr* och *Gevarr* framgår af följande ställen:

1) Hyndluljóð 20: »Nanna var där näst *Nökkvi's* dotter» *(Nanna var næst þar Nauckua dottir)*.

2) Gylfaginning 32: »Balders och Nanna Nefsdotters son heter Forsete» *(Forseti heitir sonr Baldrs ok Nönnu Nefsdóttur)*. Gylfaginning 49: »Hans (Balders) hustru Nanna Nefsdotter» *(kona hans Nanna Nefsdóttir)*.

3) Saxo, Hist. Dan. III: »*Gevarr's* dotter Nanna» *(Gevari filia Nanna)*. Att det är mythens Nanna Saxo menar följer däraf, att Balder i berättelsen uppträder som hennes

friare. Att den nordiska namnform, hvilken Saxo latiniserat till Gevarus, varit *Gevarr*, ej *Gefr*, såsom en framstående språkman antagit, följer af de regler Saxo följt vid nordiska namns latinisering.

Anm. Namn af den klass, till hvilken *Gefr* skulle höra, förutsatt att ett sådant namn någonsin funnits, latiniseras af Saxo på följande sätt:

a) *Askr* Ascerus, *Baldr* Balderus, *Geldr* Gelderus, *Glaumr* Glomerus, *Höðr, Haðr, Óðr* Hötherus, Hatherus, Hotherus, *Svipdagr* Svipdagerus, *Ullr* Ollerus, *Yggr* Uggerus, *Vigr* Vigerus.

b) *Ásmundr* Asmundus, *Amundr* Amundus, *Arngrimr* Arngrimus, *Bildr* Bildus, *Knútr* Canutus, *Fridleifr* Fridlevus, *Gautrekr* Gotricus, *Goðmundr* Guthmundus, *Haddingr* Hadingus, *Haraldr* Haraldus.

Namn, som ändas på *-arr*, latiniseras på följande sätt:

a) *Borgarr* Borcarus, *Einarr* Enarus, *Gunnarr* Gunnarus, *Hjörtarr* Hjartvarus, *Ingimarr* Ingimarus, *Ingvarr* Ingvarus, *Ísmarr* Ismarus, *Ívarr* Ivarus, *Óttarr* Otharus, *Rostarr* Rostarus, *Sigarr* Sigarus, *Sivarr* Sivarus, *Valdimarr* Valdemarus.

b) *Agnarr* Agnerus, *Ragnarr* Regnerus.

Med ändelsen *-arus* förekommer också i ett enstaka fall ett nordiskt namn på *-i*, nämligen *Eylimi* Olimarus. Hit torde ock kunna räknas Liotarus, hvars nordiska namnform Saxo sannolikt haft för sig som *Ljóti* af *Ljótr*. I annat fall står *Ljótr* som ett fullkomligt ensamt undantag från de regler Saxo följt, och methodiken förbjuder att bygga något på ett ensamt och därtill ovisst undantag.

Några enstafviga namn på *-r* lämnas än olatiniserade, såsom Alf, Ulf, Sten, Ring, Rolf, än latiniserade med *-o*, såsom Alvo, Ulvo, Steno, Ringo, Rolvo. *Álfr* förekommer äfven latiniseradt till Alverus.

Af ofvanstående namnförteckningar framgår, att de regler Saxo följt vid latiniseringen af nordiska namn med nominativmärket *-r* efter konsonant äro följande:

1) De enstafviga namnen (sällan ett tvåstafvigt, såsom *Svipdagr)* latiniseras med ändelsen *-erus* eller ändelsen *-o*.

2) De två- och flerstafviga namnen, som icke ändas på *-arr* (sällan ett enstafvigt, såsom *Bildr)* latiniseras med ändelsen *-us*.

3) Namn på *-arr* latiniseras med *-arus;* i några fall (och då på grund af det danska uttalet) med *-erus*.

Af ofvanstående regler följer, 1) att *Gefr*, om ett sådant namn funnits, skulle af Saxo latiniserats antingen till *Geverus, Geferus* eller till *Geco, Gefo;* 2) att *Gevarr* är regelmässig nordisk namnform för Gevarus.

Enda möjliga betydelsen af namnet *Gevarr*, såsom ord betraktadt, är luftkretsväktaren af *ge (gæ*, se Sn. Edd. II, 486 och Egilsson 227) och *-varr*. Jag anför denna ordbetydelse, utan att bygga någon slutsats ensamt på den, och endast emedan den öfverensstämmer med det resultat, hvartill man på annan väg kommer.

Nannas faders andra namn är, som vi sett, *Nökkvi, Nökkver*. Detta ord betyder skepps-egaren, skeppsföraren. Vill man sammanställa båda dessa namn, *Gevarr* och *Nökkver*, med hvarandra, så följer af sammanställningen, att Nannas fader varit en mythgestalt, som fungerat i luftkretsen eller haft att skaffa med vissa företeelser i luftkretsen och där särskildt med en företeelse af sådant slag, att den mythiska phantasien däri kunnat se ett skepp. Resultatet af sammanställningen bör jämföras med en strof af Thorbjörn Hornklofve, till hvilken jag nu kommer.

Thorbjörn var hofskald hos Harald hårfagre och har skildrat åtskilliga af hans bragder och äfventyr. Harald hade en gång låtit bygga för sig och sin hird ett stort och ståtligt skepp med en praktfull orm-gallion. Ombord å detta skepp råkade han ut för en svår storm, som Hornklofve (Har. Hårf. s. k. 9) omtalar med följande ord:

út á mar mœtir
mannskœðr lagar tanna
rœsinaðr til rausnar
rak vébrautar Nökkva.

I prosaordning: *Lagar tanna mannskœðr mœtir út á mar rak rausnar rœsinaðr til Nökkva vébrautar:* »skärens (hafvets tänders) mannskadlige angripare vrok ut på hafvet förstäfvens prakt-orm till Nökkvi's heliga väg».

Alla tolkare äro ense därom, att med »skärens mannskadlige angripare» menas böljan, som upptornats af stormen och störtar sig mot skären med bränningar, som äro »mannskadliga», farliga för sjömännen. Tydligt är också, att Hornklofve velat skildra sjögångens våldsamhet, då han säger,

att böljan, som häfver sig till anfall mot skären, vräker skeppet så, att dess förstäfs gallion når till »Nökkves heliga väg». Skaldeverk, tillhörande olika litteraturer, likna hvarandra däruti, att när de skildra hafvet i rasande storm, de låta böljorna resa sig upp till »skyarne» eller »stjärnorna» eller »månen». *Quanti montes volvuntur aquarum! Jam jam tacturos sidera summa putes,* sjunger Ovidius (Trist. I, 18, 19), och Virgilius: *procella fluctus ad sidera tollit* (Æn. I, 107). En deras nordiske skaldebroder, anförd i Skaldskaparm. k. 61, skildrar en storm med följande ord:

Hraus i himin upp glósum
hafs, gekk sær af afli,
bör hygg ek at sky skorði,
skaut Ránar vegr mána.

Skalden låter marelden stänka upp i himmelen, skeppet klyfva molnen och Råns, hafsjättinnans, väg skära månens.

Frågan är nu, om icke äfven Hornklofve med »Nökkves heliga väg» har menat Månes väg i rymden, och om icke det är till den vägen som skeppets gallion synes nå, då det lyftes på den sig upptornande böljan. Gifvet är, att denna helgedomsväg eller heliga väg, mot hvilken den skyhöga böljan lyfter skeppet, är belägen uppe i luftkretsen ofvanom hafvet, och att man föreställt sig Nökkve färdas denna väg i ett skepp, eftersom Nökkve betyder skeppsföraren. Häraf framgår, att Nökkves farkost måste vara en skeppsliknande företeelse i rymden, hvilken där ansetts hafva sin en gång utstakade bana. Man har här att välja mellan solen, månen och stjärnorna, och då det bland dem är månen, som, när han ej är fullgången, har formen af ett i rymden farande skepp, så är det sannolikare, att med Nökkves skepp menas månen än att någon annan himlakropp därmed afses.

Denna sannolikhet varder till visshet genom följande intyg. I Sonatorrek str. 2, 3 sjunger Egil Skallagrimsson, att enär djup sorg trycker honom (som förlorat en älsklingsson), så är det ej med lätthet som ur hans bröst framväller

Þagna fundr
Þriggja niþja
ár borinn
ór Jötunheimum,
lastalauss
er lifnaði
á Nökkvers
nökkva Bragi.

Skaldesången liknas här vid ett källsprång, som ej med lätthet ilar ur ett sorgset hjärta, och källsprångets saft liknas vid »Thrigges fränders fynd, det förtegna, hvilket fordom vardt buret ur Jotunheim till Nökkvers skepp, hvarest Brage menlös upplifvade sig (förfriskade sig, hemtade lifskrafter)».

Det är tydligt, att Egil här hänvisar till en mythisk tilldragelse, som utgjort en episod i mythen om skaldemjödet. Någonstädes i Jotunheim har en källåder, innehållande samma dyrbara vätska som den i Mimers brunn, sprungit i dagen. Källådern upptäckes af fränder till Thrigge; men det dyrbara fyndet, som ju alla makter skulle eftertrå, hemlighålles, förmodligen för att de, som gjort fyndet, skola odeladt och i trygghet få njuta af det; men någonting inträffar, som gör, att den skatt, som källådern gifvit sina upptäckare, varder förd ur Jotunheim till Nökkvers skepp, och där är drycken tillgänglig för gudarne. Särskildt nämnes, att Brage, skaldekonstens gud, där fått njuta af densamma till sina krafters upplifvande.

Här återfinna vi således Nannas faders skepp och erfara, att det på sin heliga väg i rymden fordomdags burit ett förråd af skaldemjöd, hvaraf Brage i sin oskyldighets dagar drack lifskrafter.

Vi hafva härmed att jämföra en i Gylfaginning k. 11 bevarad mythspillra. Där talas om en källa, som kallas *Byrgir*. Två barn, en flicka vid namn *Bil* och en gosse vid namn *Hjúki*, hvilkas fader hette *Viðfinnr*, hade kommit med en så till källan, för att ösa henne. Allegorien, som bemäktigat sig sägnen, ger den medförda sån namnet *Sægr*,

»den öfver sina kanter jäsande» och kallar såstången *Simul* (enligt en handskrift *Sumul,* jämför *Suml* brygd, öl, mjöd). *Bil,* det ena af de två barnen, ställes i förbindelse med poesiens dryck. Skalderna önska, att hon må gynna dem. *Ef unna itr vildi Bil skáldi,* »om den ädla Bil vill gynna skalden», önskas i en strof i Sn. Edd. II, 363. *Byrgir* är uppenbarligen en källåder af samma slag som den af Egil åsyftade, innehållande skaldemjödet. *Byrgir's* källa måtte varit hemlighållen, varit ett »förtegadt fynd», ty det är nattetid, medan månen är uppe, som Vidfinns barn syssla med att ösa henne. Detta framgår däraf, att *Máni* ser barnen. När de öst sån full, begifva de sig på väg därifrån, förmodligen till hemmet och fadern Vidfinn. Men de uppnå icke hemmet. Medan de bära sån med stången på sina axlar, tager *Máni* dem till sig, och de stanna tillika med sin dyrbara börda hos honom. Af andra mythminnen, till hvilka jag längre fram kommer (se afhandlingen om Ivaldeslägten), erfares, att månguden adopterar dem som sina barn, och *Bil* uppträder sedan som asynja (Sn. Edd. I, 118, 556).

Sammanställa vi nu Egils uppgifter med mythspillran om Bil och Hjuke, så finna vi på båda ställena omtalad en källa, som innehåller Mimers källas ingifvelsesaft, utan att vara Mimers väl bevakade och oåtkomliga »brunn». Hos Egil är fyndet »förtegadt»; i Gylfaginning är det nattetid man begifver sig dit. Egil säger, att saften *bars* ur Jotunheim; Gylfaginning, att Bil och Gjuke *buro* den i en så. Egil låter saften förflyttas ur Jotunheim till Nökkvers skepp; Gylfaginning låter saften och dess bärare varda upptagna af månguden till månen, där man ännu, säger Gylfaginning, kan se Bil och Hjuke (i månfläckarne).

Intet tvifvel kan fördenskull råda därom, att Nökkvers skepp är månens i rymden på utstakad bana öfver haf och land farande silfversnäcka och att Nökkver själf är månguden. I germaniska mythologien, likasom i Rigveda, har månens skepp till en tid varit förvaringsstället för ingifvelsens saft, det lifskraftförlänande mjödet. Mythen har fornariska rötter.

På mythen om det mjödförande skeppet, till hvilket asarne komma och dricka, hvilar den omskrifning för *dikta, göra en sång,* som Einar skalaglam en gång begagnat (Skaldsk. 1). Att dikta kallar han att »ösa ur Här-Tyrs vinskepp», *ausa Hértys vingnoðar austr.* (Se vidare n:o 121 om Odens besök å Nökkvers farkost.)

Namnet *Nefr* (var. *Nepr),* det tredje af de här ofvan anförda på Nannas fader, förekommer ingenstädes i de nordiska källorna, med undantag af prosaiska eddan. Det är emellertid otvifvelaktigt riktigt, att Nökkve-Gevar äfven kallats Nefr.

Bland samtliga germaniska myther torde knappt gifvas någon, till hvilken så många i kristen tid diktade hjältesagor knutit sig som till mythen om månguden och dennes ättlingar. Såsom längre fram skall visas, äro niflungarne ättlingar af Nefs adoptivson Hjuke och äro ursprungligen uppkallade efter adoptivstamfadern *Nefr.* Riktigare och äldre form för dessa namn torde vara *Hnefr* och *hniflungar,* hvilken senare namnform också förekommer i den isländska litteraturen. I den fornengelska uppträder månguden heroiserad till en konung *Hnäf,* äfven kallad *Hoce* (se Beowulf 2142 ff. och Gleeman's Tale). *Hoce* är samma namn, som det nordiska *Hjúki.* Medan således i den fornengelska dikten »Beowulf» *Hnäf* och *Hoce* är samma person, finna vi i den nordiska källan den af Måne upptagne gossen uppkallad med fosterfaderns ena namn. I den nordiska berättelsen tillegnar sig, såsom vi veta, månguden *(Nefr)* en *Viðfinn's* barn, på samma gång han beröfvar *Viðfinn'r* det ouppskattliga skaldemjödet från källan *Byrgir.* I den fornengelska sagan har *Hnäf* en svärson och vasall, som heter *Finn (Fin Folcvalding),* som varder hans bittraste fiende, bekämpar honom, öfvervinnes och benådas, men öfverfaller honom åter och i förening med en *Guðere (Gunnr)* bränner honom. Samma öde har enligt Saxo Nannas fader *Gevarr.* Han öfverfalles af en vasall och brännes. Vasallen kallas Gunno *(Gunnr, Guðere).* Vi hafva således på den fornengelska traditionens sida nam-

nen *Hnäf, Hoce, Fin* och *Guƀere;* på den nordiska traditionens sida de motsvarande namnen *Nefr, Hjuki, Viƀfinnr* och *Gunnr (Gunnarr)*. Mångudens *(Nefr's)* förhållande till *Viƀfinnr* är den mythologiska grunden till *Fin's* fiendtlighet mot *Hnäf*. Bränningsscenen är gemensam för den fornengelska källan och den nordiska. Längre fram i detta arbete återkommer jag till en utförligare framställning af dessa omständigheter. Hvad jag här anfört är nog för att visa, att den fornengelska traditionen sammanhänger i denna punkt med den nordiska på ett sätt, som bekräftar, att *Nefr-Gevarr* är samma *Máni,* som upptager *Hjuki* och beröfvar *Viƀfinn'r* skaldemjödet.

Minnet af *Gevarr-Nefr's* identitet med *Máni* uppdyker på Island ännu så sent som i Hrómundr Greipsson's saga. Där anvisar en personlighet, som kallas *Máni karl,* sagans hjälte hvar han skall finna svärdet *Mistelteinn*. Hos Saxo anvisar Nannas fader *Gevarr* den förut omtalade Hotherus hvar han skall finna det vapen, som kan fälla Balder. *Máni* intager således i Hrómundr's saga samma plats som *Gevarr,* Nannas fader, intager i Saxos berättelse.

Alla dessa omständigheter bilda i förening med hvarandra en bindande bevisning för mångudens identitet med Nannas fader. Längre fram, när undersökningen skridit till en punkt, som medgifver det, skola skäl framläggas för att eddans *Viƀfinnr,* den engelska hjältediktens *Fin,* är samma person som vi förut mött under namnen *Sumbl Finnakonungr* och *Sciƀir,* samt att således mythen om mjödets upptagande till månen står i episk förbindelse med mythen om Odens besök hos jätten Fjalar och om det öde, som då drabbade Nökkvers baneman.

91.

MYTHEN OM MÅNGUDEN (forts.).

Månguden är likasom Natt, Dag och Sol till börd och hem en underjordsgudomlighet. Som sådan har han haft sin

betydelse äfven för den germaniska eschatologien. Guden, som under sina färder på »Nökkvers heliga väg» tjänar *auldom at ártali* (Vafthr. 23), i det att han utmäter åt människorna tiden i månskiften, månader och år, har af mythen fått sig tilldelad en viss maktbefogenhet äfven med afseende på tillmätande af lidanden och straff åt syndare. Han är herre öfver *heiptir*'na, de germaniska erinnyerna (se n:o 75) och förvarar de *limar* (törneknippor), med hvilka dessa beväpnas och har i denna egenskap burit epithetnamnet *Eylimi,* hvilket återuppdyker i hjältesagorna på ett sätt, som gör det otvifvelaktigt, att därmed ursprungligen menats Nannas fader (så hos Saxo och i Helge Hjörvardssons saga; till denna senare återkommer jag i andra delen af detta arbete och meddelar där bevis, att sagan grundar sig på episoder, hemtade ur Baldersmythen, och att Helge Hjörvardsson själf är en efterbildning af Balder). I sin egenskap af herre öfver *heiptir*'na är månguden den makt, till hvilken man har att vända sig med böner om förskoning från de lidanden, som *heiptir*'na representera *(heiptom scal Mána qvedja,* Havamal 137). Hans egenskap af den, som förvarar *heiptir*'nas törnegissel fortlefver i den än i dag öfver en stor del af den germaniska världen spridda sagan om »mannen i månen», som bär törneknippor på ryggen (J. Grimm. Myth. 680, se n:o 123).

92.

MÅNDISEN NANNA. MERSEBURGFORMELN. BALDERSNAMNET FALR.

Nanna är således månbeherrskarens, »luftkretsväktarens» dotter. Redan detta innebär, att hon själf varit af mythen ställd i ett förhållande till de phenomen, som tillhöra hennes faders verksamhetsområde, och efter all anledning varit en måndis. Och detta får sin fullständiga bekräftelse af ett i Tyskland räddadt bidrag till den germaniska mythologien, den så kallade Merseburgformeln, hvars inledning lyder:

Phol ende Uodan	*Falr* och Oden
vuoron zi holza,	foro till skogen,

dû uart demo Balderes	då vardt foten vrickad
volon sin vous birenkit	å Balders fåle.
thû biguolon Sinhtgunt,	Då sjöngo öfver honom Sinhtgunt,
Sunna erâ svister,	Sunna hennes syster,
thû biguolen Friia,	då sjöngo öfver honom Frigga,
Volla erû svister,	Fulla hennes syster;
thû biguolen Uodan,	då sjöng öfver honom Oden,
sô hê wola conda.	som ypperligt han kunde.

Af de i denna strof förekommande namnen är Uodan-Oden, Balder, Sunna (synonym till Sol, Allvissm. 17, pros. edd. I, 472, 593), Friia-Frigga och Volla-Fulla välbekanta från de isländska mythkällorna. Endast Phol och Sinhtgunt äro för våra mythologer främmande, ehuru Phol-*Falr* visserligen icke borde hafva varit det.

Hvad den tyska namnformen Phol vidkommer, har den bredvid sig formen Fal i tyska ortnamn som knyta sig till källor. Jac. Grimm har påvisat en »Pholes»-källa i Thüringen, en »Fals»-källa i frankiska Steigerwald och i sammanhang härmed en »Balde»-brunn i Rheinpfaltz. I den danska folksägnen har Balders häst haft förmåga att stampa upp källor, och Balders brunn på Seland säges hafva på detta sätt uppkommit (jämför P. E. Müller till Saxo, Hist. 120). Äfven hos Saxo ger Balder upphof åt brunnar (*Victor Balderus, ut afflictum siti militem opportuni liquoris beneficio recrearet, novos humi latices terram altius rimatus aperuit,* s. 120).

Redan denna omständighet tyckes hänvisa därpå, att Phol, Fal, varit ett i Tyskland gängse epithet eller binamn till Balder, och det är gifvet, att denna mening måste af tyska mythologer ansetts ha fått sin bekräftelse i Merseburgformeln; ty endast så kunde man på enkelt och okonstladt sätt förklara, att Balder icke nämnes i formelns första rad som Odens ledsagare, ehuru han likväl är det och ehuru den olycka, som drabbar »Balders fåle», är hufvudämnet för berättelsen, medan återigen Phol icke vidare omtalas i hela

formeln, ehuru han i första raden nämnes som Odens ledsagare.

Denna enkla och logiskt oantastliga slutsatts, att Merseburgsformelns Phol och Balder äro identiske, höjes öfver hvarje tvifvel genom en närmare undersökning af de nordiska mythkällorna. Därigenom ådagalägges nämligen, att namnet *Falr* varit äfven i Norden kändt som Baldersepithet.

De första böckerna af Saxos Historia hafva hemtat sitt stoff på ett alldeles uteslutande sätt ur guda- och heros-mythen. Där förekommer icke en enda person, icke ett enda namn, som ej Saxo lånat från mythsagorna. Till dem hör äfven en Fjallerus, som omtalas i I, 160. Vid frågan efter den nordiska namnform, som blifvit latiniserad till *Fjallerus*, har man att erinra sig, att Saxo skrifver *Hjallus* (Hist. s. 371, 372) för *Hjali* (jämför sid. 370), och skiftesvis *Colo*, *Collo* och *Collerus* (Hist. s. 56, 136, 181), samt att han nyttjar den brutna formen *Bjarbi* för *Barri* (Hist. s. 250). I enlighet härmed måste latiniseringen *Fjallerus* motsvara det nordiska *Falr*, och det finnes i själfva verket i hela fornnordiska litteraturen icke ett enda namn, hvartill den kunde svara med undantag för detta, ty namnet *Fjalarr*, som vore det enda man annars härvid kunde tänka på, skulle i enlighet med den af Saxo följda regeln latiniseras till *Fjalarus* eller *Fjallarus*, men ej till *Fjallerus*..

Om denne *Fjallerus* berättar nu Saxo, att han af en fiende vardt aflägsnad ur landet, »och ryktet förtäljer, att han, *Fjallerus*, begaf sig till det för våra befolkningar obekanta ställe, som kallas *Ódáins-akr*» *(quem ad locum, cui Undensakre nomen est, nostris ignotum populis, concessisse est fama*, sid. 160).

Mythen omtalar en enda, blott en enda personlighet, som genom en fiende blifvit förflyttad till *Ódáinsakr*, och denne är Balder. (Om Ódainsakr och Balders boning därstädes se n:o 44—53.)

Den fiende, som förflyttar *Falr* till odödlighetsängden, är enligt Saxo en son af *Horvendillus*, det vill säga en son

af mythens *Örvandill,* Groas make och Svipdags fader (se n:o 108, 109). Svipdag har redan en gång förut blifvit af Saxo förblandad med *Hotherus* (se n:o 101). *Hotherus* åter är en latinisering af *Höðr.* Det är således Balders förflyttning genom *Höðr* till underjordens odödlighetsängd, som här återkommer hos Saxo såsom Fals förflyttning genom en son af Örvandel till *Ódáinsakr.*

Då Balder dör för en af *Höðr* slungad *flaug,* står han midt i ett rägn af kastvapen. Han utgör medelpunkten i en *mannhringr,* där alla kasta eller skjuta på honom: *sumir skjóta á hann, sumir höggva til, sumir berja grjóti* (Gylfaginning). Häri ligger den mythiska förklaringen på omskrifningen *Fals rägn,* som förekommer i sista strofen af en dikt, tillskrifven skalden Gissle Sursson. I Gissles saga förtäljes, att han på grund af ett dråp förklarades fridlös, men med sin trofasta hustrus hjälp var i stånd att i 13 år uthärda ett lif af förföljelser och strider, tills han slutligen öfverlistades och stupade för fienders vapen. Kringränd af sina angripare skulle han hafva sjungit den ifrågavarande strofen, hvari han säger, att hans »sals älskade, sköna, behjärtade Fulla», det vill säga hans hustru, »skall fråga efter honom, sin vän», för hvars skull »Fals rägn» nu »faller tätt», i det »att skarpa eggar bita honom». I en föregående strof har Gissle blifvit liknad vid en »sköldens Balder», och denne sköldens Balder står nu, likasom mythens Balder, i medelpunkten för kastvapen och svärdshugg, medan han, likasom Balder, har en skön och trofast maka, som i likhet med Nanna skall lägga på sinnet hans död. Om namnet Nanna, såsom Vigfusson och andra antagit, sammanhänger med verbet *nenna,* samt betyder »den behjärtade», så är *rekkilát Fulla,* »Gissles sals behjärtade Fulla», en dess mer passande hänsyftning på Nanna, som Fulla och hon stå hvarandra i mythen mycket nära och skildrats som de närmaste vänner (Gylfaginning). I få ord sagdt: Gissle är i dikten liknad vid Balder, hans maka vid Nanna, hans död vid Balders död, och vapenrägnet, hvarunder han stupar, vid *Fals rägn.*

I en af *Refr* författad strof (pros. edd. I, 240) egnar skalden en tacksägelse till diktkonstens gifvare Oden. Asafadern kallas här *Fals hrannvala brautar fannar salar valdi:* »Fals böljofalkars vägs drifvas sals herrskare». Denna långa omskrifning betyder, såsom man också antagit, himmelens herrskare. Himmelen är här således betecknad som »Fals böljofalkars vägs drifvas sal». Den »drifva», som hör till himmelen och ej till jorden, är skyn. Himmelen är »skyns sal». Men för att ordet »drifva» skulle kunna användas på detta sätt, måste det förenas med en lämplig beteckning, som utvisar, att därmed menas skyn. Detta sker genom tilläggsbeteckningen: »Fals böljofalkars vägs». Endast för sig skulle »böljofalkars vägs drifva» omöjligen kunna beteckna annat än den hvitskummiga böljan, emedan »böljofalkar» är omskrifning för skeppen, och »böljofalkars väg» omskrifning för hafvet. Genom tillägget af namnet *Falr* förvandlas betydelsen från »haf» till »himmel». Med »Fals böljofalkar» måste således menas föremål, hvilkas väg är luften, såsom skeppens väg är hafvet, och som genomila himmelens drifva, skyn, såsom skeppen genomila hafvets drifva, den hvitskummiga böljan. En sådan omskrifning kunde omöjligen annat än leda sina åhörares eller läsares phantasi till den med skyar strödda och af solstrålar genomilade luftrymden, som ju är Odens sal. Balder är en solgud, såsom hans myth i sin helhet tydligt nog visar och såsom hans epithet *rauðrikar rikr roekir* (se n:o 53) ådagalägger. Fal är således i likhet med Balder en solgudomlighet, ett väsen som sänder solstrålarne ned genom skyarnes drifvor; då han vidare i likhet med Balder stått i ett vapenrägn under förhållanden tillräckligt kännda för att ett sådant rägn kunde igenkännligt betecknas som Fals, och då han slutligen i likhet med Balder blifvit af en motståndare försännd till underjordens odödlighetsängd, så måste *Falr* och Balder vara identiske.

Deras identitet bestyrkes ytterligare däraf, att Balder i tidigt kristen tid historierats till konung i Vestphal. Uppgiften härom, hemtad ur angelsaksiska eller tyska källor, har

influtit i företalet till Gylfaginning. Nästan alla land och folk hade enligt den tidens åsigt fått namn af någon forntidshöfding. Franken skulle fått sitt namn af en Francio, östgotherna af Ostrogotha, Angeln af en Angul, Danmark af en Dan o. s. v. Namnet Phalen, Vestfalen förklarades på samma sätt, och emedan Balder hetat Phol, Fal, skulle detta hans namn föranledt den ifrågavarande landsdelens. Af samma skäl gör den tyska dikten »Biterolf» Balder (Paltram) till konung *ze Pülle*. Jämför ortnamnet Pölde, som i urkunder skrifves, enligt J. Grimm, *Polidi* och *Pholidi*. Balder har i den ena källan blifvit gjord till konung i Pholidi, emedan Phol var Baldersnamn, samt i den andra källan af samma orsak gjord till konung i Vestphal, emedan Phal är en namnvariant till Phol och likaledes betecknat Balder. »Biterolf» har bevarat minnet af att Balder var ej allenast den ståtligaste hjälte man kunde se, utan en den sederenaste och mycket prisad. Bredvid Balder talar Gylfaginning om en annan Odensson *Siggi*, som skulle blifvit konung i Frankland. Samma skäl, på grund hvaraf man gjorde Fal-Balder till konung i Vestphalen, har gjort ifrågavarande apokryphiske *Siggi* till stamfader för frankiske konungar. Den frankiska stam, som de merovingiske konungarne tillhörde, bar namnet *sigambrer*, och för att förklara detta namn, gaf man Oden sonen *Siggi* och gjorde honom till sigambrernas stamfader och eponym.

Efter denna undersökning, som skall omständligare återupptagas i andra delen af detta arbete, återvänder jag nu till Merseburgformeln.

»Fal och Oden
foro till skogen,
då vardt foten vrickad
på Balders fåle.»

Med hvad som här förtäljes om Balders gångare må jämföras hvad Saxo berättar om Balder själf: *adeo in adversam corporis valetudinem incidit, ut ni pedibus quidem incedere posset* (Hist. 120).

Olyckan, som drabbade först Balder, därefter Balders häst, är att räkna till de varsel, som bådade Odenssonens död. Flere ställen än detta antyda, att Balders häst haft en framstående betydelse i mythen, och minnet af Balder som ryttare har bevarat sig ej allenast i nordiska källor (Lokasenna, Gylfaginning) och i Merseburgformeln, utan ock i den tyska medeltidsdiktningen. Att något trolskt legat under Balders hästs här omtalade ofärd följer däraf, att de honom medföljande gudinnornas galdersånger ej vilja hjälpa. Enligt de nordiska urkunderna är det i främsta rummet kvinnorna, som utöfva helande galderkonst (jämför Groa och Segerdrifva), men Oden likväl den som djupast känner denna konsts hemligheter: han är *galdrs fasir* (Vegt. 3). Så äfven här, där Oden kommer och lyckas, sedan gudinnorna förgäfves försökt det. Man har att föreställa sig, att gudinnorna skynda att hjälpa i den ordning, hvari de rida Balder närmast, ty tilldragelsen skulle förlora sitt allvar, om man tänkte sig Oden från början vara i Balders allra närmaste grannskap, men uppsåtligt overksam, för att efteråt lysa med sin större, af ingen bestridda galderkraft.

Gudinnorna utgöra två systerpar: Sinhtgunt och hennes syster Sunna, samt Frigg och hennes syster Fulla. Frigg är enligt de nordiska källorna Balders moder. Fulla är enligt samma källor städse i Friggs närhet, åtnjuter hennes hela förtroende och bär som tecken af sin höga rang bland gudinnorna ett diadem. Förklaringen härpå ger oss Merseburgformeln, som upplyser, att Fulla är Friggs syster, således syster till Balders moder. Och enär Oden är Balders fader, så återfinner man i Merseburgformeln de nordiska urkundernas Balder omgifven af de fränder, som dessa urkunder gifva honom.

Under sådana förhållanden vore det förvånande, om icke äfven Sinhtgunt och soldisen Sunna hörde till solguden Balders fränder, då de icke blott deltaga i denna utflygt af Baldersslägtingar, utan skildras som honom allra närmast och de första, som komma till hans bistånd.

De nordiska urkunderna gifva Balder till maka Nanna, dotter af den gudomlighet, som under Odens öfverhöghet är luftkretsens väktare och egare af månskeppet. Om äfven fastlandsgermanernas mythiska föreställningar gåfvo Balder en maka, tillgifven och trofast som Nanna, så är det i högsta mån otroligt, att icke Merseburgformeln skulle låtit henne vara en af dem, hvilka som en skyddsvakt omgifva Balder på utflygten i skogen. Utom Frigg och Fulla är det två gudinnor, som här följa Balder. Den ena är en soldis, det säger namnet Sunna; den andra, Sinhtgunt, är enligt Bugges skarpsinniga tydning af detta epithetnamn, den dis, »som natt efter natt har att kämpa sig sin väg fram». En gudinna, som är soldisens syster, men som ej om dagen, utan om natten har att kämpa på sin väg öfver himmelen, måste vara en mångudinna, en mån-dis. Denna mångudinna är den som närmast är till hands för att bringa Balder hjälp. Hon kan då icke vara någon annan än Nanna, som ju är dotter af månskeppets egare. Det att hon måste kämpa på sin väg öfver himmelen har sin förklaring i den nordiska mythuppgift, enligt hvilken ulfjätten Hate är lysten efter månen och slutligen får honom till sitt byte (Völuspa, Gylfaginning). I dikten om Helge Hjörvardsson, som ej är annat än en fri bearbetning af stoff ur Balderssagan (hvilket skall bevisas i andra delen af detta arbete), besegras jätten Hate af diktens hjälte, en Baldersskepnad, hvars maka är en dis, som själf »hvit» har en lysande häst (str. 25, 28), beherrskar väderlek och årsväxt (str. 28), samt gör på sin gångare *nattliga* färder och »beskådar hamnarne» (str. 25).

Namnet *Nanna* (af verbet *nenna,* jämför Vigfusson Lex.) betyder »den behjärtade». Hon har med sin make kämpat ljusets strider och i den nordiska mythen, likasom i den tyska, varit med all sin ömhet en hjältinna.

Merseburgformeln gör soldisen och måndisen till systrar. Den nordiska varianten af germanmythen har gjort detsamma. Vafthrudnersmal och Gylfaginning (kap. 11) hafva bevarat minnet af att de gudomligheter, som styra solens och månens

charer, voro syskon, men af den maskulina formen *máni* har Gylfaginning dragit den falska slutsatts, att den, som styrde månens char, ej var en syster utan en broder till solen. Mythen har visserligen känt en maskulin gudomlighet *Máni*, men denne är soldisens och måndisens fader och identisk med månskeppets egare *Gevarr-Nökkvi-Nefr*. Guden *Máni* är fader till soldisen af samma skäl som Natt är moder till Dag.

Vafthrudnersmal meddelar, att fadern till sol- och måncharernas länkare kallades *Mundilföri*. Vi känna redan denna mythpersonlighet (se n:o 81—83) som den hvilken är satt att vakta världsmekanismen, med hvars *möndull* stjärnehimmelen kringvrides. Det är icke troligt i och för sig själf, att den makt, som styr stjärnornas rörelser är någon annan än den som under Odens öfverhöghet är herre öfver sol och måne och väktare öfver samtliga de i rymden synliga phenomen, till hvilka äfven stjärnorna höra. Då vi således genom jämförelser mellan källorna kommit till det slutresultat, att solens och månens länkare äro döttrar af luftkretsens väktare, och å andra erfarit, att de äro döttrar af den, som bevakar stjärnehimmelens rörelse, så kunna vi häri icke se annat än öfverensstämmelse. *Mundilföri* och *Gevarr-Nökkvi-Nefr* äro samma person.

Det bör tilläggas, att mångudinnan, likasom hennes fader, kunnat kallas *máni*, utan att ordets maskulina form lagt hinder i vägen därför. Gudinnenamnet *Skaði* bär också maskulin form och böjes som ett maskulin (oblik casus *Skaða*, pr. edd. 212, 268).

93.

KOSMOGRAPHISK ÖFVERSIGT.

Till den germaniska kosmographien och särskildt till underjordens topographi hafva här ofvanför åtskilliga spridda bidrag blifvit lämnade. Det torde vara skäl att sammanföra och fullständiga dem.

Världsträdets tre rötter, som utgrena sig öfver underjor-

den och genom de tre underjordsbrunnarne nedtränga i och sammanhålla världsbyggnadens grundvalar, stå i riktning af norr och söder, den nordliga öfver Hvergelmerbrunnen med dess kalla vatten, den mellersta öfver Mimers brunn, som är de andliga krafternas källa, den tredje öfver Urds brunn, hvars safter gifva värme åt Yggdrasel (se n:o 63).

I norr och söder står likaledes bron *Bifröst,* äfven kallad *Bilröst, Ásbru* (Grimnersm. 29), samt i en djärf, hitintills icke förstådd omskrifning *þióðvitnis fiscr,* »Folkulfvens fisk». Omskrifningen förekommer i Grimnersmal 21 i dess beskrifning på Valhall och andra gudaborgar:

Þytr þund,
vnir þióðvitnis
fiscr floði í.
árstraumr þickir
ofmicil
valglaumi at vaða.

»Thund (luftfloden) brusar. Folkulfvens fisk står trygg i floden. Den larmande skaran af svärdfallne tycker strömdraget vara för starkt att genomvada.» — Det är redan ofvanför (n:o 65) visadt, att de svärdfallne med sina psykopomper rida på Bifrost upp till Valhall, men icke fara genom luftrymderna dit upp, utan att hafva underlag för sina hästars hofvar. Här, likasom i Fafnersm. 15 liknas luften vid en flod, i hvilken hästarne skulle nödgas vada eller simma, om icke den till Asgard ledande bron begagnades, och strömdraget i denna brusande flod säges vara mycket starkt, medan däremot »fisken» står trygg och inbjudande i densamma. Att Grimnersmals författare kallat bron en fisk må synas underligt, men har sin naturliga förklaring i det isländska språkbruket, som kallade hvarje broände eller brohufvud för *sporðr,* fiskstjärt. Jämför Sigrdrífum. 16, som upplyser, att runor voro tecknade på mythens stora bros »fiskstjärt» *(á brúar sporði),* samt uttrycken *brúarsporðr,* brohufvud, bro-»fiskstjärt» i *Njáls s.* 246 och *Biskupa s.* 1, 17. Då en broände kunde

kallas fiskstjärt, så var det endast följdriktigt, att poemet gjorde bron till en fisk. På brons höjdpunkt står Valhall, som tillegnar sig de på valplatserna fallne, och hvars ingång prydes med bilder af ulfven och örnen (Grimnersm. 10), djuren, som mätta sig å slagfälten. Detta förklarar hvarför »fisken» kallas folkulfvens eller storulfvens. Omskrifningens betydelse är ingen annan än »Valhalls-bron».

Att Bifrosts hvalfbåge står i norr och söder följer däraf, att dess ena brohufvud förmedlar gudarnes väg till Urds sydligt i underjorden belägna brunn, medan det andra står utanför det nordligt belägna Nifelhel. Från söder komma gudarne till sin domareplats i ödes- och dödsdisens rike; från norr kom, enligt Vegtamskvida, Oden, då han genom Nifelhel red till den sal, som väntade Balder. Hvarför asafadern vid det tillfället valde den vägen säger oss Vegtamskvida icke; men därom upplyser Saxo (Hist. Dan. 126), som kännde en äldre hednisk sång om Odens besök i underjorden med anledning af Balders öde. Enligt denna sång*) var det Rostiophus Phinnicus, som lät Oden veta, att en son af honom och Rind skulle hämnas Balders död. Rostiophus är, såsom redan P. E. Müller anmärkt, rimthursen *Hrossþiófr*, omtalad i Hyndluljod som son af *Hrimnir* och broder till den säjdidkande, från Völuspa och andra källor bekanta völvan och trollkvinnan *Heiðr*. Nifelhel är, såsom ofvanför (n:o 60) påpekats, de till underjorden förflyttade rimthursarnes vistelseort. Där hans fader *Hrimnir* (Bergelmer) och hans stamfader *Hrimgrimnir* (Thrudgelmer) bo i den af Skirnersmal omtalade thurshallen, där befinner sig således äfven *Hrossþiófr*, och Oden har där att söka honom. Vegtamskvida låter Oden uppsöka hans syster.

* Möjligen densamma, hvaraf några strofer bevarats i »Baldrs Draumar», ett gammalt diktfragment, hvars luckor på föga lyckligt sätt uppfyllts i senare tid med strofer, hvilka nu gå och gälla som »Vegtamskvida». Att Oden, då han skall begifva sig till den boning, som i underjordens lycksalighetsrike väntar Balder, tager vägen genom Nifelhel, får sin förklaring icke i *Vegtamskvida*, som meddelar denna upplysning, men väl i den äldre, af Saxo omtalade dikt, som låter honom uppsöka Nifelhels-innevånaren, rimthursen *Hrossþjófr*, *Hrimnirs* son.

Det är Bifrosts norra brohufvud, som särskildt kräfver gudaväktaren Heimdalls vaksamhet, emedan det har rimthursarne och de fördömde till grannar. Heimdall är fördenskull »vidkänd» bland Nifelhels innevånare (Skirnersm. 28), och Loke gäckar Heimdall därför, att hans väktarekall nödgar honom ständigt utsätta sin rygg för en oblid himmels nederbörd (Lokas. 48). I den natt, som ständigt rufvar öfver denna nordliga ängd, lyser »den hvite» gudens och hans guldstrålande häst *Gulltoppr*'s skepnader, när han gör sina spaningsfärder därstädes; hans blick tränger genom hundra »rasters» mörker, och hans öra uppfångar äfven de svagaste ljud (Gylfag. 27). Vid Bifrost, förmodligen vid själfva brohufvudet, har mythen gifvit honom en befästad borg, *Himinbjörg*, »Himmelens värn», med behagligt inrättad sal, väl försedd med »det goda mjöd» (Grimn. 13, Gylfag. 27).

Underjorden är i alla riktningar mer utsträckt än den öfver hennes midt upplyfta jordskifvan. Bifrost skulle icke kunna gå utanför och nedom jordens rand, för att hvila med sina brohufvud på de tre världskällornas mark, om så icke vore förhållandet. Underjorden kallas fördenskull *Jörmungrund*, Storgrunden (Forspjallslj. 25), och dess yttersta bälte, *jaðarr Jörmungrundar*, »Storgrundens randområde», ligger fritt under himlahvalfvet och har icke jordens botten till tak. Från *Hlidskiálf*, gudarnes utsigtsplats i Asgard (Forspjallsljod, prosatexterna till Skirnersmal och Grimnersmal), är utsigten fri öfver Midgard, hafvet och den bakom Elivågor belägna öfre jättevärlden (se de anförda texterna) och bör fördenskull vara det äfven öfver Jormungrunds breda randbälte, med undantag af dettas nordliga del, som städse är höljd i natt. Från *Hlidskiálf* kan man icke skönja med blicken hvad där försiggår; dock, Heimdall vaktar där, och när något ovanligt där förnimmes, sänder Oden korpen *Huginn (Hugr)* dit att späja (Forspjallslj. 10 och 3, hvilka strofer höra tillsammans). Men från *Hlidskiálf* som utsigtspunkt skymmer jordskifvan hela den under henne belägna delen af *Jörmungrund*, och då likväl Oden bör veta äfven hvad där sker,

så flyga *Huginn* och *Muninn* hvarje dag öfver dessa underjordiska ängder. *Hvginn oc Mvninn fliuga hverjan dag ormvngrvnd yfir* (Grimn. 20). Korparnes färder öfver Nifelhel i norr och Surts »djupdalar» i söder utsätta dem för faror: Oden uttalar sin fruktan, att det på dessa utflykter kan hända dem en olycka (Grimnersm. 20).

På de västra och östra delarna af *jaʒarr Jörmungrundar* bo de två gudaklanerna vaner och alfer, och öfver hela randbältet herrska de förre, alltsedan »gudarne i urtiden gåfvo Fröj, Njords gagnerike son, Alfheim i tandgåfva» (Grimn. 5). Som alfernas (ljus-alfernas) klanhöfding har man att betrakta Delling, enär denne redan i själfva theogonien intager en plats bland de älsta makterna. Med Mimers dotter Natt föder han Dag och varder stamfader till *Dags synir* (ljusalferna). Det är redan framhållet (se n:o 53), att han är morgonrodnadens herre, och att det är utanför hans dörrar som väckelsesången hvarje morgon sjunges öfver världen: »kraft åt asar, välgång åt alfer, visdom åt Hroptatyr» (Hav. 100). Morgonrodnaden blossar upp från hans ängder nere under österns synrand. Där denne alfernas klanhöfding bor, dit har mythen förlagt hans klans urhem. *Álfheimr* intager den östra delen af Jormungrunds randbälte. Det är på den östra delen som Dag, Dellings son, och Sol, hans fränka, bestiga sina charer, för att göra sina omfärder på himmelen. Här är också den Helport, genom hvilken alle döde ha att färdas in i underjorden (n:o 68).

Flere intyg ådagalägga, att man föreställde sig jättebygden med Järnskogen eller Mörkveden utbredd från norr öfver vidsträckta delar af östern (Völusp. 39, 48 m. fl. ställen). Dessa trakter af Alfheim utgöra Elivågors södra kustland och äro skådeplatser för vigtiga tilldragelser i mythens epos (se afhandlingen om Ivaldeslägten).

Vanaheimr är beläget på randbältets västra hälft. Vid det i Lokasenna skildrade gästabudet i *Ægir*'s hall säger Loke till Njord:

Þu vart austr heðan
gisl um sendr goðum,

»härifrån sändes du öster ut som gisslan till gudarne».

Ægir's hall är långt ute i hafvets djup. Den af germanerna kända oceanen var västerhafvet. Författaren har uppenbarligen föreställt sig *Ægir*'s hall vara belägen i samma riktning från Asgard som Vanaheim och ej långt från vanernas stamort. Detta framgår af ordet *heðan*. Njord är enligt Vafthrudnersmal str. 39 »skapad i Vanaheim af visa *regin*». Då han som gisslan sändes till Asgard, hade han att färdas österut *(austr)*. Vanaheims västliga läge är därmed ådagalagdt.

I Vanaheims »vestersalar» bor Billing, Rinds fader, asaguden Vales morfader *(Rindr berr Vala í vœstrsölum,* Vegt. 11). Hans namn har bevarat sig både i den tyska och i de angelsaksiska mythminnena. En forntysk källa sammanställer Billunc och Nidunc, d. v. s. Billing och Mimer (se n:o 87). I mythen har Mimers rike Billings område på sin västra sida och Dellings på sin östra. Delling är Mimers svärson; Billing är enligt Völuspa 13 (Cod. Hauk.) ett af de väsen, som i urtiden skapades på gudarådets beslut af *Moðsognir*-Mimer och *Durinn*. Mimers grannar i öster och väster hafva således stått i närmaste förbindelse med honom. En angelsaksisk källa (Cod. Exoniensis 320, 7) har gjort Billing till stamheros för anglernas fränder och grannar Varinerna, varnerna *(Billing weold Wernum)*. Äfven detta har en mythisk grund, som framlyser i Grimnersmal 39 och i Helge Hjörvardssons af mythminnen sammansatta saga. När Sol och Måne lämnat Dellings ängder och börjat rundresan öfver himmelen, är deras väg icke utan faror. Från Järnskogen (jämf. Völuspa 39) komma ulfjättarne *Sköll* och *Hati* och förfölja dem. *Sköll* afstår icke från förföljelsen, förrän »den glanshyade» gudinnans char sänkt sig ned mot västersalar och hunnit till *Varna viar, (Scaull heitir ulfr, er fylgir eno scirleita goði til Varna viðar,* Grimn. 39). *Varna viar* är de my-

lúðr, men *horn* eller *hljóð*. *Lúðr* i denna betydelse uppdyker först i den kristna tidens sagor, men användes alldrig af skalderna. Det oaktadt kan betydelsen gå tillbaka till hedendomen; men huru än därmed förhåller sig, betecknar *lúðr* i Vafthrudnersmal icke en stridslur. Det kan ej hafva varit diktens mening, att Bergelmer vardt lagd på ett musikinstrument.

Det återstår den andra betydelsen. *Lúðr*, dels i sin mer begränsade bemärkelse af en kvarns resvirke, dels i bemärkelse af själfva den underjordiska kvarnen i sin helhet och platsen, där hon befinner sig, förekommer flerestädes i dikterna: i Grottesången, i Helge Hund. II, 2 och i den ofvan anförda strofen af Snæbjörn, samt i Grogalder och i Fjölsvinnsmal. Tillämpas denna betydelse på stället i Vafthrudnersmal: *á var lúðr um lagiðr*, får man den mening, att Bergelmer vardt »lagd å kvarn», och någon annan mening med stället är i själfva verket omöjlig, såvida man ej vill godtyckligt påhitta en ny betydelse för ordet.

Men så bestämdt i ögonen fallande och så allena giltig än denna mening med diktens utsaga är, har den dock blifvit ouppmärksammad eller skjuten å sido af mythologerna, och detta åter igen under inflytelse från Gylfaginning. Vigfusson är, såvidt jag vet, den ende, som (Dictionn. 399) låter diktens *á lúðr lagiðr* betyda hvad det betyder, och han anmärker, att stället måste hänvisa till någon gammal förlorad myth *(referring to some ancient lost myth)*.

Förvirringen börjar, som nämdt, i Gylfaginning. Dess författare har för sina uppgifter icke haft någon annan källa än Vafthrudnersmals ifrågavarande strof, som han också citerar för att styrka sina ord, och vi hafva här ett af de flera exempel, som Gylfaginning erbjuder därpå, att hon underlåtit taga närmare reda på hvad som står i de af henne citerade källorna. Sedan Gylfaginning omtalat, att urgiganterna fördränktes i Ymers blod, kommer hennes utläggning af strofen i Vafthrudnersmal, och denna är följande: »En kom undan med sitt husfolk: honom kalla jättarne Bergelmer. Han med

str. 97—101 lämnar på lifvet i Billings salar, står härmed i bästa öfverensstämmelse. Genom diktens episka framställning framskymtar en, som det vill synas, fullt medveten natursymbolik, som för phantasien målar färgspelet i väster, sedan solen gått ned. När kvällen kommit, sofver Billings mö, »den solglänsande», på sin bädd *(Billings mey ec fann beðjum á solhvíta sofa,* str. 97). Billing har i sina salar en hird af stridsmän, hans *saldrótt, vigdrótt* (str. 100, 101), i hvilka vi hafva att igenkänna de varner, som skydda de till hans område och bostad komna ljusgudomligheterna, och dessa stridsmän vaka långt in på kvällen »med brinnande ljus och burna bloss» öfver den slumrande »solhvita» mön. Men när dagern kommer, är deras vaksamhet ej mer af nöden. Då är det de, som i sin ordning sofva *(Oc nær morni ... þa var saldrott um sofin,* str. 101).

När asarne — alla till häst, med undantag af Thor — hafva på sin dagliga färd till tingsstaden vid Urds källa hunnit ned till Bifrosts södra runristade brohufvud, vända de sig mot norr och rida genom en sydlig Helport in i den egentliga underjorden. Här, i söder, och djupt under Jormungrunds södra randbälte har man att föreställa sig de »djupdalar», där eldjätten Surt bor med sin ätt, Suttungs söner (ej Muspels söner). Den i Gylfaginnings kosmogoni berörda föreställning, enligt hvilken ett eldens rike fanns söder och ett köldens rike norr om det Ginungagap, i hvilket världen uppstod, är säkerligen äkta mythisk, såsom hvilande på en naturåskådning, som själfva det geografiska läget påtvang germanerna. Båda dessa gränsriken finna sedan i den ordnade världen sina representanter: eldriket i *Surts sökkdalir* och köldriket i det med de eschatologiska orterna införlifvade *Niflhel,* och enär detta senare utgör dödsrikets nordliga del, har man, i analogi härmed, att förlägga Surts och Suttungs söners dalar i söder och kan utan fruktan för misstag göra det, då Völuspa 50 bekräftar, att Surt med sina ättlingar kommer från söder till striden i Ragnarök *(Surtr fer sunnan með sviga læfi).* Medan Bifrosts norra brohufvud hotas af

rimthursarne, är således dess södra utsatt för angrepp af Suttungs söner. I Ragnarök hafva gudarne att möta stormar från båda hållen, och man har att föreställa sig striden utbredd längs hela Jormungrunds randbälte och särskildt kring de båda brohufvudena. Fältet, å hvilket asabron i söder utmynnar och där gudar skola »blanda svärdsaft med Surt», kallas i ett med Fafnersmal införlifvadt stycke af en hednisk dikt *Óskópnir*. Här är det Fröj med sina enhärjarskaror, som möter Surt och Suttungs söner och faller för det svärd, som en gång var hans, sedan dessförinnan Bifrosts hvalfbåge på denna sida brustit under ryttaremassornas tyngd (Fafnersm. 14, 15; Völusp. 51). *Óskópnir*'s slätt är således att förlägga kring Bifrosts södra brohufvud och utanför underjordens södra Helport. Slätten kallas också *Vígriðr* (Vafthr. 18) och säges vara hundra raster lång i alla riktningar. Enär de gudar, som här uppträda i striden, kallas *in svaso goð*, »de ljuflige», och enär Fröj här faller, ser det ut som om det företrädesvis vore vanagudar och vaner, som här gå Surt och hans folk till mötes, medan det företrädesvis är asar, som kämpa med jättarne och Lokeynglet.

Sedan gudarne ridit in genom den södra Helporten, ligga framför dem de herrliga ängder, öfver hvilka Urd närmast råder och hvilka tillika med Mimers rike utgöra underjordens lycksalighetsfält med boningsorter för aflidna barn, kvinnor och män, som icke blifva korade på slagfälten. Älfvar, som komma från Hvergelmer, genomflyta Urds rike, sedan de bakom sig lämnat Mimers. Vägen förer gudarne till nornornas källa, som vattnar världsträdets sydliga rot, och hvaröfver Yggdrasels nedre grenar utbreda evigt gröna bladmassor, skuggande den guldinfattade källan, där svanar simma, och hvars vatten ger hvitaste färg åt allt som det berör. I grannskapet af denna källa är tingsstaden med domaresäten, talarestol och bänkar för de skaror, som där dagligen dömas till salighet eller förtappelse.

Dessa skaror inträda genom österns Helport, genomvandra djupa och mörka dalar, komma så till en törnbevuxen slätt,

mot hvars taggar helskor skydda dem, som i jordelifvet varit barmhärtige, och därifrån till den blodblandade älf, som i sina forsar hvälfver vapen och måste genomvadas af de onde, men kan öfverskridas af de gode på den drifved, som samma forsar föra med sig. Sedan älfven öfverskridits, går de dödes väg söderut till gudarnes tingsstad.

Längre upp förer en guldbro öfver älfven till den herrliga ängd, där *Mímis holt* och de glänsande salar äro belägna, i hvilka Balder och *ásmegir*'na bida världsförnyelsen. Många älfvar komma från Hvergelmer, bland dem *Leiptr*, vid hvars vatten heliga eder afläggas, och slå sina gördlar kring dessa fristäder, från hvilka sorg och ålderdom och död äro bannlysta. Salarne äro belägna i den östliga delen af Mimers rike, på morgonrodnads-alfens område, ty han är deras väktare.

Djupare in i Mimers land och under världsträdets mellersta rot är skaparekraftens och ingifvelsens brunn och i dess grannskap Mimers egna gyllne salar.

Genom denna mellersta del af underjorden går från väster till öster den väg, som Natt, Dag, Sol och Måne färdas från Billings område till Dellings. När modern Natt, dragen af *Hrímfaxi*, gör sitt inträde genom västerns Helport, utbreder sig mörker, allt eftersom hon färdas, öfver lycksalighetsängderna och följer hennes char mot norr, där Sindres, den store konstnärens, slägts sal är belägen, och hän mot Nidafjällen, under hvars södra sluttning Natt hvilar ut i eget hem. Då gå de väsen, som dväljes i de nordliga trakterna af Jormungrund, till hvila (Forspjallslj. 25); men på Midgards yta har vaknat lif och verksamhet, ty där breda då Dags och Sols charer ljus och glans öfver land och haf. Sindres slägts sal har en särskild märkvärdighet. Den är, såsom nedanför skall visas, förebilden till »det sofvande slott», som medeltidens sagor omtala.

Öfver Nidafjällen och landen där bakom utbreder sig Yggdrasels tredje rot, vattnad af källan Hvergelmer, alla vattens moder. Nidafjällen utgöra Jormungrunds store vatten-

delare, från hvilken älfvar nedbrusa mot söder och norr. I Hvergelmers källa och öfver henne är världskvarnen uppförd, genom hvars kvarnstensöga oceanens vatten strömmar ned och upp, förorsakande malström, äbb och flod och utbredande kvarnens mäld öfver hafvets botten. Nio jättekvinnor vandra utefter världs-randen, skjutande framför sig stången, medels hvilken kvarnen och på samma gång stjärnehimmelen kringvridas.

Där Elivågor uppkomma ur Hvergelmer och å det mythiska Gandviks södra strand finnes ett område, som efter en af sina innebyggare kallas *Ides säter (Iđja setr)*, Sn. Edd. I, 292). Här bo stridsmän af blandadt alf- och jätteblod (se afhandlingen om Ivaldeslägten), hvilka af gudarne emottagit åliggandet att vara en skyddsvakt mot den närbelägna jättevärlden.

Längre mot norr resa sig Nidafjällen till den branta mur, som utgör Nifelhels södra gräns. I denna mur äro naportarne, genom hvilka de fördömde, när de dött sin andra död, införas i kvalens rike, hvars herrskarinna är *Leikin*. Nifelhel bebos af urtidsgiganternas andar, af sjukdomsandarne och af jättar, som fallit i kamp med gudarne. Under Nifelhel utbreda sig de vidsträckta bärghålor, i hvilka förbrytare af olika slag plågas. I en af dessa bärghålor ligger nasträndernas pinosal. Utanför dennas nordliga dörr är en af svartalfer vaktad grotta. Dörren vetter mot Amsvartners haf, öfver hvilket evigt mörker rufvar. I hafvet ligger Lyngve-holmen, i hvars innandömen Loke, Fenrer och »Muspels söner» äro fängslade. Någonstädes i samma ängd nedsänker sig Bifrost till sitt väl befästade norra brohufvud. Befästningen kallas »Himmelsvärnet», »Himmelsskansen» *(Himinbjörg)*; dess höfding är Heimdall.

Medan Bifrosts båge står i riktning af norr och söder, stå de vägar, på hvilka Måne och Sol färdas öfver himmelen, i riktning af öster och väster. Månes väg går nedanför Asgard.

Den rörliga stjärnehimmelen är icke den enda, ej häller den högsta, som är utspännd öfver allt detta. Man kan färdas så långt mot norr, att man lämnar äfven stjärnehimmelens

rand bakom sig. Därutanför stödja himlarne *Andlångr* och *Viǫblåinn* sina kanter mot Jormungrund (Gylfag. 17). Hela denna skapelse uppbäres af världsträdet, i hvars topp hanen Vidofner glänser.

94.

DE SJU SOFVARNE.

Völuspa redogör för händelserna, som förebåda och inleda Ragnarök. Bland dem är också den, att *leika Mims synir*, d. v. s. att Mimers söner »springa upp», »flyga upp», »komma i liflig rörelse». Hvad detta betyder har emellertid varit en gåta.

I näst föregående strof (d. 44:de) skildrar Völuspa huru det ser ut på Midgards yta, när världens ända nalkas. Bröder och nära fränder varda hvarandra till bane. Sedens heliga band äro slitna. Orkantidens, vargtidens skede är inne. Ingen människa hyser undseende för eller skonsamhet emot en annan. Knifven och yxan rasa. Völunds världsfördärfliga hämdesvärd är redan hemtadt af Fjalar i den röde hanens skepnad (str. 41), och från Järnskogen, där det ditintills varit gömdt af Angerboda och vaktadt af Eggther, har ulfjätten Hate med de sina gjort inbrott i den värld, som det tillkommer gudarne att vårda. Stormarne ledsagas af solförmörkelser (str. 40).

Då ljuder plötsligt gjallarhornet, förkunnande att världsbestämmelsen nu skall gå i fullbordan, och just som det första gången genomtränger världen med sitt dån, springa Mimers söner upp. »Det gamla trädet», världsträdet ger ifrån sig klagande ljud och skälfver. När Mimers söner »springa upp», står Oden samtalande med deras faders, hans gamle trogne rådgifvares hufvud, om den strid, som förestår och skall vara gudarnes sista.

Jag skall här gifva skäl för att hornstöten väcker Mimers söner ur en sömn, som varat genom århundraden, och att den kristna legenden om de sju sofvarne har sin förnämsta, om än icke sin enda rottråd i en germanisk myth, hvilken i

andra hälften af femte eller i första hälften af sjette århundradet förvandlades till legend. Då tillhörde stora afdelningar af den germaniska folkfamiljen redan den kristna kyrkan: gother, vandaler, gepider, ruger, burgunder, sveber. Betydliga delar af det romerska riket voro bebyggda eller med svärdet beherrskade af germaner. Frankerna stodo på väg att inträda i kyrkan, och bakom dem alamanner och longobarder. Deras mythen och sagor omdiktades, så långt de kunde lämpa sig för nya former, och om de, mer eller mindre förvandlade, iklädt sig den kristna legendens drägt, kunde de i denna skepnad göra vandringståg så långt som kristendomen och beröringen med denna sträckte sig, och innehöllo de tillika, såsom här var fallet, ett föreställnings-element, som redan förut ej var alldeles främmande för den grekisk-romerska världen, kunde de dess lättare förvärfva sig romersk infödingsrätt.

Legenden om »sju sofvare» har i sin älsta form följande lydelse *(Miraculorum Libri* VII, I, 92):

»Sju bröder* hafva sitt hviloställe nära vid staden Ephesus, och historien om dem är denna: På käjsar Decius' tid, medan förföljelsen mot de kristne egde rum, grepos sju män och fördes inför herrskaren. De hette Maximianus, Malchus, Martinianus, Constantius, Dionysius, Joannes och Serapion. Med hvarjehanda tal frestade man dem att affalla; men de gåfvo ingalunda vika. Käjsaren, som deras höfviska skick behagade, gaf dem betänketid, för att de icke genast skulle hemfalla under dödsdomen. Men de gömde sig i en bärghåla och uppehöllo sig där många dagar. Dock gick en af dem ut och förskaffade lifsmedel och besörjde annat nödvändigt. Men då käjsaren återkom till samma stad, bådo desse män till Herren, att han af nåd måtte frälsa dem ur denna fara, och när de, utsträckte på marken, förrättat bönen, insomnade de. När käjsaren erfarit, att de befunno sig i den omtalade grottan, befallde han under påverkan från Gud, att bärghålans

* För bröder» nyttjar texten, måhända med afsigt, det dubbeltydiga ordet *germani*. Detta vore då icke den enda gangen som ordet nyttjades samtidigt med båda betydelserna. Jämför Quintil. 8, 3, 29.

ingång skulle stängas med stora stenar, ty, sade han, då de ej velat offra åt våra gudar, må de där omkomma. Medan detta pågick, hade en kristen man i en blytafla inristat de sju männens namn och deras vittnesbörd för sin tro, samt hemligen inlagt taflan i hålans öppning, innan denna tilltäpptes. Efter många års förlopp, sedan församlingarna fått frid och den kristne Theodosius erhållit käjsarvärdigheten, uppstod sadduceernas orena irrlära, som förnekade en kommande uppståndelse. Vid samma tid händer det, att en ephesisk borgare vill å det ifrågavarande bärget göra inhägnader åt sina får och lossar för detta ändamål på stenarne i grottans ingång, så att där uppstod en öppning, dock utan att han erfor den hemlighet, som grottan gömde därinnanför. Men Herren insände en lifvets ande i de sju männen, och de stodo upp. Troende, att de icke sofvit längre än en natt, utskickade de en af sitt antal, en yngling, att köpa mat. När denne kom till stadsporten förvånades han, ty han såg det ärorika korsets tecken och hörde folket bedyra vid Kristi namn. Men när han framtog sina penningar, som voro från Decius' tid, greps han af säljaren, som påstod, att han måtte ha hittat gömda skatter från forna dar, och som, då han därtill nekade, förde honom inför biskopen och stadsdomaren. Ansatt af dem, nödgades han yppa sin hemlighet och förde dem till hålan, där männen voro. Vid ingången finner då biskopen blytaflan, hvari allt, som vidkom deras sak, var antecknadt, och sedan han talat med dem, skickades ilbud härom till käjsar Theodosius. Denne kom och böjde sig till jorden och tillbad dem, och de sade till herrskaren: »ärorike Augustus! det har uppstått en irrlära, som försöker att bortvända det kristna folket från Guds löften, i det att hon påstår, att de dödes uppståndelse ej skall ske. För att du må veta, att vi alla, enligt aposteln Paulus' ord, skola inställas inför Kristi domstol, har Herren uppväckt oss och befallt oss säga dig det. Se till, att du ej förföres och varder utestängd från Guds rike.» Då käjsar Theodosius hörde detta, prisade han Herren, som icke tillstadt, att hans folk skulle förgås. Men männen lade sig

åter på marken och insomnade. Käjsar Theodosius ville göra dem grifter af guld, men i en syn vardt honom det förbjudet. Och intill denna dag hvila desse män på samma ställe, höljde i seriska eller fina linnemantlar.»

Vid första påseendet finnes ingenting, som förråder denna legends germaniska ursprung. Den kan, synes det, vara självständigt diktad hvar som hälst i den kristna världen och företrädesvis i näjderna af Ephesus.

Emellertid är frankernas historieskrifvare, biskop Gregorius af Tours (född 538 eller 539) den förste, som skriftligen berättat legenden om de sju sofvarne. I den form, hvari sagan här ofvan meddelas, framträder hon genom honom för första gången inför det kristna västerlandet (se Gregorius' *Miraculorum Lib.* I c. 92). Efter hans tid uppdyker hon i grekiska källor, för att därefter vandra vidare och efter hand uppnå Arabien och Abyssinien. Hans berättelse är icke nedskrifven före år 571 eller 572. Enär legenden själf ger vid handen, att den i sin bevarade form ej kan vara äldre än den förste Theodosius' första regeringsår, måste den hafva uppkommit mellan åren 379—572.

Nästa gång man i västerländska litteraturen erfar någonting om »sju sofvare», är hos longobardernas historieskrifvare Paulus Diaconus (född omkring är 723). Hvad han förtäljer har med rätta förekommit forskare högligen förvånande, ty ehuru han säkerligen kännt den kristna versionen om de sju männen, som genom mansåldrar sofvo i en grotta, och ehuru han förmodligen ej hyst något tvifvel om dess sanning, meddelar han oss icke dess mindre en annan och germanisk-hednisk sjusofvaresaga, hvars skådeplats är den mäst aflägsna delen af Germanien. Han berättar (I, 4):

»Jag anser det icke onyttigt att, då pennan ännu sysselsätter sig med Germanien, jämte några andra underverk omtala ett, som *där är i allas mun*. Vid Germaniens mäst aflägsna gränser väster ut ser man vid hafsstranden under en hög klippa en håla, där sju män, man vet icke sedan hvilken tid, ligga i djup sömn, oberörda af tiden ej blott till kroppen,

utan ock till kläderna, så att de hållas af dessa råa och oläraktiga folk i stor ära därför att tiden under så många år lämnat dem oberörda ej blott till deras lekamen, utan ock till deras kläder. Att döma af dessa måste man anse dem för romare. När en gång någon ville af nyfikenhet afkläda en af dem, förtorkade, så berättas det, strax därefter hans arm, och detta hans straff utbredde sådan skräck, att sedan dess har ingen vågat röra vid dem. Det skall väl en gång visa sig för hvilket ändamål den gudomliga försynen bevarat dem genom så långa tider. Måhända skall genom deras predikan — ty man anser dem för ingenting annat än kristna — dessa folk ännu en gång kallas till frälsning. I närheten af denna ort bo skritobinernas (»skridfinnarnes») folk.»

I kap. 6 gör Paulus följande tillägg, som skall visa sig vara af betydelse för ämnet: »Ej långt från den hafsstrand jag omtalat väster ut (i det mäst aflägsna Germanien), hvarest den oändliga oceanen utbreder sig, finnes det outgrundligt djupa vattensvalg, som vi traditionelt kalla hafvets nafvel, som två gånger dagligen lär sluka böljorna och åter utstöta dem... Ofta, så försäkras det, varda skeppen indragna i detta svalg med sådan fart, att de likna genom luften flygande pilar och ej sällan förgås de i detta djup. Men ofta, då de äro nära att uppslukas, drifvas de tillbaka med samma rasande hastighet.»

Af hvad Paulus Diaconus här meddelat oss erfar man, att på 700-talet var det bland de hedniske germanerna en allmän tro, att i närheten af den malström i hafvet, som Hvergelmer, »bruskitteln» förorsakar, sofvo under ett bärg sju män från urminnes tider. Huruvida de hedniske germanerna trott, att desse män voro romare och kristne, eller om detta drag härleder sig från en gissning af kristne germaner och uppkommit genom inflytelse från den kristna versionen af sjusofvaresagan, kan jag här tillsvidare lämna å sido. Att de en gång skulle vakna för att förkunna kristendomen för »de oläraktiga» ännu hedniska germanstammarne är uppenbarligen en förmodan af Paulus själf och utgifver sig ej för

att vara annat. Den har med sagan i dess hedniska skepnad ingenting att skaffa.

Första frågan är nu: har den hedniska sjusofvaresägen, som, enligt den longobardiske historieskrifvarens vittnesbörd, var allmän bland de hedniske germanerna på 700-talet, sedan dess försvunnit utan att efterlämna spår i våra mythkällor?

Svaret är: spår af densamma återfinnas hos Saxo, hos Adam af Bremen, i nordisk och tysk folktro och i Völuspa. Jämförda med hvarandra äro dessa spår tillräckliga att bestämma sägnens karaktär och ursprungliga plats i den germaniska mythologiens epos.

Redan ofvanför (n:o 46) har jag meddelat hufvudinnehållet af Saxos berättelse om konung Gorms och Thorkils resa till och i underjorden. De få med sina följeslagar besöka de osaliges pinorum och därefter lycksalighetsfälten med de heliga guldinfattade världskällorna och se de klenoder, som i deras grannskap förvaras. I samma rike, där dessa källor äro, finnes, säger Saxo, ett *tabernaculum*, inom hvilket än rikare skatter förvaras. Det är ett *uberioris thesauri secretarium*. De danske äfventyrarne inträdde äfven där. Skattkammaren var tillika en rustkammare och innehöll vapen, egnade att bäras af öfvermänskligt storvuxne stridsmän. Äfven deras egare eller tillverkare funnos därinne, men de voro fullkomligt stilla och orörlige som liflösa bilder. Dock voro de icke döde, men gjorde intryck af att vara halfdöde *(semineces)*. Af skatternas lockande skönhet och dyrbarhet och antagligen äfven af det dvallika tillstånd, hvari deras egare voro försänkte, läto de besökande danskarne förleda sig till ett försök att tillegna sig några af klenoderna. Själfve den annars varsamme Thorkil föregick med dåligt föredöme och stack sin hand in i en öfverklädning, en mantel *(amiculo manum inserens)*. Om manteln omhöljde någon af de i skattkammaren sofvande männen eller icke får man ej veta af berättelsen, ej häller säges omedelbart, att handens införande i manteln hade för Thorkil en obehaglig påföljd. Men längre fram berättar Saxo, att Thorkil vardt oigenkännlig, emedan en för-

torkning eller förtvining *(marcor)* hade förvandlat hans kroppsformer och anletsdrag. Med denna Saxos berättelse har man att jämföra Adams af Bremen om de frisiska äfventyrare, som försökte plundra skatter tillhöriga jättar, hvilka midt på dagen lågo fördolde i underjordiska grottor *(meridiano tempore latitantes antris subterraniis)*. Äfven denna berättelse måste hafva föreställt sig skatternas egare sofvande, medan plundringen föröfvades, ty först på återvägen förföljas friserna af de plundrade eller af andra underjordsväsen; dock lyckades de med undantag af en enda undkomma till sina skepp. Adam vill veta, att förföljarne voro sådana väsen, *quos nostri cyclopes appellant,* »som bland oss benämnas cykloper», att de med andra ord voro jättestora smideskonstnärer, som således själfve förfärdigat den oerhörda mängd af gyllene klenoder friserna sågo samlade hos dem. Desse nordiska cykloper bodde, säger han, inom fasta murar, omgifna af ett vatten, till hvilket man enligt Adam kommer, sedan man först passerat genom köldens land *(provincia frigoris)* och förbi den *Euripus,* »i hvilken oceanens vatten strömmar tillbaka till sin källas hemlighetsfulla ursprung» *(ad initia quædam fontis suæ arcanæ recurrens),* »detta djupa underjordssvalg, hvari det äbbande hafvets strömmar enligt ryktet uppslukas för att återvända», och som »med våldsammaste anlopp dragit olyckliga sjöfarande till underjorden *(infelices nautos vehementissimo impetu traxit ad Chaos)*.

Det är uppenbart, att hvad Paulus Diaconus, Adam af Bremen och Saxo här berättat, är att hänföra till en och samma saga. Alla tre förlägga skådeplatsen för de omtalade underbara sakförhållandena och händelserna till »det mäst aflägsna Germanien» (jämför n:o 45, 46, 48, 49). Enligt dem alla tre är det den oändliga ocean, hvilken sköljer detta sagolands kuster, som man har att öfverfara, för att komma till »de sofvande», »de halfdöde och liflösa bilder liknande männen», »de midt på dagen i underjordiska hålor dolde». Paulus vill veta, att de dväljas i en håla under ett bärg i närheten af den ryktbara malström, som suger hafvets böljor till sig

och åter utkastar dem; Adam låter sina frisiska äfventyrare vara på väg att uppslukas af samma malström, innan de anlända till de skattuppfyllda hålor, där ifrågavarande cykloper hålla till, och Saxo förlägger deras med vapen och klenoder fyllda tabernaculum till en ängd, hvilken vi redan igenkännt (se n:o 45—51) som tillhörande Mimers underjordiska rike och belägen i grannskapet af de heliga underjordsbrunnarne.

I den nordliga delen af Mimers rike, således i grannskapet af Hvergelmerkällan (se n:o 59, n:o 93), från och till hvilken alla världens vatten hafva sina vägar, och som är den ryktbare malströmmens källa (se n:o 79, 80, 81), står enligt Völuspa en gyllene sal, i hvilken Sindres fränder ha sin bostad. Sindre är, som vi veta, likasom hans broder Brokk och andra hans fränder en urtidskonstnär, en cyklop, för att begagna Adams af Bremen beteckningssätt. De nordiska berättelserna och de latinska krönikorna öfverensstämma således däri, att i närheten af malströmmen eller dess underjordiska källa dväljas under ett bärg och i en gyllene sal eller i gulduppfyllda underjordiska grottor visse män, som äro underjordskonstnärer. Paulus Diaconus låter en »nyfiken» person, som inträngt i denna bostad, afkläda en af de sofvande hans »romerska» klädnad och för detta bestraffas därmed att hans arm förtvinar; Saxo låter Thorkil sticka sin hand in i en praktfull mantel, som han ser där, och Thorkil återkommer från sin färd med en till oigenkännlighet förtvinad kropp.

Det finnes skäl att antaga, att urtidskonstnären *Sindre* är densamme som den af Mimer skapade urtidskonstnären *Dvalinn*. Jag stöder detta antagande på följande omständigheter.

Dvalinn omtalas vid sidan af en *Dáinn* såväl i Havamal 43 som i Grimnersmal 33. Likaledes i sagorna, där de gemensamt smida klenoder. Båda benämningarna äro tydligen epithet, sem hänsyfta på de ifrågavarande urtidskonstnärernas mythiska öden. *Dáinn* betyder »den döde», och man har i analogi härmed att tyda *Dvalinn* som »den i dvala sjunkne»,

»den insomnade» (jämför det fornsvenska *dvale,* sömn, omedvetet tillstånd). Deras öden hafva gjort dem till representanter för döden och sömnen, till ett slags equivalenter för Thanatos och Hypnos. Som sådana framträda de ock i de med Grimnersmal införlifvade allegoriserande stroferna, som när de skildra, huru världsträdet åverkas och åldras, låta *Dáinn* och *Dvalinn,* döden och dvalan, skaffa sig näring i dess krona, medan Nidhögg och andra ormar såra dess rötter.

I Hyndluljod 6 kallas de konstnärer, som gjort Fröjs gyllene galt, *Dáinn* och *Nabbi.* I pros. edd. I, 340—342 kallas de *Brokkr* och *Sindri.* Eget nog har epithetet *Dáinn* på grund af nu okännda mythologiska omständigheter kunnat af skalderna nyttjas som omskrifning för ett gräfvande fyrfotadjur, och en liknande betydelse har äfven *Brokkr* (jämför pr. edd. II 490 och Vigfusson, Lex. under *Brokkr).* Detta hänvisar på en ursprunglig sammanhörighet af dessa epithet. Vi komma därmed till följande paralleler:

Dáinn(-Brokkr) och *Dvalinn* hafva smidt klenoder tillsammans,
(Dáinn-)Brokkr och *Sindri* hafva smidt Fröjs gyllene galt,
Dáinn och *Nabbi* hafva smidt Fröjs gyllene galt,

och den slutsatts, som häraf låter draga sig, är att i vår med en så stark mångnamnighet behäftade mythcykel *Dvalinn, Sindri* och *Nabbi* är samma person, likasom också *Dáinn* och *Brokkr.* Andra intyg för deras identitet torde jag få tillfälle att längre fram förelägga.

Urtidskonstnären Sindre, som med sina fränder bebor en gyllene sal i Mimers rike under Hvergelmerfjällen, i närheten af malströmmens underjordiska källa, har då burit epithetet *Dvalinn,* »den i dvala sänkte». »Den i dvala sänkte» hvilar då med sina fränder där, hvaräst Paulus Diaconus hört, att sju män sofvit sedan urminnes tider, och där Adam af Bremen låter smidande och skatterike jättar hålla sig dolde i underjordiska grottor innanför vattenomslingrade murar.

Det är redan ofvanför bevisadt, att *Dvalinn* är en son af Mimer (se n:o 53). Sindre-Dvalin och hans fränder äro således ättlingar af Mimer, *Mims synir.* Den i malström-

mens källas närhet belägna gyllene borgen, där Sindre-Dvalin slumrar, är följaktligen bebodd af Mimers söner.

Det är redan visadt, att enligt Solsången *Mimer-Niđi*'s söner komma från denna näjd (nordan från i Mimers rike), och att de äro sju tillsammans:

Norđan sá ek risa
Niđja sonu
ok váru sjau saman,

det vill säga, att de äro lika många som »de ekonomiska månaderna» eller årets skiften (se n:o 87).

I samma näjd har Mimers dotter Natt sin sal, där hon hvilar ut efter fullgjord färd öfver himmelen (se n:o 93). Den germaniska mythologiens »chateau dormant» är således belägen på Natts odalmark, och Dvalin, »den i dvala sänkte», är Natts broder. Måhända är hennes borg densamma, hvari Dvalin och hans bröder slumra. Kvinnoröster låta, enligt Saxo, förnimma sig i de sofvande männens vapen- och klenodglänsande *tabernaculum,* när Thorkil och hans män vilja plundra dess skatter. Natt har sin hofstat och sina tjänande systrar i den germaniska mythen likasom i Rigveda *(Ushas). Sinmara* (se n:o 97, 98) är en af nattens diser. Enligt medeltidssagorna skulle dessa diser och döttrar af Mimer vara tolf till antalet (se n:o 45, 46).

Mimer var, såsom vi veta, vårdaren af världsträdets mellersta rot. Hans sju söner, representanterna för de skiften världsträdet och naturen årligen genomlefva, hafva med honom vaktat och ansat det heliga trädet och begjutit dess rot med *aurgom ţorsi* ur underjordshornet, »valfaders pant». När gudaklanerna söndrats och vanerna tagit till vapen mot asarne, dödas Mimer, och världsträdet, som mist sin vise skötare, är därmed hemfallet åt tidens åverkan. Det lider till krona och rot (Grimnersmal), och enär det till begreppet är identiskt med själfva skapelsen, den naturliga och moraliska, skall det emot denna världsperiods slut förete samma förfallna skick som naturordningen och den moraliska världen då visa.

Följdriktigheten har kräft, att då världsträdet förlorar sin förnämste vårdare, vishetsbrunnens herre, det också skulle mista den vård, som under hans ledning hans sju söner egnat det. Desse hafva, vare sig frivilligt eller ofrivilligt, dragit sig tillbaka, och sagan om de sju männen, som sofva i den skatterika borgen, låter oss veta, huru de därefter tillbringa sin lefnad intill Ragnarök. De närmare omständigheterna, som mythen meddelat om huru de inträdde i detta tillstånd, låta sig numera icke återfinna; men det torde dock, såsom möjligen sammanhängande härmed, böra påpekas, att en af de äldre vanagudarne, Njords fader och möjligen densamme som Mundelföre, burit epitheten *Svafr*, *Svafrþorinn* (Fjölsvinnsmal). *Svafr* betyder sopitor, söfvaren, och *Svafrþorinn* synes hänvisa på *svefnþorn*, »sömntorn». Man kunde enligt sägnen söfva en person genom att inlägga »sömntorn» i hans öra, och han sof då ända till dess att det uttagits eller utfallit.

Folksagor, spridda öfver Sverige, Danmark och Tyskland, hafva intill denna dag på allmogens läppar bevarat minnet af de bland vapen och skatter i underjordiska kamrar eller bärgsalar sofvande männen. En svensk folksägen låter dem vara utrustade ej blott med vapen, utan ock med hästar, som i sina spiltor invänta dagen, då deras egare skola vakna och rycka ut. Gemensamt för de flesta af deras sägner, såväl de nordiska som de tyska, är, att detta skall ske, när yttersta nöd är för dörren eller när världens ände nalkas och yttersta domen förestår. Med afseende på de tyska sagorna härom hänvisar jag till Jacob Grimms Mythologi, här endast påpekande vissa för saken vigtiga drag, som folkminnet på sina ställen i Tyskland bevarat af den hedniska mythen: när de kämpar, som genom århundraden sofvit, rycka ut, ljuda domsbasunerna, ett stort fältslag med det ondas makter (Antikrist) skall utkämpas, *ett oerhördt gammalt träd, som förtorkats, skall åter grönska* och en lyckligare tidsålder inträda.

Detta oerhördt gamla och vid denna världsperiods afslut-

ning förtorkade träd, som åter skall grönska i ett lyckligare tidehvarf och efter en afgörande kamp mellan det goda och onda, kan icke vara något annat än den germaniska mythens världsträd, våra eddors Yggdrasel. Änglabasunerna, vid hvilkas dån männen, som sofvit inne i bärget, rycka ut, hafva sin urbild i Heimdallshornet, som förkunnar världens undergång, och slaget, som skall utkämpas med Antikrist, är den i kristen drägt klädda Ragnarökskampen mellan gudarne och världsfördärfvarne. Här hafva äfven Mimers sju söner sin uppgift att fylla. Den sista stora striden gäller också underjorden, hvars lycksalighetsängder kräfva skydd mot Nifelhels thursaskaror, detta så mycket mer som just dessa lycksalighetsängder utgöra den nya jord, som efter Ragnarök uppstiger ur hafvet för att varda ett bättre människoslägtes bostäder (se n:o 55). Hvergelmerfjällets »väggbärg» och »stenportar» (Völuspa, jämför n:o 46, n:o 75) fordra försvarare, mäktige att svänga de öfvermänskligt stora svärd, som förvaras i det sofvande slottet på Natts odalmarker, och Sindre-Dvalin är ihågkommen ej endast som urtidskonstnär, spridare af Mimers runvisdom, Loke-fiende och fader till människoälskande diser (se n:o 53), utan ock som hjälte. Namnet på den häst, han ridit och förmodligen äfven i Ragnaröksstriden skall rida, är enligt en strof, meddelad i pros. eddan, *Oðinn:* medeltidssagorna hafva knutit hans namn till en *Sindri* viking och till den tyska hjältediktens Sintram.

Jag återvänder nu till den Völuspastrof, som var denna undersöknings utgångspunkt:

Leika Mims synir,
en mjötuðr kyndisk
at hinu gamla
gjallarhorni;
hátt blœss Heimdallr,
horn er á lopti.

»Mimers söner störta upp, ty världsödet förkunnades medels (eller: i) det gamla gjallarhornet. Högt blåser Heimdall — hornet är lyftadt.»

Med afseende på *leika* må anmärkas, att dess gamla betydelse »hoppa till», »spritta till», »flyga upp», återfinnes ej blott hos Ulfilas, som med *laikan* öfversätter det nytestamentliga σκιρταν (Luk. 1, 41, 44, och 6, 23, i det förra stället med afseende på det i Elisabeths modersköte slumrande barnet, som »hoppar till» vid hennes möte med Maria), utan äfven i ett annat ställe af Völuspa, där det med afseende på världsbranden heter: *leikr hár hiti við himin sjálfan;* »hög flyger elden upp till själfve himmelen». Vidare bör påpekas preteritiformen *kyndisk* (af *kynna* göra bekant) vid sidan af presens-formen *leika.* Denna sammanställning innebär, att Mimers söner »störta upp», emedan världsbestämmelsen, skapelsens yttersta öde *dessförinnan* och omedelbart förut förkunnades »i det gamla gjallarhornet». Mimers söners uppspringande är en verkan af den första väldiga hornstöten. En eller flere sådana följa därpå: »högt blåser Heimdall, hornet är lyftadt, och Oden mäler med Mimers hufvud». Härmed är således betydelsen af *leika Mims synir* gifven. Deras vaknande och framträdande är ett af de i krönikor och folksägner bäst ihågkomna tecknen till Ragnaröks ankomst och de dödes återkomst, och Völuspa har i denna strof bevarat minnet af den germaniska mythens »chateau dormant».

En jämförelse mellan de bevarade mythfragmenten och folkminnena ger oss således följande bild af den germaniska mythen om de sju sofvarne.

Världsträdet — representanten af de fysiska och äfven de sedliga världslagarne — sköt i tidernas morgon herrligt upp ur de tre världskällornas mark och stod under de första skedena af de mythologiska tilldragelsernas tidehvarf *(ár alda)* friskt och ofördärfvadt, vårdadt, som det var, af dessa källors underjordiska väktare. Men tiderna försämrades: Lokes kvinnliga motbild Gullveig-Heid utspred i Asgard och Midgard onda runor, och han och hon vållade tvister och krig mellan samma gudaklaner, hvilkas uppgift är att endrägtigt öfvervaka och vidmakthålla världsordningen. I den mellan asar och vaner uppståndna fäjden vardt den mellersta och förnämsta världs-

källan, visdomens källa, den ur hvilken de goda runorna hemtats, beröfvad sina väktare. Mimer vardt dödad, och hans sju söner, de sju årsskiftenas föreståndare, hvilka tillsågo, att dessa skiften efterträdde hvarandra inom de af världslagen föreskrifna gränserna, vordo söfde och försjönko i en dvala, som fortfar under hela den historiska tiden och intill Ragnarök. Fördenskull är det under den historiska tiden så ställdt med detta träd, att det åldras och allt mer förtorkas. Dock skall det ej gå under. Hvarken eld eller egg kan fälla det, och när det onda nått sin höjd och den nuvarande världsperioden ändats i Ragnarökstriden och Surts lågor, skall det återvinna den friskhet och herrlighet, som det hade i tidernas morgon.

Intill dess slumra Sindre-Dvalin och Mimers sex andra söner i den sal af guld, som står norrut i underjorden på Mimers marker. Natt, deras syster, bor i samma ängd och höljer de slumrandes hviloställe i mörker. Såsom stående norrut under Nidafjällen har salen i sin närhet Hvergelmers källa, som förorsakar den ryktbara malströmmen. Såsom söner af Mimer, den store urtidssmeden, voro de sju bröderna själfve store urtidssmeder, som under världens första lyckliga tidsskede skänkte gudarne och naturen de skönaste klenoder (Mjölner, Brisingamen, Slidrugtanne, Draupner). Salen, där de nu hvila, är tillika en skattkammare, som förvarar en mängd herrliga alster af deras smideskonst och däribland äfven vapen, större än att de kunna föras af mänskliga kämpar, men afsedda att föras af bröderna själfva, när Ragnarök instundar och den stora afgörande striden skall stå mellan det godas och det ondas makter. De sju sofvarne äro där höljda i praktfulla mantlar af annan snitt än den bland människor brukliga. Det har förunnats vissa dödlige att skåda underjordens ängder och se den sal, där de sju bröderna dväljas; men den som vågat lägga hand på deras klenoder eller lockats af deras mantlars prakt att söka tillegna sig någon af dem, han har straffats därmed, att hans lemmar förtvinat.

När Ragnarök är inne, skälfver det åldrade och illa med-

farna världsträdet, och Heimdalls ditintills i trädets djupaste skugga förvarade lur är åter i gudens hand, och vid det världsgenomträngande ljudet från denna störta Mimers sju söner upp ur sin sömn och väpna sig för att deltaga i den sista striden. Denna skall ändas med det godas seger, världsträdet skall åter grönska och frodas under sina forna väktares vård. »Allt ondt skall då bättras och Balder komma.» Den germaniska mythen om de sju sofvarne knyter sig sålunda på det närmaste till mythen om den döde Balders och de öfrige dödes återkomst ur underjorden, till idéen om återuppståndelsen och världsförnyelsen. Den utgör en integrerande del af den germaniska mythens stora epos och har i denna icke kunnat umbäras. Skall världsträdet under den historiska tiden åldras och den nuvarande tidsperioden gå förstörelse till mötes, så måste detta hafva sin episka förklaring däri, att vårdarne af trädets förnämsta rot blifvit genom händelsernas gång skillda från sin vigtiga befattning. Fördenskull dör Mimer; fördenskull sjunka hans söner i seklers sömn. Men de måste också vakna och återupptaga sin verksamhet, ty en världsförnyelse skall inträffa och världsträdet blomstra i förnyad friskhet.

Såväl i Tyskland som i Sverige är ännu en folktro gängse, som ställer »de sju sofvarne» i förbindelse med väderleken. Rägnar det på sjusofvare-dagen, så skall det enligt denna folktro rägna i sju veckor därefter. Man har undrat, huru ett väderleksförebud kunnat knyta sig till de sju sofvande hälgonen, och saken vore i själfva verket alldeles obegriplig, om legenden vore af kristlig upprinnelse, men får sin tillfredsställande förklaring i den hednisk-germaniska mythen, där de sju sofvarne representera just de sju s. k. ekonomiska månaderna, årets sju väderleksskiften, som föranledt månadsindelningen *gormánuðr*, *frerm.*, *hrútm.*, *einm.*, *sólm.*, *selm.* och *kornskurðarmánuðr*. Äfven sjöfarten har ansetts stå under de sju sofvarnes beskydd, och detta blir begripligt, när man erinrar sig, att Mimers söners sal ansågs stå i närheten af Hvergelmerbrunnen och »skärens manskadlige Grotte»,

samt att de, i likhet med sin fader, voro människoälskande väsen. Thorkil, sagans store sjöfarare, prisar fördenskull Gudmund-Mimer som en beskyddare i faror.

Legenden har bibehållit det i mythen liggande sammanhanget mellan denna och idéen om en återuppståndelse från de döde. Men i mythen om Mimers sju söner är denna idé på det innerligaste förenad med mythen själf och är med episk logik sammanknuten till hela mythsystemet. I legenden åter blir återuppståndelsens idé häftad som en etikett på sagan. De sju männen i Ephesus sänkas i sin långa slummer och återuppväckas för att inför kejsar Theodosius hålla en af deras eget öde illustrerad predikan mot den irrlära, som vill förneka de dödes uppståndelse.

Gregorius meddelar, att han är den förste, som på latinska språket upptecknat detta förut inom västerländska kyrkan okända *miraculum*. Som sin sagesman anför han »en viss syrier», som hade tolkat historien för honom. En österländing som sagesman var ju också behöflig, när det gällde att meddela ett hittills obekant mirakel, som tilldragit sig i en bärghåla vid Ephesus. Det är emellertid intet tvingande skäl att antaga, att Gregorius här framlägger en diktad uppgift. Legendens lokalisering till Ephesus har sin förklaringsgrund i den antika sagovariant om Endymion, enligt hvilken denne blifvit dömd till inspärrning och evig sömn i en grotta i bärget Latmos. Latmos ligger söderut från Ephesus och icke särdeles långt därifrån. Denna saga är legendens antika rottråd, hvarur dess lokalisering, men icke dess innehåll och enskildheter kunnat uppspira. Innehållet är hemtadt ur den germaniska mythen. Att Syrien eller Mindre Asien varit skådeplatsen för dennas förvandling till kristen legend är möjligt och innebär ingenting förvånande. Under och närmast efter den tid, till hvilken legenden själf förlägger de sju sofvarnes återuppståndelse, Theodosius' tid, var det romerska österlandet, Mindre Asien, Syrien och Egypten, uppfyldt af germaniska krigare, som där hade stadigvarande kvarter. En *Notitia dignitatum* från denna tid talar om härskaror af gother,

alamanner, franker, chamaver och vandaler, som där innehade fasta militäriska positioner: där stodo då en *ala Francorum,* en *cohors Alamannorum,* en *cohors Chamavorum,* en *ala Vandilorum,* en *cohors Gothorum,* och antagligen voro där, likasom annanstädes i romerska riket, stora landsträckor koloniserade med germaniska veteraner och inflyttare. Det bör ej häller lämnas ouppmärksammadt, att legenden förlägger de sju männens insomnande till Decius' regering. Decius stupade i kamp med gotherna, som några år därefter genomströfvade Mindre Asien och bland andra städer eröfrade äfven Ephesus.

95.

TILL MYTHOLOGIENS ANTHROPOLOGI.

Redogörelsen, som nu blifvit lämnad för mythen om underjorden, ådagalägger, att vår hedendoms hierologer och skalder hade utbildat läran på åskådligt sätt in i de minsta enskildheter. Underjorden med dödsriket var ett af hufvudföremålen, hvarmed deras phantasi sysslade. De många ur hednisk källa flutna sagor och sägner, som skildrat Svipdags, Haddings, Gorms, Thorkils och andras färder där nere, äro härom intyg, och den fullständiga öfverensstämmelsen i uppgifter från de mäst olika källor rörande underjordens topographi och lifvet där nere bevisar, att föreställningarna varit systematiserade till ett klart och öfverskådligt helt. Svipdags och Haddings underjordsfärder hafva ingått som episoder i det stora epos om germanpatriarkerna, hvars grunddrag jag i föregående afhandling framställt. Detta på samma sätt som Odysseus' och Æneas' besök i underjorden ingå som moment i hellenernas och romarnes stora episka dikter.

Under sådana omständigheter kan det synas förvånande, att isländska medeltidsskrifter med afseende på den hedniska tron om boningsplatserna efter döden lämna oss uppgifter, som tyckas med hvarandra alldeles oförenliga. Där föreligga nämligen icke få vittnesbörd, att man trott, att de döde lefde

i kullar och klippor eller i grafhögar, där man jordat deras kroppar. Hur kan detta förlikas med läran, att de döde nedstego till underjorden och dömdes där, för att sedan få boningar i Asgard eller i Hades' lycksalighetsängder eller i kvalvärldarna?

Man har alltför hastigt besvarat frågan så, att uppgifterna verkligen äro oförenliga, och att således de hednisk-germaniska åsigterna om de yttersta tingen varit i denna den allra vigtigaste delen af religionsläran utan stadga.

Orsaken till oklarheten ligger emellertid icke i själfva saken, hvilken för öfrigt aldrig blifvit på ett ingående methodiskt sätt studerad, utan den ligger i den felaktiga förutsättning, från hvilken man utgått. Man har på god tro antagit, att den kyrkligt-populära föreställningen om jordemänniskan såsom bestående af två faktorer, den förgänglige kroppen och den oförgängliga själen, är det nödvändiga villkoret för hvarje tro på ett lif efter detta, och att således äfven de hedniske germanerna skulle hyst densamma.

Emellertid har denna tvådelning icke ingått i våra hedna fäders åskådningssätt. Ej häller är den af sådan art, att människan, hunnen till föreställningen om ett lif efter detta, ovillkorligt måste i samband härmed kommit till föreställningen om en själ såsom den enkla oupplösliga andliga faktorn i människonaturen. Tvådelningen *líf ok sála, líkamr ok sála*, kropp och själ, har inkommit med kristendomen, och man har all anledning antaga, hvad de skandinaviska folken vidkommer, att själfva ordet själ, *sála, sál*, är tillika med begreppet, som det betecknar, lånadt utifrån. I fornnordiska litteraturen förekommer ordet för första gången hos Olof Tryggvessons samtida, Hallfred, sedan denne blifvit omvänd till kristendomen. Ordet är dock af germanisk börd: Ulfilas öfversätter det nytestamentliga ψυχη med *saiwala*, men detta med tanken på den platonisk-nytestamentliga uppfattningen af människan såsom bestående af *tre* faktorer: ande (πνευμα), själ (ψυχη) och kropp (σωμα). För ande (πνευμα) nyttjar Ulfilas *ahma*.

En annan likaledes oriktig förutsättning vid bedömandet af germanernas anthropologisk-eschatologiska åskådningssätt är att de skulle dragit den skiljelinie mellan materie och ande, som är en frukt af den västerländska philosophiens abstraherande verksamhet. Det är tvärtom säkert, att en sådan skiljelinie aldrig ingått i den hednisk-germaniska föreställningskomplexen. För denna har allt, hvad det vara må, bestått af ett *ämne, efni,* gröfre eller finare, påtagligt eller icke påtagligt, synligt eller osynligt. De oförgängliga faktorerna i människan voro likasom de förgängliga af ett »ämne», och man kunde icke föreställa sig en kraft, som ej var bunden vid, yttrade sig i eller *var* ett sådant.

Den hednisk-germaniska uppfattningen af människonaturen och de faktorer, af hvilka hon är sammansatt, är närmast lik den arisk-asiatiska, sådan denna bevarats i buddhismens traditioner, hvilka antaga flere än tre faktorer i människoväsendet och förneka tillvaron af en själ, om därmed skall förstås, att allt, som hos människan ej är kroppsligt, utgöres af ett enda enkelt och därför oupplösligt element, själen.

Den anthropologiska uppfattning, som möter oss i Völuspa, är denna: människan består af sex element, nämligen för att börja med de lägre och gröfre och sluta med det yppersta och ädlaste:

1) det jordiska ämne, hvaraf kroppen är bildad,
2) en formgifvande vegetativ kraft,
3) och 4) Lodurs gåfvor,
5) Höners gåfva,
6) Odens gåfva.

Völuspas ord äro dessa. Gudarne

fundu á landi	funno i land
lítt megandi	litet mägtande
Ask ok Emblo	Ask och Embla
orlauglausa.	bestämmelselösa.
Aund þau ne átto	*Ande* de ej egde,

óþ þau ne hauſo,	»*ódr*» de ej hade,
la ne lœti	ej »*lá*», ej »*lœti*»,
ne lito goſa.	ej gudaskepnad.
Aund gaf Oþin,	Ande gaf dem Oden,
oþ gaf Henir,	»*ódr*» gaf dem Hænir,
la gaf Loſvr	»*lá*» gaf dem Lodur
oc lito goſa.	och gudaskepnad.

De båda lägsta faktorerna, jordämnet och den vegetativa kraften, voro redan förenade i Ask och Embla, då de tre gudarne funno dem som »trädvarelser». Dessa element kunna utan gudarnes särskilda ingripande förena sig genom ett rent naturförlopp. När solen första gången sken från söder å »salens stenar», trädde den vegetativa kraften i förbindelse med urgiganten Ymers stoft, som var mättadt med lifsfrön ur Audumlas safter, och då »vardt grunden grodd med gröna örter».

Människorna bildades således icke omedelbart af det råa jordämnet, utan detta var redan organiseradt och formadt, när gudarne kommo och af »trädvarelserna» gjorde varelser med blod, rörelseförmåga och andliga egenskaper. Den vegetativa kraften har man, lika litet som någon annan kraft, att tänka sig på modernt sätt: som en genom abstraktionen från själfva »ämnet» skilld, men till ämnet bunden verksamhet, utan som ett *verksamt ämne,* förenadt med jordämnet.

Lodurs första gåfva, *lá* med *lœti,* gör Ask och Embla till animaliska väsen. Egilssons åsigt, att *lá* betyder blod, bekräftas af sammanhanget, hvari vi finna ordet här användt. Det med *lá* förenade *lœti* (jämför det beslägtade svenska ordet »later»), betyder det för ett medvetet väsen egendomliga sättet att röra och föra sig. Blodet och förmågan af en rörelse, som bär prägeln af uppsåtlighet, voro för germanerna, likasom för alla andra folk, de kännemärken, som åtskillde djuriskt lif från växtlif. Härmed äro vi redan inne på psykiska element. Den ärftlighet i anletsdrag, växt, gång och hållning, som man iakttagit såsom bildande stam- och slägttyper, ansågs

hafva blodet till *efni* och vara förborgad i detta. Blodet, som bildade slägttypen, bildade också slägtbandet, äfven om det icke blifvit förlänadt på den naturliga aflelsens väg. En man, som stod utanför en annan mans slägt, kunde varda hans *blóði*, hans blodsfrände, om de beslöto sig *at blanda blóði saman*. De trädde därigenom i samma heliga förhållande till hvarandra som om de haft samma moder och fader.

Lodur gaf samtidigt härmed en annan gåfva: *litr goða*. För att förstå detta uttryck (hitintills öfversatt med »god färg») måste man ihågkomma, att germanerna likasom hellenerna och romarne föreställde sig, att gudarne voro mänskligt gestaltade, och att således den skepnad, som utmärker människan, före hennes skapelse bars af gudarne allena och ursprungligen tillkommer dem. För germanernas hierologer och skalder, likasom för grekernas och romarnes, var människan bildad *in effigiem deorum* och bar i sin natur ett gudabeläte i detta ords reala mening, en *litr goða*. Ej häller denna *litr goða* var för germanerna en abstraktion eller en tom form, utan ett i människan innevarande formadt *efni*, efter hvars mönster den yttre af jordämne bestående kroppen företedde sig för ögat. Den generella betydelsen af ordet *litr* är någonting, som ter sig för blicken, utan att vara i och för sig gripbart med handen. Ordets gothiska form är *wlits*, som Ulfilas nyttjar för det grekiska προσωπον, företeelse, utseende, gestaltning. Vissa personer ansågos hafva förmåga att utsöndra sin *litr* ur dess förening med personens öfriga väsenfaktorer och afstå den, åtminstone för en kort tid, åt annan man i utbyte mot hans. Detta kallades att *skipta litum, vixla litum*. Så göra Sigurd och Gunnar i kvädet om Sigurd Fafnersbane (I, 37—42). Den faktor i Gunnars varelse, som gör att hans jordiska kropp företer sig på ett visst egendomligt sätt för andras blickar, öfvergår till Sigurd, hvars yttre hölje, påverkadt af Gunnars *litr*, gestaltar sig efter denna, utan att den andliga kärnan i Sigurds personlighet därigenom lider förändring:

Lit hefir þu Gvnnars
oc lœti hans,
mœlsco þina
oc meginhyggior (Sig. Kk. I, 39).

Människan har således inom sig en inre, efter gudarnes gestalt bildad och af ett finare ämne bestående lekamen, som är hennes *litr*, i kraft af hvilken hennes gröfre, af jordämne bildade hölje emottager den form, hvari det företer sig för sinnena. Minnet af tron på denna inre lekamen har i mer eller mindre förvirradt skick bibehållit sig i arfsägner ända in till våra dagar (se till ex. Hyltén-Cavallius: Värend och Virdarne I, 343—360; Rääf i Småland: Beskr. öfver Ydre, sid. 84).

Af »litens», den inre lekamens, beskaffenhet beror således det kroppsliga höljets utseende. Sköna kvinnor hafva »lustfagra» *litir* (Havam. 93). · En sinnesrörelse åstadkommer inverkan på »liten» och genom honom på blodet och kroppens sätt att förete sig. En plötslig rodnad, en hastigt påkommen blekhet höra till följderna däraf och kunna föranleda frågan: *hefir þu lit brugɑit* (Fornald. I, 426), »har du förbytt din *litr?*». (Att öfversätta detta med: »har du skiftat färg?» är orimligt. Frågaren ser ju färgskiftningen och behöfver därom icke spörja den tillfrågade, som icke ser den.)

Det ligger i sakens natur, att ordet *litr*, på grund af denna sin mythologiska betydelse och dess häraf föranledda användning, i hvardagslifvet lätt kunde öfvergå å ena sidan till betydelse af ansigtsfärg och färg i allmänhet, å andra sidan till betydelse af *hamr*, ham, »hamn», ett jordiskt hölje, som trollkunniga väsen kunna afkläda och ikläda sig. *Skipta litum, växla litum* har i den kristna tiden blifvit liktydigt med *skipta hömum, vixla hömum.*

I den lekamliga döden skillja sig de gröfre elementen i jordemänniskans natur från de andra. Det af jordämne bildade höljet och det vegetativa ämne, som med detta var förenadt, afsöndras likasom det animaliska och stannar på jor-

den. Men den döde nedstiger fördenskull icke i gestaltlöst skick till Hades. Den skepnad, hvari han där vandrar i »djupa dalar», öfverskrider törneslätten, genomvandrar underjordsfloder eller rider öfver den guldbeslagna gjallarbron, är icke en nyskapelse, utan buren af honom redan i jordelifvet. Den kan icke vara en annan än hans *litr*, hans *umbra* och *imago*. Den bär också i alla afseenden prägeln af hvad den döde varit i sitt jordelif, och den omsorg man egnat hans stoft, i det att man tvått, kammat, klädt och smyckat det och försett det med helskor, har sin återverkan på hans Hadesskepnad, på det utseende, hvari han framträder för sin domare.

Skilld från jordeämnet, växtlighetsämnet och blodet är »liten» nästan tyngdlös och besitter icke de egenskaper som kräfvas för ett intensivt lif i vare sig salighet eller osalighet. Fem fylken af döde män, som redo öfver gjallarbron, åstadkommo icke större dån än Hermod ensam, ridande på Sleipner, och väkterskan vid bron såg, att Hermods yttre ej var den från jordämnet skillda *litr daudra manna* (Gylfaginning). Men de dödes *litr* erhåller sitt vederlag för hvad den förlorat. De som i domen öfver *dauðan hvern* förklarats saligheten värdige, få ur det med ormens evighetssymbol prydda underjordshornet dricka de tre världskällornas safter, som ge all världen lif, och deras *litr* vinner därmed högre kroppslighet och ädlare blod (se n:o 72, 73). De till osalighet dömde hafva också att dricka en dryck, men en som är *eitri blandinn miok*, »mycket blandad med etter», och till *illu heilli*, »till varsel om ondt», hvilken också återställer deras kroppslighet, men för att de skola känna kvalens börda. Den lifssaft de genom denna dryck undfå är densamma, som troddes rinna i straffdemonernas ådror. När Hadding med svärdet sårar demonhanden, som trefvar efter Hardgrep och söndersliter henne (se n:o 41), utrinner ur såren »mer var eller etter än blod» *(plus tabi quam cruoris,* Saxo, *Hist.* 40).

Sedan Lodur skänkt Ask och Embla *litr goða*, en efter gudarnes gestalt bildad inre lekamen, som gifver deras jordehölje mänsklig-gudomlig typ, undfå de af Höner den gåfva,

som kallas *óðr*. Till betydelsen har detta ord sin närmaste motsvarighet i det latinska *mens*, det grekiska νους (jämför Vigfusson, Lex.) och betyder det ämne, som utgör den mänskliga personlighetens kärna, hennes jag och hvars yttringar äro förstånd, minne, phantasi och vilja.

Vigfusson har fäst uppmärksamhet på att de epithet *langifótr* och *aurkonungr*, »Långben» och »Gyttjekonung», som tilläggas Höner, passa in på storken, och att detta ej kan vara en tillfällighet, då själfva namnet *Hœnir* hänvisar till en fågel såsom beslägtadt med det grekiska κυκνος och sanskrit *sakunas* (Corp. poet Bor. I c. 11). Det bör härvid påminnas därom, att storken än i dag anses som ett heligt och oantastligt djur, samt att bland skandinaver och tyskar lefver än i dag sägnen, att det är storken, som från någon sagans damm upptager de små människofrukterna och förskaffar dem till sina mödrar. Sägnen, som nu tillhör barnkammaren, har haft sin rot i mythen, där det är Höner, som skänker våra urföräldrar just den gåfva, som i andlig mening gör dem till människor och innehåller det personliga jaget. Det är både möjligt och sannolikt, att man föreställt sig, att villkoren för hvarje människobarns skapelse varit analoga med villkoren för det första människoparets, och att de skänker, som då af gudarne gåfvos Ask och Embla, upprepas för hvar och en af deras ättlingar — att således Höner städse är verksam på samma sätt som vid den första människoskapelsen och skänker modersfrukten dess vardande jag. Själfva frukten, hvarur barnet utvecklas, har man föreställt sig vuxet på världsträdet, som fördenskull är *manna mjötuðr* (Fjölsvinnsm. 22). Hvarje sådan frukt *(aldin)* som mognat (och från världsträdets grenar nedfallit i den mythiska dammen?), hemtas af gudens bevingade tjänare och bäres *á eld* i modersskötet, sedan den af Höner andligen befruktats med *óðr*.

Út af hans (Mímameiðs) *aldni*
skal á eld bera
fyr kelisjúkar konur;

utar hverfa
þaz þœr innar skyli,
sá er hann með mönnum mjötuðr.

Det är ofvanför (n:o 83) visadt, att *Loðurr* är identisk med *Mundilföri,* eldgnidaren, samt att *Hœnir* och *Loðurr* äro Odens bröder, äfven kallade *Vei* och *Vili.* Med afseende på detta sistnämda namn bör anmärkas, att dess betydelse af »vilja» utvecklat sig ur betydelsen »lust», »åstundan», och att ordet bibehållit denna äldre betydelse, äfven i den specifika skiftningen af *cupido, libido,* parningsdrift. Att *Loðurr* bär detta epithet öfverensstämmer såväl med naturen af de gåfvor han förlänar det vardande människobarnet, nämligen blodet och den mänskliga, ursprungligen gudomliga, gestalten, som också med hans egenskap af eldgnidare, om, såsom sannolikt är, gnidelden har i den germaniska mythologien haft samma symboliska betydelse som i Rigveda. I likhet med Höner förmedlar Lodur människogenerationernas knytande till hvarandra. Medan den förre befruktar det ur världsträdet framalstrade embryot med *óðr,* får det af Lodur blodets värme och mänsklig organism. Uttrycket *Vilja byrðr,* »*Vili*'s börda», »det som *Vili* framburit» är ur denna synpunkt en väl vald, på samma gång som dubbeltydig, omskrifning för mänsklig lekamen. Omskrifningen förekommer i Ynglingatal (Yngl. s. 17). När Visbur förlorar sitt lif i lågorna, säges det där om honom, att elden förtärde hans *Vilja byrði,* hans lekamliga lif.

Till Lodurs och Höners gåfvor lägger den högste asaguden det yppersta elementet i människonaturen: *önd,* ande, det hvarigenom människan varder delaktig i det gudomliga äfven i inre mått och ej endast till gestalten. Det gudomliga har man här naturligtvis att fatta i den från det kyrkliga begreppet mycket skillda mening, hvari det förstods af våra hedniska fäder, för hvilka det gudomliga, sådant det hos människan kan uppenbara sig, väsendtligen bestod i tankekraft, mannamod, ärlighet, sanningskärlek och barmhärtighet, men hvilka icke kände någon annan ödmjukhet än den att tåligt finna

sig i sådana olyckor, som ej med mänsklig kraft kunde afvändas.

Dessa sex element, förenade till ett i människonaturen, måste stå i ständig växelverkan med hvarandra. Den personliga kärnan, *óðr*, påverkas från ena sidan af *önd*, anden; från andra sidan af de animaliska, vegetativa och kroppsliga elementen, och enär personligheten är begåfvad med vilja, bär hon ansvaret för den utgång denna växelverkan får. Varder anden fullt öfverlägsen de öfriga elementen, så genomtränger och hälgar han ej allena den personliga kärnan, utan äfven det animaliska, vegetativa och kroppsliga. Då varder människonaturen till ett väsen, som kan kallas gudomligt och förtjäna gudomlig ära. När en sådan människa dött, hafva de lägre elementen, som efterlämnas och anförtros åt grafven, blifvit genomträngda och fått delaktighet af den personlighet, som de tjänat, och kunna därför på underbart sätt utbreda lycka och välsignelse till omgifningen. När Halfdan svarte dött, täflade fördenskull olika orter om att få behålla hans kvarlefvor, och tvisten vardt sliten så att man delade liket mellan Hadaland, Ringerike och Vestfold (Fagerskinna, Heimskringla). Den vegetativa kraften i kvarlefvorna efter vissa aflidna kunde också förete sig på underbart sätt. Thorgrims hög i Gissles saga var alltid grön på ena sidan, och Laugarbrekku-Einars hög var helt grön både vinter och sommar (Landn. II, 7).

De i grafhögen gömda elementen af den döde fortsatte en längre eller kortare tid sin växelverkan med hvarandra och bildade ett slags enhet, som, om de varit genomträngda af hans *óðr* och *önd*, bevarade något af hans personlighet och egenskaper. Grafhögen kunde på detta sätt komma att innesluta en dubbelgängare, ett *alter ego* af den till dödsriket nedstigne. Denne dubbelgängare, efter sin bostad kallad *haugbúi*, »högbebyggare», kännetecknades till sitt väsen som en *draugr*, en från sin lifsrot afhuggen trädstam, som ännu håller samman, men efter hand, om än mycket långsamt, skattar åt förgängelsen och går sin upplösning till mötes. I

kristen tid fick benämningen *draugr* en ond demonisk betydelse, som den i hednisk tid icke uteslutande hade, att döma af de sammansättningar, hvari den förekommer: *eldraugr*, *herdraugr*, *hirðidraugr*, som användas i omskrifningar för »stridsmän», *óðaldraugr* rättslig innehafvare o. s. v. Den bortgångnes andra jag, hans i grafhögen bosatte dubbelgängare bar hans eget skaplynne: var god och välvillig, om den döde i lifstiden varit det, elak och farlig i annat fall. Till regeln troddes han sofva i sin grift, särdeles om dagen, men kunde vakna nattetid eller väckas under inverkan af bönens eller besvärjelsens krafter. Dubbelgängare af det goda slaget voro *hollar vœttir*, de af det onda *úvœttir*. Vördnaden för fäderna och föreställningen, att forntidens människor varit frommare och ädlare än den innevarande tidens, gjorde, att man i allmänhet ansåg fädernas dubbelgängare som välgörande och för slägtens bästa verksamma väsen och gerna hade familjegrafhögen, där en sådan fanns, nära intill hemmet. Fanns ej en grafhög i grannskapet, men en klippa eller kulle, trodde man, att de ifrågavarande dubbelgängarne samlades där, när något vigtigt för slägten förestod. Inträffa kunde det äfven, att de lägre elementen, när de öfvergifvits af *óðr* och *önd*, vordo till en dubbelgängare, i hvilken det vegetativa och animaliska gjorde sig på uteslutande sätt gällande. En sådan plågades ständigt af djuriskt behof efter näring och syntes icke ega känsla för eller minne af i lifstiden knutna band. Saxo (*Hist.* 244 ff.) meddelar en ohygglig berättelse om en dylik. Två fosterbröder, Asmund och Asvid, hade öfverenskommit, att om den ene dog före den andre, skulle den öfverlefvande låta innesluta sig i fosterbroderns grafkammare och förblifva där. Asvid dog och högsattes med häst och hund. Asmund höll öfverenskommelsen och lät innesluta sig i hans mycket rymliga grafhög, men upptäckte till sin fasa, att fosterbrodern blifvit till en *haugbúi* af det sistnämda slaget, hvilken, sedan han uppätit häst och hund, störtade sig öfver Asmund själf, för att göra honom till offer för sin hunger. Asmund besegrade *haugbúin*, afskar hans

hufvud och stötte en stång genom hans hjärta, för att hindra hans återvaknande till lif. Svenske äfventyrare, som bröto högen för att plundra den, befriade Asmund ur hans fängelse. I fall sådana som dessa måste man hafva antagit, att den dödes åt griften anförtrodda lägre element alldrig blifvit i hans lifstid så genomträngda af hans *óðr* och *önd*, att dessa egenskaper mäktat gifva dem ett intryck af den dödes förnuftiga personlighet och mänskliga skaplynne. Det är samma föreställning som ligger till grund för de slaviska folkens tro på vampyren. Hos en sådan gör sig det med hans stoft förenade vegetativa elementet ännu gällande, så att hår och naglar fortfara att växa som på en lefvande, och det animaliska elementet, som likaledes förblifvit verksamt hos den jordade, hemsöker honom med hunger och drifver honom nattetid ur grafven för att suga efterlefvande fränders blod.

Den dödes egentliga personlighet, den med *litr*, *óðr* och *önd* begåfvade, var och förblef i dödsriket, ehuru omständigheter kunde inträffa, som kallade honom för en kort tid tillbaka. Drycken, som den saligen döde emottog i Hades, afsåg ej endast att stärka hans *litr*, utan också att döfva den dragningskraft, som jordelifvet och dess minnen kunde utöfva på honom. Om en innerligt älskad frände eller vän för häftigt sörjde den döde, störde denna sorg hans sällhet i dödsriket och mäktade draga honom tillbaka till jorden. Då uppsökte han sin grafhög, och han och hans andra jag, *haugbúi'n*, vordo till ett. Så var fallet med Helge Hundingsbane (Helg. Hund. II, 40 ff.). Sigruns, hans älskades, sorg gjorde, att han från Valhall återvände till jorden och red till sin grafhög, där Sigrun kom till honom och ville sofva under natten på hans arm. Men sedan Helge sagt henne, att hennes tårar genomträngde hans bröst med smärta, samt ånyo vittnat, huru hon var honom innerligt kär, och förutsagt, att de tillsammans skulle dricka underjordens sorgestillande safter, red han åter sin väg, för att, innan hanen gol, vara tillbaka bland de hädangångne hjältarne. Ett annat medel att återkalla de döde var bönen. Vid dörren till sin döda moders

griftkammare ber Svipdag henne vakna. Hennes i griftkammaren gömda stoft *(er til moldar er komin)* och hennes till dödsriket gångna egentliga personlighet *(er ór ljóðheimum er liðin)* förena sig då, och Groa talar ur grafven till sin son (Grógaldr 1, 2). Ett tredje medel att återkalla de döde till jorden låg i besvärjelsen. Men ett sådant bruk af denna var en förfärlig synd, som gjorde besvärjaren hemfallen åt demonerna. Jämför Saxos berättelse om Hardgrep.

Vi hafva härmed förklaringen på att de döde nedstego till Hades och likväl bebodde grafhögarne. Man dog »till Hel» och »till hög» på samma gång. Det, hvaraf jordemänniskan bestod, förutom hennes kroppsliga omhölje, var ej det enkla väsendet »själen», som ej kan delas, utan det var en sammanfattning af faktorer, som genom döden kunde skiljas åt, och af hvilka de på jorden förblifvande, emedan de länge varit höljen kring en personlighets kärna *(óðr)*, själfva kunde i ny förening sins emellan bilda en dubbelgängare af den till Hades nedstigna personligheten.

Men äfven den bestod af flere faktorer, *litr*, *óðr* och *önd*, som ej häller voro oupplösligt förenade. Vi hafva redan sett, att den syndare, öfver hvilken fördömelsens dom blifvit fälld, dör i underjorden, innan han inträdt genom *ná*-portarne, en andra död, döden ur Hel till Nifelhel, så att han varder ett *nár*, ett lik i ännu djupare betydelse än det *nár* har i lekamlig mening. Den andra döden måste, likasom den första lekamliga, bestå däri, att en faktor eller flere skiljer sig från den varelse, som dör. Och i den andra döden måste det, som skiljer sig från den dömde och gör hans återstod till ett underjords-*nár*, vara de faktorer, som hafva ingen skuld i hans synd och därför ej häller böra drabbas af hans straff, och som till sitt upphof äro för ädla att varda föremål för demonernas rön i konsten att pina. Etterdrycken, som den fördömde har att tömma, skiljer honom från den afbild han bär af gudarnes skepnad och från anden, asafaderns ädla gåfva. Omgestaltad till ett *monstrum* föres han till sin olycksdigra bestämmelse.

Föreställningen om en pånyttfödelse har ej varit främmande för den germaniska hedendomens tro. Att döma af de ytterst sparsamma uppgifter, som därom föreligga, har det endast varit de allra bästa och de allra värsta, som anses ha blifvit pånyttfödda redan i den innevarande världsperioden. Gullveig pånyttfödes flere gånger genom sin egen onda viljas kraft. Annars är det endast ideala personligheter, om hvilka det heter, att de pånyttföddes: Helge Hjörvardsson, Helge Hundingsbane och Olof Geirstadaralf, som man trodde hafva återuppstått i Olof den helige. Med undantag för Gullveig, äro uppgifterna om de öfrige från kristen tid, ett eko inom denna från en hednisk-germanisk troslära, som det skulle varit af stort intresse äfven ur den jämförande ariska mythologiens synpunkt att närmare lära känna, enär denna samma lära, starkt utbildad, framträder i den asiatisk-ariska mythkretsen.

III.

IVALDESLÄGTEN.

96.

SVIPDAG OCH GROA.

Groasonen Svipdag omtalas under detta namn i två fornnordiska sånger: Grogalder och Fjölsvinnsmal, hvilka, såsom Bugge redan påvisat, hafva inbördes sammanhang och skildra episoder ur en och samma händelsekedja.

Grogalders innehåll är följande:

Groa är död, när händelsen, som sången skildrar, inträffar. Svipdag är då ännu helt ung. Före sin död har hon sagt honom, att han skall gå till hennes graf och kalla på henne, om han behöfver hennes hjälp. Grafven är en »kummeldös», en öfver »jordfast sten» uppförd griftkammare af stora hällar, försedd med dörr. (Str. 1, 15).

Svipdags fader har gift om sig. Styfmodern ålägger sin unge styfson att begifva sig bort för att uppsöka *Menglöðum,* »de smyckeglada». Af Fjölsvinnsmal får man veta, att den ena af dem, som kallas så, är en ungmö, som varder Svipdags maka. Hennes egentliga namn omtalas icke: hon betecknas ständigt endast som *Menglöð,* Menglad, den ena af »de smyckeglada», som Svipdag fått till uppgift att finna reda på.

För Svipdag synes detta åliggande öfverstiga hans krafter. Det måste hafva varit af särdeles äfventyrligt slag och förenadt med stora faror, ty han anser nu tiden inne att bedja sin döda moder om hjälp. Mot styfmoderns afsigter har han fått misstankar: han anser henne *lævís,* illslug, och hennes förslag är »ett styggt spel, som hon skjutit framför honom» (str. 3).

Han går då till Groas grafkammare, sannolikt nattetid (*verða auflgari allir a nottum dauþir,* Helg. H. II, 51), ber

henne vakna och påminner henne om löftet. Hvad som af Groa blifvit till stoft *(er til moldar er komin)* och hvad som af henne lämnat denna människovärld och gått ner till underjorden *(er ór ljóðheimum liðin)* enar sig på nytt under inverkan af moderskärlekens kraft och sonens bön, och Svipdag hör ur grafkammaren hennes röst, som spörjer, hvarför han kommit. Han omtalar det ärende, som styfmodern ålagt honom (str. 3, 4).

Rösten ur grafven bekräftar, att långa färdevägar föreligga Svipdag, om det för honom ställda målet skall nås, men den afråder honom icke från att följa styfmoderns bud, utan låter honom veta, att om han själf bidar en lycklig utgång på saken, skall nog nornan leda händelserna i deras rätta fåra (str. 4).

Sonen ber då sin moder sjunga skyddande galder öfver honom. Som mäktig af goda galdersånger har hon varit ryktbar i mythen. Det är Groa, som sjunger läkegalder öfver Thor, när han med sårad panna återvänder från striden med jätten *Hrungnir* (Gylfaginning).

Groa uppfyller hans bön och sjunger ur grafven skyddsgalder mot de faror, som hennes förutseende blick har upptäckt på de vägar, som nu föreligga Svipdag: främst den galder, som kan ingifva den missmodige och på sig själf tvifflande ynglingen mod och tillförsigt till egna krafter. Det är, låter Groa förstå, samma galder, som en annan moder före henne sjungit för en son, hvars krafter ännu voro opröfvade och som likaledes hade en fruktansvärd uppgift att fylla. Det är den galder, säger Groa, som *Rindr*, Vales moder, sjöng för *Ráðr*. Detta synonym till Vale är af sagohistoriskt intresse. Saxo kallar Vale *Bous*, latiniserad form för Beowulf, och Beowulfs grafhög är enligt den fornengelska dikt, som bär hans namn, belägen på *Hrones næss*, *Ráðr's* näs. Äfven här yppar sig således ett sammanhang mellan Vale och namnet *Ráðr*.

Groas andra galder innehåller en bön, att när hennes son glädjelös vandrar sina stigar och ser hån och ondt för

ögonen, han städse måtte skyddas af Urds *lokur* (ett dubbeltydigt uttryck, som kan hänvisa å ena sidan till ödesdisens band och lås, å andra till Groas egen ödesförkunnande magiska sång: *lokur* betyder såväl sånger af visst slag som lås och stängsel).

Svipdag skall på sin vandring hafva att öfvervada älfvar, som med svällande floder hota hans lif; men Groas tredje galder bjuder dessa älfvar att strömma ned till Hel och sänka sig för sonen. De floder, hvilka hafva sin väg till Hel *(falla til Heljar heðan,* Grimn. 28), äro på Hvergelmerfjället upprinnande underjordsfloder (se n:o 59, 93).

Groas fjerde och femte galder låta förutse, att Svipdag skall råka ut för fiender och varda slagen i bojor. Hennes sånger skola då verka så, att fiendens sinnelag stämmes till förlikning och att bojorna falla från sonens lemmar. Hon ger honom för detta ändamål den kraft, som kallas »Leifnirs eldar» (se n:o 38), hvilken löser fjättrar från galdersjungen lem (str. 9, 10).

Groas sjette galder skall rädda Svipdag från att gå under i orkan på hafvet. I den stora världskvarnen *(lurr),* som förorsakar malström, hafsströmmar, äbb och flod (se n:o 79—82) skola lugnväder och bölja endrägtigt »gånga samman» och vara Svipdag till tjänst och bereda honom trygg färd.

Den sjunde galdersång, som kommer från griftkammaren, talar om en färd, som Svipdag skall göra öfver ett fjäll, där förfärlig köld råder. Sången skall bevara honom från att falla offer för frosten däruppe.

De båda sista galdersångerna, den åttonde och nionde, ådagalägga, hvad den tredje redan antydt, att Svipdags äfventyrliga färder skola krönas med ett besök i underjorden. Han skall möta Natt *á Niflvegi,* »å Nifelväg», »i Nifelland». Ordet *nifl* förekommer icke i den fornnordiska litteraturen utan att beteckna den nordliga delen af det germaniska Hades, förgården till de därunder belägna straffvärldarne. *Niflhel* och *Niflheim* äro, såsom vi veta, namnen på denna förgård. *Niflfarinn* kallas, såsom förut är nämdt, en död, hvars själ

nedstigit till Niflhel; *Niflgóðr* en niding, värd att dömas till underjordens kval. Groas åttonde galder skall skydda sonen för de farliga följderna af att råka ut för »död kvinna» *(dauð kona)* under hans vandring genom Nifelhel. Den nionde galdern visar, att Svipdag, när han tillryggalagt vägen genom den nordliga delen af underjorden, öfverskrider Hvergelmerfjället och kommer till Mimers rike, ty han skall träffa och tala vid »den vapen-ärade jätten» Mimer själf under förhållanden som kräfva »mål och manvett» å Groasonens sida:

ef þú við inn naddgöfga.
orðum skiptir jötun:
máls ok mannvits
sé þer á Mímis hjarta
gnóga of getit.

Dikten Fjölsvinnsmal, till hvilken jag nu kommer, upplyser vidare med afseende på Svipdags äfventyr i underjorden, att han under sin vandring i Mimers rike äfven fick tillfälle att se *ásmegir*'nas borg och herrligheterna inom dess murgördel (str. 33, jämför n:o 53).

97.

SVIPDAG UTANFÖR ASGARDSPORTEN. MENGLADS IDENTITET MED FRÖJA.

Fjölsvinnsmal öppnas därmed, att man ser Svipdag vandra upp till en borg, som är försedd med *forgörðum*, det vill säga skansar framför porten i den mur, som omgifver platsen. På en af dessa skansar står en väktare, som kallar sig *Fjölsvinnr*, hvilket är ett Odensepithet (Grimn. 47).

Diktens första strof ger Svipdag benämningen *þursa þjóðar sjálr (sjóli)*: »en thursafolkets anförare». Orsaken, hvarför han kunnat kallas så, är redan förut angifven (se n:o 24, n:o 33): under striderna mellan å ena sidan vintermakterna och Ivaldes med dem förbundna slägt samt å andra sidan den af asagudarne gynnade germanpatriarken Halfdan

har Svipdag uppträdt mot denne senare och slutligen öfvervunnit honom (se n:o 33).

Af det sätt, hvarpå Fjölsvinn emottager vandraren, framgår, att »en thursafolkets anförare» ej har att påräkna välkomsthälsning utanför en sådan borg som denna. Fjölsvinn kallar honom ett *flagð*, en *vargr*, och råder honom att vandra »fuktiga vägar» tillbaka, ty inom denna mur kommer en slik alldrig. Emellertid synas de hårda orden denna gång icke vara sagda på strängaste allvar, ty väktaren ger på samma gång ett uppslag till samtal, i det han spörjer Svipdag om hans ärende. Denne tillrättavisar väktaren för hans barska sätt att emottaga honom, samt förklarar, att han icke ämnar vända tillbaka, ty det är en skön syn han har framför sig, då han skådar denna borg, och där mände han kunna lefva lycklig.

Då väktaren nu spörjer honom efter föräldrar och slägt, så ger han gåtor till svar. Sig själf, »thursafolkets anförare», frostmakternas förre bundsförvandt, kallar han Vindkall, sin fader Vårkall, sin farfader Mycket-kall *(Fjölkaldr)*. Detta svar angifver tonen i hela det därpå följande samtalet, i hvilket Svipdag är den frågande, på hvars spörsmål väktaren svarar så, att han gifver personer och ting namn, som sällan äro deras vanliga, men hänvisa på deras egenskaper.

Hvilken är nu den borg, framför hvilken Svipdag stannat, och inom hvars murar han snart skall återfinna Menglad, den af honom efterletade?

En slutgiltig utredning af denna fråga är af största vigt för en rätt uppfattning af mythologiens händelser och sammanhanget dem emellan. Man har hitintills — förvånande nog! — antagit, att borgen är en jättes gård, ett tillhåll för thursar, och att Menglad är en jättemö.

Svipdag har framför sig en tafla, som tjusar hans blick och uppfyller honom med längtan att få stanna där för alltid. Det är en ögongamman, säger han, från hvilken ingen gärna afstår, som en gång sett någonting så ljufligt. Flere »salar», d. v. s. större boningshus eller palats med tillhörande »gårdar»

äro belägna på denna grund: salarne glänsa af guld, som kastar återsken öfver planerna framför dem *(garðar glóa mer þykkja af gullna sali,* str. 5). Ett af palatsen, ett utomordentligt praktfullt (ett *auðrann),* omslingras af »vis vaferlåga», och Fjölsvinn säger om detsamma, att sedan urminnes tider har ett rykte gått bland folken om den boningen. Han kallar den *Hýrr,* »den glädjande», »den leende», »den själslifvande». Innanför borgomgärdningen höjer sig en kulle eller klippa, som sångens författare föreställt sig smyckad med blomsterprakt eller på annat för ögat smekande sätt, ty han kallar den *ljúft berg:* där ses den sköna Menglad sitta som en bildstod *(þruma),* omgifven af älskliga diser. Världsträdet, osynligt på jorden, ses af Svipdag här utbreda sina med frukter *(aldin)* behängda grenar öfver alla land. I trädet sitter hanen *Viðofnir,* hvars hela fjäderdrägt glänser som guld (str. 19, 22, 23, 31, 32, 35, 49).

Det hela omgifves af en mur, »så stödd att han skall stå lika länge som världen» (str. 12). Den är uppförd af Lerbrimers (Ymers) lemmar och kallas *Gastrofnir,* »den som tillbakavisar oinbjudne ankomlingar». I muren är anbragt den af Solblindes söner förfärdigade konstrike porten, som jag redan omtalat (se n:o 36). Svipdag, som varit i underjorden och sett därvarande gudars salar och *ásmegir'*nas väl skyddade borg (se n:o 53), beundrar muren och porten och anmärker, att man hos gudar icke såg farligare anstalter (för objudna gäster) än dessa (str. 9—12).

Porten vaktas af två »garmar», ulfhundar. Fjölsvinn upplyser, att de heta *Gífr* och *Geri,* att de skola lefva och bestrida sin väktaretjänst ända till världens undergång *(unz rjúfask regin),* samt att de äro väktare åt väktare, hvilka till antalet äro elfva *(varðir ellifu, er þeir varða,* str. 14).

Likasom nu den mythpersonlighet, som Svipdag träffat utanför borgen, benämnes med Odens-epithetet *Fjölsviðr,* så finna vi här den ene af borgens vaktande hundar uppkallad efter den ene af Odens båda ulfhundar, *Geri* (Grimnersm. 19). Sin vaktgöring, som icke upphör förr än med

Ragnarök, fullgöra de i tjänst hos elfva inom borgen boende mythpersoner, som själfve kallas *varðir*, ett epithet, för världsbeskyddande gudomligheter. Heimdall är *vörðr goða*. Balder *vörðr Hálfdanar jarða*. Asarnes antal är elfva, sedan Balder nedsteg till underjorden. Hyndluljod säger: *Voru ellifu æsir taldir, Balldr er hne við banaþufu.*

Desse ulfhundar äro fiender till jättar och troll. Komme en *vættr* till stället, så kommer han likväl icke fram för dem (str. 16: *ok kemt þá vættr, ef þá kom).* De trollska varelser, som kallas *gífr* och *kveldriður* (Völusp. 50, Helge Hjörv. 15) och som, försedda med *lim,* spöknippor, kringflyga i luften, dem hafva dessa hundar kunnat bringa på fall: »de hafva gjort *gífr-lim* till landvrak» *(er gjorðu gífr-lim reka fyrir löndin,* str. 13). Då den ene hunden själf kallas *Gífr,* synes hans, likasom de af honom jagades, förmåga att färdas i luften därmed antydd. Den gamla sägnen om Oden, som med hundar jagar högt öfver jorden, har sin rot i mythen om det kall, som i hans egenskap af himmelens herrskare åligger asafadern att hålla rymden fri från *gífr, kveddriður, tunriður,* som »*leika á lopti*», drifva sitt väsen i luften (jämf. Havam. 155).

Den sal, hvari Menglad bor, och den del af det muromgärdade området, som tillhör henne, synas vara belägna midt framför porten, ty Svipdag, stående framför denne, frågar hvem som råder öfver ängden han ser framför sig, och Fjölsvinn svarar, att det är Menglad, som där eger välde, odal och skattkamrar.

Dikten låter oss på otvetydigaste sätt veta, att Menglad är en asynja och därtill en af de allra förnämsta. »Huru heta», frågar Svipdag, »de unga kvinnor, som sitta förtroligt tillsammans vid Menglads knän?» Fjölsvinn svarar med att namngifva nio, bland hvilka läkedoms-asynjan *Eir* (pros. Edd. I, 114), samt diserna *Hlíf,* »beskyddarinnan», *Björt,* »den skinande», *Blíð,* »den blida», och *Fríð,* »den fridsamma». Deras plats vid Menglads knän angifver, att de äro henne underordnade och tillhöra hennes omgifning. Icke dess mindre

äro de, försäkrar Fjölsvinn, mäktiga högre väsen, som ega hälgedomar med altaren (str. 40), samt besitta både kraft och håg att skyndsamt hjälpa människor, som blota till dem; ja, »intet ondt kan drabba människors söner så svårt, att icke dessa mör frälsa dem ur deras nöd». Det följer häraf med visshet, att deras herrskarinna Menglad, »den smyckeglada», måste vara en af mythologiens högsta och mäst dyrkade gudinnor. Och på ingen af asynjorna lämpar sig epithetet »Smyckeglad» bättre än på egarinnan af det yppersta bland mythens kvinnosmycken: Brisingamen — på Fröja, hvars döttrar *Hnoss* och *Gersimi* äro uppkallade med namn, som betyda »smycke», och hvars lust för sköna smiden kristna sagoförfattare ännu omtala. Till ingen annan gudinnas hofstat passa sådana diser som *Björt, Blið* och *Frið* så väl som till hennes. Och allt hvad Fjölsvinnsmal förtäljer om Menglad öfverensstämmer därmed.

Fröja var kärlekens, äktenskapets, fruktsamhetens gudinna och har fördenskull varit betraktad som den himmelska herrskarinna och hjälparinna, till hvilken älskande ungmör, hustrur som skola föda, och sjuka kvinnor hade att vända sig med böner och offer. Bildligt uttryckes detta i Fjölsvinnsmal så, att hvarje sjuk kvinna, som vandrar uppför bärget, hvarpå Menglad sitter, återfår sin hälsa; »det bärget har länge varit sjukas och sårades gamman» (str. 36). Det stora trädet, hvars löfverk utbreder sig öfver Menglads palats, bär de frukter, som hjälpa *kélisjúkar konur* så, att *utar hverfa þat þær innar skyli* (str. 22). Midt bland de sköna diser, som omgifva Menglad, omtalar dikten äfven *Aurboða*, jättinnan, som sedermera varder Fröjas broders svärmoder, och hvars uppträdande i Asgard såsom Fröjas tjänarinna och som en af dem, hvilka bringa frukter från världsträdet till *kélisjúkar konur*, redan i det föregående har blifvit omtaladt (se n:o 35). Kommer nu härtill, att Menglad, ehuru en mäktig gudinna, varder gift med Svipdag, som icke tillhör gudarnes antal, och att Fröja, oaktadt sin höga rang bland gudinnorna, ej har en gud till make, utan, såsom Gylfaginning uttrycker

det, *giptist þeim manni, er Óðr heitir,* samt slutligen att Menglads fader betecknas med ett namn, som hänvisar till Fröjas fader Njord*, så äro redan dessa omständigheter, äfven utan de ytterligare och afgörande bevis, som under denna undersöknings fortsättning framläggas, tillräckliga att gifva fast grund åt identiteten af Menglad och Fröja och, i nödvändigt sammanhang därmed, åt identiteten af Svipdag och *Óðr*, äfven kallad *Óttarr*.

Den herrliga borg, till hvilken Svipdag vandrat »upp», är således Asgard, såsom redan tydligt angifves genom själfva skildringen af densamma med dess guldglänsande palats, dess intill Ragnarök stående mur, dess konstmässiga port, dess elfva väktare, dess Fjölsvinn-Oden, dess asynja *Eir*, dess af människor dyrkade hugnerika och älskliga diser, dess båda ulfhundar, som skola vakta, så länge världen står, och som ränsa luften från *tunriður*, dess öfverskyggande löfhvalf af världsträdets grenar och dess guldfjädrade hane *Viðofnir*, Völuspas *Gullinkambi*.

Svipdag kommer som en främling till porten af Asgard, och hvad han där skådar har han alldrig förut sett. Hans samtal med Fjölsvinn är en rad af vetgiriga frågor om de underbara ting han här för första gången skådar. Hans beteckning *þursa þjóðar sjólr* säger än mer: han är icke blott främling för Asgard; han har också varit asagudarnes fiende. Att han under sådana förhållanden kunnat få tillträde till den enda väg, som leder till Asgard, bron Bifrost; att han utan hinder kunnat vandra upp för denna och ostraffadt närma

* I strof 8 säger Fjölsvinn om Menglad:

Menglöð of heitir,
en hana móðir of gat
við Svafrþorins syni.

Svafr i och för sig eller som sammansättningsdel betecknar en vanagud. Enligt den historierade berättelsen i Fornald. s. I, 415 vardt en dotter af Thjasse gift med »konung» *Svafrlami;* i mythen är det Fröjas fader, vanaguden Njord, som får Thjasses dotter till maka. Solsången (str. 79, 80) omtalar Njords döttrar tillsammans med *Svafr* och *Svafrlogi*. Döttrarna äro nio, likasom Menglad och hennes diser.

sig porten, utan att råka ut för andra vedervärdigheter än några afvisande ord från Fjölsvinn, som snart ändrar ton och ger honom upplysningar om hvad han spörjer — allt detta förutsätter, att mythen måste angifvit starka och tillfyllestgörande skäl för att något så ovanligt kunde ske. Flerestädes antydes i Grogalder och Fjölsvinnsmal, att ödets makter hafva utsett Svipdag till att fullgöra utomordentliga ting och uppnå ett mål, hvars vinnande ser ut att vara omöjligt. Att nornorna hafva en särskild afsigt med honom, och att Urd skall beskydda honom och med osynliga band länka hans bana, huru irrande den må synas, låter redan hans moder Groa ur griftkammaren förstå. Och när Svipdag ändtligen ser Menglad skynda att kasta sig i hans famn, säger han själf, att det är Urds oemotståndliga dom, som fogat det så: *Urðar orði kveðr engi maðr*. Men ensamt för sig kan Urds beslut icke episkt motivera, att Svipdag upptages i Asgard och, ehuru ej af asabörd, vinner den oerhörda äran och lyckan att varda make till den skönaste af asynjorna och en af de högsta gudinnorna: Urd måste hafva hopfogat själfva händelsekedjan så, att Menglad *vill* ega honom, att Svipdag gjort sig förtjänt af hennes kärlek, och att asagudarne finna det vara bäst för sig själfve att fästa denne motståndare vid sig med frändeband.

98.

SVIPDAG MEDFÖR TILL ASGARD DET AF VÖLUND SMIDDA HÄMDESVÄRDET.

Den mäst maktpåliggande fråga Svipdag gör Fjölsvinn är naturligtvis den, om en främling kan komma in. Fjölsvinns svar utgår därpå, att detta är och förblir omöjligt, såvida icke främlingen medför ett visst vapen. Muren tillbakavisar obuden ankomling; porten fångar honom, om han vågar lägga hand på den; af de båda ulfhundarne vakar alltid den ene, när den andre sofver, och ingen kan utan tillåtelse komma dem förbi.

Till denna Fjölsvinns försäkran knyter sig nu en rad af frågor och svar, som diktens författare planlagt med en verkligen ovanlig fyndighet. Svipdag spörjer, om det likväl icke vore möjligt att komma förbi de vaktande hundarne; någonting i världen måtte väl ändå finnas, läckert nog att reta deras matlust och afvända deras uppmärksamhet. Fjölsvinn medgifver, att det finns två läckerbitar, som kunde verka så, men de äro köttstycken, som ligga i hanen Vidofners lemmar (str. 17, 18). Den som kan skaffa sig dem, han kan smyga hundarne förbi. Men hanen Vidofner sitter högt uppe i världsträdet och tyckes vara oåtkomlig. Finns då, frågar Svipdag, något vapen, som kan bringa honom död ned? Jo, svarar Fjölsvinn, ett sådant vapen finns: det smiddes nedanför *nágrindr*, smeden var en *Loptr*, denne vardt beröfvad *(rúinn)* det för den guldglänsande hanen så farliga smidet, och nu befinner det sig hos *Sinmara*, som lagt det i en kista af segt järn inom nio *njarð*-lås (str. 25, 26).

Ytterst svårt och farligt måste det vara att begifva sig till det ställe, där *Sinmara* vistas, och söka tillegna sig det så omsorgsfullt förvarade vapnet. Svipdag frågar, om någon, som ville försöka det, har hopp om att komma tillbaka. Fjölsvinn svarar, att det i Vidofners ledkotor *(völum)* ligger en blank lie (hakformigt ben?). Kan man förskaffa sig den, bära den till *Lurr* (platsen för underjordskvarnen), och öfverlämna den till *Sinmara*, så kan hon bevekas att utlämna det ifrågavarande vapnet (str. 27—30).

Det framgår häraf, att villkoret, hvarpå Svipdag kan komma in i borgen, där Menglad vistas, är att han skall vara i besittning af ett vapen, som blifvit smidt af en gudafiende, här kallad *Loptr* och således jämförd med Loke, som egentligen bär detta epithet. Eger han icke det för gudarne otvifvelaktigt farliga vapnet, det enda som kan döda världsträdets guldglänsande hane, så öppnas icke borgens port för honom, och de vaktande ulfhundarne låta honom icke komma genom den.

Men Fjölsvinn hänvisar äfven på, att det under vanliga förhållanden och för den, som icke blifvit därtill af Ödet

särskildt utkorad, är en ren omöjlighet att få det ifrågavarande vapnet i sitt våld. Innan man kan få låna det af Sinmara, måste man hafva bragt Vidofner död ned ur världsträdets grenar; men för att döda honom fordras just det vapen, som Sinmara annars icke lämnar ifrån sig.

Emellertid visar diktens fortsättning att hvad som var omöjligt för hvar och en annan, är redan uppfyldt af Svipdag. När denne står framför borgens port, samtalande med Fjölsvinn, har han svärdet vid sin sida och vet ganska väl, att porten skall öppnas, såsnart det behagar honom att göra slut på ordskiftet med Fjölsvinn och säga sitt namn. I samma stund han det gör, vänder sig porten på sitt gångjärn, de vådlige ulfhundarne välkomna *(fagna)* honom, och Menglad, underrättad af Fjölsvinn om hans ankomst, hastar honom längtansfullt till mötes (str. 42 ff.). Fjölsvinnsmal är, hvad skarpsinne i plananläggning och utförande vidkommer, den yppersta forndikt, som kommit till vår tid, men skulle förvandlas till ett genomgående nonsens, om svärdet icke varit i Svipdags ego, enär porten alldrig skall öppnas för någon annan än den som förer till Menglads borg det ifrågavarande vapnet.

Hvad svärdet angår, hafva vi af det ofvanstående erfarit:

att det smiddes af en konstnär, som måste varit gudarnes fiende, ty Fjölsvinn betecknar honom med Loke-epithetet *Loptr;*

att stället, där konstnären befann sig, då han smidde vapnet, är beläget *fyr nágrindr nesan;*

att medan han befann sig där och sedan han fått svärdet färdigt, vardt han beröfvad det *(Loptr rúinn fyr nágrindr nesan);*

att den eller de, som beröfvade honom det, måste stått i nära förbindelse med Natt och nattdiserna, ty svärdet är därefter i nattväsendet *Sinmara's* förvar;

att hon ansett det högeligen dyrbart och tillika farligt, om det komme i orätt hand, eftersom hon förvarar det i en »seg-järns-kista» inom nio magiska lås;

att de elfva »väktarne», hvilka bo i samma borg som

Menglad, anse det vara af högsta vigt, att svärdet kommer inom deras borgmur;

att det har egenskaper sådana som intet annat vapen i världen. Detta, och endast detta, kan döda den gyllene hanen i världsträdet — en egenskap, som synes häntyda på att det är farligt för världens och gudamakternas bestånd.

Det är gifvet, att konstnären, som smidt detta oförlikneliga och förfärliga vapen, varit en af mythens mäst ryktbara smeder. Frågan är nu, om de upplysningar Fjölsvinnsmal lämnar oss om honom kunna sätta oss i stånd att med säkerhet bestämma hvem han är.

Dikten nämner honom icke vid något af hans namn, utan uppkallar honom med Loke-epithetet *Loptr,* »den luftige». Bland de urtidssmeder, som våra mythfragment omtala, finnes en, som betecknar sig själf med ett härom påminnande epithet: *Byrr,* »Vind». Denne är Völund. Sedan han i sömnen blifvit fängslad af Mimer-*Niðaðr* och hans njarer (se n:o 87), säger han vid uppvaknandet:

Hverir 'ro iofrar
þeir er a laugðo
besti Byr síma
oc mic bvndo? (Str. 12.)

»Hvilka äro de väldige, som med bast *(besti,* dat. af *böstr)* lade band på vinden *(laugðo síma a Byr)* och bundo mig?» Uttrycket innebär, att man lika gerna må tro sig kunna hålla vinden fänglad som Völund. Också förstår han ju att, i trots af alla försigtighetsmått, göra sig fri.

Ett af dessa försigtighetsmått är enligt den nordiska varianten af Völundssagan, att hans knäsenor afskäras (str. 17 och prosatillägget). Det är *Niðaðr's* drottning, som förorsakar honom denna grymma behandling. I Fjölsvinnsmal har den onämda mythpersonlighet, som beröfvat »den luftige» hans vapen, öfverlämnat det att förvaras åt ett kvinnligt väsen *Sinmara.* Namnet är sammansatt af *sin,* som betyder »sena», och *mara,* som betyder »den lemlästande». *(Mara* är besläg-

tadt med verbet *merja,* »lemlästa», se Vigfusson, Diction.) *Sinmara* betyder således: »hon som lemlästar genom att göra våld på senorna». Den som i Fjölsvinnsmal betecknas med detta epithet har således spelat samma roll som i Völundarkvida Mimer-*Niðaðr's* drottning.

Mimer-*Niðaðr,* som fängslar Völund, samt fråntager honom svärdet och den utomordentliga armringen, är fader till Natt och hennes systrar (se n:o 85). Den som beröfvar »den luftige» hans smide, måste också stått i närmaste förhållande till nattens diser; han skulle annars icke till vapnets väktarinna utsett Sinmara, hvars egenskap af natt-väsen ådagalägges genom den betydelse af *incubus nocturnus,* som namnet *Mara* erhållit. I Fjölsvinnsmal (str. 29) kallas Sinmara *hin fölva gýgr,* »den askfärgade jättinnan», en beteckning, som hänvisar i samma riktning.

Hon kallas äfven *Eir aurglasis* (str. 28), ett uttryck, hvilket, såsom jag tror, med rätta blifvit tolkadt som »den skinande armringens dis» (jämför Bugge, Edd. s. 348). I Völundarkvida får Mimer-*Niðaðr's* dotter Völunds oöfverträffliga armring att bära.

Enligt Fjölsvinnsmal smider »den luftige» sitt vapen *fyr nágrindr neðan.* Betydelsen af detta uttryck är redan förut afhandlad (se n:o 60). Smeden befinner sig i det frostkalla och töckniga Nifelheim, då han arbetar på sitt vapen. Nifelheim, landet *fyr nágrindr neðan,* är, såsom vi redan veta, det nordliga underjordiska gränsriket till Mimers land. De båda områdena åtskiljas af Hvergelmerfjället, å hvilka *nä*portarne äro uppförda och där den stora världskvarnen, kallad *Eylúðr* och *Lúðr,* har sitt underlag (se n:o 59, 60, n:o 79, 80). I dess närhet under Hvergelmerfjällets södra sluttning har Natt sin sal (se n:o 84, 93). Här bor enligt Fjölsvinnsmal äfven Sinmara. Fjölsvinn säger nämligen, att om Svipdag skall kunna få låna svärdet, som hon förvarar, måste han bära den ofvan omtalade lien »hän till *Lúðr* och öfverlåta den till Sinmara» *(ljósan ljá skaltu í Lúðr bera Sinmöra at selja,* str. 30). *Lúðr,* den underjordiska världskvar-

nen, som står å Nidafjällen ofvan Natts sal, har här gifvit sitt namn åt ängden där hon står. I Völundarkvida uppdyker plötsligt Mimer-*Niðaðr* med hustru och dotter och beväpnade njarer i de fjärran belägna frostiga Ulfdalarne, där Völund tror sig säker, utan att man vet hvarifrån desse hans fiender komma. Saken får sin förklaring därigenom, att herossagans »Ulfdalar» hafva i mythsagan varit belägna i Nifelheim, gränslandet till Mimers rike. Völund har, likasom »den luftige», smidt sitt svärd *fyr nágrindr neðan;* den senare har, likasom den förre, blifvit, när hans vapen var färdigt, beröfvad detsamma af en underjordsherrskare, hvars fränkor äro nattdiser, och i den enes saga såväl som i den andres har en af dessa nattdiser förorsakat en lemlästning genom senors skadande.

Härmed varder det också begripligt hvarför Svipdag måste genomvandra Nifelheim, »möta Natt å Nifelväg», besöka världskvarnen, öfvervada Helfloder och sammanträffa med »den vapenärade» Mimer själf. Vill Svipdag hafva det af »den luftige» smidda svärdet, måste han vedervåga sådana äfventyr, emedan svärdet förvaras i underjorden af en fränka till Mimer.

Herossagan om Völund är således i grunden identisk med mythen om förfärdigaren af det svärd, som öppnar Asgard för Svipdag. Den förra är endast en i kristen tid förnyad upplaga af den senare. Völund är en gudafiende, en alffurste, som svårt förnärmats af mäktigare väsen än han själf (se n:o 87); »den luftige» måste likaledes vara en gudafiende, eftersom det vapen han smidt är farligt för världsträdets gyllene hane och köpes af »de elfva väktarne» med Asgardsportens öppnande och Menglads öfverlåtande som maka åt Svipdag. På dess farlighet för Asgard måste också en antydan ligga i Fjölsvinns ord, att den inom borgmuren belägna, af vaferlågor omslingrade, bland folken sedan urminnes tider omtalade herrliga sal, som kallas *Hýrr*, den glädjande», »den själslifvande» — att denna sal sedan länge skälfver *á brodds oddi,* »å vapen-udd»» (str. 32). Något annat vapen kan här icke menas än ett som inneburit de största vådor för gudarnes trygg-

het och uppfyllt dem med oro, och detta vapen åter kan ej, såvida man icke vill frånkänna dikten mening och sammanhang, vara ett annat än det som Svipdag nu medför och hvilket, sedan det blifvit bragt till Asgard, befriar gudarne från deras ängslan. Och för att åter upprepa likhetspunkterna: Völund, likasom »Loptr», smider sitt vapen i ett nordligt gränsland till Mimers rike, samt öfverrumplas, när smidet är färdigt, af underjordsmakter. I *Loptr's* saga har, likasom i Völunds, talats om en ypperlig armring, och i båda är det en nattdis, som fått denna armring att bära. I *Loptr's* saga har, likasom i Völunds, talats om en nattdis, som fördärfvar senor. Och Völund själf kallar sig *Byrr*, »vinden», som är ett synonym till *Loptr*.

Svipdag har således begifvit sig till underjorden för att komma i besittning af Völunds svärd, och han har lyckats däri.

99.

SVIPDAGS FADER ÖRVANDEL, STJÄRNEHEROEN. FÖRKLARING AF HANS EPITHET SÓLBJARTR.

Samtalet mellan Fjölsvinn och Svipdag slutar med att den senare säger sitt namn och ber den förre fråga Menglad, om hon vill ega hans kärlek. Menglad skyndar då emot honom, men innan hon ådagalägger hvad hon känner för honom, bör han med angifvande af namn och fäderne bestyrka, att han är den han ser ut att vara: den af henne länge efterlängtade. Den unge hjälten säger då: *Svipdagr ek heitir, Sólbjartr hét minn faðir* (str. 47).

På Fjölsvinns fråga om hans faders namn hade han förut svarat: *Várkaldr* (str. 6), och jag har redan angifvit skälet hvarför denne kunnat kallas så. Nu uppgifver han ett annat fadersnamn, *Sólbjartr*, som äfven det är blott ett epithet, men likväl, då han här har att tala tydligt, måste vara ett sådant, som på ett igenkännligt och vida bestämdare sätt angifver hans fäderne.

Svipdags moder Groa var gift med *Örvandill hinn frœkni*

(pr. edd. 276—278). Epithetet *Sólbjartr,* »han som har en glans, liknande solens», måste, om det verkligen hänsyftar på Örvandel, haft sitt berättigande och sin förklaring i något, som mythen förmält om honom. Om Örvandel känna vi genom prosaiska eddan, att han och Groa hade, åtminstone till en tid, varit goda vänner med Thor; att den senare under ett af sina ströftåg i Jotunheim norr om Elivågor hade påträffat Örvandel och i sin korgränsel burit honom öfver vattnet till hans hem; att Örvandel därunder förfrusit en tå; att Thor afbröt denna och, Örvandel till ära, kastade den upp till himlahvalfvet, där den vardt stjärnan, som kallas *Örvandels tå.* Af forn-germaniska stjärnenamn hafva ytterst få kommit till vår tid, och det ligger i sakens natur, att de som gjort det måste varit burna af stjärnbilder eller enskillda stjärnor, som genom sitt utseende och särskildt genom sin ljusstyrka dragit uppmärksamheten till sig. En af dem var »Örvandels tå». Under namnet Örvandel, *Earendel* har en stjärna varit kännd äfven bland germanstammarne i Britannien. Sedan dessa kristnats, betraktade de *Earendel*-stjärnan som en symbol af Kristus. Kyrkan hade redan hälgat ett sådant betraktelsesätt genom att på Kristus tillämpa 2 Petr. 1, 19: »Och vi hafva ett fastare ord: det profetiska ordet, och I gören väl, att I akten därpå, såsom på ett ljus, som synes i ett mörkt rum, till dess dag gryr och *morgonstjärnan* (φωσφόρος) uppgår i edra hjärtan.» Morgonstjärnan vardt, såsom det i en latinsk hymn heter, »typus Christi».

Det vore emellertid förhastadt att däraf draga den slutsatts, att Örvandels stjärna och morgonstjärnan voro i hednisk tid en och samma. Allt hvad som med visshet kan sägas, är att den förra måste hafva varit en af de mäst lysande, ty själfva namnet *Earendel* har i fornengelskan efter hand blifvit till ett abstrakt ord med betydelsen »glans».

Codex exoniensis har bevarat en hymn till Kristus, hvars inledningsstrofer se ut som om de blifvit lånade ur minnet af en hednisk hymn till Örvandel och med obetydlig förändring tillämpade på Kristus:

Eala Earendel,	O Örvandel,
engla beorhtast,	klarast skinande af änglar,
ofer Middangeard	du som öfver Midgard
monnum sended	till mänskorna sändes,
and sodfästa	du sanne
sunnan leoma,	stråle af solen,
tohrt ofer tunglas	lysande utöfver himmelsljusen,
þu tida gehvane	du som städse
of sylfum þe	lyser af dig själf.
symle inlihtes.	

Af den här anförda fornengelska sången vill det se ut, som om Örvandels-epithetet *Sólbjartr* varit i bruk äfven bland de saksiska stammarne i England. Vi återfinna där likasom en utläggning af detsamma i de på Earendel tillämpade uttrycken »bjärtast *(beorhtast)* af änglar» och »sanne stråle af solen». Att Svipdags namn var väl bekant i England, och att en saksisk konungaslägt räknade honom till sina mythiska förfäder framgår af angelsaksiska krönikans slägtregister. Att Svipdag kunnat med tillräcklig tydlighet beteckna sin fader som *Sólbjartr* har således sin förklaring däri, att Örvandel är en stjärneheros, och att stjärnan, som bär hans namn, var en af »de bjärtaste» på himmelen och liknades i glans vid »en stråle af solen».

100.

SVIPDAG HAR RÄDDAT FRÖJA UR JÄTTEHAND. SAXO OM OTHARUS OCH SYRITHA. SVIPDAG IDENTISK MED OTHARUS.

Då Menglad uppmanar Svipdag att nämna sin ätt och sitt namn, gör hon det, emedan hon vill hafva *jartegn* (laggilltigt vittnesbörd, jämför uttrycket *með vitnum ok jartegnum)* på att han är den, till hvars maka hon blifvit af nornan bestämd *(ef' ek var þer kván of kveðin,* str. 46), och att hennes ögon icke bedragit henne. Hon vill äfven veta något om hans framfarna lif, som kan bekräfta, att han är

densamme. Sedan Svipdag gifvit som *jartegn* sitt eget namn och ett epithetnamn på sin fader, lämnar han med afseende på sitt förflutna en enda kort upplysning, men som för Menglad är alldeles tillräckligt intyg om hans identitet med hennes utkorade. Han säger nämligen, att från sin faders hus vräkte honom vindarne på kalla vägar, till frostiga trakter af världen (str. 47). Det af honom begagnade uttrycket vräka *(reka)* antyder, om han icke af egen tillskyndelse lämnade hemmet, hvilket vi ju också erfara genom Grogalder: det är på styfmoderns befallning och mot sin vilja han begifver sig bort för att uppsöka *Menglöðum*, »de smyckeglada». Och hans svar vittnar vidare därom, att han efter att ha lämnat fadershemmet gjort färder i frostkalla världstrakter. Sådana voro Jotunheim och Nifelheim, som i själfva verket ansågs som en underjordisk del af Jotunheim (se n:o 59, n:o 63).

Menglad har med trånadsfull längtan motsett den dag, då Svipdag skulle komma. Det själstillstånd, hvari hon befinner sig, när Svipdag ser henne inom borgmuren sitta å »det ljufva bärget», omgifven af asynjor och diser, betecknas af dikten med verbet *þruma*, »vara försjunken i ett dvallikt drömmande tillstånd». När Fjölsvinn kommer och ber henne »se på en ankomling, som torde vara Svipdag» (str. 43), vaknar hon upp i häftig lidelse och är för ett ögonblick knappt mäktig sig själf. Sedan hon öfvertygats, att Fjölsvinns ord och hennes egna ögon icke bedragit henne, beseglar hon genast sin välkomsthälsning till ynglingen med en kyss. De ord, som dikten lägger på hennes läppar, vittna, likasom detta hennes uppförande, att det ej är första gången hon och Svipdag sett hvarandra, utan att detta möte är ett återseende, och att hon långt dessförinnan vetat, att hon har Svipdags kärlek. Hon talar ej endast om sin egen trånad till honom, utan ock om hans trånad och kärlek till henne (str. 48—50), samt fröjdar sig öfver, att han »*åter* kommit till hennes salar» *(at þú ert aptr kominn, mögr, til minna sala*, str. 49). Detta »*åter*», som hänvisar till ett föregående möte mellan Menglad och Svipdag, finnes i alla handskrifter af Fjölsvinns-

mal, och att det icke blifvit ditsatt af någon meterputsande text-»förbättrare» bevisas däraf, att metern skulle taga sig bättre ut, om ordet icke funnes där.

Emellertid framgår af Fjölsvinnsmal med fullständig visshet, att Svipdag aldrig förr sett den borg, innanför hvars omgärdning Menglad har *ríki, eign ok auðsölum* (str. 7, 8). Han står framför dess port som en beundrande nykomling och ställer fråga efter fråga till Fjölsvinn om de märkliga syner han har för sina ögon. Det följer häraf, att Menglad icke hade sina salar inom denna borg, utan vistades på något annat ställe, när hon vid ett föregående tillfälle träffade Svipdag och fick visshet om att han älskade henne.

På detta andra ställe måste hon då hafva dvalts, när Svipdags styfmoder befallde honom uppsöka *Menglöðum*, det vill säga Menglad, men tillika någon annan, som också kunnat bära och burit epithetet »Smyckeglad». Detta bestyrkes däraf, att denna andra person, på hvilken Grogalder hänsyftar, alldeles icke omtalas i Fjölsvinnsmal. Det är uppenbart, att många händelser tilldragit sig och att Svipdag haft många äfventyr mellan den episod, som skildras i Grogalder, då han nyss fått styfmoderns befallning att uppsöka »de smyckeglada», och episoden i Fjölsvinnsmal, då han åter uppsöker Menglad i själfva Asgard.

Hvar skulle han förut hafva mött henne? Har det varit någon tid, då Fröja icke vistades i Asgard? Völuspa besvarar, som vi veta, denna senare fråga med ja. Det inträffade en gång den för gudarne och för världens bestånd hotande tilldragelse, att fruktsamhetens och kärlekens gudinna kommit i jättars våld. Då sammanträdde alla högheliga makter för att utröna, »hvem som med fördärf blandat all luften och gifvit Óðr's mö åt jättens ätt». Af våra isländska mythkällor omtalar dock ingen huru och af hvem Fröja vardt befriad ur fångenskapen hos frostmakterna. Under namnet Svipdag omtalas vår hjälte där endast i Grogalder och Fjölsvinnsmal; under namnen *Óðr* och *Óttarr* får man där icke veta mer om honom än att han var Fröjas älskare och make (Völuspa,

Hyndluljod); att han for bort i ett aflägset fjärran; att Fröja då begrät honom och att hennes tårar vordo till guld, samt att hon letade efter honom bland okända folk och under många namn: *Mardöll, Hörn, Gefn, Sýr* (pros. Edd. 114). För att erhålla ytterligare bidrag till mythen om Svipdag hafva vi att vända oss till Saxo, där namnet Svipdag bör förekomma som Svipdagerus, *Óttarr* som Otharus eller Hotharus, och *Ódr* som Otherus eller Hotherus*.

Det kan icke lida det ringaste tvifvel om att Saxos *Otharus* är en ur gudamythen och den därmed sammanhängande herossagan hemtad gestalt, enär det i de åtta första böckerna af hans historia ej kan påvisas en enda personlighet, som icke har sitt upphof därifrån. De till vår tid bevarade mythkällorna känna emellertid icke mer än en enda *Óttarr*, och han är densamme som vinner Fröjas hjärta. Redan detta gör det till en skyldighet för mythforskaren att följa den fingervisning, som härmed blifvit gifven, och tillse, om det som Saxo förtäljer om sin Otharus bestyrker hans identitet med Svipdag-Ottar.

Den danske konungen Syvaldus hade, berättar Saxo, en utomordentligt skön dotter Syritha, som kom i en jättes våld. Detta tillgick så, att det lyckades en kvinna, som var i hemligt förstånd med jätten, att innästla sig i Syrithas förtroende, upptagas till hennes tjänarinna och locka henne ut till ett ställe, där jätten låg på lur. Denne ilade bort med Syritha och dolde henne i en vild bärgstrakt. När Otharus erfor detta, begaf han sig ut att söka den bortröfvade ungmön, genomletade bärgets gömslen, fann den han sökt och dödade jätten. Syritha var i ett underligt tillstånd, när Otharus befriade henne. Jätten hade sammanslingrat och hopprässat hennes lockar så att de på hennes hjässa bildade likasom ett enda mycket hårdt ämne, som svårligen kunde utredas

* Hos Saxo, likasom i andra källor från ungefär samma tid förekomma eljes icke aspirerade namn med aspiration. Jag har redan förut hänvisat till exemplen Handuuanus Andvani, Helias Elias, Hesbernus Esbjörn, Hevindus Eyvindr, Horvendillus Örvandill, Hestia Estland, Holandia Öland.

utan med tillhjälp af järnverktyg. Hennes ögon voro slappt stirrande, och hon lyfte alldrig blicken upp till sin befriare. Det var Otharus' beslut att återföra henne ren och jungfrulig till hennes fränder. Men den köld och likgiltighet hon syntes hysa för honom var honom så svår att uthärda, att han under vägen lämnade henne. Medan hon nu ensam irrade genom vildmarkerna, kom hon till en jättinnas boning. Denna satte henne att vakta sina getter. Otharus måste likväl hafva ångrat, att han lämnat Syritha på egen hand, ty han efterletade och befriade henne för andra gången. Den mythdikt, ur hvilken Saxo hemtat sin berättelse, har innehållit en (af honom i latinska omskrifningar återgifven) sång, i hvilken Otharus förklarade Syritha sin kärlek och bad henne, »den med så svåra mödor efterletade och funna», att gifva honom en blick ur sina ögon till tecken att hon ville under hans beskydd varda återförd till fader och moder. Men städse stirrade hennes ögon mot jorden, och hon förblef till utseendet så kall och likgilltig som förut. Otharus lämnade henne då för andra gången. Af sammanhanget i berättelsen framgår, att de då icke voro långt från den gräns, som skilljer Jotunheim från de andra världsrikena. Otharus satte öfver det vatten, i urkunden förmodligen Elivågor, på hvars andra sida hans faders bostad var belägen. Om Syritha åter säger Saxo förbehållsamt och dunkelt, att »hon på ett sätt, som i forntiden förekom, ilade vida hän ned öfver klipporna» — *more pristino decursis late scopulis* (Hist. 333), ett uttryck, som låter förmoda, att hon i mythberättelsen ilade bort i fågelham. Emellertid förde henne ödet till Otharus' föräldrars hem. Här utgaf hon sig för att vara en stackars vandrerska, född af föräldrar som ingenting egde. Men hennes förnäma later vittnade emot hennes uppgift, och Otharus' moder emottog henne som en ädel gäst. Otharus själf var redan hemkommen; hon trodde sig kunna förblifva okänd för honom därigenom, att hon aldrig lyfte på slöjan, hvarmed hon betäckt sitt ansigte. Men Otharus visste väl hvem hon var. För att utröna, om hon verkligen var så känslolös för honom

som det af ytan ville synas, tillställdes ett låtsadt bröllop mellan Otharus och någon ungmö, hvars namn och ställning Saxo icke omtalar. När Otharus gick till brudsängen, var Syritha, förmodligen som brudtärna, i hans närhet och lyste honom. Ljuset eller blosset brann ned, så att lågan kom intill hennes hand, men hon erfor ingen plåga däraf, ty hon kännde inom sig en än mer brännande smärta. När då Otharus bad, att hon skulle taga vara på sin hand, lyfte hon ändtligen sin blick från marken, och deras ögon möttes. Därmed var den öfver Syritha hvilande förtrollningen bruten: det var tydligt, att de älskade hvarandra, och det låtsade bröllopet förvandlades till ett verkligt mellan Syritha och Otharus. När hennes fader erfor detta, vardt han intagen af vrede; men sedan dottern förklarat allt för honom, vände sig hans harm till nåd och bevågenhet, och själf gifte han sig därefter med en syster till Otharus.

Med afseende på den person, som lockade Syritha i den af jätten utlagda snaran är Saxo icke alldeles säker på att det var en kvinna. Andra mena, säger han, att det var en man i kvinnoskepnad.

Det har redan längesedan väckt mythologers uppmärksamhet, att i denna berättelse sammanträffa två namn, Otharus och Syritha, som synas visa tillbaka till mythen om Fröja. Otharus är otvifvelaktigt en latinisering af Ottar, och den veterligen ende, som i mythen burit detta namn, är, som nämdt, Fröjas älskare och make; Syritha åter kan vara en latinisering af Fröja-epithetet *Sýr,* i hvilket Saxo antagligen trott sig finna en förkortad form af Syri (Siri, Sigrid). I Saxos berättelse bortröfvas Syritha af en jätte *(gigas)* med tillhjälp af en bundsförvandt, som han skaffat sig i Fröjas omgifning; i mythen bortröfvas Fröja af en jätte och, såsom af Völuspas ordalag framgår, likaledes med tillhjälp af någon i Fröjas närhet varande bundsförvandt, ty det heter där, att gudarne rådgöra om hvem det kunde hafva varit, som »gaf», utlämnade, Fröja åt jättens ätt *(hverr hefði ætt jötuns Óðs meÿ gefna).* Hos Saxo är Otharus af lägre börd än Syritha.

Saxo har icke gjort honom till en konungason, utan till en i jämförelse med hans brud lågättad yngling, hvars djärfhet att skåda upp till Syritha blott kan — anmärker Saxo — förklaras af de stora gärningar han utförde eller af hans förtröstan till sitt behagliga väsen och sin vältalighet *(sive gestarum rerum magnitudine sive comitatis et facundiæ fiducia accensus)*. I mythen har *Óðr* varit af lägre börd än Fröja: de högre gudomligheternas antal har han icke genom sin börd tillhört, och Svipdag hade, som vi veta, aldrig sett Asgard, innan han kom dit under de omständigheter, som skildras i Fjölsvinnsmal. Att den skönaste och näst Frigg förnämsta af alla gudinnor, hon som är alla makters åtrå, systern till skördeguden Fröj, dottern af rikedomsguden Njord, hon som med Oden delar företrädesrätten att kora hjältar på slagfältet — att hon ej varder maka till en asagud, utan »giftes med den man, som heter *Óðr*», skulle längesedan blifvit af mythologerna uppskattadt som ett märkligt och särskild undersökning värdigt sakförhållande, ifall man jämte spekulationerna öfver mythernas natursymboliska eller ethiska betydelse hade velat egna någon forskning äfven åt deras episka sammanhang och kausalitetsförhållanden. Man skulle då säkerligen kommit till den åsigt, att denne *Óðr* måste i mythens epos hafva utfört bragder, som uppvägde hans lägre börd, och man skulle då manats att i främsta rummet rikta undersökningen på den fråga, om icke Fröja, då man ju vet, att hon en tid var i jättars våld, men räddades därur, fann sin befriare just i den *Óðr*, som sedan vardt hennes make, och om icke *Óðr* just därigenom hade förvärfvat hennes kärlek och blifvit berättigad att erhålla hennes hand. De äfventyr Saxo förtäljer om Otharus infoga sig i själfva verket uti och fylla en lucka i den händelseserie som analysen af Grogalder och Fjölsvinnsmal gifvit oss till resultat. Det blir begripligt, att den unge Svipdag förskräckes och anser uppgiften, som styfmodern pålägger honom att uppsöka Menglad, vida öfverstiga sina krafter, om det gäller att uppleta Menglad i Jotunheim och bortföra henne därifrån.

Det blir begripligt, att han vid sin ankomst till Asgard emottages så vänligt, sedan han uppfyllt formaliteten att säga sitt namn, om han anländer dit ej allena som den fruktade egaren af Völundssvärdet, utan ock som den, hvilken återskänkt Asgard den älskligaste och skönaste asynjan. Man kan då förstå, hvarför porten, som fängslar hvarje objuden gäst, öppnar sig likasom själfmant för honom och hvarför de bistra ulfhundarne smeka honom. Att hans ord: *þaðan* (från fadershemmet) *rákumk vindar kalda vegu* äro för Menglad ett tillräckligt svar på hennes fråga om hans föregående färder blir begripligt, om Svipdag har, som Ottar, genomletat det frostkalla Jotunheims ödsliga bärgstrakter för att finna Menglad, och man kan då förstå, att Menglad i Fjölsvinnsmal kan tala om sitt möte vid Asgardsporten med Svipdag som om ett återseende, ehuru denne aldrig förut varit i Asgard. Och att Menglad emottager honom som en vid henne redan fästad make, som nu får »lefva evigt tillsammans» med henne (Fjölsv. 50), får likaledes sin förklaring af det improviserade bröllopp Otharus firade med Syritha, innan hon återvände till sin fader.

Otharus' identitet med mythens *Óttarr-Ǫrr-Svipdagr* framgår vidare däraf, att Saxo ger honom till fader en Ebbo, som den jämförande undersökningen visar vara identisk med Svipdags fader Örvandel. Till namnet Ebbo och personen, som bär detsamma, kommer jag längre fram (se n:o 108, 109). Här må anmärkas, att om Otharus är densamme som Svipdag, bör också hans fader Ebbo uppträda, likasom Svipdags fader, i mythpatriarken Halfdans historia och vara dennes fiende (se n:o 24, n:o 33). Så är också förhållandet. Saxo framförer Ebbo på sin skådeplats som fiende till Halfdan Berggram (Hist. 329, 330). En kvinna, Groa, är anledningen till fiendskapen mellan Halfdan och Örvandel. En kvinna, Sygrutha, är anledningen till fiendskapen mellan Halfdan och Ebbo. På det ena stället beröfvar Halfdan Örvandel hans trolofvade Groa; på det andra stället beröfvar Halfdan Ebbo hans brud Sygrutha. Saxo har på ett tredje ställe af sin

Historia (sid. 138) bevarat minnet af att Horvendillus (Örvandel) dräpes af en medtäflare, som tager hans hustru, där kallad Gerutha. Halfdan dräper Ebbo. Det är således tydligt, att samma saga förtäljes om Svipdags fader Örvandel och om Otharus' fader Ebbo, samt att Groa, Sygrutha och Gerutha äro namnvarianter för samma växtlighetsdis.

Enligt Saxo vardt Syrithas fader sedermera gift med en syster till Otharus. I mythen gifter sig Fröjas fader Njord med Skade, som är Ottar-Svipdags fostersyster och »systrunga» (se n:o 108, n:o 113, 114, 115).

Fröjas binamn *Hörn* (var. *Horn)* har måhända sin förklaring i hvad Saxo berättar om jättens sätt att behandla hennes lockar, som han förenade till en enda hopsnärjd styf och hård massa. Med mythen om Fröjas lockar har man att jämföra den om Sifs. Både fruktsamhets- och fruktbarhetsgudinnans äro föremål för våld af jättehänder, och det är antagligt, att något natursymboliskt här legat till grund. Hvad Loke förbrutit mot Sifs lockar godtgöres genom urtidskonstnärerna Sindres och Brokks skicklighet och hjälpsamhet (pr. Edd. I, 340); äfven med afseende på Fröjas torde en »dvärgs» konstfärdighet blifvit tagen till hjälp, eftersom Saxo berättar, att järnverktyg var nödvändigt för att skillja och utreda det hornhårda flätverket. I Völuspas förteckning på urtidskonstnärer förekommer en smed med namnet *Hornbori,* hvilket möjligen står i förbindelse därmed.

Redan ofvanför (n:o 35) äro skäl gifna för att det var Gullveig-Heid, som förrådde och öfverantvardade Fröja åt jättarne. Då Saxo säger, att det var en kvinna, som begick detta förräderi, men tillika påpekar möjligheten, att det var en man i kvinnoskepnad, så har äfven detta sin förklaring i mythen, där Gullveig-Heid, i likhet med sin medbrottsling Loke, är af androgyn natur. Loke blir »hafvande af den onda kvinnan» *(kviaugr af konu illri).* I Fjölsvinnsmal återfinna vi den pånyttfödda Gullveig-Heid under hennes namn Aurboda i Fröjas omgifning, där hon för andra gången innästlat sig.

101.

SVIPDAG I SAXOS BERÄTTELSE OM HOTHERUS.

Från parallelnamnet Otharus må vi nu vända oss till parallelnamnet Hotherus. Det är redan påpekadt, att om Svipdagssynonymet *Óðr* förekommer hos Saxo, måste det vara latiniseradt till Otherus eller Hotherus. Denna senare namnform förekommer där äfven, men under omständigheter, som nödvändiggöra en vidlyftigare undersökning, ty i det som Saxo förtäljer om denne Hotherus har han, så godt sig låtit göra, sammanfogat äfventyr ur två olika mythpersoners lefnadssagor, och det gäller att åter skillja dessa från olika håll hemtade element från hvarandra. Den ene af dessa mythpersoner är *Höðr*, asaguden, den andre *Óðr*-Svipdag. Undersökningen varder fördenskull på samma gång ett bidrag till forskningen i en af Baldersmythens urkunder.

Saxos berättelse om Hotherus (Hist. 110 ff.) har följande innehåll:

Hotherus, son af Hothbrodus (Hödbrodd), uppfostrades hos Nannas fader konung Gevarus *(Gevarr,* se n:o 90—92) och växte upp till en ståtlig yngling, utmärkt som idrottsman bland jämnårige och samtida. Han var simmare, bågskytt, näfkämpe, och hans skicklighet på olika tonverktyg var sådan, att han hade de mänskliga lidelserna i sin hand och kunde efter behag väcka glädje, sorg, medlidande, hat. Gevarus' dotter Nanna förälskade sig i den högtbegåfvade ynglingen och han i henne.

Emellertid ville ödet, att afguden Odens son Balder äfven fattade kärlek till Nanna. Han hade en gång sett henne bada och förbländats af hennes lemmars glans. För att undanrödja det farligaste hindret mellan sig och henne beslöt han döda Hotherus.

Jagande en töcknig dag i skogen gick Hotherus vilse och kom till en boning, där tre skogsmör suto. De hälsade honom vid namn och sade sig, på hans fråga, vara de mör, som skipa fältslagens gång och mer än andra råda öfver stridslyckan. Osynliga komma de till valplatserna och hjälpa hemligen dem, som de vilja gynna. Af dem fick Hotherus veta, att Balder eftertrådde Nanna, men de förmanade honom att icke taga till vapen mot denne, ty han var en halfgud, alstrad af öfverjordisk säd. Sedan de sagt detta, voro de och boningen, hvari Hotherus funnit dem, försvunna, och till sin häpnad såg han sig stå ute på ett fält under öppen himmel.

Hemkommen omtalade han för Gevarus hvad han sett och hört och begärde genast hans dotters hand. Gevarus svarade, att han gerna skulle sett Hotherus och Nanna förenade; men Balder hade redan framställt samma begäran, och ådraga sig dennes vrede vågade han icke, eftersom icke ens järn bet på halfgudens signade lekamen.

Dock sade sig Gevarus känna ett svärd, hvarmed Balder kunde dödas; men det ligger förrigladt inom de starkaste stängsel, och stället, där det finnes, är för dödlige knappt tillgängligt. Vägen — om det kan talas om en sådan, där ingen väg är banad — är full af hinder och går till större delen genom ett ovanligt kallt land; efter ett spann af snabba okhjortar bör man dock kunna komma med lifvet öfver de isiga bärgsryggarne. Den som förvarar svärdet är skogsväsendet Mimingus, som tillika har en underbar rikedomsförökande armring. Kommer Hotherus till stället, bör han ställa sitt tält så, att dess skugga icke faller in i bärghålan, där Mimingus vistas, ty denne skulle vid åsynen af den ovanliga förmörkelsen draga sig djupare in i bärget. Med iakttagande af detta varsamhetsmått kunde måhända svärd och armring bekommas. Svärdet är sådant, att segern därvid är fästadt och dess värde alldeles ouppskattligt.

Hotherus, som noga följde Gevarus' råd, lyckades bemäktiga sig svärd och ring, som den af Hotherus öfverraskade och bundne Mimingus utlämnade i liflösen.

Då Gelder, Saksens konung, erfor, att Mimingus' skatt blifvit plundrad, beslöt han bekriga Hotherus. Den spåkunnige Gevarus förutsåg detta och rådde Hotherus att i striden tåligt mottaga spjuträgnet från fiendens sida och icke afsända sina egna kastvapen, förrän motståndarens förråd på sådana var uttömdt. Gelder öfvervanns och måste begära fred. Hotherus mottog honom på vänligaste sätt och besegrade honom nu med sitt blida väsen likasom förut med sin krigslist.

Hotherus hade också en vän i Helgo, Halogalands konung. Finnarnes och bjarmernas höfding Cuso (Guse) var fader till Thora, om hvars hand Helgo genom sändebud anhållit. Men Helgo hade ett så styggt lyte på sin mun, att han skämdes för att tala ej blott till främlingar, utan ock till sin egen omgifning. Cuso hade redan afvisat hans friareanbud, men då han nu vände sig till Hotherus med bön om hjälp, visste denne att göra sig hörd hos den finske höfdingen, så att Helgo fick den maka han åstundade.

Medan detta tilldrog sig i Halogaland, hade Balder med väpnad makt dragit in på Gevarus' område för att begära Nannas hand. Gevarus hänvisade honom till sin dotter, som själf finge afgöra sitt öde. Nanna svarade, att hon vore allt för lågättad för en make af gudabörd. Gevarus lät Hotherus veta hvad som händt, och denne rådgjorde med Helgo om hvad som nu borde göras. Sedan de öfverlagt om hvarjehanda utvägar, beslöto de krig.

Och det vardt ett krig, hvari man skulle kunna tro, att människor sammandrabbade med gudar. Ty Oden, Thor och gudars hälgade skaror stredo på Balders sida. Thor hade en tung klubba, hvarmed han krossade sköldar och rustningar och nedslog allt framför sig. Hotherus skulle sett sin vikande här slagen, om ej han själf lyckats häjda Thors framfart. Klädd i en ogenomtränglig brynja gick han mot Thor, och med ett hugg af sitt svärd, som afskar skaftet, gjorde han dennes klubba obrukbar. Då flydde gudarne. Därefter stormade Hotherus' stridsmän in på Balders flotta och tillintetgjorde henne i grund. I samma krig stupade Gelder. Å ett bål, som uppsattes på Gelders skepp, brännde hans kropp på en stapel af fallne krigare, och Hotherus jordfäste högtidligen hans aska i en stor välsmyckad grafhög. Därefter återvände Hotherus till Gevarus, firade sitt bröllopp med Nanna, samt begåfvade rikligen Helgo och Thora.

Men Balder gaf sig ingen ro. Krig uppstod på nytt, och nu var det Balder, som segrade. Den slagne Hotherus tog sin tillflykt till Gevarus. Det hände under detta krig, att vattenbrist uppstod i Balders här; men denne lät gräfva djupt och öppnade nya källor åt sina törstande män.

Emellertid förföljdes Balder i nattens drömmar af spökelser, som antagit Nannas skepnad. Hans kärlekstrånad förtärde honom så, att han slutligen icke kunde begagna fötterna, utan måste nyttja tvespann eller vagn vid sina färder.

Hotherus hade flytt till Sverige, där han bibehöll kunglig myndighet, men Balder bemäktigade sig Seland och förvärfvade snart danernas tillgifvenhet, ty han ansågs hafva krigiska förtjänster och vara en man af stor värdighet. Hotherus hemsökte honom med nytt krig, men vardt slagen på Jutland och måste ensam och öfvergifven återvända till Sverige. Bedröfvad öfver sina nederlag, led vid lifvet och dagens ljus, drog han till vildmarker och genomvandrade ytterst ödsliga skogsnäjder, som en dödligs fot sällan beträder. Så kom han till en håla, hvari tre okännda kvinnor suto. Af sådana hade han en gång fått den ogenomträngliga brynjan, och han igenkännde dem för att vara desamma. De frågade honom, hvarför han kommit till dessa ängder, och han förtalde dem huru olyckligt kriget aflupit för honom. Han förebrådde dem, att de svikit honom, ty de hade lofvat honom seger, men helt annorlunda hade det gått. Kvinnorna genmälde, att han dock gjort sina fiender rätt mycken skada, och att segern nog skulle tillfalla honom, om han lyckades åtkomma den ovanligt ljufva underbara näring, som blifvit uppfunnen till styrkande af Balders kraft er. De lyckades därmed egga honom till nytt krig, huru bland hans vänner funnos de som afrådde honom därifrån. Å ömse sidor samlades härar, och det kom till en blodig slagtning, som ej var afgjord, när natten inträdde. Hotherus' oro hindrade honom sofva, och han gick i mörkret ut att undersöka fiendens ställning. Hunnen fram

till dennes läger, förnam han, att tre diser, som plägade bereda Balders hemlighetsfulla näring, nyss gått därifrån. Han följde deras spår i det daggiga gräset och kom till deras bostad. Tillfrågad af dem hvem han var, sade han sig vara cittraspelare. En af dem räckte honom då en cittra, och han spelade herrligt för dem. De hade tre huggormar, med hvilkas etter Balders föda blandades. Därmed voro de nu sysselsatta. En af dem var vänlig nog att vilja bjuda Hotherus något af anrättningen: men den älsta sade: »det vore ett svek mot Balder att öka hans fiendes kraft». Främlingen sade då, att han var en af Hotherus' män, icke Hotherus själf. Han fick då smaka födan.* Kvinnorna förärade honom dessutom ett präktigt segerbälte.

På återvägen mötte Hotherus sin fiende och stack honom i sidan, så att han föll halfdöd till jorden. Jubel häröfver i Hotherus' läger, men sorg i det danska. Balder, som visste, att han skulle dö, men ej ville bida döden i sitt tält, förnyade striden följande dag och lät bära sig å en bår i det tätaste stridsvimlet. Följande natt kom Proserpina (dödsgudinnan) till honom och förkunnade, att han nästa dag skulle vara hennes gäst. Han dog på förutsagd tid af sitt sår och högsattes med kunglig ståt. Hotherus tog konungadömet i Danmark efter Balder.

Under tiden hade händt, att konung Gevar blifvit öfverfallen och innebrännd af en sin jarl, som hette Gunno. Hotherus hämnades Gevarus' död och brännde Gunno lefvande på ett bål till straff för hans förbrytelse.

Med Rinda hade Oden en son vid namn Bous. Denne, för att hämnas sin broder Balders död, angrep Hotherus, som stupade i striden. Men Bous själf vardt illa sårad och dog dagen efteråt af sitt sår. Hotherus efterträddes på danska tronen af sin son Röricus.

Vid granskningen af denna Saxos berättelse finns intet hopp att komma till oemotsägligt säkra resultat, såvida icke granskaren aflägsnar ifrån sig alla gängse förutsättningar och alla förutsättningar öfver hufvud rörande Baldersmythens uppkomst och ålder, rörande en specielt dansk myth i motsatts till en specielt norsk-isländsk o. s. v. Är den sistnämda, på Saxo byggda gissningen riktig, skall detta visa sig som en frukt af undersökningen, men gissningen ej brukas som en förutsättning för denna.

Hvad som genast faller i ögonen är att berättelsen icke är homogen. Hon är sammansatt af element, som icke låtit

* Enligt Gheysmers sammandrag. Hos Saxo själf säges ingenting därom. Ställets nuvarande lydelse hos honom är tydligen förvanskad.

hopsmälta sig till ett helt. Hon lider af inre motsägelser. Uppkomsten af dessa tarfvar i främsta rummet förklaring.

Den mäst genomgående motsägelsen är fäst vid segersvärdet, som Hotherus förvärfvat sig.* Det försäkras vara af ofantligt värde *(ingens præmium)* och åtföljas af segerlyckan *(belli fortuna comitaretur)*, och i själfva verket kan Hotherus med dess tillhjälp utföra en oerhörd bragd: drifva Thor och andra gudar på flykten. Men därefter blir Hotherus gång på gång öfvervunnen af Balder, slutligen äfven besegrad af Bous och dödad, oaktadt Gevarus' uppgift, att segern städse följer detta vapen. Visserligen lyckas Hotherus efter flere nederlag att med detsamma gifva Balder banesår, men detta sker icke i strid och kan svårligen räknas som en seger, och Hotherus är icke ens i stånd till detta lönndråp genom besittning af svärdet, utan han måste, för att uträtta det, ega ett segerbälte och hafva spisat af den underbara föda, som ger Balder hans krafter.

En orsak måste finnas till att Saxo råkat in i denna påfallande, genom hela berättelsen sig fortsläpande motsägelse. Har Hotherus-Höðr i mythen egt ett svärd, som städse ger seger och är i stånd att betvinga själfve gudarne, då kan mythen *icke* hafva haft något att förtälja om nederlag, som han lidit, sedan han fått detta svärd i hand, och då kan han ej häller hafva fallit i striden med Oden och Rinds son. Enda möjligheten härför vore den, att Hotherus-Höðr, sedan han bemäktigat sig segersvärdet och en gång haft gagn af det, blifvit på något sätt beröfvad det. Men om något sådant har Saxo intet läst i sina källor — annars skulle han omtalat det, om ej af annat skäl, så för att motivera de nederlag hans hjälte lider — och det är utan tvifvel hans mening, att svärdet, hvarmed Balder såras till döds, är detsamma, som Hotherus fråntagit Mimingus. Således: antingen har Höðr alldrig lidit de nederlag Saxo förtäljer om, ej häller stupat för den broderhämnande sonen af Oden och Rind, eller ock

* Detta har äfven Bugge insett, och han anser med rätta, att episoden om svärdet inkommit annanstädes ifrån.

har han alldrig egt det segersvärd, som här omtalas. På hvilken sida af detta alternativ det mythiska sakförhållandet ligger behöfver icke påpekas. Höðr har alldrig egt det oemotståndliga svärdet.

Men Saxo har själf icke diktat episoden om segersvärdet; ej häller har han, utan att förmena sig ega skäl därtill, infört denna episod i sin berättelse om Hotherus.

Häraf följer med bestämdhet, att episoden tillhör en annan hjältes saga, och att det i den sagan funnits omständigheter, som vållat, att Saxo kunnat förblanda honom med Höðr.

Fråga uppstår då hvem denne hjälte varit. Den första anvisningen forskaren får och har att följa är själfva namnet Hotherus, inom hvars latinska hölje Ódr lika väl som Höðr kan gömma sig.

Ódr har, likasom Höðr, i mythen varit en Asgards-invånare, men har icke dess mindre, likasom Höðr, stått i fiendtligt förhållande till Asgard och därunder sammandrabbat med Thor (se n:o 103). Namnlikheten och denna likhet i mythologisk ställning äro tillräckliga att förklara den af Saxo gjorda förblandningen. Men härtill komma flere skäl, af hvilka jag här blott vill anföra ett. Det vapen, hvarmed Höðr i mythen mot sin vilja dödade Balder, var en ung telning, *mistelteinn*. Det af Völund i gudafiendtligt uppsåt smidda segersvärdet kunde, just på grund af sin farlighet för Asgard, af skalderna jämföras med mistelteinn och i poetisk-rhetorisk mening kallas så. Faktiskt är, att redan i Skirnersmal och Fjölsvinnsmal Völundssvärdet betecknas som en *teinn;* att i pros. eddan *mistelteinn* är infördt i förteckningen på svärdsnamn, och att i den senare isländska sagolitteraturen mistelteinn är ett svärd, som efter hvarandra eges af Säming, *Thrâinn* och Romund Greipsson, samt slutligen att hvad som där förtäljes om detta svärd *mistelteinn* är ett visserligen förvirradt, men i enskildheter troget genljud af mythens berättelse om det af Völund smidda segersvärdet. Så till ex. finner man, att det är *Máni karl*, som underrättar Romund om hvar svärdet är att söka, medan det hos Saxo är månguden Ge-

varr, Nannas fader, som underrättar Hotherus om hvar det är gömdt. Att guden *Máni* och Gevarr äro identiske är redan bevisadt (n:o 90, 91, 92). Redan före Saxos tid hafva mythens *mistelteinn* och mythens segersvärd blifvit förblandade med hvarandra, Höðrs vapen och Óðrs vapen fått samma namn. Detta var ytterligare en stark anledning för Saxo att förblanda Höðr och Óðr och göra dem till ett i Hotherus. Och när han i några af sina källor fann, att ett svärd *mistelteinn* var användt af Óðr, samt i andra att en telning *mistelteinn* var användt af Höðr, var det naturligt, att han såsom historiker skulle föredraga svärdet framför den fabelaktige misteln. (Se vidare nedanför.)

Den omständighet, att två mythiska personer blifvit gjorda till ett i Hotherus, har gifvit Saxo valet fritt att göra sin Hotherus till son af den enes eller den andres fader. I mythen är Höðr son af Oden, Óðr-Svipdag son af Örvandel. Saxo har gjort honom till son af Hödbrodd, som är identisk med Örvandel. Det är redan förut bevisadt (se n:o 29), att Helge Hundingsbane är en kopia af germanpatriarken Halfdan. Den rad af paralleler, genom hvilken denna bevisning åskådliggöres, ådagalägger på samma gång, att Helges rival Hödbrodd är Halfdans rival Örvandel. Samma plats den senare intager i mythen om Halfdan, innehar Hödbrodd i sångerna om Helge Hundingsbane. Hvad man med skäl kunde vänta, att nämligen Saxo, då han icke gjorde Hotherus till son af Höðr's fader, skulle göra honom till son af Óðr's, har således inträffat, hvadan ej häller något tvifvel kan ega rum därom, att Höðr och Óðr blifvit sammansatta till ett i Saxos Hotherus.

Sedan denna visshet blifvit vunnen, är det möjligt att analysera Saxos berättelse punkt för punkt, upplösa den i dess beståndsdelar och hänvisa enhvar af dem till endera af de två mytherna om Höðr och om Óðr.* Det är redan framhållet, att Saxo varit ur stånd att med sin framställning om Höðr's äfventyr organiskt förena episoden om det från Mimingus

* Denna analys skall meddelas i andra delen af detta arbete i afhandlingen om Baldersmythen.

tagna segersvärdet. Inblandningen af denna episod har berättelsen om Hotherus till en kedja af motsägelser. Dä fogar sig samma episod af sig själf till Svipdag-Óðr's : kännda äfventyr. Vi hafva sett, att Svipdag nedstiger derjorden och där kommer i besittning af Völundssv Det är således Svipdag-Óðr, icke Höðr, som af mångude varr får anvisning om hvar svärdet finnes. Det är han, drager öfver frostfjällen, nedtränger i den »specus», som tas af Mimingus, samt där bemäktigar sig Völundssvärde Völundsringen. Det är Svipdag, icke Höðr, som, tack detta svärd, kan som *þursar þjóðar sjóli* besegra den oöfvervinnerlige Halfdan, ja än mer: nödga Halfdans fader och beskyddare asaguden Thor att vika.

Saxos berättelser om Otharus och Hotherus fylla des två vigtiga luckor i de upplysningar som de islän källorna bevarat till vår tid om Svipdagsmythen. H kommer vidare hvad Saxo meddelar oss om Svipdag u själfva detta hans namn (se n:o 24, n:o 33): att han o keligt bekämpar Halfdan, sedan denne först tillegnat sig därefter förskjutit Groa; att han efter skiftande stridsl öfvervinner honom och varder hans bane; att han uppt Halfdans och Groas son Gudhorm i sin nåd och ger ho ett rike, men att han förföljer och bekrigar Halfdans Alveig-Signes son Hadding samt slutligen faller för denn

Hotherus'-Svipdags af Saxo omtalade lifsfarliga färd de frostiga fjällen, förutspås af Groa i hennes sjunde sky sång öfver sonen:

þann gel ek pér in sjaunda,
ef þik sækja kemr
frost á fjalli há,
hávetrar kuldi
megit þínu holdi fara,
ok haldisk æ lík at liðum.

102.

SVIPDAGSSYNONYMET EIREKR. ERICUS DISERTUS HOS SAXO.

Saxos bidrag till Svipdagsmythen äro därmed icke uttömda. På ytterligare två ställen i hans Historia Danica återuppträder Svipdag, nämligen i berättelserna om Frode III:s och Halfdan Berggrams regeringar, i båda under namnet Ericus, *Eirekr*, ett namn som Svipdag burit äfven i mythen (se n:o 108).

Den första hänvisningen, som man får till att Svipdag och Erik äro identiske, framgår ur följande analogi:

Halfdan (Gram), som dräpt en svensk konung, bekrigas af Svipdag.
Halfdan (Berggram), som dräpt en svensk konung, bekrigas af Erik.
Svipdag är den dräpte svenske konungens dotterson.
Erik är den dräpte svenske konungens dotterson.

Saxos berättelse om konung Frode III är till största delen en historiering af mythen om Fröj. Man kunde då vänta, att Svipdag, som blir Fröjs svåger, skulle under ett eller annat namn hafva fått en roll med i Frodes historia. Frågan blir då den, om en svåger till Frode spelar någon roll i denna. Så är i själfva verket förhållandet. Frode har till svåger en ung hjälte, som är hans fältherre och factotum och benämnes Ericus med tillnamnet *disertus*, den vältalige. Den Ericus, som uppträder såsom Halfdans fiende, liknar således Svipdag, Halfdans fiende, däruti, att han är dotterson till den af Halfdan dräpte svenske konungen. Den Ericus, som är Frode-Fröjs fältherre, liknar åter Svipdag däruti, att han blir gift med Frode-Fröjs syster. Detta är en andra hänvisning till att Erik och Svipdag varit i Saxos mythkällor identiske.

Må vi nu följa dessa hänvisningar för att se, om de vinna bekräftelse af de äfventyr, som Saxo tillägger Halfdans fiende Erik och Frode-Fröjs svåger Erik den vältalige.

Saxo förer oss först till Erik den vältaliges föräldrahem. Eriks moder är, då berättelsen om honom börjar, redan afliden, och hans fader har gift om sig (*Hist.* 192). Man jämföre härmed, att när Svipdags historia börjar, är enligt Grogalder hans moder död, och hans fader har gift om sig.

Styfmodern har en son, som kallas Rollerus, till hvars ställning i själfva mythen jag sedan skall komma. Erik och Roller lämna föräldrahemmet för att uppsöka Frode-Fröj och hans syster Gunvara, en ungmö af den mäst utomordentliga fägring. Innan de begifva sig ut på denna äfventyrliga färd, har Eriks styfmoder, Rollers moder, låtit dem spisa af en vishetsgifvande anrättning, hvari fettet af tre ormar utgjorde en beståndsdel. Af denna anrättning förstod den sluge Erik att tillegna sig den bättre, egentligen åt Roller ämnade delen. Halfbröderna voro för öfrigt trofaste vänner.

Af Saxos berättelse framgår, att Erik alldeles icke hade lust för denna färd. Det var Roller, som först gjort löftet att uppsöka Frode och hans syster, och det var då också utan tvifvel Eriks styfmoder, som påyrkade, att Erik skulle vara sin broder behjälplig vid företagets utförande. Själf ansåg Erik det af Roller fattade beslutet öfverstiga hans krafter (*Hist.* 193).

Detta öfverensstämmer med hvad Grogalder meddelar oss om Svipdags motvilja att uppfylla det värf, som styfmodern pålagt honom. Här få vi tillika nyckeln till Grogalders ord, att Svipdag var ålagd att *koma móti Menglöðum*, att uppsöka ej blott »den smyckeglada» utan »*de* smyckeglada». Pluralen hänvisar på att det är mer än en »smyckeglad», som skall efterletas. Det gäller att till Asgard återföra ej endast Fröja, utan äfven Fröj, hennes broder, skördarnes herre, åt hvilken urtidskonstnärerna gjorde smycken och som i natursymbolisk mening är den, under hvars öfverhöghet de i naturen verkande växtlighetskrafterna pryda ängarna med gräs och åkrarne med sädesax. Äfven han var tillika med systern i jättevärldens våld under den stora fimbulvintern (se nedanför).

Anrättningen, hvartill ormar hafva att lämna bidrag, återkommer i Saxos berättelse om Hotherus (Hist. 123, se n:o 101) och beskrifves där med ungefär samma ord. På båda ställena är det tre ormar, som erfordras för densamma. Att Balder skulle blifvit närd med sådan spis är högeligen osanno-

likt. Det är ur mythen om Svipdag som ormanrättningen inkommit i historierna om Hotherus och Ericus.

Landet, hvari Frode och hans sköna syster dväljas, är svårtillgängligt, och trollska makter hafva hitintills omintetgjort försök att komma dit. Den omgifning, som syskonen där ega, är skildrad som den råaste, fräckaste och ohyggligaste man kan föreställa sig. Det är varelser af vidrigaste art, hvilkas seder äro lika tygellösa som deras ord. För att komma till detta land, måste man fara öfver ett haf, där stormar, frambesvurna af trolldom, hota hvarje seglare med undergång.

Groa har förutspått äfven denna färd och sjungit skyddsgalder öfver sin son mot de faror, som vänta honom på det trollska hafvet:

Þann gel ek þér inn sétta,
ef þú á sjó kemr
meira en menn viti:
logn ok lögr
gangi þèr í lúsr saman
ok ljái þér œ friðdrjúgrar farar.

Sedan Erik och Roller, trotsande stormarne, satt öfver detta haf och besegrat den trollska makt, som hindrade landets anlöpande, lägga de in i en hamn, i hvars närhet Frode och Gunvara äro att söka. På stranden sammanträffa de med innebyggare, som tillhöra syskonens omgifning. Bland dem äro tre bröder, som alla heta Grepp, och af hvilka en är Gunvaras enträgne och påträngsne friare. Denne Grepp, som är poet och talare af det slag, som i detta land kan förekomma, inlåter sig genast i en ordstrid med Erik. Ordstriden lyktar så, att Grepp öfvervunnen och harmsen drager sig ur leken. Därefter begifva sig Erik och Roller upp till den boning, där de skola finna dem de efterleta. Frode och Gunvara påträffas i en omgifning, hvilken behandlar dem som furstliga personer och betraktar sig som deras hofstat; men hofstaten är af mycket egendomligt slag och emottager ankomlingarne med gräsligt tjut, hundskall och skamlösa upptåg.

Frode innehar högsätet i salen, där en stor eld brinner till skydd mot den bistra kölden. Det framgår af Saxos skildring, att Frode och Gunvara, förmodligen genom jättarnes trolldom, befinna sig i ett själstillstånd, hvari de äro nästan glömska af sitt förflutna, utan att dock trifvas i sitt närvarande. Frode känner sig olycklig och förnedrad. Gunvara afskyr sin friare Grepp. De dagar Erik och Roller tillbringa här, innan de få tillfälle att fly bort med Gunvara, bilda en kedja af dryckeslag, ohöfviska sånger, öfverfall, strider och dråp. Den svartsjuke Grepp vill lönnmörda Erik, men i försöket nedhugges han af Roller. Frode låter icke öfvertala sig att följa Erik, Roller och Gunvara på deras flykt. Han anser, att hans lefnad fått en outplånlig fläck, med hvilken han ej vill visa sig bland andra. Mythen förbehöll åt Njord själf att befria sin son. På annat ställe (Hist. 266, 267), omtalar Saxo, att konung Fridlevus (Njord) befriade en furstlig yngling, som blifvit bortröfvad af en jätte. I mythen kan denne yngling svårligen varit någon annan än den unge Fröj, befriarens son. Erik får sedan Gunvara till maka.

Bland omskrifningar i dikter från hednisk tid förekomma sådana, som hänvisa på Fröjs och Fröjas vistelse bland jättarne. I en sång af skalden Kormak kallas diktens mjöd *jast-rin fentanna Sýrar Greppa:* »hafständernas (skärens) Syrs (Fröjas) Greppars jäsande flöde». Denna omskrifning har uppenbarligen för sin tillvaro att tacka en idéassociation, som hvilar på samma myth, hvilken Saxo här ofvan på sitt sätt berättat. *Sýr* är, såsom vi veta, ett af Fröjas binamn och med afseende på sin betydelse ett sådant, som hon måtte fått sig tillagdt under sin vistelse i Jotunheim, ty det är knappt användbart på henne utom i jättemun. *Greppr,* poeten på stället, är, såsom vi sett, Fröjas friare; han har bröder, som äfven heta *Greppr,* hvadan det plurala uttrycket »Syrs Greppars», hvari Fröjas binamn sammanställes med mer än en Grepp, får sin mythologiska förklaring. Jättegården, där Frode och Gunvara dväljas, är enligt Saxo belägen ej långt ifrån hamnen, hvari Erik och Roller inlupit

(portum a quo Frotho non longe deversabatur, Hist. 198). Uttrycket »skärens Syrs Greppar» visar således öfverensstämmelse med Saxo.

Ett nordligt, af människor obebodt land kallas af Eyvind skaldaspiller *utröst Belja dolgs:* »Beles fiendes (Fröjs) ytterst bort belägna vistelseort». Äfven denna omskrifning får sin förklaring i mythen om Fröjs och Fröjas vistelse i Jotunheim. *Beli* är ett jättenamn och betyder »tjutaren». Erik och Roller emottagas enligt Saxo af de jättar, som omgifva Fröj, med ohyggligt tjut: »de gåfvo ifrån sig fasaväckande ljud på tjutande varelsers sätt» *(ululantium more horrisonas dedere voces).* Till mythen om huru Fröj råkade i jättevåld kommer jag längre fram (se n:o 109, n:o 111, 112).

Erik bär hos Saxo tillnamnet *Disertus,* den vältalige. Svipdags-epithetet *Óðr* har ursprungligen haft en betydelse, som legat denna ganska nära: det opersonliga *óðr* betyder dels det tänkande elementet i människan, dels dikt och skaldskap, förmåga att uttrycka sig snillrikt och foga orden på behagligt eller öfvertygande sätt (jämför goth. *ƿeit-ƿodan* betyga). Erik gör skäl för sitt namn: Saxo låter honom tala i ordspråk och sentenser, helt säkert därför att hans nordiska källa lagt sådana på den unge hjältens läppar. Samma egenskap kännetecknar Svipdag: i Grogalder sjunger hans moder öfver honom: »vältalighet och umgängesvett vare dig rikligt gifna», och skildringen af honom i Fjölsvinnsmal ställer för våra ögon en rask och liflig yngling, som väl begriper väktarens beslöjade ord, och på hvars läppar talet formar sig till ordspråk, som inprägla sig i minnet. Jämför *augna gamans* o. s. v. (str. 5), och det ofta citerade *Urðar orði kveðr engi maðr* (str. 47).

Mot Gunvara iakttager Erik samma kyska och ridderliga uppförande som Otharus mot Syritha *(intacta illi pudicitia manet,* s. 216). Till börden intager han samma underordnade ställning till henne som *Óðr* till Fröja, Otharus till Syritha, Svipdag till Menglad.

De äfventyr, som mythen berättat om Svipdags färd, då

han uppsökte Fröja-Menglad, äro af Saxo så fördelade mellan Ericus disertus och Otharus, att om den förre förtäljes det mästa, som hände Svipdag under hans vistelse i jättegården, om den senare det mästa, som hände honom på hemvägen därifrån.

Om Eriks slägtförhållanden lämnar Saxo upplysningar, som ur mythologisk synpunkt äro af stort värde. Det är redan nämdt, att Eriks moder, likasom Svipdags, är död och att hans fader, likasom Svipdags, gift om sig, när hans saga börjar. Fadern får med sin andra maka en son, som Saxo kallar Rollerus. Sedan Eriks fader äfven dött, blir enligt Saxo Rollers moder än en gång gift, och då med en väldig kämpe, som kallas Brac (Hist. 217) och i berättelsens fortsättning (sid. 217 ff.) visar sig vara *Ása-Bragr*, guden Thor (jämför n:o 105), till hvilken hon då medför sonen Roller. Af våra mythkällor erfara vi, att Thors hustru var växtlighetsdisen Sif; samt att Sif varit gift och fått en son vid namn *Ullr*, innan hon ännu vardt asagudens maka, samt att hon till Asgard medförde denne son, som upptogs i gudarnes krets. Mythkällorna och Saxo öfverensstämma således i dessa punkter, och det följer häraf, att Rollerus är densamme som Ullr, hvilken Saxo på annat ställe (Hist. 130, 131, jämför n:o 36) omtalar som Ollerus. Namnformerna Ollerus och Rollerus förhålla sig till hvarandra som namnformerna *Ólfr* och *Hrólfr*. *Hrólfr* är en sammandragning af *Hróð-úlfr*; Rollerus hänvisar till en sammandragning af *Hróð-Ullr*, *Hríð-Ullr*. Den senare namnformen förekommer i omskrifningen *Hríðullr hrotta*, »svärdets storm-Ull», beteckning för en stridsman (Grett. 20, 1). Det är redan påpekadt, att i det stora kriget mellan Odens klan och vanerna ställer sig Ull, ehuru han är Thors styfson, på vanernas sida, och gör gemensam sak med Fröj och Svipdag. Också skildrar Saxo de båda halfbröderna som trofast förenade och låter Erik med anledning af Rollers pålitliga brodersinne yttra ett ordstäf, som närmast motsvarar det danska »end svige de Sorne og ikke de Baarne» (Hist. 207: *optima est affinium opera opis indigo*). Saxos be-

rättelse om Erik och Roller ger oss således nyckeln till det annars obegripliga mythologiska sakförhållandet, att Ull, ehuru han i Thor har en vänlig styffader (jämför uttrycket *gulli Ullar*, pros. I, 302) och i Oden en klanhöfding, som utmärker honom (jämför *Ullar hylli* o. s. v. Grimn. 42), icke dess mindre uppträder i denna färd på samma sida som Erik-Svipdag, med hvilken han en gång begaf sig ut att frälsa Fröj ur jättarnes våld. Mythen har icke velat slita de trohetsband, som gemensamma ungdomsäfventyr hade knutit mellan Fröj, Ull och Svipdag. De båda senare sälla sig fördenskull till den förre, när striden mellan asarne och vanerna utbryter.

Det följer häraf, att Sif var Örvandel den käckes andra maka, innan hon vardt Thors, och att Ull är Örvandels son. Det nära förhållandet mellan Örvandel å ena sidan och Thor å den andra är redan ofvanför påpekadt. Då Örvandel var ute på äfventyr i Jotunheim, uppehöll sig hans första hustru Groa som gäst i Thors salar, där växtlighetsdisen under sin makes frånvaro kunde hafva en trygg tillflyktsort. Detta af prosaiska Eddan bevarade drag är af stort mythologiskt intresse och, såsom jag framdeles skall visa, af forn-ariskt ursprung. Örvandel, den store bågskytten och stjärne-heroen, återfinnes i Rigveda och äfven i den grekiska mythologien — i denna senare under namnet Orion, såsom redan Vigfusson antagit. Antagandets riktighet bekräftas af skäl, som senare skola framläggas.

103.

SVIPDAGSSYNONYMET EIREKR (forts.).

Vi öfvergå nu till den Erik, som Saxo omtalar i sin historia om Halfdan Berggram och som, i likhet med Svipdag, är dotterson af en svensk konung, hvilken fallit för Halfdan. Likasom Svipdag inlåter sig i ett oförsonligt hämdekrig med Halfdan-Gram, gör Erik det med Halfdan Berggram. I en af deras sammandrabbningar måste Halfdan, trots sin

öfvermänskliga styrka och segervana, fly. Än mer: han har vid sin sida »kämpen Thoro», och Saxo själf låter oss veta, att denne är ingen mindre än asaguden Thor, men äfven denne måste vika för Erik. Thors Mjölner och Halfdans klubba mäktade intet mot Erik. I striden mot honom voro deras vapen som förslöade *(Hist.* 323, 324).

Att ej blott Halfdan, utan själfve Thor, Odens väldige son, han som ensam uppväger i styrka Odens alla andra ättlingar och klanmän, skulle nödgats rygga för en mythisk heros, och att hans annars oemotståndlige blixthammare, Sindres underbara smide, är vanmäktig i denna strid, måste i mythen haft sina alldeles särskilda förklaringsgrunder. Mer än en gång lär väl mythen icke låtit sin älskling, »Hlódyns ärorike son», underkastas en sådan förödmjukelse, och denna måste varit motiverad så, att tilldragelsen kunnat betraktas som ett ensamt stående undantagsfall. Det må då erinras därom, att Saxo redan i sin berättelse om Hotherus omtalat, att sedan denne förvärfvat det af Mimingus vaktade segersvärdet, sammandrabbar han med asaguden Thor och nödgar denne vika, sedan han med ett svärdshugg skillt hammaren från dess skaft (Hist. 118, se n:o 101). Det är redan visadt, att *Óar*-Svipdag, icke Höðr, är den Hotherus, som förskaffat sig segersvärdet och utför denna bragd (se n:o 101). Erik har således gemensamma med Svipdag ej allenast de drag, att han är dotterson af en svensk konung, som Halfdan dödat, och att han oblidkeligt bekrigar denne, utan ock att han utför den ensamt stående bedriften att drifva Thor på flykten.

Hammaren Mjölner har således visat sig vara ett vapen, som i trots af sina utomordentliga egenskaper är underlägset det af Völund (se n:o 87, n:o 98) smidda segersvärdet. Mythen har således omtalat två ryktbara domar öfver urtidskonstnärers smiden. Den första domen fälles af asagudarne i högtidligt rådslag och förklarar, just för hammaren Mjölners skull, att Sindres smiden äro öfverlägsna Ivaldesönernas. Den andra domen fälles på stridsplatsen och jäfvar gudarnes dom. Mjölner visar sig oduglig i kamp mot segersvärdet. Vore nu hjälte-

sagans Völund en af de i gudamythen underkände Ivaldesönerna, så vore ett episkt sammanhang uppvisadt mellan den förra domen och den senare: den förnärmade Ivaldesonen har då hämnats på gudarne och återupprättat sitt af deras dom kränkta rykte. Jag återkommer senare till frågan, om Völund i mythen varit en son af Ivalde eller icke.

Striderna mellan Erik och Halfdan fördes enligt Saxo med skiftande lycka. I en af dessa strider, som måste förefallit innan Erik förvärfvat det oemotståndliga svärdet, segrar Halfdan och tillfångatager Erik; men segrarens håg vänder sig till försonlighet mot den oblidkelige fienden, och han erbjuder Erik lif och vänskap, om denne vill tjäna hans sak. Men då Erik vägrar den tillbjudna försoningen, binder honom Halfdan vid ett träd, för att varda rof för skogens vilda djur, och lämnar honom åt hans öde. Halfdans håg att försona sig med Erik, likasom också det, att han binder honom, förutspås i Grogalder (str. 9, 10) af Svipdags moder bland öden, som vänta hennes son:

Þann gel ok þér inn fjórða,
ef þik fjándr standa
görvir á galgvegi:
hugr þeim hverfi
til handa þer mœtti,
ok snuisk þeim til sátta sefi.

Þann gel ek þér inn fimta
ef þér fjöturr verðr
borinn at boglimum:
Leifnis elda læt ek þér
fyr legg of kveðinn,
ok stökkr þá láss af limum,
en af fótum fjöturr.

De Svipdagssynonym vi hitintills påträffat, äro: Óðr (Hotherus), Óttarr (Otharus) och Eirekr (Ericus).

Märkligt, men, såsom vi senare skola finna, välförklarligt

är, att denne sagohjälte, som mythen gjort till Fröjas make, och hvars bana smyckats med så underbara äfventyr, icke förr än på 800-talet och i Sverige blifvit tillerkänd samma rang som asagudarne och de af Oden adopterade vanerna, ehuru han upptages i Asgard, och ehuru hans halfbroder Ull beklädes med samma värdighet som Asgardsgudarne innehafva. Intet spår yppar, att han, som är Fröjas make och Fröjs svåger, blifvit allmänt ärad med gudatitel, tempel och offer. Han förblef för de myth-troende hvad han var: en lysande heros, men intet mer, och emedan sagan om germanernas urtid gjorde honom till herrskare öfver de nordgermaniska stammarne, hvilkas anförare han är i krigen mot Halfdan och Hadding (se n:o 33, n:o 38), så ärades han som en af de älste konungarne öfver de skandinaviska folken, men dyrkades ej som gud. Som en urtidens konung har han fått sin plats i medeltidskrönikor och regentlängder än under namnet Svipdag, än under namnet Erik. Men på samma gång var hans ställning i mythens epos sådan, att om det någonsin kommit i fråga att föröka den germaniska Olympen med ännu en gudomlighet af asarang, ingen skulle haft större rätt än han att beklädas med denna värdighet. Från den synpunkten faller belysning öfver ett ställe i kap. 26 af *Vita Ansgarii*. Det berättas där, att innan Ansgarius anlände till Birka, där hans förestående ankomst dock icke var obekant, kom dit en man (förmodligen en hednisk präst eller skald), som försäkrade sig hafva ett uppdrag från gudarne till konungen och folket. Gudarne hade enligt mannens uppgift hållit ett möte, som han själf fått bevittna, i hvilket de enhälligt beslutat att i sin rådsförsamling upptaga den konung Erik, som i urtiden varit herrskare öfver svearne, så att han hädanefter skulle vara en af gudarne (*Ericum, quondam regem vestrum, nos unanimes in collegium nostrum asciscimus, ut sit unus de numero deorum*), detta emedan de förnummit, att svearne ville öka antalet af de nuvarande gudarne med att upptaga en främmande (Kristus), hvars lära ej kunde förlikas med deras och som därför ej häller borde dyrkas.

Önskade svearne ännu en gud till de gamle, under hvilkas beskydd landet så länge åtnjutit lycka, fred och öfverflöd, så borde de fördenskull tillerkänna Erik, men icke den främmande guden, den ära, som tillkommer landets skyddsgudomligheter. Hvad mannen, som kom till Birka med denna uppenbarelse, berättat, offentliggjordes och väckte mycken rörelse i sinnena. När Ansgarius anlände, hade ett tempel åt Erik redan blifvit uppfördt, i hvilket man egnade honom löften och offer. Tilldragelsen, som här skildras, inträffade under en tid, som förebådade en kris för den urgamla Odensreligionen. . Dess sista bållverk på det germaniska fastlandet hade icke längesedan fallit genom Karl den stores seger öfver saksarne. Ryktet om de grymheter, hvilka den söder- och västerifrån framträngande lärans anhängare användt, för att bryta de saksiska Odensdyrkarnas trohet mot sin religion, hade säkerligen utbredt sig öfver Skandinavien och torde i sin mån bidragit till den väldiga kraftansträngning, som de nordiska folken i det nionde århundradet gjorde att hemsöka och öfvervinna de till kristendomen öfvergångna germaniska frändefolken på deras egna områden. Af icke ringa mythologiskt intresse är att erfara, att trosifrige män bland svearne hoppades kunna ingifva den gamla läran ny lifskraft genom att bland gudarne upptaga Fröjas make, den mäst lysande och af skalderna mäst firade bland mythens heroer. Jag skulle icke anse omöjligt, att just detta försök gjorde Eriks namn förhatadt bland en del af de kristne och föranledde, att »gammel Erik» vardt ett namn på djäfvulen. *Vita Ansgarii* säger, att det var djäfvulens eget verk, att Erik upptogs bland gudarne.

Svipdagssynonymet Erik återuppdyker i den kristna sagan om Erik vidförle (den vidtbereste), hvilken det lyckades att uppleta och komma in i Ódáins-akr (se n:o 44). Detta är ett minne af Svipdags besök i Mimers rike. Tillnamnet *viđförli* har knutit sig till två Svipdagsnamn: man har *Eirikr hinn viđförli* och *Óðr (Oddr) hinn viđförli* i de senare isländska sagorna.

104.

VÖLUNDSSVÄRDETS SENARE ÖDEN.

Jag har nu lämnat en öfverblick af de vägar, på hvilka jag funnit spillrorna af mythen om Svipdag intill den tidpunkt, då han får Fröja till maka. Spillrorna passa fullkomligt till hvarandra och bilda ett sammanhängande helt. Nu några ord om den roll, som det af Svipdag i underjorden förvärfvade Völundssvärdet senare spelat i mythen och sagan. Svärdet är, som vi sett, det pris, för hvilket Asgard öppnar sin port och mottager Svipdag som Fröjas make. Vi finna det därefter i Fröjs ego. Än en gång blir svärdet ett brudpris och öfvergår då i jätten Gymers och hans hustrus händer. Det är redan bevisadt, att Gymers hustru är samma Angerboda, som i den historiska åldern och intill Ragnarök dväljes i Järnskogen (se n:o 35). Hennes herde, som i skogen vaktar hennes vidunderhjordar, vaktar också svärdet, tilldess eldjätten Fjalar skall i den röde hanens skepnad infinna sig hos honom och bringa det till sin fader Surt, i hvars hand det skall varda Fröjs bane och lända till gudavärldens undergång.

En häfdatecknare, Priscus, som var Attilas samtida, förtäljer, att den hunniske konungen kom i besittning af ett gudasvärd, som en herde uppgräft ur jorden och lämnat till honom som gåfva. Hunnernas konung, tillägges det, fröjdade sig åt fyndet, ty som innehafvare af det svärd, som tillhört guden »Mars», ansåg han sig ega fullmakt att företaga och lyckligt utföra hvilka krig honom behagade. (Se Jordanes, som citerar Priscus.)

På de germaniska folken måste ryktet om denna föregifna tilldragelse gjort mäktigt intryck; måhända var det också beräknadt därpå; ty deras mythe berättade ju om ett segersvärd, som egts af den gud, hvilken, sedan Balder dött och Tyr blifvit enhänd, ansågs jämte Thor för en den käckaste af Asgards stridbare gudar, hvilket svärd blifvit bortfördt från Asgard till österns okända vildbygder och där nedgräfdt, för

att först när det lede mot världsförstörelsen, bringas på nytt i dagen och öfverlämnas af en herde till en människoslägtets fiende. Redan förut hade germanerna ställt hunnernas uppträdande i förbindelse med denna myth. Enligt Jordanes trodde de, att onda trollkvinnor, som gothiske konungen Filimer drifvit bort från sitt folk, hade tagit sin tillflykt i österns ödemarker och där med skogsjättar (»satyrer») födt barn, som vordo hunnernas förfäder. Det vill med andra ord säga, att de trodde hunnerna härstamma från det Angerbodas yngel i Järnskogen, hvilket i tidernas fullbordan skulle med vidundret Hate i spetsen bryta in i Midgard. Det svärd, som guden Fröj egt och som fördoldes i Järnskogen, blir hos Jordanes till ett svärd, som guden »Mars» egt och som därefter blifvit doldt i jorden. Af Angerbodas herde, som bringar svärdet på nytt i dagen och öfverlämnar det till den världsfiendtlige Fjalar, blir en herde, som uppgräfver svärdet och öfverlämnar det till germanfolkens fiende Attila.

Minnet af svärdet öfverlefde kristendomens seger och bevarade sig i åtskilliga varianter genom århundraden. Att Surt skulle vid världens undergång innehafva svärdet föll naturligtvis bort, och man kunde i stället utse än den ene, än den andre hjälten till att finna och taga det. Att det vaktades af en kvinna och en man (i mythen Angerboda och Eggther), och att kvinnan var en än ohyggligare varelse än mannen, det var drag, som sagan bibehöll både på fastlandet och i England.

Beowulfdikten låter ett vidunder vid namn Grendel (»fördärfvaren») tillika med sin moder bo under ett träsk i en skog, som, ehuru förlagd till Danmark och närheten af en dansk konungs praktfulla borg, skildras på ett sätt, som gör det högeligen sannolikt, att förebilden, som den kristne poeten begagnat, varit en hednisk skalds skildring af Järnskogen. Där är, säger han, det hemlighetsfulla land, i hvilket ulfven gömmer sig, med bärgkjusor, branter och afgrunder, med dystra skogsdjup, med dimmhöljda träsk, trädomskuggade vatten, stormpiskade näs, bärgströmmar och kärr, som

nattetid lysa som af eld och hysa demoniska väsen och drakar i sina grumliga böljor. Det jagade villebrådet låter sig hällre sönderslitas af hundarne än det söker sin tillflykt in på denna oheliga grund, från hvilken rasande stormar uppjaga svarta töcken, tills himmelen förmörkas och störtregn nedströmmar. Den engelske poeten kan på god tro hafva lokaliserat mythens Järnskog till Danmark. Samma gamla gränsland, som än i dag kallas »Dänische wold», benämdes af danskarne ännu i trettonde århundradet Iarnwith, Järnskogen. Från sitt tillhåll i denna vildmark gör Grendel nattliga utflykter till den danska konungaborgen, bryter sig in där, ihjälslår med sina järnnäfvar sofvande kämpar, utsuger deras blod och bär deras lik till trollträsket, för att där uppäta dem. Hjälten Beowulf, som hört detta omtalas, begifver sig till Danmark, inträngер i den ryslige skogen, dyker, väpnad med Danmarks bästa svärd, ner i trollträsket till Grendels och hans moders sal och dödar dem efter en strid, hvari detta svärd visat sig odugligt; men han finner där nere ett annat, som Grundel och hans moder gömt, bemäktigar sig det och segrar med dess hjälp.

Om detta underbara svärd säges, att det var »segerrikt», att det härstammade från forntiden, att det var »ett godt och ypperligt gigantsmide», och att det gyllene fästet var »undersmedens» verk. På klingan var inristad den »forntidsstrid», då »det strömmande hafvets böljor slogo öfver jätteslägten», och på en plåt i skäraste guld var i runbokstäfver tecknadt »namnet på den, åt hvilken detta vapen först gjordes». Den kristne poeten har funnit tjänligast att icke nämna detta namn för sina åhörare eller läsare. Allt hvad som här säges passar emellertid in på mythens segersvärd. »Undersmeden» i den fornengelska arfsägnen är Völund (Wêland). Brynjan, som Beowulf bär, är »Wêlandes geweorc». Deor the Scald's Complaint sjunger om Wêland, och konung Alfred i sin öfversättning af Boethius talar om »den vise Wêland, guldsmeden, som fordom var den berömdaste». Att Wêlandssvärdet var »ett gigantsmide» öfverensstämmer med Völunds-mythen (se

nedanför) och då man här får veta, att klingan var inristad med bilder, som föreställde urtidsjättarnes undergång i hafvets böljor (urjätten Ymers blod), så belyser detta ett ställe i Skirnersmal, där det likaledes förtäljes, att svärdet var ristadt med bilder, och att »det strider af sig själf mot jätteätten» (Skirnersm. 8, 23, 25; se n:o 60). Detta uttryck är med afsigt dubbeltydigt. Den ena betydelsen framhålles af Fröjs ord i Skirnersmal, att det strider af sig själf, »om det är en vis man, som eger det» *(ef sa er horscr er hefir);* uttryckets andra betydelse framgår af Beowulfdikten. Svärdet själf kämpar emot jätteätten i den mening, att »undersmeden» (Wèland) lät genom bildristningar i dess klinga svärdet själf ställa för ögonen den kamp, som Oden och hans bröder förde mot urgiganterna, när de fördränkte desse i deras stamfader Ymers blod.

Grendel är den i träsket boende trollkvinnans son, likasom Hate är Angerbodas. Författaren identifierar Grendel med den från skaparens anlete förvisade Kain, och låter giganter, thursar och »elfvor» härstamma från den förvisade. Grendels moder är en »djupets varginna», och ett sjörå (merewif); Angerboda är moder till vargynglet i Järnskogen, och »drifver skeppen i Ægirs käftar». Hvad »Beowulf» förtäljer om Grendel påminner i vissa enskildheter så starkt om Völuspas yttranden om Hate, att man kan ifrågasätta, om icke den engelske författaren haft i minnet en strof, liknande den i Völuspa, som handlar om honom. Völuspas Hate *fyllisk fjörvi feigra manna:* »mättar sig med dödsutkorade människors lifskraft»; »Beowulfs» Grendel suger sina utkorade offers blod, tills lifvet flytt ur dem. Völuspas Hate *rýðr ragna sjöt rauðum dreyra:* »färgar herrskareboning med rödt sårblod»; Grendel smyger sig in i kungaborgen och stänker den med blod. Uttrycket återkommer här så godt som ordagrannt. Völuspas *ragna sjöt* och *dreyri* motsvaras fullständigt af »Beowulfs» *driht-sele* och *dreor.*

Vilkinasaga omtalar, att Nagelring, det bästa svärd som finnes, var doldt i en skog och bevakadt där af en kvinna

och en man. Mannen hade tolf mans styrka, men kvinnan var än starkare. Konung Thidrek och hans vän Hildebrand lyckades efter en fruktansvärd strid nedlägga vidundren. Kvinnan måste tre gånger dödas, för att lifvet icke skulle återkomma i henne. Äfven detta drag förskrifver sig från mythen om Angerboda, den tre gånger dödade.

Historia Pontificum (från medlet af 12:te århundradet) vill veta, att hertig Wilhelm af Angoulême (andra hälften af 10:de århundradet) egde ett utomordentligt, af Völund smidt svärd. Detta var dock icke det egentliga segersvärdet. Från Jordanes' historia kände man i medeltiden, att detta skulle kommit i Attilas händer, och man frågade sig naturligtvis hvart det sedan tog vägen. Sagor gåfvo svar på frågan. Svärdet kvarstannade hos hunnernas ättlingar, ungrarne. Ungerske konungen Salomons moder skänkte det till Otto af Bajern. Denne utlånade det till markgrefven af Lausitz Dedi den yngre. Sedan Dedi blifvit mördad, kom det till kejsar Henrik IV, som skänkte det till sin gunstling Leopold af Merseburg. Vid ett fall från sin häst sårades Leopold af svärdets spets och dog af såret. Ännu i nyare tider trodde man på svärdets tillvaro, och de funnos som ville veta, att hertigen af Alba bar det vid sin sida.

105.

SVIPDAGSEPITHETET SKIRNER. VÖLUNDSSVÄRDETS NAMN GAMBANTEINN.

Efter Svipdags giftermål med Fröja kan hans lefnadssaga delas i två afdelningar: tiden för hans vistelse i Asgard som Fröjas lycklige make och Fröjs närmaste vän, samt tiden för hans frånvaro från Asgard samt förvandling och undergång.

Till den förra af dessa afdelningar hör hans besjungna färd till jätten Gymers gård, dit han begifver sig för att å Fröjs vägnar fria till Gerd, Gymers och Aurbodas sköna dotter. Det är redan påpekadt, att Erik-Svipdag efter sitt

giftermål med Gunvara-Fröja uppträder hos Saxo som Frotho-Fröjs högra hand, hjälpreda och förtroendeman i alla stycken. Bland annat får han också i uppdrag att å Frothos vägnar fria till en ungmö, hvars fader i mythen otvifvelaktigt varit en jätte: han skildras som ett svekfullt, förrädiskt och gudafiendtligt väsen, som uppgjort en plan att med sin dotter som lockbete bedraga Frotho och själf tillegna sig Gunvara. Planen omintetgöres genom Svipdag (Ericus), Ull (Rollerus) och Thor (Bracus), hvilken sistnämde här uppträder i sin vanliga roll som jättebesegraren. Just då Frothos tillämnade svärfader tror sig hafva vunnet spel, stormar Thor in i hans salar, och svekläggaren nödgas rädda sig med flykten (Hist. 221 ff.). De isländska mythlämningarna hafva i den ypperliga dikten Skirnersmal bevarat minnet af detta Fröjs frieri till en jättemö, dotter af den förfärliga Aurbodas make, jättehöfdingen Gymer, Här, såsom hos Saxo, reser icke vanaguden själf för att fria, utan skickar en böneman, som i dikten benämnes med epithetet Skirner. Allt hvad som där förtäljes om denne Skirner har sin förklaring i Svipdags saga. Själfva epithetet *Skirnir*, »den lysande», rättfärdigas däraf att Sólbjartr-Örvandill, stjärneheroen, är hans fader. Skirner vistas i Asgard, men hör icke till de herrskande gudamakterna. Den bland gudarne, med hvilken han är närmast förenad, är Fröj. Hans ställning i Asgard är således densamma som Svipdags. Skirners inflytande hos Fröjas broder är så stort, att då hvarken Njord eller Skade kunna beveka sonen att yppa orsaken till den sorg, som tär honom, hoppas de, att Skirner skall kunna göra det. Hvem, om icke Svipdag, som försökt rädda Fröj ur jättevåld och som är hans svåger och hos Saxo hans allt i allom, skulle kunna ega ett sådant inflytande på honom? Också åberopar sig Skirner på att Fröj och han haft i förflutna dagar äfventyr tillsammans af sådant slag, att de borde kunna tro på hvarandra och att Fröj ej borde anse sig hafva någon hemlighet, som han icke tryggt kunde anförtro en så pålitlig vän (str. 5). Skirner är vis och vitter och har ordspråk på läpparne likasom Svipdag-Erik

(jämför str. 13 i Skirnersmal med str. 47 i Fjölsvinnsmal). Och hvad som afgör saken är att Skirner likasom Svipdag gjort en färd till underjorden, varit i Mimers rike vid roten af världsträdet och där hemtat ett svärd, som kallas gambanteinn och är samma svärd, hvilket Fröj lägger i hans hand, då han skall begifva sig ut på giljareärendet — samma svärd som Fröj sedan afstår i brudköp till Gymer och Aurboda. Då Gerd vägrar att mottaga de friaregåfvor Skirner medbringar, drager han svärdet, visar dess klinga för Gerd, hotar att med dess egg försända henne till Nifelhel, landet nedom *nå*-portarne, Hrimners, Hrimgrimners och andra urtidsgiganters Hadesboning, tillhållet för de psykiska sjukdomarnes furier (se n:o 60), samt förtäljer henne, huru detta fruktansvärda vapen ursprungligen kom i hans våld:

Til holtz ec gecc
oc til hrás viiar
gambantein at geta,
gambantein ec gat:

»Jag gick till Holt
och till det saftiga trädet
att förvärfva mig gambantein,
och gambantein förvärfvade jag mig.»

Ordet *teinn*, »gren», »spett», har betydelsen svärd i alla sammansättningar, hvari det förekommer: *benteinn, bifteinn, eggteinar, hœvateinn (homateinn), hjörteinn, hrœteinn, särteinn, valteinn.* Äfven *mistelteinn* har blifvit ett svärdsnamn (pr. Edd. I, 564, Fornald. I, 416, 515, II, 371; jämför n:o 101), och samma vapen, som här kallas *gambanteinn*, kallas i Fjölsvinnsmal *hœvateinn, homateinn* (se vidare n:o 116).

I mythen finns blott ett enda ställe, som kallas Holt. Det är *Mimis holt, Hoddmimis holt*, den underjordiska lund, där barnen, som skola varda ett kommande människoslägtes föräldrar, hafva sin trygga boning intill världsförnyelsens

tider (se n:o 52, 53), lefvande af den morgondagg, som faller från världsträdet, *hrár viðr*, »det saftrika trädet» (se n:o 89). Från Holt kommer också Mimer-Nidhad, då han fängslar Völund (Völund. 14). Det är redan ofvanför bevisadt, att Svipdag på sin underjordsfärd kom äfven till *Mímis holt* och såg den borg, inom hvilken *ásmegir*'na ha sin fristad.

Saxo har känt den ofvanstående strofen eller en annan, som liknat honom, och låter sin Erik-Svipdag, då han »i dubbeltydiga ord» *(obscura ambage)* talar om sina resor, yttra: *ad trunca sylvarum robora penetravi . . . ibi cuspis a robore regis excussa est* (Hist. 206). Med uttrycket *ad robora sylvarum penetravi* har man att jämföra *til holtz ec gecc.* Uttrycket *robur regis* hänvisar till underjordskonungen Mimers träd *Mimameiðr*, världsträdet. Erik-Svipdags afsigt med färden till detta träd är att tillegna sig ett vapen. Saxo kallar detta vapen *cuspis;* Fjölsvinnsmal kallar det med en omskrifning *broddr*. *Cuspis* är en öfversättning af *broddr*.

Skirners identitet med Svipdag är således otvifvelaktig.

106.

SVIPDAGS SENARE ÖDEN. HANS FÖRVANDLING OCH DÖD. FRÖJA EFTERLETAR HONOM. FRÖJAEPITHETET MARDÖLL. »HAFSNJUREN» BRISINGAMEN. SVIPDAGSEPITHETET HERMÓÐR.

Då kriget mellan asar och vaner utbrister, ställer sig, såsom vi redan erfarit (se n:o 33, n:o 38), Svipdag på vanernas sida, där han naturligen har sin plats såsom vanadisen Fröjas make och Fröjs förtroligaste vän. Krigets för vanerna lyckliga utgång ger Svipdag fria händer mot den förhatade Halfdans son Hadding, sonen af den kvinna, för hvars skull Svipdags moder Groa vardt förskjuten. Emellertid erbjuder Svipdag Hadding försoning, frid och konungadöme bland germanerna (se n:o 38). När Hadding vägrar mottaga nådegåfvor af sin faders baneman, förföljer honom Svipdag med oblidkeligt hat. Detta hat framkallar slutligen en vändpunkt i Svipdags öden och förmörkar den lysande hjältens lefnads-

bana. Sedan asar och vaner åter blifvit förlikta, m
af deras första omsorger hafva varit att göra slut på
mellan germanstammarne, emedan en fortsättning af
ej lät sig förena med den återställda freden mellan g
(se n:o 41). Icke dess mindre fortsättes kriget i N
(se n:o 41), och det är Svipdag, som är orsaken härti
har därmed gjort sig till rebell mot både asar och
och vi hafva att däri se orsaken till att han, såson
Eddan vet omtala, försvinner från Asgard (pr. Edd.
Men han försvinner icke blott från gudavärlden, utan
gen äfven från den jordiska krigsskådeplatsen, och d
eller de gudar, som förorsakat detta, förtiga för Fröj
olyckliga och förnedrande öde. Det är då den trogn
hängifna vanadisen begifver sig ut att leta efter sin ä
i alla världar *meþ úkunnum þjóþum.*

Saxo ger oss två berättelser om Svipdags död, de
vederbörligen historierad, den andra troget öfverensstäm
med mythen. Den förra säger, att Hadding besegrad
dödade Svipdag i ett sjöslag (Hist. 42). Den senare fö
följande (Hist. 48).

När Hadding efter sitt stora nederlag i kampen
svearne uppehöll sig landsflyktig i en nordlig obygd,
det en solvarm dag, att han gick ut i hafvet för att
Medan han tvådde sig i det kalla vattnet, såg han d
djur af alldeles egen art *(bellua inauditi generis)* och r
i strid med detsamma. Hadding dödade det med tät
och drog det upp på land. Men medan han gladdes
denna bragd, ställde sig en kvinna i hans väg och sjö
sång, hvari hon lät honom veta, att den gärning h
föröfvat skulle draga öfver honom förskräckliga följder,
dess att han försonat den gudomliga vrede, som detta
nedkallat öfver hans hufvud. Alla naturens krafter, vin
våg, himmel och jord, skola varda hans fiender, såvid
icke blidkar förtörnade gudar, ty det väsen, som han
var ett i djurham doldt himmelskt väsen, en af de
jordiske:

Quippe unum e superis alieno corpore tectum
Sacrilegæ necuere manus: sic numinis almi
Interfector ades.

Det visar sig emellertid af berättelsens fortsättning, att Hadding icke ville ångra hvad han gjort, ehuru han fått veta, att den som han dödat var ett öfverjordiskt väsen, och att han länge vägrade att blidka de gudar, hvilkas sorg och vrede blifvit väckta af dråpet. Först sedan kvinnans förutsägelse bekräftats genom svåra hemsökelser, bekvämer sig Hadding att söka försona de ifrågavarande makterna. Och detta gör han genom att instifta den offerfäst, som kallas Fröblot och allt sedan firades till guden Fröjs ära *(Fro deo rem divinam furvis hostiis fecit).*

Haddings vägran att försona hvad han gjort, och det trots han till en tid visar de gudamakter, som han genom det begångna dråpet förnärmat, har sin enda förklaring däri, att dessa makter voro vanagudarne, som länge understödde hans fiender (se n:o 39), samt att själfva det öfverjordiska väsen, som, doldt i djurskepnad, dödades af honom, var någon, hvars besegrande var honom en hugnad och hvars bane han ansåg sig berättigad och skyldig att vara. Denna förklaring bekräftas till fullo däraf, att när han finner, att Oden och asarne, hvilkas gunstling han var, icke längre hålla skyddande händer öfver honom, samt att den af sierskan tillrådda försoningen varder honom en nödvändighet, han då instiftar det stora års-offret åt Fröj, Svipdags svåger. Att särskildt denne gud måste försonas kan i sin ordning ej hafva någon annan grund än den att Fröj var en närmare frände än någon af asagudarne till det öfverjordiska väsen, af hvars baneman han, Fröj, kräfde böter och försoning. Och då Saxo redan förut meddelat oss, att Svipdag omkom i en »sjöstrid» med Hadding, så hänvisar allt därpå, att vi i den omnämde himmelsinnevånaren, som var dold i djurhammen och dödades i vattnet, hafva att se Svipdag, Fröjas make.

Saxo låter oss icke veta hvad slags djurham det var.

Säkerligen har det varit en rent fabelaktig skepnad, el
Saxo betecknar den som *bellua inauditi generis.*
gelsaksisk källa, som nedanför skall anföras, beteckn
som *wyrm* och *draca.* Att Svipdag, dömd att bära
skepnad, uppehållit sig i vattnet nära stranden af e
följer däraf, att det är under ett bad i hafvet H
sammanträffar med och dödar honom. Fröja, som
sin försvunne älskling öfver allt, efterletade honom
Ægir's och *Rán's* rike. Det finns skäl för att ho
fann honom där och i trots af hans förvandlade o
mera motbjudande yttre förblef hos honom och sökt
trofast kärlek lindra hans elände. Ett af Fröjas
bevisar, att hon någon tid dvalts i hafvets sköte. Binan
Mardöll. Ett annat intyg härom är den spillra, som k
till vår tid, af mythen om den strid, som egde rum
Heimdall och Loke om Brisingamen. Detta bland En
germaniska stammar likasom bland skandinaverna besj
hals- och bröstsmycke, ett af urtidskonstnärernas herr
verk, var Fröjas tillhörighet (Thrymskvida, pros. E
Hon har burit det med sig, då hon letade efter Svipda
fann honom under hafvets böljor, och den glans, som
nes Brisingamen från djupet då spred öfver oceanen
är den episka förklaringen på namnet *Mardöll* af
»haf» och *döll*, femin. af *dallr* (forneng. *deall*), »skimr
(jämför namnen Heimdallr och Delling). Mardöll b
således »den som sprider skimmer i hafvet». Att Brising
tillika med sin egarinna verkligen var en tid i Ægirs
bevisas af dess epithet *fagrt hafnýra*, »hafvets fagra n
som förekommer i en strof af Ulf Uggesson (pr. Edd.
Också var det på ett skär, *Vágasker, Singasteinn,*
Brisingamen låg och glänste, då Loke, iklädd en säls
nad, sökte stjäla det. Men innan han hunnit fullborda
afsigt, kröp på skäret upp en annan säl, på hvars ögo
hammarne kunde icke förvandla blicken — Farbautes
och sluge ättling måste snart hafva igenkänt sin
vedersakare Heimdall. Strid uppstod om besittninge

smycket, och de nio mödrarnas modige son vardt segrare och bevarade klenoden åt Asgard.

Till Svipdagssynonymen Óðr (Hotherus), Óttarr (Otharus), Eirekr (Ericus) och Skírnir hafva vi slutligen att lägga ännu ett, som måhända ursprungligen är af angelsaksisk härkomst: Hermóðr, Heremôd.

Ur de nordiska mythminnena erfar man om Hermod följande:

a) han vistades i Asgard, men tillhörde icke de herrskande gudarnes antal. Han kallas Odens *sveinn* (pr. Edd. 174) och var en gunstling hos asafadern, som skänkte honom hjälm och brynja (Hyndl. 2).

b) han kallas *enn hvati* (pr. Edd. 174), den raske. När Frigg spörjer, om någon vill förvärfva hennes ynnest och tacksamhet genom att rida till dödsriket och erbjuda Hel lösen för Balder, erbjuder sig Hermod att fullgöra detta uppdrag. Han får Odens häst Sleipner att rida, begifver sig på Helväg, kommer lyckligt fram till den borg i underjorden, där Balder och Nanna afvakta världsförnyelsen, sporrar Sleipner öfver borgmuren, samt återvänder till Asgard med Hels svar samt med ringen Draupnir och gåfvor från Nanna till Frigg och Fulla (pros. Edd. 180).

Det framgår häraf, att Hermod i Asgard innehar en ställning, som liknar Skirners: att han, likasom denne, begagnas af gudarne till sändebud, när det gäller maktpåliggande och äfventyrliga ärenden, samt att han, likasom Skirner, då får att rida den häst, som kan spränga öfver vaferlågor och borgomgärdningar. Man bör äfven hafva i minnet, att Skirner-Svipdag gjort ryktbara färder i samma värld, till hvilken Hermod nu sändes för att uppsöka Balder. Svipdag hade ju före sin ankomst till Asgard genomströfvat underjorden och där hemtat segersvärdet; efter sitt upptagande i Asgard skickas han af gudarne till underjorden, för att hemta bojan Gleipner.

c) under den historiska tiden vistas Hermod i Valhall och är en af dess förnämsta enhärjar. När Hakon den gode var

på väg till asafaderns sal, sände denne Brage och honom till mötes:

Hermóðr ok Bragi,
kvað Hroptatýr,
gangit í gegn grami,
þvi at konungr ferr,
sá er káppi þykkir,
til hallar hinnig. (Hakonarm.)

Detta är allt hvad man i de nordiska källorna om Hermod.

Närmare underrättelser om honom får man af I dikten, som vid två tillfällen (str. 1747 ff. och 3419 för honom med sin egen oegennyttige och tadelfri Beowulf, för att ådagalägga, att denne senare var i afseende öfverlägsen den ryktbare forntidsheroen. I var befryndad med den i hans land regerande konur och växte upp i sin konungs salar som en äldre brc dennes söner. Jämförelserna taga dessa för Beowı Hermod gemensamma omständigheter till utgångspur visa, att medan Beowulf vardt sina unge fosterbröde naste värn och i allo häfdade deras rätt, uppförde s mod på helt annat sätt. Om Hermod låter oss dikte

a) Han växte upp vid en danakonungs hof (str. 1 3422 ff.).

b) Han begaf sig ut på långväga resor och var mäst ryktbare färdeman, som människoslägtet någons omtalas. (*Se wæs wreccena wide mærost ofer weo* str. 1800—1802).

c) Han utförde stora bragder (str. 1804).

d) Han var begåfvad med krafter utöfver alla andr niskor (str. 3438 – 39).

e) Gud upphöjde honom till en maktställning hö som beskäres de dödliga (str. 3436 ff.).

f) Men ehuru han växt upp vid danakonungen skedde detta icke till välsignelse, utan till skada för sk

garne (str. 3422 ff.), ty ett blodtörstigt hjärta växte i hans bröst.

g) När danakonungen dog (dikten säger ej huru), efterlämnade han unga söner.

h) Hermod, förledd af de onda känslor, som fått makt med honom, vardt sköldungarne till fördärf och till en mördande päst för danernas folk, hvars fallne stridsmän för hans skull betäckte valplatserna. Sina bordkamrater vid danahofvet invigde han i vredesmod till undergång (str. 3426 ff.).

i) Kriget fortfor mycket länge (str. 1815 ff.; str. 3447).

k) Det tog till slut en vändning, som var ogynnsam för Hermod, hvars öfverlägsenhet i krigiska krafter minskades (str. 1806 ff.).

l) Därefter försvann han helt oväntadt (str. 3432) ur människors åsyn.

m) Detta skedde mot hans vilja. Han hade blifvit plötsligt bannlyst och öfverantvardad åt jättevärlden, där »sorgeböljor» länge tyngde honom (str. 1809 ff.).

n) Han hade blifvit förvandlad till en drake *(wyrm, draca)*.

o) Denne uppehöll sig vid en holme i hafvet *under hárne stán* (under en grå klippa).

p) Där dödade honom en hjälte af Völsungastam (i Beowulfdikten Sigemund, str. 1747 ff.).

Samtliga dessa punkter stå i fullständig öfverensstämmelse med Svipdags saga, sådan vi i andra källor återfunnit henne. Svipdag är Halfdan sköldungens styfson och har vuxit upp i hans salar och vistats där, tilldess hans moder Groa förskjutes och återvänder till Örvandel. Han begifver sig, likasom Hermod, ut på långväga färder och är otvifvelaktigt den mäst ryktbare färdeman, som mythen omtalat: man erinre sig hans färd öfver Elivågor och ströftåg i Jotunheim under letande efter Fröj och Fröja; hans resa öfver frostfjällen och nedstigande i underjorden, där han genomskrider Nifelheim, ser Eyluðrkvarnen, kommer in i Mimers rike, förskaffar sig segersvärdet och skådar *ásmegir*'nas herrliga borg; man erinre

sig hans vandring uppför Bifrost till Asgard och hans krigståg i den aflägsna östern. (Se äfven pr. Edd. I, 108, där Skirner sändes till *Svártálfaheim* att hemta bojan Gleipner.) Han är, som Hermod, begåfvad med utomordentliga krafter, detta delvis genom själfva sitt skaplynne, delvis genom de galder Groa sjungit öfver honom, genom den visdomsnäring han erhållit af sin styfmoder och slutligen genom besittningen af det oemotståndliga segersvärdet. I det att han upptages i Asgard som Fröjas make, upphöjes hun som Hermod till en maktställning utöfver allt hvad dödlige kunde förvänta sig. Men allt detta varder skildungarne ej till välsignelse, utan till skada, det hat han hyst till skildungen Halfdan öfverflyttas på dennes son Hadding, han förföljer denne och alla dem, som äro Hadding trogna, bekrigar honom och vill icke göra ända på den långvariga fäjden, ehuru gudarne fordra det. Då försvinner han plötsligt, i det den gudomliga vreden iklädt honom hammen af ett besynnerligt djur och förvisat honom till vattenjättarnes värld, där han dräpes af Hadding (som äfven i den nordiska hjältesagan blir till en Völsung, sedan Halfdan under namnet Helge Hundingsbane gjorts till son af völsungen Sigmund).

Hermod dödas på en holme *vnder hárne stán;* Svipdag dödas i vattnet, förmodligen i närheten af det *Vígasker* och den *Singasteinn*, där hans trogna Mardölls smycke Brisingamen upptäckes af Loke och Heimdall.

Fröjas kärlek och sorg torde i mythen hafva föranledt gudarne att betrakta Svipdags sista sorgliga öden och död som försoningsgärder för hans fel. De tårar vanadisen gråt öfver sin älskling förvandlades, förtäljer mythen, till guld, och detta guld, den kvinnliga trohetens, torde hafva betraktats som tillräckliga böter för den älskades synder och öppnat för den döde Svipdag samma Asgardsport, hvilken han som lefvande sett öppnas för sig. Däraf låter sig förklara, att Hermod är i Asgard i den historiska tiden, och att fornkonungen Erik kunde, enligt hvad som på 800-talet uppenbarades för svearne, varda af gudarne enhälligt upphöjd till en medlem af deras rådsförsamling.

Det torde slutligen böra påpekas, att Svipdagssynonymet *Óðr* har samma betydelse som *mód* i Heremöd och som *ferhð* i Sviðferhð, det epithet hvarmed Hermod benämnes i Beowulfstrofen 1820. *Óðr* betyder »den med ande begåfvade», *Heremód* »den med krigisk», *Sviðferhð* »den med väldig ande begåfvade».

Heimdalls och Lokes strid om Brisingamen har efter all anledning utgjort en episod i mythberättelsen om Svipdags sista öden och Fröjas vistelse hos honom i hafvet. Det finns flere skäl att antaga detta. Man bör erinra sig, att Svipdags sista öden utgöra en beståndsdel i »det första världskrigets» stora epos, och att både Heimdall och Loke deltaga i detta krig, den förre på Haddings, den senare på Guðhorm-Jörmunreks och Svipdags sida (se n:o 38, 39, 40). Man bör vidare ihågkomma, att Hadding enligt Saxo kringströfvar som landsflykting i ödemarkerna vid den tid, när han dödar vidundret, och att det är vid den tiden som Oden gifvit honom en ledsagare och beskyddare i Liserus-Heimdall (se n:o 40). Den onämda kvinna, som, efter att dråpet egt rum, ställer sig i Haddings väg, låter honom veta hvem han dödat och nedkallar gudarnes och elementens vrede öfver honom, måste vara Fröja själf, eftersom hon bevittnat tilldragelsen och känner hvem det är som är dold i drakens skepnad. Så länge denne lefde, hade Brisingamen säkerligen en trogen väktare, ty det är ju i sagan drakens natur att rufva på de skatter han åtkommit. Sedan han blifvit dräpt och släpad i land af Hadding, ligger hans »bädd», guldet, öppen i dagen på Vågaskär, och glansen af Brisingamen når Lokes öga. I det ögonblick den öfver Svipdags död förtviflade kvinnan står inför Hadding och talar till honom, har smycket ingen väktare, och Loke finner tillfället lämpligt att stjäla det. Men Heimdall, Haddings beskyddare, som i mythen ständigt bevakar Lokes och hans gudafiendtliga fränders åtgöranden, är äfven närvarande och har också sett Brisingamen. Loke har iklädt sig sälens skepnad, emedan smycket ligger på en klippa i hafvet, *Vágasker*, där det ej kan väcka misstanke, att en

säl söker sig plats. Heimdall ikläder sig samma skepnad, sälarne kämpa på skäret, och Loke måste draga sig tillbaka med oförrättadt ärende. Skäret kallas också Singasteinn (pr. Edd. I, 264, 268), ett namn, hvari jag ser det angelsaksiska *Sincastân,* »smyckeklippan». Ett eko af striden om Brisingamen återfinnes i Beowulfdikten, där Heimdall (ej Hamdir) uppträder under namnet Hâma, och där det säges, att »Hâma bar bort till den vapenglänsande borgen (Asgard) *Brosinga mene*», som var »det bästa smycke under himmelen», hvarefter det heter, att Hâma råkade »i Eormenric's snaror», hvarmed man bör jämföra Saxos berättelse om de snaror Loke, Jörmunreks rådgifvare, utlade för Liserus-Heimdall och Hadding.*

107.

MINNEN AF SVIPDAGSMYTHEN.

Mythsagan om Svipdag och Fröja har fortplantat sig i folksagor och visor ända intill våra dagar, naturligtvis på ett skiftande och förvanskadt sätt. Till folksagorna hör den af Konrad Maurer upptecknade och i »Nutidens isländska folksagor» offentliggjorda om *Mœrðöll.*

Den undersköna hjältinnan i denna saga bär Fröjas bekanta binamn Mardöll föga förändradt. Och då hon i likhet med Fröja gråter tårar, som förvandlas till guld, så är det tydligt, att hon ursprungligen är densamma som vanadisen, hvilket äfven Maurer påpekat.

Likasom Fröja är hon af nornan bestämd till maka åt en furstlig yngling. Men då denne friat, uppstodo svårigheter, som påminna om hvad Saxo förtäljer om Otharus och Syritha.

Syritha är, såsom Saxo framställer henne, likasom bun-

* Sedan Jordanes förblandat den mythologiske Guðhormr-Jörmunrekr med den historiske Ermanarek och med den senares historia förknippat herossagan om Ammius-Hamðir, låg det nära till hands att förblanda Hamðir med Heimdall, som är den mythiske Jörmunreks fiende i likhet med Hamðir.

den af en förtrollning, vågar ej se upp på sin älskare och ej besvara hans kärleksförklaringar. Hon flyr öfver bärgen *more pristino,* »på ett sätt, som förekom i forntiden», således efter all anledning i fågelham. I den isländska folksagan fasar Mærþöll för den kommande brölloppsnatten, emedan hon är dömd att under denna förvandlas till sparf; hon vill försaka den älskades famn, för att han ingenting må få veta om det trolldomsbann, som är fäst öfver henne.

Hos Saxo löses den på Syritha hvilande förtrollningen, när ljuset under brölloppsnatten bränner hennes hand. I folksagan skall Mærþöll för evigt bära sparfhammen, ifall denna ej brännes under brölloppsnatten eller någon af de två följande nätterna.

Såväl hos Saxo som i folksagan får en annan ungmö under en del af brölloppsnatten intaga Mardölls plats i brudsängen. Men förtrollningen varder löst genom eld, hvarefter de båda älskande i verkligheten få hvarandra.

Den ursprungliga identiteten af mythens Fröja-Mardöll, Saxos Syritha och den isländska folksagans *Mærþöll* är således uppenbar.

I danska och svenska varianter af en folkvisa (hos Syv, Nyerup, Arwidsson, Geijer och Afzelius, Grundtvig, Dybeck, Hofberg, jämför Bugges Edda s. 352 ff.) besjunges en ung Sveidal (Svedal, Svendal, Svedendal, Silfverdal), som ej är någon annan än mythens Svipdag. Sven Grundtvig och Bugge hafva påpekat den i ögonen fallande slägtskapen mellan denna visa å ena sidan, samt Grogalder och Fjölsvinnsmal å den andra. Jag meddelar här ur visans varianter de drag, som bäst bevarat likheten med hennes mythiska urbild. Sveidal ålägges af sin styfmoder att uppsöka en ungmö, hvars »sorgefulla hjärta länge trånat». Han går då först till sin döda moders grift, för att få råd af henne. Modern talar till honom ur grafven och lofvar gifva honom en häst, som kan bära honom öfver vatten och land, och ett i drakblod härdadt eldliknande svärd. Folkvisans trånga ram har förbjudit att omtala på hvad sätt Sveidal kommer i besittning af de kle-

noder modern lofvat honom eller att redogöra för de bragder han utför med svärdet. Detta spelar i visan ingen roll; det endast antyder, att händelser, som icke meddelas, tilldragit sig, innan Sveidal finner den trånande mön. Ridande genom skogar och öfver haf kommer han till det land, där hon har sin borg. Utanför denna träffar han en herde, med hvilken han inlåter sig i samtal. Denne upplyser honom om, att där inne finnes en ungmö, som länge trängtat efter en ungersven med namnet Sveidal, och att ingen annan än han kan komma dit in, ty borgens plankor äro af järn, dess förgyllda port af stål och innanför porten vakta ett lejon och en hvitbjörn. Sveidal går fram till porten: då falla låsarne af sig själfva bort, och när han kommer in på gården, falla vilddjuren honom till fota, en lind med förgyllda blad bugar sig ned till marken för honom, och den efterletade ungmön välkomnar honom som sin make.

En af varianterna låter honom sporra sin häst öfver borgmuren. En annan talar om sju vallgossar, som visa honom väg till borgen och som egentligen äro »Guds änglar under himmelen den blå».

Hästen, som bär sin ryttare, »öfver saltan fjord», är ett minne af Sleipner, som Svipdag vid mer än ett tillfälle ridit, och när det heter, att Sveidal på denna häst sprängde öfver borgmuren, erinrar detta om Skirner-Svipdag, när han sätter öfver stafgården kring Gymers bostad, och om Hermod-Svipdag, när han sporrar Sleipner öfver muren till Balders underjordiska borg. Herdarne, som äro »Guds änglar», hänvisa till de i Fjölsvinnsmal omtalade väktarne, som äro gudar; vilddjuren å borggården till de båda ulfhundar, som vakta Asgardsporten; herden, som Sveidal träffar utanför muren, till Fjölsvinn; linden med de gyllene bladen till *Mímameiðr* och till guldlunden, som växer i Asgard. En af varianterna låter två år förflyta, medan Sveidal letar efter sin utkorade.

Äfven från Tyskland hafva vi lämningar bevarade af mythen om Svipdag och Fröja. Dessa lämningar äro visserligen infogade i en byggnad, uppförd så att säga i äkta munkstil,

men de visa icke dess mindre på otvetydigaste sätt, att de äro hemtade från en af den hedniska mythologiens sammanstörtade hvalfbågar. Vi återfinna dem i den gamla medeltidsdikten om »Kristi osydde grå rock».

Hjälten i dikten är Svipdag, här kallad med sin faders namn Orendel, Orentel, d. v. s. Örvandel. Fadern själf, som säges vara konung i Trier, är uppkallad med ett annat namn, hvilket redan i urgammal hednisk tid var ett synonym till Örvandel och hvartill jag nedanför skall komma. Detta i förening med den omständighet, att den yngre Orentels (Svipdags) skyddspatron kallas »den helige Wieland» och således bär namnet af en personlighet, som i mythen var, såsom nedanför skall visas, Svipdags farbroder och hjälpare och hvars svärd är Svipdags skydd och segerpant, bevisar, att åtminstone i enstaka fall hafva icke blott mythens händelser, utan ock dess namn och namnrelationer blifvit på ett öfverraskande troget sätt genom århundraden bevarade i det tyska folkets hågkomst.

Det ligger i sakens natur, att i munkdikten kan det icke längre vara den unge Svipdag-Orentels uppgift att uppsöka hednagudinnan Fröja och frälsa henne ur jättehand. I hennes ställe uppträder en »fru Breyde», som är den skönaste af alla kvinnor och den enda, som är värdig att vara den unge Orentels maka. I den hedniska dikten är det ödesdisen Urd, i den tyska medeltidsdikten Gud själf, som beslutat, att Orentel skall hafva den skönaste kvinnan till maka. I den hedniska dikten är Fröja, då Svipdag får åliggandet att uppsöka henne, i jättevåld och dold någonstädes i Jotunheim, och det är för världens bestånd af högsta vigt att kärlekens och fruktbarhetens gudinna befrias ur frostmakternas händer. I den tyska dikten, skrifven under intrycket af den kristna världens bemödanden att återeröfra det heliga landet, är fru Breyde en furstinna, som vistas i Jerusalem, omgifven och bevakad af jättar, hedningar och tempelherrar, hvilka sistnämde, då dikten fick sin nuvarande form, ansågos för djäfvulsdyrkare och voro föremål för de rättrognes afsky. Till Svipdags upp-

gift att befria kärleksgudinnan svarar i munkdikten Orentels uppgift att befria fru Breyde från hennes omgifning af jättar, hedningar och tempelherrar samt återskänka åt kristendomen den heliga grafven i Jerusalem. Orentel begifver sig med en flotta på vägen dit. Men ehuru färden således går söder ut, gör sig mythsagan, som låter Svipdag färdas öfver de frostkalla Elivågor, likväl gällande, och när man icke gerna kunde låta hans flotta hämmas af isstycken utanför det heliga landets kust, låter man henne i stället fastna i »tätt vatten» och förblifva där i hela tre års tid, tills hon på jungfru Marias bön lösgöres därur genom en storm. Jungfru Marias böner hafva i den kristna dikten intagit den plats som Groas galder hafva i den hedniska. Den ur »det täta vattnet» frigjorda flottan seglar hän mot ett land, som beherrskas af en Belian, som besegras af Orentel i ett sjöslag. Denne Belian är mythens Beli, en bland de »tjutare», som omgåfvo Fröj och Fröja under deras vistelse i Jotunheim och stodo Svipdag efter lifvet. I den kristna dikten har Beli blifvit gjord till konung i Storbabylonien, antagligen därför att hans namn påminde om den bibliske »Bel i Babel». Äfven Saxo talar om ett sjöslag, hvari Svipdag-Ericus besegrar den mythfigur, otvifvelaktigt en stormjätte, som medelst trollkonster bereder undergång åt seglare, hvilka närma sig landet, där Frotho och Gunvara äro gömda. Efter åtskilliga andra äfventyr anländer Orentel till det heliga landet, och ängeln Gabriel visar honom vägen till fru Breyde, likasom »de sju Guds änglar» i en af de skandinaviska visorna vägleda Sveidal till borgen, där hans utkorade dväljes. Fru Breyde befinnes vara omgifven af idel kristendomsfiender: tempelherrar, hedningar och jättar, hvilka, likasom Gunvaras jätteomgifning hos Saxo, tillbringa sin tid med slagsmål, men dock bemöta den sköna damen som sin furstinna. Jättarne och tempelherrarne eftertrakta Orentels lif, och han måste, som Svipdag, städse vara i beredskap att försvara det. En bland de jättar, som Orentel fäller, är en »banérförare». En af de jättar, som i mythen står Svipdag efter lifvet, är Grepp, som enligt Saxo möter ho-

nom på hån med ett banér, på hvars stång ett hästhufvud är fästadt.

Emellertid är fru Breyde Orentel bevågen. Som Menglad Svipdag, emottager fru Breyde med hälsning och kyss Orentel, som hon vet vara henne bestämd till make.

Sedan Orentel besegrat jättarne, håller han ett slags bröllopp med fru Breyde, men mellan dem båda ligger ett tveeggadt svärd, och de sofva som bror och syster vid hvarandras sida. Ett bröllopp af liknande slag har mythen omtalat mellan Svipdag och Menglad, innan de träffades i Asgard och slutgiltigt förenades. Den kyska ridderlighet, hvarmed Fröja i mythen bemötes af sin räddare, är af Saxo framhållen såväl i hans berättelse om Ericus-Svipdag och Gunvara som i den om Otharus och Syritha. Han låter Ericus säga om Gunvara till Frotho: *intacta illi pudicitia manet* (Hist. 126). Och om Otharus försäkrar han: *neque puellam stupro violare sustinuit, ne splendido loco natam obscuro concubitus genere macularet* (Hist. 331). Det första bröllopet mellan Orentel och Breyde är således som om det icke varit, och den tyska berättelsen låter Orentel, sedan han genomgått nya krigiska äfventyr, fria för andra gången till Breyde. I mythen har säkerligen den andra och egentliga förmälningen mellan Svipdag och Fröja egt rum, sedan han återförenats med henne i Asgard.

Svärdet, som spelar en så utomordentlig roll i Svipdags öden, är ej häller förgätet i den tyska medeltidsdikten. Det omtalas såsom förvaradt djupt nere i jorden och såsom städse ledsagadt af segern.

Vid ett tillfälle uppträder fru Breyde med vapen i hand och kämpar vid Orentels sida under förhållanden, som påminna om det ofvanför ur Saxo anförda äfventyr (se n:o 102), då Ericus-Svipdag, Gunvara-Fröja och Rollerus-Ull befinna sig hos en förrädisk jätte, som vill förmå Svipdag att utlämna Gunvara till honom, och då Bracus-Thor bryter in i jättegården och nedlägger dess innebyggare eller drifver dem på flykten. Gunvara strider då vid Ericus-

Svipdags sida, *muliebri corpore virilem animum æquans* (Hist. 222).

I den tyska Orentel-sagan uppträder en »fiskare», som kallas mäster Yse. Orentel har en gång lidit ett skeppsbrott och kommer flytande på en planka till hans ö, där Yse upptager honom. Yse är icke en vanlig fiskare. Han har en borg med sju torn, och 800 fiskare tjäna under honom. Det är anledning antaga, att denne väldige fiskare-höfding ursprungligen varit asaguden Thor, som uppe i det nordliga hafvet en gång hade Midgardsormen på sin krok, samt att episoden om den skeppsbrutne Orentels upptagande hos honom har till sin kärna ett minne af det mythäfventyr, då den verklige Örvandel, Svipdags fader, vanmäktig och förfrusen påträffades af Thor och bars af honom genom Elivågor. I mythen har, såsom sedermera skall visas, Örvandel den käcke varit Thors »edsvurne» man och kämpat med honom mot jättarne, innan brytningen mellan Ivaldes slägt och asagudarne inträdde. I Orentel-sagan betraktar också Yse Orentel som sin »träl». Denne löser sig ur träldomen med guld. Måhända hänsyftar denna lösen på det guld, som Fröjas tårar gåfvo till lösen för Svipdag.

Orentels fader kallas Eigel, konung i Trier. I Vilkinasaga omtalas bågskytten Egil, Völunds broder, under namnvarianten Eigill. Den tyske Orentels skyddspatron är Wieland, det vill säga Völund; vi finna således i Orentelssagan likasom i Völundarkvida och i Vilkinasaga dessa båda namn, Egil och Völund, kombinerade och kunna med dess större skäl anse konung Eigel i Trier vara mythens Egil, som den senare i likhet med Örvandel är ryktbar bågskytt. Jag skall här nedanför bevisa, att bågskytten Örvandel och bågskytten Egil i själfva verket varit i mythen identiske.

Dessförinnan torde följande omständigheter böra påpekas. Tacitus berättar i sin Germania (3): »För öfrigt mena några, att äfven Ulysses på sin långa sagorika irrfärd vardt drifven in i denna ocean (den germaniska) och besökte Germaniens länder, samt anlagt och gifvit namn åt Asciburgium, som är

beläget vid Rhens strand och ännu bebos; ja, ett åt Ulysses helgadt altar, med fadern Laertes' namn bifogadt, skall i förfluten tid hafva blifvit funnet på samma ställe.» Att noggrannt bestämma läget af detta Asciburgium är icke möjligt. Ptolemæus (II, 11, 28) och efter honom Marcianus Heracleota (Peripl. 2, 36) meddela, att ett Askiburgon var beläget vid Rhen sydligare och högre än flodens delning; Tabula Peutingeriana förlägger Asciburgia mellan Gelduba (Gelb) och Vetera (Xanten). Men af Tacitus' Hist. IV 33 framgår, att Asciburgium var beläget mellan Neuss och Mainz. (Se stället: *aliis a Novæsio, aliis a Mogontiaco universas copias advenisse credentibas.* Stället afser de i Asciburgium förlagda och där angripna romerska trupperna, som tro sig få undsättning från de närmaste romerska högkvarteren i norr eller söder.) Dess plats skulle således vara att finna antingen vid eller icke långt ifrån den del af Rhens lopp, som i öster begränsade det gamla ärkebiskopsdömet Trier.

Den tyska Orentelsagan förlägger således konung Eigels rike och Orentels hemland till samma trakter, där enligt Tacitus' sagesman Ulysses skulle för någon tid slagit sig ned och anlagt en borg. Som bekant trodde sig romarne finna spår efter den kringirrande Ulysses snart sagdt i alla länder, och det behöfdes blott, att man bland ett främmande folk fick höra omtalas en vidtberest myth-heros, för att man skulle identifiera denne med Ulysses eller Hercules. En heros af Ulysses' art hade den germaniska mythologien i den yngre Orentel, Óðr-Svipdag-Heremôd, som Beowulfdikten kallar »den öfver människoslägtet ojämförligt mäst fräjdade af färdemän» *(wreccena wide mærost ofer wer-þeóde)*. Mannhardt har redan påpekat en episod (Orentels skeppsbrott och ankomst till Yses land), som påminner något om Odysseus' skeppsbrott .och ankomst till phäakernas rike. Inom det omfång, som Svipdagsmythen enligt mina egna undersökningar visar sig hafva egt, låta sig andra än mer i ögonen fallande gemensamma, men säkerligen icke lånade drag, upptäcka, såsom Svipdags och Odysseus' nedstigande i underjorden samt den

i sälhammar utkämpade striden mellan Heimdall och Loke, som erinrar om den i en sälhud gömde Menelaos' strid med sälvaktaren Proteus (Odyss. IV, 404 ff.). Likasom det i de ariska språken finnes ord, som genom själfva sin gestaltning hänvisa på gemensamt ursprung, men ej på lån, så finnas också inom de ariska mythkretsarne sagor, som genom själfva sin gestaltning yppa sin härkomst ur en urgammal gemensam rot, men tillbakavisa gissningarna om lån. Till dem höra dessa om hvarandra erinrande drag ur Odysseus' och Svipdagsmytherna.

Det är redan ofvanför bevisadt, att Germanias Mannus är densamme som de nordiska källornas Halfdan, och att Yngve-Svipdag har sin motsvarighet i Ingævo (se n:o 24). Den Tacitus' sagesman, som kunnat berätta ur germanernas sånger om Mannus och hans söner, germanernas tre stamheroer, måste också just i dessa sånger hafva hört Örvandels och Svipdags bragder och äfventyr omtalade, eftersom Örvandel och Svipdag ingripa på det mäst afgörande sätt i Mannus-Halfdans öden. Hade mythen om Svipdag diktats i en senare tid, då skulle Mannus-Halfdans saga efter Tacitus' dagar genomgått en förändring, som varit liktydig med en fullständig förvandling, och till ett sådant antagande finnes ej ringaste skäl. Örvandel är icke en i senare tid formad mythgestalt; han har, såsom redan påpekats och längre fram skall bevisas, fornariska anor. Århundradena mellan Tacitus och Paulus Diaconus äro tyvärr nästan blottade på vittnesbörd om de germaniska mythernas och sagornas tillstånd, men där, såsom hos Jordanes, vittnesbörd likväl skjuta upp ur den omgifvande tystnaden, omtalas *Arpantala, Amala, Fridigernus, Vidigoia* (Jord. V) såsom besjungna af fäderna från urgammal tid och skildrade af dem som hjältar, hvilka knappt haft sina likar *(quales vix heroas fuisse miranda jactat antiquitas)*. I Arpantala hafva redan föregående forskare igenkännt Örvandel, i Amala Hamal, i Vidigoia Wittiche Wielands son (Vidga Völundsson), som i mythen är syskonbarn med Svipdag (se n:o 108). Fridigernus, *Friggjarn*, betyder: »han som

eftersträfvar den sköna», ett epithetnamn, på hvilket Svipdag är den bland de germaniske forntidshjältarne som främst har anspråk, likasom Fröja själf i främsta rummet har anspråk på namnet *Fríð*. I Fjölsvinnsmal bäres det af en dis, som sitter vid Fröjas knän och tillhör hennes hofstat. Detta i analogi därmed att namnet *Hlín* på en gång tillhör Frigg själf (Völuspa) och en hennes hofstat tillhörande gudinna (pros. edd. I, 196).

Hvad Tacitus förtäljer om den vid Asciburgium funna stenen med Ulysses' och Laertes' namn kan naturligtvis ej bero på annat än en konjektur knuten till föreställningen, att den ryktbare germaniske färdemannen var densamme som Odyssevs. Måhända har man stärkts i denna föreställning af likheten mellan namnen *Óðr*, goth. *Vods*, och Odyssevs, och emedan namnet Laertes (acc. Laerten), har ljudbeståndsdelarna gemensamma med namnet på Svipdags fader. Om Asciburgium, såsom Tacitus synes antyda, uppkallats efter sin grundläggare, skulle man i *Asc-* hafva ett i första århundradet efter Kristus och dessförinnan gängse epithetnamn på Örvandels son. I detta fall ligger det närmast att tänka på *aiskâ* (Fick. III, 5) det engelska *ask*, det angelsaksiska *ascian*, det svenska *äska*, »efterleta», »utransaka», »eftersträfva», hvilket lämpade sig väl för Svipdag, som efterletar Fröja och segersvärdet under vidlyftiga och äfventyrliga färder. Jag påpekar dessa möjligheter, emedan de synas yppa ett urgammalt sammanhang, men ej för att bygga hypotheser på dem. Det är under alla omständigheter af intresse, att den kristna medeltidens Orentelsaga förlägger den germaniske vandrings-heroens hem till samma trakt af Tyskland, där man redan på Tacitus' tid antog, att han hade grundlagt en borg. Sägnen, sådan Tacitus hört den, gjorde dock icke näjderna vid Rhen till den ryktbare vandrarens hemland. Han kom dit, heter det i »Germania», norr ifrån efter att hafva seglat i det nordliga hafvet. Och detta öfverensstämmer med mythen, som gör Svipdag till en inguæon och svion, en medlem af skilfingarne-ynglingarnes ätt, låter honom till en början

kämpa på frostmakternas sida emot Halfdan och sedermera föra ej blott de nordgermaniska (inguæoniska), utan ock de västgermaniska stammarne (hermionerna) mot Haddings östgermaniska krigarskaror (se n:o 38—40).

Minnen af Svipdagsmythen hafva vidare blifvit bevarade i sagan om Hamlet, Saxos Amlethus (Snæbjörns *Amlóði)*, son af Horvendillus (Örvandel). Hamlets fader har i medeltidssagan, likasom Svipdags fader i mythen, blifvit dödad af samme man, som gifter sig med den dräptes hustru, och likasom Svipdag i mythen, varder medeltidssagans Hamlet sin fader Horvendillus' hämnare och sin styffaders baneman. Vid mer än ett tillfälle återkommer i de nordiska sagorna den idéen, att en gosse, hvars styffader dräpt hans fader, rufvar på sin plikt att hämnas denne och därunder spelar tok eller half-idiot, för att undgå misstanken, att han kan blifva farlig för dråparen. Svipdag, Örvandels son, uppväxer i sin styffaders hus under alla de förutsättningar, som kunde berättiga och förklara ett sådant hyckleri; han har på grund däraf fått som gosse bära epithetet *Amlóði,* hvars betydelse är »token», och då mythen på samma gång har skildrat honom som högt begåfvad, kvick och skarpsinnig, har man i de ord, som mythsagan lagt på denne gosses läppar, mönstren för de dubbeltydiga uttryck, som under en yta af slöhet låta det beslöjade skarpsinnet framskimra. Dessa drag hafva ur mythsagan om Svipdag flyttat in i medeltidssagan om Hamlet, hvilken saga i öfrigt redan på Saxos tid hade inträdt i en själfständig utveckling. Jag återkommer till detta ämne i en afhandling om hjältesagorna. — Andra minnen af Svipdagsmythen återuppdyka i danska, svenska och norska folkvisor. De danska visor, som med en förvånande trohet ända in i nyare tider bevarat vissa grunddrag och enskildheter ur Svipdagsmythen, har jag redan ofvanför påpekat. Den norska folkvisan om »Hermod den unge» (Landstad, Norske Folkeviser s. 28) och hennes svenska, än mythtrognare variant »Bergtrollet» (Arvidson I, 123) hafva för forskningen i mythens synonymik och de bevarade mythspillrornas samman-

hang det särskillda intresse, att i den första uppträder Svipdag, likasom i Beowulfdikten och pros. eddan under namnet Hermod, och att båda varianterna hafva till ämne ett äfventyr, som Saxo förtäljer om sin Otharus, när han skildrar dennes flykt genom Jotunheim med den återfunna Syritha. Det är redan ofvanför (n:o 100) meddeladt, att sedan Otharus funnit Syritha och dödat en jätte, i hvars våld hon var, blef han på återvägen skilld från henne, men återuppsökte henne och befriade henne ur den fångenskap, hvari hon råkat hos en jättekvinna. Det är denna episod, som utgör ämnet för visan om »Hermod den unge» och hennes svenska variant. Jämförda med hvarandra gifva oss de båda visorna följande bild af förloppet:

Den unge Hermod fick till maka en vän ungmö, som han befriat ur en jättinnas händer. I jättevåld hade hon kommit på det sättet, att en »gigjare» (ursprungligen en *gýgr*, en trollpacka, Aurboda) hade under stark folkträngsel bortstulit henne ur en kyrka (gudaborgen Asgard är här förvandlad till ett »Guds hus»). Hermod ilar på skidor »genom skog och skjul och trånga iden», kommer till »den vilda sjöstrand» (Elivågor) och till »bärget det blå», där jättinnan, som gömt den sköna ungmön hos sig, har sin bostad. Det är då julkväll. Hermod begär att få härbärge öfver natten i jättekvinnans bärgboning och får det. Med list förmår han jättekvinnan att följande morgon besöka sina grannar, befriar under hennes bortovaro den väna jungfrun och flyr på sina skidor med henne »öfver de höga bärg och ned öfver de låga». När den gamla jättinnan vid sin hemkomst finner dem vara sin kos, ilar hon (enligt den norska varianten ledsagad af aderton jättar) efter de flyende genom mörka skogar med en fart, som kommer hvarje träd på marken, att böja sig till jorden. När Hermod med sin ungmö kommit till »den salta fjärd» (Elivågor), är jättinnan dem helt nära; men i det afgörande ögonblicket förvandlas hon till sten, enligt den norska varianten genom inverkan af solen, som just då rann

upp, enligt den svenska varianten genom inverkan af ett kors, som stod vid fjärden och dess »långa bro».

Den svenska varianten vet ännu, att Hermod hade en broder, i mythen Ull den skicklige skidlöparen. I båda visorna är Hermod själf en skicklig skidlöpare. Refrängerna i dem båda säger, att »han kunde så väl på skidorna löpa». Här nedan bevisar jag, att Örvandel, Svipdags och Ulls fader, är identisk med Egil, mythens allra förnämste skidlöpare, och att Svipdag är syskonbarn med Skade, »skidornas dis». Svipdag-Hermod tillhör mythens ryktbara skidlöpareslägt, och äfven i denna punkt ha således dessa folkvisor bevarat ett äkta mythiskt drag.

På sitt sätt vittna således äfven dessa visor om Svipdags identitet med Hermod och dennes identitet med Saxos Otharus.

Till slut några ord om Svipdagssynonymen. Af dessa bilda *Óðr* och *Hermóðr* (och i Beowulfdikten *Sviðferhð*) en grupp, hvilken, såsom ofvanför redan påpekats, hänvisar till hans själsegenskaper; Svipdag (»den skimrande dagen») och Skirner (»den skinande») en annan, som hänvisar till hans börd såsom son af stjärneheroen Örvandel, som är »den klaraste af stjärnor» och »en sann stråle från solen» (se ofvanför). Hvad åter vidkommer synonymet *Eirekr*, bör man erinra sig, att Svipdags halfbroder Gudhorm bär epithetet *Jörmunrekr* och dennes halfbroder Hadding epithetet *Þjóðrekr*. Det är de tre halfbröderna, som efter patriarken Mannus-Halfdan öfvertaga väldet öfver germanerna, och enär de hvar för sig innehafva stora landområden och herrska öfver många germanstammar, äro de, i motsatts till de enskilda stammarnes furstar, storkonungar. Det är värdigheten af storkonung som samtlige dessa parallelnamn *Eirekr*, *Jörmunrekr* och *Þjóðrekr*, hvar på sitt sätt, beteckna.

108.

SVIPDAGS FADER ÖRVANDEL. BEVIS, ATT HAN ÄR IDENTISK MED VÖLUNDS BRODER EGIL. ÖRVANDELSSYNONYMET EBBO (EBUR, IBOR).

Svipdags fader Örvandel måste hafva varit dödsfiende till Halfdan, som bortröfvade hans maka Groa. Hitintills är det emellertid hans son Svipdag, som vi sett utföra hämdefäjden mot Halfdan. Det måste likväl förekomma otroligt, att den käcke bågskytten själf skulle förhållit sig stilla och öfverlåtit åt sin unge, i början opröfvade son kampen mot Thors skyddsling, den väldige sonen af Borgar. Det episka sammanhanget kräfver, att äfven Örvandel deltagit i detta krig, och det gäller att undersöka, om våra mythfragment bevarat spår af att detta kraf blifvit i mythens epos tillfredsställdt.

Örvandel har, såsom detta hans namn tillkännagifver, varit en ryktbar bågskytt. Att *Ör-* i Örvandel i hednisk tid uppfattades som ordet *ör* »pil» — ehuru denna betydelse fördenskull ej behöfver vara den ursprungligaste — häfves öfver hvarje tvifvel genom Saxo, enligt hvilken *Örvandill's* fader hette *Geirvandill* (Gervendillus, Hist. 135). Fadern är således den »med spjutet», sonen den »med pilen sysslande».

Utgående från denna punkt hafva vi att vid undersökningens början uppställa denna fråga: finns bland de af Halfdans fiender, som Saxo omtalar, någon, som bär ett bekant bågskytt-namn?

Så är det i själfva verket. Halfdan berggram har att kämpa med två mythpersonligheter, Toko och Anundus, hvilka med förenade krafter uppträda emot honom (Hist 325). Toko, *Toki,* är ett bekant bågskytt-namn. På ett annat ställe hos Saxo (Hist. 265 ff.) kämpar en Anundus, med bistånd af Avo (eller Ano) *sagittarius,* mot en Halfdan. Vi hafva alltså parallelerna:

Bågskytten	Örvandel	är fiende till	Halfdan.
Bågskyttnamnbäraren	Toko	och Anundus äro fiender till	Halfdan.
Bågskytten	Avo	och Anundus äro fiender till	Halfdan.

Hvad som faller omedelbart i ögonen är att såväl bågskyttnamnbäraren Toko som bågskytten Avo har till stridsbroder en Anundus i kriget mot Halfdan. Hvarifrån har Saxo fått denne Anundus? Vi röra oss här på den historierade guda- och herosmythens område, och namnet Anund måste hafva varit hemtadt därifrån. Kan någon annan källa upplysa oss om en mythpersonlighet med detta namn?

Det har verkligen funnits en Anund, som intagit ett betydande rum i mythologien. Och han är ingen annan än Völund. Völundarkvida meddelar oss, att Völund äfven hette Anund. När de tre svanmöarna komma till Ulfdalarne, där bröderna Völund, Egil och Slagfinn vistas, trycker en af dem Egil »i sin hvita famn», den andra är Slagfinns älskade, den tredje »lägger sina armar om Anunds hvita hals»:

enn in þriþia,
þeirra systir,
varþi hvítan
hals Onondar.

Völund är den ende person med namnet Anund, som förekommer i våra mythkällor. Eliminera vi nu — naturligtvis tills vidare och i afvaktan på ytterligare bekräftelse — namnet Anund och sätta i dess ställe Völund, så få vi följande paralleler:

Völund och bågskyttnamnbäraren Toko äro fiender till Halfdan.
Völund och bågskytten Avo äro fiender till Halfdan.
Bågskytten Örvandel är fiende till Halfdan.

Häraf vill det synas, att Völund stått i en mycket nära förbindelse med en af mythologiens bågskyttar, samt att de båda haft en eller annan grund till fiendskap mot Halfdan. Kan detta bekräftas från annat håll?

Völunds bröder heta i Völundarkvida *Egill* och *Slagfiðr (Slagfinnr)*. De isländsk-norska dikterna från hedendomens tid innehålla omskrifningar, som bevisa, att Egil i mythen varit namnkunnig som bågskytt och skidlöpare. Bågen är »Egils vapen», pilarne äro »Egils vapens hagel» (pr.

edd. 422) och »Egils händers löpsill» (Har. Gr. s. 18). Ett skepp kallas Egils skidor, ursprungligen därför att han kunde begagna sina skidor äfven på vattnet. I Völundarkvida gör han med sina bröder jagtutflygter på skidor. Äfven Vilkinasaga (29—30) känner Egil som Völunds broder och omtalar honom som underbart skicklig bågskytt.

Samme Völund, som hos Saxo under namnet Anund har bågskyttnamnbäraren Toko eller bågskytten Avo vid sin sida i strider med Halfdan, har alltså i andra källor bågskytten Egil till broder.

Om en bågskytt Toko, som omtalas Hist. 487—490, förtäljer Saxo samma bragd som Vilkinasaga tillägger Völunds broder Egil. Hos Saxo är det Toko, som gör det ryktbara, Vilhelm Tell sedermera tillagda mästerskottet; i Vilkinasaga är det Egil. Den ene likasom den andre skjuter under liknande biomständigheter ett äpple från sin sons hufvud. Egils färdighet som skidlöpare och hans skidors användlighet på hafvet äro ej häller glömda i Saxos berättelse om Toko. Denne löper på skidor nedför den mot hafvet brant nedfallande klippan Kullen i Skåne och säges rädda sig ombord å ett skepp. Saxos Toko har alltså otvifvelaktigt varit identisk med Völunds broder Egil, och Saxos Anund är samme Völund, om hvilken Völundarkvida vittnar, att han i mythen burit äfven detta namn.

Härmed är nu bevisadt, att Völund och Egil uppträdt i germanpatriarken Halfdans saga som dennes fiender, samt att således den ryktbare bågskytten Egil intagit den plats där man skulle vänta att finna den ryktbare bågskytten Örvandel, Svipdags fader. Antingen är fördenskull Örvandel identisk med Egil, och då är det lätt att förstå, hvarför den senare är fiende till Halfdan, som ju bortröfvat hans hustru Groa. Eller är han icke identisk med Egil, och då känna vi ingen bevekelsegrund för dennes uppträdande på samma sida som Svipdag, och vi stå tillika inför den osannolikhet, att Örvandel ingenting gör för att hämnas den kränkning, som blifvit honom tillfogad.

Örvandels identitet med Egil bestyrkes till fullo af följande omständigheter.

Örvandel har Elivågor och kusterna af Jotunheim till skådeplats för sina bragder under den tid som han är gudarnes vän och jättarnes bekämpare. Det är till den tiden man har att förlägga Horvendillus' af Saxo (Hist. 135—138) omtalade segrar öfver Collerus (Kollr) och hans syster Sela (jämför vidundernamnet *Selkolla,* Bisk. s. I, 605). Hans tillnamn *inn frækni,* den käcke, vittnar ensamt för sig, att mythen omtalat märkliga bedrifter, utförda af honom, och att dessa i främsta rummet utförts emot frostmakterna, således i gudarnes tjänst och till Midgards bästa, framgår af berättelsen i pros. edd. 276, 277. Denna ådagalägger, att — såsom det episka sammanhanget också kräfver — asaguden Thor och bågskytten Örvandel voro åtminstone till en tid förtrolige vänner, och att de sammanträffat med hvarandra på sina utflykter för gemensamt ändamål i Jotunheim. När Thor, sårad i pannan, från sin strid med jätten *Hrungnir* återvänder till sitt hem *Þrúsvángr (Þrúsvángar, Þrúsheimr),* var Örvandels maka Groa där och sökte med läkande galder bota honom, hvari hon väl också skulle lyckats, om Thor kunnat förmå sig att tiga en stund med en underrättelse, som han medförde om hennes man och som han väntade skulle glädja henne. Och Groa vardt i själfva verket så glad däröfver, att hon glömde galdersångens fortsättning och ej kunde genomföra läkningen. Underrättelsen var, som vi veta, den, att Thor på den utflykt i Jotunheim, hvarifrån han nu var hemkommen, hade träffat Örvandel, burit honom i sin korgsäck öfver Elivågor samt kastat en tå, som den käcke äfventyraren förfrusit, upp till himmelen och däraf gjort en stjärna. Thor tillade, att det icke skulle dröja länge, innan Örvandel komme »hem», det vill utan tvifvel säga »hem till Thor», för att hemta sin hustru Groa. Det följer häraf, att Thor, sedan han burit Örvandel öfver Elivågor, skillt sig från honom någonstädes vid vägen, efter all anledning i Örvandels eget hem, samt att Groa, växtlighetsdisen, medan Örvandel ströfvade i

Jotunheim, hade en säker tillflyktsort i asagudens egen borg. Ett nära förhållande mellan Thor och Örvandel framlyser äfven däruti, att Thor sedermera gifter sig med Örvandels andra maka, Sif, och upptager hans son Ull, Svipdags halfbroder (se n:o 102), i Asgard.

Örvandels bostad har således varit belägen söder om Elivågor (Thor bar honom *norðan or Jötunheimum,* pros. Edd. 276) å den led, som Thor hade att färdas till och från jättelandet och antagligen helt nära eller invid stranden af det mythiska vattendrag, öfver hvilket Thor vid det omtalade tillfället bar honom. När Thor begifver sig från Asgard för att hemsöka jättarne, åker han den första delen af vägen i sin med bockarne *Tanngnjóstr* och *Tanngrisnir* förspända char. Särskildt omtalas på ett lifligt skildrande sätt i dikten Haustlaung hans färd i sin åskvagn genom rymden, när han begaf sig till det utfästa mötet med jätten *Hrungnir,* på återvägen hvarifrån han just påträffade och hjälpte Örvandel öfver Elivågor (pros. Edd. 276). Men öfver detta vatten och öfver själfva Jotunheim färdas Thor alldrig i sin char. Vadande går han genom Elivågor, till fots vandrar han i jättarnes obygder och möter sina fiender öga mot öga, bröst mot bröst, i stället för att slå dem ofvanifrån med blixten. Däruti öfverensstämma alla berättelser om Thors Jotunheimsfärder. Det måste således söder om Elivågor och i grannskapet af dem funnits ett ställe, där Thor lämnade sin char och sitt spann i säkert förvar, innan han drog vidare. Och då vi nu redan veta, att bågskytten Örvandel, Thors vän och likasom han en jättefiende, bodde vid asagudens färdeled och söder om Elivågor, låge det närmast till hands att antaga, att just Örvandels borg var hållpunkten på hans väg.

Nu förtäljer i själfva verket Hymerskvida 7, 37, 38, att Thor, när han for till Jotunheim, hade på vägen en hållplats, där hans dyrbara char och spann ställdes in och bevakades af värden på stället, som således hade ett ganska vigtigt förtroendeuppdrag och måste i mythen varit en vän till Thor och asagudarne. Värden bär bågskyttnamnet Egil. Från

Asgard till Egils bostad är, säger Hymerskvida, inemot en dagsresa för Thor, när han far efter sina bockar på vägen till Jotunheim. Efter denna dagsresa sätter han in de hornprydda dragarne hos Egil, som bevakar dem, hvarefter guden begifver sig vidare till fots. Thor och Tyr, när de ämnade hemsöka jätten Hymer,

Foro drivgom
dag þann fram
Asgardi fra,
unz til Egils qvomo;
hirdi hann hafra
horngaufgasta,
hvrfo at haullo
er Hymir átti.

»In emot hela den dagen foro de fram på väg från Asgard, tills de kommo till Egils. Han gaf de hornkraftige bockarne vård. De (Thor och Tyr) begåfvo sig hän till den storgård, som Hymer egde.»

Räknadt från Egils bostad, vandra således de båda gudarne vidare till fots. Af hvad som sedermera förtäljes om äfventyren på återvägen framgår, att afståndet är långt mellan Egils bostad och Hymers (jämför str. 35: *foro lengi, aðr* etc.). Man har först att färdas öfver Elivågor: *byr fyr austan Elivága hundviss Hymir* (str. 5). I Elivågor har Hymer sitt fiskevatten och plär där fånga hvalar å krok (jämför str. 17: *á vág róa)*; men långt ut på vattnet vågar han sig likväl icke (se strof 20), antagligen därför att han på dess södra strand, där Egil bor, har fiender. Mellan Elivågor och Hymers bostad är ett ansenligt stycke väg, som går genom skogvuxna klyftor *(holtriá,* str. 27) och förbi bärg, i hvilkas hålor månghöfdade vidunder, hörande till Hymers jätteklan, dväljas (str. 35). Thor iakttager en krigslist för sitt återtågs betryggande. Sedan han varit ute och fiskat med jätten, så, i stället för att fastgöra båten å dess plats vid stranden, såsom Hymer

anmodar honom, bär han farkosten med dess tillbehör hela den besvärliga vägen upp till Hymers hall. Också angripes han på återvägen af Hymer och hans jätteklan och måste, för att fritt kunna svänga Mjölner, släppa till marken den dyrbare kittel, som han tillegnat sig hos frostjätten och burit på sina breda skuldror (str. 35, 36). Men sitt ostörda återtåg genom Elivågor har han genom den omtalade listen tillförsäkrat sig.

Egil kallas *hraunbúi* (str. 38), ett epithet hvars dubbeltydighet ej bör lämnas ur sigte. Vanligen öfversättes det med bärgbebyggare; men det betyder här: den som bor vid *Hraunn (Hrönn)*. *Hraunn* är ett af namnen på Elivågor (se n:o 59, n:o 93; jämför pros. Edd. 258 med Grimnersm. 38).

Återkomne till Egil sätta sig Thor och Tyr åter upp i åskans char för att med den eröfrade kitteln begifva sig till Asgard. Men de hade icke åkt länge, förrän den ene hornprydde dragarens krafter sveko, och det befanns, att han var halt (str. 37). En olycka hade händt honom, medan han var i Egils förvar, och detta hade den illistige Loke vållat (str. 37). Dikten förtäljer icke på hvad sätt — därom få vi dock upplysningar af pros. Eddan — men om Lokes afsigt var att därmed stifta ovänskap mellan Thor och hans vän Egil, misslyckades det då. Thor utkräfde visserligen böter af Egil för hvad som skett, och böterna voro, såsom Hymerskvida låter veta, två barn, som uppväxte i Egils hus; men Thor vardt deras gode fosterfader och beskyddare, och straffet vardt därför sådant, att det var egnadt att stärka vänskapsbandet, i stället för att slita det.

Äfven Gylfaginning (pros. Edd. I, 142 ff.) har bevarat arfsägnen om att Thor, när han skall från Asgard begifva sig till Jotunheim, har att göra mer än en dagsresa, och att han fördenskull efter första dagens färd tager in i ett härbärge, där han spisar sin kvällsmat och stannar öfver natten. Där lämnar han sina bockar, och färdas följande dag öster (norr) ut »öfver det djupa hafvet» *(hafit þat hit djúpa)*, å hvars andra sida hans jättefiender hafva sitt hemland. Det ifråga-

varande hafvet är Elivågor, och traditionen angifver riktigt, att natthärberget är beläget på dess södra (västra) sida.

Hvad värden på stället heter har emellertid redan Gylfaginning förgätit; i stället för namnet säger hon blott en *búandi*, men hon vet och meddelar däremot namnen på de där uppväxande barnen: Thjalve och Röskva; och hon berättar, huru det tillgick, att Thors ene bock vardt halt, utan att dock Loke får skuld för olyckan. Tilldragelsen skulle enligt Gylfaginning timat, då Thor var på sin färd till Utgardaloke. Äfven i Gylfaginning tager Thor i böter de båda barnen och gör af Thjalve *(Þjálfi)* en hjälte, som med ära deltager i gudens bragder.

Såsom längre ned skall visas, är denna hållpunkt på färden mellan Asgard och Jotunheim förutsatt som välbekant i Eilif Gudrunssons Thorsdrapa, som skildrar de äfventyr Thor mötte på sin färd till jätten Geirröd. Thorsdrapa meddelar mythologiskt vigtiga upplysningar om ställets innebyggare. De äro asagudarnes »edsvurne» hjälpare, och Thor kan, när så kräfves, uppbåda därifrån tappre stridsmän, som följa honom öfver Elivågor in i Jotunheim. Bland dem spelar *en bågskytt* förnämsta rollen jämte Thjalve (se n:o 114).

På norra sidan af Elivågor bo således guda- och människofiendtliga jättar; på den södra kusten däremot gudavänliga och till asarne edsförpligtade väsen. Den omständighet, att de äro edsförpligtade till gudarne (se Thorsdrapa), innebär, att de stå till desse i ett aftals- och underdånighetsförhållande: den ytterst mot norr framskjutna utposten mot frostmakterna är uppenbarligen anförtrodd åt dem.

Därmed hafva vi ock en förklaring på stjärneheroen Örvandels, den store bågskyttens, ställning i mythens epos. Vi kunna förstå, hvarför han är trolofvad med en växtlighetsdis, Groa, när det är hans uppgift att försvara Midgard mot frostens förhärjelser, och hvarför han kämpar på Elivågor och i Jotunheim mot samma fiender som Thor, samt hvarför mythen gjort honom och åskans herre till gästvänner. Med en faders ömhet och en stridsbroders tillgifvenhet bär den

väldige Odens-sonen på sina axlar den utmattade och förfrusne stjärneheroen öfver de töckniga och af trollska fasor uppfyllda Elivågor för att nedsätta honom i trygghet vid hans egen härd söder om detta vatten, sedan han ärat honom med ett tecken, som för alla tider skall lysa på himmelen som ett vedermäle om Örvandels bragder och Thors vänskap för honom. Under tiden gästar Groa, Örvandels maka, Thors salar.

Men samma band af gästvänskap upptäcka vi emellan Thor och Egil. Enligt Hymerskvida är det i Egils hus, enligt Gylfaginning i det hus, där Thjalve uppväxer, som olyckshändelsen med den ene af Thors dragare inträffar; i den ena källan kallas ynglingen, som Thor tager i böter, Egils barn, utan att nämnas vid namn; i den andra kallas han vid namnet Thjalve. Två olika mythkällor gifva vid handen, att Thjalve i mythen var ett hittebarn, upptaget i Egils hus, och således icke köttslig broder, utan fosterbroder till Svipdag och Ull. Den ena källan är Fornaldars. III, 241, där det förtäljes, att Groa i ett *flœðarmál* fann ett gossebarn och uppfostrade det med sin egen son. *Flœðarmal* betyder en vattengrop, ett ställe, som än är öfversvämmadt af flodvatten, än ligger torrt. Den andra källan är Longobardsagan, i hvilken mythens Egil återuppträder som Agelmund, de från Skandinavien utvandrade longobardernas förste konung *(Origo Longob., Paulus Diac.* 14, 15; jämför n:o 112). Agelmund, heter det, hade en fosterson Lamicho *(Orig. Longob.)* eller Lamissio *(Paul. Diac.),* som han hittat i en damm och af medlidande upptagit. På ena stället är det således en kvinna, som bär namnet af bågskytten Örvandels maka, på det andra bågskytten Egil, som upptager till fosterson ett i en damm eller ett vattenfyldt ställe funnet barn. Paulus Diaconus säger, att gossen fick namnet Lamissio till minne häraf, »emedan han vardt uppdragen ur en damm eller ett dike, som på deras (longobardernas) språk heter *lama*» (jämför *lehm,* slamm, gyttja). Namnet Thjalve, *þjálfi,* hänvisar på ett alldeles liknande idésammanhang. Såsom redan Vigfusson påpekat, sammanhänger det med det engelska *delve,* dike, damm, vatten-

grop, lergrop, med det angelsaks. *delfan*, det holländska *delven*, bearbeta marken med spade, gräfva. Omständigheterna, under hvilka gossen påträffades, förebådade hans framtid. I mythen nedlägger han lerjätten *Mökkr-kálfi* (pros. Edd. I, 272—274); i vandringssagan är han landupptäckare, som kringseglar öar (Korm. 19, 3; pros. Edd. I, 496) och bekämpar därvarande jätteväsen (Harbardslj. 39), för att göra dem beboeliga för utvandrare. I tillägget till Gottlandslagen uppträder han som Thjelvar, som anländer till Gottland, befriar med elds bärande ön från trollska makter, koloniserar henne och varder stamfader till en utvandrareskara, som befolkar sydliga länder. Hos Paulus Diaconus växer han upp till en den ypperste hjälte; i mythen till asaguden Thors käcke hjälpare, som deltager i dennes och i den store bågskyttens äfventyr på Elivågor och i Jotunheim. Paulus (kap. 15) berättar, att när en gång Agelmund med sina longobarder kom till en flod, ville »amazoner» hindra honom sätta öfver den: då kämpade Lamissio, simmande i floden, med den tappraste af amazonerna och dödade henne. I mythen kämpar Egil själf med jättekvinnan Sela, af Saxo omtalad som en amazon: *piraticis exercita rebus ac bellici perita muneris* (Hist. 138), medan Thjalve strider med jättekvinnor på Hlessey (Harbardslj. 39), samt vid Thors och bågskyttens sida kämpar sig igenom det flodsvall, hvari jättinnor söka dränka dem (Thorsdrapa). Det är uppenbart, att Paulus Diaconus' berättelser om Agelmund och Lamissio ej äro annat än historierade ekon af de myther om Egil och Thjalve, af hvilka de fornnordiska urkunderna lyckligtvis bevarat värdefulla spillror.

Thjalve är således bågskytten Egils och Groas fosterson, såsom det framgår ur sammanställningen af de här berörda källorna. Ur andra källor hafva vi funnit, att Groa är bågskytten Örvandels maka. Örvandel bor vid Elivågor, och Thor är hans vän och emottager Groa som sin gäst. Egil bor vid Elivågor, och Thor är hans vän och gästar hos honom på vägen till och från Jotunheim. Dessa äro de närmast liggande intygen om Örvandels och Egils identitet.

Det är redan förut påpekadt, att Svipdags fader Örvandel uppträder hos Saxo äfven under namnet Ebbo (se n:o 23, n:o 100). Det är Otharus-Svipdags fader som han kallar så (Hist. 329—333). Halfdan dödar Örvandel-Ebbo, medan denne firar bröllopp med en prinsessa Sygrutha (se n:o 23). Egil har i mythsagan haft samma öde: en fiende och medtäflare dödar honom för en kvinnas skull. »Frank's Casket», ett gammalt, nu i England förvaradt skulpturarbete, afbildadt i George Stephens' stora runeverk, framställer Egil försvarande sitt hus mot en skara angripare, som storma det. Inne i huset ser man en kvinna, hvars besittning striden gäller. I likhet med Saxos Halfdan bär en af angriparne ett träd eller en grenig klubba som vapen. Egil har ilat ut med bågen i hand, och hans tre berömda pilar äro afskjutna. Öfver honom står i runor hans namn, hvadan intet tvifvel om hans identitet kan ega rum. Angreppet skedde, enligt Saxo, nattetid *(noctuque nuptiis superveniens,* Hist. p. 330).

På liknande sätt berättar Paulus Diaconus om Egil-Agelmunds död (c. 16). Han angreps, heter det, nattetid af bulgarer, som dödade honom själf och bortsläpade hans enda dotter. Under en tid af sin historia hade longobarderna bulgarerna till grannar, med hvilka de lefde i fäjd. I mythsagan var det »borgarer», d. v. s. Borgars son Halfdan och hans män, som dödade Örvandel. Borgarerna hafva i den historierade sagan blifvit gjorde till bulgarer af det naturliga skäl, att strider, utkämpade med bulgarer, fortlefde i longobardernas hågkomst.

Själfva namnet Ebbo återkommer äfven i longobardsagan. De bröder, under hvilkas ledning longobarderna skulle hafva utgått från Skandinavien, heta hos Saxo (Hist. 418) Aggo och Ebbo, i Origo Longobardorum Ajo och Ybor, hos Paulus (c. 7) Ajo och Ibor. Namnet Ebbo är således en namnvariant af Ibor, det tyska Ebur, det nordiska Jöfurr, »vildgalt». Longobardsagans Ibor, utvandringsledaren, och Agelmund, de utvandrades förste konung, äro i mythen och ännu i Saxos källor en och samma personlighet. Longobar-

dernas historierade utvandringssaga har således sin rot i den stora allmängermaniska utvandringsmythen, som knöt sig till den genom Loke vållade tvedrägten mellan gudarne och urtidskonstnärerna, en tvedrägt hvarunder de senare slöto sig till frostmakterna och i spetsen för skilfinga-ynglingastammarne riktade mot söder den folkstöt, som åstadkom Fastlandsgermaniens befolkande med stammar från Sydskandien och Danmark (se n:o 28, n:o 32).

Mythhjälten Ibor är ej häller i de tyska sagorna förgäten. Han omtalas hos Notker (omkring år 1000) och i Vilkinasaga. Notker omtalar honom blott i förbigående såsom en då allbekant sagohjälte, i det att han skilljer mellan den verklige i skogarne kringströfvande vildgalten (Eber) och den Eber (Ebur), som »bär svaneringen». Mer får man här icke veta om honom. Men mythens Ebur-Egil är enligt Völundarkvida gift med en svanemö och har i likhet med sin broder Völund burit en ring. Svaneringarnes betydelse har ursprungligen varit densamma som ringen Draupnir's: de voro fruktbarhetssymboler, samt förfärdigades och egdes på denna grund af mythens urtidskonstnärer, som ju voro de personliggjorda ärings-skapande krafterna i naturen, samt af deras älskarinnor eller hustrur, svanemöarna, som voro växtlighetssafternas, det mythiska »mjödets» och »ölets» gifvarinnor. Den svanemö, som älskar Egil, kallas fördenskull i Völundarkvida Ölrun, ett parallelnamn till Ölgefion, såsom Groa, Örvandels hustru, kallas i Haustlaung (pros. Edd. I, 282). Äfven Saxo känner svaneringarne och omtalar, att från tre i luften sjungande svaner föll ett med runor tecknadt *cingulum* ned till konung Fridlevus (Njord), hvilket underrättade honom om hvar han skulle finna en af en jätte bortröfvad yngling, hvars befriande låg Fridlevus om hjärtat. Ställets sammanhang ger vid handen, att den onämde ynglingen i mythen var Fridlevus-Njords egen son, Fröj, skördarnes af frostmakterna röfvade herre. En svanering har således i mythen medverkat till att återställa jordens fruktbarhet.

I Vilkinasaga uppträder Villifer. Sagans författare fram-

håller själf, att detta namn är identiskt med Vild-Ebur, vildsvin. Villefer, en utmärkt och ädelsinnad hjälte, bär en guldring kring sin arm och är Vidga Völundssons äldre vän, beskyddare och frälsare ur lifsfara. Om hans slägtskapsförhållanden meddelar Vilkinasaga intet, men den roll hon gifver honom har sin förklaring i mythen, där Ebur är Völunds broder Egil och alltså sin skyddsling Vidgas farbroder.

Erinra vi oss nu, att i den tyska Orentelsagan, som är grundad på mythen om Svipdag, hjältens fader heter Eigel (Egil) och hans skyddspatron Wieland (Völund), samt att vi i den bågskytt, som hos Saxo kämpar vid Anund-Völunds sida mot Halfdan, igenfunnit Egil där vi väntat Örvandel, så finna vi här en hel kedja af bevis för att Ebur, Egil och Örvandel äro identiska, och på samma gång hafva länkarne i denna bevisning, hemtade som de äro från den isländska poesien och från Saxo, från England, Tyskland och Italien, ådagalagt, huru allmänt spridd ibland germanfolken mythen om Örvandel-Egil, hans ryktbare broder Völund och hans ej mindre ryktbare son Svipdag varit. Det resultat, som af undersökningen vunnits, är af största intresse för återställandet af mythens episka sammanhang. Hitintills har Völundarkvida med dess hjälte stått i mythgalleriet som en isolerad torso utan spår af sammanhang med mytherna och mythsagorna i öfrigt. Nu visar sig åter och skall i undersökningens fortsättning visa sig alltmer, att Völundsmythen tillhör de centrala delarna i den germaniska mythologiens stora epos och sänder sina förgreningar genom densamma i alla riktningar.

Hvad som med afseende på Svipdags saga närmast framgår häraf är att mythen ej ville låta Völunds i underjorden dolda svärd komma i händerna på en för den store konstnären och hans planer främmande hjälte. Smidde Völund detsamma i ett mot asarne fiendtligt uppsåt, för att hämnas en honom tillfogad oförrätt eller för att upphöja sig och sin frändekrets bland alferna på de herrskande gudarnes bekostnad, så har han ej gjort det förgäfves. Äro Völund och hans bröder de Ivaldes söner, som efter att hafva skänkt gudarne

sköna klenoder, vordo förnärmade genom den dom, som ställde Sindres konstverk, särskildt Mjölner, högre än deras egna, så har mythen också gifvit dem upprättelse för den tillfogade kränkningen. Mjölner splittras för segersvärdet, fördt af Völunds brorson, Asgard skälfver för den unge alfen, sedan han fått sin farbroders oförlikneliga vapen; dess port öppnar sig för honom och andra Völundsfränder, och gudavärldens skönaste kvinna blir hans maka.

109.

FRÖJ UPPFOSTRAD HOS ÖRVANDEL-EGIL OCH VÖLUND. ÖRVANDELS-EPITHETET ISÓLFR. VÖLUNDSEPITHETET AGGO.

Mythen har bevarat åt oss flere benämningar på den kustnäjd vid Elivågor, som Örvandel-Egil med sina fränder bebodde, medan de ännu voro gudarnes vänner och bildade en i deras tjänst verksam utpost mot frostmakterna. Att denna kustnäjd utgjorde en del af Alfheim — och den nordligaste delen af detta mythiska land — framgår redan däraf, att Völund och hans bröder äro i Völundarkvida alffurstar, söner af en mythisk »konung». Alffurstars välde är att förlägga till Alfheim af samma skäl som vanamakters till Vanaheim och asagudars till Asgard. Den del af Alfheim, hvarom här är fråga, där Örvandel-Egils borg var belägen, har i mythen hetat *Ýdalir*, *Ýsetr* (Grimnersm. 5, Ol. Tryggv. s. 21). Härpå hänvisar redan det, att den till asagud upphöjde *Ullr*, som är Örvandel-Egils son och Svipdags broder (se n:o 102), har enligt Grimnersmal sina salar byggda i *Ýdalir*. Gudaväsen, som ursprungligen icke tillhört Asgard, men upptagits i Odens klan och därmed äfven fått hemrätt inom asaborgens bållverk, bibehålla icke dess mindre de land, riken och salar, som äro deras odal och där de uppvuxit. Njord fortfar, sedan han blifvit Asgardsinnebyggare, att ega och tidtals vistas i vanaborgen Noatun bortom västerhafvet (se n:o 20, n:o 93). Skade såsom asynja fortfar att bebygga sin fader Thjasses salar i Thrymheim (Grimnersm. 11). Vidars gräs- och risbevuxna

rike är icke en del af Asgard, utan består af det stora slättland, på hvilket i Ragnarök Oden skall omkomma i kamp med Fenrer (Grimnersm. 17, se n:o 39). Då Ull säges hafva sina salar i Ýdalir, måste detta hvila på en liknande orsak, och Ýdalir vara det land, där han uppvuxit och som han ärft af sin fader, den store bågskytten. Då Grimnersmal uppräknar gudahemmen, öppnas raden af dessa med Thrudheim, Thors rike, och närmast därefter och i förbindelse med Alfheim omtalas Ýdalir, antagligen därför att Thors land och Örvandel-Egils stodo, såsom vi sett, i närmaste mythiska förbindelse med hvarandra.

Land er heilact,
er ec liggia se
asom oc olfom nær;
en i Þrvðheimi
scal Þórr vera,
vnz vm rifaz regin.
Ydalir heita
Þar er Ullr hefir
ser vm gorva sali;
Alfheim Frey
gáfo i ardaga
tivar at tannfæ.

Ýdalir betyder »bågens» eller »bågarnes dalar». *Ýsetr* är »bågens» eller »bågarnes säter». Att första sammansättningsdelen i dessa namn är *ýr*, »båge», bevisas af det sätt, hvarpå lokalnamnet Ýsetr kunnat användas i konstpoesiens omskrifningar, där den bågehållande handen kallas Ýsetr. Namnen hänvisa på ängdens mythiske herrskare, bågskytten Ull och hans fader bågskytten Örvandel-Egil. Stället har också varit kalladt *Geirvaðills setr, Geirvandills setr,* hvilket har sin förklaring däri, att Örvandels fader burit epithetet Geirvandel (Saxo, Hist. 135). Hakon jarl, det nordligare Norges herrskare, kallas (Fagrsk. 37, 4) *Geirvaðills setrs Ullr,* »Geirvandels säters Ull», en omskrifning hvari vi återfinna den

mythologiska idéförbindelsen mellan Ull och den säter, som egts af hans fader Örvandel och farfader Geirvandel. Ydalarne hafva varit skildrade som guldrika. *Ýsetrs eldr* är en omskrifning för guldet. Man må härmed jämföra hvad Völund säger (Völundarkv. 14) om sitt och sina fränders hems guldrikedom. (Se vidare om samma ställe n:o 114, 115.)

Grimnersmal berättar, i sammanhang med omnämnandet af Ydalarne, att gudarne gåfvo Fröj Alfheim i tandgåfva. *Tannfé,* »tandgåfva» kallades en skänk, som gafs (och på Island ännu ges) ett barn, när det fått sin första tand. Den späde Fröj göres således af gudarna till öfverkonung öfver Alfheim och herrskare öfver därvarande alffurstar, bland hvilka Völund och Örvandel-Egil, att döma af själfva mythtilldragelserna, måste varit de ypperste och mäst ryktbare. Också ligger det en följdriktig natursymbolik däri, att växtlighetens och skördarnes gud får väldet öfver alfer och urtidskonstnärer, de personliggjorda äringsskapande krafterna. Genom denna åtgärd af gudarne varda Völund och Örvandel vasaller under Njord och hans son.

På två ställen i sin historia meddelar Saxo historierade myth-uppgifter, af hvilka framgår, att Njord åt sin son utsåg en fosterfader eller lät honom uppväxa i ett hem under två fostrares vård. På det ena stället (Hist. 272) är det Fridlevus-Njord, som utser Avo bågskytten till sin sons fosterfader; på det andra (Hist. 181) är det den späde Frotho, son af Fridlevus och blifvande måg till Ericus-Svipdag, som får till förmyndare Isulfus och Aggo.

Hvad nu Avo bågskytten vidkommer, hafva vi redan ofvanför (se n:o 108) mött honom såsom kämpande vid sidan af Anundus-Völund mot en Halfdan. Han är parallelfigur till bågskytten Toko, som likaledes vid sidan af Anundus-Völund strider mot Halfdan, och, såsom redan visats, är han identisk med bågskytten Örvandel-Egil.

Hvad namnet Aggo beträffar, bäres det af den ene anföraren för longobardutvandringen, broder till Ebbo-Ibor, i hvilken vi redan återfunnit Örvandel-Egil.

Hvad angår namnet Ísólfr betecknar det i den fornnordiska poesiens språk björnen (pr. edd. I, 589, II, 484). Vilkinasaga låter Ebbo (Vild-Ebur) uppträda i björnham, när han vill befria Völunds son Vidga ur den fångenskap denne iråkat. I sin sköld bär Ebbo bilderna af ett vildsvin och en björn. Enär vildsvinet hänvisar på ett af hans namn (Ebur), bör bilden af björnen hänvisa på ett annat (Ísólfr).

Under sådana förhållanden anser jag det otvifvelaktigt, att Örvandel-Egil och endera af hans bröder, den med namnet Aggo (Ajo) betecknade, antingen nu denne är Völund eller Slagfinn, hafva i mythen haft förtroendeuppdraget att uppfostra den unge Fröj. Också intager Örvandel såsom vasall under Njord den plats, som fosterfäder innehade i förhållande till sina skyddslingars köttslige fäder.

Fröj uppväxer således i Alfheim och Ydalarne vårdad af alffurstar, tillhörande en brödrakrets, inom hvilken en, nämligen Völund, är mythens mäst ryktbare konstnär, hvars underbara verk, segersvärdet, sedermera visar sig öfverträffa Sindres yppersta smide, hammaren Mjölner. Och enär bland Örvandel-Egils bröder det alltid är Völund, som hos Saxo omtalas vid hans sida (se n:o 108), så är det antagligast, att det är Völund, icke Slagfinn, som äfven här, under namnet Aggo, uppträder jämte den store bågskytten och i likhet med honom fått sig vården om Fröj anförtrodd. Det följer häraf, att Svipdag och Ull varit Fröjs fosterbröder. Det är således en fosterbröder tillkommande pligt de uppfylla, när de begifva sig ut att rädda Fröj ur jättevåld, och när de sedermera, i kriget mellan asar och vaner, ställa sig på Fröjs sida. Härmed faller också ytterligare belysning öfver Svipdag-Skirners ord till Fröj i Skirnersmal 5:

ungir saman
varom i árdaga,
vel mættim tvæir truasc.

110.

SVIPDAGS FARFADER ÄR IVALDE. ÖRVANDEL, VÖLUND OCH SLAGFINN SÅLEDES DESAMME SOM IVALDES SÖNER.

Mythen förtäljer, att alfer smidde herrliga klenoder åt Fröj (Grimnersm. 42, pros. edd. I, 140, 340). Till dessa klenoder hörde det märkvärdiga skeppet *Skiðbladnir* och den guldglänsande galten *Slíðrugtanni,* äfven kallad *Gullinbursti* (pros. edd. I, 176, 264, 340—344), båda efter all anledning växtlighetssymboler. De alfer, som smidde dessa dyrbarheter, kallas Ivaldes söner och utgöra samma brödragrupp, hvars gåfvor till gudarne sedermera varda genom Lokes förvållan underkastade en offentlig granskning af asarna, samt af dem underkända i förhållande till Sindres smiden. Förvånande, ja alldeles otroligt vore det nu, att om andre konstnärer smida världsgagnande skänker till Fröj, alffursten Völund med sina bröder icke skulle gjort likaledes, då han likväl är den ypperste smeden bland dem alla och då han med sin broder Örvandel-Egil åtagit sig fosterfaderns plikter mot den unge skördeguden, till hvilka plikter det ju hörde att i allo främja dennes bästa och sätta honom i stånd att fullgöra sitt för världen vigtiga kall.

Redan ur denna synpunkt är det mer än sannolikt, att samme konstnär, som i germanstammarnes hjältesaga under namnet Völund, Wieland, Weland spelar rollen af den jämte Mimer ypperste smed, som forntiden känt, är densamme, hvilken i mythen var den ypperste smeden, nämligen den mäst konstfärdige bland Ivaldes söner. Denna åsigt blir till sin riktighet fullständigt bekräftad af intyg, som efter hand framläggas här nedanför.

Om Ivalde meddelar Forspjallsljod, att han hade två barnkullar, samt att Idun, växtlighetsdisen, tillhörde den ena af dessa kullar:

Álfa ættar
Iðunni hèto
Ívalldz ellri
yngsta barna.

Idun är således syster till de ryktbare konstnärerna, Ivaldes söner. I Völundarkvida äro Völund och Slagfinn bröder eller halfbröder till de växtlighetsdiser, som äro tillsammans med dem i Ulfdalarne (se strof 2). Enligt Forspjallsljod har Idun en tid varit aflägsnad från Asgard och befunnit sig i ett vinterkallt land i närheten af Narfi-Mimers dotter Natt och i sällskap med personer, hvilkas benämningar och epithet angifva, att de voro smeder, urtidskonstnärer (*Rögnir* och *Regin*, se n:o 113, 115, samt epithetet *viggiar*, synonym till *smiðar*, pr. edd. I, 587). Om Idun förtäljes således alldeles detsamma som om de svanmör och växtlighetsdiser, som lefde en tid i Ulfdalarne med Völund och hans bröder. Längre ned skall bevisas, att det namn, som inledningen till Völundarkvida ger Völunds fader, och det namn, som ges fadern till Völunds och Slagfinns svanemör, äro synonym och beteckna samma person; men lämna vi tills vidare detta bevis å sido och hålla oss till de redan framlagda intygen, så ställer sig frågan om identiteten af Ivaldes söner med brödragruppen Völund, Egil och Slagfinn på följande sätt:

1. a) Det finnes i mythen en brödragrupp, Ivaldesönerna, från hvilken de mäst underbara smiden utgått, smiden, som förärats gudarne och af dem jämförts med urtidskonstnären Sindres.

b) Det finnes i hjältesagan en brödragrupp, till hvilken Völund hör, den mäst ryktbare af den från mythen härstammande hjältesagans smeder.

2. a) Ivalde är en alf och hans söner alfer.

b) Völund, Egil och Slagfinn äro alfer (Völundarkvida 32).

3. a) Ivaldes söner äro bröder eller halfbröder till växtlighetsdisen Idun.

b) Völund, Egil och Slagfinn äro bröder eller halfbröder till svanmör och växtlighetsdiser.

4. a) Om Idun, systern till Ivaldes söner, förtäljes, att hon en tid var fjärran från gudarne och vistades tillsammans

med urtidskonstnärer i ett vinterkallt land i närheten af Natt, *Narfi*-Mimers dotter.

b) Völund och hans bröders svanmör vistas en tid med dem i ett vinterkallt land, som, efter hvad mina undersökningar redan gifvit vid handen, är beläget *fyr nágrindr neðan,* således i underjorden, i närheten af Natts rike.

5. a) Ivaldes söner hafva stått i nära förbindelse med Fröj och skänkt honom dyrbara klenoder.

b) Völund och Egil hafva stått i nära förbindelse med Fröj, varit hans fostrare och vårdare.

6. a) Ivaldes söner vordo på det djupaste kränkte af gudarne.

b) Völund har blifvit på det djupaste kränkt af asarne. Han och Egil varda deras fiender och förena sig med frostmakterna.

7. a) Kränkningen, som tillfogades Ivaldes söner, bestod däruti, att deras smiden underkänndes i jämförelse med den af Sindre förfärdigade hammaren Mjölner.

b) Det yppersta smide, som Völund förfärdigar, är ett svärd med sådana egenskaper att det skall visa sig Mjölner öfverlägset i kamp.

Redan dessa omständigheter nödga till att antaga identiteten af Ivaldes söner med Völund och hans bröder. Man måste medgifva identiteten eller ock antaga, att mythens epos uppställt två sådana brödragrupper och gifvit dem samma slägt, samma funktioner och samma öden, samt låtit den ena gruppen hämnas icke egen oförrätt, utan en kränkning som tillfogats den andra. Jag har afhållit mig från det senare antagandet, emedan det strider mot en af de allra främsta reglerna för en logisk undersökning: *causæ non sunt præter necessitatem multiplicandæ.* Och identiteten vinner, allt eftersom undersökningen fortskrider, bekräftelser från alla håll.

111.

FÖLJDERNA AF DOMEN ÖFVER IVALDESÖNERNAS KONSTVERK. PARALLELMYTHEN I RIGVEDA.

I prosaiska eddan, som omtalar den af gudarne fällda domen öfver Ivaldesönernas konstverk (s. 340 ff.), förmäles ingenting om de följder domen hade, och mythologerna synas därför hafva antagit, att den hade inga följder alls, ehuru den var tillställd af »olyckornas fader», den långt beräknande och illslugt planläggande Loke. Domen skulle enligt denna uppfattning vara en enstaka stående mythisk händelse utan verkningar på framtiden och utan sammanhang med öfriga mythiska händelser. Å andra sidan fann man ingen möjlighet att förklara Völunds ord (Völundarkv. 28), som han yttrar, sedan han tagit sin ohyggliga hämd på Niðaðr och är färdig att i örnham flyga bort ur sitt fängelse: *nv hefi ec hefnt harma minna allra nema einna iviþgiarnra:* »nu har jag hämnats alla mina oförrätter med undantag för en, som kräfver en fördärfligare vedergällning». Den oförrätt, som han här menar, är icke tillfogad honom af Niðaðr och har ej drabbat honom, medan han befann sig landsflyktig i de ödsliga Ulfdalarne, utan tillhör en mer tillbakaliggande tid, då han och hans bröder med de sina befunno sig i det guldrika hem, där de enligt Völundarkv. 14 lefvat ett lyckligt lif. Den oförrätten var icke hämnad, när han och bröderna lämnade det guldrika hemmet, för att han, fjärran från sina fiender, skulle medels segersvärdets smidande möjliggöra sin hämdeplan. Völunds ord syfta tillbaka på domen öfver Ivaldesönernas konstverk, och därmed sluta sig mythhändelserna ihop till en sammanhängande kedja.

Denna dom har i sina följder varit alltför vigtig, för att det icke skulle hänsyftas på densamma i Völuspa, som låter mythens alla olycksdigra händelser i den ordning de tilldragit sig skrida förbi vår blick, för att visa huru denna värld ur en oskyldig och lycklig urtid sjunkit allt djupare ned i det elände, hvari den mognar för Ragnarök. Detta är diktens

plan och ändamål. Såsom jag i en annan del af detta arbete kommer att utförligt ådagalägga, är dess uppgift icke att tala om »valfaders konstverk», utan om Lokes, »det ondas faders svekfulla gärningar» *(vafodrs vel,* Cod. Hauk.), icke att tala om »urtidens sägner», utan om »urtidens skadedigra händelser» *(forn spjöll fira).* Den sorglösa tiden, under hvilken asarna *tefldu i túni* och *teitir váru,* försvinner för alltid och efterföljes af ett tidsskede, hvarunder tre förfärliga thursamöar kommo från Jotunheim. Dessa thursamöar äro icke nornorna, såsom man allmänt antagit; för nornornas ställning till gudarne har jag i det föregående utförligt redogjort. De äro den i sin enhet trefaldiga, tre gånger af olika föräldrar födda Heiðr-Gullveig-Angerboda, som i förening med Loke utgör den germaniska mythologiens onda princip, såsom i den iraniska mythologien Angra Mainyu och Jahi (Bundehesh 3). Den olycksdigra händelse, som tilldrager sig, sedan den första hypostasen af »den tre gånger födda» kommit från Jotunheim, omtalas till sina följder i Völuspa str. 8: asarne hade ditintills icke lidit brist på gyllene smiden, men nu kom en tid, då sådana af det slag, som voro gudarne till gagn och glädje, icke längre kunde erhållas. På själfva metallen guld hafva emellertid gudarne alldrig lidit brist: af den metallen skimra deras salar, och den metallen växer i lunden *Glasir* utanför Valhall (pr. edd. I, 340). Dikten menar, såsom också ordalagen gifva vid handen, gyllene konstverk, ting gjorda af guld, sådana som *Gungnir, Draupnir,* Sifs lockar, Brisingamen och *Skíðrugtanni,* ting hvilkas besittning ökade gudarnes makt och Midgards välstånd. Sådana upphörde att komma gudarne till handa. Tidehvarfvet, som såg Sindres och Ivaldesönernas gåfvor öka Asgards samling af världsskyddande vapen och fruktbarhetsalstrande smycken, var ute, när Loke genom *Heiðr's* ankomst funnit sitt andra jag och den onda principen, ditintill ofruktbar, kunde i egenskap af manlig och kvinlig afla onda gärningar. Följden af den första svekfulla gärningen var, såsom häraf framgår, den, att de konstskickliga händer, som ditintills skapat och förärat sådana

klenoder, vägrade att vidare stå gudarne till tjänst. Själfva tillställningen, hvarigenom Loke vann detta syftemål, omtalar Völuspa icke, men det kan ej vara någon annan än den af honom tillställda domen, som kränkte Ivaldes söner och på samma gång bedrog den segrande Sindre på det fastställda segerpriset, Lokes hufvud. Båda konstnärsgrupperna måste hafva lämnat domstolen förbittrade mot gudarne. När vi erinra oss, att urtidskonstnärerna äro de växtlighetsskapande krafterna personliggjorda, så blir också betydelsen klar af brytningen mellan dem och gudarne, som de ditintills tjänat. Den första afdelningen i Völuspa är interpolerad dels med strofer ur en gammal skapelsesång af stort mythiskt intresse, dels med namnförteckningar till unge poeters tjänst. Aflägsnar man dessa interpolationer, så visar sig en sammanhängande kedja af mythiska urtids-olyckor, hvilkas första länk är den händelse, som gjorde slut på det tidehvarf, under hvilket urtidskonstnärerna i vänlig förbindelse med gudarne skapade herrliga vapen, förflyttningsmedel och smycken åt desse. På denna brytning följde luftens blandning med skadliga element, med andra ord, begynnelsen till den stora vintern; Fröjas förrädiska öfverlåtande i jättehand; den af Heiðr utsådda svarta magiens utbredning bland människorna; de mot löfte och ed föröfvade dråpen på den tre gånger borna; brytningen mellan asar och vaner; det första stora kriget i världen, då Asgard stormas och Midgard betäckes af slagfält, på hvilka bröder bekämpa hvarandra; Balders död för Mistelten; aflandet af vidunderskarorna, som i Järnskogen invänta Ragnarök; det af människornas ondska nödvändiggjorda inrättandet af strafforter i underjorden. Allt detta är olyckornas faders och hans kvinnliga motbilds svekfulla verk, de världsfördärfvande händelser, som tilldrogo sig i urtiden, och dessa gärningar och händelser är det som Völuspas sierska förtäljer, för att förklara nödvändigheten af den kommande världsförstörelse och världsförnyelse, som hon besjunger.

Redan ofvanför (se n:o 54) är visadt, att de spillror af fornarisk mythologi, som Avesta, Zend och Bundehesh beva-

rat, tala om en förfärlig vinter, som hemsökte jorden. För att frälsa det ädlaste och bästa bland växter, djur och människor från den emotsedda ödeläggelsen, inrättade Jima i underjorden ett afstängdt område, inom hvilket ett urval af naturens organismer lefver ett obesmittadt och af händelserna på jordens yta ostördt lif, för att i världsförnyelsen befolka en skönare och lyckligare jord. Jag har visat, att samma myth i alla väsendtliga enskildheter återfinnes i den germaniska läran om Mimers lund och de där lefvande *ásmegir*'na. De iraniska urkunderna låta oss veta, att den store vintern var den onde andens verk, men förtälja icke enskildheterna därvid eller den episka orsaken till köldens ödeläggelser. Men om den underrättar oss den iraniska mythologiens indiska syster i Rigveda.

Beklädd med gudomlig rang lefver bland Rigvedas gudar en utomordentlig konstnär Tvashtar (Tvashtri), ofta omtalad och anropad i Rigvedas hymner. Namnet betyder »verkmästaren», »slöjdaren» (Bergaigne, Relig. Ved. III, 45; Darmesteter, Ormazd 63, 100). Han är den som formar organismerna i deras modersskötten, den som bereder och först eger som sin egen hemlighet den kraft- och ingifvelseförlänande somasaften (Rigv. II, 53 m. fl. st.); det är han som närer slägtena (Rigv. III, 55, 19). Bland de underbara verk han slöjdat omtalas en dubbelskål eller bägare, som är gudarnes dryckeskärl och fyller sig med välsignelse (Rigv. III, 55, 20; X, 53, 9), samt Indras, den indiske Thors, ljungelds-kil, motsvarigheten till Mjölner.

Men bland de dödlige hafva uppvuxit bröder, själfve dödlige och ej af gudarang, men som utbildat sig till konstnärer, hvilkas skicklighet uppfyller världen med förvåning. De äro tre till antalet, vanligen kallade ribhu'erna, men äfven anu'erna och ayu'erna, namn som måhända hafva någon urgammal gemenskap med Völundsnamnen Anund och Ajo. Mäst djärf och tilltagsen i lyckade konstnärsrön är den yngste af de tre (Rigv. IV, 34). De äro tillika soma-beredare, skalder och hjältar (Rigv. IV, 36, 5, 7), och en af dem är, likasom Vö-

lunds broder Örvandel-Egil, en oöfverträfflig bågskytt (Rigv. IV, 36, 6). Med gudarne komma desse dödlige konstnärer i beröring för deras slöjds skull (Rigv. IV, 35), och likasom Völund och Örvandel-Egil varda Thors vänner, bundsförvandter, medkämpar och tjänare, så varda ribhu'erna Indras (Rigv. I, 51, 2; VII, 37, 7): »med Indra, den hjälprike, förbundo sig hjälparne, med Indra de raske ribhu'erna». De smida vapen, pansar och förflyttningsmedel och göra åt gudarne märkvärdiga klenoder. På jorden skapa de växtlighet i öknarne och hugga ut vägar för de befruktande strömmarne (Rigv. V, 42, 12; IV, 33, 7). Med Ivaldes söner dela de således egenskaperna att vara på en gång växtlighetsskapare och smeder vid härden, samt förlänare af dyrbara gåfvor till gudarne.

Men någon ond tunga intalade gudarne, att ribhuer'na hade yttrat sig ringaktande om den af Tvashtar förfärdigade dubbelskålen eller bägaren. Detta förtörnade Tvashtar, och han fordrade deras död. Gudarne sände då till ribhu'erna eldguden Agni. Ribhu'erna frågade: »hvarför har den förträffligaste, den ungdomligaste kommit till oss? I hvilket uppdrag kommer han?» Agni lät dem veta, att de skulle hafva tadlat Tvashtars bägare; men de försäkrade, att de icke yttrat något nedsättande, utan endast talat om det ämne, hvaraf han var gjord. Agni framför emellertid gudarnes beslut, som ålade dem att af Tvashtars bägare göra fyra likadana. Förmådde de icke det, så skulle väl gudarne efterkomma Tvashtars fordran på deras dödande; men kunde de det, skulle de med gudarne få dela rättigheten att emottaga offer. Dock skulle de därjämte fullgöra följande mästerprof: de skulle smida en lefvande häst, en lefvande vagn, en lefvande ko, och de skulle skapa ett föryngringsmedel och på två ålderstigna och kraftlösa väsen visa dess duglighet. Ribhu'erna läto gudarne veta, att de ville efterkomma befallningarna. De gjorde då den underbare vagn eller det vagnskepp, som de skänkte till asvinerna, de sköna tvillinggudarne, på hvilket desse fara genom luften och på hafvet. (Jämför Skíðbladnir, Fröjs skepp,

och Hringhorni, Balders och förmodligen äfven Höðr's förflyttningsmedel genom luften och på hafvet.) De gjorde af en häst två hästar och skänkte dem till Indra. Af en tom kohud smidde de en ko. (Jämför Sindres konststycke att af ett tomt svin-skinn smida galten Sliðrugtanni.) De gjorde det fordrade föryngringsmedlet och profvade det med lycka på sina gamla föräldrar. Slutligen fullgöra de äfven det stora mästerverket att af Tvashtars bägare smida fyra lika goda. Därefter infinna de sig hos gudarne, som »med insigt» pröfva deras verk. Själfve Tvashtar kunde icke undgå att förvånas öfver bägarne. Men utgången af gudarnes pröfning och dom öfver ribhu'ernas konstverk vardt ganska olycksdiger. Både Tvashtar och ribhu'erna vordo missnöjde. Tvashtar lämnade gudarne och begaf sig med sina växtlighetsdiser, i hvilkas sällskap han ofta omtalas, till bärgen. Ribhu'erna vägrade emottaga den dem af gudarne erbjudna andelen i morgon- och middagsoffren, samt gingo, sedan de lagt förbannelse på sina vedersakare; de begåfvo sig bort på långa irrfärder, och gudarne visste icke hvar de funnos (Rigv. I, 161, 1—13; IV, 33, 1—11, m. fl. st.)

Följden af denna brytning mellan urtidskonstnärerna inbördes och med gudarne blir klar af den betydelse som Tvashtar, han som närer världen, och ribhu'erna, som smycka ödemarker med växtlighet och vattna dalarne, ega i natursymboliskt afseende. De välgörande naturmakter, som hittintills verkat i gudarnes tjänst, öfvergifva deras sak, och öfver världen breder sig den vinter, hvarom den iraniska mythen talar, det mörker och det jättevidundrens välde, som enligt Rigveda en gång herrskat, och hvarunder Indra i spetsen för gudarne kämpade väldeligen för att återställa ordningen och återeröfra solen.

Vi finna här märkvärdiga beröringspunkter eller rättare beröringsytor mellan de asiatisk-ariska mythkretsarna och den germaniska. Det gäller här icke likheter i enskillda drag: sådana kunna påpekas mellan snart sagdt alla mythkretsar i världen, och vanligen bygger man allt för svindlande hypo-

theser på det svaga underlag de erbjuda. Det gäller här gemensamhet i stora, centrala, sammanhängande mythkomplexer: mythen om en ursprunglig endrägt mellan en gudaklan och gudaklanen underordnade tjänstvillige konstnärer, som smida fruktbarhet, gudasmycken och gudavapen, förstå att tillreda det kraftförlänande och ingifvelseskänkande mjödet och äro nära förenade med växtlighetsdiser, hvilka, såsom framdeles skall visas, uppträda som svanemöar ej endast i den germaniska gudasagan, utan ock i den indiska mythologien; mythen om huru denna endrägt tillintetgöres genom en pröfningsdom, hvilkas parter äro å ena sidan han, som i den indiska mythen smidt Indras åskande vigg och i den germaniska Thors åskande hammare, samt å andra sidan tre bröder, af hvilka en är utmärkt bågskytt; mythen om följden af domen: naturens ödeläggelse genom frostmakter eller jättevidunder; mythen (i de iraniska och de germaniska urkunderna) om den underjordiska lustgården, i hvilken ett urval af skapelsens bästa väsen skyddas mot förödelsen och fortlefver ofördärfvadt genom århundradena; mythen (i de iraniska och germaniska urkunderna) om dessa väsens bestämmelse, som sammanknyter sig med de (för de iraniska och germaniska mythkretsarne) likaledes gemensamma mytherna om en världsförstörelse och världsförnyelse. Gemensam för den indiska och den germaniska mythologien är äfven, att ett slugt, späjande väsen, i Rigveda Dadhyak (Dadhyank), i den isländska källan Loke, har förbrutit sitt hufvud till den konstnär, som smidt viggen åt Indra, hammaren åt Thor, men räddar det med list.

En vigtig iakttagelse bör här påpekas. En jämförelse mellan olika ställen i Rigveda ådagalägger, att af samtliga de underbara konstverk, som förelades gudarne att pröfva, fanns ursprungligen icke ett enda af metall. Tvashtars dubbelskål eller bägare är icke smidd af guld, utan af eld och vatten och ett tredje element. Indras vigg göres af knotorna i Dadhyaks hästhufvud och blir först i en senare tradition till ett vapen af brons. Gemensam för den arisk-asiatiska och den germaniska mythologien är urtidskonstnärernas för-

måga att af tomma djurskinn smida djur och att ur *ett* konstföremål låta flere liknande framgå (ribhu'ernas bägare, Sindres Draupnir). Äfven i den germaniska mythologien har Thors hammare till en början icke varit af metall, utan af sten, och liknande förvandlingar, hvad smidesämnena vidkommer, torde äfven de öfriga af Sindre och Ivaldes söner skapade konstverken hafva under århundradenas lopp undergått. Anmärkas må äfven, att af en myth, jämförlig med den om Svipdag och segersvärdet, förekommer i de ariskasiatiska mythkretsarna icke ett spår. I själfva den germaniska herossagan är Geirvandel, spjutkämpen, fader till Örvandel, bågskytten, och först af denne födes Svipdag, svärdkämpen (jämför n:o 123). Mythen om segersvärdet synes vara rent germanisk och hafva tillkommit under någon af brons- eller järnperioderna, hvaremot mytherna om domen öfver urtidskonstnärerna och om den därpå följande fimbulvintern måste härstamma från en tid, då metaller bland arierna ännu icke voro i bruk. Ytterligt otroligt vore det, att domen annars skulle gällt konstverk, hvaraf ursprungligen ej ett enda häntydde på metallsmide.

112.

FÖLJDERNA AF DOMEN ÖFVER IVALDESÖNERNA (forts.). NJORDS FÖRSONINGSFÖRSÖK.

Det är redan omtaladt, att Fridlevus-Njord befriar en furstlig yngling ur jättevåld. Händelsen var enligt Saxo en episod i den färd Fridlevus-Njord förde mot Anundus (Völund) och Avo bågskytten (Örvandel-Egil). Detta bestyrker, att den befriade ynglingen var Fröj, Völunds och Egils fosterson. Det ligger i sakens natur, att den förste bland gudarne, som skulle gripits af farhågor med anledning af den öfver Ivaldes söner fällda domen, borde vara Njord, hvars son Fröj ju då var i Völunds och Egils vård och våld (se n:o 109). Också erfar man af Saxo, att Fridlevus vidtog åtgärder för att blidka de båda bröderna. Han skickar först sändebud, som å hans vägnar fria till Anund-Völunds dotter, men sändebuden kommo

ej tillbaka: Anund hade dödat dem. Därefter begifver sig Fridlevus själf på väg, följd bland andra af »en fredsmäklare». Fredsmäklaren heter Björno och är en af de kämpar, som utgjorde besättningen i den borg, som Fridlevus sedan eröfrade och i hvilken vi hafva igenkännt Asgard (se n:o 36). Björno är således en af asarne, och skäl, till hvilka jag längre ned kommer, gifva vid handen, att han är Balders broder *Höðr*. Af sammanhanget framgår, att Fridlevus' färd till Ivaldes söner och möte med dem föregår, innan ännu allt hopp om en bemedling var ute och innan de senare anlände till de otillgängliga, nedanför naportarne i det underjordiska Jotunheim belägna Ulfdalarne, och det är sannolikt på vägen dit som de upphinnas af Fridlevus och den händelse tilldrager sig, som Saxo förtäljer och hvaraf ett historieradt minne bevarats äfven i den longobardiska vandringssagan.

Mötet förde ej till förlikning, utan till strid. Avo bågskytten (Örvandel-Egil, se n:o 108, 109) framträdde å ena sidan och utmanade Fridlevus-Njord på tvekamp. Björno förtörnades öfver att en så lågättad person som denne Avo fördristade sig att utmana den högättade Fridlevus och spände i vrede sin båge för att med en pil nedlägga »plebejen». Äfven Björno var således bågkämpe. Men Avo kom honom i förväg, och en pil från honom afskar Björnos bågsträng vid dess ena fäste. Medan Björno hopknöt strängen, kom från Avo en andra pil, som gick mellan Björnos handlof och krökta fingrar utan att skada, och därefter en tredje, som bortsköt Björnos pil, just som den lades till strängen. Därefter fortsatte Ivaldesönerna sin bortfärd. Björno lössläppte efter dem en medförd *molossus,* antagligen samme hundjätte eller ulfhundjätte, som Saxo nyss förut (Hist. 260) omtalat såsom varande i Björnos ego och som förut vaktat jätten Offotes hjordar. Men denne *molossus* kunde icke hindra de flyende att välbehållne nå sitt föresatta mål. Fröj var efter all anledning af sina vårdare redan utlämnad till jättarne, när detta inträffade, hvilket måste skett på vägen mellan det guldrika hem, där Ivaldes söner förut lefvat lyckligt, samt

Ulfdalarne, och således inne i Jotunheim, där gudarne voro omgifne af fiender.

Sagan om detta äfventyr på Ivaldesönernas utvandringståg återkommer på igenkännligt sätt hos Paulus Diaconus i hans berättelse om longobardernas utvandring under Ibor (Örvandel-Egil, se n:o 108) och Ajo (Völund). Hos Saxo blir Avo-Egil, som tillhör alfernas slägt, en lågättad kämpe, medan vanaguden Njord blir till konung Fridlevus. Hos Paulus är sagan icke nöjd med att göra utvandrarnes store bågskytt till plebej, utan han göres till en träl, som upptager striden med en friboren utvald stridsman bland longobardernas fiender. I mythen och hos Saxo har tvekampen förts med båge och pilar och »plebejen» befunnits vida öfverlägsen sin motståndare. Paulus säger icke med hvilka vapen striden utkämpades, men sedan den ändat med »trälens» seger, aflägges på en *pil* den ed, att longobarderna skola lösa trälarnes länkar. Pilen måste alltså ha varit trälens segervapen. I mythen har Ivaldesönernas tåg till Ulfdalarne gått ned till det underjordiska Jotunheim och norrut genom det af thursar och vidunder bebodda Nifelhel. Både hos Saxo och Paulus spela sådana väsen en roll med i äfventyren. Hos Saxo är det Fridlevus' stridskamrat Björno, som släpper ett vidunder i hundskepnad löst mot Ivaldesönerna. Hos Paulus är det utvandrarne, som enligt deras fienders tro hade »människor med hundhufvud» till bundsförvandter.

Björno är en asagud, och han är skildrad som bågskytt, hvilken hyst förtroende till sitt vapen, ehuru det visade sig, att han var Avo underlägsen i dess handterande. Bland Asgardsgudarne omtalas blott två bågskyttar: *Höðr* och *Ullr*. Ull är, när detta sker, ännu icke upptagen i Asgard. Han är, såsom förut är bevisadt (se n:o 102), son af Örvandel-Egil och Sif; han vistas ännu i sitt föräldrahem, när Svipdag, hans halfbroder, får af Sif befallning att uppsöka Fröj och Fröja i Jotunheim (se n:o 102), och han följer Svipdag troget genom dennes äfventyr på färden. Ull kan således här icke komma i fråga — dess mindre som han annars skulle

uppträdt här emot sin egen fader. Had *(Höðr)* omtalas såsom bågskytt och jägare såväl i Beowulfdikten, där han under namnet Hædcyn skjuter Balder-Herebeald med ett vådaskott från sin »hornbåge», som äfven hos Saxo *(arcus peritia pollebat,* Hist. 111) och i de på mythmotiv byggda sagor från kristen tid, där han uppträder under namnet Heðinn. Att Björno, omtalad af Saxo som en skön yngling, är Had, bekräftas af en annan omständighet. Han säges vara *sequestris ordinis vir* (Hist. 270), ett uttryck, som förekommit så gåtfullt, att man velat ändra det till *sequioris* eller *equestris ordinis vir*. Uttrycket innebär, att Björno i Saxos mythologiska källor tillhört en grupp af personligheter, hvilkas funktioner varit sådana, att de tillsammans kunnat betecknas som en *sequestris ordo. Sequester* betyder en medlare i allmänhet och i det romerska lagspråket en opartisk mellanman, hos hvilken vid tvister den omtvistade saken deponeras. Det nordiska ord, som Saxo sålunda öfversatt med *sequestris ordo,* »medlare-ståndet», »medlaregruppen», kan icke vara annat än det plurala *ljónar,* ett mythologiskt ord och tillika ett gammalt juridiskt, om hvilket det i prosaiska Eddan heter: *ljónar heita þeir menn, er ganga um sættir manna,* »ljonar kallas de, som hafva sig angeläget att förlika tvister». Att detta ord *ljónar* ursprungligen varit en mythologisk beteckning för en viss grupp af asagudar, hvilka särskildt haft sig anförtrodt att fungera som fredsdomare, framgår med bestämdhet af det från hedendomen ärfda och långt in i kristen tid om människoslägtet använda uttrycket *ljóna kindir,* »fredsstiftarnes barn», ett uttryck som är att jämföra med det likaledes om människoslägtet använda *megir Heimdallar,* »Heimdalls söner». I kristen tid återgafs det bibliska uttrycket »människors barn» med det hedniska *ljóna kindir,* och när minnet af den ursprungliga betydelsen af *ljónar* försvunnit, öfvergick ordet *ljónar* just på grund af detta bruk till betydelsen af »människor i allmänhet», *viri, homines,* en betydelse, som det i hedendomens dagar alldrig haft.

Tre asagudar nämnas i våra mythkällor som fredsdomare:

Balder, Had och Balders son Forsete. Balder som domare omtalas i pr. Edd. 90; han är som sådan *liksamastr:* »den mäst försonande». Om Forsete, som ärfver sin faders domareegenskaper, heter det i Grimnersmal 15, att han *svefer allar sacir,* »förliker alla tvister». Had, som både till namn och väsen framstår som häftig och obetänksam, synes minst lämplig för samma kall. Icke dess mindre har han vid sidan af Balder och förmodligen under inflytande af denne fullgjort en förlikares uppdrag. Saxo (Hist. 122) omtalar honom som en domare, till hvilken människorna hänsköto sina mål — *consueverat consulenti populo plebiscita depromere* — och skildrar honom som begåfvad med stor öfvertalningsförmåga. Han egde *eloquentiæ suavitatem,* och förstod att med *benignissimo sermone* kufva motsträfviga sinnen (Hist. 116, 117). I Völuspa 60 kallas människoslägtet, som bebygger förnyelsens jord, *bvrir brodra tvegia,* »de båda brödernas söner», och de båda bröder, som i nästföregående strof omtalas, äro Balder och Had. Man har därmed att jämföra *ljóna kindir* i Völuspa 14. I Harbardsljod 42 hänsyftar den fräcke gudsbespottaren Hárbarðr på den snöpliga utgång, som ett försök, gjordt af *iafnendr,* »tvisteförlikare», att försona gudar och vissa gudafiender fick. Jag anser det både möjligt och sannolikt, att stället afser den mythiska tilldragelse, som här ofvanför skilldrats, samt tillika innehåller en anspelan på att förlikningsförsöket gällde återfåendet af Fröj och Fröja, som öfverlämnats som »brudar» åt lastbara jättar, och för hvilka »brudar» fredsstiftarne fingo slag och pilskott i brudköp. Jämför uttrycket *bæta munda baugi* och Thors i nästa strof uttryckta häpnad öfver de försmädligt tillspetsade orden, de värsta af det slaget han säger sig hafva hört. Saxo skilldrar den jätte, i hvars våld Fröj är, då han befrias af sin fader, som ett fegt och enerveradt vidunder, hvars ofantliga kropp är en *moles destituta robore* (Hist. 268). På detta sätt slutade gudarnes försoningsförsök. De tre Ivaldesönerna fortsätta sin färd till de för gudarne oåtkomliga Ulfdalarne, för att därifrån sända fördärf öfver världen.

113.

BEVIS, ATT IVALDES SÖNER ÄRO IDENTISKE MED ÖLVALDES.

Iakttagelser, gjorda under loppet af mina undersökningar rörande Ivalde och Ivaldes söner, hafva gång efter annan fört mig till det oväntade resultat, att Ivaldes söner Slagfinn, Egil och Völund vore identiske med Ölvalde-Allvaldes söner, som i Grottesången kallas *Iði, Urnir* eller *Aurnir (Örnir)* och *Þjazi,* samt i pros. Eddan sid. 214 *Þjazi, Iði* och *Gángr.* Oväntadt och, som det i början syntes mig, osannolikt var resultatet därför, att Thjasse, där han i den poetiska Eddan omtalas, vanligen betecknas som jätte, medan Völund kallas i Völundarkvida alffurste, alfhöfding. I Grimnersmal 11 betecknas Thjasse som *inn amátki iotvnn;* i Harbardsljod 19 som *enn Þruðmoðgi iotvn;* i Hyndluljod 30 som frände till Gymer och Aurboda. Grottasöngr 9 säger, att Thjasse, Ide och Aurnir voro bröder till de bärgresar, som voro Fenjas och Menjas fäder. I prosaiska Eddan är hans epithet likaledes *jötunn.* I början af mina undersökningar och innan ännu Völunds ställning i mythen blifvit klar för mig, förekom det mig särdeles otroligt, att en furste bland alferna och en af mythens störste konstnärer skulle kunnat betecknas som jätte. Visserligen kännde jag redan då, att de i mythologien förekommande klannamnen *áss, vanr, álfr, dvergr, jötunn* icke uteslutande afse de med dem betecknade väsendenas börd, utan ock kan, alldeles oberoende af den klan de genom födelsen tillhöra, gifvas dem på grund af de egenskaper de utvecklat eller den ställning de förvärfvat. Heimdall är i Thrymskvida 15, så att säga i samma andedrag, kallad *áss* och *vanr: »Þa quaþ Þat Heimdallr, hvítastr ása, vissi han vel fram sem vanir aþrir».* Och Loke är betecknad både som *áss* och *jötunn,* ehuru afståndet mellan asagud och jätte är det största af alla. Hvarken Heimdall eller Loke är af asaklan till födseln; men de äro i Asgard upptagne, de äro adopterade asar, och detta förklarar benämningen. Alfer och dvärgar äro utan tvifvel till börden olika

väsen; men ordet dvärg, som först i kristen tid blifvit ovillkorligt liktydigt med ett småvuxet väsen, en pyssling, har jämte sin bördsbetydelse äfven betydelsen af konstnär, smed, hvadan både vaner och alfer, ja äfven Fjalarr, kunnat intagas i den i Völuspa infogade »dvärg»-förteckningen. När det vid undersökningens fortsättning visade sig, att Völund och hans bröder hafva i mythens epos uppträdt som gudarnes farligaste fiender och stått i spetsen för frostmakternas försök att ödelägga världen, kunde jag fördenskull icke längre hysa ringaste betänklighet vid att Völund, ehuru alffurste, skulle betecknats som *inu ámátki iotvnn, enn þrúðmóðgi iotvnn*. En annan betänklighet återstod: Thjasse och hans bröder hafva enligt Hyndluljod och Grottasöngr varit fränder till jättar och måste således otvifvelaktigt haft jätteblod i sina ådror. Men äfven bland asagudarne finnas jättefränder, och när vid fortsatt granskning det visar sig, att Thjasses moder är en jättekvinna, men hans fader en *hapt*, ett väsen af lägre gudarang, så äro hans börd på moderssidan och hans ställning som jättarnes bundsförvandt och höfding samt gudavärldens och Midgards väldigaste fiende fullt tillräckliga att förklara den skenbara motsägelsen, att han skulle vara jätte och jättefrände och likväl identisk med alffursten Völund. Anmärkas bör också, att, såsom nedanför skall visas, traditionen bevarat ett minne af att äfven Völund kallats jätte och haft fränder bland jättarne.

De skäl, som tillsammanstagna bilda en åtminstone för mig oemotståndlig bevisning för identiteten af Ivaldes söner och Ölvaldes äro följande:

1) Hvad främst själfva namnen vidkommer, så bär Ides, Aurnir-Gangs och Thjasses fader, såsom redan är påpekadt, namnvarianterna *Allvaldi, Ölvaldi* och *Auðvaldi*. För personer talande ett språk, hvari prefixen *Í-, Íð-* och *All-* äro equivalenta och nyttjas i hvarandras ställe, och vanda vid en poetik, till hvars allra vanligaste egendomligheter det hörde att utbyta equivalenta namndelar och namn mot hvarandra (t. ex. *Grjótbjörn* mot *Arinbjörn, Fjallgyldir* mot *Ásólfr*

o. s. v.) var det omöjligt annat än att i namnen Ívaldi och Allvaldi se former, som borde beteckna samma person.

2) Hvad beträffar namnvarianten Ölvalde, ha vi redan sett, att dess equivalenter Ölmoðr och Sumbl (Finnakonungr, phinnorum rex) hänvisa till Slagfinns, Örvandel-Egils och Völunds fader, medan Ölvalde själf säges vara Ides, Aurnirs och Thjasses.

3) Ajos och Ibors moder kallas *Gambara* i Origo Longobardorum och hos Paulus Diaconus; Aggos och Ebbos moder kallas *Gambaruc* hos Saxo. Vi hafva i Ibor-Ebbo och Ajo-Aggo återfunnit Egil och Völund. Den germaniska ordstam, hvaraf latiniseringen Gambara bildats, är efter all anledning *gambr, gammr,* ett synonym till *gripr* (pros. Edd. II, 572), det tyska *Greif*. Thjasses moder är enligt pros. Edd. I, 314 jättinnan *Greip,* dotter af *Geirröðr*. Formerna *grip n.* och *greip f.* äro i det fornnordiska språket likbetydande, och de äro säkerligen äfven komna ur samma rot. Medan således Gambara är Völunds moder, benämnes Thjasses moder med ett namn, till hvilket Gambara hänvisar.

4) Namnvarianten *Auðvaldi* betyder »den öfver rikedomar rådande», och epithetet har sin förklaring i prosaiska Eddans berättelse om Thjasses faders efterlämnade guldskatt och dess delning mellan hans söner (s. 214). Det heter där, att Thjasses fader var *mjök gullauðigr*. Ivaldes söner, som förära gudarne gyllene klenoder, hafva likaledes varit rike på guld, och Völund talar i Völundarkvida om sin och sina fränders guldrikedom i det gemensamma hemmet.

5) Om det sätt, hvarpå Thjasse och hans bröder delade sin faders guldskatt förtäljer prosaiska Eddan i ofvan anförda ställe följande: »När Ölvalde dog, och hans söner skulle skifta arfvet, öfverenskommo de att vid skiftet mäta guldet så, att hvar och en skulle lika många gånger taga munnen full med guld. Fördenskull kalla vi i skaldskap guldet för dessa jättars ord eller tal.»

Det är både möjligt och antagligt, att bröderna enligt mythen delat guldet under tystnad och i endrägt. Men att

det skulle tillgått så som här förtäljes bör vara tvifvel underkastadt. Det är skäl att misstänka, att historien om guldets delning på omförmälda sätt blifvit uppfunnen i kristen tid för att man skulle hafva en förklaring på uttrycken *þingskil þjaza* i Bjarkamal, *Iǫja glysmál* därsammastädes och det i Malskrudsfrædi citerade *Iǫja orð*. Mer än en pseudomythisk historia, tillkommen på liknande grunder och stämplad af samma smak, förefinnes i prosaiska Eddan. Det bör icke lämnas ur sigte, att hvad samtliga dessa uttryck hafva gemensamt är att de hänvisa till en offentlig öfverläggning, en domstolsförhandling. *Mál* och *orð* behöfva visserligen icke i och för sig tillskrifvas en sådan hänsyftning, ty de hafva jämte sin juridiska betydelse äfven den generellare af tal och muntlig utsaga i allmänhet; men för att erhålla deras verkliga innebörd i de anförda omskrifningarna bör man sammanställa dem med *þingskil,* enär samtliga uttrycken *þingskil, glýsmál* och *orð* i dessa omskrifningar måste hafva sin grund i en och samma mythiska händelse. Med *þingskil* menas det som kan andragas eller företes inför en domstol af parten i ett mål till hans saks bedömande och utredning, och då nu i Bjarkamal guldsmiden kallas Thjasses *þingskil,* så borde däraf följa, att i mythen omtalats en domstolsförhandling, vid hvilken guldklenoder, smidda eller egda af Thjasse, blifvit förelagda i och för utredning af en vid domstolen förehafd tvistefråga, som på ett eller annat sätt rört honom. Ur samma synpunkt äro Ides *glýsmál* och Ides *orð* att tolka. Ides *glýsmál* äro Ides »glänsande inlagor», hans *orð* äro det genom hans smiden inför rätten afgifna intyget eller förklaringen i målet. Nu känna vi ur mythen en domstolsförhandling, vid hvilken dyrbara smiden, »glänsande inlagor», förelades i och för en saks afgörande. Målet var det af Loke anstiftade, och frågan gällde, huruvida han hade till Sindre förverkat sitt hufvud eller icke. Som vi veta berodde frågans afgörande på en jämförelse mellan Sindres och Brocks smiden å ena sidan och Ivaldesönernas å andra. Brock hade infunnit sig inför den höga rätten och kunde tala för sin

och sin broders sak. Ivaldes söner voro däremot icke närvarande, utan deras konstverk hade att tala för sig själfva. Häraf framgår en, som mig synes, enkel och träffande förklaring på omskrifningarna *Þjaza Þingskil, Iǫja glýsmál, Iǫja orð*. Deras konstverk voro de glänsande, men stumma andraganden, som från deras sida inkommo till målets utredning. Att guld, buret i munnen och alldrig framlagdt för en domstol, skulle kunna kallas *Þingskil*, anser jag mycket osannolikt. Man kan ur hedna dikter icke framdraga ett enda säkert bevis på att en omskrifning af så skrufvad och inadeqvat beskaffenhet varit nyttjad.

6) Saxo berättar, att samme Fridlevus-Njord, som kämpat med Anund-Völund och Avo-Egil, friade till Anunds dotter och fick afslag, men efter Anunds död vardt gift med henne. Njord skulle således blifvit gift med en dotter af Völund. I mythberättelserna blir han gift med Thjasses dotter Skade. Völund och Thjasse spela således samma roll som svärfader till Njord.

7) Vidare berättar Saxo, att Fröja-Syrithas fader vardt gift med Svipdag-Otharus' *soror*. *Soror* betyder syster, men äfven fostersyster, leksyster. Skall ordet tagas i sin strängaste bemärkelse, gifter sig Njord med en brordotter till Völund, i annat fall med en dotter af honom.

8) På ett tredje ställe (Hist. 50, 53) uppträder Skades fader under namnet Haquinus. Samma namn bäres af en kämpe (Hist. 323), som hjälper Svipdag-Ericus i hans kamp mot asaguden Thor och dennes skyddsling Halfdan, samt förorsakar, att Thors och Halfdans vapen visa sig odugliga i mötet med det af Svipdag-Ericus svängda Völundssvärdet. Det är således all anledning antaga, att Haquinus är för Saxo ett Völundsepithet. Namnet *Hákon*, hvaraf Haquinus skulle vara latiniseringen, förekommer emellertid alldrig i de nordiska mythkällorna, men Haquinus har här sin förklaring i en latinisering, med hos Saxo vanlig aspirering, af det forntyska Aki, det medeltidstyska Ecke, som förekommer i sammansättningarna Eckenbrecht, Eckehard och Eckesachs. Ecken-

brecht är i »Rosengarten» en namnkunnig vapensmed. Eckehard är i Vilkinasaga, likasom Völund, en smed, som arbetar åt Mimer, och Eckesachs är ett af tre »dvärgar» smidt svärd, om hvilket delvis samma äfventyr förtäljas som om Völunds segersvärd. Medan således Haquinus och hvad som om Haquinus förtäljes hänvisar till smeden Völund, intager en person som hos Saxo fått namnet Haquinus, den ställning, som tillkommer Thjasse i hans egenskap af Skades fader.

9) I Lokasenna 17 tillvitar Loke Idun, att hon lagt sina armar kring sin egen broders baneman:

Þic qveþ ec allra qvenna
vergiarnasta vera,
sitztu arma þina
lagdir itrþvegna
vm þinn broþurbana.

Idun är dotter af Ivalde (Forspjallsljod), således syster eller halfsyster till de ryktbare smederna Ivaldes söner. Af stället framgår således, att en af Ivaldes söner blifvit dödad, och Loke påstår, att Idun skulle öfverlåtit sig åt den man, som var orsaken till hans död.

Det finnes icke ringaste skäl att betvifla, att Loke här, såsom på så många andra ställen i dikten, skryter med de illgärningar han föröfvat och de framgångar han enligt egna försäkringar skulle haft hos asynjorna. Med hvad han förevitar Idun bör man jämföra hvad han påstår om Fröja, om Tyrs maka, om Skade och om Sif, om hvilka alla han påstår, att de i hemlighet varit hans älskarinnor. Mot Idun kunde han dess lättare och sannolikare rikta den beskyllningen, därför att hon en gång verkligen var helt och hållet i hans våld, då han nämligen smugit sig in i Thjasses salar och bortförde henne därifrån till Asgard (pros. edd. I, 210—214). Under sådana förhållanden är den Iduns broders baneman, kring hvilken hon skulle lagt sina armar, ingen annan än Loke själf. Också låter diktens författare, för att ytterligare hänvisa därpå, Loke tala om en till det påstådda äfventyret

hörande detalj — att nämligen Idun, för att förljufva herdestunden, tvått sina armar skinande hvita — hvilken detalj väl ingen annan än hon och den hemlige älskaren själf kunde känna. Loke har således vållat, att en af de ryktbare konstnärerna, Ivaldes söner, blifvit dräpt. Hvad nu vidkommer de dråp, öfver hvilka Loke i dikten skryter, inskränka de sig till två: dråpet på Balder och dråpet på Thjasse. Han säger sig hafva varit Balders rådbane samt den främste och förnämste *(fyrstr oc ofstr)* i dråpet på Thjasse. Balder var icke Iduns broder. Såvidt som man af bevarade mythminnen kan sluta, måste den dödade Ivaldesonen varit identisk med Thjasse, Allvaldesonen. Det finns ingen annan att välja på.

10) Det är redan ofvanför påvisadt, att Völund och den svanemö, som kom till honom i Ulfdalarne, voro syskon eller halfsyskon. Af det ofvanstående följer, att Thjasse och Idun voro syskon eller halfsyskon.

11) Thjasses hem kallas Brunn-akr (pr. edd. I, 312). I Völundarkv. 9 kallas Völund Brunni.

12) Idun bär epithetet *Snót* (pr. edd. 306), »den kloka», »den insigtsfulla». Völunds svanemö bär epithetet *Alvitr*, »den mycket kloka», »den mycket insigtsfulla» (Völundarkv. 1). Völund bär epithetet *Ásólfr* (Hyndluljod, jämför n:o 109); Thjasse bär epithetet *Fjallgyldir* (pr. edd. 308), som är en omskrifning för *Ásólfr (áss = fjöll, ólfr = gyldir)*.

13) En af Völunds bröder, nämligen Örvandel-Egil, har burit epithetet »Vildgalt» *(Ibor, Ebur)*. En af Thjasses bröder kallas *Urnir, Aurnir*. Detta namn betyder »vildgalt», »fargalt». Jämför det svenska och norska landskapsordet *orne* och det härtill i methathetiskt förhållande stående isländska *runi*, vildgalt, fargalt.

14) Minst en af Allvaldes söner har varit en stjärneheros, nämligen Thjasse, hvars ögon Oden och Thor fäste på himmelen (Harbardslj. 18, pr. edd. I, 318, 214). Minst en af Ivaldes söner har varit en stjärneheros, nämligen Örvandel-Egil (pr. edd. I, 276 ff.). Ingen stjärneheros omtalas, som icke kallats son af Allvalde eller är son af Ivalde, och med

säkerhet kan icke ett enda stjärnenamn eller stjärnegruppsbenämning uppvisas, som icke hänför sig till Allvaldes eller Ivaldes söner. Ur de nordiska källorna hafva vi namnen *Örvandilstá, Þjaza augu, Lokabrenna* och *Reiþ Rögnis*. Lokabrenna, isländskt namn på Sirius, kan väl endast afse den *brenna* Loke åstadkom, då Thjasse störtade i de kring Asgard tännda vafurlågorna. Hvad *Reiþ Rögnis*, Rögners vagn, vidkommer, är Rögner, såsom nedanför skall visas, epithet till en mythpersonlighet, i hvilken man återfinner på en gång Völund och Thjasse. I gamla engelska skrifter kallas vintergatan Vætlingastræt, Watlingestræt. Watlingarne, Vætlingarne kunna icke annorlunda förklaras än som ett patronym, betydande Vates söner. Vate är ett af namnen på Völunds och hans bröders fader (se n:o 110). En annan gammal engelsk beteckning för en stjärnegrupp är Eburþrung, Eburþring. Här återkommer Egils binamn Ebur, »vildgalt». Äfven namnet Ide, som bäres af en broder till Thjasse, synes hafva i England betecknat en stjärneheros.

Minst två af dessa gestalter och namn äro mycket gamla och af fornariskt ursprung. Jag känner ej de skäl, på hvilka Vigfusson antager, att Örvandel ursprungligen är identisk med Orion, men det bestyrkes af mythologiska förhållanden. Orion är den grekiska mythens mäst ryktbare bågskytt och jägare, likasom Örvandel är den germaniska mythens. Han har, i likhet med Örvandel-Egil, två bröder, af hvilka den ene, Lykos (Ulf), bär ett telchinnamn och väl ursprungligen varit identisk med telchinen Lykos, hvilken likasom Völund är stor konstnär och tillika begåfvad med krafter att inverka på väderleken. Orion kunde, heter det, gå på hafvet lika väl som på land. Örvandel-Egil har skidor, med hvilka han går på hafvet likasom på snöfälten, hvadan smärre fartyg kallas *Egils andrar*, Egils skidor (Korm. 5). Orion friar till en dotter af Oinopion. Första sammansättningsdelen af detta namn är *οἶνος vin*, och enär Oinopion är son af Bacchos, kan intet tvifvel råda om han ursprungligen haft en plats i den ariska mythen om mjödet. Örvandel-Egil friar

till en dotter af Sumbl (Ölvalde) finnkonung, som i den germaniska mythen är Oinopions motbild. Orion skildras som en jättehög och utomordentligt skön man och säges vara broder till titaner. Sin första maka, den sköna Sida, förlorade han snart genom döden, likasom Örvandel förlorade Groa. Sida, σίδα, med sin doriska variant Rhoa, ῥόα, betyder frukt. Namnet Groa hänvisar likasom Sida, Rhoa, till växtligheten, groendet. Det är efter Sidas bortgång Orion friar till Oinopions dotter, såsom Örvandel-Egil efter Groas död friar till Sumbl finnkonungs. En tredje kärleksförbindelse har han med Eos. Han skulle enligt en uppgift hafva blifvit dödad därför att han i sin jaglust hade sagt sig vilja utrota allt vildt på jorden. Denna uppgift torde hafva sitt ursprung i den af germanerna bevarade mythen om Völunds och Örvandel-Egils försök att ödelägga lifvet på jorden med frostmakternas bistånd. Hesiodus säger, att plejaderna (som gå ned, när Orion uppstiger vid synkretsen) rädda sig för Orion i oceanens ström. Det ofvan nämda fornengelska konstellationsnamnet Eburþrung torde afse plejaderna, enär sammansättningsdelen *þrung, ðryng* hänvisar på en tät samling af stjärnor; första sammansättningsdelen Ebur är, såsom redan nämdt, ett binamn till Örvandel-Egil. Det bör tilläggas, att likhetspunkterna mellan Orion- och Örvandelmytherna är sådan, att den tillbakavisar en gissning på lån. Orion-mythen är, likasom de flesta grekiska myther i den gestalt de kommit till oss, utan organiskt samband med ett episkt helt. Örvandel-mythen däremot infogar sig som ett moment i ett mythologiskt epos, som i stora och ursprungliga drag återgifver kampen mellan gudar, patriarker, urtidskonstnärer och frostmakter om väldet öfver världen.

Namnet Thjasse, *þiazi,* i äldre och obruten form *þizi,* anser jag likaledes vara urgammalt, likasom personligheten, hvilken bär detsamma. Thjasse är enligt min åsigt ursprungligen identisk med den i Rigveda omtalade stjärneheroen *Tishya,* iranernas *Tistrya,* hvilken i Rigveda X 64, 8 åkallas vid sidan af en bågskytt, som antagligen varit hans broder.

— Den tyska medeltidspoesien har bevarat namnet Thjasse i formen *Desen* (hvilken förhåller sig till *þiazi* som *delven* till *þiálfi*). Desen är i »Dieterichs Flucht» en konung, hvars dotter blir gift med Dieterich-Haddings fader. I de nordiska källorna blir en syster till Thjasse (Alveig-Signe, dotter af Sumbl finnkonung) gift med Haddings fader Halfdan. Gemensamt för den tyska och nordiska traditionen är således, att Haddings fader gifter sig med en nära fränka till Thjasse.

15) I dikten Haustlaung omtalas Thjasses äfventyr, då han fångade Loke med den magiske staken. Här får man märkliga, hitintills missförstådda upplysningar om Thjasses personlighet.

Att de blifvit missförstådda kommer sig ej af bristande uppmärksamhet eller skarpsinnighet från tolkarnes sida. Tvärtom: skarpsinnighet har blifvit slösad på dem*. I somliga fall ha textförändringar måst tillgripas för att göra dem begripliga, hvilket varit nödvändigt i det skick, hvari vår mythologi hitintills af naturliga skäl befunnit sig, då vigtiga förarbeten af annan art, ej minst med kritiskt noggranna upplagor af den germaniska mythologiens urkunder, tagit forskarnes tid i anspråk och nödgat dem afstå från studiet af mythernas episka sammanhang och deras utomordentligt rika och öfverflödande synonymik. Det ligger i sakens natur, att en utredning af synonymiken och det episka mythsammanhanget måste kasta en helt annan belysning än den, som dem förutan kunnat erhållas, öfver en mängd ställen i de gamla mythiska dikterna och öfver de på mythförhållanden grundade omskrifningar, som förekomma i de historiska sångerna.

I Haustlaung kallas Thjasse *faðir mörna*, »svärdens fader». Man har utan ringaste skäl betviflat, att en mythpersonlighet, som så ofta kallas jätte samt hvars förbindelse med jättevärlden och hvars gudafiendtliga jotunnatur så bestämdt framhålles i våra källor, skulle kunnat vara konstnär och svärdsmed. Man har fördenskull ändrat texten till *faðir mornar*

* Se till ex. Th. Wiséns undersökningar och Finnur Jónssons »Kritiske Studier» (Köpenhamn 1884).

eller *faðir morna,* tvinsotens eller de kraftförtärande sjukdomarnes eller de dem representerande kvinnliga thursaväsendenas fader. Men så långt som våra mythurkunder lämna oss upplysningar, har Thjasse ej haft någon annan dotter än Skade, skildrad som en stolt, modig, kraftfull och på idrotter begifven mö, som upphöjes till asynja, varder rikedomsgudens maka, öm styfmoder till skördarnes herre (Skirnersm.), Friggs *elja* och i denna egenskap stammoder till nordiske herrskare, som berömde sig af sin härkomst från henne. Att Thjasse haft flere döttrar är väl möjligt, men det omtalas ej, utan måste förblifva en gissning, hvarpå ingenting kan byggas, och äfven om så vore, är det gifvet, att då Skade varit den yppersta och mäst bekanta bland dem, hon också främst skulle komma i åtanke, där en dotter eller döttrar af Thjasse omtalas. Men att Skade skulle omtalats som en *morn,* en tvinsots-gyg, samt att Hakon jarl skulle ansetts härstamma från en tvinsotsdemon och af sina skalder besjungits som ättling af en sådan, anser jag icke möjligt. Texten, sådan den föreligger, säger oss, att Thjasse var svärdens fader (*mörnir* = svärd, se pr. edd. I, 567, II, 560, 620). Vi måste hålla oss därvid och erinra oss, att detta ej är det enda ställe, som vi hitintills träffat, där hans namn ställes i förbindelse med smiden. Ett sådant ställe håfva vi redan mött i *þiaza þingskil.*

16) I samma dikt, Haustlaung, kallas Thjasse *hapta snytrir,* »den som smyckat gudarne», försett dem med klenoder. Äfven detta epithet måste förekomma obegripligt, så länge man ej i Thjasse igenkännt en af urtidskonstnärerna, hvadan man äfven här, för att få en antaglig mening, tillgripit textförändringar.

Situationen, som skildras, är följande. Oden och *Hœnir,* följde af Loke, äro ute på en resa. De hafva farit öfver fjäll och ödemarker (Bragarœd. 2) och befinna sig nu i en trakt, som, att döma af sammanhanget, är belägen inom Thjasses rike Thrymheim. Denne, som är *margspakr* och *lómhugaðr* (Haustl. 3, 12), har planlagt ett försåt för Loke just på det ställe, till hvilket de nu hunnit: en dal (Bragarœd. 2) bevuxen

med ek (Haustl. 6) och så mycket hällre inbjudande till vederkvickelse och hvila som asarne efter en besvärlig färd äro hungrige (Bragar. 21) och se en hjord af »okbjörnar» betande i grannskapet. Thjasse har beräknat detta och låter en af »okbjörnarne» spela rollen af »lock-ren», »lock-djur» *(tálhreinn*, Haustlaung 3, se Vigfusson Dict. 626), som låter fånga sig af de resande. Att djuret tillhör Thjasses hjordar följer äfven däraf, att det (str. 6) säges tillhöra »bågsträngens dis» Skade, hans dotter. Djuret slagtas, och en eld, hvaröfver det skall kokas, upptänndes. Bredvid platsen, som är utsedd för måltidens hållande, ligger, som af en slump, en stake, liknande en vanlig sådan, men den är i själfva verket ett af Thjasse ditlagdt smide med magiska egenskaper. Då djuret skall skäras i stycken, visar det sig, att »lockrenen mellan sina ben var för gudarne ganska hård att dela» *(tálhreinn var meðal beina tormiðlaðr tíðum*, str. 3). Samtidigt hade asarne sett en stor örn flyga dem till mötes (str. 2) och slå ned i ett träd bredvid platsen, där de tillredde sin måltid (str. 3). Af sammanhanget följer, att de togo för gifvet, att örnhammen gömde näjdens herrskare Thjasse. När djuret befinnes så svårt att tillreda, gissa asarne genast, att den i magiska konster erfarne Thjasse är orsaken därtill, och de vända sig omedelbart till honom med en fråga, som tillika låter honom veta, att de inse hvem han är:

Hvat, qvoðo, hapta smýtrir
hjálmfaldinn, þvi valda?

»De (gudarne) sade *(qvoðo)*: hvarför vålla detta *(hvat þvi valda)*, du gudarnes i ett hölje (örnhammen), gömde smyckegifvare *(hjálmfaldinn hapta smýtrir)*? Denne svarar genast, att han önskar sin andel i gudarnes heliga måltid, hvilket Oden också beviljar honom. Ingenting tyder på, att Oden ser en fiende i Thjasse. Tillredningen har därefter inga svårigheter, och när den är färdig och delad i fyra lotter, flyger Thjasse ned, men tager, för att reta Loke, så mycket för sig, att denne, förgrymmad och väl också litande till Odens beskydd, om så skulle behöfvas, griper den till hands liggande

staken och ger därmed örnhammen ett slag öfver ryggen. Men Loke kunde icke släppa staken, hvars ena ände han gripit om, medan den andra var fast vid örnen, och Thjasse flög med honom och släppte honom icke lös, innan han aftvungit honom en ed att skaffa Idun i hans våld.

Så länge man icke kunnat antaga, att Thjasse, innan denna händelse inträffat, hade varit gudarnes vän och i egenskap af urtidskonstnär förärat dem dyrbara smiden och sålunda varit en *hapta snytrir*, var det också omöjligt att i honom, ehuru han var gömd i örnens hölje, se den *hjálmfaldinn*, om hvilken här talas, emedan *hjálmfaldinn* uppenbarligen är en apposition till *hapta snytrir*, »gudarnes prydare». (Den generella betydelsen af *hjálmr* är, som bekant, ett hölje, en betäckning, hvaraf *hjálmr* i betydelsen af hjälm är en specifikation.) Man har fördenskull nödgats antaga, att med *hjálmfaldinn* och *hapta snytrir* menades Oden. Detta medförde, att man måste förändra textens *qvoþo* till *qvaþ*, samt insätta ett i handskrifterna icke befintligt *mun* och utesluta det där befintliga *þvi*. Följden har ytterligare varit den, att man lämnat utan uppmärksamhet det bruk, som göres af uttrycken *hjálmfaldinn* och *snytrir* i en dikt, hvilken står i närmaste beröring med Haustlaung och uppenbart hänvisar till dess skildring af Thjasse. Dikten är Einar skalaglams Vellekla, som besjunger Hakon jarl den store. Hakon jarl ansåg sig härstamma från Thjasse genom dennes dotter Skade (Háleygja-tal), och med anledning däraf innehåller Vellekla hänsyftningar i mängd på den mythiske stamfadern. Den uppgift i poetiskt-rhetoriskt afseende, som Einar här uppställt för sig, är i själfva verket den att, så långt det sig göra låter, hemta ur mythen om Thjasse kärnan i de omskrifningar, med hvilka han firar Hakon jarl (se nedanför), och uppgiften är löst med fyndighet och skarpsinne. Einar har härunder haft den del af Thjodolfs Haustlaung, som gällt Thjasse, för ögonen. I strof 6 kallar han Thjasses ättling Hakon för *þjóðar snytrir*, med förebild i Haustlaung, som kallar Thjasse *hapta snytrir*; i str. 8 ger han Hakon epithetet *hjálmi faldinn* med hänsyn

till Haustlaung, som låter Thjasse uppträda *hjálmfaldinn;* i strof 10 är Hakon en *garð-Rögnir,* likasom Thjasse i Haustlaung är en *ving-Rögnir;* i strof 11 är Hakon en *miðjungr,* likasom Thjasse i Haustlaung är en *miðjungr;* i strof 16 anspelas med uttrycket *vildi Yggs niðr friðar biðja* på Haustlaungs *málunautr hvats mátti friðar biðja;* i strof 21 kallas Hakon *hlym-Narfi,* likasom Thjasse i Haustlaung *grjót-Niðaðr (Narfi* och *Niðaðr* äro Mimer-epithet, se n:o 85, 87); i str. 22 kallas Hakon *fangscell,* och Thjasse bär i Haustlaung samma epithet. Till några af de omskrifningar i Vellekla, till hvilka mythen om Thjasse lämnat kärnan, kommer jag här nedanför. Det kan fördenskull icke råda ringaste tvifvel om, att Einar själf har i Haustlaungs *hjálmfaldinn* och *hapta snytrir* sett epithet till Thjasse, och till samma resultat kommer man, om man tolkar texten sådan den föreligger oss och ej tillåter sig att ändra den.

Vi hafva således redan träffat tre omskrifningar, hvilka låta oss veta, att Thjasse var en urtidskonstnär, en af mythens store smeder: 1) *þiaza þingskil,* gyllene klenoder, framlagda till en domstols bepröfvande, egda eller förfärdigade af Thjasse; 2) *hapta snytrir,* han som gaf gudarne smycken; 3) *faðir mörna,* svärdens fader.

Thjasses fordran på att varda gudarnes bordkamrat och att få spisa med dem *af helgu skutli,* pekar efter all anledning på ett urgammalt mythologiskt sakförhållande, hvartill vi återfinna en motsvarighet i de iraniska urkunderna, att nämligen Thjasse till vederlag för de tjänster han gjorde gudarne hade velat upphöjas i deras krets och emottaga offer af deras dyrkare. Detta anspråk hos den germaniske stjärneheroen Thjasse återfinner man hos den iraniske stjärneheroen Tistrya, Rigvedas Tishya. Tistrya klagar i Avesta, att han icke har tillräcklig kraft att bekämpa växtlighetens fiende Apaosha, emedan människorna icke åkalla honom, Tistrya, icke offra åt honom; gjorde de så, skulle han, heter det, varda tillräckligt stark att segra. Fullständig gudarang synes ej häller Tishya-Tistrya någonsin hafva fått; men han åkallas

dock i Rigveda, ehuru ytterst sällan, och iranerna voro skyldige att vid tillfällen af svår torka offra åt honom.

17) Thjasse kallas i Haustlaung *víng-Rögnir vagna,* »vingvagnarnes Rögner» och *fjaðrarblaðs leik-Regin,* »fjäderbladets (vingens) rörelse-Regin». I mythen begagnar Thjasse, likasom Völund, en örnham. Völund flyger i en af honom förfärdigad örnham bort ur sin fångenskap hos Mimer-*Niðaðr;* när Thjasse genom Lokes svek beröfvats Idun, ilar han i vild förtviflan, med tillhjälp af sin örnham, efter röfvaren, får vingarne brända i de kring Asgard tännda vaferlågorna, nedstörtar genomborrad af gudarnes kastvapen och dödas af Thor. Den ursprungliga betydelsen af *Regin* är danare, skapare, anordnare, verkmästare. Betydelsen har bibehållit sig genom tiderna, så att ordet *regin,* ehuru användt på samtliga skapande makter (Völuspa), dock bibehöll in i kristendomens tider sin speciella betydelse af konstnär, smed, samt återkommer i hjältesagan i smedsnamnet *Reginn.* När fördenskull Thjasse kallas »fjäderbladets rörelse-Regin», finnes intet skäl att betvifla, att uttrycket afser ej endast att han egt en örnham, utan ock att han själf varit dess »smed». Detta så mycket mindre som vi ju redan sett honom betecknad som urtidskonstnär i uttrycken *þiaza þingskil, hapta snytrir* och *faðir mörna.* Här hafva vi således ett fjerde intyg af samma art. Uttrycket »vingvagnarnes Rögner» ställer honom i förbindelse ej blott med ett enda sådant rörelseredskap, utan med flere. »Vingvagn» är poetisk omskrifning för en med vingar försedd ham, som medgifver dess egare eller egarinna att med dess tillhjälp färdas genom luften. Uttrycket »vingvagn» låter sig därjämte använda på flere af de underbara medel makterna egde för att förflytta sig genom luft- och vattenhafven, såsom Thors och Fröjs charer, Balders skepp Ringhorne, Fröjs skepp Skidbladner samt svanemöarnas fjäderskrudar. Mythen, som vetat, ur hvilkas händer Skidbladner utgick, har säkerligen också vetat omtala mästare, som gjorde Ringhorne och de nämde charerna och fjäderskrudarne. Att de förfärdigats af urtidskonstnärer, ej af de högste gudarne,

är en tanke af fornarisk börd. I Rigveda är det ribhuerna, Ivaldesönernas motbilder, som smida asvinernas underbara vagnskepp och Indras hästar.

Beteckningarna *Rögnir* och *Regin* förekomma äfven utanför Haustlaung sammanställda med hvarandra, till och med ännu så sent som i den mellan 1400 och 1450 författade Skiða-Ríma, där Regin framställes som smed (*Rögnir kallar Regin til sín: rammliga skaltu smiða*, str. 102). I Forspjallsljóð 10 heter det: *galdr gólo, gaundom riþo Rögnir ok Regin at ranni heimis*, »Rögner och Regin sjöngo galder vid jordens rand och sammanfogade magiska redskap». De som göra detta äro konstnärer, smeder; de kallas i str. 8 *viggiar*, och *viggi* är ett synonym till *smiðr* (pr. Edd. I, 587). Medan de göra detta, är Idun borta från Asgard (Forspjallslj. str. 6), och en oerhörd köld hotar att ödelägga jorden. De ord i Völuspa, hvarmed urtidens förfärliga fimbulvinter betecknas: *loptr lævi blandinn*, upptagas af Forspjallsljod (str. 6: *lopti með lævi)*, som därmed betecknar, att det är samma mythiska tilldragelse, som där skilldras. Världsordningens bestånd är hotadt, jorden och ljusets källa angripes af onda inflytelser, naturens lif dör hän, nordan (östan) från Elivågor komma stickande rimkalla frostpilar, som dräpa människorna och ödelägga jordens gröda. Underjordens sydliga källa, hvars uppgift är att förläna värmande safter åt världsträdet, var icke i stånd att förhindra frostens härjningar. »Det var så fogadt», heter det i Forspjallsljod str. 2, »att Urds *Ourœrir* (Urds källa) icke förvarade kraft nog att skydda mot den oerhörda kölden»*. Ödeläggelsen vållas af Rögner och Regin. Deras galdersång höres till Asgard. Oden lyssnar i Lidskjalf och förnimmer, att den kommer från världens yttersta ända. Gudarne gripas af tanken, att världsförstörelsen närmar sig och skicka ett sändebud till

* Upplagorna ha »emenderat» *Urðar* till *Urð* och därigenom gjort det ofvan citerade stället till ett nonsens, som i sin ordning blifvit lagdt Forspjallsljods författare till last och anförts som skäl för att dikten skulle vara oäkta.

underjorden, för att af den visa nornan där nere få världsgåtan löst och världens förestående öde förkunnadt.

I ordböckerna och de mythologiska läroböckerna säges *Rögnir* vara ett Odens-epithet. Freudenthal har i sin ypperliga kommentar till Vellekla uttalat tvifvel om riktigheten häraf. Själf har jag antecknat samtliga ställen i den fornnordiska litteraturen, där namnet förekommer, och därvid fått till resultat, att ordböckernas uppgift ej har någon annan grund än namnthulor i Eddubrott och den ofvan anförda på fjortonhundratalet författade Skidarima, hvars begrepp om den hedniska mythologien äro sådana, att hon aldrig på allvar bordt anlitas som en auktoritet i frågan. Det kan i de fornnordiska källorna icke uppletas ett enda ställe, där epithetnamnet *Rögnir* nyttjas om Oden. Det brukas öfver allt med hänsyn till ett mythiskt väsen, som varit smed och galdersångare, och hänvisar regelmässigt och utan undantag till Thjasse. Medan Thjodolf betecknar Thjasse som vingvagnarnes Rögner, får hans ättling Hakon jarl i Einar skalaglams omskrifningar samma epithet: han är *hjörs brak-Rögnir*, »svärdbrakets Rögner» och *geirrásar-garðs-Rögnir*, »spjutflygtens valls (sköldens) Rögner». Thjasseättlingen Sigurd Hladejarl kallas i öfverensstämmelse därmed *fens fars Rögnir*. *Þrym-Rögnir* (Eg. 58) anspelar på Thjasse som herrskare i Thrymheim. En parallelbildning till *Þrym-Rögnir* är *Þrym-Regin* (pr. Edd. I, 436). Medan sålunda Thjasse betecknas som *Rögnir*, har Saxo bevarat ett minne af att Völunds broder Örvandel-Egil burit epithetet *Regin*. Saxo latiniserar Regin till Regnerus och ger detta namn åt Ericus-Svipdags fader (Hist. 192). Epithetet *Rögnir* håller sig uteslutande inom en bestämd krets: Thjasses och hans förmenta ättlingars. Bland dem går det likasom i arf.

Omskrifningarna i Vellekla äro af betydande mythologiskt intresse. Medan andra mythkällor förtälja, att Thjasse bortförde växtlighetsdisen Idun, som förfogar öfver de föryngrande krafterna i naturen, och att han sålunda medverkade till den stora urtidsvinterns inbrott, få vi af Vellekla veta,

att det var han, som omedelbart och genom särskillda magiska handlingar framkallade den, att han således spelade samma roll i detta afseende som Rögner med Regin gör i Forspjallsljod.

Så till exempel säger dikten om Hakon jarl, när denne kämpade mot Gunnhildssönerna: *hjörs brak-Rögnir skók bogna hagl or Hlakkar seglum:* »svärdbrakets Rögner skakade bågarnes hagel ur valkyrians segel». Den mythiska kärnan i omskrifningen är: *Rögnir skók hagl ur seglum,* »Rögner skakade hagel ur segel». Ännu fortlefver i sagor föreställningen, att människor, begåfvade med magiska krafter, kunde åstadkomma hagelstorm genom att skaka dukar eller säckar, eller sprida aska i luften eller upplösa knutar. Och i kristna källor berättas särskildt om Hakon jarl, att han höll i vördnad två mythiska väsen, Thorgerd och Irpa, som, när man bad till dem därom, kunde sända oväder, storm och hagel. Sannolikt knyter sig denna sägen till Hakons förmenta härkomst från hagelstormarnes och fimbulvinterns upphofsman Thjasse. — Genom att göra Rögner till »svärdbrakets Rögner», det af honom sända haglet till »bågarnes hagel» och de af honom skakade seglen eller dukarne till »valkyrians segel», d. v. s. skölden, låter skalden den påpekade mythologiska kärnan utveckla sig i bilder, tillämpliga på stridsmannen och striden.

I andra omskrifningar säger Vellekla, att Thjasseättlingen Hakon lät »det dödskalla svärdovädret växa mot odalmäns lif i Odens storm», och att han var en från norden kommen »skoglandets jords alf», som med »mordfrost» mottog söderns krigare (kejsar Ottos här) vid Dannevirke. Öfver hufvud hemtar Vellekla sina på Hakons bragder använda bilder från köldens och stormens områden, utan tvifvel på grund af Thjassemythen.

I en annan dikt till Hakon jarl, af hvilken dikt endast fragment återstå, talar skalden Einar om Hakons frikostighet och säger: *verk Rögnis mer hogna,* »Rögners verk glädja mig». Man vet, att Hakon jarl en gång skänkte Einar två

förgyllda skålar af silfver, till hvilka hörde två vigter i form af statuetter, den ena af guld, den andra af silfver, hvilka skålar troddes hafva magiska egenskaper, samt att Hakon vid ett annat tillfälle gaf honom en utomordentligt dyrbar graverad sköld, belagd mellan de graverade fälten med guld och besatt med ädla stenar. Det var brukligt, att skalderna besjöngo sådana gåfvor. Gifvet är fördenskull, att de »Rögners verk», öfver hvilka Einar säger sig fröjdas, äro de smiden, som Hakon, Rögner-Thjasses förmente ättling, skänkte honom, och jag finner denna tydning dess mer nödvändig som vi redan mött flere sammanstämmande intyg om Thjasses ställning i mythen som urtidskonstnär.

Forspjallsljods Rögner »sjunger galder» och »sammanfogar gander» för att genom dessa trollmedel egga och stärka frostmakternas angrepp på den af gudarne beskyddade världen. Haustlaung kallar Thjasse *ramman reimuð Jötunheima*, »Jotunrikenas kraftfulle reimud». Ordet *reimuðr* förekommer ingenstädes mer än här. Man anser det sammanhänga med *reimt* och *reimleikar*, ord som i den kristna tidens skrifter hänvisa till spökerier, öfvernaturliga företeelser, och man har fördenskull tolkat *reimuðr Jötunheima* såsom »den hvilken gjort Jotunheim till platsen för sina magiska konster eller spökerier». Af det ofvanstående framgår, att denna uppfattning af ordets betydelse är riktig.

Ett ställe i Thorsdrapa (str. 3), till hvilket jag nedanför kommer, upplyser, att vid den tid, då Thor gjorde sitt ryktbara tåg till eldjätten Geirröd, hade Rögner ännu icke enat sig med Loke om planen till gudarnes fördärf. Under ett visst skifte af sin lefnad var således Rögner gudarnes fiende, men under ett föregående skifte var han det icke. Detsamma gäller om Thjasse. Han var en tid *hapta snytrir*, den som gaf gudarne klenoder; under en annan tid bortförde han Idun och uppträdde förvandlad till *dólgr ballastr vallar*, »jordens väldigaste fiende» (Haustl. 6), ett uttryck, hvilket betecknar honom som fimbulvinterns upphofsman.

Det återstår ännu ett par för den rätta uppfattningen af

epithetet Rögner vigtiga ställen. I Atlakvida 33 säges om Gudrun, då hon går sin hemkomne make Atle till mötes med en gyllene dryckesskål, att hon går att *reifa gjöld Rögnis*, »att räcka fram det vederlag eller den hämdegärd, som Rögner gaf». För att hämnas sina bröder, har Gudrun i Atles frånvaro dödat de två unga söner hon har med honom och låtit göra dryckeskärl af deras hufvudskålar. Det är en af dessa, hvari hon iskänkt hemkomstdrycken åt Atle. En liknande hämd förtäljes om Völund. Denne dräper i hemlighet *Niðaðr*'s två unga söner och gör af deras hufvudskålar dryckeskärl åt deras fader. Stället säger, att den hämd Gudrun tog på Atle var af samma art som den hämd, hvilken Rögner tog på någon, af hvilken han hade att kräfva vedergällning. Völund är den ende, på hvilken, så långt våra källor räcka, epithetet Rögner här kan tillämpas; om ingen annan berättas, att han utkräfde en hämd af den art, att Gudruns kunnat med den jämföras. I alla andra ställen hänvisar epithetet Rögner till »svärdens fader» urtidskonstnären Thjasse, Allvaldesonen; här hänvisar det till det yppersta svärdets fader, urtidskonstnären Völund, Ivaldesonen.

Samma strof i Vellekla, som liknar Thjasseättlingen Hakon jarl vid den hagelutskakande Rögner, hänvisar till ett annat moment i mythen om denne medels en omskrifning, hvars mythologiska kärna är: *varat svanglýjaði at frýja ofbyrjar nè drífu:* »det lät sig icke göra att trotsa svaneglädjaren i fråga om storm och yrväder». Omskrifningen göres tillämplig på Hakon sålunda, att »svanens glädjare» göres till »svärdens högböljande fjords svans glädjare», d. v. s. korpens, valplatsernas fågels glädjare; stormen göres till »pilarnes storm» och yrvädret till »stridsdisens yrväder». Hvad som i denna omskrifning är den mythologiska kärnan och upplysande för vårt ämne är, att Rögner var i mythen en »svaneglädjare». I hjältedikten egna tre svanmör en hängif ven kärlek åt Völund och hans bröder. Den tredje af dem lägger, säger Völundarkvida, sina armar kring Völund-Anunds hvita hals.

Vi skola nu sammanfatta resultaten af denna undersökning vidkommande Rögner och därvid först tillse hvad som säges om honom, där namnet förekommer självständigt och oberoende af omskrifningar, därefter hvad som säges om honom i omskrifningar, i hvilka hans namn utgör kärnan.

Forspjallsljod skilldrar Rögner som uppehållande sig på jordens nordligaste utkant vid den tid, då Idun var frånvarande från Asgard. Där sjunger han galder och sammanfogar gander (trollska redskap), medels hvilka han släpper en förödande vinter lös öfver världen. Han är »smed», och i hans sällskap befinner sig en eller mer än en mythperson, som kallas Regin. (Regin kan vara singularis eller pluralis.)

Einar skalaglam, som erhöll dyrbara smiden af Hakon jarl, talar i en lofsång till honom om de »Rögners verk», som fröjda honom och som måste vara de af jarlen skänkta klenoderna.

Eilif Gudrunsson i Thorsdrapa förtäljer, att Rögner ännu icke hade »slagit sig i sällskap» med Loke, då Thor gjorde sitt härtåg till Geirröd.

Atlakvida förmäler, att han på någon utkräft en hämd, med hvilken sången jämför Gudruns, då hon öfverlämnar till Atle dryckeskärl, gjorda af dennes två unga söners hufvudskålar.

Samtliga de i dessa ställen meddelade sakförhållanden återfinner man i mythen om Ivaldes söner, Völund, Egil och Slagfinn. Det fanns en tid, då de voro gudarnes vänner och smidde åt dem dyrbara klenoder, och en annan tid, då de omfattade samma plan, som Loke på smygvägar sökte uppnå: att störta asagudarne och tillintetgöra deras skapelse. De utlämna sin fosterson Fröj, den unge skördeguden, till jättarne (se n:o 109, 112) — en åtgärd, som i likhet med Iduns försvinnande från Asgard hänvisar på fimbulvinterns inbrott — och de draga bort till underjordens nordligaste utkant, där de vistas tillsammans med svanemöar, växtlighetsdiser, hvilka likasom Idun i Forspjallsljod str. 8, måste hafva skiftat lynne och anslutit sig till sina älskares världsfiendtliga uppsåt.

(Om Idun heter det i nämda strof, att hon klädde sig i en henne af smederna lämnad ulfpels och *lyndi breytti, lek at lævisi, litom skipti).* Den hämd, som Völund under sin fångenskap hos Niðaðr utkräfver på denne förklarar, att Atlakvida kännetecknar Gudruns förskräckliga gärning som »Rögners hämd». Hvad vidkommer de af Rögner och Regin hopfogade ganderna, så är det af Völund smidda segersvärdet en *gandr* i detta ords gamla mening: ett med trollska krafter begåfvadt föremål, som han skapar under sin vistelse i Ulfdalarne.

Ett ställe i Völundarkvida str. 5, som hitintills trotsat gjorda förklaringsförsök, visar, att hans konst sysslade äfven med andra trollska ting, medan han befann sig därstädes. Stället är: *lucþi hann alla lindbauga vel.* De ifrågavarande af »rödt guld» (se de föregående raderna i str. 5) smidda »lind»-ringarne» äro, efter hvad sammansättningsdelen *lind-, linnr,* angifver, ormformade ringar, som återigen äro gand-ringar på grund af de hemliga egenskaper, som tillskrefvos ormen. *Lindbaugi* är en annan form för *linnbaugi,* likasom *lindból* en annan form för *linnból.* Den roll, som ormen hade i magien, gjorde honom, då han var under trollkarlens inflytande eller i hans ego, till en gand, hvarför också *linnr,* orm, kunnat tjäna till omskrifning för *gandr* och *gandr* i sin ordning kunnat i sammansättningen *Jörmungandr* blifva ett epithet till Midgardsormen. De ringar, som Völund »väl hopsluter», äro gandringar. Själfva det rep *(bast, böstr,* Völundarkv. 7, 12), hvarå han hänger de sjuhundra gandringar han fått färdiga, synes vara en gand, ett trollredskap, hvarmed Völund kan binda och hvarur han kan lösa vinden. När Niðaðr's män öfverraskat Völund i sömnen och bundit honom själf med detta rep, frågar han dubbeltydigt hvem som »bundit vinden» med detsamma (str. 12). På två ställen i Völundarkvida (str. 4, 8) kallas han *vedreygr,* »den stormblickande» eller »den stormförfärlige»; ordet kan hafva båda betydelserna. Att Völund för sina ändamål äfven begagnade sig, som Rögner, af galdersång framgår af Saxo (Hist. 323,

324). Det var enligt Saxo genom Völund-Haquinus' galdersång som det af Svipdag-Ericus förda Völundssvärdet var i stånd att besegra Thors hammare och Halfdans klubba.

Öfvergå vi nu till de ställen, där namnet Rögner förekommer i omskrifningar, så har jag visat först och främst, att Haustlaung med detta epithetnamn betecknar Thjasse; att dikter, yngre än Haustlaung och knytande sig till denna ryktbara sång, använda det på de förmenta Thjasse-ättlingarne, Hakon jarl och hans fränder; att samtliga dessa omskrifningar framställa Rögner som en uppväckare af stormar, yrsnö och hagelväder, samt att Rögner förfärdigat »vindvagnar», varit en »fjäderbladets (vingens) rörelse-Regin» och en »svaneglädjare». Således: a) Rögner är ett epithetnamn till Thjasse och betecknar på samma gång Völund; b) allt som förtäljes om Rögner, när namnet i omskrifningar är ett Thjasse-epithet, träffar in på Völund; c) allt som förtäljes om Rögner, när namnet står oberoende af omskrifningar, träffar in på Völund.

18) Ett i den fornordiska poesien förekommande bruk är att beteckna en person med en hans motståndares namn, när man genom en bibeteckning kan angifva, att man menar den förre, icke den senare. Så kan en jätte kallas *berg-Þórr* eller *grjót-Móði*, emedan han haft Thor eller Thors son Mode till motståndare, och särskildt skulle dessa beteckningar passa för jättar, som i mythen verkligen kämpat med Thor eller Mode. I motsatts till sina efterföljare i kristen tid hafva de hedniska skalderna lagt sig vinn om att sådana omskrifningar skulle haft sitt speciella rättfärdigande och stöd i en mythisk händelse. Af samma skäl som en jätte, hvilken kämpat med Mode, kunde kallas *grjót-Móði*, kunde Völund, såsom Niðaðr's fiende, kallats *grjót-Niðuðr*. Detta epithet förekommer också en enda gång i nordiska poesien, nämligen i Haustlaung, och då nyttjadt om Thjasse. Omskrifningen visar, att skalden haft för ögonen ett mythologiskt motsattsförhållande mellan Thjasse och *Niðaðr (Niðuðr)*. Hvad vi ur våra källor kunna inhemta är, att Völund och *Niðaðr* stått i ett sådt

och det af så ingripande art, att epithetet *grjót-Niðuðr* i och för sig måste föra en åhörares tankar till Völund.

19) Då Loke med den magiske staken slagit till Thjasse i örnham, flög denne upp, och enär Lokes händer lådde vid stakens ene ände och den andre var hos örnen, måste han följa med denne på hans flygt. Haustlaung berättar, att Thjasse, glad åt sin fångst, bar honom ett långt stycke väg *(of veg lángan)* genom luften. Han ställde sin färd så, att Lokes kropp vardt illa medfaren, förmodligen af trädgrenar och klippor, *svá at slitna sundr úlfs fóðor mundi.* Därefter följer i dikten nedanstående rader, som jag anför efter Codex Regius och med afseende på ett enda ord *(miðjungs* för *mildings)* efter Codex Wormianus. På textförändringar vill jag lika litet här som annanstädes inlåta mig, emedan äfven välmotiverade sådana, när ingen handskrift stöder dem och de ej betingas af ren nödvändighet, ej erbjuda tillräckligt säker grundval för mythologiska undersökningar.

Þá varð Þórs ofrunni,
þúngr var Loptr, of sprúnginn;
málunautr hvats mátti
miðjungs friðar biðja.

Hvad dessa rader, jämförda med de föregående, meddela oss är följande:

Thjasses nöje af att släpa Loke med sig och låta hans lemmar komma i obehaglig beröring med föremål, som mötte dem på färden, var så stort, att han icke afstod därifrån, förrän han kände, att han öfveransträngt sina krafter. Så stark han än var, måste detta likväl inträffa, ty han hade flugit med sin börda mycket långt bort från det ställe, där han fångade Loke i det utlagda försåtet, och Loke var dessutom tung. Den illa medfarne Loke hade under hela tiden velat bedja om förskoning, men medan färden fortgick, kunde han det icke. När Thjasse ändtligen sänkt sig till marken, fick Loke andrum, så att han kunde bedja om nåd.

Fyra omskrifningar förekomma i de fyra raderna. Thjasse

kallas *Þórs ofrunni* eller *Þórs ofrúni*, »han som kommit Thor att löpa» eller »han som varit Thors vän», samt *miǫjungr*, ett ord, hvars betydelse är utan intresse för det nu föreliggande ämnet att undersöka. Loke kallas *Loptr*, ett binamn, som han flerestädes bär, samt *málunautr hvats miǫjungs*, »han som varit i färd med den kraftige Midjungs (Thjasses) sällskaparinna». Med Thjasses sällskaparinna *(mála)* menas Idun, och omskrifningen hänvisar till mythen om huru Loke bortförde henne från Thjasses salar och flög med henne till Asgard.

Efter dessa förberedande anmärkningar meddelar jag en ordagrann öfversättning af stället:

(Thjasse flög lång väg med Loke, så att denne var i fara att slitas i sönder)... »därefter *(Þá = deinde)* vardt han, som kommit Thor att löpa *(varð Þórs ofrunni)*, — eller som varit Thors vän *(Þórs ofrúni)* — uttröttad *(ofsprúnginn)*, [ty] Lopt var tung *(Þúngr var Loptr)*. Han (Loke), som varit i färd med den kraftige Midjungs (Thjasses) sällskaparinna *(málunautr hvats miǫjungs)*, kunde [nu ändtligen] bedja om fred *(mátti friðar biǫja)*.»

I raderna:

Þá varð Þórs ofrunni,
Þúngr var Loptr, ofsprúnginn,

står *Þúngr var Loptr* uppenbarligen som en mellansatts, som i förening med det ofvan sagda, att Thjasse med sin börda flugit en lång väg, vill rättfärdiga och förklara, hvarför Thjasse, ehuru väldigt stark, starkare än *Hrungnir* (Grottasöngr), dock var nära däran att sprängas af ansträngning. Skalden har därmed motiverat, hvarför den »åt fångsten glade» Thjasse sänkte sig till marken med sitt byte, innan Loke vardt värre tilltygad än som skedde. För belysning af sammanhanget är ordet *mátti* i tredje raden af vigt. Hitintills hafva orden *málunautr hvats mátti miǫjungs friðar biǫja* blifvit tolkade så, som om de uttryckte, att Loke »vardt tvungen» att bedja Thjasse om fred. *Mátti* har blifvit förstådt som *coactus est*.

Finnur Jónsson (Krit. Stud. s. 48) har påpekat, att med säkerhet eller sannolikhet kan icke ett enda ställe i den fornnordiska poesien uppvisas, där verbet *mega, mátti,* betyder »varda tvungen till»; öfver allt låter det sig tyda med »kunna», »förmå», »vara i stånd till». Orden *mátti friðar biðja* innebär således, att Loke *kunde,* var i stånd till att bedja Thjasse om fred. Orsaken hvarför han kunde det angifves ofvanför, där det talas om att Thjasse tröttnade vid att flyga med sin tunga börda. Dessförinnan och medan luftfärden och de obehagliga sammanstötningarna mellan Lokes kropp och föremål, som han kom i beröring med, varade, var han icke i stånd till att parlamentera med sin fångare; men sedan denne slagit sig ner på marken, fick Loke andrum och kunde bedja om förskoning. Halfstrofen företer i denna belysning det klaraste logiska sammanhang, i det att den innehåller tre motiveringar: 1) Loke var i stånd att bruka sin vältaliga tunga inför sin fiende Thjasse, emedan denne, innan Loke blifvit söndersliten, upphörde med att flyga; 2) Thors *ofrunni* eller *ofrúni* afslutade luftfärden, därför att han med all sin styrka likväl kände sig öfveransträngd; 3) han kände sig öfveransträngd därför att Loke, med hvilken han flugit mycket långt, var tung. Men häraf följer också med största bestämdhet, att skalden med Thors *ofrunni* eller *ofrúni* menat Thjasse, icke Loke, såsom man hitintills antagit. Epithetet *þórs ofrunni,* »han som kommit Thor att löpa», måste då hafva sin förklaring i en mythisk tilldragelse, som berättar, att Thor en gång måst rymma fältet för Thjasses skull. Ett enda tillfälle har kommit till vår kunskap, då Thor viker för en motståndare, och det är knappt troligt, att gudasagan låtit sin älskling mer än en gång besegrad draga sig tillbaka ur ett stridsmöte. Vid det tillfället är det Völunds svärd, fördt af Svipdag, som klyfver Thors hammare och nödgar honom rygga. Völund har således varit Thors *ofrunni.* I Haustlaung är Thjasse det. Äfven här möta vi för den skull det sakförhållande, som så ofta uppdykt på vägen för dessa undersökningar, att nämligen det som förtäljes om Völund förtäljes om Thjasse.

Vid sidan af *ofrunni* står emellertid en annan läsart som äfven bör beaktas. Codex Wormianus har *runi* i stället för *runni*, hvilket *runi*, såsom Wisén påpekat, bör för meterns skull läsas *rúni*. Enligt denna läsart skulle Thjasse en gång hafva varit Thors *ofrúni*, Thors mycket förtrogne vän. Äfven denna läsart har sitt stöd i mythen, såsom längre ned skall ådagaläggas. Jag torde här få återupprepa en redan förut gjord anmärkning, att ehuru af två läsarter blott en kan vara den ursprungliga, kunna dock båda vara mythologiskt berättigade.

20) Det finnes i mythen några gestalter, hvilka bilda en grupp för sig, hvars karakteristiska kännemärke är skidlöpning i förening med bågskjutning. Gruppen består af bröderna Völund, Egil och Slagfinn, Egils son Ull och Thjasses dotter Skade. I inledningen till Völundarkvida heter det om de tre bröderna, att de gingo på skidor i Ulfdalarna och jagade. Om Egils underbara skidor, som läto sig nyttja äfven på hafvet, är redan ofvanför taladt. Om Ull heter det i Gylfaginning (pr. edd, I, 102): »han är så god bågskytt och skidlöpare, att ingen kan täfla med honom», och Saxo vet om sin Ollerus, att han kunde galdra ett ben (den af ett ben danade is-skon, skidans pendant), så, att det förvandlades till ett fartyg. Ulls skidor hafva således samma egenskaper som hans fader Egils, att de låta sig begagna äfven på hafvet. Ulls skidor synas haft ytterligare en egenskap af märklig art, att nämligen, då deras egare icke behöfde dem till förflyttning på land eller vatten, de läto sammansätta sig till en sköld att nyttja i strid. På detta sätt låter sig förklara, att skalderna kunnat använda *skip Ullar, Ullar far, knörr Örva áss,* som omskrifning för sköld, och att enligt en uppgift i Edda Lovasina *Ullr átti skip þat, er Skjöldr hét.* Ull är i själfva verket en afbild af sin fader Egil hvad idrotterna vidkommer. Detsamma kan sägas om Skade. Medan Ull kallas »skidornas gud», kallas Skade »skidornas gudinna», »skidornas dis» och »sjöbenets dis», *sævar beins dís,* en omskrifning, hvilken tydligen har samma upprinnelse som

Saxos berättelse om det af Ull galdrade benet. Thjasses dotter bär således attribut tillkommande Völunds frändekrets.

Äfven namnen sammanknyta dem, som vi finna vara Völunds slägtingar, med Thjasses. Allvalde är Thjasses fader; Ivalde är Völunds. *Ívaldi* är en annan form för *Iǫvaldi;* det långa prefigerade *Í* i *Ívaldi* har sin förklaring i det ur *Iǫvaldi* försvunna *ǫ*. *Iǫ* återkommer i namnet på Ivaldes dotter *Iǫunn* och Thjasses broder *Iǫi,* och dessa namn äro i mythologien de enda, i hvilka *Iǫ* återfinnes. Det är vidare redan påpekadt, att af Allvaldes (Ölvaldes) tre söner är en, som bär epithetet Vildgalt *(Aurnir, Urnir),* och att bland Ivaldes tre söner finnes en, nämligen Örvandel-Egil, som bär samma epithet *(Ibor, Ebur, Ebbo),* samt att bland Allvaldes söner en, nämligen Thjasse, bär epithetet *Fjallgyldir,* »fjäll-ulf» (Haustlaung), medan bland Ivalde-Ölmods söner en, nämligen Völund, bär epithetet *Ásólfr,* som också har betydelsen »fjäll-ulf».

Det bör i sammanhang härmed ej lämnas ur akt, att traditionen har fäst jättenaturens egenskaper ej allena vid Thjasse, utan också vid Völund. Att detta icke framgår af poetiska eddan beror allena därpå, att Völund under detta sitt namn alldrig omtalas i dess egentliga mythsånger, utan blott i det heroiserade fragment vi ega af Völundarkvida. Minnet af att Völund, ehuru i mythen alffurste och säkerligen icke fullblodsjätte på fädernet, likväl betraktats och besjungits som en *jötunn,* minnet häraf icke allenast fortlefver i Vilkinasaga, utan framträder där med en af den senare traditionen alstrad öfverdrift, i det att hans fader Vade (se n:o 110) där kallas jätte, medan hans farmoder säges hafva varit ett sjörå. Äfven i annat afseende fortlefver i Vilkinasaga minnet af slägtskapsband mellan Völund och mythens mäst ryktbara jätteväsen: han samt jättarne Etgeir *(Eggþer)* och Vidolf skulle nämligen enligt kap. 175 ha varit syskonbarn. Gå vi till de nordiska källorna, så finna vi i Hyndluljod 53 Vidolf omtalad som stamfader för alla mythens völvor och Aurboða, den mäst beryktade af mythens völvor, i strof 30 omtalad

som fränka till Thjasse. Medan således Hyndluljod gör Thjasse, gör Vilkinasaga Völund till jätten Vidolfs frände.

Om än i en af tiden mycket förändrad skepnad har Vilkinasaga äfvenledes bevarat ett minne af huru Völunds fader slutade sin bana. Vade hade med några smeder (»dvärgar»), som bodde inne i ett fjärran beläget bärg, slutit en öfverenskommelse, i enlighet med hvilken hans son Völund skulle mot viss ersättning få lära deras underbara smideskonst. När Vade mot slutet af den aftalade läretiden infann sig utanför bärget, vardt han, innan han kommit dit in, genom en förrädisk tillställning af dessa smeder dödad af ett bärgras.

Thjasses fader är mythens store dryckeskämpe, som bland sina mångfaldiga namn och epithet bär, såsom vi sett, äfven sådana, som hänvisa på hans ställning i mythen om den jästa drycken: *Sviǥir* (stordrickaren), *Ölvaldi, Ölmóðr, Sumbl Finnakonungr*. Vidkommande *Sviǥir's* död är det redan visadt (se n:o 89), att han vid sitt fullständiga försvinnande ur mythen befinner sig utanför ett bärg, i hvilket Suttung och Suttungs söner, ättlingarne af den vid sidan af Mimer älste urtidssmeden Surt-Durinn (se n:o 89), hafva sina salar; att vid hans ankomst dit en förrädisk dvärg, Suttungs söners dörrvaktare, går honom till mötes, samt att han »svikes» af dvärgen, alldrig kommer in i bärgsalarne och således måste hafva dött därutanför.

Vilkinasagas mycket sena och antagligen ur tysk tradition hemtade uppgifter om Völunds faders död öfverensstämma således ännu i grunddragen med hvad som i nordiska källor berättats om huru Thjasses fader försvann från mythens skådeplats.

Hvad angår Thjasses faders börd och rangställning bland de mythiska makterna äro följande uppgifter i dikter från hednatiden att beakta. Då Haustlaung förtäljer, huru Thjasse störtar i de kring Asgard tännda vaferlågorna, sker det med orden: *Greipar bliðils son sviðnar,* »Greips gilgares son svedes». Thjasses moder är således jättinnan Greip, som enligt en i pros. edd. I, 288 anförd vers är dotter af jätten *Geirröðr*

och syster till Gjálp. Endera af dessa systrar, och efter all anledning Greip, kallas i Thorsdrapa *meinsvarans hapts arma farmr:* »den menedige *haptens* armars fång». ***Höpt,*** sing. *hapt,* är, likasom det liktydiga *bönd,* en benämning på lägre och högre makter, *numina* af olika rangklasser. Om med den menedige haptens älskarinna menas Greip, icke systern Gjálp, är Thjasses fader ett väsen, som tillhört antalet af mythologiens *numina* och som med en jättinna, hvars ***biðill*** han varit, aflat sonen Thjasse och förmodligen äfven dennes bröder *Iði* och *Gángr (Aurnir).* Hvilken rangställning denne menedige hapt innehaft bland makterna antydes af Vellekla strof 9, som i likhet med föregående strof 8 och de efterföljande stroferna 10, 11 handlar om Hakon jarls strider vid Dannevirke, dit han i egenskap af vasall under danske konungen Harald blåtand kallats för att värna den hedniska Norden mot käjsar Otto II:s försök att med vapen omvända Danmark. Strofen, hvars omskrifningar äfven här uppställa paralleler mellan Hakon jarl och hans mythiske stamfader Thjasse, säger, att den danske konungen *(fémildr konungr)* önskade, att Mörk-skogens Hloðyns (Mörk-skogens jords, d. v. s. det skogiga Norges) alf, han som kom från Norden *(myrkmarkar Hloðynjar alfs, þess es kom norðan),* skulle pröfvas i »mordfrost», d. v. s. i krig *(við morð-frost freista),* då han, gramen (Danmarks konung) bad Hardalandsbebyggarnes (norrmännens) köldhårde stormväktare *(stirðan veðr-hirði,* Hakon jarl) att värna Dannevirke *(Virki varða)* mot brynje-bullrets sydländske Njordar *(fyr serkja-hlyn-val-Njörðum,* de sydländske stridsmännens furstar).

Äfven här bildar mythen om Thjasse och fimbulvintern kärnan, ur hvilken de på Hakon jarl tillämpade omskrifningarna framväxa. Hakon iklädes masken af »den köldhårde stormväktaren», som kommer från Norden och kan lössläppa vintervindarne. Käjsar Otto och de höfdingar, som under honom anföra söderns härskaror, liknas vid Njord och hans fränder, som i mythen kämpat med Völund och frostmakterna, och sammandrabbningen mellan nordens och söderns

stridsmän liknas vid en »mordfrost», hvarmed den norr ifrån kommande Hakon möter de kristne fastlandsgermanerna vid Dannevirke.

Strofens mythiska kärna är således denna: »Mörkvedens Hloðyn's alf, den köldhårde stormväktaren, pröfvade med frostväder sin makt, då han bekämpade Njord och dennes fränder».

»Mörkvedens Hloðyn,» d. v. s. »Jotunheimsskogens jordgudinna» är i detta sammanhang Thjasses dotter Skade, som i Háleygjatal kallas *járnviðja* af *Járnviðr*, Järnskogen, hvilken är identisk med Mörkveden. Thjasse själf, hvars fader i Thorsdrapa kallas »en menedig hapt», kallas här en alf. Ensamt för sig vore naturligtvis detta ställe icke i stånd att afgöra frågan, hvilken klass af mythväsen Tjasse och hans fader tillhört, så mycket mindre som *álfr*, nyttjadt i en omskrifning, kan hänsyfta på hvad slags väsen som hälst allt efter den bifogade beteckningens art. Men »menedig hapt» kan omöjligen vara omskrifning för jätte. Hvarje gudaväsen, som låtit ett edsbrott falla sig till last, är »en menedig hapt», och sådana edsbrott vet mythen att omtala. Har en gud begått mened, kan han fördenskull icke kallas jätte; har en jätte begått mened, kan han fördenskull icke kallas hapt, ty något särskildt karakteristiskt för jättenaturen ligger alldeles icke i det att begå mened eller bryta en ed. I själfva verket borde, synes mig, starka tvifvel om att Thjasse var i ordets strängaste och fullständigaste bemärkelse en jätte framkallats redan af de omständigheter, att han är en stjärneheros; att högättade män räknade som en ära att härstamma från honom; att Hakon jarls lofsjungare icke tröttnade att ikläda honom hans förmente stamfaders skepnad och jämföra den enes historiska bragder med den andres mythiska, samt att han, Thjasse, icke allenast röfvar Idun, hvilket ju en äkta jätte kunnat göra, utan ock i många och långa år sammanbor med henne och efter all anledning föder med henne dottern Skade. Man erinre sig af det föregående med hvilken omsorg mythen sörj för att den andra i jättehand fallna asynjan, Fröja, skulle återvända ren och oskyldig till Asgard, och man har då svårt

att tro, att Idun skulle förnedrats till mångårig och förtrolig sammanlefnad med en verklig jätte. Det följer af allt detta, att när Thjasse i den ofvan anförda Vellekla-strofens mythiska kärna kallas en *álfr*, och hans fader i Thorsdrapa kallas en *hapt*, ett väsen af högre eller lägre gudarang; så innebär *álfr* en närmare bestämning af begreppet *hapt* och säger oss, hvilken den klass af *numina* var som Thjasse tillhörde, nämligen den lägre gudaklass som kallas alfer. Thjasse är således på faderssidan en alf. Völund är det likaledes; han kallas i Völundarkvida alffurste. — Beaktas bör vidare, att Thjasse i den ofvan framlagda mythiska strofkärnan framställes som hafvande sammandrabbat med Njord och bundsförvandter till denne. Hos Saxo är det Anund-Völund och hans broder bågskytten, som sammandrabba med Njord-Fridlevus och dennes ledsagare, och då Njord hos Saxo blir gift med samme Anund-Völunds dotter, medan han i mythen blir gift med Thjasses, så möter oss här ånyo det vid hvarje närmare undersökning i detta ämne uppdykande faktum, att hvad som förtäljes om Völund, förtäljes också om Thjasse.

114.

BEVIS ATT IVALDES SÖNER ÄRO ÖLVALDES (forts.). ÖFVERSIGT AF THORSDRAPA.

21) Vi komma nu till en mythkälla, hvari Thjasses bröder *Iði* och *Gángr*, likasom äfven han själf i omskrifven benämning, omtalas under förhållanden, egnade att sprida belysning i den föreliggande, för mythens episka sammanhang särdeles vigtiga frågan.

Om Thors färd till jätten Geirröd föreligga två mycket olika berättelser. Den ena är nedskrifven af Skaldskaparmals författare; den andra meddelas i Eilif Gudrunssons Thorsdrapa.

Skaldskaparmal (pr. edd. I, 284) berättar:

För sitt nöjes skull gjorde Loke en utflygt med Fröjas falkham och drefs af sin nyfikenhet att sätta sig i en glugg

å Geirröds hus och titta dit in. Då vardt han fångad af en bland Geirröds tjänare, och jätten, som på ögonen märkte, att det ej var en verklig falk, gaf honom icke lös, innan han med ed förpligtat sig ställa det så, att Thor skulle komma till Geirröds hall utan att medföra hammaren och starkhetsbältet. Det visste också Loke att göra. Thor for till Geirröd utan att medtaga någotdera af dessa smiden, ej häller sina järnhandskar. Loke följde honom. På vägen gästade Thor den jättinna, som hette *Gríðr* och var Vidar den tystes moder. Af henne fick Thor veta sanningen om Geirröd, att denne var en illslug jätte och svår att skaffa med. Hon lånade Thor sitt eget starkhetsbälte och sina egna järnhandskar och sin staf *Gríðarvölr*. Därefter for Thor till den å, som heter Vimur och är den största af åar. Där spännde han starkhetsbältet kring sig och stödde sig i strömriktningen på Gridstafven. Loke höll sig fast vid starkhetsbältet. När Thor kommit midt i ån, steg vattnet ända upp till hans axlar. Thor märkte då, att uppe i en bärgkjusa, nedför hvilken ån hade sitt lopp, stod Gjálp, Geirröds dotter, med en fot å hvardera sidan om ån, och att det var hon, som förorsakade vattnets stigning. Då tog Thor upp ur ån en stor sten och kastade mot jättinnan, sägande: »å skall i os stämmas». Målet förfelade han icke. Kommen till stranden grep han tag i en rönn och kom så upp på land. Däraf ordstäfvet: »rönn är Thors hjälp». Och när Thor kom till Geirröd, anvisades åt honom och Loke först ett gethus (enligt Codex regius; ett gästhus enligt Upsalacodex) till härbärge. — Därefter berättas de äfventyr Thor hade med Geirröds döttrar Gjálp och Greip, samt huru han, inbjuden att »leka» i Geirröds sal, möttes af ett glödande järn, som Geirröd med en tång kastade emot honom, men som han fattade med järnhandskarne och slungade tillbaka med sådan fart, att järnet genomborrade stolpen, bakom hvilken Geirröd gömt sig, samt Geirröd själf och husväggen bakom honom och därutanför trängde in i jorden.

Denna af mythiska och pseudomythiska element fritt komponerade berättelse förhåller sig till den ännu i heden-

domens tid författade Thorsdrapa på ungefär samma sätt som Bragarœdur's berättelse om Oden och Suttung förhåller sig till Havamals. Likasom i Bragarœdur berättelsens *punctum saliens* ligger i det grofva skämtet om huru den dåliga poesien uppkom, synes äfven här ett rått infall, knytande sig till ordspråket »å skall i os stämmas», vara motivet, som föranledt kompositionen. Mytherna fingo i kristen tid afgifva motiv och ämne ej blott till fornhistorien, hjältedikten och folksagan, utan ock till skämtvisan.

Jag öfvergår nu till Thorsdrapa. Denna i poetiskt afseende framstående och i mythologiskt afseende vigtiga sång har, enligt min åsigt, hitintills varit alldeles missförstådd ej så mycket på grund af de svårigheter texten företer, ty dessa försvinna, när man utan förutfattad mening om innehållet undersöker dem, utan på grund af den oförtjänta tilltro man hyst till Skaldskaparmals berättelse om Thors besök hos Geirröd, och på grund af de ansträngningar man under inflytande af denna vilseledande auktoritet gjort att återfinna dess uppgifter i den hedniska dikten. Vid försöken därmed har man på dikten tillämpat den kristna tidens isländska poetik, genom hvilken alla mythologiska benämningar, hvilkas verkliga betydelse af en senare tid blifvit förgäten, hafva erhållit en urblekt generel betydelse, som vid närmare undersökning vanligen visar sig vara oriktig. Med en samling namnraddor som rustkammare, i hvilka verklige eller föregifne »dvärgars», »jättars», »sjökonungars» o. s. v. namn blifvit sammanförda och uppställda som synonym, förklarar denna poetik, att man ur dessa raddor kan taga hvilket dvärgnamn, jättenamn o. s. v. som hälst för att därmed beteckna hvilken enskild »dvärg», »jätte» o. s. v. man behagar. Om det fördenskull i Thorsdrapa talas om »*Iði*'s säter» och om »*Gángr*'s stridsvaner», så har för denna poetik namnen *Iði* och *Gángr* — ehuru i hedna tid betecknande enskilda bestämda mythiska personer, som haft sin egen historia, sina egna rent personliga öden — ingen annan betydelse än den generella af »jätte», därför att *Iði* och *Gángr* äro i de om-

talade raddorna upptagna bland jättesynonymen. En sådan poetik kunde icke uppkomma förr än de allra flesta mythologiska namnen hade blifvit till tomma ljud, emedan personligheterna, som burit dem, voro förgätna. Att man tillämpat och ännu fortfar att tillämpa den på dikter af hedendomens skalder, är en af orsakerna till att de vigtiga bidrag, som den hedniska konstpoesiens namnbruk och omskrifningar kunna lämna den mythologiska forskningen, förblifvit en oupptagen och obegagnad skatt.

Medan Skaldskaparmal låter Loke och ingen annan följa Thor till Geirröd, samt framställer det hela som ett af Thor gjordt gästbesök hos jätten, erfar man af Thorsdrapa, att denna Jotunheimsfärd är ett krigståg, som Thor i spetsen för en skara af stridsmän utför mot den fruktansvärde jättehöfdingen, samt att han på vägen dit måste leverera Geirröds jättar en formlig drabbning, innan han kan framtränga till målet för sin färd, Geirröds hall, dit de i nämda drabbning på flykten drifne jättarne samlat sig och där en ny strid uppstår. Hvad Loke vidkommer, förmäler Thorsdrapa icke med ett enda ord, att han skulle åtföljt Thor på den krigiska utfärden. Man får i stället veta, att han var i hemligt förstånd med en af Geirröds döttrar, att han eggade Thor att begifva sig åstad och gaf honom lögnaktiga underrättelser om vägens beskaffenhet, på det att, om icke Thor själf, så åtminstone de bundsförvandter, som följde honom, skulle omkomma i det på vägen väntande försåtet. Att Loke under sådana omständigheter skulle åtföljt Thor är högst otroligt, då ju lögnerna i hans försäkringar om vägens beskaffenhet måste under själfva färden upptäckas och röja honom som förrädare. Men emedan Skaldskaparmal sagt, att Loke var Thors följeslagare, så hafva tolkarne af Thorsdrapa låtit honom vara det och tillskrifvit honom — förrädaren och jättarnes hemlige bundsförvandt — jämte Thjalve (som icke omtalas i Skaldskaparmals berättelse, men väl i Thorsdrapa), de bragder, som Thors ledsagare utföra mot jättarne. Att dikten på tydligaste sätt, till ex. i uttrycket *þjálfi með sýta sinni*, »Thjalve med sina mäns kam-

ratlag» framhåller, att en hel krigarskara hade på detta tåg Thor till anförare, lämnade man åsido såsom hörande till de dunkla ställen, hvaraf dikten ansågs vimla, och hvilkas dunkelhet dock består endast däruti, att de vederlägga berättelsen i Skaldskaparmal. Att Thor under färden till Geirröd skulle tagit in hos jättinnan *Grîðr* och fått låna en staf, ett starkhetsbälte och järnhandskar, därom förmäler Thorsdrapa icke ett enda ord, och jag anser sannolikt, att hela denna episod i Skaldskaparmal ej har annan grund, än att den staf, som Thor, då han vadar öfver den strida älfven, begagnar till stöd, kallas i Thorsdrapa dels *griðarvölr*, »trygghetsstafven», dels *brautar liðs tollr*, »väghjälpens träd». Namnet *griðarvölr* och ordstäf sådana som *at ósi skall á stemma* och *reynir er björg Þórs* synas vara stapelvarorna, med hvilkas tillhjälp berättelsen i Skaldskaparmal kommit till stånd. Den förklaring, som Skaldskaparmal ger af ordstäfvet *reynir er björg Þórs*, att nämligen Thor genom att gripa tag i en vid stranden växande rönn lyckades förskaffa sig upp ur älfven, är efter all anledning ett infall af berättelsens författare. Stöd i mythologien kan uppgiften omöjligen haft: Thor är där begåfvad med förmågan att växa i höjd i mån af de flodsvall han har att genomvada. Den i ordstäfvet omtalade rönnen är sannolikt ingen annan än det »väghjälpens träd», »den trygghetsstaf», hvarpå han under vadandet stöder sig och som enligt Thorsdrapa 19 är en *brotningr skógar*, ett i skogen uppryckt eller brutet träd.

Jag öfvergår nu till en öfversigt af Thorsdrapas innehåll.

1:sta strofen. Den lögnaktige Loke eggar Thor att begifva sig hemifrån och hemsöka »de brådbranta altarnes tempelföreståndare» Geirröd. Storljugaren försäkrar, att till Geirröds väggar ligga gröna vägar, d. v. s. tillgängliga för fotvandrare och oafbrutna af älfvar.

Anm. För Thor själf kunde vägarnes beskaffenhet vara af mindre vigt. Han, som vadar öfver Elivågor och underjordsälfvar, behöfde ju icke vara särdeles bekymrad öfver att finna vattendrag korsa sin bana. Men af diktens fortsättning erfar man, att utflykten till Jotunheim denna

gång hvarken afsåg ett gästbesök eller ett möte till tvekamp, såsom då Thor gick att uppsöka *Hrungnir*, utan att här är fråga om att inträngа i Jotunheim med en hel krigareskara, och att således beskaffenheten af den led, hvarpå man hade att framtåga, hade sin betydelse. Det försåt, som är ställdt på vägen, gäller ej så mycket Thor själf, som icke mer de jättefiender, som utgöra hans stridsfölje. Omkomma desse i det planlagda försåtet, så få Geirröd och hans jättar därefter att göra med Thor ensam och kunna då ha utsigt att besegra honom.

2:dra strofen. Thor lät Loke icke länge uppmana sig till det äfventyrliga tåget. Han lämnar Asgard, för att hemsöka Jotunheim. Om hvad som hände på vägen mellan Asgard och Elivågor, innan Thor ännu inträngt i Jotunheim, säger strofen:

Þá er gjarðvenjoðr,	När bältebegagnaren (Thor, starkhetsbältets egare),
endr (= iterum, rursus)	nu, som vid föregående tillfällen,
ríkri Iðja-Gandvíkr-setrs skotum,	förstärkt med Ides vid Gandvik belägna säters män,
görðist frá þriðja til Ymsa kindar,	var på väg från Oden till Ymses (Ymers) ätt,
fýstust þeir (Cod. Worm.; *fýrstuz þeir*, Cod. Reg.)	var det dem (Thor och Ides säters män) en lust (eller strömmade de hän)
at þrysta þorns niðjum.	att kufva Thorns (Bölthorn-Ymers) fränder.

Anm. Den vanliga uppfattningen af detta ställe är 1) att *endr* ej har någon betydelse för innehållet, utan står som ett fyllnadsord, som kan öfversättas med »fordomdags», en roll som *endr* endast allt för ofta får spela i tolkningen af de gamla dikterna; 2) att Ide blott är ett generelt jättenamn, användbart, som hvarje annat jättenamn, i en omskrifning, *Iðja setr*, som skulle betyda Jotunheim; 3) att *ríkri Iðja setrs skotum* eller *ríkri Gandvíkr skotum* skulle gifva Thorsdrapas åhörare eller läsare den (alldeles onödiga) upplysningen, att Thor var starkare än jättarne; samt 4) att de som längtade att kufva Ymers fränder voro Thor och — Loke, samme Loke, som i hemligt förstånd med jättehöfdingen och en hans dotter (se nedanför) har till uppsåt att locka Thor och hans stridsvänner i en fälla!

Ríkri.... skotum är att uppfatta som en elliptisk satts, i hvilken den instrumentala prepositionen, såsom ofta, är att underförstå. När Thor från Asgard kommit till den vid Gandvik belägna »Ides säter», får han där stridskamrater och blir genom dem *ríkri*, får genom dem ett tillägg till sin egen kraft i de förestående striderna. Att Thor, när han rycker in i Jotunheim, är i spetsen för en krigareskara framgår på det allra tydligaste af vissa diktens uttryck och af hela dess innehåll. Hvarifrån skulle desse krigare på en gång hafva kommit? De äro icke Asgardsbebyggare, och han har icke medfört dem på sin ljungeldschar. De bo vid Gandvik, som betyder »den trollska viken», Elivågor. Gandvik var ett rent myth-geografiskt namn, innan det blef namn på Hvita hafvet i en sen och kristen tid, då hafvet mellan Grönland och Amerika fick det mythiska namnet Ginungagap. Att de äro innebyggare på kusten af en vik föranleder Thorsdrapas författare att längre fram i dikten kännetecknа dem som *víkingar*, vikboar. Vi hafva redan sett, att det är en dagsresa mellan Asgard och Elivågor (se n:o 108), och att Thor på södra kusten har ett härbärge, där han tager in, och där hans dyrbara char och spann förvaras, medan han gör ströftåg i Jotunheim. Diktens fortsättning visar, att han äfven denna gång tagit in i samma härbärge, och att han därifrån fått sina stridsmän. Nu, såsom alltid annars, är han till fots, sedan han kommit in i Jotunheim.

Strof 3 meddelar först en mythkronologisk uppgift, att nämligen den »galderfärdiga» dottern af Geirröd hade kommit i godt förstånd med Loke, innan Rögner vardt dennes bundsförvandt. Denna mythkronologiska upplysning innebär: 1) att det var en tid, då Rögner icke delade Lokes gudafiendtliga planer; 2) att de händelser, som Thorsdrapa omtalar, tilldrogo sig, innan Rögner vardt en gudafiende. Hvarför Thorsdrapa anser sig böra upplysa härom blir klart redan genom hvad strof 4 meddelar.

Därefter omtalas uppbrottet från Ides säter. Den jättefiendtliga skaran begifver sig af till Jotunheim, men har, innan

hon kommer dit, att öfverskrida en mellanliggande sträcka, som kallas Endills mo.

Man skulle väntat, att dikten, i stället för att tala om en mo som gränsområde, hvilket måste tillryggaläggas, innan man kom in i Jotunheim, hade talat om det vatten, bakom hvilket Jotunheim ligger, och nämt det med något af dess flere namn: Elivågor, Gandvik eller Hraunn. Men vid närmare påseende visar det sig, att Endills mo ej är annat än omskrifning för ett vattendrag. Beviset härför ligger däri, att »Endills skidor», *Endils andrar, Endils itrskíð* är en vanlig omskrifning för fartyg. Likaså *Endils eykr,* »Endills häst». Mon, öfver hvilken Endill ströfvar på sådana skidor och sådan häst, måste således vara ett vatten. Och här kan endast menas det vatten, som ligger mellan Ides säter och Jotunheim, således Elivågor, Gandvik.

Själfva namnet *Endill* torde vara detsamma som *Vendill, Vandill* (pr. Edd. I, 548), en förkortning af *Örvandill.* Det begynnande *v* har ursprungligen varit en halfvokal och som sådan rimmat med andra halfvokaler och vokaler (jämför på en öländsk runsten rimmen *Vandils jörmungrundar urgrandari).* Denna lätt bortfallande halfvokal torde i senare tider bortkastats, där den ansågs skymma stafrimmen, och formen Endill därigenom uppkommit ur Vendill, Vandill. »Örvandels mo» är då i det poetiska språket liktydigt med Elivågor, och omskrifningen är träffande, emedan Örvandel-Egil hade skidor, som buro honom både öfver vatten och öfver land, och emedan Elivågor var en skådeplats för hans äfventyr.

Strof 4 förtäljer, att krigarskaran, sedan hon öfverskridit »Endills mo», ryckte till fots in i Jotunheim, och att underrättelse om hennes inbrott i jättelandet kom till gygerna därstädes.

Två vigtiga upplysningar lämnas här om desse stridsmän: de kallas *Gángs gunn-vanir* och *Vargs friðar:* »Gangr's strids-vaner» och »Vargs landvärnare». I de första stroferna af Thorsdrapa möta vi således namnen på Ölvaldes tre söner: *Rögnir* (Thjasse), *Iði* och *Gángr.* Dikten nämner Rögners namn, då hon angifver, att krigståget mot Geirröd inträffade,

innan Rögner vardt gudarnes fiende; hon nämner Ides namn, då hon förtäljer, att det var på hans, Ides, säter vid Gandvik, som Thor samlade desse stridsmän omkring sig, och hon nämner *Gángr*'s och därjämte en *Vargr*'s namn, då hon vill meddela hvilka höfdingarne för de kämpar voro, som följde Thor mot Geirröd. Under sådana omständigheter är det uppenbart, att Thorsdrapa förtäljer en episod, i hvilken Ide, Gang och Thjasse uppträda som Thors vänner och jättarnes fiender, samt att dikten förlägger deras stamland till ängderna på Elivågors södra kust och låter *Ija setr* vara beläget vid samma strand och i Thors utflykter spela samma roll som annars Örvandel-Egils bostad vid Elivågor, hvilken också kallas säter, *Geirvasils setr* och *Ýsetr*. Den *Vargr*, som omtalas, är då efter all anledning Rögner-Thjasse själf, som ju i Haustlaung kallas *fjallgyldir*, d. v. s. varg, ulf.

Lystne att bekämpa Ymers ättlingar voro alla de Thor åtföljande stridsmännen, såsom strof 2 redan meddelat. Men de sista raderna i strof 4 framhåller särskildt en som längtande att få sammandrabba med en af jättelandets stridbara och fördärfliga gyger. Denne kämpe nämnes ej vid namn, men han kännetecknas som *bragsmildr*, »snabb i uppfattning och snabb i rörelser», som *brœsivœndr*, »den som har till vana att bjuda på bespisning», och som *bölkveitir* eller *bölkvetir Loka*, »den som gaf vederlag för Lokes odåd». Beteckningarna träffa in på Örvandel-Egil, den raske bågskytten och skidlöparen, hvilken på sin säter emottager Thor som gäst, när denne är på väg till Jotunheim, och som till Thor öfverlämnade Thjalve och Röskva som vederlag, när Loke hade narrat Thjalve att för märgens skull klyfva en benpipa, tillhörig en af Thors slagtade bockar. Hade Thorsdrapa tillagt, att den så betecknade kämpen tillika var mythens bäste bågskytt, kunde intet tvifvel ega rum därom, att med honom menas Egil. Detta tillägg kommer längre ned i dikten och bestyrker ensamt för sig, att Egil är med på tåget.

Strof 5, jämförd med strof 6 och 7, låter veta, att Thor med sin kämpetrupp har under fortsatt tåg kommit in i en

af Jotunheims vilda fjälltrakter. Vädret är ohyggligt, och hagelskurar störta ned. Och här får nu Thor röna, att Loke på fräckaste sätt bedragit honom. Efter dennes anvisning har Thor fört sin trupp till det ställe, där de nu befinna sig, och här framstörtar mellan bärgen en älf, i hvilken stora strömmar, svällande af hagelskurarne, nedvältra från bärgen med fräsande isvatten. Att finna öfver en sådan älf ett vad, som hans ledsagare kunde begagna, var för Thor en svår sak.

Strof 6. Männen från Ides säter hafva emellertid med god förtröstan stigit ned i älfven. En jämförelse med stroferna 7, 8 visar, att de försigtigtvis höllo sig i Thors närhet och vadade något högre upp i älfven än han. Sina spjut använde de härvid som stafvar, hvilka de strömledes sköto ned mot älfvens steniga botten. Klangen af spjuten, när deras metallbroddade ä .dar stötte mot bottenstenarne, blandade sig med dånet af d kring älfvens klippstycken brusande hvirflarne. *(Knátti hreggi höggvinn hlymþel viȝ möl glymja, enn fjalla fellihryn þaut meȝ Feȝju steȝja.)*

Strof 7. Emellertid stiger älfven oupphörligt i höjd och våldsamhet, och dess hafsflodlika flöden vräka sig redan mot Thors starkvuxna skuldror. Skall detta fortfara, då måste Thor tillgripa den honom inneboende kraften att skjuta i höjd i mån af vattensvallets stigande.

Anm. Men stridsmännen från Ides säter, som icke ega denna förmåga, huru skall det gå med dem? Den mellan Loke och Jotunheimsgygerna uppgjorda planen går uppenbarligen ut på att fördränka dem. De nästföljande stroferna visa också, att de sväfva i den yttersta fara.

Stroferna 8, 9. De vadade med fasta steg, desse käcke stridsmän, men de hvälfvande vattenmassornas fart ökades ständigt. Medan Thors trygghetsstaf sköttes af hans kraftiga händer, vardt strömgången allt för strid för spjuten, som Gandvikskämparne hade att stödja sig mot. Uppe på bärgen stodo jättinnor, som gjorde den allt stridare. Då hände, att »bågens gud, vinddrifven i flodmarkens drifvors (böljornas) storm, störtade Thor på skuldran *(kykva nauȝar áss, blasinn hrönnjarȝar skafls hvetviȝri, þurȝi hauȝrs runn of herȝi),*

under det att Thjalve med sitt kamratlag kom, som hade de lyftats af sig själfva, och grep tag i himmelfurstens (Thors) skyddsbälte *(unnz þjálfi með ýta sinni kom sjálfloptа á himinsjóla skaunar-seil)*».

Anm. Den plan, som Loke och gygerna uppgjort att dränka de jättefiendtlige män, som bo på södra kusten af Elivågor, var således nära att lyckas. De räddades af sin klokhet att vada högre upp i älfven än Thor, så att de, om de förlorade fotfäste, kunde af hvirflarne drifvas ned emot honom. En bland Gandvikskämparne och, såsom diktens fortsättning visar, den ypperste bland dem, här betecknad som »bågens gud», vräkes af en stormbölja mot Thors skuldror och frälsar sig på dem. Thjalve och hela den öfriga skaran af Ides säters stridsmän ha samtidigt drifvit med flodsvallet ned mot Hlóðyns väldige son och rädda sig genom att gripa tag i hans starkhetsbälte. Med »bågens gud» på sina axlar och med en hel trupp af kämpar hängande kring sin midja fortsätter Thor att vada genom älfven.

I strof 8 betecknas Gandviks-kämparne med två omskrifningar. Redan förut ha vi sett dem omtalade som »Gangs strids-vaner» och »Vargs landvärnare». Här kallas de »vikingasäterns skicklige stridsmän» *(víkinga setrs snotrir gunnar runnar)* och »Odens edförpligtade landvärnare» *(Gauta eiðsvara friðar)*. Att Ides säter kallas »vikingars», är förklarligt däraf, att den är belägen vid Gandvik och att desse vikboar hafva Elivågor till skådeplats för sina strider med frostmakterna. Att de äro edförpligtade landvärnare åt Oden innebär, att de äro mythiska väsen, som till rangen äro asarne underlägsna och med ed förpligtat sig att tjäna Oden och värna hans herrskareområde mot jättarne. Deras »säter» vid Gandvik bildar således en utpost mot frostmakterna. Det följer häraf, att Ide, Gang och Thjasse ursprungligen äro *numina*, ehuru af en lägre och tjänande ordning; att deras ställning till den högre gudavärlden varit sådan, att de icke på grund af själfva sin inneborna natur kunnat betraktas som jättefiender, utan bindas vid gudarnes sak genom en edförpligtelse; men att de ej häller å andra sidan kunna vara fullblodsjättar af den stam, hvilken aflades af Ymers fötter (se n:o 86). Deras stamland är icke själfva Jotunheim, men ett gränsrike till

jättevärlden, och denna deras mythgeografiska ställning måste också öfverensstämma med deras mythgenealogiska. Den sista strofen i Thorsdrapa kallar de jättar, som ihjälslås af Gandvikskämparne, för »Alfheims kalfvar», Alfheims slagtboskap, och synes därmed antyda, att desse kämpar tillhöra den tredje och lägsta af de klaner, hvari den germaniska mythologiens gudamakter äro delade, nämligen alferna.

Den af Gandvikskämparne, som räddar sig på Thors skuldror, medan de öfrige hålla sig fast vid hans gördel, är en ryktbar bågskytt och för Thorsdrapans åhörare så bekant, att något af hans egentligare namn ej behöfver nämnas, för att han skall vara igenkännlig. I själfva verket är det epithet, som tillägges honom: »bågens gud» *(áss kykva naugar* och i strof 18 *tvívigar Týr),* alldeles tillräckligt att beteckna honom som mythens ypperste bågskytt Örvandel-Egil, hvilken här bäres på Thors axlar genom det rasande strömdraget, såsom han vid ett annat och senare tillfälle bäres af Thor i hans korgsäck öfver Elivågor. Redan i str. 4 är han antydd som den till själ och lemmar rörlige hjälte, hvilken är känd för sin gästfrihet och som gaf vederlag för Lokes odåd. Den förnämste näst honom bland Gandvikskämparne är Thjalve, Egils fosterson. De öfrige betecknas som Thjalves *ýta sinni,* hans trupp af män.

Vi finna således, att de två förnämste bland de »Gangs strids-vaner», som med Thor ryckte ut från »Ides säter», innan Rögner (Thjasse) vardt Lokes bundsförvandt, äro Völunds och Slagfinns broder Egil samt Egils fosterson Thjalve. Vi finna, att Egil och Thjalve tillhöra innevånarne på Ides säter, där Thor denna gång tagit in och där han också ställt in sin char och sitt spann, eftersom han nu likasom annars vandrar till fots i Jotunheim. Och då i andra källor Egil omtalas som den, hvilken vid sådana tillfällen härbärgerar Thor och hans spann, och då äfven Thorsdrapa antyder på, att han är den gästvänlige värd, som mottagit Thor i sitt hem och gifvit honom vederlag för den skada, som Loke vållade hans spann, så måste detta vara ett det påtagligaste

bevis för att Ides säter är samma ställe som det af Egil och hans bröder bebodda *Geirvasils setr*, samt att Örvandel-Egil är densamme som antingen Ide eller Gang, hvaraf åter följer att Allvaldes (Ölvaldes) söner Ide, Gang och Thjasse äro identiske med Ivaldes söner Slagfinn, Egil och Völund.

Att Egil är identisk med Gang, ej med Ide, framgår af en jämförelse med Grottesången. Där kallas Ölvaldes söner *Iði, Aurnir* och *Þjazi*, medan de i pros. Eddan kallas *Iði, Gángr* och *Þiazi*. *Aurnir* är således densamme som *Gángr*, och enär *Aurnir* betyder »vildgalt», och »vildgalt» (Ebur, Ibor, Ebbo) är ett af de epithetnamn Egil bär, måste Örvandel-Egil vara identisk med Gang.

Om den återstående delen af Thorsdrapa kan jag fatta mig kort, eftersom den har mindre intresse för det här behandlade ämnet.

Strof 10. Trots det ofvan skildrade betänkliga äfventyret voro Thjalves och Gandvikskämparnes hjärtan oförskräckta som Thors. — Här betecknas de som *eiðs fírðar*, »den edliga förpligtelsens män», hvarmed bör jämföras *eiðsvara fríðar* i strof 8.

Strof 11, 12 visar, att Thor kom lyckligt i land med sin stora börda. Knappt hade han och hans ledsagare fattat fast fot å andra stranden, förrän Geirröds jätteklan, »hafsbandets världsträds-härjande folk», hann fram till stället, och en drabbning uppstod, hvari »skyttens (Egils) frändebriter» med fasthet tillbakavisade jättarnes angrepp och slutligen nödgade dem vika.

Strof 13. Efter vunnen seger drogo Thors »med herseidrott-sinne borna skräckskaror» djupare in i Jotunheim, för att uppnå Geirröds hall, och anlände dit under gny från »bärghålans jättebygges kymrer».

De följande stroferna omtala, att Thor ryggbröt Geirröds döttrar och i spetsen för sin stridsmannatrupp inträngde i Geirröds hall, där han mottogs med ett af denne slungadt glödgadt järnstycke, som, tillbakasändt af Thor, vardt jättehöfdingens bane. Denne hade gifvit det glödande kastvapnet

en sådan fart, att någon, som stod i Thors grannskap, förmodligen Egil, »drack, så att han raglade, i järnstyckets luftdrag *Hrimnirs* dotters lyftedryck *(svalg hrapmunum á siu lopti Hrimnis drósar lyptisylg)*». Hrimnirs dotter är Gullveig-Heiðr (Hyndluljod 32), och hennes »lyftedryck» är elden, öfver hvilken gudarne höllo henne lyftad på spjuten (Völuspa 21).

Geirröds salar voro, såsom man af sammanhanget finner, uppfyllda af hans från drabbningen vid älfven flydde män, och inne i bärget uppstod ännu en strid, som skildras i de tre sista stroferna af dikten. Geirröds hall skakade af stridsbullret. Thor svängde blodig hammare. »Trygghetsstafven», »vägens hjälpträd», på hvilket Thor vid öfvergången af älfven stödt sig, kom i handen på Egil *(kom at tvívigar Týri brautar líss tollr)*, som här icke hade utrymme för bågens begagnande, men som med detta »ur skogen uppryckta (eller brutna) lämpliga träd» gaf »Alfheimskalfvarne» dråpslag. Hans »strids-rågs ladas eldar», d. v. s. hans »pilars kogers eldar», kunde i denna trängsel icke nyttjas mot fjällhöfdingens män.

Af intresse för frågan om de olika vapnens mythologiska ställning är att jättarne i Thorsdrapa begagna sig af slungan. Geirröd kallas *vegtaugar þrjótr*, »slungbandets flitige användare» (str. 17) och *álmtaugar Ægir*, »det af almbast gjorda slungebandets (ej bågsträngens) Ægir».

I sista strofen säges Egil vara *helblótinn* och *hneitir undirfjálfs bliku*, uttryck, till hvilka jag längre ned återkommer.

Förhållandet mellan Rögner-Thjasse och Idun i Forspjallsljod är, likasom förhållandet mellan Völund och hans svanemö i Völundarkvida, icke röfvarens till sitt ovilliga offer, utan ett förhållande af ömsesidig öfverensstämmelse. Detta bekräftas af en dikt, hvilken jag, då undersökningen kommit till en punkt, som medgifver det, skall analysera, och enligt hvilken Idun alltifrån sin barndom var med kärleksband och ed knuten vid Ivaldes högtbegåfvade, men olycklige son, den store konstnären, som genom sin oförsonliga hämdgirighet vardt den germaniska mythologiens Lucifer, medan Loke är hennes Mefisto. Jag förmodar, att det föryngringsmedel, det »gudarnes

läkemedel mot ålderdomen» *(ellilyf ása,* **Haustlaung**), som i Asgard Idun allena känner och eger, var ett alster af Thjasse-Völunds konst. Medeltiden har ihågkommit **Völund** (Wieland) äfven som läkare, och draget synes vara urgammalt, ty äfven i Rigveda uppfinna Ivaldesönernas motbilder, **ribhuerna**, på gudarnes begäran, ett föryngringsmedel. Det är antagligt, att mythologien åskådligt skildrat äfven hans yttre personlighet. Från sin moder måtte han hafva ärft sin jättestyrka, som enligt Grottesången öfverträffade *Hrungnir*'s och dennes faders *(Harðr var Hrungnir oc hans faðir, þo var þiazi þeim auflgari,* str. 9). Med sin styrka torde han han hafva förenat skönhet. Annars skulle Völundarkvidas författare knappast sagt, att hans svanemö lade sina armar kring Anunds (Völunds) »hvita» hals. Att man föreställt sig hans ögon glänsande torde kunna slutas däraf, att det är dessa hvilka på himlahvalfvet utmärka honom som stjärneheroen, och att i Völundarkvida Nidhads drottning talar om den hotfulla glansen i den bundne konstnärens blick *(amon ero augo ormi þeim enom fráno,* str. 17).

Ivaldes söner, Thjasse-Völund, Aurnir-Egil och Ide-Slagfinn, äro, såsom vi sett, bastarder af alf och jättekvinna (Greip, Gambara). Ivaldes döttrar hafva däremot (se n:o 123) till moder en soldis, dotter af luftkretsens herrskare, Nökkver. Från andra håll bekräftas därmed uppgiften i Forspjallsljod 6, att Ivalde hade två barnkullar, och att hon, som »bland alfernas slägter kallades Idun», tillhörde den ena af dem. Medan således Idun och hennes systrar äro halfsyskon till Ivaldes söner, äro desse i sin ordning halfbröder till rena jättar, söner af Greip, och desse jättar äro enligt Grottesången str. 9 Fenjas och Menjas fäder. Ivaldesönernas slägtskapsband med gudarne å ena sidan, med jättarne å andra gestalta sig därför på följande sätt:

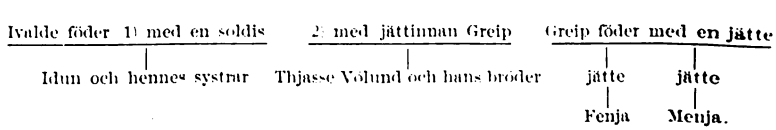

115.

ÖFVERSIGT AF DE LÄMNADE BEVISEN FÖR VÖLUNDS IDENTITET MED THJASSE.

Hvad som först riktade min uppmärksamhet på nödvändigheten att undersöka om icke Thjasse och Völund vore olika namn på en och samma mythologiska personlighet, som mythen företrädesvis kallat Thjasse och den ur mythen i kristen tid uppståndna hjältesagan företrädesvis kallat Völund, voro följande omständigheter: 1) Vid studiet af Saxo fann jag på icke mindre än tre ställen, att Njord under olika historierade masker gifter sig med en dotter af Völund, medan han i mythen gifter sig med en dotter af Thjasse. 2) Vid granskningen af uppgifterna om Völunds fader i Völundarkvidas text och prosatillägg fann jag, att dessa förde till det resultat, att Völund var son af Sumbl Finnkonung, d. v. s. Ölvalde, Thjasses fader. 3) Mina undersökningar af mythen om mjödet hade gifvit det utslag, att Svigðir-Ölvalde genom en dvärgs svek omkom utanför ett bärg, där en af mythens smedslägter, Suttungs söner, hade sin bostad; i Vilkinasagas berättelse om Völunds faders död återfann jag grunddragen af samma myth-episod.

Öfverensstämmelsen mellan så olika källor i en så oväntad sak var allt för märklig, för att jag vid mina mythologiska studiers fortsättning kunde lämna den åsido. Att själfva namnvarianten Allvalde (för Ölvalde), såsom Thjasses fader kallas i Harbardsljod, till bildning och betydelse bär den fullständiga karakteren af ett synonym till Ivalde hade jag redan dessförinnan uppmärksammat, men då utan att därvid fästa någon vigt.

Nästa steg var att tillse, om en liknande hänvisning på identiteten af Thjasses moder och Völunds förelåge. Thjasses moder heter i en nordisk mythkälla Greip. Völunds och Egils (Ayos och Ibors, Aggos och Ebbos) moder heter hos Paulus Diaconus och i Origo Longobardorum Gambara, hos Saxo Gambaruc. Den nordiska stammen i det latiniserade namnet

Gambara är Gammr, som är ett synonym till Greip, namnet på Thjasses moder. Jag möttes således af en hänvisning till identiteten äfven af Thjasses moder och Völunds moder.

Från föräldrarna öfvergick jag till bröderna. Thjasse tillhör en brödratrio likasom Völund. Den ene af Thjasses bröder bär epithetet Aurnir, »vildgalt». Den ene af Völunds bröder bär epithetet Ebur (Ibor, Ebbo), »vildgalt». Aurnirs hustru är i den kristna traditionen ihågkommen som framtidsbådarinna. Eburs hustru är i mythen sierska. Den ene af Thjasses bröder, Ide, är i mythologien den ende, hvars namn hänvisar på ett ursprungligt sammanhang med Ivalde (Idvalde), Völunds fader, och med Idun, Völunds halfsyster. Völund själf bär epithetet Brunne, och Thjasses hem är Brunnsaker. En af Ivaldes söner dräpes, genom Lokes förvållande, och Loke som i Lokasenna skadeglad förtäljer detta, skryter i samma dikt med att hafva vållat dråpet på Thjasse.

Med afseende på frändskapsförhållanden i öfrigt fann jag, att å ena sidan Völund, likasom Thjasse, varit ansedd som jätte och haft jättefränder, bland hvilka Vidolf omtalas både som Völunds och Thjasses slägting, samt att å andra sidan Völund kallas alffurste och att Thjasses fader tillhör alfklanen, samt att Thjasses dotter karakteriseras, likasom Völund och hans närmaste frändekrets, som skidlöpare och jägare och bär samma epithet i detta afseende som Völunds brorson Ull. Jag fann vidare, att så vidt som traditionen bevarat minnet af stjärneheroerna, kallas hvarje mythpersonlighet, som tillhört deras antal, son af Ivalde eller son af Ölvalde. Örvandel-Egil är stjärneheros och son af Ivalde. Vatlingarne, efter hvilka vintergatan uppkallats, äro ättlingar af Vate-Vade, Völunds fader. Thjasse är stjärneheros och son af Ölvalde. Äfven Ide, Thjasses broder, den »blossbärande», torde varit stjärneheros, och, såsom sedermera skall visas, har Völundsbrodern Slagfinns minne dels knutits till vintergatan, dels till fläckarna i månen, medan det enligt en annan sägen är Völunds fader, hvars bild man ser i dessa (se n:o 121, n:o 123).

Jag fann, att Rögner är ett Thjasse-epithet, och att allt,

som förtäljes om Rögner, också förtäljes om Völund. Rögner har, likasom denne, först varit gudarnas vän, därefter deras fiende; han var en »svaneglädjare» och Völund en svanemös älskare; han har, som Völund, kämpat mot Njord; han har, som Völund, begifvit sig till världens nordligaste utkant och där med gandsmiden verkat till gudarnas och världens fördärf genom frostmakterna. Och han har på någon utkräft samma hämd som Völund, när denne dödade Nidhads unge söner och gjorde dryckeskärl af deras hufvudskålar.

Jag fann, att Ölvaldes söner Ide, Aurnir (Gang) och Thjasse, medan de ännu voro gudavänner, hade sin vistelse på södra kusten af Elivågor, där Ivalde haft en bostad, kallad efter honom *Geirvaðils setr,* och där efter honom hans son Örvandel-Egil bodde; att Thor på väg till Jotunheim besöker Ides säter och att han gästar Egils boning; att de mythens stridsmän, som bo kring Ides säter, kallas »Gangs stridsvaner», och att dessa »Gangs stridsvaner» hafva just Egil och hans fosterson Thjalvè till anförare, när de följa Thor till kamp mot jättarne, hvadan Ölvaldesönerna Ides och Gangs säter måste vara identisk med Ivaldesönernas, samt Ide, Gang och Thjasse identiske med Slagfinn, Egil och Völund.

Det är på dessa grunder identitetsförhållandet mellan Ölvaldes söner och Ivaldes hvilar och har sitt tillräckliga stöd, äfven om våra mythfragment icke bevarat åt oss något vittnesbörd om att Thjasse i likhet med Völund varit mythens mäst ryktbare konstnär. Men sådana intyg saknas icke. Enär den egentliga betydelsen af *Regin* är danare, värkmästare och ordet bibehållit sig som »smed»-namn in i den kristna tiden, finnes hvarje skäl att antaga, att Thjasse, som kallas *fjaðrar-blaðs leik-Regin* och *vingvagna Rögnir,* själf förfärdigat, likasom Völund, den örnham, hvaraf han i likhet med Völund betjänar sig. Ivaldesonen Völund smidde åt gudarne de dyrbaraste klenoder, medan han ännu var deras vän, och Ölvaldesonen Thjasse kallas *hapta snytrir,* »gudarnas smyckare», otvifvelaktigt därför att han smidde åt gudarne klenoder under den tid, då han var deras vän och Thors

ofráni, Thors förtrogne. Völund är mythens mäst ryktbare och efter all anledning äfven förste svärdsmed, hvilket synes framgå däraf, att hans fader Ivalde, ehuru en väldig kämpe, icke nyttjar svärdet, utan spjutet som vapen och därför kallas *Geirvandill.* Thjasse var den förste svärdsmeden; han skulle annars icke kallats *faðir mörna,* svärdens fader. Praktfulla smiden kallas *verk Rögnis* samt *þjasa þingskil, Iðja glysmál, Iðja orð,* uttryck som icke finna sin adequata förklaring i den prosaiska eddans berättelse om arfdelningen efter Ölvalde, men väl i mythen om den dom, som gudarne en gång förkunnade i målet rörande Sindres och Ivaldesönernas smidesskicklighet, då de senares framlagda konstarbeten hade att tala för deras sak.

116.

EN BLICK PÅ MYTHEN OM THJASSE-VÖLUND. HANS EPITHET HLÉBARÐR. HANS VÄRSTA HÄMDEGÄRNING.

Hvad våra mythfragment förtälja oss om Ölvaldesönerna och om Ivaldesönerna är under sådana omständigheter att betrakta som spillror, hvilka kommit oss tillhanda från ursprungligen en och samma myth. Sammansättas de, så visa sig spillrorna passa till hvarandra och bilda ett helt. Völundarkvida 28 hänvisar på, att någonting förskräckligt, något som i högsta mån upprört hans rättfärdighetskänsla och väckt hans djupa hat och sataniska hämdgirighet, hade händt Völund, innan han, följd af sina bröder, begaf sig till den vintriga obygd, där han smidde hämdesvärdet och gandringarne, och dikten låter Völand tillägga, att denna oförrätt återstod att hämna, när han lämnade Ulfdalarne. Det ligger i sakens natur, att sagan om Völund icke slutat, där det fragment af Völundarkvida, som vi ega kvar, fått sitt afbrott. Hvad som återstod af sagan måste hafva meddelat hvad Völund gjorde för att utkräfva den hämd han ännu hade att taga och hvilken utgång hämdeförsöket fick. Fortsättningen torde väl också hafva berättat någonting om den svanmö, den växtlighetsdis,

som under namnet Hervor Alvitr tillbringar nio år med Völund i Ulfdalarne och därefter, fattad af trånsjuka, begifver sig med de andra svanmöarna bort, men om hvars trogna kärlek Völund är orubbligt öfvertygad (Völundarkv. 10). När Völund är fånge hos Nidhad, synes det hopp han satt till det af honom smidda hämde- och segersvärdet vara gäckadt. Svärdet är i gudavännen Mimer-Nidhads våld. Men hoppet om hämdeplanens värkställbarhet måste åter hafva vaknat, då Svipdag, Völunds brorson, lyckats komma upp ur underjorden med vapnet i sin ego. Kampen mellan å ena sidan frostmakterna och Ivaldes från gudarne affällige fränder, samt å den andra gudarne och deras skyddsling Halfdan, germanpatriarken, flammar upp på nytt (se n:o 33). Halfdan tillbakaträng̈es och faller slutligen i kriget, under hvilket Völund fått den upprättelse, att hans svärd besegrade Mjölner och kom Thor att rygga. Dock än en gång varder det vid hämdesvärdet fästa hoppet gäckadt, denna gång genom svärdets egen innehafvare, Völunds unge frände, som — segervinnare i kriget, men öfvervunnen af sin kärlek till den af honom frälsta Fröja — varder den sköna asynjans make och öfverlämnar Völunds svärd åt skördeguden Fröj. Att Völund, oaktadt denna korsning af hans hämdeplan, dock icke afstått från densamma, kan tagas för gifvet: han är skildrad som ej blott den hämdgirigaste, utan ock som den ihärdigaste och tålmodigaste (se Deor the Scald's Complaint), när tålamodet kunde främja hans uppsåt. Att när segersvärdet kommit i gudarnes våld bekriga dem med jättevärldens tillhjälp kunde icke längre hafva ringaste utsigt till framgång. Sedan mythen gifvit Völund upprättelse för den förhatliga domen öfver hans smiden, fogar den händelsernas kedja så, att samma vapen, som vederlagt domen och skulle varda gudarnes fördärf, blir deras palladium mot dess egen verkmästare. Hvad har Völund sedan kunnat göra och hvad har han gjort? Svaret på denna fråga lämnas oss af mythen om Thjasse. Denne har med Idun — hjältediktens Hervor Alvitr — inneslutit sig i ett bärg, hvars salar han antagligen smyckat med alla de unde

som medeltidssagorna om herrliga fjällsalar och lustgårdar inne i bärgens sköte ärft från mythen. Bärget har varit beläget i en för gudarne svårtillgänglig trakt, enligt Bragarœdur i Jotunheim. I hvarje fall är Thjasse därinne tryggad mot hvarje försök att med våld störa honom i hans tillbakadragenhet. Det medel mot årens härjningar, som Idun eger, har sin kraft allena i hennes vård. Utan detta medel äro äfven Asgards gudar hemfallne under tidens åverkan och skola åldras och dö. Och i naturmythisk mening har väl samma medel haft sin andel i skapelsens föryngring genom de med hvarje år i träd och örter jäsande safterna. Världsförödelsen, hvars ankomst Völund ville brådstörta med sitt hämdesvärd, skall sakta, men säkert nalkas, om Idun förblifver aflägsnad från Asgard. Denna plan omintetgöres af gudarne genom Loke såsom nödtvunget verktyg — nödtvunget (Haustlaung str. 11), ehuru han har skadeglädje af att svika äfven sina bundsförvandter. Invid Thjasses bärgsalar är ett vatten, hvarpå han någon gång ror ut att fiska (Bragarœd.). Medan han vid ett sådant tillfälle är borta, måhända följd af Skade, är Idun ensam hemma. Loke, som synes utspanat hans vanor, flyger i lånad fågelham in i bärget och bortröfvar Idun, som, förvandlad till en frukt, bäres i hans klor genom rymden till Asgard. Men Iduns bortröfvande var Loke icke nog. Han lockade Thjasse att förfölja. I besinningslös ifver ikläder sig denne sin örnham och ilar efter röfvaren in i Asgards vaferlågor, där han faller för gudarnes kastvapen och Thors hammare. Sindres smide, det af Völund öfverträffade, varder hans bane och får *sin* hämd. Jag har redan påpekat, att denna händelse förklarar Lokes ord till Idun i Lokasenna, där han talar om dråpet på en Ivaldeson och påstår, att hon, Idun, famnat den som vållade hans bane.

Den store konstnärens öde och tragiska död kasta i sin mån belysning på det skaplynne och den roll, som Loke i mythen egt. Ivaldes söner äro i begynnelsen gudarnes nitiske vänner och deras skapelses prydare och värnare. De smida smycken, som äro växtlighetssymboler, och de försvara på

sin utpost vid Elivågor växtlighetens område mot Jotunheims frostmakter. Såsom jag förut nämt, äro de i likhet med ribhuerna på en gång hjältar, växtlighetsfrämjare och urtidskonstnärer. Mythen hade också uppenbarligen smyckat Ivaldesönerna med tilltalande egenskaper: djupa kunskaper i naturens hemligheter, klokhet, styrka, skönhet och äfven trofasthet mot dem de älskade. Man finner, att bröderna i motgångens tid hålla väl tillsammans, och att deras svanemör älska dem i lust och nöd. För det ondas makter var det fördenskull af största vigt att åvägabringa split mellan gudarna och desse deras »edsvurne män». Loke, som är en *gerreynir* (Thorsdrapa), en »själsegenskapernas utforskare», en »skaplynne-frestare», har hos den store urtidskonstnären upptäckt hans karakters vrånga, men hitintills icke väckta egenskaper: ärelystnad och oförsonlig hämdgirighet. Dessa egenskaper, främst den senare, komma med ett slag till full utveckling efter den oförrätt, som gudarne genom Lokes tillställning vållade Ivaldes söner. Hämdgirigheten utbryter hos Thjasse-Völund i afskyvärda odåd. Det är skäl att antaga, att den ohyggliga vedergällning han enligt hjältesagan tog på Nidhad och som egt sin motsvarighet i själfva gudasagan, ej var den värsta förbrytelse, som den germaniska mythens epos lagt honom till last. Harbardsljod 20 hänvisar på en annan och värre. På tal om Thjasse (str. 19) skryter *Hárbarðr*-Loke* där, att

harðan jotun
ec hugða Hlebarðs vera,
gaf han mer gambantein,
en ec velta hann or viti.

* Holtzmann och Bergmann hafva längesedan påpekat, att Harbard är identisk med Loke. Att Harbard, som drag för drag är Loke i Lokasenna och i likhet med honom uppträder som gudsbespottare samt skryter med illgärningar och med framgångar hos det täcka könet, skulle vara — Oden, är ett af bevisen för huru en methodlös symboliserande tydning kan råka in på irrvägar. I andra delen af detta arbete skall Harbardsljod utförligt behandlas. Bevis från hedendomens sista tid på Island föreligger för att man då väl visste, att den *Hárbarðr*, som i denna dikt omtalas, var en gudafiende.

Harbard-Loke talar här om en jätte, som i hans tycke var en väldig sådan, men som han »lurade från vettet», »genom list beröfvade eftertanke och besinning». Två fall omförmälas, på hvilka dessa ord kunna passa in. Det ena gäller jättebyggmästaren, som byggde Asgardsmuren och i harmen öfver det knep, medels hvilket Loke bedrog honom på den öfverenskomna lönen, rusade mot gudarne och dödades af Thor. Det andra gäller Thjasse, som, då han såg sin älskade bortröfvas af Loke och sin plan på väg att stranda, besinningslös stormade en säker undergång till mötes. Den åsyftade jättens verkliga namn angifves icke, men det betecknas med epithetet *Hlébardr*, som enligt pros. edd. II, 484 är ett synonym till *Vargr* och *Gyldir*. Det är redan ofvanför visadt, att *Vargr* är i Thorsdrapa och *Fjallgyldir* i Haustlaung epithet till Thjasse. Loke berättar, att denne samme jätte, som han med list beröfvade vettet, hade dessförinnan gifvit honom en *gambanteinn*. Detta ord betecknar ett af Völund förfärdigadt vapen: hans hämde- och segersvärd kallas i Skirnersmal *gambanteinn*. Men *gambanteinn* är på samma gång ett synonym till *mistelteinn*, hvarför också Völunds segersvärd i en isländsk saga från kristen tid återuppdyker under namnet *mistelteinn* (se n:o 60). Jätten Hlebard har således gifvit Loke ett vapen, som enligt sin beteckning är antingen Völunds segersvärd eller mistelten. Segersvärdet kan det icke vara. Vi känna de händer, mellan hvilka detta svärd har gått och skall gå: Völunds, Mimer-Nidhads, nattdisen Sinmaras, Svipdags, Fröjs, Aurbodas och Eggthers samt slutligen Fjalars och Surts. Det vapen, som Thjasses namne Hlebard ger Loke, måste då vara mistelten. Vi hafva härvid att erinra oss hvad som förtäljes om mistelten. Tyvärr äro de få ord, som Völuspa därom berättar, den enda fullt tillförlitliga källa vi i detta ämne ega; men vissa drag i Gylfaginnings berättelse (pr. edd. I, 172—174) torde, äfven de, vara mythiskt riktiga. »Smal och fager» — ofarlig och vacker till utseendet — växte enligt Völuspa mistelten »högre än markerna» (som parasit på ett träd); men af telningen, som tycktes oskadlig, vardt »en

farlig smärte-pil», som *Höðr* afsköt. Dessförinnan hade enligt ett med Vegtamskvida förenadt sångfragment (»Baldrs draumar») och enligt Gylfaginning gudarne tagit ed af alla ting att icke skada Balder; men de hade enligt Gylfaginning därvid lämnat åsido ett enda: misteln. Genom list fick Loke underrättelse därom: han gick och ryckte upp misteln, som han sedan visste att skaffa *Höðr* i handen, när enligt Gylfaginning gudarne roade sig med att se, huru hvarje mot Balder riktadt vapen träffade honom utan verkan. Men att Loke skulle lämnat Höðr denna telning i den form, hvari den växte å trädet, och att Höðr skulle begagnat den i sådan form för att skjuta på Balder, är lika orimligt som att Höðr var blind*. Man har att ordagrannt uppfatta Völuspas ord, att af telningen vardt en pil, och man har att föreställa sig, att denne pil såg ut som hvarje annan och just fördenskull icke väckte misstanke. I annat fall skulle ju misstanken genast utmanats, då ju de, som tagit ed af tingen, och Frigg, som utsändt edkräfvarne, kände, att misteln var den enda sak i hela världen, som ej var edsvuren. Ingenstädes förete de hedniska sångerna sådana inkonseqvenser och tanklösheter som vimla i den prosaiska eddans berättelser: de förra visa sig tvärtom välmotiverade, stundom skarpsinniga och städse med en sund blick för allt, som kan gifva äfven det mirakulösa ett sken af vérklighet och logik. Misteln har blifvit bearbetad till en pil af någon, som förstod att göra den till »en farlig smärte-pil» på ofelbart sätt. Det olyckliga skottet berodde på de magiska egenskaper, som hade blifvit inlagda i misteln af de händer som formade honom till pil. Tilldragelsen blir begriplig, och de kritiskt hållbara uppgifterna i de olika källorna få sammanhang, om Loke, begagnande det enda ting, som ej med ed var bundet att icke skada Balder, går med denna i sig själf

* Då jag i andra delen af detta arbete behandlar Baldersmythen, skall jag visa hvilken den källa är, ur hvilken Gylfaginnings författare på grund af missförstånd dragit den slutsatts, att idrottsmannen, krigaren, bågskytten och jägaren *Höðr* skulle varit blind. Missförståndet har kommit den symboliska tolkningen till pass, som i den blinde Hödr sett bland annat en symbol af natten (som dock »har många ögon»).

ofarliga och knappt ens till pil dugliga telning till den gudafiendtliga konstnär, som smidt hämdesvärdet, och om denne med sin magiska smideskonst gör *mistelteinn* till en ny gudafördärflig *gambanteinn* samt gifver vapnet åt Loke, för att denne skulle därmed fullborda sin onda afsigt. Då Hlebard är ett Thjasse-synonym, då detta Thjasse-synonym ställes i förbindelse med vapennamnet *gambanteinn,* som betecknar ett Thjasse-smide, och då Loke har behandlat Thjasse, såsom han säger sig hafva behandlat Hlebard, nämligen genom en listig handling beröfvat honom hans vett; så tala ju alla tillgängliga skäl för att med Hlebard menas den ryktbare, af Loke svikne urtidskonstnären. Och när denne gifvit honom ett smide, som betecknas med hämdesvärdets namn, men ej är hämdesvärdet, medan detta å andra sidan och af motsvarande skäl äfven fått heta *mistelteinn* — så tala ju också alla skäl för att vapnet, som Hlebard gaf Loke, var den olycksdigre till pil förvandlade misteln. Hade Gylfaginnings otillförlitliga, af fragmentariska och delvis missförstådda mythminnen på lösligt sätt hopfogade berättelse om Balders död icke förefunnits, och om vi varit hänvisade uteslutande till de sparsamma, men tillförlitliga uppgifter, som föreligga därom i den poetiska eddans sånger, så hade en riktig, om än i enskildheterna ej så utförd bild af denna episod blifvit resultatet af dessa uppgifters sammanställning. Resultatet vore då: 1) Balder dödades med en pil, som *Höðr* afsköt (Völuspa, Vegtamskv.); 2) Höðr var dock icke den egentlige banemannen, utan Loke (Lokasenna 28); 3) det ämne, hvaraf pilen formats, var en späd eller smal *(mjór)* mistel (Völuspa); 4) dessförinnan var ed tagen af alla ting att icke skada Balder (Baldrs draumar), men misteln måste vid denna edfästning af ett eller annat skäl blifvit förbigången, eftersom Balder vardt genom honom dödligt sårad; 5) enär det var Loke, som tillställde *(réð)* så, att detta skedde, måste det varit han, som tillvaratog misteln i och för sitt onda uppsåts verkställande; 6) misteln kom i händerna på en gudafiendtlig jätte-smed, omtalad under förhållanden, som hänvisa på Thjasse (Harbardslj.); 7) denne gaf

med sin smideskonst åt misteln de egenskaper, som gjorde honom till »en farlig smärte-pil», och öfverlämnade pilen till Loke (Harbardslj.); 8) ur Lokes händer kom den till Höðr och afsköts af denne (Lokasenna, Völuspa).

Det är en farlig sak att begagna natursymboliken som verktyg åt den mythologiska forskningen; därtill är den otjänlig, sålänge den icke kan bringas under reglerna af en sträng methodik. Däremot är det tillåtligt och berättigadt att ur natursymbolisk synpunkt betrakta de på annan och methodisk väg vunna resultaten af mythologisk undersökning. Är Hlebard, såsom allt gifver vid handen, densamme som Thjasse-Völund, så har han, som var fimbulvinterns upphofsman och släppte frostmakterna lösa öfver jorden, också haft sin andel i solguden Balders död och nedstigande till underjorden. Häri ligger ju också logik. Och äfven däri, att vapnet, hvarmed solguden dödas, är gjordt af misteln, som blommar och sätter frukt om vintern, och är en växt, hvilken snarare skyr än söker solljuset. När man erinrar sig, huru folksagan förklarat åtskilliga djurs och örters utseende och egenskaper, genom att ställa dem i någon förbindelse med gudasägnens eller legendens gestalter, så är det väl möjligt, att folkfantasien har i mistelns ljusskygghet sett en verkan af sorg eller blygsel öfver att han vardt ett verktyg i onda händer för onda ändamål. Åtskilligt antyder, att misteln ej blott hos kelterna, utan ock hos germanerna ursprungligen var en helig växt. Äfven de indiske arierna kännde heliga parasitörter.

Ordet *gamban,* som utgör en sammansättningsdel i *gambanteinn,* betyder »vederlag», »vedergällning», när det står substantiviskt, och annars »vedergällande». I angelsaksiska poesien förekommer (se Greins ordbok) uttrycket *gamban gyldan,* »gälda vederlag», »betala plikt». I nordiska källor förekommer *gamban* endast i sammansättningarna *gambanteinn* (Skirnersmal 32, Harbardsljod 20), *gambanreiði* (Skirnersmal 33) och *gambansumbl* (Lokas. 8). I sången om Skirner hotar denne Gerd, som tillbakavisat Fröjs friareanbud, med att hon skall drabbas af *gambanreiði goða,* gudarnes veder-

gällande vrede. I Lokasenna kommer Loke objuden in till gudarnes fäst i Ægirs sal, för att blanda bitterhet i deras glädje, och han begär att antingen få plats vid dryckesbordet eller att bli visad på dörren. Brage svarar, att gudarne alldrig skola tillstädja honom sittplats i sitt dryckesgille, »emedan de väl veta hvem bland varelser det är, åt hvilken de skola bereda *gambansumbl*», ett vedergällningsgille eller en vedergällningsdryck. Detta uttalar han uppenbarligen som en hotelse, anspelande på det öde, som kort därefter drabbar Loke, då han fångas och bindes, och en ettersprutande orm fästes öfver hans mun. För det vanliga antagandet, att *gamban* skulle betyda något »ståtligt», »storartadt», »gudomligt», finnes icke ens ett sken af skäl. *Gambanteinn* är således »vedergällnings-tennen», och vi hafva därmed den mythologiska förklaringen på att Thjasse-Völunds hämdesvärd och mistelpil kallats så. Det är med dem han vill hämnas den kränkning, hvarpå han häntyder i Völundarkv. 28: *nu hefi ec hefnt harma minna allra nema einna iviþgjarnra.*

117.

SKYDDSVAKTEN VID HVERGELMER OCH ELIVÅGOR.

Det är förut visadt, (se n:o 59, n:o 93), att Elivågor ha sitt upphof ur den underjordiska källan Hvergelmer, belägen på ett fjäll, som skilljer underjordens lycksalighetsrike (Hel) från Nifelhel. Här vid Elivågors upphof står den stora världskvarnen, som kringdrifver stjärnehimmelen, förorsakar hafvets strömsättningar, reglerar dess äbb och flod, samt sönderdelar urgiganternas kroppar till jordlager öfver den fasta bärggrunden (se n:o 79, 80). Från Hvergelmer, alla vattens moder, suger världsträdets nordliga rot safter, som stiga upp i dess krona, utdunsta i *Eikþyrnir* ofvan för Asgard och utströmma därifrån som vafer-laddade moln (se n:o 36), hvilka utgjuta befruktande skurar öfver Midgard och genom jorden återvända till sitt ursprung, källan Hvergelmer. Hvergelmerfjället (Nidafjällen, *Niðafjöll*) kan icke hafva varit lämnadt utan

vakt och skydd, då det har en så utomordentlig betydelse för världsekonomien, och detta så mycket mindre, som det på samma gång bildar gränslinien mellan underjordens lycksalighetsrike och Nifelhel, det underjordiska Jotunheim, hvars rimthursar stå i samma förhållande till innebyggarne på de evigt gröna salighetsfälten som frostmakterna i det öfre Jotunheim till Asgards gudar och Midgards innevånare. Det finnes intet skäl att antaga, att den vakt af käcke till Asgardsgudarne edsvurne stridsmän, som vi redan funnit anordnad vid Elivågor, skulle hafva haft blott en del af detta vattendrag att öfvervaka. Alfernas klan under sina höfdingar, de tre Ivaldesönerna, får, äfven om omedelbara intyg därom hade saknats, anses hafva vaktat Elivågor utefter hela deras utsträckning intill deras källa och egt samma maktpåliggande kall gentemot underjordens som mot den öfre jordens jätteväsen. Nifelheim är, såsom dess namn utsäger, höljdt i töcken och dimmor, mot hvilka Hvergelmerfjällets höjder bilda den naturliga vallen till skydd för de leende lycksalighetsfälten. Men stormar och oväder skulle kunna lyfta dem däröfver och molnhölja äfven Mimers och Urds riken. Alferna äro utrustade med förmåga att hindra det. Sista strofen i den ur mythologisk synpunkt så intressanta Thorsdrapa bestyrker denna uppfattning. Egil kallas där *hneitir undir-fjálfs bliku* och säges vara *helblótinn*. *Blika* kallas moln, medan de ännu befinna sig närmare synranden och förete sig som bleka skyar, hvilka för de väderkunnige förebåda en annalkande storm (jämför Vigfusson Dict. 69). *Undir-fjálfr* anses af Egilsson betyda underjordsfjäll, af Vigfusson »djupet», *abyssus*. *Hneitir undir-fjálfs bliku* är »den som öfvervinner (eller upplöser, förspridder) det ur afgrunden (eller öfver underjordsfjället) uppstigande stormbådande molnet». Då Egil kan betecknas så, blir det äfven förklarligt, att han kallas *helblótinn:* »den som i underjordens lycksalighetsvärld får emottaga offer». Han beskyddar den germaniska Elyséen mot Nifelheims frostmakter och dimmor och åtnjuter fördenskull dess fromma innevånares tacksamhetsbetygelser.

Det kall, som Ivaldesönerna i sin egenskap af Hvergelmerkällans och Elivågors väktare hade, eger sin motsvarighet i det kall, som i den iraniska mythologien åligger Thjasses urtyp, stjärneheroen Tistrya (Tishya). Källan Hvergelmer, hafvets och alla vattens upphof, har i den iraniska mythen sin motsvarighet i den ofantliga vattensamlingen Vourukasha. Likasom det germaniska världsträdet växer från sin nordliga rot upp ur Hvergelmer, växer det iraniska världsträdet Gaokerena upp ur Vourukasha (Bundehesh 18). Vourukasha bevakas af Tistrya, biträdd af två andra hjältar, tillhörande den klass af mythologiska väsen, som kallas Yazatas (Izads, i Vedalitteraturen Yajata), »de som förtjäna offer», och i den iraniska mythen bilda den tredje rangklassen af gudomliga väsen, samt sålunda motsvara den germaniska mythologiens alfer. Understödd af dessa två hjältar och af »de rättfärdiges ferver», försvarar Tistrya Vourukasha och kämpar stundom mot demonen Apaosha, som vill förstöra världen (Bundehesh 7). Tistrya uppträder därvid i tre skepnader: som en yngling med ljus hy och glänsande ögon, som en vildgalt och som en häst. Kan det vara en slump, att dessa skepnader i den germaniska mythologien hafva sin motsvarighet däri, att Thjasses ene broder (Egil-Örvandel-Ebur) bär epithetet »Vildgalt», och att hans andre (Slagfinn), såsom nedanför skall visas, bär epithetet Hengest samt att Thjasse-Völund själf, som i åratal varit i besittning af och antagligen uppfunnit det »läkemedel mot ålderdom», som Idun, hans älskade, innehar — att Thjasse-Völund själf varit föreställd som en yngling med »hvit hals» (Völundarkvida 2) och med glänsande ögon (Völundarkv. 17), hvilka efter hans död fästas som stjärnor på himlahvalfvet?

118.

SLAGFINN. HANS IDENTITET MED GJUKE. SLAGFINN, EGIL OCH VÖLUND ÄRO NIFLUNGAR.

Jag öfvergår nu till den tredje Ivaldesonen Slagfinn. Själfva namnet Slagfinn *(Slagfiðr)* förekommer ingenstädes mer än i Völundarkvida och i prosainledningen till densamma. Allt hvad man där får veta om honom är, att han i likhet med Egil följt brodern Völund till Ulfdalarne; att han i likhet med dem går på skidor och jagar; samt att han, när svanemöarna på det nionde året af sin vistelse i Ulfdalarne gripas af trånad och återvända till södern, begifver sig bort att uppsöka sin älskade, likasom Egil far att uppsöka sin. Man erfar vidare, att Slagfinns svanemö är syster till Völunds och fränka till Egils, och att hon således i själfva verket är Slagfinns syster (halfsyster). Hon kallas *Hlaðguðr svanhvit,* ett namn, som ej häller förekommer annanstädes. Hennes, och därmed äfven Völunds svanemös, moder kallas Svanfjäder, *Svanfjöðr* (Slagfinns älskade är *Svanfjaðrar drós,* str. 2). Namnet Svanfjäder påminner om den i Fornm. II, 7 omtalade Svanhild guldfjäder, maka till en Finnalf. Är Svanfjäder identisk med Svanhild guldfjäder, så är också Finnalf ursprungligen identisk med Ivalde, som ju är en alf och äfven bär namnen *Finnakonungr, Sumblus phinnorum rex.* Men detta leder då endast till bekräftelse på hvad vi redan veta: att Ivaldesönerna och två af svanmöarna äro syskon. Men det gifver oss ingen tråd, medels hvilken vi kunde återfinna Slagfinn i andra källor och under andra namn samt återställa den, som det synes, förlorade mythen om honom. Att han dock i mythologien spelat en framstående roll vore emellertid antagligt redan däraf, att hans bröder innehafva så centrala platser i gudasagans stora epos. Fördenskull vore det redan i och för sig sannolikt, att han omtalas i våra mythfragment, ehuru dold under andra namn. Ett af dessa namn, nämligen Ide, hafva vi redan funnit (se n:o 114); och genom detta hafva vi erfarit, att han med sin broder Egil haft en

borg vid Elivågor och bevakat deras kuster mot frostmakterna. Men om hans öden i öfrigt äro vi ännu okunnige. Det behöfves emellertid icke långa undersökningar, innan man påträffar omständigheter, som, jämförda med hvarandra, gifva oss det resultat, att Slagfinn är Gjuke, och därmed är vägen öppnad till en närmare kännedom om hans ställning i hjältesagan och, bakom denna, i mythen. Hans identitet med Gjuke framgår af följande omständigheter.

De i hjältesagan så ryktbare gjukungarne äro enligt sagan själf de förste, som bära detta härkomstnamn. Deras fader är Gjuke, från hvilken detta patronym kommer. Genom sin fader tillhöra de en slägt, som kallas hniflungar, niflungar, nibelungar. Gjukungarne utgöra en gren af niflungaslägten, hvadan alla gjukungar äro niflungar, men icke alla niflungar gjukungar. Prosaiska Eddan säger riktigt: *af Niflunga ætt var Gjuki* (pr. Edd. I, 522), och Atlakvida 17 visar, att gjukungarne utgöra blott en del af niflungarne. Gjukungarnes identitet i denna relativa mening med niflungarne är kännd och påpekad i Atlamal 47, 52, 88, Brot af Sigurdarkvidu 16, i Atlakvida 11, 17, 27 samt i »Dráp Niflunga».

Hvilken niflungaslägten i dess vidsträcktaste mening är eller hvilka kännda hjältar densamma, vid sidan af Gjuke och hans söner, omfattat, till denna fråga lämnar Helge Hundingsbanes saga I, 48 ett vigtigt bidrag, i det att stället upplyser om att den fiendtliga slägt, som Helge Hundingsbane, d. v. s. Halfdan Borgarsson (se n:o 29) bekämpar, äro niflungarne. Främst bland niflungarne omtalas i denna dikt Hödbrodd, hvars trolofvade Helge (Halfdan Borgarsson) bemäktigar sig. Det är redan förut bevisadt, att Hödbrodd är denna hjältedikts aftryck af mythens Örvandel-Egil (se n:o 29, 32, 101). Häraf följer, att Völund, Örvandel-Egil och Slagfinn äro niflungar och Gjuke antingen identisk med någondera af dem eller ock i hvarje fall härstammande från samme ättefader som de.

De stora skatter af gyllene smiden och andra dyrbarheter, som gjukungarne enligt hjältesagan egde, betecknas på öfverensstämmande sätt i de olika källorna som ärfda. I

Atlakvida 11 kallas gjukungaskatten *arf Niflunga*. Likaså i Atlakvida 27. I Gudrunarkv. II, 25 lofvar den aflidne Gjukes drottning sin och Gjukes dotter Gudrun, att hon skall få råda öfver alla skatter »efter» *(at)* sin döde fader *(fjöld allz fjar at þin fauður dauþan)*, och det upplyses, att samma skatter med salarne, i hvilka de förvaras, och de dyrbara saltapeterna äro arf efter *(at)* Hlauðver, »den fallne fursten» *(hringa rauða, Hlauðves sali, arsal allan at iofur fallin)*. Af Völundarkvida inhemtas, att Völunds och Slagfinns svanemör äro döttrar af Hlaudver och systrar till sina älskare. Hlaudver är således densamme som Ivalde, Völunds, Egils och Slagfinns fader (se n:o 123). Ivaldes präktigt smyckade salar tillika med åtminstone en son-lott i hans gyllene smiden hafva således gått i arf till Gjuke och från Gjuke till hans söner gjukungarne. Medan första sången om Helge Hundingsbane låtit oss veta, att Völund, Egil och Slagfinn voro, i likhet med Gjuke, niflungar, erfara vi här, att Gjuke tagit arf efter Völund, Egils och Slagfinns fader. Och medan Thorsdrapa, jämförd med andra källor, redan underrättat oss, att Ide-Slagfinn och Gang-Egil bebodde den borg vid Elivågor, som kallas »Ides säter» och Geirvadels (Geirvandels) säter, och medan Geirvandel bevisligen är ett epithet till Ivalde * och Ivaldes borg, således enligt dessa källor öfvergått till Slagfinn och Egil, finna vi här, att Ivaldes borg gått i arf till Gjuke. Man må slutligen härmed jämföra Bragarœdur k. 2, där det heter, att Ivalde (där kallad Ölvalde) öfverlefdes af sina söner, som endrägtigt delade hans stora guldskatter. Gjuke är således en af Ivaldesönerna och har ärft salar och skatter efter Ivalde, och då han hvarken kan vara Völund eller Egil, hvilkas öden vi redan känna, måste han vara Slagfinn — ett resultat, som bekräftas af de intyg, som efter hand skola anföras här nedanför.

* Hos Saxo är Gervandillus *(Geirvandill)* fader till Horvandillus *(Örvandill)*. Örvandel är bevisad vara identisk med Egil. Och enär Egil är son af Ivalde, är således Geirvandel identisk med Ivalde.

119.

NIFLUNGASKATTEN ÄR DEN AF VÖLUND OCH HANS BRÖDER EFTERLÄMNADE.

När Völund och Egil, förtörnade på gudarne, öfverlämnade Fröj i jättarnes våld och bröto upp till Ulfdalarne, kunde de icke medtaga sina ofantliga guldskatter, ärfda efter fadern och förkofrade genom dem själfva. De behöfde dem ej häller för sina ändamål. Völund medförde ju en guldkälla i sin rikedomsalstrande armring (se n:o 87, 98, 101), från hvilken de sjuhundra ringar, som Nidhad till sin förvåning upptäckte i hans smedja, måste hafva kommit. Men de af bröderna efterlämnade rikedomarne borde ju ej häller falla i gudarnes, deras fienders våld. De hafva fördenskull blifvit undangömda. Saxo (Hist. 193) förtäljer om Svipdag-Ericus' fader, således om Örvandel-Egil, att han länge hade haft stora skatter dolda i jordhålor *(gazæ, quas diu clausæ telluris antra condiderant)*. Detsamma gäller om Gjuke-Slagfinn, som följde sina bröder till Ulfdalarne. Vilkinasaga (se nedanför) har bevarat minnet af en i innandömena af ett bärg förvarad skatt, som han egde. Och detsamma gäller än mer och i främsta rummet om Völund, eftersom han var mythens och hjältesagans mäst ryktbare smed. I jordhålor och bärgsalar, bevakade och rufvade af drakar eller på hafvets botten eller i djupa flodbäddar, vaktade af någon i en närbelägen öklippa bosatt dvärg, föreställde sig folkfantasien dessa af Völund efterlämnade skatter dolda, och många af hedendomens och den äldre kristna germantidens sånger och sagor knöto sig till Völundsskattens återfinnande och förvärfvande genom den ene eller andre hjälten, såsom völsungen Sigmund, Borgarättlingen Hadding-Dieterich och Siegfried-Sigurd-Fafnersbane. Niflungaskatten, *hodd Niflunga* (Atlakv. 26), Nibelunge Hort, är i sin mer begränsade mening dessa Völundsskatter, och i sin allmännare betydelse samtlige de tre brödernas efterlämnade guldrikedomar, hvilka sagan låter till större delen åter samla sig i gjukungarnes ego, sedan Sigurd efter Fafners

besegrande återförenar den förnämsta af Völunds dolda skatter med gjukungarnes och gifter sig med gjukungasystern Gudrun. Den i tyska medeltidsdikter bevarade arfsägnen visar, att man bland fastlandsgermanerna länge ihågkom, att Nibelunge Hort ursprungligen egts af Völund, Egil och Slagfinn-Gjuke. I »Lied von Siegfried» eges skatten af tre bröder, som äro »niblingar». Blott en af dem namngifves; han kallas konung Euglin, ett namn, som jämte sin variant Eugel uppenbarligen är en skiftning af Eigel, såsom han heter i Orentelsagan och i Vilkinasaga, och af Egil, såsom han heter i de nordiska källorna. Konung Euglin är enligt »Lied von Siegfried» stjärntydare. Siegfried ber honom: *Lasz mich deyner kunst geniessen Astronomey genant.* Denna egendomliga uppgift har sin förklaring i mythen, där Örvandel-Egil är en stjärneheros. Egil blir, likasom den antika mythologiens Atlas, en i astronomien förfaren konung enligt den historierande mythutläggningen. I Nibelunge Noth eges skatten af »de djärfve» nibelungarne Schilbunc och Niblunc. Schilbunc är det nordiska *skilfingr*, och jag har redan ofvanför påpekat, att Ivalde-Svigðir är skilfingarnes anherre. Dikten Biterolf vet, att skatten ursprungligen tillhört *Nibelót, der machet himele guldîn; selber wolt er got sîn.* Dessa märkvärdiga ord hafva sin enda förklaring i mythen om niflungen Völund, som först smyckade himmelsborgen Asgard med gyllene konstverk och därefter ville störta Asgards innebyggare, för att själf varda gud. Hvad slutligen vidkommer den nordiska hjältesagan, så låter hon de af Fafner rufvade smidena dessförinnan hafva varit vaktade af dvärgen Andvare, och låter denne (Sigurdarkv. Fafn. II, 3) hänvisa på den ursprunglige egaren, i det hon kännetecknar den af honom vaktade skatten som *þat gull, er Gustr atti.* Det ligger i sakens natur, att dessa smidens förste förfärdigare och egare måste hafva varit en af mythens mäst berömde konstnärer, och då *Gustr* betyder »vind», »vindpust», då vidare i mythen Völund är den ende konstnär, som betecknas med synonymnamn till *Gustr,* nämligen *Byrr,* »vind» (Völundarkv. 12) och *Loptr,* »den luftige» (Fjöl-

svinnsm. 26); då ytterligare sångcykeln om Sigurd Fafnersbane knyter sig till Völundsbrodern Gjukes barn och i flere afseenden än detta skjuter rottrådar in i mythen om Ivaldes söner, samt då slutligen den tyska arfsägnen visar en ursprunglig förbindelse mellan Nibelunge Hort och Ivaldesönernas skatter; så tala alla skäl för, att vi i *Gustr* hafva ett epithet till Völund, och att niflungaskatten i den nordiska såväl som i den tyska Sigurd-Siegfrid-sagan varit Völunds och hans bröders arf och smiden. Vigfusson antager, att förra sammansättningsdelen i namnet Slagfinn är *slagr*, »ton», »melodi», spelad på ett stränginstrument. Riktigheten af denna mening bestyrkes däraf, att Slagfinn-Gjukes son Gunnar är hjältesagans ypperste strängaspelare; han slår ännu i ormgropen sin harpa, så att de krälande giftdjuren tjusas af tonerna. Denna hans underbara konst har sin förklaring, då han har »strängaspelets Finn», Slagfinn till fader. Hästen Grane, som bär Sigurd och de från Fafner röfvade skatterna, har sannolikt förut burit Völund själf, då han begaf sig till Ulfdalarne. Grane har under alla omständigheter haft sin plats äfven i Völundsmythen. Vägen, som Völund under sin flykt från sitt eget guldrika land till Ulfdalarne tillryggalagt, och som delvis gått igenom underjordens nordliga ängder (*fyr nágrindr neðan*, Fjölsvinnsm. 26), kallas i Völundarkv. 14 för Granes väg. Slutligen må redan här anmärkas, att Segerdrifva, till hvilken Sigurd efter att hafva bemäktigat sig Fafners skatt begifver sig (Gripersp. 13—15), är en till hjältesagan öfverflyttad mythpersonlighet, hvilken, såsom i andra delen af detta arbete skall bevisas, innehaft ett framstående rum i mythen om Ivaldesönerna och deras svanemöar. Hon är i själfva verket hjältediktens kopia af Idun och har ursprungligen haft intet med Budledottern Brynhild att skaffa. Sigurdssångernas cykel knyter sig således som den sista ringen i ett väldigt epos till mythen om Ivaldes söner. Sigurdssångerna hvälfva sig kring de ödesdigra klenoder, som smiddes och efterlämnades af den germaniska mythologiens fallne Lucifer och hvilka i likhet med hans hämdesvärd och hans

hämdepil äro lödiga af förbannelser och stundande ve. Ivaldes sonsöner äro i hjältedikten deras egare. Sonsonen Svipdag svänger hämdesvärdet; sonsönerna Gunnar och Högne gå som egare af niflungaskatten sin undergång till mötes. Mythen om deras fäder, Ivaldes söner, hvälfver sig kring den genom Loke vållade fiendskapen mellan gudarne och de store konstnärerna, alffurstarne, försvararne af växtligheten, de personliggjorda krafterna i naturens lif. I sammanhang därmed rör sig mythen om Ivalde själf väsendtligen kring »mjödet», soman, de kraftförlänande safterna i naturen. Äfven han, likasom sedermera hans söner, råkar i strid med gudarne och varder affällig från dem, söker undanhålla dem den somasaft han upptäckt, går i förbund med Suttungs söner, i hvilkas förvar den dyrbara saften återfinnes, och faller utanför deras dörr, medan Oden är därinne och genomför den plan, genom hvilken mjödet varder tillgängligt för gudar och människor (se n:o 89). Genom tre slägtled af niflungar drager sig således denna händelsekedja. Och inflätad med henne är den henne motsatta händelsekedja, som drager sig genom den andra stora mythiska herosslägtens generationer: Heimdallssonen Borgars, Borgarsonen Halfdans och Halfdanssönerna Haddings och Guthorms (Dieterichs och Ermenrichs). Borgar kämpar och måste vika för Ivaldes och därefter hans söners anlopp från Norden i förbund med frostmakterna (se n:o 22, n:o 28); Halfdan kämpar med Ivaldes söner, återeröfrar åt växtligheten germanlandet ända upp till »Svarins hög», men faller för Ivaldes sonson Svipdag, väpnad med Völundssvärdet (se n:o 32, 33, 102, 103). I kampen mellan Svipdag och Guthorm-Ermenrich å ena sidan och Hadding å den andra, se vi kämparne delade i olika läger allt efter deras ätters mythologiska antecedentier: amalerna och hildingarne på Haddings sida, Ivaldeättlingarna på den andra (se n:o 42, 43). Det är därför gjukungarne, »konungarne vid Rhen», stå i den tyska arfsägnen på Ermenrichs sida; det är därför som Vidga Völundsson, oaktadt vänskapsbandet med Hadding-Dieterich, likaledes kämpar under Ermenrichs banér; det är därför

Vildebur-Egil återuppväckes af hjältesagan och där uppträder som Völundssonens, sin egen brorsons, beskyddare och hjälpare, och därför som äfven Vate-Walther (se n:o 123), densamme som Ivalde, Völunds fader, likaledes återuppväckes af hjältesagan, för att i striderna bära Ermenrichs fana. (Jämför n:o 43.)

120.

SLAGFINN-GJUKES SYNONYM: DANKRAT (ÞAKKRÁÐR), IRUNG, ALDRIAN. SLAGFINN EN STJERNEHEROS, LIKASOM HANS BRÖDER. ALDRIANS IDENTITET MED CHELDRICUS-GELDERUS.

Slagfinn-Gjuke är mångnamnig i den tyska arfsägnen, likasom i den nordiska. Bredvid namnet Gibich, Gibche (Gjuke) förekomma synonymen Dankrat, Irung och Aldrian. I senare afdelningen af Nibelunge Noth kallas Gibich Dankrat (jämför »Klage»; äfven »Biterolf» känner namnet Dankrat och omtalar det på ett sätt, som visar, att, i någon af de källor dess författare begagnat har Dankrat varit synonymt med Gibich). I Vilkinasaga uppträder Gjuke än som Irung, än som Aldrian. Aldrian är (Vilkinas. 150) konung öfver Niflungaland och har sönerna Högne, Gunnar, Gernoz och Gilzer. Irung (Vilkin. 151) är också konung öfver Niflungaland och har sönerna Högne, Gunnar, Gudzorm, Gernoz och Gisler. Enär Gjuke också är en niflung och har sönerna Högne, Gunnar och Guthorm, så kan intet tvifvel råda därom, att Gjuke, Gibche, Dankrat, Irung och Aldrian äro synonym, betecknande en och samma sagopersonlighet, nämligen Völundarkvidas Slagfinn, mythens Ide. Äfven Nibelunge Noth känner Aldrian som fader till Hagen (Högne). Aldrians gemål heter Oda; Gibichs »fru Uote»; Dankrats »fru Ute».

Den nordiska formen för Dankrat (Tankred) är *Þakkráðr*, Thackrad. Detta namn uppdyker en enda gång i de nordiska källorna och där i förbindelse med Völund och Nidhad. I Völundarkv. 39 omtalas Thackrad som Nidhads förnämste tjänare, som ännu är kvar i hans tjänst, då Völund efter

fullbordad hämd svingar sig i sin örnham bort ur fångenskapen. Att denne tjänare bär ett namn, som tillkommer Slagfinn-Gjuke, Völunds broder, kan icke vara en slump. Man har att jämföra en berättelse i Vilkinasaga, enligt hvilken äfven den andre Völundsbrodern Egil var i Nidhads tjänst, då Völund flög bort. Det framgår häraf, att hjältesagan låtit ej allenast Völund, utan äfven Slagfinn och Egil falla i Nidhads händer. Såväl Völundarkvida själf som dess prosainledning förtäljer, att sedan de trånsjuka svanmöarna lämnat Ulfdalarne, begåfvo sig Egil och Slagfinn äfven därifrån, Egil öster-ut att efterleta sin svanmö Ölrun, Slagfinn söder-ut för att återfinna sin Svanhvit (Völundarkv. 4), samt att Nidhad därefter sporde — sången säger icke huru — att Völund satt ensam i Ulfdalarne (Völundarkv. 6). Det antagandet ligger här nära till hands, att Nidhad fick spörja det därigenom, att både Slagfinn och Egil, ehuru vandrande bort på olika vägar, råkade i hans våld, medan de sökte efter sina älskade. Om detta drag tillhört äfven mythen låter sig icke afgöra. Det anmärkningsvärda är i hvarje fall, att vi i Völundarkvida återfinna Gjukenamnet Thackrad, likasom i Vilkinasaga Völundsbrodern Egil i Nidhads omgifning.

Namnet Irung, Iring som synonym till Gjuke har i mythologiskt afseende än större intresse. Widukind af Corvei (omkring år 950), meddelar i 13:de kap. af sin saksiska krönika, att »med Irings namn betecknas vintergatan än i dag», sedan han förut omtalat en saksisk krigare med detta namn, hvilken han tror hafva varit upphofvet till benämningen (... *Iringi nomine, quem ita vocitant, lacteus coeli circulus sit vocatus,* och i Auersberger Chronic enligt J. Grimm: ... *lacteus coeli circulus Iringis nomine Iringesstraza sit vocatus).* Äfven enligt angelsaksiska glosser bär vintergatan namnet *Iringes uueg.* Man bör härmed sammanställa den förut meddelade uppgiften, att vintergatan bland Englands germaniska stammar kallats Vatlingarnes (Vates ättlingars, d. v. s. Ivaldes ättlingars) väg. Båda uppgifterna sammanstämma med hvarandra; i den ena är det Ivaldeättlingar i allmänhet, i den

andra Slagfinn-Iring, hvars namn fästes vid vintergatan. Slagfinn har alltså, i likhet med Völund och Örvandel-Egil, varit en stjärneheros. I »Klage» säges om Iring och två andra hjältar, i hvilkas sällskap han äfven i andra dikter uppträder, att de begått svåra fel och förklarats i rikets akt, samt att de, oaktadt gjorda försoningsförsök, förblefvo i sin skuld intill sitt lifs ände. »Biterolf» säger, att de voro »flyktingar under sina fienders hot». Vi hafva här en återklang af mythen om brytningen mellan gudarne och Ivaldesönerna, om Njords misslyckade försoningsförsök och om deras flykt till jordens nordliga utkant. I de tyska dikterna fly de till Attila.

Gjukesynonymet Aldrian är en namnform bildad i analogi med Albrian, som är en variant till Elberich. I analogi härmed skulle Aldrian vara en variant till Elderich, Helderich. I Galfrids of Monmouth britiska historia uppträder en saksisk sagohjälte Cheldricus, som i förbund med en saksisk höfding Baldulf kämpar med konung Artus' härförare Cador och nedlägges af denne. Huruvida namnformerna Aldrian-Elderich ha något att skaffa med latiniseringen Cheldricus anser jag bäst att lämna oafgjordt; sakliga skäl föreligga, som ensamma för sig och utan tillhjälp af en verklig eller skenbar namnidentitet hänvisa till att denne Cheldricus är densamme som Aldrian-Gjuke. Bugge har redan påpekat, att Baldulf svarar till Balder, Cador till *Höðr*; att Galfrids berättelse har beröringspunkter med Saxos om kriget mellan Balder och *Höðr*, samt att Galfrids Cheldricus motsvaras hos Saxo af konung Gelderus, *Geldr*, som kämpar med *Höðr* och stupar i en strid med honom.

Hvad som omedelbart faller i ögonen i Saxos berättelse om Gelderus (se n:o 101) är, att han griper till vapen mot Hotherus, när han fått veta, att denne tillegnat sig segersvärdet och den rikedomsalstrande ringen — klenoder som blifvit smidda af Völund och i den meningen tillhöra niflungaskatten. Att Saxo på detta sätt motiverat Gelderus' uppträdande kan ej förklaras på annat sätt än att Gelderus haft något med niflungaskatten att skaffa och ansett sig närmare berättigad till den-

samma än Hotherus. Denna rättighet kunde väl då svårligen stödja sig på annat än att Gelderus var en niflung, en frände till klenodernas smed och egare. I Vilkinasagan bär niflungaskattens innehafvare och väktare, som har nyckeln till bärgkamrarne, hvari den förvaras, just namnet Aldrian, således det ifrågavarande binamnet till Slagfinn-Gjuke, Völunds och Egils broder. Redan detta intygar att Gelderus är Slagfinn-Aldrian.

121.

SLAGFINNS IDENTITET MED HJUKE. HANS UPPTRÄDANDE I MÅNMYTHEN OCH I BALDERSMYTHEN. BILS IDENTITET MED IDUN.

Af Slagfinn-Gelderus' ingripande såväl hos Saxo som hos Galfrid i kriget mellan de båda gudabröderna Balder och *Höðr* måste man draga den slutsatts, att han är en historierad mythpersonlighet, hvilken intagit en vigtig plats i Baldersmythen som Balders vän och tillika som *Höðr*'s, ehuru han bär vapen mot den senare. Enligt Saxo visar *Höðr* sin fallne motståndare Gelderus' stoft en ära, som hänvisar på ett föregående godt förhållande emellan dem. Han ger Gelderus först en den vackraste bålfärd *(pulcherrimum funeris obsequium)*, låter därefter uppkasta en väldig grafhög öfver honom och pryder denna rikligt med intyg om sin aktning *(veneratio)* för den döde.

Slagfinn-Gelderus' ställning till båda de kämpande gudabröderna, hans vapenbroderskap med Balder, den aktning och tillgifvenhet han röner af sin motståndare *Höðr* kan ej förklaras annorlunda än att han stått i ett mycket nära förhållande till båda bröderna och de mythpersonligheter, som spela en roll i Baldersmythen. Höðr är enligt Saxo uppfostrad hos *Gevarr*, månguden, Nannas fader. Det är som fosterbroder till Nanna han förälskar sig i henne, som blir hans broder Balders maka. Nu omtalar mythsagan en person, som blifvit upptagen af månguden och sålunda varit en fosterbroder till Höðr, men i öfrigt icke tillhör de egentliga gudarnes antal. Denne fosterson ärfver i de nordiska urkun-

derna ett af de namn, hvarmed månguden i de angelsaksiska dikterna betecknats, nämligen *Hoce,* ett namn identiskt med det nordiska *Hjúki.* Hnæf *(Hnæfr, Nœfr,* Nannas fader) kallas, såsom redan påpekats, äfven Hoce i Beowulfdikten (se n:o 90, 91). Af den till mythen om mjödet hörande, i den prosaiska Eddan bevarade sagan om Bil och Hjuke känner man, att månguden tog till sig dessa barn, när de skulle hemföra till sin fader *Viʀfinnr* den dyrbara börda, som de hade öst ur mjödkällan Byrgir (se n:o 90, 91).

Att detta upptagande var liktydigt med att månguden gjorde dem till sina adoptivbarn framgår redan af den plats som Bil efter upptagandet undfår i gudakretsen. Hon blir asynja (pr. Edd. I, 118, 556) och utdelarinna af den germaniska mythens soma, naturens och ingifvelsens skaparesaft — samma saft hon medförde då hon vardt upptagen af månguden. Jordens skalder anropa henne *(eʀ unna ítr vildi Bil skáldi!),* och Asgards skaldegud Brage förfriskar sig hos henne i Gevarr-Nökkvers silfverskepp (se Sonatorrek, jämför n:o 90, 91). Oden kom dagligen till henne och lät iskänka sig af månskeppets mjöd, när detta i väster sjönk ned mot synranden. Skeppet uppkallas i Grimnersmal med namnet *Sökkvabekkr,* »den sig sänkande farkosten», i hvilken Oden och *Sága* »dagligen dricka i glädje ur gyllene skålar», medan »svala böljor i susande klang fara hän öfver» deras sittplats. De svala böljor, som susa öfver Sökkvabekk, äro lufthafvets vågor, hvari Nökkvers skepp har sin gång, och oceanens vågor, när silfversnäckan sjunker ned i dem. Epithetet *Sága* nyttjas i omskrifningar på samma sätt som *Bil,* och det har antagligen för sin uppkomst att tacka samma skäl, som föranledt skalderna att kalla sån, som Bil och Hjuke buro, för *Sægr. Bil* i sin ordning är ej annat än ett synonym till Idun. I Haustlaung kallas Idun *Byrgis ár-Gefn,* »Byrgirs äringsgifvande dis», Thjasse *Byrgis ár-Gefnar bjarga-Tyr,* »Byrgirs äringsgifvande dis' bärg-Tyr». Idun uppkallas således dels efter källan, ur hvilken Bil och Hjuke hemtade mjödet, dels efter sån, hvari detta östes.

Att Hjuke, i likhet med Bil-Idun, betraktats af månguden som ett fosterbarn, bör så mycket mindre betviflas som vi redan sett, att han i de nordiska källorna bär sin fosterfaders namn. Som adoptivson af månguden är han fosterbroder till *Höðr* och Nanna. Hjuke måste således i mythen intagit en ställning liknande den, i hvilken vi funnit Gelderus som vapenbroder till Nannas make och som med vänskap omfattad äfven af sin motståndare Höðr. Såsom broder till Ivaldedottern Bil-Idun måste han själf vara en Ivaldeson, således endera af de tre bröderna Slagfinn, Örvandel-Egil eller Völund. Mythsammanhanget förbjuder att identifiera Hjuke med någondera af de båda senare. Han måste således vara Slagfinn. Att Gelderus är Slagfinn är redan ofvanför visadt.

Därmed får man ock förklaring på att det i kristen tid och efter mythernas historiering antogs, att niflungarne-gjukungarne härstammade från *Nœfr, Nefir (Nefir, er Niflungar eru frá komnir*, pr. Edd. I, 520). Det sammanhänger med att Slagfinn, likasom hans bröder, är en niflung (se n:o 118) och adoptivson af månguden, hvars namn han fått bära.

Bils och Hjukes fader kallas *Vidfinnr*. Vi ha redan sett, att Slagfinns och hans bröders fader Ivalde kallas *Finnr, Finnakonungr* (inledn. till Völundarkv.), och att han är identisk med *Sumbl Finnakonungr* och *Finnálfr*. I själfva verket förekommer i mythkällorna namnet *Finnr* alldrig, vare sig ensamt eller i sammansättningar eller omskrifningar, utan att det låter hänföra sig till Ivalde eller hans son Slagfinn. Så till ex. bäres brynjan *Finnzleif* i Ynglingasaga af en historierad mythperson, med hvars namn Saxo uppkallat en fosterson af Gevarr, månguden. Orsaken hvarför Ivalde fått namnet *Finnr* skall angifvas här nedanför (se n:o 123). Och eftersom Ivalde (Sumbl Finnkonungr, Ölvalde) spelar en vigtig roll i mjödmythen och den Byrgirs safter beröfvade Viðfinnr gör det äfven, så tala alla skäl för att Vidfinnr, Hjukes och Bill-Iduns fader, är densamme som Finnakonungr, Slagfinns och hans syster Iduns fader.

Gjuke och Hjuke äro således namn, som bäras af en

och samme person: Slagfinn niflungen, som är gjukungarnes stamfader. De se också ut som analogibildningar ur olika rötter.

Förklaring ha vi därmed äfven på Asgardsbrons namn *Bilröst*, »Bils väg». Vintergatan är Bil-Iduns väg, likasom hon är hennes broder Hjukes. Vi hafva nämligen redan sett, att vintergatan kallas Irungs väg, och att Irung är ett synonym till Slagfinn-Gjuke. Bil har gått denna lysande väg, när hon upptogs i Asgard som asynja. Slagfinn har gått den som Balders och Höðr's fosterbroder. Kommer nu därtill, att samma väg har vandrats af Svipdag, då han i Asgard återuppsökte Fröja, och af Thjasse-Völunds dotter Skade, då hon af gudarne kräfde upprättelse för dråpet på sin fader, så finna vi här ej mindre än fyra afkomlingar af Ivalde, som vandrat på vintergatan till Asgard, och enär Völunds fader bland sina mångfaldiga namn äfven burit namnet Vate, Vade (se Vilkinasaga), så är därmed förklaringen gifven på att vintergatan i fornengelska källor kallas Vatlingavägen. *

I mythen har funnits en till några få personer inskränkt krets, som varit ryktbare strängaspelare. De äro Balder, Höðr, Slagfinn och Brage. I hjältedikten ökas kretsen med Slagfinn-Gjukes son Gunnar, samt Hjarrandi, den tyska Gudrundiktens Horand, till hvilken jag i en afhandling om hjältesagorna skall återkomma. Balders strängaspel är ihågkommet hos Galfrid af Monmouth, *Höðr's* hos Saxo och väl äfven i Eddans *Hadarlag*, en särskild meter eller sångsätt. Slagfinns egenskap af strängaspelare framgår af hans namn och ärfves af hans son Gunnar. Hjarrandi-Horand uppträder i Gudrundikten vid sidan af Vate (Ivalde), och skäl finnas att identifiera honom med Gevar själf. Alla dessa namn och personligheter knyta sig till mythen om den i månen förvarade soman. Medan den första drycken af ingifvelsens och skaparkraftens saft räckes till Oden af Mimer, se vi därefter ett

* Vigfussons åsigt, att Asgardsbron är identisk med vintergatan, är således riktig. Att rägnbagen skulle ansetts för den med fasta brohufvud försedda Bilröst är ett påhitt af Gylfaginnings författare.

förråd af saften förvaradt af månguden, och det är just de mythpersoner, hvilka stå i närmaste förbindelse med honom, som också uppträda som de store harpspelarne: Balder är mångudens svärson, *Höðr* och Slagfinn-Hjuke hans fostersöner, Gunnar är Slagfinns son, Brage blir Bil-Iduns make och Hjarrandi är efter all anledning månguden själf, som sjunger så, att fåglarne i skogen, djuren på marken och fiskarne i hafvet lyssna och tjusas (»Gudrun» 1415—18, 1523—25, 1555—58).

Såväl hos Saxo som hos Galfrid är det med bågen som Höðr i striden möter Slagfinn (Cheldricus hos Galfrid, Gelderus hos Saxo). Bågen spelar en hufvudroll i förhållandet mellan gudarne och Ivaldesönerna. Höðr har mött äfven Egil i strid med bågen (se n:o 112) och då besegrats, ehuru Egils ädla sinnelag förbjöd honom att skada Slagfinns fosterbroder. *Höðr* som bågskytt får hos Saxo upprättelse för nederlaget, då han med sitt älsklingsvapen besegrar Egils broder Slagfinn (Gelderus), som äfven är bågskytt. Och slutligen är det med en pil, förrädiskt lagd på Höðr's båge, som Völund i demonisk hämdgirighet och på Lokes tillskyndelse beröfvar Balder, *Höðr*'s broder, lifvet.

122.

ÖFVERSIGT AF IVALDESÖNERNAS SYNONYMER.

De namn, under hvilka Slagfinn återfinnes i våra källor, äro således *Iði, Gjúki,* Dankrat *(Þakkráðr),* Irung, Aldrian, Cheldricus, Gelderus, *Hjúki.* Det återstår att omtala ännu ett: Hengest *(Hengist),* till hvilket jag nedanför kommer. Af dessa namn bilda Gelderus *(Geldr),* Cheldricus och Aldrian en grupp för sig och äro möjligen endast varianter. Betydelsen af namnet Hengest, »vallack», knyter det till samma grupp och särskildt till varianten *Geldr.* De i mythologiskt afseende vigtigaste Slagfinns-epitheten äro Iði, Gjúki, Hjúki och Irung.

De namn, under hvilka Völund (Wieland, Veland) före-

kommer i olika urkunder äro, såsom vi sett: *Þjazi*, Ajo (Aggo). Anund *(Önundr)*, *Rögnir*, *Brunni*, *Ásólfr*, *Vargr*, *Fjallgyldir*, *Hlébarðr*, *Byrr*, *Gustr*, *Loptr*, Haquinus (Aki, Ecke). Af dessa namn och epithet bilda *Ásólfr*, *Vargr*, *Fjallgyldir*, *Hlébarðr* en grupp för sig och hänvisa på hans djursymbol ulfven. Djursymboler hafva äfven de andra bröderna. Egil symboliseras som vildgalt och björn genom namnen *Aurnir*, *Ebur*, *Isólfr*. Slagfinn symboliseras som häst i Hengest och äfven i omskrifningen *önðr-Jálkr*, »skidornas vallack». Han är, i likhet med bröderna, skidlöpare. På skidlöparen antyder äfven Völundsepithetet *Brunni*. *Rögnir* och *Regin* kallas Völund och hans bröder i sin egenskap af konstnärer. Namnen Ajo, Anund och Thjasse (den gnistrande) ha måhända anor från den fornariska tiden.

De namn, under hvilka den tredje brodern Egil förekommer, är *Gángr*, *Örvandill*, *Egill*, Agelmund, Eigel, Euglin, *Höðbroddr*, Toko och Avo bågskytten, Ebur (Ibor, Vild-ebur, Villefer, Ebbo), *Aurnir*, *Isólfr*. Af dessa namn bilda *Egill*, Agelmund, Eigel, Euglin en särskilld grupp; *Örvandill*, *Höðbroddr*, Toko och Avo sagittarius en annan hänvisande till hans ryktbarhet som bågskytt; Ebur, Aurnir och Isólfr en tredje, hänvisande till hans djursymboler.

123.

IVALDE.

På den väg vår undersökning gått hafva vi redan påträffat och uppvisat flere namn och epithet, hvarunder denna mythpersonlighet förekommer i gudasagan och hjältedikten. Sådana äro *Geirvandill* med varianten *Geirvaðill*, *Vaði* (Vate), *Allvaldi*, *Auðvaldi*, *Olvaldi*, *Svigðir (Svegðir)*, *Ölmóðr*, *Sumbl Finnakonungr (Sumblus phinnorum rex)*, *Finnakonungr*, *Viðfinnr*, *Finnálfr*, *Fin Folcvalding*, *Hlaðgerðr*.

Af dessa namn bilda *Ívaldi*, *Allvaldi*, *Auðvaldi*, *Ölvaldi* så till vida en grupp för sig, att de alla hafva till be-

stående sammansättningsdel *valdi, valdr*, »mäktig», ett epithet, som bevarat sig ur gudasagan in i de hjältesagor, som behandlat enskillda moment af Ivaldemythen, där dess egare återuppdyker under namnen Walther, Valthari, Valdere, Valtarius manufortis.

En annan grupp bildar *Ölvaldi* med *Ölmóðr; Sviggir, Sumbl Finnakonungr. Sviggir* betyder, såsom redan påpekats, »stordrickare», och *Sumbl* är ett synonym till »öl», »mjöd». Samtliga namnen i denna grupp hänvisa till deras bärares egenskap af en i mythen om mjödet uppträdande personlighet.

Namnet *Sumbl Finnakonungr* knyter sig på samma gång till en tredje namngrupp: *Finnakonungr, Finnr, Viðfinnr, Finnálfr, Fin Folcvalding*. Med denna grupp hafva epitheten *Vaði* och *Vaðill* (i *Geirvaðill)* ett sakligt mythologiskt sammanhang, som här nedanför skall påpekas.

Slutligen knyter sig *Geirvaðill* till epithetet *Geirvandill* i det hänseendet, att båda tillkomma Ivalde på grund af hans ställning i vapenmythen.

Såsom redan ofvanför påpekats, betyder Geirvandel »den med spjutet sysslande» eller än närmare: »den som visar mycken omsorg och skicklighet med afseende på spjutet» (af *geirr* »spjut» och *vanda,* »använda omsorg på något, för att det må bli ändamålsenligt»). Hos Saxo är Gervandillus-Geirvandel fader till Horvendillus-Örvandel, spjutkämpen fader till bågskytten. Det är uppenbart, att sonens epithet och faderns äro parallelbildningar, och att då det ena betecknar mythens ypperste bågskytt, det andra betecknar en ryktbar spjutkämpe. Det är för vår kunskap om den germaniska vapenmythen af icke ringa intresse, att spjutets, bågens och svärdets förnämste representanter bland heroerna äro farfader, fader och son. Svipdag, Ivaldes sonson, Örvandel-Egils son, är framför alla andra svärdkämpen, »svärd-alfen» *(sverðálfr*, se Ol. Tr. s. 43, där Svipdag-Eriks namne och förmente ätteman, Erik jarl Hakonsson, får detta epithet). Det är han som ur underjorden hemtar det yppersta och

förfärligaste svärdet, hvilket sannolikt äfven ansågs vara det första till tiden i sitt slag, enär hans farbroder, som smidt det, kallas »svärdens fader» (se n:o 113, 114, 115). Svipdags fader är den ypperste bågskytten, hvars minne ännu fortlefver i sagan om Wilhelm Tell. Farfadern Ivalde har varit den ypperste spjutföraren. Minnet häraf fortlefver ej endast i epitheten *Geirvandill* och *Geirvasill*, utan ock i den före år 950 af Eckehard i S:t Gallen författade hjältedikten *Valtarius manufortis*, samt i Vilkinasaga, hvilka bevarat enskillda drag ur mythen om Ivalde.

Iklädd en af Völund smidd rustning (*Vuelandia fabrica*) uppträder Valtarius som den store spjutkämpen, hvilken föraktar alla andra anfallsvapen:

Vualtarius erat vir maximus undique telis
suspectamque habuit cuncto sibi tempore pugnam (v. 366, 367).

Med spjutet möter han en svärdkämpe:

hic gladio fidens, hic acer et arduus hasta (v. 822),

och han har gjort spjutets användning till en konst, hvars alla hemligheter äro till en början kända af honom allena, därefter äfven af Hagano, som lärt dem af honom (v. 336, 367). Vilkinasaga omtalar Valthari som utmärkt spjutkämpe. Säker om framgång sätter han sitt hufvud som insatts i en täflingslek med detta vapen.

Det är redan ofvanför bevisadt (se n:o 89), att *Sigsir*-Ivalde i den mythiska sagan om stamheroerna var svearnes förste herrskare, likasom hans söner Völund och Egil blefvo longobardernas, samt Slagfinn burgundernas och, såsom nedanför skall visas, äfven saksarnes. Ännu i den på 1100-talet hopgjorda Ynglingasaga kvarstår han under namnet *Sveggir* bland de förste konungarne i Ynglingaätten och egentligen som den förste heroen, ty föregångarne *Fjölnir*, *Freyr* och *Odinn* äro förmänskligade gudar (om *Fjölnir* se Völuspa). Att *Sigsir* gjordes till svearnes stamheros har sin förklaring däri, att Ivalde före sina söner, innan han ännu vardt gudarnes fiende och »en menedig *hapt*», var den nordliga germanvärl-

dens väktare mot frostmakterna, och att svionerna voro germanområdets nordligaste folkstam. Alf-borgen på den sydliga kusten af Elivågor var *Geirvaðill*-Ivaldes »säter», innan den vardt sönernas (se n:o 109, n:o 113—115, samt n:o 117, 118). Fastlandsgermanerna, likaväl som den skandiska halföns, visste, att norr om svearne och i den allra yttersta Norden lefde ett icke-germaniskt folk, som gick på skidor och lefde af jagt — finnarne. Och eftersom det välde, som lydde under svearnes stamheros, utsträckte sig i mythen ända till Elivågor, där hans »säter» var belägen, borde äfven finnarne stå under Ivaldes spira. Däri har man förklaringen på hans binamn *Finnakonungr, Finnr, Viðfinnr*, Fin Folcvalding, äfvensom därpå, att hans ättlingar bilda mythens skidlöparegrupp. Till »säterns» läge vid Elivågor på den punkt, där Thor har sitt vadställe öfver detta vatten (se n:o 109, 114), hänvisa Ivalde-epitheten *Vaðill* och *Vaði*. De angifva hans befattning som vadställets väktare. Vilkinasaga gör honom själf till en vadare af samma art som Thor och låter honom bära sonen Völund, när denne ännu var gosse, öfver ett sund. Skäl, för hvilka jag framdeles torde få tillfälle att redogöra, angifva, att Ivaldes moder var germanmythens väldigaste amason, hvars minne fortlefver i Saxos berättelser om drottning Rusila, Rusla (Hist 178, 365, 394—396) och i den tyska hjältesagans Rütze. Denna drottning öfver de söder om Elivågor boende alferna är ihågkommen äfven af Tacitus' sagesman. Det heter i Germania 45: *Svionibus Sitonum gentes continuantur. Cetera similes uno differunt quod femina dominatur... Hic Suebiæ fines:* »Till svearne sluta sig sitonerna; lika i det öfriga skillja de sig däri, att en kvinna herrskar öfver sitonerna. Här sluta Svebiens gränser.» Namnet sitoner förekommer för öfrigt ingenstädes, och det vore fåfängt att söka dem på verklighetens område. Bakom svionernas områden sträckte sig den tiden mythgeografiens. Sitonerna, hos hvilka drottningvälde skulle förekommit, hafva tillhört germansagan, likasom de annanstädes i »Germania» omtalade hellusierna och oxionerna. Det är icke omöjligt, att

namnet *sitoner*, hvari stammen är *sit*, sammanhänger med den nordiska mythens benämning på hufvudborgen i deras land: *setr (Geirvaðills setr, Íðis setr)*. Jämför *setr-verjendr* såsom beteckning i Ynglingasaga 17 på ättlingarne af *Svigðir*-Ivalde. Ordet *setr* kommer af *setja*, en kausalform till *sitja*, det gothiska *sitan*.

Jag öfvergår nu till namnet *Hlaðverr* i Völundarkvida. Omedelbart säger denna dikt icke hvem Völunds, Egils och Slagfinns fader var, men hon gör det medelbart genom att omtala namnet på fadern till Völunds och Slagfinns svanemör, samt genom att meddela att dessa svanemör voro brödernas systrar. *Þeirra systir* kallas Völands svanemö i str. 2. Till de många obefogade »emendationer», som företagits med poetiska eddans text, hör äfven förändringen af *Þeirra* till *Þeirrar*, företagen, emedan man, glömsk af att Völundarkvida är en ur mythen uppstånden dikt, ansåg omöjligt, att broder och syster kunde vara man och hustru, och emedan man i prosainledningen till Völundarkvida sett, att de tre brödernas fader var en *Finnakonungr*. *Hlaðverr* möter oss äfven i en tysk källa, »Biterolf», såsom konung Liutwar. Där uppträder han i kriget mellen Hadding-Dieterich och Gudhorm-Ermenrich, och dikten ställer honom som kämpe på den sida, där alla, som i mythen voro asarnes fiender, till regeln fått sin plats, nämligen på Ermenrichs. Där intager han den mäst framstående ställning som Ermenrichs banérförare och anför jämte Sabene hans krigareskaror. Samma plats som Ermenrichs banérförare innehar i »Dieterichs Flucht» Vate, det vill säga *Vaði*-Ivalde, och i Vilkinasaga Valthari, det vill åter säga Ivalde. Liutwar, Vate och Valthari är ursprungligen en och samma person i dessa tyska källor, likasom Hlauðverr (svarande till Liutwar), Vade (svarande till Vati) och Ivalde (svarande till Valthari), i de skandinaviska. Völundarkvidas uppgift, att Völunds och Slagfinns svanemör äro deras systrar (halfsystrar, såsom vi skola finna) och, likasom de, döttrar af Ivalde, har sålunda genom jämförelse mellan vidt skilda källor visat sig riktig.

Medan fadern till dessa två svanemör kallas i Völundarkvida *Hlaudverr*, kallas den tredje svanemöns, Egils älskarinnas, fader konung *Kiarr* i Valland. Enär Egil var gift först med växtlighetsdisen Groa, hvars fader i hjältesagan är Sigtrygg, därefter med Sif, måste hans svanmö vara en af de två. I Völundarkvida, där ingen af svanmörna bär sitt vanligare mythologiska namn, benämnes hon Ölrun och säges vara icke syster, men fränka *(kunn*, strof 15) till de båda andra. *Hlaudverr* (Ivalde) och *Kiarr* äro således fränder. Hvem *Kiarr* i mythen var har jag för tillfället att lämna åsido. Båda dessa konungar af mythisk börd återkomma i Sigurdcykelns sånger. Det är redan ofvanför påpekadt (n:o 118), att gjukungarne framträda i Sigurdsagan som arfvingar och innehafvare af *Hlaudverr's* salar och klenoder; det tillfogas, att de ega »den hvitaste sköld från *Kiarr's* sal» (Gudrunarkvida II, 25, Atlakvida 7). Här visar sig således den förut påpekade förbindelsen mellan de i Völundarkvida och de i gjukungasagan uppträdande personerna. Fäderna till de svanemör, som älska Völund och hans bröder, återfinnas i Sigurdsångerna såsom från skådeplatsen redan bortgångna hjältar, hvilka egt ofantliga skatter, som efter deras död är genom arf i gjukungarnes ego. Detta följer också däraf, att gjukungarne äro ättlingar af Gjuke-Slagfinn; samt att Slagfinn och hans bröder äro niflungarne, arftagare efter Hlaudverr-Ivalde, som var *gullaudigr mjök* (pr. eddan).

Likasom sina söner har Ivalde stått till de högre styrande gudarne i en ursprungligen vänlig förbindelse, varit deras edsvurne man och från sin borg vid Elivågor *Geirvadils setr*, skyddat gudarnes skapelse mot frostmakterna. Men i likhet med sönerna och till tiden före dem har han råkat i fiendskap med gudarne och blifvit »en menedig *hapt*». De drag ur mythen om Ivalde, som blifvit bevarade i hjältedikterna och belysa förhållandet mellan månguden och honom, förtäljas dels i berättelsen om Gevarus, Nannas fader hos Saxo, dels i dikterna om Walther (Valtarius, Walthari), och Fin Folcvalding. Af dessa berättelser framgår, att Ivalde bort-

förde en dotter af månguden; att fiendtligheter mellan dem uppstod; att sedan Ivalde besegrats, Sunnas och Nannas fader tillbjöd honom försoning, och att försoningen beseglades med ed; att Ivalde bröt eden, öfverföll Gevar-Nökkver och brännde honom; att under fiendtligheterna dem emellan Slagfinn-Gjuke, churu son af Ivalde, stod icke på sin köttslige faders, utan på sin fosterfaders sida, samt att Ivalde fick med undergång och död plikta för sina gärningar.

Hvad först den punkt vidkommer, att Ivalde bortförde en dotter af Gevar-Nökkver och gifte sig med henne, förtälja den latinska dikten Valtarius manufortis, Nibelunge Noth, Biterolf, Vilkinasaga och Boguphalus (Chronicon Poloniæ), att Walther flydde bort med en prinsessa vid namn Hildigund. På flykten angreps han enligt »Valtharius manufortis» af gjukungar. Den förnämste af desse (i dikten Gunthari, Gjukes son) erhåller i striden ett sår, som tränger »in till lårbenet». Uppgiften om såret, som Walther tillfogade den förnämste gjukungen, har sina rötter i gudasagan, där den förnämste gjukungen, d. v. s. Gjuke själf, uppträder med binamn (Hengest, Geldr, öndr-Jálkr), häntydande på det tillfogade såret. I den angelsaksiska hjältedikten är Fin Folcvalding gift med Hildeburh, dotter af Hnäf-Hoce, och i Hyndluljod (jämför str. 17 med str. 15) är *Hildigunnr* moder till Halfdans gemål Almveig och således maka till *Sumbl Finnakonungr*, d. v. s. Ivalde. *Hildigunns* fader i Hyndluljod kallas *Sækonungr*, ett synonym till *Nökkver* (»skeppsföraren», månguden), och Hildigunns moder kallas *Sváfa*, samma namn hvarmed Nanna införes i dikten om Helge Hjörvardsson. Hildeburh, Hnäf-Hoces dotter, är identisk med Hildigunn, *Sækonungr's*. Jämför vidare strof 20 i Hyndluljod, som omtalar Nanna såsom Nökkvers dotter och därvid hänvisar tillbaka till strof 17, där Hildigunn omtalas som dotter af *Sækonungr*. Uttrycket *Nanna var næst þar Nauckva dottir* ger tillkänna, att *Nökkver* och en annan, äldre dotter af honom varit nämd i någon af de närmast föregående stroferna. Men i dessa förekommer intet mansnamn eller mans-epithet utom *Sæ-*

konungr, »sjökonungen», som kan hänvisa till *Nökkver*, »skeppsegaren» eller »skeppsfararen», och den »dotter», som dikten närmast omtalar, är *Hildigunnr*.

Om namnen på Ivaldes maka meddela de olika källorna följande uppgifter:

Hlaudver-Ivalde	är gift med	Svanfjäder (*Svanfjöðr*, Völundarkvida).
Finnalf-Ivalde	är gift med	Svanhild Guldfjäder, dotter af Sol (Fornald. s.).
Fin-Folcvalding-Ivalde	är gift med	Hildeburh, dotter af Hnæf-Hoce (Beowulfdikten).
Walter-Ivalde	är gift med	Hildigunt (tyska dikter).
Sumbl-Finnakonungr	är gift med	Hildigunn, dotter af Sækonungr-Nökkver, densamme som *Hnæfr*, *Hnefr*, Nannas fader (Hyndluljod, jämförd med Saxo och andra källor).

Hon som kallas Svanfjäder, soldottern Svanhild Guldfjäder, Hildeburh, Hildigunt och Hildigunn är således en syster till måndisen Nanna och dotter af luftkretsens och månens herrskare. Själf är hon en soldis. Med afseende på namnets sammansättning har man att jämföra Hildigunn, *Hiltigunt* med Nannas binamn *Sinhtgunt*. Den germaniska eller i hvarje fall den nordiska mythologien har känt två kvinnliga solgudomligheter, mor och dotter. Grimnersmal 47 låter veta, att den äldre, *Alfrauðull*, har en dotter, som ej under det närvarande tidsskedet, men i det kommande skall köra solvagnen (*eina dottur berr Alfrauðull...*) Den äldre är mångudens maka. Den yngre är den i Merseburgformeln (se n:o 92) omnämda Sunna, Sinhtgunt-Nannas syster. Som solnamn förekommer Sunna äfven i den nordiska litteraturen (Alvissm. 17, pr. edd. I, 472 m. fl. ställen).

I Beowulfdikten och Battle of Finnesburg uppträder Fin Folcvalding, Hildeburhs make, som sin svärfader Hnäfs fien-

besegras af denne och Hengest, ingår efter för honom olyckligt slutadt krig ett fredsfördrag med sina besegrare, bryter fördraget, öfverfaller nattetid borgen, samt bränner de fallne och sårade på ett ofantligt bål. Hnäf är bland de slagne, och Hildeburh gråter vid hans bål. Hengest undkommer och hämnas sedan Hnäfs död.

Saxo bekräftar, att den historierade personlighet, som i mythen är månguden, blifvit öfverfallen och brännd af en sin »satrap», samt sedan hämnad. Detta berättar han om sin Gevarus, Nannas fader (Hist. 131). Öfverensstämmelsen i denna punkt ger vid handen, att episoden har sin rot i mythen, ehuru det torde tjäna till föga att söka utransaka den naturssymboliska betydelsen af att månguden blifvit af sin dotters, soldisens, make öfverfallen och brännd.

Emellertid få vi genom dessa af olika hjältedikter bevarade mythdrag, sammanställda med de omedelbart mythiska uppgifterna, följande sammanhang i de förströdda dragen af mythen om mjödet:

Ursprungligen tillhör mjödet, soman, Mimer allena. Ur okändt djup upprinner det i underjorden midt under världsträdet, hvars mellersta rot vattnas af den dyrbara saftens brunn. Blott med självuppoffring, efter böner och tårar, får Oden åtnjuta en dryck ur denna källa. Drycken förkofrar honom i kraft och visdom och sätter honom i stånd att ordna den ofvan underjorden belägna världen. Ur sin mellersta rot uppsuger världsträdet safter ur mjödbrunnen, som komma Asgards enhärjar till godo som dryck och Midgards fält till godo som äringsgifvande honungssaft; men detta mjöd är ej det rena, utan blandadt med safterna från Urds och Hvergelmers källor. Men någonstädes i Jotunheimarne vardt äkta mjöd i källan Byrgir upptäckt. Denna upptäckt hemlighölls. Hemlighetens innehafvare var Ivalde, den edsvurne väktaren vid Elivågor. Han sände nattetid sin son Slagfinn (sedan efter sin adoptivfader kallad Hjuke) och sin dotter Bil (Idun) att ösa källan Byrgir och hembära fyndet. Men barnen åter-

vände alldrig. Månguden hade tagit dem och Byrgirs safter till sig, och Asgards gudar kommo därigenom i åtnjutande af drycken. Ivalde å sin sida har utan månguden begifvande tillegnat sig hans dotter, soldisen, och det är utan tvifvel med henne han föder Idun, Almveig och andra naturföryngrings- och växtlighetsdiser, sedan han med jättinnan Greip födt Slagfinn, Egil och Völund. Å ömse sidor hafva sålunda månguden och Ivalde fråntagit hvarandra ättlingar. Den omständighet, att det mjöd, som ger gudarne deras skapande kraft och visdom, blifvit Ivalde frånröfvadt — detta hans förtegna fynd, som han ville behålla för sig själf — gör honom till månguden oförsonlige fiende, föranleder strider dem emellan och förleder honom att bryta den ed han till denne svurit. Han öfverfaller Gevar nattetid, dödar och bränner honom och återtillegnar sig den i månens snäcka förvarade mjödskatten. Han har därmed för alltid brutit med gudarne och ingår nu förbund med deras världs fiender, de onda eldmakterna och frostmakterna. Sedan länge dväljes, djupt under Hades, en annan gudafiende, Surt-Durin, klanhöfdingen för Suttungs söner, fadern till Fjalar. I den älsta urtiden var äfven denne gudarnes vän och samverkade med Mimer vid den älsta skapelsen (se n:o 89). Men detta vänskapsband var nu längesedan slitet. Till de djupa och mörka dalar, hvari denna gudafiendtliga klan dväljes, bringar Ivalde sin mjödskatt i säkerhet. Han lämnar det, som det vill synas, i brudköp för Fjalars dotter Gunnlöd och till bekräftelse på sitt förbund med jättevärlden. Då det beramade bröllloppet skall stå, infinner sig Oden före honom och iklädd hans skepnad i Surts salar, gifter sig med Gunnlöd, röfvar Byrgirs safter och flyger med dem i örnham till Asgard. Ivalde anländer på bröllopps-dagen utanför Surts fjällboning, men kommer alldrig dit in. En dvärg, salarnes vaktare, lockar honom i fördärf. Det är redan ofvan angifvet skäl för att han begrafves under ett med list tillställdt bärgras.

Mythen om mjödets förande till månen och dess öden där har efterlämnat skiftande spår i de germaniska folkens

sägner. I Norden var det Hjuke och Bil med deras mjödbörda, som man såg i månfläckarne. I södra Sverige visste man enligt Ling ännu i början af detta århundrade, att sån, som månskepnaderna bära, är en »bryggså», således innehåller eller har innehållit en bryggd. Enligt den engelska arfsägnen är det icke de båda Vidfinns-barnen, utan en drucken förbrytare (Ritsons ancient Songs, jämför J. Grimm D. Myth. 681), som håller till i fullmånen, och hvad som lägges honom till last i en vida utbredd sägen är, att han samlat brännsle i brottslig afsigt eller i otillåten tid (på sabbaten). Båda uppgifterna — att han är drucken och att hans förbrytelse ligger i samlandet af brännsle — låta förmoda, att denne »man i månen» ursprungligen varit Ivalde, dryckeskämpen och mjödröfvaren, som öfverföll och brännde månguden. Hans straff säges bestå däri, att han ej får komma till himmelen, utan skall stanna i månen och där för alltid bära en börda af törnrisknippor (så enligt tysk och en af Chaucer meddelad engelsk sägen). Efter all anledning är det den af honom brännde mångudens törnegissel han har att bära. Månguden (se n:o 75, n:o 91) hade herrskarmakten öfver de med gissel *(limar)* väpnade germaniska erinnyerna och bar i denna egenskap epithetet *Eylimi*. Ett holländskt poem från 1300-talet säger, att förbrytaren »in duitshe heet Ludergheer». En namnvariant, som J. Grimm (D. Myth. 683) anför, är Lodeger. Namnet hänvisar, såsom Grimm påpekat, till det fornhögtyska Liutker, den tyska medeltidsdiktens Lüdeger. I »Nibelunge Noth» kämpar Lüdeger med gjukungarne; i Dieterichs Flucht» öfvergifver han Dieterichs sak och sluter sig till den onde Ermenrich. Lüdeger är, i likhet med Liutwar, en pendant till den nordiske Hlaudver, i hvilken vi redan återfunnit Ivalde. Medan det enligt prosaiska eddan är de båda Ivaldebarnen Hjuke och Bil, som synas i månen, är det således i den engelska och tyska traditionen deras brottslige fader, som uppträder där på skådeplatsen för det bål han anställde, drucken af det mjöd han röfvade, och straffad med de gissel, öfver hvilka hans offer förfogade.

Forspjallsljods uppgift, att Ivalde hade två barnkullar, öfverensstämmer med de resultat, hvartill vi här kommit. Med jättinnan Greip föder han Slagfinn, Egil och Völund; med soldisen, Gevar-Nökkvers dotter och Nannas syster, föder han växtlighetsdiser, bland hvilka Idun, som först är Völunds älskarinna eller maka och därefter förmäles med Brage. En annan Ivaldedotter är Slagfinn-Gjukes älskade, Auda, den tyska hjältesagans »fru Ute». En tredje är Signe-Alveig, hos Saxo dotter af *Sumblus phinnorum rex* (Ivalde). Det är på sitt bröllopp med henne som Egil öfverfalles och dödas af Halfdan. Hadding är Halfdans och hennes son.

Flere tecken gifva vid handen, att Ivaldes söner, när fadern vardt gudarnes fiende, ännu voro deras vänner samt att särskildt Slagfinn stått på sin fosterfaders sida i striderna med Ivalde. Därmed öfverensstämmer också gjukungarnes uppträdande mot Valtarius, när han flyr med Hildigunn. I den angelsaksiska hjältedikten bäres namnet Hengest af den person, hvilken där intager Slagfinns plats som Hnäf-Gevars närmaste man. Företalet till prosaiska eddan har från sina engelska källor den uppgift, att *Heingestr* (Hengest) var en son af Vitta och nära frände till Svipdag. Om, såsom redan föregående forskare antagit, Vitta är Vade, så är Hengest en Ivaldeson, och detta stämmer med uppgiften om hans frändskap med Svipdag, som är sonson af Ivalde. Betydelsen af ordet *Hengest* hänvisar redan för sig till Slagfinn-*Geldr*. Namnet *Geldr* är particip af *gelda* och betyder *castratus*. Den ursprungliga betydelsen af Hengest är »vallack», *equus castratus* (först i nyhögtyskan fick ordet sin nuvarande betydelse). Att det adjektiva begreppet *castratus* här öfverflyttats till det substantivt fixerade *equus castratus* har sin förklaring däri, att *Gils, Gisl,* ett mythologiskt hästnamn (pr. edd. I, 70, 482), var tillika ett gjukunganamn. En af Hengests förfäder i hans stamträd hos Beda och i Anglosaxon Chronicle kallas Vict-gils; en af Slagfinn-Gjukes söner heter *Gilser*. En i senare tid diktad icke-mythisk lika väl som icke-historisk broder till Hengest heter Horsa. Ravenna-geografen säger,

att när saksarne lämnade sina gamla boningsplatser på fastlandet, gjorde de det *cum principe suo Anschis,* tillika med sin höfding *Ans-gisl»,* som här således står i Hengests ställe. Liktydigt med Hengest är det nordiska *Jálkr, equus castratus,* och att en medlem af mythens skidlöparegrupp, således någon af Ivaldeslägtens manliga medlemmar, äfven i den nordiska skiftningen af den germaniska mythologien burit detta epithet bevisas af omskrifningen *öndr-Jálkr,* »skidornas snöpte häst». Orsaken till beteckningen återfinnes i den ofvan omtalade tilldragelsen, som dikten »Valtarius manufortis» bevarat åt minnet. Den förnämste af gjukungarne, ursprungligen Gjuke själf, kämpar där med Valtarius, som i mythen var hans fader, och får i striden ett sår, som tränger »in till lårbenet» och ej torde varit utan symbolisk betydelse med hänseende därtill, att striden stod mellan far och son. Enligt den engelske krönikeskrifvaren Nennius hade Hengest två bröder, Ochta och Ebissa. Namnen påminna, trotts förvanskning, om Slagfinns bröder Aggo-Ajo (Völund) och Ibor-Ebbo (Egil).

Enligt den historierade sagan var Hengest anförare för den första saksiska här, som landsteg i Britannien. Alla forskare äro väl sedan länge enige därom, att denne Hengest är en ren sagogestalt. Den germaniska mythens vandringssaga öfverfördes af de hedniske saksarne till England och fortlefde där intill kristen tid. Sedan namnen på de verklige hufvudmännen för den saksiska invandringen blifvit förgätna, fick Hengest intaga deras plats därför att han i mythen varit anförare för saksarnes utvandring från deras urland, den skandiska halfön (se n:o 16), och därför att denna utvandring sammansmälte i kristen tid med minnet af utvandringen från Tyskland till Britannien. Medan sålunda Völund och Egil (Ajo och Ibor) gjordes af longobarderna till deras utvandringshöfdingar, hade saksarne gjort deras broder Slagfinn (Hengest-Gjuke) till sin. Äfven burgunderna betraktade Slagfinn (Gjuke) som sin utvandringshöfding och kunglige stamfader. Därom vittnar dels *Lex Burgundionum,* hvars företal uppräknar

burgundiska konungar, som bära gjukunganamn, dels den tyska medeltidsdikten, som gör gjukungarne till burgundiska konungar. Den saksiska vandringssagan och den burgundiska anknyta sig således, i likhet med de öfriga germanfolkens, till Ivaldeslägten och fimbulvintern.

RÄTTELSER.

Sid. 49, nedersta raden står: Italien; läs: Irland.

Sid. 293, rad. 4 - 5. Efter orden: »starka skäl tala för antagandet» bör tilläggas: »såvidt som detta vidkommer vissa ställen i Rigveda, medan andra, särskildt de, som omtala Manu vid sidan af Bhrigu, hänvisa till en förnpatriark af mänsklig börd.

Sid. 320, rad. 7 nedifrån står: »mahända är det fördenskull han också kallas Ide» ; läs: »mahända är det fördenskull han har en broder och medkämpe, som kallas Ide.

Sid. 567, rad. 3 nedifrån står. »den fridsamma» ; läs: den sköna.

Sid. 729, rad. 12 uppifrån står. »Völund, Egils och Slagfinns fader» ; läs. Völunds, Egils och Slagfinns fader.